

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

IX. BIND. 1882—83.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

INDHOLD.

	Side.
1. Om Gammel Trudsholm. Af Skolelærer C. Mortensen i Grønbæk med et Tillæg ved M. H. Rosenørn.	1.
2. Historisk-topografisk Beskrivelse af Uggerby Sogn i Vennebjerg Herred, Hjørring Amt. Af A. Peter Gaardboe.	15.
3. Noget om Tilstanden i Jerslev Herred kort efter Kejserkrigen. Af Lavst Røjkjær.	29.
4. Afskrift af et Ridemandstog til Fastsættelse af Markskjel mellem Sindinggaard og Ørnbovei og nogle Bemærkninger om den sidste Gaard. Ved E. T. Kristensen.	40.
5. M. Mads Hvid. Af J. Kinch.	57.
6. Peder Stub på Skodborghus. Af samme.	73.
7. Optegnelser af en vestjydsk Bonde for 100 Aar siden. Meddelte af Palle Fløe.	78.
8. Om en mærkelig Række af Høje i det vestlige Jylland. Af H. C. Strandgaard.	88.
9. Smaastykker. Meddelte af D. H. Wulff.	
1. Overtro.	93.
2. Øl- og Eddikebryggeri, Brændevinsbrænden.	95.
3. Bortkommet Signet aflyses.	96.
10. Kommunale Bestillingsmænd i Aalborg i ældre Tid. Af samme.	97.
11. Svenskerne som Fjender i Vendsyssel i 1657 og 58. Af A. Peter Gaardboe.	136.
12. Historisk topografisk Beskrivelse over Hellum Sogn. Af Lavst Røjkjær.	167.
13. Om mistænktes Frigjørelse ved Ed i forrige Tider. Ved E. Tang Kristensen.	184.
14. Ansøgning i Anledning af Sønderho gamle Kirkes Brøstfældighed. Meddelt af D. H. Wulff.	188.
15. Regnskab for Aaret 1881.	191.
16. Gravskrifter fra Aalborg Stift. Meddelte af past. em. A. H. Nielsen.	193.
17. Nogle Afskrifter vedrørende Vingegaard, Viskumgaard, Tjelegaard og Bigumgaard i Slutningen af det syttende Aarhundrede. Ved E. T. Kristensen.	204.

18.	En Birkedommer som Drabsmand, en Kriminal sag fra Læse i det syttende Aarhundrede. Ved Vilhelm Bang, Præst i Føvling.	243.
19.	Asferg og Bjerregrav samt omliggende Bønderbyers Vide- og Vedtægtsbog. Meddelt af D. H. Wulff.	261.
20.	Hjærmidslevgaards Bygning 1666. Meddelt af Lavst Røjkjær.	283.
21.	Historiske og topografiske Efterretninger om Jerslev Sogn. Samlede af afdøde Lærer Lavst Røjkjær.	289.
22.	Et Bidrag til Niels Ebbesens Historie. Af Højesteretssagfører Bagger.	335.
23.	Om Bygningsforholdene i Salling, navnlig i ældre Tid. Af H. C. Strandgaard.	340.
24.	Sagn fra Mors. Meddelt af Maler Frode Rambusch i Øster Assels.	347.
25.	Overtroisk Middel mod Kvægpesten 1746—7. (Udskrivt af Grundfør Minist. Bog). Meddelt af H. R. Fangel.	362.
26.	Anmeldelse af nye Skrifter vedk. jydsk Historie og Topografi. Af J. Kinch.	364.
27.	Tillæg og Kettelse til Artiklerne om M. Mads Hvid (S. 57—72) og Peder Stub (S. 73—77). Af J. Kinch.	372.
28.	Regnskab for 1882.	374.
29.	Medlemsfortegnelse for 1883.	376.
30.	Register til 9 Bind. Ved D. H. Wulff.	384

Om Gammel Trudsholm.

Af Skolelærer C. Mortensen i Grønbæk med et Tillæg
ved M. H. Rosenørn.

I Kastberg Sogn i Gjerlev Herred, Randers Amt, ligger Herregaarden Trudsholm, der i sin nuværende Skikkelse vel intet andet Mærkeligt fremviser, end at den, saavel Hovedsom Ladebygning og Have, er omgivet med Grave, der i Fortiden have været meget dybe, og hvorover en Vindebro førte; disse Grave have ogsaa en temmelig stor Længde og synes at antyde, at Gaardens Bygherre maa have været en af Landets mægtige Mænd. Men Trudsholm har ikke altid staaet paa sin nuværende Plads; thi omtrent en fjerdedeel Miil mod Nordøst ude i Engene findes et Voldsted, Gammel Trudsholm kaldet, og her har upaatvivleligt ligget en af Jyllands stærke Ridderborge. Fra Mariager Fjord og indtil dette Voldsted, omtrent en halv Miil i sydlig Retning, er der Enge, hvilke i Fortiden langt mere end nu gennemstrømmedes af vandrige Bække; men fra Voldstedet af fortsættes Eng- og Mosedraget endnu omtrent en fjerdedeel Miil i samme Retning op forbi den nuværende Gaard og ender først ved Veien, som fører fra Hadsund til Udbyhøj, ved nogle høie Lyngbakker og en Dal, som kaldes Havndal. At der her i Fortiden har været en Havn og altsaa Seilads dertil fra Fjorden, er ikke uantageligt; vist er det idetmindste, at en Mand for en fyrretyve Aar siden ved at grave sig et Vandingshul et Par Alen under Grønsværen fandt flere hele Tagstene, og gives der ikke mindste Spor af, at der der paa Stedet nogensinde har staaet Bygninger. For et halvt hun-

drede Aar siden løb en Bæk af betydelig Brede fra Dalen af ned gennem Engene, om hvilken Sagnet lød, at den forhen havde været meget større.

Ifølge det Foranførte synes det rimeligt, at det gamle Trudsholm har været ganske omgivet af Vand, har ligget paa en Holm, som Navnet antyder, og herom vidner ogsaa de endnu kjendelige Jordophøininger og de fra samme udgaaende Dæmninger.

Voldstedet bestaaer af trende ved Fordybninger adskilte Ophøininger; den høieste, men mindste i Omfang ligger mod Nord, og her har den egentlige Borg staaet omgivet af Grave og udenfor disse igjen Volde. For et Par hundrede Aar siden var denne Vold efter Sagnet ganske rød af Muursteenslevninger, og endnu i Mands Minde have disse paa flere Steder tittet frem. Desuden begyndte for en fyrretyve Aar siden en stærk Udgravning, muligt flere saadanne vare gaaede forud, og der fandtes da ikke alene flere løse Steen, men hele Mure, saa at Værelser vare fuldstændigt kjendelige. Ydermure fandtes, saavidt vides, ikke; disse ere sandsynligviis afbenyttede til Opførelsen af det yngre Trudsholm, men Indremurene vare af en heel Steens Tykkelse, og mange af disse fra den Tid sædvanlige store Muursteen findes endnu i Omegnens Bønderhuse. Ligeledes fandtes endnu senere ved Borgen betydelige Muurlevninger, Bropæle og Levninger af en større Baad.

Paa den midterste Vold har der sandsynligt ogsaa staaet Bygninger, da den har været beskyttet paa en lignende Maade med Volde og Grave skjøndt rigtignok efter en mindre Maalestok. Hvad derimod den sydligste Ophøining har været anvendt til, er vel ei godt at afgjøre, men muligt fandtes her en af Datidens Abildhaver. Nord for den egentlige Borgvold udgaaer mod Øst og Vest Dæmninger, som føre op til det faste Land, og disse have sikkert afgivet farbare Veie til Borgen; for et halvt hundrede Aar siden, før Ruinerne undergik den ved de senere Aars Kultur foranledigede, maaske beklagelige Forstyrrelse, fandtes der tydelige Spor af Indskaar i Volde og Dæmninger, som antydede, at her havde der været Broer.

Østen for Borgen findes en Forhøining, en saakaldet Pold, hvorpaa en Smedie har staaet, den bærer endnu Navn

deraf, og ved Pløining er der i Jorden fundet rigelige Minder fra Smedieessen. Sagnet lyder ogsaa, at der i Nærheden har staaet en Mølle, dog derom kan Intet vides med Vished. I nordøstlig Retning efter Fuglsø Mark til har der tværs over Engene ligget en Rad svære Kampesteen som af en Vei eller Vase; disse ere der sagtens endnu, om end skjulte af Grønsværen, men vanskeligt er det derimod at paavise, hvor en Vei i denne Retning skulde føre hen, om ei til den nu nedlagte Kirke og Kirkegaard i Klattrup. — Den mod Øst gaaende Dæmning fører op til en temmelig høj Sandbakke Steilbjerg kaldet; en Gaard af samme Navn, en Parcel af Trudsholm, ligger bag ved; denne Bakke er i Aarenes Løb stadigt bleven mindre samtidigt med, at Engene have hævet sig, thi Vinden har aarligt bortført en stor Mængde Sand fra dens Top. Navn og Sagn stemme overeens i, at der her har været et Rettersted, og Sagnet beretter tillige, at der engang er steilet tolv Røvere, som havde haft deres Hule i Sødringholms Skove og af Trudsholmsmandens jernklædte Mænd vare grebne i en Gaard i Udbyneder, hvilken By ligeledes siges dengang at have været et Fiskerleie, og Kattegattet skal altsaa have ladet sine Bølger rulle ind i dens Nærhed. At dette Sagn indeholder Sandhed, er ikke usandsynligt, kun maa det have været langt tilbage i Tiden; nu er Afstanden mellem Byen og Havet omtrent en Miil. Tæt ved Steilbjerg Bakke fandtes en Sø, for halvtredsindstyve Aar siden var der blank Vand, nu er den Eng; der siges, at denne Sø har været rig paa Fisk, og for en Deel Aar siden fortalte gamle Folk endnu om, at der i Fortiden havde været anbragt Hyttefæde, en Indretning, de sikkert ikke havde kjendt Navn paa, hvis der ikke havde været noget sandt i Fortællingen. Ved Beskrivelse af Gamle Trudsholm maa endnu bemærkes, at der i de senere Aar er bygget et Huus paa Pladsen, og at som Følge deraf flere Forandringer ere foretagne.

Hvorledes en saadan ved Natur og Kunst stærk befæstet Borg er bleven ødelagt og hvem der dengang har eiet, om end ei beboet den, derom lyder Sagnet saaledes: Skipper Clemen skjød Ild paa den i Grevens Feide. At Borgen er bleven forstyrret ved en voldsom Begivenhed, Ildebrand eller Fjendehaad, er maaske rigtigt; thi ved forhen omtalte Ud-

gravning fandtes der Menneskebeeen; men om det kan være skeet i nævnte Feide, tør ikke afgjøres. Skulde Sagnet antages at indeholde Sandhed, da formenes, at Angrebet maa være skeet fra Fjorden af, og det vilde da være interessant at erholde Oplysning, om Naturen i et Tidsrum af tre hundrede Aar har kunnet frembringe en saadan Forandring, at Skibe dengang seilede, hvor man nu alt i flere Aar har kunnet slaae Hø. Den, der har eiet Borgen, dengang den blev ødelagt, siges at være Danmarks Marsk, Otto Krumpen. Det er rimeligt, at da Borgen paa Holmen var ødelagt, dens daværende Eier har stræbt at faae den opbygget igjen, saasom der til Gaarden ei alene, ligesom endnu er Tilfældet, hørte vidtløftige Marker, men ogsaa flere Skove, hvorpaa Navnene »Lunden« i Omegnen tyder, og meget Bøndergods; men da den forrige Beliggenhed havde viist sig at være unyttig, saa har han opført den paa sin nuværende Plads, hvor der maaske allerede fandtes en Ladegaard. At Otto Krumpen har bygget paa det nuværende Trudsholm, er vist; thi i Slutningen af forrige Aarhundrede nedbrød man der et Huus, som havde været indrettet til Beboelse og udgjort den fjerde Fløi i den nuværende Hovedbygning; dette Huus kaldtes Krumpens Huus, sagdes at være bygget af ham, og at det var den rette Krumpen, synes at fremgaae deraf, at der tillige fortæltes, at hans Broder ligger begravet i Mariager Kirke, hvilket jo har sin Rigtighed. Materialierne af nævnte Huus anvendtes tildeels ved Opførelse af et Stuehuus ved en af Godsets Bøndergaarde, nemlig den nuværende Vellinggaard paa Udbyover Mark; dog, da de alt for længe siden her igjen have maattet vige Pladsen, saa er Spor af dem nu visselig ei mere at finde.

Ogsaa fra Oldtiden har Egnen om Trudsholm Minder i talrige Kæmpehøie, hvoraf en paa nævnte Gaards Mark er overmaade stor og bærer Navnet »Lundehøi«. I Udbynder Sogn fandtes tvende Steensætninger bestaaende af svære aflange Kampesteen stillede i Rundkreds. Den ene fandtes paa Klattrup Mark, men er vel nu forstyrret, den anden paa Udbyover vestre Hede, hvor ogsaa blandt andre Gravhøie en var mærkelig ved sin langagtige Form. I den gamle Tid maa vistnok dette Sogn have havt en forholdsvis talrig Befolkning, og sandsynligt har denne havt sin meste Under-

holdning fra de Søer og Havbugter, som nu ere forsvundne. Dog en Sø er der endnu tilbage, nemlig Udbyover Sø, beliggende tæt norden for denne By. Efter sin høie Beliggenhed og uden stadigt Tilløb udgjør den et temmelig stort Vandbækken, og, skjøndt der ved begge Ender af den findes Tørve-moser, saa skjønnes det dog ikke, at den i Aarenes Løb er blevet mindre. Saavel i Moserne som ude i selve Søen er der opgravet store Egestammer liggende horizontalt i Dyndet, hvilke vare fuldkomment friske og benyttedes til Bygnings-tømmer. Her maa altsaa have været Skov i gammel Tid; men om denne har bedækket det hele eller ogsaa som en Ramme omkranset en Vandsamling, vides ikke, ligesaalidt som, hvornaar denne Skov er forsvunden fra Overfladen. Der findes intet Spor af, at den kan være brændt, og altsaa maa de mægtige Træer være væltede ud i Dybet. Sagnet fortæller, at der opstod Trætte mellem Overgaards og Trudsholms Manden om denne Skov — dette kunde nu gjerne ske, da de begge eiede Jordegods i Udbyover By; men i Stridens Tid, da Folk en Søndag kom fra Kirke, saae man, at hele Skoven var forsvunden og en Sø fremkommen i dens Sted. Som anført hos Trap, S. 460, laa i gamle Klattrup Sogn Østerskov og Vesterskov Byer. — At, som Olufsen antager i sine Collectanea, Trudsholm før hed Skjøtterup, betvivles af Hofman (i Pont. Atl. IV S. 460) og modsiges af Mortensen, der i et senere Brev opgiver, at de ovenanførte Minder om det gamle Trudsholm ere bevarede af en Familie, der selv var gammel paa Egnen og talte meget gamle, opvakte og livlige Medlemmer, men at han af disse aldrig har hørt Skjøttrup nævne.

Saavidt Skolelærer C. Mortensen, hvis forestaaende Bemærkninger allerede bleve indsendte til Selskabets Bestyrelse i 1868, men i Anledning af en til nu afdøde Cancelliraad Prokurator Chr. Olsen rettet Forespørgsel om et enkelt Punkt af denne have været forlagte og først nu ere forefundne blandt hans talrige Samlinger i Forbindelse med ikke faa fra Trudsholm hidrørende Actstykker.

Ved Afbenyttelse af disse, forsaavidt de velvillig have været stillede til Raadighed, fremtræder Forholdet temmelig klart, idet bemærkes, at Tomten af det gamle Trudsholm tilligemed Steilbjerg ere aflagte paa Videnskabernes Bibliotek

Kort, og at Punctet Havndal, der ved Anlægget af Randers-Hadsund Banen vil erholde fornyet Betydning, er optaget paa Mansas Kort, ligesom de neden for nævnte Punkter Ulholm og Grevens Høie ere noterede ved Generalstabens Opmaalingen. Der synes da at være al Grund til at antage, at Kjarby Aaens store og vandrige Dalstrøg i Oldtiden ubrutt fra Kasbjerg nedefter har fortsat sig ikke blot mod Nordvest til den nuværende Mariager Fjord ved Aamølle, men ogsaa mod Nordost til samme Fjord over Haundal.

Heri maatte en Forandring indtræde ved Anlægget af *Kasbjerg Mølle*, idet Aaens Afløb for Mølleanlæggets Skyld udelukkende blev tvunget i nordvestlig Retning.

Denne Mølle er meget gammel, hvilket sees af nedestaaende Laasebrev, der forefindes blandt Olsens Efterlædskab i en meget gammel, men neppe tro Gjengivelse:

»Valdemar meth guds nathæ Danmarks oc Godes¹⁾ konnigh helsæ alle thenne neruerendis skriff seer ewindeligh meth gud men thet swo ær ath pether hauensbiergh ey haffde barn meth ffru kirstinæ hans første husfræ oc æy swo goth gots som war ligæ gots besønderligh with Casbiergh møllæ huilken møllæ fforskreffne ffru kirstinæ feck til arff effther henne brothers døth oc then møllæ wloffligh affhændh swosom fofscreffne mølle ær loffligh tildømt forescreffne ffru kirstinæ pethers nw efterleffuer weth firæ wore breffuæ, oc hon ær loffligh indførdh i then samæ møllæs æydom meth beskenæ men Swo tildømæ wj hennæ then til ewinneligh tijd ath nyde oc beholle, Item til Intet gøre wj alle wloffligæ skøde om nogen här effther gør paa samæ møllæ meth thette wort neruerendis breff Oc thenne sagh ewindeligh thielssæ pasettende giffuet i aars wnder wort indsiglæ efter guds aar twsendh thryhwndreth thredywgæ paa thet fierde, St. Calixti dagh pape i hr. grewe gerds neruerelssæ wor kare om.«

Rimeligviis maa Pether Hauenbjerghs Ægteskab med Kirstine være bleven opløst, men hun dog have overlevet ham.

Kasbjerg Mølle kom senere under Trudsholm og forblev herunder efter Olsens Optegnelser til omtrent 1670, da den blev udlagt til en Pødebusk, som ikke længe efter afhændede den.

Men det gamle *Trudsholms* første Oprindelse er vistnok

1) Sic.

endnu meget ældre end Kasbjerg Møllens og skriver sig upaatvivlelig fra den Tid, da Kjærby Aa gennem den store Indsænkning, som danner Skjellet mellem Nørhald og Onsil Herreder (Gloudalen, rimeligviis oprindelig Gjauen), stod i Forbindelse med Vandløbene om Svendstrup — hvor der nord for Gunderup fremtræde Spor af en mindre Skibsætning — og saaledes dannede en seilbar Vei fra Kattedag forbi Borgen ved Kleitrup til Limfjorden ved Vorde og Hjarbæk. Da nemlig Trud synes at have været den Form, det norske Thorgaut antog paa jydsk¹⁾, er det vistnok dette Navn, der fremtræder i Trudsholm, ligesom Navnet Ulf i *Ulholm*, en meget betydelig Jordborg, der ligger i Kjærby Aa vest for Kjærby Mølle og sydost for Kvottrup Gaardene. Om Borgen paa Ulholmen, der at dømme efter Navnet²⁾ og Anlægsmaaden, er ældre end Trudsholm, ved nogen Begivenhed har været sat i Forhold til de mørke Bakker, der paa den nordre Aabred beherske Borgen og endnu bære Navnet Grevens Høie, og om denne Greve var Grev Gert, maa henstaa uafgjort; men meget tyder paa, at Slægten Gammel endnu paa Grev Gerts Tid og meget senere forekom i denne Egn³⁾.

Til den Tid, da Trudsholm først nævnes, tilhørte den imidlertid ingenlunde nogen Mand af Slægten fra True og Svenstrup. Eieren var, som anført hos Trap, Mogens Jen-

¹⁾ Se Rosenørn Grev Gert og Niels Ebbesen S. 210, hvortil kan føies, at Matr. Nr. 1 i True endnu tildels er Kirkejord til Svendstrup Kirke. Endnu i 1881 behandles Boet efter »Ane Botilde Vognsen« af »Bagergaarden« i Svendstrup Sogn.

²⁾ Sammesteds S. 101 og 208—10.

³⁾ Se Kinchs Ribe I S. 260—61 om Astradsønnerne Kristiern og Agge (»Agho«) fra Svendstrup, jfr. Rosenørn Grev Gert og Niels Ebbesen S. 132 og 104. Til denne Slægt hørte mulig saavel den *Ebbo Aggisen*, der d. 4 Octbr. 1320 paa Viborg Landsthing bevidnede, at Prior Nicolaus havde tilskjødet Viborg Capitel Vidskel Klosters Eiendomme paa Læssø (Dipl. Vib. S. 11 jfr. S. 15 Petrus Ebbysen), som den Hr. *Nickels Agison*, der har medbeseglet Fredsslutningen af 7 Juli 1365 (Reinhardt Waldemar Atterdag S. 610). Navnet Agge turde mulig senere være gaaet over til Bagge og er, som ogsaa antaget i Registret til *Scriptores r. d.*, væsentlig forskjelligt fra Ako, Aage, Ove. Elszø Gammels i Hou, der i 1408 bortskjødede en Gaard i Kasbjerg (Æ. A. R. II S. 105), turde mulig ogsaa være at henhøre til denne Slægt.

søn, der dog neppe er den Mogens Jonson, som efter et Brev af 1348 havde solgt Svend Kou sin Gaard i Blendstrup (Æ. A. R. II S. 284). Olsen er i sine Optegnelser tilbeielig til at anse Mogens Jensøn for en Søn af Johannes Magnussøn til Skærsø, der i 1343 overdrog en Aarhus Kanik sin Pantefordring paa Andreas Jonsens Gods i Aarslev i Hasle Herred (Script. VI S. 478), og hvem Olsen anseer for identisk med Johannes Magnussen til Gunderslevholm, der døde 1345; men i alt Fald den sidste af disse Gisninger er neppe rigtig. Derimod var Mogens Jensøn vist den samme Mand af dette Navn, »Magnus Jenssøn«, hvis Samtykke paaberaabes i Slutningen af Biskop Bo's Testamente af 1420 som denne Biskops Morbroder¹⁾. Han er saaledes bleven en gammel Mand og har rimeligviis, efter at have reddet sit Liv, men mistet sin Borg og sit Gods, i sin høie Alderdom spiiist Naadsensbrød hos sin Søstersøn forommeldte Biskop Bo Pors i Aarhus. Hvis dette er rigtigt, har han været en yngre Mand, da han i 1381, rimeligviis som Fribytter, for hvilken Bedrift Beliggenheden af det gamle Trudsholm saa udmærket egnede sig, er bleven fangen og udløst af Hr. Christiern Vendelbo mod at overdrage denne Trudsholm, hvilken af Dronning Margrethe og hendes Raad tilveiebragte Overenskomst Hr. Christiern Vendelbo uden Indsigelse fremlagde paa Viborg Landsting d. 22 Juli 1387.

Flere Data tale for, at Magnus eller Mogens Jensøns egen Moder har været en Søster til Hr. Niels Eiæssøn, der i Kong Olufs Forpligtelse af 1 Juli 1377 (Molb. og Pet. Dipl. S. 4) nævnes umiddelbart foran for Hr. Christiern Vendelbo, og hvis denne Hr. Niels Eiæssøn, som det antages, men hvorum Undersøgelserne vilde føre os for langt bort fra Trudsholm, har været en Lange, fremtræder herigjennem en

¹⁾ Script VI p. 518. Mogens Jenssøns Søster, Biskop Bo's Moder, hed efter Biskoppens Testamente Mærede. Det er vel ikke ganske sikkert, at Mogens Jenssøn til den Tid, han blev tagen, har røvet danske Skibe og er bleven opbragt af danske Stridskræfter, idet Forholdene kunde tale noget for, at Hr. Christiern maaske har udløst ham af norsk eller svensk Fængenskab; men i hvert Fald maatte Dronningen anse det ønskeligt, at hans faste, og vistnok i længere Tid misbrugte Søborg kom i Hænderne paa en hende saa hengiven Mand som Hr. Christiern Vendelbo.

yderligere Antydning af de Forbindelser, der fra Oldtiden af synes at vise sig mellem Gamles Æt og Langerne¹⁾.

Hr. Niels Eysson eller Esgyson havde nemlig under det store jyske Frafald i 1368 sluttet sig til de holstenske Grever, paa hvis Side han ogsaa d. 16de Juli 1369 har deltaget i Forhandlingerne om Hindsgavls Overgivelse, og havde allerede under 15 Sept. 1368 af Grev Claus i Leiren for Aalborg modtaget Belønning for sit Forræderi ved Overdragelse til ham af alle Eiendele, der havde tilhørt hans Frænde Thord Jacobsøn til Rørdal²⁾. Der turde saaledes være Grund til at antage, at Hr. Niels Eyssøns Søster og Svoger, Magnus Jenssøns Forældre, have været medinddragne i det jyske Forræderi, og at deres Frænder, hvad enten de til den Tid havde viist sig loyale, som Thord Jacobsøn, eller senere vare amnesterede, som Hr. Niels Eysøn, saa meget mindre have villet eller kunnet reise Indsigelse mod Hr. Christiern Vendelbos Erhvervelse af Trudsholm, der rimeligviis er tilfalden Magnus Jenssøn efter Moderen Hr. Niels Eysøns Søster, men tidligere maaske nok kan have tilhørt Slægten Gammel.

Hr. Christiern Vendelbo har vel nok vedligeholdt Trudsholm som Søborg, men neppe beboet den, da han havde andre Eiendomme og forskellige Len. Han var gift med Fru Elne, Hr. Niels Bugges Datter, og da deres Datter Else var gift med Axel Jacobsøn Thott til Støvringgaard³⁾,

¹⁾ Jfr. Grev Gert og Niels Ebbesøn S. 96, 106 og 208—9. Som Væbner har Nicolaus Eyson beseglet Valdemar Atterdags Haandfæstning af 24 Mai 1360 (Geh. Arch. Aarsberetninger II S. 21). Traditionen om ældgammel Herkomst holdt sig længe hos Langerne (de urgamle Langer i Tønsberg Indskriften; personalhist. Tidsskrift I S. 258).

²⁾ Reinhardt Valdemar Atterdag S. 582 og 614, jfr. Stamtavlen hos Begtrup i genealogisk Archiv. Ved Forhandlingerne med Hr. Christiern Vendelbo om Erhvervelsen af Trudsholm nævnes Hr. Wolmar Jacobsen som medvirkende.

³⁾ Det kan vel være, at Hr. Niels Bugge, der var gift med Ingeborg Vendelbo, allerede har været i Besiddelse af Støvringgaard. At Hr. Niels Lændi skulde have eiet Støvringgaard, er uhjemlet, men 1319 tilhørte den hans Datter Elnes Mand Palne Jonsøn vistnok som hans fædrene Arv (Script. VI p. 448, 484—5). Det synes muligt, at Hr. Niels Bugge først har været gift med en Datter af Palne Jonsøn og Elne Lændi, og at Elne Buggesdatter er opkaldt efter sidst-

er det rimeligt, at Trudsholm ogsaa er tilfaldet denne. Efter Cancelliraad Olsens Optegnelser var en Sønnedatter af Axel Jacobsøn Thott Ellen Jepsdatter gift med Jørgen Pedersen Krumpen til Skjøttrup og ved ham Moder til Hr. Otto Krumpen med Sødskende, af hvilke foruden ham kun Søsteren Johanne forblev i verdslig Stand og blev gift med Jacob Eskilsen Høg til Eskjær og derigjennem Bedstemoder til Jacob Høg til Trudsholm.

Hr. Otto Krumpen arvede saaledes den væsentligste Andel i Trudsholm efter sin Moder og Skjøttrup efter sin Fader. Trudsholm var dengang som Fæste forfalden, hvilket er aldeles rimeligt, da den havde mistet al Vigtighed som Søborg, efterat Indløbet dertil var tilgroet, tildels vel ogsaa som en Følge af Dronning Margrethes Foranstaltninger til Spærring af Fjordmundingerne, ligesom den iøvrigt vistnok i henved 150 Aar kun undtagelsesviis og afvexlende var bleven beboet af Herskab.

Om Borgens Tilstand i 1521 findes i Cancelliraad Olsens Efterladenskaber Afskrift af en Forretning saalydende:

›Vi Niels Stygge med Guds Naade Biskop i Børglum, Jens Tygesen af Randrup, Christian Sommer af Ginderup, Otto Munck af Gesinggaard, Christopher Kruse af Kiellerup, Las Munck af Hungstrup, Jep Lynderup, Marqvard Lauritsen af Sørup, Mathias Munck og Jacob Munck af Visborg gjøre alle vitterligt med dette vort aabne Brev: Aar efter Guds Byrd 1521 den Fredag næst efter Dominica misericordia Domini efter høibaarne Fyrste Hr. Christiern Danmark, Sveriges, Norges etc. Konge vor kjære og naadige Herres Befaling vare vi *forsamlede paa Trudsholm* at grandske og forfare, om den Herstræde og Adelfar Vei, som Eiermændene i Gjerlev Herred have nu nylig svoret derudover, har været Adelfar Vei og Herstræde af Arilds Tid. Da kunde vi ei sandeligen forfare og bedre kjende efter den Leilighed, som vi nu her idag saa, at her har ikke været Adelfare Vei eller

nævnte, men at Niels Bugge derefter i et rimeligviis barnløst Ægteskab har været omgift med Ingeborg Vendelbo, der længe overlevede ham og holdt Samfrændeskifte 1388 (Æ. D. A. R. II S. 348 jfr. Molb. & Pet. Dipl. S. 118). Støvringgaard bliver da Hr. Bugges Gaard.

Herstræde af Arildstid Thi samme *Trudsholm* har været en fast Gaard med Grave, Volde og Dæmninger omkring. Og over en af samme Grave saa langt hen, at 3 Dæmninger mellem 2 andre Grave (sic i Afskriften, hvor Verbet mangler), som samme *øde Gaard* tilhøre, have fornævnte Eiermænd nu nyligen svoret Herstræde og Adelfar Vei. Hvilket os tykkes at være ulovlig gjort og imod Skjel. Dog kunne vi ikke paa denne Tid dømme Eiermænd i Fald, fordi de ikke lovlig tilstede stævnedes. At vi slig Leilighed i Sandhed udgrandsket, seet og forfarit have, som foran skrevet stander, vidne vi med vore Indsegl. Datum anno, die et loco quibus supra.«

Det er saaledes klart, at Gaarden var øde i 1521, og at den ikke kan være brændt af Skipper Clemen; men den beskrevne Tilstand udelukker ikke, at der sammesteds kan have staaet Levninger af forfaldne Bygninger, hvis Steen Hr. Otto Krumpen senere kan have benyttet ved Opførelsen af det nye store Hus paa sin fædrene Gaard i Sköttrup, hvilken Gaard nu fik Navnet *Trudsholm* efter den gamle nedlagte Søborg.

For Sköttrup haves et Ridemands Skjelbrev af 1556 (Æ. A. R. II S. 91 Nr. 54) mod Kasbjerg, Nebstrup og Aistrup Marker. Denne Forretning findes blandt Cancelliraad Olsens Efterladenskab. Den er afholdt af Erik Krabbe til Bustrup, Erik Skram til Tiele, Jens Jul til Alsted (Stjerne), Peder Kruse til Kjellerup, Niels Munck til Gjesinggaard og Christopher Rosenkrantz til Lønderup Gaard, som mødte efter kongelig Befaling ved det Markeskjel, som Herredets Sandemænd skulde gjøre efter lovlig Krav af »Hr. Otthe Krompen til *Sköttrup*, Høfvitzmand paa Haldt och Danmarks Riges Marsk« og »som vaar imellom Sköttrup og Kassbierre, imellom Sköttrup och Nebstrup, imellom Sköttrup og Aistrup, imellom Nebstrup og Aistrup och imellom Aistrup og Nørdrup«. Hr. Otthe Krompen beviste lovlig Indvarsling af alle Lodseierne og æskede Frømlæggelse af ældre Breve, som Ingen fremkom med. Sandemændene begyndte da deres Tov mellem Kassbierre og Sköttrup og satte den første Sten vesten ved Haundal udi Hedebakken, og gik derfra mod vest og satte Sten østen Tingveien, hvorefter de fremdeles gik vester tværs over samme Tingvei til en Sten i en stor Dal. Herfra gik de sør og vest gennem Ager og Kjær til

gamle Aakast og satte »Hjørneste[n] mellem trenne marker, som ehre Skøttrup, Nebstrup og Kassbierre«. Efter Kundgjørelse heraf begyndte de atter deres Tov fra denne Hjørneste[n] nær ad til en Sten ved den Vei, som løber op fra Tørvemosen, hvor de kundgjorde dette Skjel mellem Skøttrup og Nebstrup. Herfra gik de mod Øst til Sundveien og nær ad med denne Vei til en Sten østen samme. Herfra gik de mod øst til *Skøttrup Vei* og senere i Nør langs denne Vei og fremdeles i Nør, til de satte Sten sønden *Trudsholm Vei* o. s. v. Dette fornævnte og af Sandemændene kundgjorde samt med Lodseienes Villie og Minde satte Markeskjel erkjendte Ridderne efter kgl. Befaling at have overværet og godkjendt under deres Segl, som alle ere vel bevarede.

Her skjelnes saaledes aldeles bestemt mellem Benævnelse[n]erne Skøttrup og Trudsholm, mod hvilken Eiendom ei blev sat Skjel, baade vel fordi Aaen skjellede og fordi Hr. Otto Krumpen eiede saavel Enemærket Trudsholm som i alt Fald Hovedgaarden i Skøttrup, hvor der dog ogsaa senere nævnes enkelte Bøndergaarde. Naar Hr. Otto Krumpen vistnok senere har bygget sit store Hus paa Skøttrup Hovedgaard og giver denne Navn af Trudsholm i Stedet for, at dette Navn tidligere udelukkende brugtes om den gamle Søborg, ligger hertil maaske en Anledning i den i 1521 allerede begyndte Veistrid. Denne var nemlig først bleven endt i 1527 ved et Forlig, der efter en ældre, noget medtagen Afskrift i Olsens Bo lyder saaledes:

»Vii Efterskrefne Offue Bilde med Guds Nade Biskop til Aars, Jochum Løcke til Østrup Ridder, Severin Juell til Hedegaard, Jep Øndrup til Huidsteen og Anders Jacobsen til Holbekgaard, Webnere, gjøre Alle vitterligt, at Aar efter Guds Biurd 1520 septimo Scti Teogari concessoris (sic) Dag vare vij efter høybaarne Første Koning Frederick . . . vor kiere naadige Herres Befaling samblet udi Udbyofuer Kirche udi Gierløff om nogen Sag og Trette, som var imellem Erlig Velbyrdige Mand og strenge Ridder Hr. Otte Krumpen og hans Medarfuinge paa den ene og nogle Eygersmænd udi forn^{te} Gierløf Herridt paa den anden Sidde, at udgrandske, forfare og forhandle til Minde eller Rette, om en Adelfare Vey, som forn^{te} Eigersmænd nogle Aar tilforn hafue suored udoffuer for^{te} Hr. Otte Krompens og hans Medarf-

vingers Enemerke Thrudsholm. Da borte og eijg tilstedde var thre af de gode Mend, som tiltagne og indskrefne vare udi samme Befaling med oss udi hvis sted efter samme Befalings Brefues Lydelse vi strax tiltoge Erlige og Velbyrdige Mend, Jens Tygessen til Dalsgaard, Jacob Munck til Visborg og Terckell Pedersen til Føllinggaard¹⁾. Da blev det saa med samme Sag og Trette med begge Parternes Samtøche og Fuldbord, til en god Mindelighed Endelig hentalt og forhandlet, at det Toeg som for^{n^e} Eygersmend derom gjort hafde, skal vere som det aldrig gjort var, og ey nogen Mand til brast eller skade at komme i nogen Maader, och de Mend, som dernest nerverende omkring boende ere, uden de fire Sogner, som ere Udbyneder, Udbyofuer, Klatteup og Dalbyneder, skulle nu herefter ubehindret age og færdes samme Vei som de pleye at gjøre, dog saa at samme Mend uden forn^{d^e} fire Sogner, som samme Vey nyde og færdes ville, skulle hver dennem en Tid om Aaret en Dag tilhjelpe med deres Hæste og Vogne at hielpe og færde paa den Dæmning og Vey ved for^{n^e} Thrudsholm, paa huilcken samme Vey fremløber, eller og *anden* Arbeide, *om de ville opbygge samme Gaard igjen*, og de dennem derom betimeligen tilsigende vorder. Tildetz ydermere Vidnesbyrd, at saa er Endeligen talt og forhandlet till en god Mindelighed udi Maader som forskrefuet stander, haffue vij for^{n^e} Offue Bilde, Jochum Løck, Severin Juell, Jep øndrup, Anders Jacobsen, Yens Tygesen, Jacob Munch og Terckell Pedersen ladet henge vores Indseigle og Segneten nedenfor dette vort obne Bref. Datum Anno die et loco ut supra.

Rigtig Copie efter Originalen.«

Det er utvivlsomt denne Vei, som i Skjelbrevet af 1556 kaldes Tingveien. Ved at indrømme de Omboende udenfor de 4 Sogne, som havde anlagt den, Brugen af denne Vei, erhvervede Otto Krumpen og hans Medarvinger til Trudsholm sig »Ægter til Gjenopbyggelse af samme Gaard«, og det har saaledes vel tildels været for at overføre disse Ægter til Nybygningen paa Skøttrup, at Otto Krumpen har slaet Eiendommene sammen og overført Navnet Trudsholm paa Skøttrup.

¹⁾ o: Føvling, af Slægten Væbner.

Olufsen har saaledes Ret, naar han siger, at det nuværende Trudsholm før hed Skøttrup, og Mortensen har Ret, naar han oplyser, at Ingen kan mindes, at det gamle Trudsholm nogensinde har baaret Navnet Skøttrup, hvilket det heller aldrig har gjort.

Historisk-topografisk Beskrivelse af Uggerby Sogn i Vennebjerg Herred, Hjørring Amt.

Af A. Peter Gaardboe.

Uggerby Sogn grændser mod Vest, Syd og Øst henholdsvis til Sognene Asdal, Mygdal og Tversted og mod Nord til Skagerak. Fladeindholdet er 3483 Tdr. Land med nyt Matrikulshartkorn 80 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. $2\frac{1}{4}$ Alb., Gammel-skat 1498 Kr. 13 Øre. Efter Matrikullen fra 1690 var Hartkornet 109 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. $2\frac{3}{4}$ Alb. Sognet er Annex til Tversted, med hvilket det udgjør en Sogneraadskreds.

Befolkningens Antal var i 1840 413, i 1850 448, i 1860 530, i 1870 559 og i 1880 701.

Navnet Uggerby (jydsk Uggeby) maa være kommen af det gamle Mandsnavn Ugge, og det kan næppe betvivles, at Uggerhøj, som senere bliver omtalt, gemmer Asken af den Mand, efter hvem Byen og senere Sognet har faaet Navn og som har været Kirkebyens første Beboer. En før 1662 fra Uggerby udflyttet Gaard hedder Uggerhøj. Der skal have flere Exempler paa Gravhøje af samme Navn som den Mand, der har givet Byen Navn, paa hvis Mark de ligge ¹⁾.

I Valdemar II. Jordebog (fra første Halvdel af det 13de Aarhundrede) skrives Navnet Wigherby.

Med Hensyn til de geognostiske Forhold bemærkes, at Uggerby Sogn er af de i Nærheden af jydsk Aas liggende

¹⁾ O. Nielsen. Malt Herred.

mere frugtbare Dele af Lavlandet. Markjorderne i dets sydlige Dele ere muldede med Leer-Underlag og temmelig frugtbare. Et Strøg paa langs mod Øst og Vest (af Tolstrup og Digets Marker) mellem Bovbækken og Kirken er overmaade frugtbar Jord, hvis Boniteringstaxt varierer mellem 20 og 23. De østlige og vestlige Dele af Sognet ere for største Delen magre og kolde med dels Leer- og dels Kveeg-Underlag, hvorhos bemærkes, at der i Hedestrækningen i den sydøstlige Del, hvoraf endel er opdyrket, findes en Mængde større Rullesten. Klitstrækningen nærmest mod Havet benævnes som sædvanlig Strandklitten, og den næste Klitrække mod Syd kaldes Vagtbakkerne, i hvis østlige Del ligger den saakaldte Vagtbakke i Ejendommen Matr. Nr. 86; paa denne Bakke henlaae indtil for faa Aar siden i en Runddel — omtr. 20 Fod i Tvermaal — 30 Stykker store Kampsten, efter Sagn Levninger af et Batteri, og skal Vagtbakken, der nu næsten er bortblæst, efter gamle Folks Beretning, ogsaa have været afbenyttet som Baunhøj i Krigstid.

Indenfor Klitten »Vagtbakkerne« ligger en større Lyngslette, hvis søndre Side begrænses af en lav sammenhængende Klitstrækning, kaldet Brinkerne, som med søndre Side ligger mod den Del af Tolstrup Mark, som har været overfløjet med Sand. Sognefoged, Dbrgmd. Niels Svendsens Bedstefader, Niels Nielsen, som, 84 Aar gl., døde 1824, har fortalt, at den af Klitten overfløjede og nu dyrkede Del af Tolstrup Byes Jorder endnu i hans Ungdom var saa aaben og sandet, at man havde opgivet at dyrke den.

Der, hvor det østlige og højeste, med »Vagtbakkerne« sammenhængende, Parti af Sognets Klitter — »Koslet« — nu er, har efter N. Nielsens Beretning for omtrent hundrede Aar siden været en stor Eng, Dybsholm. Omtr. $\frac{1}{4}$ Mil lige i Nord for Tolstrup mod nordre Side af Vagtbakkerne, lidt i Vest for selve Vagtbakken, vises endnu Pladsen, hvor »det gamle Tolstrup« skal have staaet, og hvor der, medens Klitterne vare levende, fandtes en stor Del Levninger af Bygningsmaterialier, hvilket alt tyder paa, at Klitterne her, rimeligvis i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, have væltet sig ind over Landet. I Nord for Pladsen, hvor Tolstrup forud har staaet, ikke langt fra Havet, findes endnu temmelig dybe Dyndhuller, utvivlsomt Levninger af Enge. Omtrent

lige i Nord for Tolstrup By paa forannævnte Lyngslette (Matr. Nr. 85) ligger en Del større Stene, hvoraf endnu ogsaa en staaer oprejst, og som, efter den Form, hvori de ligge, kunne antages at være Levninger af en Langdysse.

Den udtørrede Bovsø paa Tolstrup Hede naaede helt ind i Asdal Sogn. Arealet, Søen har indtaget, er nu Eng med meget dyb Dyndbund, som tyder paa, at den har existeret i lange Tider. Søen har havt Afløb mod Øst og er i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede aldeles løbet ud gennem den meget dybe Bovbæk, som gaaer igjennem Diget og Tolstrup Jorder, i hvilke sidste den falder i den store Uggerby Aa, som løber igjennem den østlige Del af Sognet ud i Skagerak.

I efterfølgende Beskrivelse af Gaarde og Huse i Uggerby Sogn forstaaes ved en Gaard en Ejendom med 1 Tde. Hartkorn og derover, og ved et Hus et Sted med under 1 Tde. Hartkorn.

Uggerby 5 Gaarde og 4 Huse. Var 1662: Annexpræstegaarden, skyldte til Præsten i Tversted 6 Tdr. Byg og til Aasdal 1 Svin og 2 Tdr. Havre Gjæsteri, = 6½ Tdr. Htkrn. Temmelig ved Magt. 1553 skyldte Uggerby Præstegaard 6 Tdr. Byg, Skovsvin og ½ Daler Gjæsteri, 1571 6 Tdr. Byg, Herligheden til Odden nemlig Skovsvin og Gjæsteri og 1625 6 Tdr. Byg, og var Herligheden, Skovsvin og Gjæsteri da til »Aasdal«¹⁾. I Gehejmearkivets topogr. Samlinger findes et Gjælds-brev af 3die Aug. 1563, hvorved Kongen pantsætter til Christoffer Lunge paa Odden Kongetienden af Uggerby Sogn og Herligheden af Uggerby Præstegaard. — I Indberetningen fra Præsten i Tversted ifølge Fr. af 14de Mai 1768 er blandt andet anført: »I Uggerby Sogn og By er en Annexgaard af Nr. 2, som findes i den matrikulerede Jordebog paa den kongelige Amtstue i Aalborg og skatter efter Beretning af 8 Tdr., hver Tds. Værdi efter Forordning 80 Rdlr., ¼ Procent deraf bliver 1 Rdl. 3 Mk. 10 Sk.; men den foranførte Gaard fra Alders Tid har ligget med alle dens Herligheder, som Loven dicterer, til Sognepræsten i Tversted Kald, saa er jeg ved min Tiltrædelse i Kaldet om samme bleven tilkjendegivet, at den, som i en af mine Formænds Tider er kommen fra Kaldet, ligger nu med dens

¹⁾ Bispearkivet.

Indfæstning, Hoveri og andre af den givende Afgifter til Ejeren af Asdal, hvorimod jeg og alle Efterkommere i Embedet skal af Stedets Beboere nyde aarlig til Mortensdag 12 Tdr. Byg og 2 Tdr. Rug, ligesom 2 af Formændene (Peder Mossin og Peder Bering 1713—61) i samme Embede har nydt før mig, og i Mangel af at Vedkommende præstere Kornet til benævnte Tid, er Ejeren af Asdal forobligeret at være dertil responsabel. Om denne Herligheds Omordning ej er imod Loven, vil jeg, da Omstændighederne i denne Sag er mig ganske ubekjendte, overlade til de efter mig i Kaldet succederende Sognepræster, da jeg til Takke tager mod det belovede Korn, som jeg til den mig pro officio tillagte Præstetiende med andre Indkomster har indberegnet¹⁾. Annexpræstegaarden i Uggerby er ifølge Foranførte kommen fra Tversted Præsteembede i første Halvdel af det 18de Aarhundrede.

1 Gaard, Tjener til Asdal, skylder 6 Tdr. Byg og 1 Svin = 6½ Tdr. Hrtkrn. Temmelig ved Magt. 1 Bol, til Asdal, 3 Tdr. Hrtkrn. Forarmet. 1 Gadehus, skylder til Aagaard 15 Mk. Huspenge og »Aarbed« og til Uggerby Kirke 1 Tde. Byg = 1 Tde. Hrtkrn. 8 Gadehuse til Asdal, gjøre Ugedag og give intet.

Uggerhøj 1 Gaard. Var 1662 ½ Gd. til Asdal, skyldte 4 Tdr. Byg = 4 Tdr. Hrtkrn. Ved Magt.

Til Uggerby er temmelig Græsning og Tørvskær og til Byen var 474 Agre i 26 navngivne Skifter²⁾.

Tolstrup 8 Gaarde og 17 Huse. Var 1662: 1 Gaard, skylder 6 Tdr. Byg, 1½ Lpd. Smør, 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns og 1½ Tde. Havre Gjæsteri = 7½ Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Hrtkrn. Ved Magt. 1 Gd., skylder som foregaaende undtagen 2 Dlr. Gjæsteri. Ved Magt. 1 Gd., som foregaaende. Er ilde ved Magt. ½ Bol, 1½ Tde. Hrtkrn. Er forarmet. ½ Gd., 5½ Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Hrtkrn. Ved Magt. 1 Bol, skylder 3 Tdr. Byg til Sindal Kirke, Herligheden til Asdal, nemlig 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns og 2 Tdr. Havre Gjæsteri. Er forarmet. Et Gadehus med 2 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Hrtkrn. Endvidere 6 Gadehuse, som

¹⁾ Bispeembedet.

²⁾ Matrikelen 1662.

gør Ugedage, giver intet og saaer intet. Tolstrup By ere alle velb. Fru Ide Schiels Tjenere til Aasdal. Marken er for en stor Del overlagt med Sand, hvortor der er gjort Afslag i Bøndernes Landgilde¹⁾. I Taxationsforretningerne fra 1683 er anført om Tolstrup By: »Disse Skifter deles saaledes: Nr. 1 til 11 kaldes Hamborger Mark, Nr. 12 til 17 Sønder Mark. Desuden er der Jord ved Husene, de dyrke til Sæd. Endvidere Nymarks Agre, tilhørende Bønderne. Endvidere Byens Kaalgaarde. Hamborgmarken ligger vest for Byen meget udsat for Sandflugt, der ofte fordærver Sæden. Tømmer maa kjøbes langvejs fra af Normanden. Ingen Skov og Gjærdsel, nødtørfdig Tørveskær; de hegne med Tørv.

Ide Skeel til Skeelstrup i Sælland ejer Byen heelt, undtagen $\frac{1}{2}$ Gadehus, som giver Landgilde til Syndal Kirke, medens det forresten tilhører hende. Der er 7 Gaarde og 13 Gadehuse²⁾. Til Byen var der 1683 654 Agre i 17 navngivne Skifter, og da de større samlede Dele af Byens Marker endnu have de samme Navne og ligge i samme Retning fra Byen, maa den foran ommeldte Flytning af denne være sket før 1683. Navnet Tolstrup maa være kommen af Mandsnavnet Thalne og maa oprindelig have været Thalnes Torp. I et Thingsvidne af 10de Januar 1347 Hayes ogsaa Formen Thalnstorp³⁾.

Skeen 2 Gaarde og 11 Huse. Var 1662: 1 eneste Gaard, Tjener til Odden, skylder 6 Tdr. Byg, $1\frac{1}{2}$ Oxe at stalde, 1 Svin, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Læs Limsten og 1 Dlr. Gjæsteri = 8 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Hrtrkn. Er moxen forarmet. 1 eneste Gaard, Tjener til Odden, skylder som foregaaende undtagen 3 Tdr. Havre Gjæsteri. Ganske forarmet⁴⁾.

Om Uggerby og Skeen er anført i Taxationsforretningerne af 1683⁵⁾: »3 Bønder og 11 Husmænd i Uggerby og 2 Bønder i Skeen. Tilhører: 3 Gaarde og 8 Gadehuse Fru Ida Skeel paa Asdal. 2 Huse Chr. Munk i Kjøbenhavn. 2 Huse er Kirkebol. Skeen ejes af Fru Sofie Seested og

¹⁾ Matrikullen 1662.

²⁾ Sømmesteds.

³⁾ Dan. Mag. 3 Række V 87.

⁴⁾ Matrikullen af 1662.

⁵⁾ Grundlaget for Matrikullen af 1690.

Mogens Skeel til Fusinge. Stabæk 7 Gaarde og 8 Huse. Var 1662: 1 Gaard, Tjener til Elkjær, skylder 10 Tdr. Byg, 1 Svin, 2 Øxne at stalde, 1 Mk. for Limsten, 1 Gaas, 2 Høns og 1 Daler Gjæsteri = 12 $\frac{1}{2}$ Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Hrtkrn. Forgjældet, temmelig ved Magt. 1 Gd., skylder 8 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Oxe at stalde, 1 Mk. Limstenspenge, 1 Gaas, 2 Høns og 1 Daler Gjæsteri = 9 $\frac{1}{2}$ Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Hrtkrn. Ved Magt, forgjældet. $\frac{1}{2}$ Gd. med 7 $\frac{1}{2}$ Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Hrtkrn. Forarmet og forgjældet. $\frac{1}{2}$ Gd. med lignende Hartkorn. Nogenledes ved Magt, forgjældet. 1 Bol med 2 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hrtkrn. Temmelig ved Magt. $\frac{1}{2}$ Bol med 1 $\frac{1}{2}$ Tde. Hrtkrn. Temmelig ved Magt. Byen har nødtørfvig Græsning og Tørveskær, ellers ingen Herlighed¹⁾. I Taxationsforretningerne fra 1683 staaer om Stabæk By: »4 Gaarde og 4 Husmænd; Erik Seest til Lykkesholm ejer 1 Gaard og Marqvar Rodsteens Arvinger de øvrige, samt 3 Husmænd; Mattis Pedersens Enke 1 Hus. Kaalhaver ved de fleste Huse. Ved Mattis Pedersens Enkes Hus er der mod Øst en Kaalhave, mod Syd en lille Have med 8 Frugttræer, mod Vest en lille Fiske-dam med Karudser, mod Nord Kaalhave. Sønden for Gaarden endvidere et lille Hus til at smede i, men Smeden maa hentes fra andre Byer. Fiskeri drives i Stranden, ikke i den Aa — Uggerby Aa —, der løber gennem Byen, da der er store Sten i den. Der er Eng til denne By som til Tolstrup. Til Byen var 536 Agre i 21 navngivne Skifter i »Østermark«²⁾.

Følgende Gaarde og Huse ere ikke nævnte i Matrikullen af 1662 og maa saaledes være af en senere Oprindelse: Østenaaen 3 Gaarde og 14 Huse. Diget 3 Gaarde og 10 Huse Bækken 5 Huse. I Dansk Atlas nævnes kun Uggerby, Tolstrup By, Stabæk By og Skeen.

I Slutningen af Matrikullen over Uggerby Sogn af 1662 er anført: »Ellers ingen Herlighed til Sognet end alt er meldt. Summa paa Sognet er: Hartkorn efter Avl og Sæd 58 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.; Hartkorn efter Landgilde 114 Tdr. 5 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. — I Uggerby Sogn var

¹⁾ Matrikullen af 1662.

²⁾ Matrikulkontorets Arkiv.

der 1553 12 Gaarde og 3 Bol, 1662 35 Beboelser, 1683 48, 1870 108 og 1880 114 inclusive jordløse Huse. —

Befolkningen i Almindelighed staar vel omtrent paa samme Trin med Hensyn til Oplysning og Dannelselse som deres Naboer Tverstedboerne¹⁾ og vel ogsaa lidt højere, og som Følge af Markjordernes bedre Beskaffenhed og det deraf flydende større Udbytte af Landbruget er Selskabslivet mere udviklet her. De større Gaardejere holde saaledes, foruden Sammenkomster i de aarlige Højtider, ogsaa Fødselsdagsgilder, ved hvilke der dog for 4 à 5 Aar siden, som Følge af de daarlige Tider, efter Overenskomst skete en Reduction i Traktementet, og navnlig blev det vedtaget at indskrænke Nydelsen af Toddyer, der nok i flere Aar havde været temmelig rigelig, til et mindre Antal, hvilken Bestemmelse overholdes endnu. Der bruges saaledes flere Colonialvarer her og forefindes flere Fjedervogne og en større Luxus navnlig med Hensyn til Klædedragt end i de nordligere Sogne. De saakaldte »store Brylluper«, i hvilke der af Gjæsterne blev offret i Kirken og givet »Brudeskænk« til Brudeparret²⁾, holdes ikke mere, hvorimod der endnu holdes Begravelsesgilder, hvortil Gjæsterne blive indbudne, og det ser ud, som om denne Skik vil holde sig endnu i lange Tider.

Fiskeri og Agerdyrkning.

I Uggerby Sogn drives endnu Fiskeri af omtrent 50 Beboere, af hvilke de fleste ogsaa have lidt Markjord og kunne holde indtil 4 Køer. Af Fiskeredskaber bruges almindelig Flyndervaad, som »kastes« i Havet ved Hjælp af en Baad og trækkes helt iland paa Stranden, og »Snurrevaad«, som anvendes paa Dybet, hvor det, ved Hjælp af en Dræg — lille firflænet Anker — paa den ene Arm, medens det »kastes«, i længere eller kortere Liner hales ind til og tømmes af i Baaden. Hestevaad, som er det mindste i sit Slags,

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. V. 157.

²⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. I. 305.

trækkes af 2 Mand strandlængs i den inderste Kil¹⁾ saaledes, at den ene Mand vader saa langt ud han kan med den inderste Arm af Vaadet, som han trækker i en kort Line, og med en lang, smækker Stage stikker den yderste Arm af Vaadet ud, og som bliver halet i en længere Line af den anden Mand, som gaaer et Stykke forud paa Stranden. Med dette Vaad fanges i Almindelighed kun Smaaflyndre om Efteraaret. Med det saakaldte «Dybsvaad», som er mindre end Flyndervaad, fanges i Sommertiden Makrel, Sild, Hvidlinger m. v. Med Bundgarn fanges Flyndre, Stenbidere, Makrel og Sild. Kuller og Torsk fanges med Lineredskaber med paahæftede Kroge — »Kullerbakker« og »Storbakker«. Ogsaa drives et ikke ubetydeligt Hummerfiskeri ud for Asdal og Horne Sogne paa Stengrundene. Den ved Hirtshals i det sidstnævnte Sogn anlagte Baadhavn vil ganske vist blive til stor Nytte med Hensyn til Fiskeriets Opkomst i denne Egn, ligesom ogsaa Anlægget af en større Havn ved Hirtshals unægtelig vilde bringe den store landøkonomiske Fordel, at Udførslen af Korn, Kreaturer og Fedevarer saa ikke vilde blive forhindret af Is. Det er ikke sjælden, at Fiskeriet her og ved Hirtshals i vedholdende sydligt Vejr i Efteraarstiden giver saa godt Udbytte, at Skagboerne i stort Antal drage herved for at fiske og undertiden forblive her i flere Uger.

For omtrent 300 Aar siden maa Fiskeriet have været Sognets Hovednæring, hvilket især fremgaaer af, at Beboerne dengang, ligesom endnu Aalbækkerne, drog — omtr. 4 Mil — fra Uggerby Sogn til Jerup Strand paa Østkysten for at grave Strandorm — *arenicola piscatorum* — til Agn paa deres »Kuller-« og »Storbakker«. Ejeren af Leerbæk ved Frederikshavn, som havde Forstrandsret ved Jerup, vilde forbyde saavel Raabjerg som Uggerby »Sognemænd« at grave Orm paa bemeldte Strand, og Sagen blev afgjort ved Viborg Landstingsdom af 25de September 1585, hvorved de nævnte Sognemænd bleve tilkjendte Ret til fremtidig at maatte grave Orm paa Jerup Strand²⁾. Som foran nævnt dreve Beboerne i Stabæk — omtr. $\frac{1}{2}$ Mil fra Havet — endnu Fiskeri 1683. At Agerdyrkingen har været af meget underordnet Betyd-

¹⁾ Fordybning mellem Revlerne.

²⁾ K. Rosenvinges gl. Herredagsdomme IV. 67.

ning i det 16de og 17de Aarhundrede, kan man ogsaa vide af, at Præstetienden af Uggerby Sogn i 1553 kun var 4 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. Rug, 3 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. Byg og 1 Tde. og 6 Skpr. Havre, Qvægtiende samme Aar 6 Lam »pendinge« 1 Sk. Offer 2 Mk. 4 Sk.; i 1625 4 Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre ¹⁾. — I det mindste i det sidste Aarhundrede har Landbruget været Hovednæringen, og at det giver, og i mange Aar har givet, et godt Udbytte, derom vidne saavel de store Lader og mange Kornstakke som ogsaa den almindelige Velstand, og, saavidt vides, ere alle de usle Rønner, i hvilke Befolkningen boede, medens den var træl-bunden til Herregaardene, afløste om ikke alle af grundmurede saa af gode Bindingsværks Bygninger.

Efter en den 17de Juli 1876 ifølge Indenrigsministeriets Foranstaltning foretaget Optælling af Kreaturer forefandt i Uggerby Sogn 111 Heste, 6 Føl, 540 Stkr. Hornqvæg, 842 Faar, 197 Svin og 73 Bistader. I samme Aar var der udsaaet 16½ Tdr. Hvede, 162½ Tdr. Rug, 166½ Tdr. Byg og 488½ Tdr. Havre, 2 Tdr. Boghvede, 2 Tdr. Ærter, 3½ Tdr. Vikker og lagt 155½ Tdr. Kartoffler.

Ogsaa her i Sognet, ligesom i de øvrige bedre Egne af Vendsyssel, afløses det legemlige Arbejde mere og mere af Maskiner, idet man nu paa de fleste Bøndergaarde tærsker, skærer Hakkelse og kjærner med Hestekraft. Ligeledes er der i de senere Aar saavel i det sydlige som nu ogsaa i det nordlige Vendsyssel bleven bygget mange smaa Vindmøller paa Ladebygningerne ved Bøndergaardene, ved Hjælp af hvilke man ikke alene maler al den Sæd, der forbruges til Mennesker og Kreaturer, men ogsaa dermed driver Tærskes- og Hakkelsemaskinerne samt Kjærneværkerne. Som Vidnesbyrd om den navnlig i de sidste 50 Aar skete Tilvæxt i Midlerne til Velvære hos Bønderne turde det vel fortjene at bemærkes, at for omtrent 30 Aar siden vilde mange Husmænd og Indsiddere gjerne tærske for 6 à 8 Sk. daglig og, naar Kornet var dyrt, ogsaa for den bare Føde; men Velstanden er nu og har i mange Aar været saa almindelig, at Husmændene ikke ville og ikke behøve at tærske, og mange Gaardmænd have af den Grund været nødsagede til at an-

¹⁾ Bispearkivet.

skaffe Tærskemaskiner, og hjælpe de mindre Landmænd sig med den Slags, som drives med Haandkraft.

Angaaende Fugle og vilde Dyr kan henvises til hvad herom er anført i min Beskrivelse af Tversted Sogn¹⁾. At der i det nordlige Vendsyssel ogsaa har været brugt Grave eller Faldgruber til at fange Ulve i, kan sees af, at i Taxationsforretningerne af 14de Septbr. 1795, i Anledning af Udskiftning af Uggerby Sogns Ager og Eng, nogle Agre i den sydøstlige Del af Sognet benævnes nordre og søndre Ulvegravsagre²⁾.

Fra Oldtiden.

Skjøndt Ingen med Bestemthed kan sige, hvor den Gravhøj, hvorefter Gaarden Uggerhøj har faaet Navn, har ligget, kan der dog næppe være Tvivl om, at det er den samme, som nu benævnes »Gungebakken« og ligger omtr. 1800 Al. N. t. V. for Gaarden Uggerhøj paa dennes Ejendom og i østre Ende af den foran omtalte og nu udtørrede Bovsø og var, medens denne eksisterede, en lille Ø. — Paa denne Bakke, som tildels er bortblæst, findes mange Brudstykker af Urner tilligemed Levninger af brændte Menneskeben, og maa her have været en af de fælles Begravelsespladser, som synes at have været almindelige i Bronzealderen og som næsten altid kunne skjønnes at have været ved Sær eller større Vandløb. Paa Stabæk Mark skal have været enkelte mindre, forlængst sløjfede Gravhøje.

Med Undtagelse af hvad foran er meldt om nogle Sten paa en Lyngslette i Matr. Nr. 85 har jeg intet kunnet faae oplyst, der kunde tyde paa, at Sognet har været beboet i Stenalderens Tid. —

Paa Tolstrup Hede mod søndre Side af den udtørrede Bovsø — omtr. $\frac{1}{4}$ Mil fra Havet paa Strækningen mellem den saakaldte Maaskjelhøj og Gaarden Uggerhøj og omtr. 1000 Al. i N. V. for denne — ligger en stor Gruppe af de paa flere Steder i Jylland forekommende mærkværdige, med Jorddiger indhegnede og sammenhængende Firkanter i Form

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. V. 160.

²⁾ N. Elkjærs Arkiv.

af Haver¹⁾, og variere disses forskellige Størrelse mellem fra 6540 □ Al. til 24800 □ Al. og indtage tilsammen et Fladerum af omtr. 35½ Tdr. Land. Om disse Firkanter, hvis Diger ere omtr. 1 Al. høje, er det Sagn endnu levende i Folkemunde, at de skulle være Levninger af en Lejr, Svenskerne skulde have havt der 1657—58, paa hvilken Tid Arealet, Firkanterne — der nu ere bevoxede med Lyng — indtage, uden Tvivl har været Grønjord. Indhegningerne, som fra umindelige Tider have gaaet og endnu gaae under Benævnelsen »Stovveren« — Stuerne —, kunne næppe hidrøre fra en Lejrplads; men da det er ganske vist, at Tolstrup Hede, som endnu ikke er af de tørreste, i Aarhundreder har været Grønjord, er der stor Sandsynlighed for, at disse Indhegninger have været Græsgaarde. Saaledes har Forfatteren for faa Aar siden seet, at Beboerne i en Landsby havde deres Lodder i et større Overdrev indhegnede til Græsning for løsgaaende Ungqvæg og Plage. Da man oprindelig ved Udtrykket »Stovveren« umulig har villet betegne Stuerne, saasom Indhegningerne jo aldrig kunne have havt en saadan Anvendelse, kunde der mulig være Grund til at antage, at Stuff — »et med Steen, Stobel eller Grøft særdelis affskilt Stykke Jord«²⁾ — i Flertal er bleven udtalt »Stovveren« i Almuesproget i Vendsyssel, hvor Stue — oldn. Stofa — hedder Stov med langt o, og Stuff maa jo være bleven udtalt Stuv og utvivlsomt er det i denne Egns Almuesprog bleven til Stov.

Efterat Foranførte var skrevet, har Forfatteren fra Dr. O. Nielsen faaet Meddelelse om, at ifølge en Tradition fra en Egn i Vestjylland skulle de omhandlede Firkanter være »Porsdiger« og Indhegningerne hidrøre fra den Tid, man brugte Pors i Stedet for Humle ved Brygning af Øl, og i Kaalunds Bidrag til en Beskrivelse af Island II, 98 findes anført efter en antiqvarisk Indberetning 1818 »at der ved Skidadalens nordøstre Hjørne findes Spor af mange Gærder, som skære hinanden, og at man vil vide, at saadanne Gærder have været brugte i fordums Tid til Dyrkning af de Væxter, man bryggede Øl eller Mundgaat af«. Efter disse Oplys-

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. II. 199.

²⁾ Arent Berntzen III. B. 449.

ninger synes det at være utvivlsomt, at de med Pors bevoxede Mosestrækninger i sin Tid ere blevne indtagne og indhegnede — ligesom senere Engbund —, dog turde det vistnok synes, at Firkanterne paa Tolstrup Hede ere temmelig store til at skulle have været Hegn om Pors, og da nogle af dem indeholde omtrent $1\frac{3}{4}$ Tde. Land, have disse maaske snarere været Græsgaarde. Skjøndt man nu altid træffer de nævnte Firkanter paa tørre Hedestrøg, er det ganske vist, at disse i fordom Tid have været fugtige nok for Porsvegetationen, og det er en gammel Erfaringssætning, at denne Plante aldeles afløses af Lyngen, efterhaanden som Jorden udtørres.

Ved det nordøstlige Hjørne af Bovsøen ligger Karens Bakke — »Kaaies Bahk« —, som efter Sagn skal have Navn efter en Hex, som engang skulde have manet en afdød Herremand, som »gik igjen« paa Asdal. I Reglen bleve Præsterne afbenyttede til disse vanskelige Forretninger, og kun ganske faa Bondehexe formaaede at udføre dem; men denne »Kaaie« skulde have været en af disse sjældne Undtagelser.

Fornævnte Maaskjelhøj, paa Skjellet mellem Asdal og Uggerby Sogne, ligger omtr. 270 Al. i N. N. V. for de nævnte Indhegninger. Højen, som er en Naturdannelse, maa have faaet Navn af Made — angs. mæd, gl. Dansk mathæ og jydsk Maai, som betyder Engbund — og Skjel. Den ligger, som bemærket, i Sogneskjellet, og ganske vist har der i Fortiden været Eng i Omfanget af samme.

Efter Sagn skal der ofte være bleven hørt Musik og Dans i Maaskjelhøjen, og Folk, som passere den ved Nattetid, have ofte havt »Følgeskab« dertil af Ubekjendte, som forsvinde i Nærheden af Højen. Paa Gungebakken skal der ofte være seet Lys ved Nattetid.

Paa Bunden af Bovbækken i Hedelodden Matr. Nr. 70 i N. N. O. for Gaarden Uggerhøj blev der i 1858 funden Skelettet af en Hvalfisk, hvilket dog, efter hvad der kunde skjønnes, kun var den bageste Halvdel. De 12 à 14 Ryghvirvler, som bleve opgravede, og af hvilke nogle vejede omtrent 70 Pd., bleve sendte til Etatsraad J. Steenstrup, som nok havde ønsket hele Skelettet udgravet; men da det, efter hvad han har yttret til Forfatteren heraf, vilde koste 10- à 1200 Kr., maatte det foreløbig opgives. Forresten er det tvivlsomt, om Resten af Skelettet, der ligger 11 Al. under

Jordens Overflade, kan findes, da de Mærker, der bleve satte 1858, ere forsvundne. En videnskabelig Undersøgelse af dette Fund kunde muligvis have Interesse med Hensyn ogsaa til denne Egns geognostiske Forhold i en fjærn Fortid. —

Paa den saakaldte »Maai« i Asdal Sogn, beliggende i Sydvest for Gaarden Uggerhøj, hvortil et Stykke af den er kjøbt, har i Fortiden været Egeskov, hvor efter Tradition Stolperne i Laden paa Uggerhøj ere skovede. —

Offentlige Indretninger.

1. Kirken, som tilhører Rundbuestilen, — fra 1030 til 1300 — er opført med Kampestensmure, som ere omtr. 2¹/₂ Al. tykke, og den er tækket med Bly. Det kan ikke skjønnes, at der har været nogen særskilt Indgang for Præsten paa Lavkirken, saaledes som i Almindelighed var Tilfældet i den katholske Tid, hvorimod der, før det nuværende Vaabenhus blev bygget paa søndre Side af Højkirken, har været Indgang paa nordre Side, omtrent 5 Al. fra vestre Ende. Altertavlen, malet paa Lærred, forestiller Christus paa Korset med hans Moder ved Foden af samme. Rammen, som synes at være gammel, er prydet med simpelt udskaarne Englehoveder. Døbefonten er en stor bægerformet Kvadersten, udhulet i Tragtform. Paa Bækkenet, som er af Messing, sees i drevet Arbejde de to Spejdere i Kanaan, bærende Vindrueen paa Stokken. Oprindelig havde Kirken et mægtigt Taarn, som blev nedbrudt 1824 eller 25, og har Klokken siden været anbragt i et Stativ paa Kirkegaarden. Forøvrigt ingen Mærkværdigheder i eller ved Kirken.

Den foran ommeldte Uggerby Annexpræstegaard, som kom fra Tversted Præsteembede i første Halvdel af det 18de Aarhundrede, har staaet omtr. 300 Al. lige i Vest for Kirken, og ere Jorderne, som have hørt til Præstegaarden, udstykkede i 5 Parceller, Matr. Nr. 4, 5, 9, 11 — det ene Matr. Nr. kjendes ikke — med Hartkorn tilsammen 5 Tdr. » Skp. 1 Fdkr. 2 Alb. —

2. Uggerby Skole, hvis Lærer tillige er Kirkesanger, ligger i Nærheden af Kirken. Embedets Reguleringssum er 990 Kr. Indtægterne ere 6 Tdr. Rug og 26 Tdr. Byg efter Capitelstaxt, som Kirkebyens Lærer 20 Kr., Kirkesangerløn

20 Kr., Skolepenge circa 80 Kr., 24,000 Knuptørv, 192 Lpd. Halm og 128 Lpd. Hø. I Sommeren 1879 oprettedes en Skole i Nærheden af Skjellet mellem Uggerby-Tversted Sogne til Afbenyttelse for de nærmest liggende Steder i begge Sogne. Konge- og Kirketienden af Uggerby Sogn ere af lige Størrelse og udgjøre tilsammen 21 Tdr. $\frac{3}{4}$ Skpr. Rug, 39 Tdr. 3 Skpr. Byg og 29 Tdr. og $3\frac{3}{4}$ Skpr. Havre. Præstetienden er 16 Tdr. $\frac{1}{2}$ Skpe. Rug, 33 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skpr. Byg og 20 Tdr. $4\frac{1}{2}$ Skpr. Havre.

Noget om Tilstanden i Jerslev Herred kort efter Kejserkrigen.

Meddelt af Lavst Røjkjær.

Det gamle Jerslev Herred (det nuværende Dronninglund og en Del af Børglum Herred) strakte sig fra Hav til Hav tværs over Vensyssel og skiltes af jyske Aas i to Dele, hvoraf den vestlige i snævrere Forstand udgjorde Herredet, eftersom de Sogne, som laa Øst for nævnte Bakkekjæde, søgte Birketingene paa Vorgaard og Hundslundkloster. I den vestlige Del, eller det egentlige Herred, som kun her og i det følgende omhandles, vare en stor Part af Bønderne Kronens Tjenere, henlagte til Aalborghus, Aastrup, Sejlstrup og Børglumkloster. De øvrige hørte dels til de i Herredet liggende 4 Herregaarde Hammelse, Hjærmidslevgaard, Nibstrup og Kjølskegaard¹⁾, dels til Herregaarde udenfor Herredet, af hvilke de, som havde mest Gods her, vare Asdal, Lengsholm og de i Taars Sogn.

Wallensteins vilde Horder, der 1627 hjemsøgte Jylland, og bleve herinde i omtrent halvandet Aar, vare slemme Gjæster, som handlede ilde med Land og Folk, saa mangfoldige Steder bleve øde i denne Krigstid. Det var langt fra, der blev raadet Bod paa de Ødelæggelser og den Fattigdom, Krigen havde bragt, inden Landet paany blev lagt under Fjendefod i de to efterfølgende Svenskekrige. Her i Jerslev

¹⁾ Burholt, Klavsholm og Nørre Ravnstrup, der siden fik adelige Beboere og Gods under sig, vare den Gang kun Bøndergaarde.

Herred havde man og faaet sin Del af Skaden, hvad der fremgaar af Aastrup Lens Regnskab for Aaret 1630, da deri nævnes 80 Gaarde og Bolsteder foruden 28 Gadehuse (alle i Jerslev Herred), hvoraf ingen Skat kunde faaes, eftersom der med Tingsvidner findes bevist, at omtrent $\frac{1}{3}$ af disse vare øde og Resten »slett forarmede«. At denne Ødelæggelse hidrørte fra Krigen, skjønnes af, at de foregaaende Aars Regnskaber fra dette Len kun en sjælden Gang omtaler et enkelt øde eller forarmet Sted. Endnu 6 Aar efter Fjendens Bortrejse var her fæle Minder om Krigen; dette udviser en Del Tingsvidner optagne paa Jerslev Herredsting 1635. Nogle af disse i kort Udtog gjengives her.

Om Tilstanden paa *Børglumkloster Gods* bleve optagne følgende Tingsvidner (Lensmand var Just Høg):

»4 mænd (deres Navne ere her som i det følgende udeladte) stod for tingsdom og wandt med opragt finger oc helgens eed, att dem i sandhed witterlig war, att en Deel af Børglumklosters godz udi Wrensted sogen stod øde næst efter Fjenderne drog ud aff landitt, 4 gorde stod øde y jett Or, 1 gor stod øde y tu Or oc en anden gord y tri Or.«

»4 mænd wandt, att forgangen Or 1634 war øde aff Børglumklosters godz oc ubrugt di tuinde parther aff en gord y Sterup oc itt huis y Klæstrup war slett øde, iligemaade war øde itt *Wæsted*¹⁾ oc trii huse y Serridzleff by, oc den gord y Holt, Hans Andersøn yboede, saa der aff huerken kunde bekommis Skatt eller landgylde.«

»4 Mænd wandt, att den halve gord y Klæstrup, som Jens Persøn affdrog, war der kun itt huis paa, oc ware Enderne og weegene nederfallen, oc war der huerken foering eller mæg derwed.«

3 Mænd vidnede, at en Mand i Klæstrup »haffde kun

¹⁾ Dette Ord brugtes den Gang om ethvert mindre Sted, som nu paa Vendelbomaal hedder *Wærring* og i Størrelse svarer til, hvad man almindelig kalder et Bolsted. Begge Navne maa udledes af oldnordisk »*Ver*«, der ligefrem betyder Opholdssted og tillige brugtes om enhver Plads, hvor man opholdt sig for en eller anden Fangsts Skyld, saaledes »*fiskever*«, »*selver*« o. fl.; ligesom Ordet *Værelse* ofte bruges i ældre Dansk i Betydning af Opholdssted.

en hiel Ringe ting Sed y Or till den halve gord, han war fløttet til, paa Børglumklosters Staun, oc war samme gord næsten øde paa husene.«

»4 Mænd wandt, att dem fuld witterlig war, att Niels Murmester y Stiennum haffde huerken pløet eller saaitt forrige Or til syn gord, oc kunde derfor icke udgive Skatt eller landgylde.«

En Husmand fra Øster Linderup fremstod paa Tinget og klagede, at han ej var i Stand til at yde Landgilde, eftersom han intet ejede at give af, og fremførte da et Tingsvidne af to Synsmænd, som vidnede, at de havde synet Huset, hvori han boede, og var dette »12 fauwne lang, men de syw fauwne er nederfallen, oc Tømmeritt slett borte, Stugedøren er slett borte, di fem fauwne, som staar af huesitt, rester winduer, af møg eller gye fandtes intett wed huesitt.«

Aalborghus Gods (Lensmand var Birte Lindenow til Hammellose).

»Lars Skøtt y Aagaard (den bekjendte Lars Dyrskjøt) paa welbyrdige Fru Lindenows Weigne stod for tingsdom, esked og fik itt tingswinde aff 5 Mænd, som wandt med oprakt finger oc helgens eed, dem fuld witterlig war, att aff Kongl. May. Tjenere her i herredet til Aalborghuus *war en Partt aff dem saa ganske forarmitt saa di sidst forgangne Or ey kunne formaa at yde Landgylde oc en partt øde*«, hvilke sidste vare 1 Gaard i Wrensted, 1 Gd. i Klæstrup, 1 Gd. i Sterup, 3 Gd. i Ørum, 3 Gd. i Hellevad, 2 Bol i Hallund, 1 Gd. i Øster-Brønderslev, 1 Gd. i Manne, 1 Gd. i Underaarre og 7 Gadehuse i forskjellige Sogne.

Aastrup Gods (Lensmand var Jørgen Orning til Skaarupgaard).

Niels Tøgersen i Hellum var 1635 Delefoged for dette Gods. Han blev krævet for Landgilden af sin Gaard for de 6 foregaaende Aar; men han godtgjorde ved Tingsvidne af sine Sognemænd »att dett Or fienderne uddrog aff landitt, da haffde han huerken Sædbiug eller Avre (o: Havre) til syn gord oc kun $\frac{1}{4}$ Rug, oc Oret effter 1630 haffde han kun saaitt 1 pund Biug, som han laante af syn Lensmand, ligesaa 1631 haffde han icke heller saaitt kun $\frac{1}{3}$ aff syn gords Sædeland.«

4 Synsmænd hjemled for Tinget »att di haffde siunet en gord i Sterup, oc haffde di seet, att 4 Binding aff Laehuesitt sonden y gorden staa paa fald, aff Udskouffen staa 6 Binding, resten er affbrødt, dett øffuerste af Rollingen staa paa fald oc er rødden oc ugaunlig, wester Ende er niedfallen, det hjemled di for itt fuld Siun.«

4 Mænd vidnede »att gamle Jens Thomsen y Westergaard i Jersleff ligger paa syn sæng aff Ollerdom oc er blind, oc er saa forarmitt, att han icke kan holde syn anpartt af gorden, oc formener han sig deraff ey att kunne udgive Kongl. Maj. Skatt, oc haffuer han ey heller noget att nære sig aff uden Hjælp aff syne børn.«

4 Synsmænd »hjemled for tingsdom, att eftersom di af Tingett er Tilneffnet at syne Nørgaard y Sterup, som Herredsfogden Per Jensen nu er tilfløtt, da haffde di wæret ower samme siun oc seett att sparrerne y Rollingens østre ende ovenfor oc y Udskouffen oc y goufflen er slett forrødneth oc ugaunlig, desligeste er Rollingen flux taglam paa bode siider. Bursdøren, wester Stugedøren oc itt dør for itt Kammer norden for oc Dørringer i forn. trii døre ere slett forrødnete oc duer saa godt som intett. Loftet over Westerstugen oc over buritt er aff bøøg er forrødneth oc ugaunligt, trii døre for Stugen er aff bøøg er ganske ormstukkitt oc wil giøres aff ny, winduerne i beggi Stuger er ganske farlam, di i Westerstugen duer saa godt som intett, 4 winduer i en lille Østerstuge er slett borte. Tou twekast dør for Ildersett oc en paa Sønderside oc en dør paa Nørside er aff bøøg er ugaunlig oc wil giøres aff ny. Fødderne undir Rollingen er forrødneth, Stolperne er rødnett i Neder ende, sonden under stugen er Stolperne nogitt sunkitt. Saa di ett herberg wester i gorden er dør og Loft ugaunlig, gaffuelbjællene oc gaffuelbjælkerne ere forrødnitt. Laden inden i er flux forrødneth bode Tømmer, Sparrer og Oos med en partt aff bjælkerne, er mest aff bøøg, wil hiælpes snartt. Døren paa Nørside oc bode Agporte er ugaunlig oc wil giøres aff ny. Tækkett er flux brøstfældig paa beggi Siider oc paa beggi ender er lagtt tørff ower en partt. Itt Fæhuis østen y gorden huortil hører til gorden 6 Alen er slett rødden, dett afhjemled di for itt fuldt siun.«

Sejlstrup Gods (Lensmand Niels Friis).

4 Mænd »vonde paa deres troo oc sanden, att itt huis y Allerup war øde, iligemaade en halff gord i Sterup staar oc øde, oc en halff gord i Jersleff by er saa forarmitt oc ingen Landgyldte deraff kan bekommes, disligeste Stoksted i Hellum haffuer staaitt øde siden fiendernis tidt.«

Nibstrup Gods (ejedes af Mogens Kaas til Frøstrup og Kjølkegaard, Befalingsmand paa Dueholmkloster).

4 Mænd vidnede for Tinget »att den anpartt som Per Henriksen yboede aff den gord i Miellerup haffuer staaitt øde oc ubrugt siden fienderne uddrog oc staar indnu.«

4 Mænd stod for Tingsdom og vidnede »att Jens Lavritsen y Klæstrup næst forgangen Or 1634 haffde alldelis intett saaitt til dett boel han yboer; ej heller war der saaitt ydermere Koren i forn. boels Jordh samme Or ind dett som welbaarne Mogens Kaas lod pløe til oc lod selv saa.«

4 Mænd hjemlede for Tinget, at de havde synet den halve Gaard i Aalstrup Per Jensen var fradraget »da fandtes ingen Rolling paa forn. partt. Laehusitt er forfallen oc ugaunlig oc kunde næsten intet færdis.«

Hammelmose Gods (ejedes af Birte Lindenow Otto Skels Enke).

4 Mænd vidnede »att en halff gord i Tiis blev øde y fjendernes tiid iligemaade 4 Gadehuse i Tømmerby, oc disse staar øde endnu«. Tillige vidnede de, »at ialt 135 Favne Eng i første og sjette Reb i Vinumbs Krog stod øde og ubjergitt sidste Or, oc ingen begjærede dem i Leye«.

Hjærmidslevgaard Gods (tilhørende Jørgen Kruse).

2 Mænd vidnede, »att trii Gadehuse i Tømmerby stod øde siden fienderens tiid, oc trii Enge i Trædengen haffde icke værutt brugt siden aff deres Fæstere« (som vare af Hjelmsted).

4 Synsmænd hjemlede for Tingsdom, »att de haffde siunet den partt aff den gord y Kornum, som Niels Tøgersøn er afflett. Først saa di en stuge, der er Loftet slett borte, nok 4 winduer er borte, 2 Døre med hængsler er oc borte i samme stuge. Nok sonden for samme stuge y Ilderset er

en Bjælke borttagitt oc banditt sønderhuggitt. Sønden for en Stald, der er en Bjælke borttagitt oc tou døre borte paa samme huis. Udi den vestre Lade der er tuinde Udskoufsbjælker slett borte. Nok paa den søndre Lade er weegene nied oc tou Udskoufsbjælker slett borte oc Udskouffen hænger paa Støtter.«

Asdal Gods (tilhørende Frederik Rantzau).

Ridefogden paa Asdal paa sin Hosbonds Vegne havde for Tinget indstævnet Niels Munks Enke i Svennum og hendes Lavværge Kristen Mørk i Grindsted samt hendes Broder, der ogsaa boede i Svennum. Han klagede over, at begge havde sagt god for Enken uden dog at opfyldte deres Forpligtelser i saa Henseende; de havde nemlig lovet, »att di boede wilde sørge for, att hun kunde sware syn Landgyldte oc tillige *wilde forsee hinde med en Staldbroder som bode hun oc Hosbonden kunde være tjent med*, men di haffde icke holdt huerken dett ene heller dett anditt, oc da wy nu saa stourlig behøwede en wogen til Hosbondens Koren att udføre, da wilde di icke fly os en wogen, som hun aldellis ingen Reysen haffuer gjortt. Landgylden skulde haffue wæritt betaltt til Martini Dag staa endnu slett tilbage (i Juli Maaned) oc eyheller haffuer wy hørtt *noger wil haffue hinde*.« Samme Dag blev for Tinget esket Synsvidne over hendes Gaard og hjemlede da 4 Mænd at »di saa Laden war brøstfældig oc ligesaa Rollingen oc kunde icke færdes under 18 Slettdaller, westen y gorden itt huis war slett øde oc ligesaa østen y gorden itt huis ogsaa slett øde«.

Samme Aar bleve tagne Tingsvidner over en Del af Herredets Kirker, og deraf ser man, at de icke vare synderlig bedre i Stand end de almindelige Bygninger. Deres Brøstfældighed hidrørte vel fra, at de baade mens Krigen varede og i de paafølgende Aar fik Lov til at henstaa uden Vedligeholdelse. Saaledes vidnede 4 Mænd, at de havde synet *Vrensted Kirke* og havde da set, »att Tornitt paa sønder Siide er ganske forderffuitt oc Stien udfallen, som med Stien Kalk oc arbejdsløn icke kan ferdes ringer ind 200

Slettdaller. Klocken er ganske fordærffuett paa Awselen, saa den fattis Ringe Tapper, oc den søndre muur wil opmuris ellers Klocken falder paa jordhen, wil koste 10 Slettdaller. Dett windue sønden i tornitt wil gjøres aff ny kan icke færdes under 6 Slettdaller. Kierkens Weeg paa nær Siide er udskreden for offuen, saa der wil muris en Pylle op til den, da den ellers falder paa Jordhen, siuntes di den wil koste 200 Slettdaller. Kierken er ganske farlam paa blyd, som mange steder er oplbæst oc en partt borte, som icke kan færdis under 100 Slettdaller. Nok paa sønder siide er en Pylle ganske forderffuett, att færde den wil koste 4 Slettdaller. Korhuesitt er forderffuitt bode inden oc uden oc tagitt farlam paa Nør siide, wil koste 20 Rixdaller att ferde. Nok er Kierkegordsdigen mangensteds niederfallen. Porthen oc Stætten duer intett, kan icke færdis under 20 Slettdaller, det hjemled di for itt fuld Siun.«

4 Mænd hjemlede for Tingsdom, at de havde synet *Serriidslev Kirke*, »da saa di, att Kierkelofftett er røddeu oc en partt af biælkerne slett itu. Liusestager findes ingen aff. Stuollerne i Kierken duer lydett oc stander paa held oc Dørene er fraa, blyedt paa Wabenhuisitt, der regner igjæmmel. Klanghuisitt stander paa fald oc er ingen Klædning paa di trii sider oc blyedt paa Kierken er en partt affblæst, det hjemled, di for itt fuldt siun.«

4 Mænd hjemlede, at de havde synet *Øster-Brønderslev Kirke* »di haffde da seett, att paa Reysen fattes 20 Tuerbaand huer 16 Alen lang. Nok fattis 6 biælker huer 12 Alne lang Nok offuer allt paa 7 spand er Offuerett skreden $\frac{1}{2}$ Al. i Nør og miere, oc saavidt paa beggi siider wil¹⁾ giøris aff ny.«

4 Mænd hjemlede, at de havde synet *Jerslev Kirke* »først saa di 21 Stuoldør paa beggi siider neden Kierkedøren er farlam, 7 Stuoldør er slett borte«. Hvad Kirkemuren fejlede, kan ikke ses, da Tingbogen paa dette Sted er opædt af Fugt, ligesaa hvormeget Bly, der manglede, men det maa have været ikke saalidt, »da den icke kan ferdis paa blyd under 300 Daller, rester en Stolklinke og bom til sønder Slætt oc linken til bommen, tornitt er farlam paa Øster Siide

¹⁾ mangler et Par Ord, da der er Hul paa Bladet.

oc Nør hyørne fra Klocken oc øster ad. Dett stuore Kierke-lofft fra den stuore taffl oc øster til Prækestuollen er farlam uduelig oc forrødnitt. Korskierkens Lofft er møgitt farlam, Kirkegordsporten er aff. Kierkegordsdigen paa Nør Siide wil oc ferdis med stien oc sand. Gradualen er slett sønder oc forderffuitt saa hun slett tjenlig er at bruge. En lyden Kalk oc Desk att bruge til siuge folk, som y fiendernis tiid blev borttstollen skal endelig forskaffis, dett hjemled di for itt fuldt Siun.«

At flere Kirker i Herredet foruden de her ommeldte have været i samme Tilstand, er meget sandsynligt, og vist er det, at flere bleve meget brøstfældige i de paafølgende Aar, saaledes haves om *Tise Kirke* et Tingsvidne optaget 1643; det er saalydende:

3 Synsmænd hjemlede for Tingsdom, »att efftersom di war tagen paa Siun til Tiis Kierkes brøstfældighed, da haffde di wæritt med Ib Murmester over samme Siun oc saa di først, att Kiercken war brøstfældig paa blyd, som di siuntes for 16 skippund norden paa tornitt y dett Ringeste, oc inden i tornitt paa samme siide er træwærkett slett rødden oc duer intett. Muren paa di trii siider aff tornitt saavelsom den ganske Kierke sønden paa er brøstfældig for 6 Læster Kalk oc 7000 Muurstien y det Ringeste. Saa Udenmuren paa Sønder siide haffuer giffuett sig ud fraa huellingen, saa att Muuren faller snartt nied oc huellingen med, uden hun faar snartt hjælp, deslygeste er tagstien paa Wabenhuisitt halpartt affalden paa beggi Siider, oc Muren paa samme Wabenhuis er forderffuett, dett afhjemled di for itt fuldt Siun.«

At Livet i den Tid har været fuldt af Armod og Elen-dighed, fremgaar ogsaa deraf, som Tingbogen for 1635 ud-viser, at det ikke var sjælden, at en eller anden Fæster, som havde rømt fra en nedfalden Gaard, blev efterlyst paa Tinget. Ikke en eneste Tingdag gik hen, uden at Delefog-derne havde Bønderne indstævnet for Landgilde, Tiende eller Kongens Skat, og det var ofte hele Snese snart af Kronens, snart af de forskjellige Adelsmænds Tjenere, som blev »for-deelt«. Saaledes for at nævne et Exempel blev 60 af Jørgen Kruses Tjenere i Stenum, Tolstrup og Vester Brønderslev Sogne en Tingdag indstævnet for Konge-Korntienden og tillige de fleste af dem for Landgilden. Den sædvanlige

Dom, som lød paa Tinget i dette og lignende Tilfælde, var, at »de, som forgangen Aar havde havt Sæd og Avl, burde at betale inden 15 Dage, eller Hosbonden at have Indvisning i deres Bo«. Af mange af de beboede Steder fik Hosbonden kun halv Landgilde, fordi Fæsterne godtgjorde med Tingsvidner, »att di siden fiendernis tiid kun brugte halff Aufling«. Mangfoldige Fæstere bleve stævnedes Aar ud og Aar ind for flere Aars »Atterstade« af Landgilden, uden at det hjalp noget. Ofte blev Skyldneren af Hosbonden truet med »at have sit Fæste forbrudt«; men denne Trusel bed nok ikke i Skind i disse Tider, thi yderst sjælden blev den gennemført, da det jo havde til Følge, at det forbrudte Fæste forøgede Tallet af de øde Steder. Hvad der endvidere gjorde Armoden større, var en Kvægpest, som samtidig (1635) flere Steder gjorde en rig Høst. Det forekommer flere Gange, at Fæstere paa Tinget fremføre Vidner for »att di icke war y Stand til att yde Landgylde, da deris Kvæg war død«. En særegen Aareladning maa have været brugt som Middel mod Sygen, nemlig at stikke det syge Hoved i Tungen; derom forekommer et Tingsvidne, som for sin Mærkelighed her skal medtages.

5 Synsmænd hjemlede for Tingsdom, at eftersom de af Tinget var udnævnt til Syn hos en Mand i Vester-Brønderslev, »da haffde di weritt offuer samme siun oc haffde der seett 16 Køer en partt leuindis en partt døde, 7 færdige Stude, desligeste 6 tu Ors Nød oc saa di, att alt for^{no} Kvæg war saa diupt indstukkitt udi Tungen som tu leedh aff en finger i beggi siider tuert imod hinanden, dett hjemled di for itt fuldt siun«. Ejermanen til samme Kvæg havde samme Dag stævnet sin Nabo til Tinget, at han skulde svare ham til sin Skade for det Fæ, som var død, da han havde opstukket det; men Lars Skøtt (Lars Dyrskjøt) mødte paa den indstævnede Mands Vegne og satte i Rette, at han var uden Skyld, eftersom han af Ejermanen var forlangt til at opstikke hans Kvæg og »disuden war der i denne by opkommen en stuor Fæsyge, saa møgitt Kvæg døde baade opstukkitt oc uopstukkitt«. — —

Det kunde synes, som Jerølev Herreds Bønder i Kejserrigen havde tænkt paa at gjøre Opstand imod Fjenden. Der forekommer nemlig i Tingbogen for 1635 en mærkelig

Sag, hvoraf det skjønnes, at Fjenden kom til at tro, at en saadan Opstand var i Gjære og derfor søgte at sikkre sig, dels ved at fængsle Bøndernes formentlige Ledere, dels ved at true Landet med Brand. Der var nemlig en Mand, der, som det lader til, ved en eller anden Forbrydelse havde faaet Udsigt til at miste Livet, men nu søgte at frelse det ved at ty til Fjenderne og fortælle dem om Bøndernes Anslag imod dem. Om det nu i Virkeligheden har været, som han fortalte, eller det altsammen, som Tingvidnet paastaar, var hans egen Opdigtelse, er ikke let at vide; dog naar man ser, hvorledes Jerslev Herreds Bønder nogle Aar senere mødte Svenskerne med Vaaben i Haand, er det ikke usandsynlig, at de ogsaa i Kejserkrigen baade har talt om og været rede til at rejse sig mod Fjenden, naar Lejlighed dertil blev givet. Sagen var følgende: Herredsfogden havde paa sin egen og sine »Herredsmænds« Vegne indstævnet Jørgen Rasmussen i Ravnstrup, fordi han i sidste Fjendetid 25 Juli 1628 havde i Sæby for Fjenderne ført løgnagtig Tale »for sig selv att befrii fraa en skammelig død«. Efter de fremlagte Tingsvidner havde han sagt »att Kristen Nielsson y Hollumgord, Oluf Persøn y Røggildhie, Per Jenssøn y Kornum (Herredsfogden) Jens Tøgersøn y Callum oc flere Dannemænd haffde med Pol Anderssøn y Hebbelstrop (en Selvejerbonde) lagt Raad op om, att naar Kongens skybe kom i Halz Sund att sætte folk i landt oc en aff dem udsloog 3 huide flag, oc Keyserens folk drog imod dem att formene dem Landgangen, da skulde di wære til reede oc udrydde Keyserens folk, oc tillige haffde han sagtt, att di haffde waben oc wærgе dertil offueralt niedgrawitt y Jordhen, oc Kongen haffde tillige sendt dem 300 Musketter, som oc war niedgrawitt. For denne hans Løgn er mangen fattig Dannemand ynkelig piint oc plagitt, en Partt fængslett, stokkitt oc blokkitt, saa deris formouffe motte sættis y pantt, førind de igjæn af fængselitt udkom. Saa Landitt for hans Løgn stod i faare oc blew truit med at skulle affbrændis, haffde Gud icke hiulpen. Han haffde oc fortallt om Siidewærger, der y Kiister war niedgrawen i en høw (o: Høj) oc om nogle halffue tønder Krud, der war hentett fra Kongl. May. Skouff wed Sundby oc giemtt paa Kierkelofftett, huad Lars Skøtt haffde giortt,

oc han ¹⁾ bleff for denne Udsagn ocsaa piint som di andre. Kristen Nielssøn, Oluf Persøn, Per Jenssøn oc Jens Tøgersøn bleff tagen fangen oc førtt tyl Sæby oc indsatt i profos huis, men kom dog endelig deraff.* Dommen over Jørgen Rasmussen kom til at lyde, at han var dømt i Kongens Naade eller Unaade.

¹⁾ nemlig Lars Skøtt. Hans Fængsling omtaler hans Søn Peder Dyrskjet i *Efterretningerne om sin Slægt*, trykt i *Borgerveenen* 1799—1800.

Afskrift af et Ridemandstog

til Fastsættelse af Markskjel mellem Sindinggaard og Ørn-
hoved og nogle Bemærkninger om den sidste Gaard.

Ved Ewald Tang Kristensen.

I Følge »Danske Atlas« har Christen Munck 1598 ved Mageskifte med Kongen i Steden for Halvdelen af Skibild faaet Herligheden i *Ørn hoved*. Da denne Gaard paa en meget lang Strækning, over en halv Mil, den Gang havde sin Mark stødende op til *Sindinggaards* Mark, og der var blevet »Irring og Trætte« imellem de daværende Ejere af Gaardene, foranstaltedes der 1601 ved et saakaldet Ridemandstog sat ordentligt Skjel med trebundne Sten. Det her om handlende Pergamentshaandskrift følger her efter i Afskrift. Det er blevet slemt medtaget af Tidens Tand, og paa det sidste Blad er afrevet et stort Hjørne, ligesom og alle Seglene ere borte.

D. A. anfører Ørn hoveds Hovedgaardstaxt til 16 Tønder, og af et Kort, der er optaget over Ejendommen 1811, ses, at der da endnu var det samme Hartkorn, idet selve Gaarden havde 13 Tdr. 2 Alb., og Abyggerstederne Kvortborg 1 Td. 3 Fdk. 2 Alb., Vester-Bjallerbæk 6 Skp. 1 Fdk., Øster-Bjallerbæk 6 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. og Frøsig 2 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. At disse vare Fæstere, kan sluttes af, at alle de nævnte Ejendomme ere afsatte paa Kortet som hørende til Gaarden. Men af Gaardens Herligheder er nu næppe 5 Tdr. Hartkorn tilbage. Ejendommens Udstrækning i fordums Tid kan let

udfindes; thi paa den ene Side har den grænset til Sindinggaard, paa den anden til de to Sivebækgaarde, der allerede 1489 have været selvstændige, da Ø. Sivebæk nævnes i et Dokument fra dette Aar. Mod Syd har Gaarden været begrænset af Nøvling Aa, og mod Nord af Remmer Ejendom paa den anden Side af Gaardens Eng. Fra Gaarden er Tid efter anden bortsolgt følgende Ejendomme: Lundhus (nu: Lundager), Trindtoftus, Østerager, Kvortborg, Øster- og Vester-Bjallerbæk, Frøsig og Bredengs-Parcellerne, saa den for Tiden begrænses af følgende Ejendomme, naar man begynder ved Nøvling Aa: Lundager, Trindtoftus, Østerager, Kvortborg, Kvortborg Kro, Østerager Hede, Remmer, Frøsig, Skæferigaarden Edlesminde og dens Parceller, Frøsig, Vester- og Øster-Bjallerbæk, Aashjærg Bæk, Øster-Bjallerbæk Eng, Nøvling Aa, Degerholm Bæk.

Det kan her fortjene at fremhæves, hvad Lavhævden af 147? (se Perg.-Afskr.) omtaler. Det er nemlig første Gang, man ved, at Ørnhoved er omtalt. Der har da rimeligvis foruden selve Herregaarden været tre Gaarde og nogle Bol i Ørnhoved, og de samme tre Gaarde og Bol nævnes endnu i Rigens Kanslers Brev af 1523. Man skulde næsten ogsaa antage, at det er de to af disse Gaarde, som Frederik II. tillader Lars Grøn og hans Søskende at beholde, endskjønt det var »frie« Bøndergaarde, og Adelsmænd jo ikke maatte købe og besidde Selvejergods. Lars Grøns Fader, Morten Grøn, ejede nemlig Ørnhoved og *andet Gods*. Det maa sikkert ogsaa have været Herligheden af tidligere Selvejer- eller Krongods i Ørnhoved, som Kongen endnu havde 1598 og da bortbyttede for Halvdelen af Skibild By til Christen Munck, siden der udtrykkelig i Pergamentet staar »Herligheden af Ørnhoved«, og denne Herlighed maa han ved den oven nævnte Tilladelse have forbeholdt sig. Samtidig med Mageskiftet ere da Bøndergaardene og Bolene sikkert blevne lagte ind under Hovedgaarden. Det er da enten en Misforstaaelse af Trap eller et mindre heldigt Udtryk, naar der hos ham staar, at Gaarden »kom til Christen Munk ved et Mageskifte med Kongen«; thi Kronen har vist nok ingen Sinde ejet Herregaarden, og dette maa man dog nærmest slutte af Ordlyden i Traps Bog.

Hvor stort det til den gamle Gaard hørende Bøndergods

har været, kan ingen nu give Oplysning om. En Mand i *Trælund* skal have fortalt, at han har gjort Hove dertil, og der siges, at de to vestligste Gaarde i *Skibild* ligeledes have gjort Hove til Gaarden. Rimeligt er det ogsaa, at den har haft mere Bøndergods i selve Sognet.

Hvad de ældre Ejere angaar, kan jeg ikke oplyse stort mere end det, Pergamentet selv nævner. Af det ses, at Jens Pedersen har ejet Gaarden ved 1470, og da han siger, at Gaarden havde tilhørt hans Fader og Forældre (∴ Forfædre), maa den altsaa have været en gammel Familieejendom. Mette Jeskone maa uden Tvivl have været Jens (ell. Jes) Pedersens Hustru, der efter Mandens Død endnu ejede en Del af Ejendommen. Denne maa sikkert efter ham være gaaet over til Svigersønnen Lars Nielsen paa Tanderup, siden han bruger det samme Udtryk (»som hans Fader och Foreldre brugit for hannom«), og »Fader« sikkert staar i Betydning for »Svigerfader«. Morten Grøn nævnes som Ejer 1532, og efter ham Lars Grøn, Erik Grøn og Mette Grønsdatter, der sikkert vare hans Børn. 1598 var Christen Munck Gaardens Ejer, og nu var den i længere Tid i denne Families Besiddelse, da den endnu 1655 ejedes af Mogens Munck. 1726 og 27 anføres Jens Poulsen som Ejer. At en Matthias Jacob Lassen ved 1738 skal have ejet Gaarden, kan jeg ikke have nogen Mening om. Forholder det sig rigtig, kan han have været en Broder til Præsten, der fra 1733 til 49 var Otte Lassen. 1751 og 53 nævnes Morten Christensen som Ejer, 1756 og 57 Mons. Anders Rasmussen, og 1760 var Mons. Lavrits Nyboe der. Omkring Aarene 1769—70—71 staar i Kirkebogen hyppig nævnt som Barnefadder en Monsieur Buch paa Tanderup Gaard, men især hans Hustru Madam Buch. Denne Buch, der nævnes Monsieur, maa formodentlig have været Ejer, og der er ingen stor Sandsynlighed for, at Tanderup og Ørnhoved ved denne Tid har haft en Fællesejer, især dog fordi Ejeren af Ørnhoved altid skrives *Laust* ell. *Lauritz* (ikke Lars) Nyboe. Desuden nævnes 1804 som Faddere til Sognepræsten Fabricius's Drengbarn »Hr. Buch paa Tanderup og Hr. Nyboe paa Ørnhoved«. Hr. Nyboe's Dødsdag kan ikke opgives; derimod træffes følgende: Tirsdagen den 9de December 1805 blev Madame Elisabeth Nyboe født Lundsgaard paa Ørnhoved begravet 56 Aar gl. 1808 blev

Gaarden overtagen af Jens Christensen, der var gift med L. Nyboes eneste Datter Else. 3die Paaskedag den 24de April 1810 blev Madame Else Christensen født Nyboe fra Ørnoved begravet gammel 37 Aar. »Hun var sin Faders, den fromme og redelige Hr. Laust Nyboe's eneste Datter, ham i alle Henseender lig og værdig. Hun havde kun været 1½ Aar gift med den hæderlige Hr. Jens Christensen, Ejer af forbemeldte Sædegaard. Hun den gode døde af en meget langvarig Svindsot. Fred og Glæde over denne dydige Sjæl.« Han kan huskes endnu af ældre Folk under Navnet »gamle Christensen«. Snart maatte han gaa fra Gaarden og var nu saa arm, at han paa sine gamle Dage blev Svinedriver. Saa kom Seign. Mads Jensen Ramschou, der var haard ved Ejendommen og bortsolgte saaledes de udmærkede Bredengs-Parceller, hvis Tab de senere Ejere have maattet beklage, og den nuværende Ejer udtaler, at hvis han blot havde haft disse Enge, saa kunde det være ham ligegyldigt med de øvrige tabte Jordstykker. Efter Ramschou kom Jochum Christiansen, gift med Ane Kirstine Larsdatter, og deres Svigersøn Jørgen Christian Pedersen, gift med Sidsel Jochumsdatter, der endnu lever, tog imod Gaarden 1838. Han solgte den siden til Etatsraad Fjelstrup, der ejede den i 15 Aar, og af hans Arvinger tilskjødedes den Brødrene Leth 1859. Den nuværende Ejer er den ene af disse Brødre. Det kan altsaa skjønnes, at Gaarden har været i uadeliges Besiddelse i over halvandet Aarhundrede. At Ejerne dog have været ansete for mere end almindelige Bønderfolk, kan ses af Kirkebogen, da Familiernes Medlemmer jævnlig anføres som Faddere til Herredsfogedens, Herredsskriverens og andre ansete Folks Børn. Man finder da ogsaa, at en Jfr. Nyboe paa Ørnoved 1772 d. 26de Juni blev copuleret til velærv. Hr. Lyngbek. Det er stor Skade, at Kirkebøgerne ikke gaa længere tilbage end til 1750. Da der jævnlig anføres Beboere i Frøsig, Bjallerbæk og Kvortborg, maa disse Fæstesteder i alt Fald have været til siden første Halvdel af forrige Aarh. Christen Frøsig er begravet 1766, 84 Aar gl., Johanne Bjallerbæk 1785, 52 Aar gl., Asser i Frøsig 1785, 82 Aar gl., o. s. v.

Gaardens Bygninger ere nu meget tarvelige og udmærkes sig ikke fra andre Bøndergaardes. Det østre Hus er af

Bindingsværk og bærer Mærke af at være flyttet dertil anden Steds fra. Paa Kortet af 1811 har Gaarden en anden Beliggenhed et lille Stykke nord for den nuværende Gaards, og paa Marken kunne Bygningernes Grunde endnu tydelig ses, ligesom og Møddingstedets langs med det vestre Hus, og Brøndens midt i Gaarden. Den nuværende Ejer har pløjet Lergulve og Stenpikninger op paa Udhusenes Plads. Da Etatsraad Fjelstrup havde vundet en stor Sum i Lotteriet, købte han Gaarden og opbyggede den paany, samt anlagde den store og smukke Have. Det gamle Stuehus har ligget østlig i Gaarden, og Haven øst derfor. Sagnet beretter, at den gamle Gaard skal være opbygget af Kong Kristian den fjerde.

Fra ældre Tid svarer Gaarden en Refusion af 2 Tdr. Rug aarlig til Præsten i Snejbjerg for Vin og Brød til Tjørring Kirke. Den i D. A. omtalte Landstingsdom af 1727 findes indført i Præstens Liber daticus.

Jeg har selv gennemgaaet det 1601 satte Skjel og fundet det i det væsentlige svarende til det nuværende. Yderst mod Nord findes ind til Remmer Agre en lille Bæk (det i Pergamentet omtalte Kast), og paa den anden Side deraf har Ørnhoved endnu et lille Stykke Ejendom. Jeg skal nu forsøge med Læserne at følge det efter Ridemands-toget afsatte Skjel og efterhaanden udfylde, hvad der er revet af Pergamentet. Naar vi da komme over Sigkjær og over et Stykke Hede, have vi en Mose for os, der endnu kaldes Rylemose, og her var det da, den anden trebundne Sten blev sat. Skjellet gennemskærer Mosen, og saa gaa vi op ad Sigkjær Bjærg (Dverkbjærg). Om lidt støde vi paa en Del gamle Vejspor, førende fra Nordøst til Sydvest, og her sattes da den tredje Sten. Paa Bakkens Top staar endnu en stor meget gammel Skjelsten. Paa den modsatte Bakkeskraaning træffe vi et lille Stykke øst for den nuværende Holstebro-Landevej atter paa nogle gamle Vejspor i Lyngen, der gaa i samme Retning. Dette er altsaa Ørre Engvej, som i Kvortborg Hede støder til en paa Kortet af 1811 afsat Engvej, der gaar i Syd og Nord og kaldes Sigkjær Engvej. Denne fører fra Ørnhoved og Sivebæk ud i Sigkjær. Tæt paa den anden Side af Landevejen træffe vi atter Vejspor. Her sattes den sjette Sten. Ganske tæt ved

komme Sporene af den gamle Adelvej, der kan forfølges ind over de dyrkede Agre paa Ørnhoved Mark. Disse Spor falde til Dels sammen med den gamle Holstebro Landevej, men lidt længere til Vest dreje de om ved Tinghøjene og gaa over Aasbjærg Mark ned ad Kvindevad. Tinghøjene kaldes ogsaa Tohøje, og det er da dem, der i de ældre Sandemændsbreve kaldes Thuehoffue (Tvehøje). Kvindevad er det ældgamle Vadested over Nøvling Aa (der ogsaa kaldes Vigs Aa og ved Ørre Kirke forener sig med Løven Aa), og det blev benyttet af Præsten, da Sinding var Hovedsognet, og Nøvling Annexet. Pergamentet har her endnu efter »och« Begyndelsen af et Bogstav, som ikke kan have været andet end O, saa der maa nok have staaet Osbjerrig, og for at faa Pladsen udfyldt tilføjer jeg: »och gaar til Gullestrup, ther satte«. Den ottende trebundne Sten blev sat vesten »for den Runde ved Frøsig«. Det næste Hul udfyldes af »trebundenn Stienn, saa der«. Den niende Sten sattes wid then »weig ther kommer fra Sin«dinggaardt. Denne Vej er endnu kjendelig op ad Firhøjene til, og Manden i Øster-Bjallerbæk fortalte mig, at der havde været en Bro over Bækken, hvilken Bro for Resten ogsaa kunde ses afsat paa Kortet; dernæst, at Vejen vest for Broen strax havde delt sig, saa at den ene Gren havde gaaet til Sindinggaard, og den anden til Kvindevad. Øst for Broen havde Vejen først gaaet om ad V.-Bjallerbæk, dernæst om ad Ø.-Bj. og havde derefter delt sig, saa at den ene Gren var gaaet ned til Ørnhoved, den anden under Navnet Tingvej ad Snejbjærg, hvor Tingstedet i alt Fald var midt i forrige Aarhundrede, da Herredsfogeden Johan Busk boede i Tovstrup (død 1750). Hans Eftermand Lyster boede i Kjær, Herredsskriveren boede ved Snejbjærg Kirke (1733 var Jens Minsted det), og Birkefogeden ligeledes i Sognet (1750 Mons. Stavsholm). Tidligere maa Tingstedet dog have været anden Steds, men hvor det var 1601, kan jeg ikke oplyse, Vejens Retning taler ikke meget for, at det var i Snejbjærg. Snarere var det i Gjellerup Sogn, maaske i dets sydlige Del, der ved Mosedrag og Bække ligger meget afsondret fra Omverdenen. Der blev nemlig indgivet et Andragende fra Erik Quitzow og Erik Rosenkrantz om at faa Tingstedet flyttet, da det nuværende Tingsted ikke var midt i Herredet, og da det undertiden for

Is og Vand var utilgængeligt for deres Fuldmægtige og andre. Der blev da 22de Maj 1646 udfærdiget et Kongebrev til Erik Juel som Lensmand paa Lundenæs, og det gaar ud paa, at da Hammerum Herreds Ting, som fra Arilds Tid havde været i Snejbjærg Sogn, for nogen Tid siden var flyttet til et ubejligt, østligt i Herredet liggende, Sted, hvorhen mange af Herredsfolkene ofte ikke kunde komme for Is og Vand, saa skal Lensmanden lade opkræve 24 uvillige Mænd (»Udsendinge fra hvert Sogn«) for at granske og udfinde et for alle bekvemt Sted ¹⁾. Sandsynligvis er Tingstedet da atter blevet flyttet tilbage til Snejbjærg. 1639 anføres det rigtig nok, at der i Nøvling Sogn mellem Trevad og Østerhoved er en spids Høj, som hedder Tinghøj, og om den staar nogle store Sten. Men det er rimeligst at antage, at denne Høj blot har faaet dette Navn, fordi Tingvejen har gaaet der forbi. I ældgammel Tid har Tinget sikkert været holdt i Hammerum. Hvor det har været i 1601, kan jeg som sagt ikke med Sikkerhed opgive, men vil til Støtte for min Antagelse anføre, at Herredsfoged Jakob Barfoed, hvis Ligsten ligger i Gjellerup Kirkes Gulv, ved den Tid boede i Langlund allersydligst i Sognet. Han havde en Datter Apollonia, der blev gift med Hr. Christen Andersen Sunds, Præst i Sunds og Provst indtil 1670. Paa Kortet af 1811 nævnes den omtalte Tingvej Bjallerbæk Vej, og der er endnu Spor af Broen paa Stedet. Den tiende Sten blev sat paa en Odde, »som skyder ud i samme« Beck. Der gjorde de saa deres Tov.

Den i Sandemandsbrevet af 1507 omtalte Dal østen Tvehøje er den samme, som i Ridemandstoget nævnes Runden ved Frøsig. Lige op til Runden støder en Sandbakke, der ligger i Sinding Sogn og nu kaldes Skydehusbakken, og paa dens Fortsættelse lidt længere oppe ligge de to Kæmpehøje, der kaldes Tinghøjene (ell. Tohøje), hvor den Vej gaar forbi, som paa Kortet kaldes »den gamle Tingvej«. Lidt længere tilvenstre eller i Vest ligge da fire Høje (Firhøjene) paa en anden Bakketop, og der forbi gaar Tingvejen fra Sindinggaard. Bredekjær og Skibild ligge paa den anden Side af Nøvling Aa, saa Aaen gjør Skjel imellem disse Ejendomme

¹⁾ Jydske Tegnelser.

og Ørnhoved undtagen paa den lille Strækning Eng, der kaldes Degerholm, og som ogsaa hører til Nøvling, saa Aaen sagtens maa være bleven omlagt i Tidens Løb, da Ridemands-toget ikke taler noget derom.

At jeg under Meddelelsen af disse tarvelige Oplysninger særlig har beskæftiget mig med Ørnhoved, har sin Grund i, at denne Gaard har lidt mest af Tidens Tand, og fordi der om den i det hele haves meget sparsomme Efterretninger. Om Sindinggaard derimod vides en Del mere, og den har indtil nu holdt sig vel ved Magt. Fra dens Tilliggende er kun skilt Aashjærg, Bækhusene og Edlesminde samt Fæsterne i Nyby. D. A. siger, at den i Dokumentet nævnte Jens Mogensen var af Juelernes Slægt og døde 1635. Nu ser man, at han ejede Gaarden 1600. Man skulde for Resten have antaget ham for en Søn af Mogens Hvide, den forrige Ejer. Lars Nielsen var paa Tanderup 1506 og 1523. Hvorledes Forbindelsen har været mellem denne Gaard og Ørnhoved sidst i forrige Aarhundrede, kan jeg ikke se. D. A. siger, at Tanderup 1769 ejedes af Lars Nyboe, og Ørnhoved af Laurits Nyboe. Man skulde nu antage dem for en og samme Person, men dette er ikke Tilfældet, da der i Kirkebogen ved L. Nyboes Navn altid staar »paa Ørnhoved«. En Jfr. Nyboe var gift med Mons. Buch paa Tanderup. Mons. Nyboe paa Ørnhoved fik et Barn Lauritz døbt 1778, og hans Moder (ogsaa paa Ørnhoved) døde 1767, 70 Aar gl.

Hvad Udtrykket »trebunden Sten« angaar, da hidrører dette Navn fra, at der blev sat tre Sten sammen i en Trekant, og dette hentyder vel til, at Skjellet skulde sættes i den treenige Guds Navn. Om saadanne Skjel tales i »Danmarks og Norges frugtbare Herlighed« af Arennt Berntsen. 1656.

Selve det gamle Dokument er skrevet af Iver Juel med egen Haand.

Kristen Munck skal have været gift med Dorthé Rosenkrands, der forhen havde haft Peder Norby til Urup til Ægte. Hun skrev sig dog endnu 1604 til Urup.

Thomas Maltesen Sehested til Tanderup ejede ogsaa Bækmark og døde 1609. Han var gift med Anne Lunge.

Peder Munk til Estvadgaard døde 1623.

Predben Gyldenstjerne var en Søn af Knud Henrik Gyldenstjerne og Jytte Podebusk.

Moritz Stygge var gift med Anne Lykke og døde 1604.

Hr. Niels Jensen i Gjødstrup (Snejbjærg Sogn) døde 1602 og havde været Provst i Herredet i det mindste siden 1584.

Wij Efter^{ne} Peder Munck till Estuadgaard Danmarckis Rigis Marsk och Befallingsmand offuer Westeruigs Closter, Predbenn Gyldenstiernn thill Wosborig, høffuitzmand paa Bøffling, Moritzs Stygge til Holbeckgaard befallingsmandt paa Lundsgaard i Morss, Jens Kaas til Ørredgaard, thiltagen vdj Erlig och welbiurdige mand Woldemar Parssberriig till Jernit høffuitzmand paa Skanderborriig hans Stedt, Iffuer Iuell till Villestrup, Lantzsdommer vdj Nør Iutland, och Thamisz Malteszenn till Thanderup, Giør alle witterliggt at Kongl Mays Allis worris Naadigste herre och Konings Befalling Dateritt paa hans Mays Slott Kiøbenhaffnn thendt 14 Martij Anno 1601 Er osz til hende kommid Indholdendis efter som ther begiffuer sig nogenn Iringe och thrette Emellum Erlig och welbiurdige mand Jens Mogenszenn till Sindinggaard Kongl Mays *Secreter* paa thend enne, och Christenn Munck till Ørnnhoffdt paa tend Anden siide, Om Marckeskiell som Sandmend vdj Hammerumherrit for nogenn aar siiden, Forleden haffuer Suoridt och giort, Emellum Sindingmarck och Ørnhoedtmarck, huilcke Marckeschiell for^{ne} Jens Mogenszenn Formeener icke Saa Christelligenn, Lougligenn och Retferdeligen At werre Suoridt och giort som thet sig bør, Och effter at the nu Paa beggj Sider haffuer osz thiltagit och thilbetroed, thennom om for^{ne} Marckeschiels thrette at schulle Endtenn till Minde eller Rette Emellum forhandle och Endelligenn Adskillie, Thi beder, Befaller och Fuldmact giffuer hans Maytt osz, Att wij med Allerførste Lejlighet skulle begiffue osz paa Aastererne Omtrettis, Grandsche och Grandgiffuelligenn Forfarre der Om all Leilighedt om samme Marckeschiell findis Saa Retferdelligenn och Christelligen Suorit, och giort at werre, at thett bør wid mact at Bliffue eller icke, 'och ther som der icke Findis ret schill giort at

werre, At wij tha Ride, giøre Och Vduisze et Christeliggt och Retferdiggt Skiell Emellum for^{no} Aasteder, Settendis Stienn och Stabill som thett sig bør, Saa thee Enn gang for alle maa komme ther med thill Ende och bliffue Atschiedt, och huis wij ther Vdindenn, Grandschendis, Forfarrendis, Kiendendis, dømmendis, Eller och for ret Skiell Ridendis, Giørrendis och Wduiszendis worder, At wij thet Clarligenn Vnder worris Signetter, schulle Giffue frann osz beskreffuidt som wij will Antsuarre och werre bekiendt, Och ther som nogenn aff Osz for Louglic Forfalddt schyldt, icke kunde till samme thidt thilstede werre, Tha schulle wij som thilstede kommendis worder, Fuldmact haffue At thagge Andre goede mend vj thet Stedt, och thenne hans Mays befalling Lige-well. Vdenn Widerre Forhalling, Skodtzmaall, eller Vpszettilsze at Fuldgjörre, Effter Som Samme Kongel. Befalling ydermere Formelder, Saa haffue wij nu Samme Aar thend 14 Majj werrit Forsamblit paa for^{no} Aasteder Omtrettis, Saa møtte Iens Mogenszenn och for^{no} Christenn Munck, och bekiende thennom paa beggie Sider med dierris breffue, Som the emod huer Andre vj thend sag haffuer, louglic med worris Steffning Steffnidt At werre, thil thenne thidt for osz paa for^{no} Aasteder at schulle møde, och ther hois berette for^{no} Iens Mogenszenn, at Sandmend for nogenn Rum thid siden schulle haffue Vduist Marckeschiell Emellum Sinddingmarck och Ørnhoedmarck, och ther paa Fremlagde Ett Sandmends breff till Hammerumherritzing Aar 1507 Løffuerdagenn nest efter wor Frue dag, *Wisitationis* Vdgiffuidt, Lydendis at Sandmend Inden hamerum herrit war Inden firre Stocke och kundgiorde dierris thouff som dj war Wpkalditt Emellum Sinddingmarck, och Ørnhoedmarck, Fra en Stien som Sandmend Satte Nør i Sykier, och Saa Sønder thill en anden stienn war welt Vp aff en Pøtt I Gamill thid, och saa Fremdellis till en anden stoer Stienn som och war Vpueltt aff enn Pøtt, och saa Sønder henn till en dall Østenn om Thuehoffue som sandmend satte en Stienn i for^{no} dall, och sønder ned i Bielderbeck thill Møttstrømme, thill Ander marck widtagger, Effter som samme Sandmendsbreff Vdj sig sielffuer wider formelder, Och ter hois berette for^{no} Iens Mogenszen at sandmend Vdj for^{no} herridt, Andit Aar ther efter wid Kyn-dermøse thide schall haffue suorid och giort Marckeschiell

ther Emøllum igienn, Och tha begyndt dierris Marckeschiell
 igien aff Noer och i Sønder, Hvilke hand Miendte at werre
 Emod thet første Sandmends thouff och breff, och Emod thet
 21 *Capitell* Vdj thend Anden Koning woldemorsz Lougbog,
 Som icke thillader Sandmend at maa Suerge om Marckeschiell,
 om Minnde er till, at ther war før Suorrenn om, och nogen
 Løffuer aff the mend ther Suore Tha schall ther Ey Mierre
 Omszuergis, Miennendis Samme Sandmends thouff effter slig
 Leilighed, icke saa Lougligt at werre dreffuidt, Suorit eller
 giort at [thet] ¹⁾ burde at komme hannom till hinder eller schade
 Emoed hans Første Sandmends [breff] Vdj nogenn maader,
 Ther till Suarit for^{nø} Christenn Munck at for^{nø} Ørnho[edt]
 schulle med Laugheffder werre Induort alle firre wegne till
 Marckemode, Och ther Paa først Fremlagde en Laugheffd
 Vdgiffued till Hamerumherritzsting A^{nø} 147[.] Køndermøsze
 Aftenn Formellendes Jens Pederszen ibid. haffuer giort sin
 Laugheffd med Sin kiønn och Iordeiger mend, och Induort
 med sin Laugheffd Ørnhoed Som hand Tha Vdj boede, och
 threy Gaards Eye Vdj Ørnhoed och alle the Boll som Liger
 [Vdj] Ørnhoedt, som hans Fader och Forælder haffuer brugtt
 for hannom, Som er med Agger och Eng, Forte och Fegang,
 Wott och thiuvtt, Firre wegne till Marckemode, [Indtet]
 Vndtagenn, och Induorde hand thet goeds for Sit goetzs, och
 hans Søsters rette goetzs [och hans] Søster børnn dierris
 goetzs, och Vduorde hand alle andre aff Ørnhoed aff thette
 for^{nø} [goetzs], Ehuo som thet helst er. Endnu Fremlagde
 en Anden Laugheffd till for^{nø} thing A^o 150[7] *Sabato*
Proximo Postfestum Trinitatis, Lydendis Vdj Sin Miening at
 Lasz Nielsen i Thanderup haffuer med Sin Laugheffd Ind-
 uordt Ørnhoed med Sin Rette Thilligelse Som tha thillae
 Agger och Eng, Fegang, Fescheuand, Indtet Vndtagenn
 Vden saa stor Diell Som Mette Jesz Konne kand thilfindis
 at haffue med rette. Item ther nest Fremlagde et Sand-
 mends breff thill for^{nø} Hammerumherritzsting Aar 1508
 Løffuerdagen nest effter wor Fruedag, *Purificationis* Vdgiff-
 uidt, Som formelder for^{nø} Sandmendt paa for^{nø} Aasteder nu

¹⁾ Alle skarpe Klamre her i Afskriften betegne, hvad der enten er
 revet af eller ulæseligt i Haandskriftet, og som altsaa ved Gising
 er udfyldt af mig.

Omtrent at skulle giort dierris thouff paa thend wester Siide Vp ad Aaenn Adt Mitstrømme, Saa Vp at Bielderbeck at Mitstrømme, Saa till en Stienn som the Satte I en grønn dall Sonden Adillweig Østenn Thuehoffue, Saa Nør fra thend Stienn till En stoer Stienn Som war Velt aff en Pøtt, Item fra thend Stienn och thill en Stien welt aff en Pøtt, Item till en anden Stienn Som dj Satte Sonden for Sikier. Ther hois Berette for^{no} Christenn Munck at for^{no} Lasz Nielsenn, efter for^{no} Iens Pederszens Laugheffd skulle werre thildømppt aff wiburig Lantzsting, at Nyde, brugge och beholde for^{no} Ørnhoed med all Sin Rette thilligelse, Saa Lengj for^{no} hans Laugheffdt er wed mact, huilckenn for^{no} Lantzstingsdom Saa well som for^{no} Iens Pederszens Laugheffd, skulle med Rigens Stadfestilsze werre Stadfest. Och ther paa Fremlagde enn Rigens Stadfestilsze paa Pergamentt, Paa Linduid Christi Legemsdag A^{no} 1523. Aff Sallig Affgangne Iørgenn Marszuinn, tha Rigens Cantzeler Vdgiffuidt, Som Formelder Lasz Nielszens bud aff Thanderup at haffue hafft for^{no} Laugheffdt for ham Lydendis paa for^{no} Ørnhoedt och threy Gaards eye i Ørnhoed, och alle the Boll Som Liger Ørnhoedt, Som hans Fader och Foreldre brugit for hannom, Som er Agger, Engh, forte, Fegang, wott och thiuvt, firre wegne till Marckmode, Indtet Vndertagidt, Item et dombreff af wiburig Lantzsting som Forbemelt er. huilcke breffue hand haffuer Stadfest, Fuldbør och wid dierris Fulde mact dømptt, wid alle Ord och *Articuler* som the Indholder, Forbiudendis alle Ehuo the helst ere eller Werre kunde for^{no} Lasz Nielszenn eller hans Arffuinger paa for^{no} Goetzs Ørnhoedt, Saa megit Iesz Pederszenn haffuer Induordt med Laugheffd, at hindre, Forfang at giarre, Vforrette, eller Sig med at beuarre Imod Dierres minde i nogen maade Saa lengj Nogen kommer med Bedre Benisznig: Item Endnu Fremlagde en Anden Laugheffdt Thill for^{no} thing Anno 1532. Løffuerdagen nest Effter Guds Legums dag Vdgiff[uit]t Formellendis Morthen Grønn i Ørnhoed Eblantt Andit Goetzs ochsaa at haffue Induordt Ørnhoedt baade Øde och bøgitt, Alle Firre wegne till Marckmode Med all hindis Rette thilligelse, husz och Iord, Ager och Eng, Forte, fegang, Feschewand, wott och thiuvtt Som tha thillaae, och thill haffuer werrid brugtt aff gammill thidt och Ariltzs thidt, Indtet Vndtageann i noggenn

maader, Effter som Samme Rigens Stadfestilsze efter Sinn Wanlig thenor och Still, Desligeste for^{ne} Laugheffder, och Sandmends breff, Vdj thennom Sielffuer ydermerre formelder och Indholder: Endt nu Fremlagde enn Andenn Sandmends breff, Som dog icke Lyder paa the Steder som nu Omtrettis Emellum Sinddingmarck och Ørnhoedtmarck, Men paa andre Aasteder emellum Ørnhoedtmarck och Skiuildmarck, Och Emellum Ørnhoedtmarck och Brekiermarck, Som thend wider formelder. Item Ett hoglofflig Salig Koning Fredericks thilladilsze breff Som hand haffuer thillatt Lasz Grønn, Erick grønn, och dierris Søster Mette Grønsdatter, at beholde thou Frij Bønder gaarde ther i Hamerum-herid; Item En Pergamends Grandskning Om en Grøfft emellum Rimmer och Ørnhoedt, Item en Papirs Grandschning Och Forligelszemaall Emellum her Niels Jenszen i Giødstrup Prouist i hamerum-herit Om nogen Pløyning och thorffuegrøfft, Som dj Mend i wester Syffuebeck haffde Aard och Graffuidt, som Christen Munck formiendte offuer Marckeschiell Vdj Ørnhoffd marck at schulle haffue werreit Pløigit och Graffuidt; Item Kongel. Mays. wor Allernaadigste herris Magschyyfte breff, Paa herligheden aff for^{ne} Ørnhoedt. Huilcke Siste Fem breffue Indtet kommer hoffuidsagen wid eller kand werre Om Samme Marckeschiell at Forstaa i nogen Maader. Och miendte for^{ne} Christenn Munck met for^{ne} Laugheffder, Sandmends breff och Rigens Stadfestilsze och breffue At haffue beuist Samme Sandmends thouff Ret at schulle findis, och samme Eigendom hannom effter at schulle følge, Och miendte for^{ne} Iens Mogenszen icke [at] schulle beuisze, At haffue ther paa Giffuit nogen Klagge eller kierre, eller ha[nnom] samme Eigendom at haffue effterfuldt, och ther hois Fremlagde en witløfftige beretning Som dog er Hoffuidmieningen aff, Paa huis som her er Inddragit, Som bleff Paaschreffuidt, Samme dag for os Paa Aastederne at werre Lest: Huortill for^{ne} Iens Mogenszen Suarede at hans Foreldre och handt Stetzsze haffuer Effterfuldt dierris Thorffuegrøfft och Fædrefft Vdj for^{ne} Eigendom och hiede Vdenn All Anklage och Paakierre, Før end i Fior at huis thorffue hand lod ther Wdinden skierre och Bleff satt i Stacke, The bleff hannom Affbrendt, Huilket hand Miendte Sig Nocksum at will haffue beuist ther som hand icke haffde Bleffuidt dømytt fra hans windiszbiurd och

Kundschaß om for^{ne} Gierning och Eigendom. Thill dj Laugheffder Suarit hand, At thee icke Liude sted fraa sted Emellum Sindding marck och Ørnhoed marck, Men Alienne all firre wegne till Marckemode, och Miendte thett Ret Marckemode war, Som kunde kiendis for ret Marckeschiell ther Emellum at Vere, thill for^{ne} Sandmendsbreff Formiendte hand sig Nocksum thilforne at haffue Suarit, Och huad thend Stadfestilsze Sig belanger, Miendte hand thet icke at werre Vden en Begøndilsze till Laasz, Som icke war fuldkomidt, Thill med Miendte hand icke heller Samme Sandmends breff eller thouff ther Vdindenn at werre benefnett eller Indtførtt, och ther for icke Kunde Forstaaes thend ther med i nogen maader at werre Stadfest, Menn ther Vdj Alienne at werre Indført Iens Pederszens Laugheffdt, Som icke Formelder Vdenn Alienne, alle firre wegne till Marckemode, Och en Lantzstingsdom som Skulle werre Dømytt till wiburig Lantzsting, Som dog icke wid Sin Datum ther Vdj at werre Indført, Som Alienne Lyder effter for^{ne} Laugheffds Indhold, och Miendte effter Slig Leilighed, At for^{ne} Laugheffders Stadfestilsze icke kunde Forhindre at ther Io Motte Kiendis om for^{ne} Sandmends breff och thouff, huis ret kunde findis, Och ther hois Osz Antuordit et worris Allernaadigste herris och Konings breff och mesiue, till os Vdschreffuidt Paa hans Mays Slott Kiøbenhaffn Anno 1601. thendt 5 Aprilis, med hans Mays egen hand Vnderskreffuidt och *Secret Forszeiglet*, Formellendis at effter som hans Mays befalling till osz er Vdgangit, thend Marckeschiels thrette Anlangendis emellum For^{ne} Iens Mogenszenn paa thend enne och for^{ne} Christen Munck paa thend anden Siide, och for^{ne} Iens Mogenszen Formener at for^{ne} Christenn Munck schulle haffue nogenn gamble Stadfestilszer paa Laugheffder och Sandmends breffue, Dombreffue och Andre breffue, och aff thennom Som Ørnhoed haffuer bezidit kand werre Forhuerffuidt, Loetzeigerne som Paastøder Vaffuist, huilke kunde Forhindre Osz at ride och giørre Marckeschiell, Før end ther paa bleff kiendt och Dømytt, Tha effterdj ther begiffuer szig thrette om ret Marckeschiell Emellum Aastederne, och huor som icke er ret och Christelligtt Marckeschell giort, Ther bør att Giørris ret Marckeschiell, Tha formeener hand at slig breffue som Loetzeigerne Vaffuist kand werre Forhuerffuid, icke bør at For-

hindre ret Marckeschiell at giøris huor ther findis bringe och thrette om Marckeschiell. Thi beder hans Maytt Osz och wille, at naar wij kommer paa Aasterderne, wij ther med flyd forfarre, huad for Breffue for Osz Fremberris Vdj rette, Och ter som thet befindis, Saadan breffue Att Werre, som icke er Vden Stadfestilsze och Dombreffue till Laasz, Och Laaszen dog icke slet met Alle Fulddreffuidt till ende som det sig Bør, Eller och om Befindis slig Breffue [at werre] Som icke bør at Forhindre Ret Marckeschiell, Wij tha for^{no} breffue Aldiellis Wanse[t] dog Ligeuall efter høyste Hans Mays befalling Kiender och dømmer om samme Marckeschiell er Ret och Christellig eller icke, Och Siden ride och giørre ret Marckeschiell Emellum Aasterderne Som det Sig bør, Forwden all Skudsmaall eller forhalling, Saa the ther med kand komme thilende, Effter som samme Mesiue och skriffuilsze, desz Leilighedt ydermere Formelder, Indholder och Medføer. Och efter slig Leilighed nu Som thilforne Satte for^{no} Iens Mogenszen well Vdj alle Rette, om for^{no} Sandmends thouff, Breff och Eed, Som for^{no} Christenn Munck haffde i Rette baaridt och Paastandit, Som fandis at werre Suorit och giort Fast et Aar Sidenn for^{no} Iens Mogenszens breff War Suorit och giort, och Vdgiffuidt thill Thingj, Som hand formiendte at werre Emod hans thet første Sandmends breff, Som war Vdtræckeligen Emod Lougenn Som forbemelt er, Io icke bør Macteløsz at werre, Och icke at komme ham Paa for^{no} Eigendom till hinder eller schade i nogen maader, Med Flierre Ord och thalle thennom ther om Emellum Forløb. Tha efter at wij beggie Sandmends Breffuene, Som the paa beggj Sider bar for osz Vdj Rette, Med for^{no} beggj Eigendommene, och Aasterderne, Grandgiffueligen haffuer grandsket, Forfarit och Offuerueigitt, Tha befunde wij at Samme Sandmends breffue paa nogen aff thee Aasterder the Omformelte, icke at komme Offuerensz, Ey heller Eigendommene eller Aasterderne med Stienn och Ståbill som thet szig haffde Burtt efter Sandmends breffuenis Indhold ther Samestetz at werre Saa kiendelligen Affmerct, At man Nocksum kunde Sig ter efter Forholde och wiide at rette, Och ther for saa witt Samme Sandmends breffue Paa the Aasterder Som nu Omtrettis Omformelder, haffuer wij ike kunde kiendt thet paa the Aasterder, Saa Nockszum at

werre, Som thet Sig burde, Och ther for efftir hogstbemelte, Kongel Mays befalling paa Effter^{no} Aasteder haffuer Sat Stien och Stabill Och kiendt for ret Marckeschiell Emellum for^{no} Sindingmarck, och Ørnhoedtmarck Och Først Sonden Suduest for enden aff thend kast Som gaar Igiemill Sikier, [som] dj begie effter dierres Sandmends breffue Kiendis for Ret schiell Emellum beggie [Gaardis] Engie [thert] satte wij the første threbunden Stien, med Kuoh och Flindt Vnder, Saa ther fra Ret i Sudsuduest offuer en M[osze], ther Satte wij the Anden threbunden Stien, Saa ther fra och i Suduest, Offuer en weig op ad Backenn paa Siden aff Sikier Bierre, ther Satte Wij the tredje threbunden Stien, Saa ther fra och i Suduest, Offuen, paa Sikier Bierre, ther Satte wij thendt Fierde threbunden Stien, Saa ther fra och i Suduest Offuer Øridt Eingweig, ther Satte wij thee Femte threbunden Stien, Saa ther fra Frembedre i Suduest Offuer enn Andenn weig, ther Satte wij Siette threbunden stien, Saa ther Fra och Westsuduest Wid thend Adellweig, Som kommer fra Quinduaad och [Osbierrig och gaar till Gullestorp ther satte] wij thee Syffuinde threbunden Stien, Saa ther fra och westen [for den Runde vid Frøsig] som løber neder i Bielderbecken, ther satte wij the Ottende [threbundenn Stien, saa der] fra och ret neder wester med Samme Runde, Nordoust wid then [weig som kommer fra Sin]dinggaardt och Løber till Hammerumherritzsting, ther Satte wij the [niende threbundenn] Stien, Saa Fremdiellis wester paa Bielderbeck neder ad, Paa enn Odde [som skyder ud i samme] Beck, ther satte wij the thiende threbunden Stien, Och ther sammestetz [giorde wi woress] thouff, Saa Bielderbeckenn ret neder ad till Møtstrømme i Nøffling Aae, Ther [Kiendte wij] thett for ret schiell paa beggj Sider Effter beggj dierris Sandmends Breffue mit [neder ad] Bielderbeck neder i Nøffling Aae till Møtstrømme. Huilcke Stienne sted fra Sted Wij [vd]wiste och haffuer Kiendt for ret Marckeschiell Emellum Sindingmarck paa thend Ene [Side] Och Ørnhoedmarck paa thend Andenn Siide, Sindinggaardsmarck paa thendt Nordre och Norduest Side, och Ørnhoedsmarck paa thend Sønder och Sudoust Side. Att [Wij] Slightt haffuer Vduist, Kiendt, Reidet, Affmerct och Afsagtt for ret Skiell at werre Emellum

for^{ne} Marcker effter som for^{uit} Staar, Desz till ydermerre
windisbyrd haffuer wij hengtt worris Signetter her nedenn
forre, och med egenn hender Vnderskreffuit.

Actum paa Marckenn Aar och dag Som Forskreffuidt.

Peder munck *Preben Gyllenstiern* *Moritzs Stygge*
egenn handtt med egen hand Eg. hanndt

Ifuer Jull
Egenn handt

Tamis Maltiszen
Egen hand

Udskrift:

. heridtz ting
10 Nouembris . .
A

M. Mads Hvid.

Af J. Kinch.

Det ældste Dokument, som findes i Estvad Præstearkiv, er følgende, som her meddeles med Opløsning af Forkortninger og med Tilføjelse af Skilletegn.

Alle mend, thette breffue seer heller høre lesse, hilse vij Anders Jepssön fogit till Gyndyngherritz tyng, Her Iens Matsön, sogenprest ij Sale, official ij Gyndyngherit ¹⁾, Esgij Laurssön ij Biert ²⁾, Tygy Ienssön ij Offuerfelborgh ³⁾, Tamis ij Busko ⁴⁾, Las Nielssön ij Tønnegh ⁵⁾, Oloff Perssön i Eysing, Villom Jenssön ij Söffuell evendeligt (?) giöre alle vitterligt meth thette vort opne breffue an. etc. mdl then torsdag nest for saneti Andree aplj. ⁶⁾ var skickit heederligh mandt mester Matz Huidt till Estuadtgardt, esket och fek ett uvillige tingsvitne aff viij danne mendt, som ere Tygy Laurssön ij Biert, Nis Busko ibd., Tamis ij Busko, Las Nielssön ij Tønnegh, Niels Knutsön ij Hotzager, Christen (?) Jenssön ij Forbek ⁷⁾, Per Nielssön ij Biert, Oloff Perssön ij Eysing. Tiisse for^o viij danne mendt alle sandrectelig vonne po theris gode tro sell och rette sandhen, atthy hörde

¹⁾ Hr. Jens Madsen nævnes også 1561 og 1573 som Sognepræst i Sal og 1584 som Provst. Mærkeligt er det, at han 1550 nævnes med den katolske Titel »Official«. 1565 bevilger Kongen Indsættelsen af en »Provst eller Official« i hver af Islands Fjerdinge til Hjælp for Superintendenterne. Ketilson: Forordn. osv. for Island, II, S. 30.

²⁾ Sal S. — ³⁾ Haderup S. — ⁴⁾ Buskskov i Sal S.

⁵⁾ Tønning i Eysing S. — ⁶⁾ Den 27 Novbr. 1560.

⁷⁾ Fårbæk i Haderup S.

och so samme dagh po for^{no} tyngh to danne mendt for thennom stande indhen alle iij stocke, som vare Marthen Skriffuer (?) ij Bershollem ¹⁾ och Clemett Ascerссön ij Nickelborgh ²⁾, huilcke for^{no} to danne mendt, som vare for^{no} mester Matzis laffue heffdz höringh, kundtgiorde och till stodt po sell och rette sandhen, atthy hossuare then Onsdagh nest till forne vtthy Las Ibssöns gardt y Mognstrup ³⁾, hörde och so, thet for^{no} mester Matz induorde meth sin laffue heffdt logh tidt dags ⁴⁾ meth riddermendz mendt, preste, bönder och gode selfue eijer, som fogden fandt hannem for po tyngy ath giöre effter logen (?) ath induorde hannem then gardt ij Mognstrup, som for^{no} Las Ibssön ij boer, effter sin gamle arildz och rette skyldt och affgift som Estuadt sogne prestes rette eydom till Estuadt preste bordt ⁵⁾, som then aff arildz tidt haffuer leyett och endt nu ligger, quit och frii meth all herligheth, som ther aff gonger, meth thisse effterskr^{no} ene merckis eydomme, som here effter fölliger etc., som er först ij agre po Steemsager (sic), ender öster och vester, to agre vedt Fröuad (?) huole, ender öster och vester ⁶⁾, to agre po Norsandt Skee söndhen vedt then Nörsandt Skielle (?), ender öster och vester, en ager sönder vedt, ender öster och vester, iij agre po Haffue Hollm, ender öster och vester, en ager po Gardhollm, ender öster och vester, $\frac{1}{2}$ ager ibid., ender öster och vester, iij agre po Øster Tofft, ender synder och nör, item sædejord (?) till hans obbyggij tofft ⁷⁾, ender synder och nör, iij agre po Offuer Lycky, ender synder och nör, en ager po Neder Lyckj, ender synder och nörr, to agre po Synder Skymmyng, ender synder och nör, en ager po Nör Skymmyng, ender öster och vester, en ager vedt Bek engh, ender öster (sic), en ager po Bröröp, ender öster och vester, en ager vedt veylen, ender öster och vester, en ager vedt Halleng, ender öster och vester, en ager po Prest Hollm,

¹⁾ Estvad S. — ²⁾ Samme S. — ³⁾ Sevel S.

⁴⁾ Lovtiddags o: på den lovlige Tid af Dagen, mellem Solens Opgang og dens Nedgang.

⁵⁾ Skjønt liggende i Sevel eller oprindelig i det 1554 nedlagte Trandum Sogn, tilhørte Gården altså Estvad Præstekald, som endnu har en ret betydelig årlig Afgift af den.

⁶⁾ D. e. løber i Øst og Vest.

⁷⁾ Åbyggetoft o: den Tofft, på hvilken selve Gården var bygget.

ender öster och vester, $\frac{1}{2}$ ager synder vedt veyllvey, ender synder och nörr, $\frac{1}{2}$ ager y samme tofft, ender synder och nörr, en ager vedt kyrckgardts iordt, ender öster och vester, en ager vedt Tynghöff, ender sönder och nörr, otte agre po Tranmæssagher, ender synder och nörr, en ager vedt Tran Müssigh, ender synder och nörr, etc. en las engh vedt Kørstofft hudd . . . agervigh, en las engh ij Synder agervigh, en tuckj (?) engh, gyffuer sex las hiede brenigh, en engh po Stolpengh och en po Lang Ottyngh gyffuer iiij las, en engh po Hellsingh, gifffuer en las etc. These for^{re} eydom indtsuer hannem (sic) for for^{re} gardz ene mærckes och affmerkt engj och eyndom och siden hennes fry lodt, effter som hun haffuer ij byen till, ij forte och fellit, hied, mose, kier, fiske vandt och fegangh meth törre sporije (?), liönng, leer (?) och rishugh offuer alle Mognstrup marck till alle iiij marcke moder, nörr til Karstoffte (och) Sepstrup, vester till Söffuell sogne marck och bierck,¹⁾ och rette arildz marcke skiell vedtager, som haffuer veritt aff arildt (och) findes nu ath vere meth rette, synder till Trantum marck och öster till Fiendz heritt etc., huilcke laffue heffdt logligh vare till bood(en) aff fogden och herritzmendt och retteligh giordt effter logen och vedt sin fuldt mackt ath bliffue, so le In cuius rei testimonium sub sigillis nostris presentibus etc. Dat. ut supra.

Under Brevet findes udskårne Hüller til 8 hængende Segl, som nu alle mangle.

M. Mads Hvid, som ifølge det ovenfor aftrykte Tingsvidne tog Lavhævd på en Præsteembedet i Estvad tilhørende Gård i Sevel (Trandum) Sogn, er en ved sine Livsforhold temmelig mærkelig og bekjendt Person. Han nævnes første gang i Året 1535—36, da han blev indskreven ved Universitetet i Wittenberg²⁾. Allerede før sin Rejse derhen havde han beklædt en gejstlig Stilling i den katholske Kirke, nemlig som Vikarius ved et Alter i S. Mikkels Kirke i Ribe.

¹⁾ Trandum eller Trantum, som endnu var et Sogn for sig, herte altså ikke med til Sevel Birk.

²⁾ Ny kirkeh. Saml. I, S. 465.

Den 26de Septbr. (Lörd. efter Matth. apost. Dag) 1536 afleveredes en Kalk og en Disk, »som hørte til det Alter udi S. Michaelis Kirke, som Hr. Mads Hvid haver i Forlening«, af 2 andre Gejstlige til den kongelige Sekretær (senere kongelige Rentemester i Nørrejylland) Jørgen Peder- sen ¹⁾. — På denne Tid tituleres han altså endnu kun med »Hr.«; senere var han Magister, og det må antages, at han har taget Graden i Wittenberg under et forlænget Ophold der.

Det er uvist, når han kom hjem fra sin Studierejse, og overhovedet er der megen Usikkerhed i, under hvilke Forhold han har levet indtil 1543. Efter en Tavle i Holstebro Kirke, indeholdende Stedets Præsterække, skulde han have været Sognepræst der fra 1536 til 1570 ²⁾; men ligesom det sidste Tal er unøjagtigt (se det Følgende), således er vistnok også det første det, eftersom han neppe endnu 1536 kan være kommen hjem fra Wittenberg og derpå endnu samme År være bleven Præst i Holstebro. Desuden skal hans Formand, Hr. Peder Kynde, som tillige var Kannik i Ribe, først være død 1543 ³⁾. Wiberg antager, at han har været Kapellan i Holstebro nogle År, førend han blev Sognepræst der; men det Hele er dog usikkert. Hans Giftermåls- historie, som strax skal blive fortalt, tyder dog på, at han har opholdt sig etsteds der i Egnen for Efteråret 1543. — 1542 findes i »Registre ov. alle Lande«, at en Mads Hvid havde været i kong. Majestæts Minde (∴ affundet sig med Kongen) for det Bondegods i Hardsyssel, der tilhørte ham, hans Moder og Medarvinger efter Jep Christensen (rimelig-

¹⁾ Terpager: R. C., S. 384 fl.

²⁾ Frølund: Sysselst. Holstebro, S. 147.

³⁾ Smst. S. 149. — Peder Kynde nævnes 1516 som Præst i Holstebro. (Suhm: Nye Saml. I, S. 159); det er vistnok den samme Mand, som 1528 og 1532 forekommer i Ribe som Kannik og Biskoppens »almindelige« (General-) Official, i hvilken sidste Egenskab han holder gejstlig Rettergang i Domkirkens Omgang. (Stifts. Dok. i Geh.-Ark., Nr. 513. 519.) På den Tid må han altså have haft fast Ophold i Ribe. Måske er han derfra omtrent på Reformationens Tid vendt tilbage til Holstebro som Sognepræst. Hvilken Hjemmel Efterretningen om hans senere Virksomhed der og om hans Død 1543 har, er mig dog ubekjendt. (At han nedstammede fra en anselig Selvejer-Bondeslægt i Hjerm og Ginding Herreder, ses af det ovenanferte Sted i Suhms »Nye Saml.« og af »Fred. I.'s da. Registranter«, S. 323 og 445.)

vis havde den Sidste deltaget i Skipper Klements Oprör); men da denne Mads Hvid hverken tituleres »Herre« eller »Magister«, er det højst tvivlsomt, om han er den samme Person, som denne Levnedsskildring angår. — Endnu må bemærkes, at M. Mads Hvid på den ovenomtalte Tavle i Holstebro Kirke siges tillige at have været Kannik i Ribe, og denne Angivelse er gået over i andre Skrifter; også Grönlund kalder ham således i Overskriften til sin Afskrift af et Dokument, som kort herefter vil blive omtalt; men da Mads Hvid ikke kalder sig selv således i selve Dokumentet, og Angivelsen, såvidt jeg ved, overhovedet ikke bekræftes ved nogen samtidig Kilde, tør jeg ikke anse den for pålidelig, især da hans Vikariedømme i Ribe let kunde forvexles med et Kannikdømme sammesteds.

Såmeget er sikkert, at Mads Hvid, »Sognepræst i Holstebro«, den 10de Septbr. 1543 var tilstede i Ribe og der udstedte et Dokument, hvorved han »undte og solgte« Biskop Hans Tavsens sin årlige Landgilde af 2 Tjenere (Fæstebønder) i Råhede (Hvidding S.), ikke som Rente af de Penge, Biskoppen havde lånt ham, men således, at al Indtægten af Godset afregnedes i Summen så højt, som Mads Hvid havde været mest begjærende¹⁾. Rimeligvis har Biskoppen, siden dette så stærkt fremhæves, efter den gamle, kirkelige Forestilling betragtet al Rente af Gjæld som Åger og Synd. — Det kunde være interessant at vide, om det var en Gjæld fra tidligere Tid, som således afgjordes, og som kunde tyde på et forudgående, nærmere Forhold mellem Biskoppen og Mads Hvid, eller om det først er ved denne Lejlighed, da den Sidste var kommen til Ribe, måske for at ordineres eller for at aflægge Eden i Anledning af sit nye Æmbede, at der blev truffet et Arrangement, hvorved Mads Hvid slap for den Ulejlighed at opkræve sine årlige Indtægter i en fjern Egn. — Der kan ingen Tvivl være om, at det Gods, som her omtales, har hørt til det Vikariedømme i S. Mikkels Kirke, hvormed Mads Hvid var forlenet. Dette Vikariedømme blev næmlig under 25de Marts 1563 af Frederik den Anden bestemt til at henlægges til den theologiske Læse-

¹⁾ Aftrykt i »Ny kirkeh. Saml.« III, S. 31. — Orig. blandt Ribe Kap. Dokum. i Geh.-Ark.

mesters Æmbede i Ribe, når Mads Hvid var død, tillige med et andet Vikariedømme i samme Kirke, og blandt dette Æmbedes Indtægter opføres senere blandt Vikariegods fra S. Mikkel's Kirke en større Bondegård i Råhede med 2 Beboere, som årlig ydede 11 Ørter Korn m. m. — Det er naturligvis også, fordi det mellem Mads Hvid og Hans Tavaen udstedte Dokument vedkom Vikariegods, at det er blevet opbevaret i Stiftskisten.

På Estvadgård, 3 til 4 Mil fra Holstebro, levede en adelig Dame, Lene Olufsdatter (Gyldenstjerne), en Datter af Hr. Oluf Pedersen (Gyldenstjerne) til Estvadgård og Fru Anne Ludvigsdatter (Rosenkrands). Hendes Forældre og de fleste af hendes Søsken ~~vare~~ døde; selv var hun ikke ganske ung mere, vistnok over de fyrretyve År. Hendes Slægt havde tidligere mødsat sig et passende Giftermål for hende; nu satte hun sig ud over alle Familiehensyn og lod sig bedåre af den, vistnok en Del yngre, M. Mads Hvid. Bekjendtskabet mellem dem må rimeligvis, som ovenfor antydet, være begyndt, førend Mads Hvid blev Sognepræst; ellers må det have udviklet sig meget hurtigt; thi allerede i Begyndelsen af næste År viste et Ægteskab sig nødvendigt. Herved var der dog Adskilligt at betænke. Det vilde være meget vanskeligt, at Damens Slægt og Venner, som hørte til de allerførste Adelsfamilier i Danmark, vilde give deres Samtykke til hendes Forbindelse med en »ufri« (uadelig) Mand, og giftede hun sig uden Slægts og Venners Samtykke, var hendes Fædrenegods forbrudt til hendes nærmeste Slægtninge. Ved Siden heraf indeholdt dog jydsk Lov den Bestemmelse, at når en Væрге nægtede en Kvinde et sømmeligt Ægteskab, kunde de Slægtninge, som efter ham vare de nærmeste, klage til Kongen, som kunde bortgifte hende med disse Slægtninges Råd¹⁾. — Havde en Kvinde ingen så nær Slægtning som Farbroder eller Morbroder, kunde hun endogså efter eget Valg tage sig en Væрге, som da kunde gifte hende bort. I dette sidste Tilfælde var Lene Olufsdatter dog ikke ganske, da hun endnu havde en Broder, Jørgen, i Live, som dog levede i Kloster og udenfor Landet (Jylland). — For Adelen gjaldt den særlige Bestemmelse, at når en

¹⁾ Jy. Lov, I, 22.

Kvinde af denne ægtede en ufri Mand, mistede hendes Jordegods derved sin adelige Frihed, indtil det igjen kom i en Adelig Besiddelse; også dette skulde gjerne undgås, da Lene Olufsdatter efter sine Forældre og Søskende havde arvet ikke ubetydeligt Gods, deriblandt enten hele Estvadgård eller idetmindste en stor Part i Gården.

Disse forskjellige Vanskeligheder omgik M. Mads Hvid derved, at han i Februar 1544 i Odense henvendte sig til Kongen i hans Egenskab af alle umyndige Adeliges naturlige, øverste Værge. Han fremstillede, hvorledes han var »kommen i nogen Handel« med Frue ¹⁾ Lene Olufsdatter, som havde lovet ham Ægteskab, og hvem han agtede at tage til sin Ægtehustru; nogle af hendes Slægt og Venner havde, sagde han, givet deres Samtykke; men han frygtede for, at de efter Vielsen skulde gjøre hende Hinder på hendes Arvegods. Af »synderlig Gunst og Nåde« tillader Kongen ved et Brev af 24de Februar, at Lene Olufsdatter såvelsom hendes Børn og Arvinger må beholde til evig Tid med al adelig Frihed det Gods, som enten allerede var tilfaldet hende eller i Fremtiden tilfaldt hende ²⁾. — En sådan Gunstbevisning, hvorved Kongen gav hendes ufødte Afkom adelig Frihed, var vistnok meget usædvanlig; den synes at vise, at Mads Hvid må have haft os ubekjendte, indflydelsesrige Talsmænd.

Det var måske samtidigt hermed, at Lene Olufsdatter selv henvendte sig til Kongen og bad ham om at være hendes Værge og Forsvar, hvilken Bøn Kongen opfyldte på den Måde, at han i hendes Slægt og Venners Nærværelse overdrog Værgemålet for hende til hendes Moders Søstersøn, den bekjendte Oluf Munk til Tvis. Derpå mødte hun på Viborg Landsting og kejste og kærede ham til sin rette Værge, »eftersom hun ingen nærmere Frænde havde her udi Landet hos sig«. — Han »bevilgede og samtykkede« da i samme Ægteskab ved et Brev udstedt i Tvis Kloster Torsdagen efter Palme Søndag 1545. På den Tid havde det nye Ægtepar

¹⁾ Således kaldes hun i det herom udstedte Kongebrev. Enten er det en Skrivfejl for »Jomfrue«, eller hun må have været gift før, hvorom dog, såvidt jeg ved, Intet er bekjendt.

²⁾ Se Dommen af 1572. (Kold-Rosenv.: Gl. da. Do. III, S. 170 ff. — Under 20de Decbr. 1566 stadfæstede Frederik d. 2den denne Benådning.

allerede en Datter, Anne Madsdatter, hvem Oluf Munk i samme Brev erkjender for deres rette Arving¹⁾. — Denne Datter blev deres eneste Barn.

Samme År optog Kongen et Lån hos sine Adelsmænd, hvortil enhver af disse måtte bidrage efter sin Evne. M. Mads Hvid måtte bidrage med 50 Dr., et Bidrag af Middelstørrelse, og kommer således til at nævnes på en Liste, som ellers optager lutter Adelsmænd²⁾. Rimeligvis har han også følt sig smigret ved, at han i den følgende Tid i Almindelighed nævnes i Kongebreve som »M. Mads Pors til (en enkelt Gang dog: i) Estvadgård«, altså på samme Måde som en Adelsmand.

Mads Hvid og hans Hustru måtte føle sig trygge ved den Måde, hvorpå deres Ægteskabssag var bleven afgjort; men Forholdet til en Del af hendes Familie var naturligvis en Tidlang mindre behageligt. Foruden den ovennævnte Broder, Jørgen, levede endnu en Søster af hende, Elsebe Olufsdatter, som var gift andengang med Erik Mortensen til Nørgård³⁾, og hendes afdøde Broder, Ludvig Olufsen (Gyldenstjerne) til Palsgård, havde efterladt en Enke, Fru Elisabeth (Arnfeldt), og Börn, af hvilke Sønnerne Oluf og Otte optræde⁴⁾. Med Erik Mortensen havde Mads Hvid først 1545 nogle Stridigheder angående Arve- og Pengeforhold⁵⁾, og i Foråret 1546 udtog Erik Mortensen endogså en Stævning mod ham til Kongens Retterting, fordi han »havde

¹⁾ Smst., S. 171.

²⁾ Da. Mag., 4de R., I, S. 145.

³⁾ Rimeligvis Nørgård i Bælum Sogn, Høllum Herred, Ålborg Amt. Om deene Gård vides det nemlig, at den ved et Skifte 1455 var tilfalden Fru Elsebes Morfader (se Børner: Famil. Rosenkrantz's Hist., I, S. 177). Da Gården i det 15de Århundrede var en Herregaard, er det måske mindre korrekt, at den i Traps »Beskr. af Danm.« kaldes en Parcel af Vorgård i samme Sogn; men måske have Gårdene i længere Tid været forenede under samme Ejer.

⁴⁾ Et Par meget urigtige Årstal findes i Børners »Famil. Rosenkrantz, S. 269, hvor han lader Lene Olufsdatter blive gift 1508 (rigtignok med tilføjede Spørgsmålstegn) med Mads Hvid, og lader Ludvig Olufsen, hvis Søn Oluf var voxen 1547 (eller allerede 1544), først blive gift 1537.

⁵⁾ Da. Mag., 4de R., I, S. 63. 127.

taget hans Hustrus Søster til Ægte uden hendes Slægts og Venners Samtykke og Tilladelse¹⁾. Tilførselen herom i Kancelliets Tegnelser er dog udslettet igjen, så at det rimeligvis er kommet til Forlig. Om Mads Hvid har gjort Opførelser for dette Forlig såvelsom for det skriftlige Samtykke til det allerede for længe siden afsluttede Ægteskab, som efterhånden i Årene 1546 og 1547 dels hans Svoger, Jørgen Gyldenstjerne, dels nogle fjernere af Konens Slægtninge gave fra sig²⁾, vides ikke. — Et sådant Samtykke synes jo rigtignok nu at være overflødig; men det betegnede vel en Udsoning med Familien, på hvilken Mads Hvid og hans Hustru satte en stor Pris.

Det synes, som om de også have måttet vise Oluf Munk en Erkjendtlighed for den behagelige Måde, hvorpå han havde bestyret Værgemålet for hende, ved at sælge ham den Søsterlod i Palsgård, som var tilfalden hende, rimeligvis efter hendes Moder. Hendes Broder Ludvig havde haft Hovedparten i denne Gård og skrevet sig efter den. Hans Enke fandt sig derfor forurettet ved det ovennævnte Salg til Oluf Munk og stævnedes denne for Kongens Retterting, hvor Sagen blev foretaget på Trinitatis Søndag 1546. I Henhold til Lovens Bestemmelse om, at en Mand ikke måtte sælge sin Hustrus Arvegods, når han ikke havde lige så godt Gods at stille hende til Sikkerhed, og da Mads Hvid som ufri ikke havde sådant Gods, dømmes Salget ugyldigt³⁾. — Da Oluf Munk alligevel ikke vilde tilbagelevere Skjødet, måtte Mads Hvid stævne ham herfor, hvorom Kongen 1549 tilskrev Landsdommerne⁴⁾.

I Begyndelsen af 1547 syntes det at skulle komme til åbent Fjendskab mellem Mads Hvid og hans Hustru på den ene Side og den Sidstes Brodersønner, idet den ene af disse, Oluf Gyldenstjerne, som her kalder sig »til Estvadgård«, udtog Stævninger til Kongens Retterting imod Magisteren og hans Kone, imod den Første, fordi han havde lokket og

¹⁾ Da. Mag., 4de R., I, S. 189.

²⁾ Kold.-Rosenv.: Gl. da. Do., III., S. 171.

³⁾ Smst. I, S. 95 fl.

⁴⁾ Da. Mag., 4de R., IV, S. 87.

bedraget hans Faster og nu tilholdt sig hendes Gods, — og imod den Anden, fordi hun havde ladet sig lokke og havde giftet sig uden næste Værges og Arvingers Samtykke¹⁾. — Man skulde tro, at Gjenstanden for disse Sager allerede for længe siden var afgjort. Så megen Virkning synes dog Brodersønnens Optræden at have gjort, at Mads Hvid og hans Hustru, for endelig at få Fred, lode sig bevæge til at slutte en Overenskomst med ham, som kunde tilfredsstillende ham og hans Nærmeste. »Kontrakten« blev sluttet d. 20de Maj 1547 på Koldinghus under Kongens personlige Mægling og var i Hovedsagen af det Indhold, at Lene Olufsdatter, sålænge hun levede, skulde beholde sit rörlige og urörlige Gods såvelsom al Arv, som enten var tilfalden eller i Fremtiden kunde tilfalde hende; men efter hendes Død skulde Ludvig Gyldenstjernes Börn være berettigede til at overtage alt hendes urörlige Arvegoods for 1000 Joakimsdaler, medens derimod hendes Barn, Ane Madsdatter, skulde beholde alt det urörlige Gods. Hvis Mester Mads indløste noget af hans Kones (pantatte) Fællesgoods, skulde hans Datter og hendes Arvinger beholde det, indtil de fik Godtgjorelse for Pantsummerne²⁾. — At denne Overenskomst har indeholdt en væsentlig Fordel for Ludvig Gyldenstjernes Börn, er efter den Måde, hvorpå den fremkom, sikkert, skjönt vi ikke kunne vide Noget om, hvor stor denne Fordel var, eller deraf danne os nogen bestemt Mening om Störrelsen af Lene Olufsdatters Arvegoods.

Uagtet den Fred, som der således var stiftet mellem M. Mads og hans Kones fornemme Familie, er det dog rimeligt, at Adelen i det Hele taget ikke har set med gunstige Öjne på, at adeligt Gods var kommet i en uadelig Mands Hænder. Vi kunne derfor vistnok antage, at det i væsentlig Grad er dette Tilfælde med M. Mads og hans Hustrus Gods, som foranledigede nogle Bestemmelser, som optoges i den såkaldte kjøbenhavnske Reces af 6te Decbr. samme År (1547), og som netop gik ud på at forhindre en Gjntagelse heraf. Den omtalte Reces bestemmer nemlig i 26de Kap., at når

¹⁾ Da. Mag. 4de R., I, S. 262.

²⁾ Kold.-Rosenv.: Gl. da. Do., III, S. 172 ff.

nogen fri Kvinde eller Mø giftede sig imod sine nærmeste Venners Råd med en ufri Mand, skulde hun derved have forbrudt alt sit Jordegods til sine nærmeste Arvinger; skete det derimod med hendes Venners Råd, skulde det vel ikke være forbrudt, men hun skulde være forpligtet til at sælge det inden År og Dag til andre Adelige.

Foruden den Strid, som Mads Hvid 1549 havde med Oluf Munk om et Skjøde, som denne ikke vilde tilbagelevere (se S. 65), havde han samme År en anden Proces med ham om en Forandring, som Oluf Munk havde gjort i Skive-Ås Løb, hvilken Å, som bekjendt, løber tæt forbi Estvadgård, så at en Forandring i Åens Løb nok kunde have en skadelig Indflydelse på Gårdens Tilliggende. Også om denne Sag opnåede Mads Hvid et Kongebrev til Landsdommerne, i hvilket det pålægges dem at hjælpe ham til hans Ret¹⁾. — Samtidigt havde han en Strid med Oluf Munks Fader, Mogens Munk, om et Skjøde, som den Sidste påstod, at han havde fået af Jens Hvas på Halvparten i Estvadgård. 6 Adelsmænd fik Kongens Befaling til at undersøge, om dette Skjøde var så lovlig gjort, at det burde stå ved Magt²⁾. — Der var endnu ikke foretaget noget Skifte efter Lene Olufsdatters Forældre, uagtet de vare døde for mange År siden. Mads Hvid udvirkede derfor endnu samme År (1549) i Maj en kongelig Befaling til 12 Adelsmænd om, at de som hans Hustrus og hendes Medarvingers Samfrønder skulde dele denne Arv imellem dem³⁾. — Endnu 1551 havde Mads Hvid på sin Hustrus Vegne en Arvestrid med Niels Lange til Kjærgård (senere Lensmand på Riberhus), som var en Søn af hendes Næstsøskendebarn. Under 4de Septbr. foretoges Sagen på Kongens Retterting, men hjemvistes til Ginding Herredsting som Mads Hvids Hjemstedsting⁴⁾. Han betragtedes altså dengang, som det synes, som boende på Estvadgård.

Det Dokument, som er aftrykt i Spidsen for denne Skil-

¹⁾ Da. Mag., 4de R., IV, S. 87.

²⁾ Smst., S. 86.

³⁾ Smst., S. 157.

⁴⁾ Barner: Fam. Rosenkr. Hist., I, S. 257.

dring, viser, at Mads Hvid 1550 ved Lavhævd »indvordede en Gård i Mogenstrup som tilhørende Estvad Sognekald. Blandt Ribe Stiftskistes Dokumenter i Gehejme-Arkivet findes et ganske lignende Tingsvidne, ligeledes af Ginding Herreds Ting, udstedt Guds Legems Dag (2den Torsdag efter Pindse) 1545, om en Lavhævd, som »M. Mads Hvid til Estvadgård« havde gjort på Gården Vejlgård (nu: Vejlgårde) i Rönbjerg Sogn som ret Ejendom for Sognepræsten for dette Sogn. Rönbjerg er og har, såvidt man ved, altid været Annex til Estvad. — Da nu en Lavhævd altid måtte gjøres af Ejeren eller Besidderen af vedkommende Ejendom, så kan det ikke være Andet, end at Mads Hvid må have forenet Præstekaldet i disse 2 Sogne med sit Æmbede i Holstebro; rimeligvis har han ved en Vakance benyttet sin Stilling som største Godsejer i Sognene til at forskaffe sig selv Præstekaldet i dem. Tilladelse til at forene de 2 Præstekald kunde han vel nok erhverve sig, især under de mindre regelmæssige Forhold så kort efter Reformationen, når han forpligtede sig til at lade et af Æmbederne bestyre ved en Kapellan¹⁾. — 1545 stævnedes en Person i Estvad By Mads Hvid for Kongen, fordi han havde taget 2 Sogne, for hvilke han havde været Degn, fra ham²⁾. Naturligvis var det Estvad og Rönbjerg Sogne, der menes; men denne Sag behøver da ikke at stå i nogen Forbindelse med, at Mads Hvid var Sognepræst sammesteds.

Estvad »Præstegård«, hvorved her muligvis menes den ovennævnte Mensalgård i Mogenstrup, på hvilken Mads Hvid

¹⁾ Der haves, såvidt jeg ved, kun få Oplysninger om Sognepræsterne i Estvad og Rönbjerg i ældre Tider. Wiberg kjender ingen for Erik Nielsen Brunov 1660. Der forekommer dog en Hr. Peder Lavridsen, som 1583 havde Proces med Peder Munk til Estvadgaard (Jy. Tegn. : 18 Novbr. 1583); smlg. det Følgende, S. 71, — en Hr. Mads, som 1591 mageskiftede sin Præstegård bort til samme Peder Munk, hvorpå han bosatte sig på sin Annexgård, Vejlgård i Rönbjerg Sogn (se ovenfor; Jy. Tegn. : 6 Maj 1591), — Hr. Kristen Nielsen Rön, ord. 18 Septbr. 1602 (Heg. Alm.), — Hr. Kristen Bruun 1619 (Ny kirkeh. Saml., VI, S. 546), Hr. Kristen Nielsen Grud 1638 (Da. Saml., 2den R., IV, S. 128). Ved nøjere Eftersyn smelte dog måske de 3 Sidste sammen til 1 Person.

²⁾ Da. Mag., 4de R., I, S. 166.

1550 havde taget Lavhævd, søgte han yderligere at sikre Præstekaldet ved at forfølge den til Lås, det vil sige, ved en bestemt, vidtløftig Procesmåde at erhverve Rigens Rets Stadfæstelse på Ejendomsretten, hvorved al fremtidig Indsigelse afskares (se dette Tidsskr. V, S. 41). Otte Gyldenstjerne, en Broder til den ovennævnte Oluf Gyldenstjerne, altså Fru Lenes Brodersön, gjorde 1562 Indsigelse herimod; men da det »Magtebrev«, hvormed hans Fuldmægtig mødte, var »unøjagtigt«, dömte Rigsrådet at hans Indsigelse ikke kunde hindre M. Mads Hvid i fremdeles at fortsætte sin Forfølgning på Kirkens og Præstegårdens (?) Vegne¹). — Mads Hvid kaldes i denne Dom kun Sognepræst i Holstebro, medens Otte Gyldenstjerne skrives »til Estvadgård«, i hvilken Gård han rimeligvis må have ejet en mindre Part som Arv efter sin Fader og sine Bedsteforældre. — Mads Hvid synes allerede i nogle År ikke længere at være bleven skreven »til Estvadgård«. Derimod findes han i et Kongebrev fra Slutningen af 1556²) skreven »til Nørgård«, rimeligvis det tidligere nævnte Nørgård i Bælum Sogn, som er tilfalden hans Hustru eller Datter (hvis den Første måske allerede dengang var død) ved hans Svigerinde, Elsebe Olufsdatters, barnløse Død. Estvadgård var måske allerede dengang gået over i den senere Rigsadmiral Peder Munks Hænder, der ejede Gården senest 1578.

I Året 1568 eller 1569 opgav M. Mads Hvid, rimeligvis frivilligt, sit Præstæmbede i Holstebro. Det er, som det Følgende vil vise, en Misforståelse, når Nogle, og efter dem Wiberg, lade ham dø 1569. At han afgik, er derimod sikkert; thi d. 23de Marts 1569 skrev Kongen til Biskop Povl Madsen i Ribe, at han skulde beskikke en god, gudfrygtig, lærd Mand til Sognepræst i Holstebro i Mads Hvids Sted. — Af hvilken Grund der ved denne Lejlighed ikke toges Hensyn til Menighedens Valgret, ved jeg ikke. — Hans Eftermand blev en Hr. Gregers (el. Jørgen) Jepsen (el. Jensen), som efter Wiberg skal have været Kapellan der på Stedet siden 1560.

¹) Da. Mag., 3die R., I, S. 210 fl.

²) Tegn. ov. a. La. — I Septbr. 1555 synes han dog endnu at skrives »til Estvadgård« (se Barner: Fam. Rosenkr. Hist. I, S. 265).

M. Mads Hvids Datter, Anne Madsdatter, var imidlertid bleven gift med en Albret Høg, efter Navnet at dømme, rimeligvis en Adelsmand. 1572 var han dog allerede død; hans Enke skrives »til Nørgård«, rimeligvis det samme Nørgård, som allerede oftere er omtalt. Ogsaa hendes Moder, Lene Olufsdatter, ses nu bestemt at være død. Efter Kongebrevet af 24de Febr. 1544 (se S. 63) skulde alt hendes Arvegods gå over til Datteren; men nu optrådte den tidligere omtalte Fætter, Otte Gyldenstjerne, som dog her ikke skrives »til Estvadgård«, men »til Primdal«, en Gård i Rønbjerg Sogn, på egne og Søkendes Vegne og forbød hendes Bønder og Tjenere at svare eller tjene nogen Anden end dem. Fru Anne Madsdatter stævnede da i Forening med sin Fader¹⁾, som var hendes Lavvæрге, sine Modstandere for Kongen og Rigsrådet, af hvilke Sagen foretoges d. 14de Juni 1572. — Otte Gyldenstjerne fremkom først med den gamle Beskyldning, at Fru Lene havde taget en ufri Mand til Ægte uden sin nærmeste Slægts Samtykke, og at hun derfor havde forbrudt sit Arvegods efter Recessen. Dette gjendrev Mads Hvid ved at fremlægge Kongebrevet af 1544, Oluf Munks Samtykke som Væрге til Lene Olufsdatters Bryllup, og ligeledes flere af hendes Slægtninges, deriblandt hendes Broder Jørgens, skriftlige Samtykke. Otte Gyldenstjerne indvendte rigtignok, at Broderen Jørgens Samtykke var uden Betydning, da han var klostergiven, og at Oluf Munk ikke med Rette havde kunnet være hendes Væрге, da Ottes Broder, Oluf, på den Tid havde været 18 År gammel og altså som nærmere Slægtning burde have været Lenes Væрге. — Mads Hvid benægtede, at Oluf på den Tid havde været 18 År gammel; men overhovedet tog Retten aldeles intet Hensyn til denne Side af Sagen, der vel betragtedes som fuldstændig afgjort ved Kongens Bestemmelse. — Det, som skulde afgjøre Sagen, var da Kontrakten af 1547 (se S. 66); men også på dette Punkt gik Sagen Otte Gyldenstjerne og hans Søkende imod, og det på en for os overraskende Måde. Kontrakten var udstedt af »M. Mads Hvid og hans Hustru efter deres begges Bevilling og Samtykke«

¹⁾ Han kaldes her simpelthen »M. Mads Hvid« uden nogen Tilføjelse.

† Kong Kristian d. 3des Nærværelse og med hans Stadfæstelse, som endogså d. 5te Juni 1567 var bleven fornyet af hans Søn og Efterfølger, og dog optrådte Mads Hvid nu med den Påstand, at hans Hustru aldrig havde samtykket i den, men endogså, hvad han kunde bevise, havde klaget på den, både på Holstebro Byting og ved Viborg Landsting, og denne hans Påstand blev tagen til Følge. På Grund heraf og ifølge den Lovregel, at Bonden (Manden) ikke måtte afhænde sin Kones Jord, når han ikke havde »om (æm, lige) godt Gods at veder hætte efter Loven«, erklæres Kontrakten for ugyldig. — Konen må dog efter Kontraktens Ord antages for at have været tilstede og at have givet sit mundtlige Samtykke; men det var måske ikke tilstrækkeligt, hvis man har forsømt at lade hende underskrive. Mærkeligt nok, gik det altså med denne Kontrakt ganske som med Skjødet til Oluf Munk på Søsterlodden i Palsgård (se S. 65), og Ludvig Olufsens Børn bleve nu afviste ganske på den samme Måde, hvorpå deres Moder tidligere havde afvist Oluf Munk, og i begge Tilfælde var det Mads Hvid eller hans Nærmeste, som havde Fordelen deraf, hvad enten han nu iforvejen havde beregnet det eller ikke¹⁾. En klog Mand har han vistnok været.

Hvilket År M. Mads døde, vides ikke. — Hans Datter efterlod af sit Ægteskab med Albr. Høg en Søn, Erik Høg, som forekommer 1578 på en mindre heldig Måde, hvorved det dog må erindres, at han dengang må have været meget ung, neppe fuldvoxen. Den ovenfor omtalte Otte Gyldenstjerne var kommen i Fjendskab med Præsten i Estvad, Peder Lavridsen, hvis Folk han idelig lod overfalde på Marken, og Erik Høg, som udtrykkelig kaldes M. Mads Hvids Dattersøn, havde i samme Anledning overfaldet selve Præsten og slået ham blå og blodig. På Grund heraf skrev Kongen under 3die August 1578 til Peder Gyldenstjerne til Tim og

¹⁾ Om denne Retssag se Kold.-Rosenv.: Gl. da. Do., III, S. 169 --174.

²⁾ Ny kirkeh. Saml., VI, S. 517 fl., 553. — Peder Lavridsen kaldes her rigtignok Præst i Ostrup; men dette er ganske sikkert en Skrivfejl for Estrup, da der må være Tale om Præsten i det Sogn, i hvilket Otte Gyldenstjerne »til Primdal« bode.

befalede ham, måske som Voldsmændenes Slægtning, snarest muligt at kalde de to Adelsmænd tilligemed Præsten for sig, forhøre Sagens Lejlighed og tage en Forpligtelse af de Første, at de for Fremtiden vilde lade Præsten og hans Folk ubevarede. — Vi se altså her Erik Høg optræde som Ven og Forbundsfælle af den samme Slægtning, som havde været hans Moders Modpart.

Peder Stub på Skodborghus.

Af J. Kinch.

I »Kirkehist. Samlinger«, 3die R., III, S. 1—93, har Dr. H. Rördam leveret en Levnedstegning af Hr. Sören Povlsen Judichær Gotlænder, der døde 1668 som Sognepræst i Slangstrup og er bekendt for sine Skrifter om den danske Versekunst. S. 2 fl. er aftrykt en Beretning om denne Mands Herkomst, forfattet af ham selv, men nu kun bevaret gennem en Afskrift, som er tagen af den bekendte Zwergius, Forfatteren til »det sjællandske Clericie«. I denne Beretning omtaler Judichær også sin Morfader, Peder Stub, som havde været »Forvalter over Skanderborghus, af kgl. Maj. forordnet«. I denne Angivelse må dog »Skanderborghus« rettes til »Skodborghus«, hvad enten nu denne Forveksling må tilskrives en Fejlhskning hos Dattersønnen eller måske snarere en Fejlæsning af Zwergius; thi i Virkeligheden var Peder Stub Slotsfoged på Skodborghus.

Angående Peder Stubs Herkomst siger Dattersønnen, at han var »født i Frisland«. Dette synes påfaldende, eftersom hans Navn lyder så fuldstændig dansk, men indeholder dog sikkert nogen Sandhed; thi det vides, at hans Søn Iver i sin første Ungdom besad en Ejendom i eller ved Bredsted, hvilken Ejendom synes at have været temmelig betydelig, siden han engang måtte udrede 200 Rdl. i Digepenge¹⁾.

¹⁾ Se H. Rördam: »Kbhns. Univ. Hist.« 1537—1621, IV, S. 544. — Det er af Indholdet af dette Sted klart, at det er Iver Stub selv, som er Ejeren, så at Dr. Rördams Formodning om, at Moderen, som dengang endnu levede, skulde have fået dem efter sin anden Mand, Hans de Hund, neppe kan være rigtig.

Denne Ejendom må Sønnen rimeligvis have arvet efter Faderen, og dette stadfæster unægtelig i høj Grad Judichærs Angivelse om, at Peder Stub stammede fra Frisland, om det end kan synes tvivlsomt, om han selv er født der. Visse Omstændigheder synes snarere at hentyde på Ribe. Her ejede hans Enke 1572 et Hus på Nederdammen, en af Byens Hovedgader, og i Ribe levede henimod en Menneskealder tidligere Iver Stub, en driftig Studehandler og anset Mand, om hvem jeg kan henviser til min »Ribe Bys Hist. og Beskr.«, I, S. 570 ff.; II, S. 13 fl. Da denne Iver Stub havde 2 Børn, Peder og Sofie, og da Peder Stub på Skodborghus blandt sine Børn havde 2 af Navn Iver og Sofie, kan der ikke godt tvivles om, at der har været et nært Slægtskab mellem de 2 Mænd. Men Iver Stub var upåtvivlelig dansk og rimeligvis født i Ribe, da hans Moster, Mette Pedersdatter, hørte til Byens Borgerstand og havde givet Gods til S. Lamberts Alter i Domkirken. Hvorledes det derefter kan forholde sig med Peder Stubs frisiske Herkomst, om det måske var hans Moder, som var en Friserinde, er ikke let at sige. Da Iver Stubs ovennævnte Søn, Peder Stub, let kunde forvexles med sin Navne, Slotsfogden på Skodborghus, vil jeg her omtale ham lidt nærmere. Efter en noget urolig Ungdom (1558 blev han således tovsvoren i Ribe for en Sår-sag) forekommer han 1569 i en temmelig anselig Stilling, næmlig som Tolder i Ålborg. Således nævnes han næmlig d. 14de Februar dette År i Ribe Tingbog, da han under et Ophold her i Byen var bleven stævnet for Gjæld af Bernt Falenkamp i Kolding¹⁾. Det må vel have været til Belønning for hans Virksomhed i denne Stilling, at han d. 24de Decbr. samme År blev udnævnt af Kongen til Regnskabsprovst i Vendsyssel²⁾. Om han derefter er vedbleven at være Tolder i Ålborg, ved jeg ikke. I Begyndelsen af næste År var han 2 Gange i Ribe, først i Anledning af en Strid med en af sine Halvbrødre, Jørgen Pedersen Rentemesters Sønner, derpå for at bortskjøde en Ejendom. Ved begge disse Lejligheder kaldes han kun Peder Stub i Ålborg eller »Borger i Ålborg«.

¹⁾ Pastor H. A. Nielsen nævner ham ikke i sine »Person.-hist. Not.« blandt Ålborg Bys Toldere.

²⁾ »Ny kirkeh. Saml.« V, S. 788.

Vi vende nu tilbage til Slotsfogden på Skodborghus. Første Gang har jeg truffet ham nævnt i denne Egenskab 1546¹⁾, dernæst 1547²⁾, da der er Tale om, at han som den daværende Lensmand på Skodborghus, Jesper Rantzau, Foged havde pløjet og sået et Stykke Jord på Vejen Mark, hvorom der var Strid. Herved er der nu ikke noget Mærkeligt; men senere træffe vi ham oftere nævnt på en Måde, som synes at vise, at han har indtaget en anden Stilling end en almindelig Slotsfogeds. En sådan var næmlig, når vi undtage Kjøbenhavns Slot, en Person, som udelukkende stod i Lensmandens personlige Tjeneste, hvoraf fulgte, at alle kongelige Befalinger, idetmindste i Regelen, udgik til selve Lensmanden, ikke til Slotsfogden; men således var det ikke med Peder Stub som Slotsfoged på Skodborghus. 1548 udgik der således et Kongebrev direkte til ham om at lade alle Bønderne i Lenet med Undtagelse af Adelens tilhugge Tømmer til Brug på Riberhus³⁾. — Onsdagen efter Fastelavn 1552 udgik der Ordre til Lensmanden på Riberhus, Jesper Krafse, om at opkjøbe et større Parti maltet Fisk i Ribe; han skal sende Fisken til Kolding; men »Peder Stub, Foged på Skodborg«, skal levere Vognene⁴⁾. — 1554 fik samme Lensmand Brev om at skaffe M. Lavrids Nielsen, som hidtil havde været Sognepræst ved Ribe Domkirke, men nu var bleven udnævnt til Superintendent i Vendelbo Stift, Vogné, som kunde flytte hans Gods til Skodborg; derfra skulde Peder Stub skaffe det til Kolding⁵⁾. — Kort efter fik både Jesper Krafse og Peder Stub Brev om, at de begge skulde sende deres Borgekok til Koldinghus, hvor Kongen havde Brug for hans Tjeneste⁶⁾.

Jeg må dog anføre, at der ved Siden heraf undertiden udgik Breve til selve Lensmanden på Skodborghus, Jesper Rantzau, således et af 5te Decbr. 1558 om at tilsige Bønderne i sine Len (han var næmlig tillige forlenet med Hunds-bæk) til at befordre Kongens Gods på en af hans Rejser⁷⁾; men den hyppige Henvendelse til Peder Stub beviser dog ganske sikkert, at han har indtaget en temmelig selvstændig

¹⁾ Tegn. ov. a. L.

²⁾ O. Nielsen: Malt Herred, S. 173.

³⁾ Tegn. ov. a. L. — ⁴⁾ Smst. — ⁵⁾ Smst. — ⁶⁾ Smst. — ⁷⁾ Smst.

Stilling ved Siden af Lensmanden. Hans Dattersön siger jo også om ham, at han var »forordnet af kgl. Maj.« Dette særegne Forhold mellem Lensmanden og Slotsfogden på Skodborghus må rimeligvis på en eller anden Måde stå i Forbindelse med Skodborghuses Beliggenhed ved Grændsen af Sønderjylland, måske med Ordningen af Toldopsynet. Idetmindste ser man, at Slotsfogden på Skodborghus en Snes År senere har eller får med Tolden at gjøre, idet et Kongebrev af 25de Marts 1579 bestemmer, at Enhver, som udførte Kreaturer over Foldingbro, iforvejen skulde løse Toldseddel hos ham; han skulde aflægge sit Regnskab til Tolderen i Kolding¹⁾. Også dette viser tydeligt, at Slotsfogden på Skodborghus ikke har været Lensmandens private Tjener.

Da den sidstnævnte Bestemmelse blev tagen, var Peder Stub for længe siden død, rimeligvis i en ung Alder. Efter Dattersönnens Optegnelser døde han sidst i Året 1561, efterladende sig 2 Sønner og en Enke, som strax flyttede til Kolding og 6 Uger efter Mandens Død bragte en Datter til Verden. 5 År senere giftede hun sig påny med den kongelige Apotheker Johannes de Hundt i Kjøbenhavn. — 1570 nævnes Arvingerne efter Peder Stub på Skodborghus som Ejere af det tidligere omtalte Hus i Ribe, og 1572 havde hans Enke og Peder Rantzau i Forening 650 gl. Dr. tilgode i den afdøde kongelige Særlæge Ruprecht Geispuschers Hus, ligeledes i Ribe²⁾. Ved den sidstanførte Lejlighed nævnes Enkens Navn, Valborg; Dr. Rördam nævner hende tillige med Efternavnet »Krampe«, uden at opgive sin Kilde³⁾. Hun overlevede også sin anden Mand, med hvem hun havde idetmindste en Søn og en Datter. Som hans Enke nævnes hun 1584, da hun ejede en Gård på Fisketorvet (den vestligste Del af det nuværende Amagertorv⁴⁾); hun var vistnok en formuende Kone. — Af Peder Stubs Sønner blev Iver Professor 1589, men afsat 1609, fordi han hældede til Kalvinismen⁵⁾. — Hans Broder Oluf blev efter Judichærs Opteg-

¹⁾ Jy. Reg. — ²⁾ Ribe Tingbøger.

³⁾ »Kbhns. Univ. Hist.«, III, S. 542.

⁴⁾ Kbhns. Diplom. I, S. 548. — Om Fisketorvet se O. Nielsen: Kbhns. i Middelald., S. 144 ff.

⁵⁾ Om ham kan ses H. Rördam: »Kbhns. Univ. Hist.« III, S. 542—50,

nelser Apotheker; hvor, tilføjes ikke og er, såvidt jeg ved, ubekjendt. Søsteren, Sofie, blev, ligeledes efter Judichærs Optegnelser, førstegang gift med en Borger i Kjøbenhavn ved Navn Peter Schyrmand, andengang med Hr. Povel Severinsen, Præst på Gulland, i hvilket sidste Ægteskab hun blev Moder til Judichær.

En tredie Peder Stub, som levede i Jylland i det 16de Århundrede, var den bekjendte Borgmester i Viborg, der var en ivrig Tilhænger af Kristian den Anden, hvorfor han 1525 forlod sit Fædreland og i nogle År virkede i Tydskland og Nederlandene for den fordrevne Konges Sag, medens Slutningen på hans Skjæbne er meget usikker. Om han var i Familie med Stub'erne i og ved Ribe, er uvist. Det fælles Fornavn og den Omstændighed, at Iver Stub i Ribe hentede sin Hustru fra Viborg, kunde dog tale derfor.

smlg. IV, S. 544-47, hvor der blandt Andet fortælles om hans Pengestridigheder med hans Halvsøskende. Broderen Oluf forekommer der endnu kun som rejsende i Handelsforretninger.

Optegnelser af en vestjydsk Bonde for 100 Aar siden.

Meddelte af Palle Fløe.

Nedenstaaende Optegnelser ere nedskrevne af Bonden Niels Hansen i Nordenaa, Hemmet Sogn, Nørre-Horne Herred. De meddele vel intet i særlig Grad interessant, men give dog et saa godt Billede af en Fæstebondes Bedrift og Indtægter her paa Egnen i det Tidsrum, Optegnelserne omfatter, at der kan være Anledning til at redde dem fra Tilintetgjørelse. Saa vidt mig bekjendt foreligger der ikke tidligere herfra Egnen lignende Optegnelser; i hvert Fald kunde de betragtes som et Supplement til, hvad der i VII. Bind er meddelt om Hemmet Sogn.

Ved Angivelserne af Salg har Nedskriveren, som oftest, indskrænket sig til »solgt for«, dog danner Smør en Undtagelse; thi her er optegnet, hvormange Pd. der er solgt, saa nær som for Aarene 1771 og 1781. Det viser sig da, at der med en Besætning af 10 Kreaturer i 25 Aar er solgt gjennemsnitlig 167,2 Pd. Smør aarlig. Prisen paa Smøret stiger ikke saa lidt fra de første Aar til de sidste; i Gjennemsnit er den for 1 Pd. i Femaarene 1772—76 6,8 Skilling, for 1777—82 6,6 Skil., for 1783—87 8,3 Skil., for 1788—92 9 Skil. og 1793—97 8,8 Skil.

Naar man sammenholder Indtægterne for de forskjellige Aar, viser der sig meget betydelige Afvigelser. Som meget gode Aar kan 1790 og 1796 betragtes med en Indtægt af henholdsvis 96 Rdl. 1 \mathcal{K} 12 β og 82 Rdl. 2 \mathcal{K} , som daarlige

Aarene 1781 med en Indtægt af 27 Rdl. 1 K 12 β , 1793 med 29 Rdl. 3 K 13 β og 1795 med 25 Rdl. 5 K 4 β . I en ganske særlig fremtrædende Grad er Aaret 1786 slet; thi da er der kun solgt for 16 Rdl. 3 K , og deraf har Indkjøb af Korn slugt de 16 Rdl., saa der blev kun 3 K til Rest til at betale Udgifterne med, hvad naturligvis har været en Umulighed.

Indtil langt ind i dette Aarhundrede var Kornsalg Bøndernes væsentligste Indtægtskilde paa Øerne og i Østjylland, hvorimod Kvægopdræt, Smørproduktion og Svinefedning her spillede den største Rolle, og Optegnelserne vise nu, at dette fandt Sted allerede for 100 Aar siden, om man end ikke var naaet saa vidt som nu, da her forbruges meget betydelige Kvantiteter Korn til Svinefedning ud over Egnens egen Produktion. Naar Niels Hansens Indtægter sammentælles, udkommer følgende som Gjennemsnit for de 27 Aar, Optegnelserne omfatte:

solgt Kvæg	aarlig for	14 Rdl.	«	K	9 β ,
« Smør	«	13	—	1	- 10 -
« Korn	«	11	—	1	- 10 -
« Svin	«	6	—	«	- 4 -
ialt 44 Rdl. 4 K 1 β .					

Udtrykt i Hundredele, er Forholdet saaledes:

Kvægsalg indbragte	31,55
Smørsalg	«	29,70
Kornsalg	«	25,33
Svinesalg	«	13,52

= 100.

Kornsalget har altsaa kun indbragt en Ubetydelighed over $\frac{1}{4}$ af den samlede Indtægt.

Gaarden, hvorpaa Niels Hansen boede, er endnu i hans Families Eje. Kreaturholdet er for Tiden 2 Heste, 10 Køer, 6 Ungkvæg, 10 Faar. Udsæden er 5 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 6 Tdr. Havre, 1 Td. Boghvede og 2 Tdr. Kartoffler. Der avles aarlig omtrent 60 Læs Hø.

»Stedet staar for Hartkorn 2 Tdr. 5 Skpr. 1 Fkr. og har lagt under Riber Hospital, og er da givet af Stedet til

Landgilde aarlig 15 Skpr. Rug og 18 Skpr. Byg og 9 K i Penge og ingen anden Byrde uden at befordre Husbondens Karl om Aaret herfra til næste Sogn eller Bonde, men selv svaret Soldaterhold. Er derfra solgt til Grubbesholm, og har min Fader derfra fæstet Stedet og har givet til Indfæstning 4 Rdl. og givet til Landgilde 8 Rdl. og kjørt 1 eller 2 Læs Korn til Fjorden eller Jandrup Kirke¹⁾ om Aaret, undertiden gjort 2 Mils Ægt, men selv svaret Soldaterhold. Siden kjøbt derfra til Lønborggaard 1760, og er paasat af sammes Ejer Hoveri aarlig 2 eller 3 Læs Korns Udkjørsel fra Skrumsager til Fjorden og undertiden til Varde eller Jandrup Kirke og kjørt 4 Læs Klyne til Teglladen²⁾, 3 Dages Arbejde i Kornhøsten, 1 Dags Pløjning med 2 Heste og undertiden noget mere. Desforuden er fæstet til samme Sted fra Organisten i Ribe 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn, hvoraf er givet aarlig Landgilde 1 Rdl., til Indfæstning 1 Rdl. — Til samme Sted er 1768 kjøbt 2 Stykker Mærskeng paa Nørre-Bork Mærsk, hvorpaa er 4 Skpr. Hartkorn og kostede 45 Rdl., hvorpaa et Aar er avlet 2 Læs, men ellers 3 til 5 Læs. Til samme Sted er i lang Tid lejet fra 2 Mænd i Lunde 2 Stykker Eng ved hver Side af Hemmet Præstebro, deraf givet 14 K , hvorpaa avles 3 til 4 Læs. Fornævnte Lejeeng afgik 1782.

Paa samme Ejendom er født 3 Bæster, 10 Høveder, 13 Faar foruden Kalve.

1771.

Solgt Heste og Kvæg for 15 Rdl., 8 Tdr. Rug for 14 Rdl. 2 K 8 β , Smør for 19 Rdl., ialt 48 Rdl. 2 K 8 β .

1772.

Solgt Kvæg for 16 Rdl. 4 K , Svin for 5 Rdl. 1 K , Rug for 5 Rdl. 8 β , 10 Læs 8 K Smør for 16 Rdl. 3 K , ialt 43 Rdl. 2 K 8 β .

Saaet Rug 7 Td. 7 Skpr., avlet 36 Traver, aftorsken 27 Td. 3 Skp.,

Byg	2	—	5	—	—	28	—	—	15	—	—
Havre	1	—	—	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	7
Boghv.	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	7
						—	26	Læs	Hø.		

¹⁾ Her udskibedes tidligere meget Korn.

²⁾ Ligger i Nærheden af Tarm Mølle.

1773.

Solgt Kvæg for 11 Rdl. 2 ♂, Svin for 5 Rdl., 5 Tdr.
2 Skpr. Rug for 14 Rdl. 2 ♂, 12 Læs 5 ♂ Smør for 17 Rdl.
5 ♂, ialt 48 Rdl. 3 ♂.

Saaet Rug 8 Td. 7 Skp., avlet 52 Traver, aftorsken 24 Td. 3 Skp.,
Byg 2 — 7 — — 25 — — 20 — 6 —
Havre « — 6 — — 3 — — 2 — 2 —
Boghv. « — 3 — — 1½ Læs — 2 — 6 —
— 33 Læs Hø.

1774.

Solgt Kvæg for 12 Rdl. 3 ♂, Svin for 7 Rdl. 1 ♂, 2
Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg for 8 Rdl. 4 ♂, 13 Læs 8 ♂ Smør
for 10 Rdl. 2 ♂, ialt 38 Rdl. 4 ♂.

Saaet Rng 9 Td. « Skp., avlet 60 Traver, aftorsken 24 Td. « Skp.,
Byg 2 — 5 — — 33 — — 14 — « —
Havre 1 — « — — 4 — — 1 — « —
Boghv. « — 1 — — ¼ Læs — « — 2 —
— 33 Læs Hø.

1775.

Solgt Kvæg for 5 Rdl. 2 ♂, Svin for 6 Rdl., 5 Tdr.
Rug, 5 Tdr. Byg for 20 Rdl. 4 ♂, 14 Læs 13 ♂ Smør for
15 Rdl. 2 ♂ 4 β, ialt 47 Rdl. 2 ♂ 4 β.

Saaet Rug 7 Td. 2 Skp., avlet 48 Traver, aftorsken 45 Td. 2 Skp.,
Byg 2 — 5 — — 21 — — 14 — 7 —
Havre 1 — 4 — — 4 — — 2 — 1 —
Boghv. « — 1 — — ¼ Læs. — « — 1¼
— 25 Læs Hø.

1776.

Solgt Kvæg for 19 Rdl. 2 ♂, Svin for 3 Rdl. 2 ♂, 4
Tdr. 4 Skpr. Rug for 11 Rdl., 9 Læs 8 ♂ Smør for 9 Rdl.
2 ♂, ialt 43 Rdl.

Saaet Rug 7 Td. 7 Skp., avlet 45 Traver, aftorsken 30 Td. 5 Skp.,
Byg 2 — 6 — — 23 — — 11 — 2 —
Havre 1 — 7 — — 3½ — — 1 — « —
— 24 Læs Hø.

1777.

I April Maaned er jeg indskreven til Landsoldat og
samme Aar gjort Mønstring i 17 Dage paa Rindum Hede.

Solgt Kvæg for 15 Rdl., Svin for 4 Rdl., 3 Tdr. Rug

for 4 Rdl. 3 \mathcal{K} , 11 L \mathcal{S} 4 \mathcal{S} Smør for 12 Rdl. 5 \mathcal{K} 5 β , ialt 36 Rdl. 2 \mathcal{K} 5 β .

Saaet Rug 6 Td. 7 Skp., avlet 46 Traver, aftorsken 24 Td. 4 Skp.,

Byg 2 — 7 — — 25 — — 13 — 5 —

Havre 1 — 7 — — 3 — — 1 — 7 —

Boghv. « — « — — « — — « — $\frac{3}{4}$ —

— 26 Læs Hø.

1778.

Solgt Kvæg for 10 Rdl. 4 \mathcal{K} , Svin for 5 Rdl., 9 Tdr. Rug for 14 Rdl. 4 \mathcal{K} 8 β , 12 L \mathcal{S} 12 \mathcal{S} Smør for 14 Rdl. 1 \mathcal{K} , ialt 44 Rdl. 3 \mathcal{K} 8 β .

Saaet Rug 7 Td. 5 Skp., avlet 35 $\frac{1}{2}$ Trave, aftorsk. 19 Td. 4 Skp.,

Byg 2 — 6 — — 22 — — 13 — 2 —

Havre 1 — 4 — — 9 $\frac{1}{2}$ — — 2 — « —

— 26 Læs Hø.

Har jeg fæstet Stedet og givet til Indfæstning 45 Rdl., til Papir og Skriverpenge, Kvitteringsbog og Fæstebrev og Opholdskontrakt 2 Rdl., Landgilde 8 Rdl., men ingen Soldat. Den 5 November kom jeg i Ægtestand med Ane Marie Thomasdatter af Toftum, der bragte i Medgift 100 Sletdaler, 1 Seng, 1 Sølvbæger, som hun havde kjøbt for 5 Rdl. 2 \mathcal{K} , og 3 Sølvskeer, der vare hende forærede. Hvad det andet angaar, da har hun det næsten selv ved sin Sved og Arbejde fortjent. Hendes Gangklæder er efter hendes Død (1779) vurderet til 40 Rdl., hvoraf hendes Moder og Søsken har faaet for 13 Rdl. 2 \mathcal{K} og i Penge 3 Rdl. 2 \mathcal{K} .

1779.

Solgt Kvæg for 23 Rdl. 4 \mathcal{K} , Svin for 6 Rdl. 4 \mathcal{K} 8 β , 4 Tdr. Rug, $\frac{1}{2}$ Td. Byg for 10 Rdl. 3 \mathcal{K} , 13 L \mathcal{S} Smør for 12 Rdl. 5 \mathcal{K} , ialt 53 Rdl. 4 \mathcal{K} 8 β .

Saaet Rug 7 Td. 1 Skp., avlet 47 Traver, aftorsken 27 Td. 5 Skp.,

Byg 2 — 7 — — 26 $\frac{1}{2}$ — — 15 — 6 —

Havre 1 — 6 — — 8 — — 2 — « —

— 24 Læs Hø.

1780.

Solgt Kvæg for 17 Rdl. 5 \mathcal{K} 8 β , Svin for 3 Rdl. 4 \mathcal{K} , 6 Tdr. Rug à 10 \mathcal{K} , 3 Tdr. 6 Skpr. Byg à 7 \mathcal{K} 8 β er 14 Rdl. 4 \mathcal{K} , 11 L \mathcal{S} Smør for 11 Rdl. 4 \mathcal{K} 14 β , ialt 48 Rdl. 6 β , kjøbt igjen 1 Hest for 15 Rdl. 2 \mathcal{K} .

Saaet Rug 7 Td. 1 Skp., avlet 49 Traver, aftorsken 20 Td. 5 Skp.,

Byg 2 — 7 — — 20 — — 11 — 1 —

Havre 1 — 4 — — 7 $\frac{1}{2}$ — — 2 — « —

Boghv. « — 4 — — 2 Læs, — 1 — 5 —

— 30 Læs Hø.

Udredet i Skattekorn 2 Skpr. 1 $\frac{1}{6}$ Fkr. Rug, Penge 15 β af Tønden. Betalt til en Stutterihoppe (hvormeget ikke anført).

22 Oktober blev jeg gift med Gaardmand Christen Clausens Datter i Vostrup, som gjorde vort Bryllup og gav hende foruden Seng, Kiste og Klæder, 40 Rdl.

1781.

Solgt Kvæg for 8 Rdl. 2 \mathcal{K} , Svin for 4 Rdl. 4 \mathcal{K} , 2 Tdr. 4 Skpr. Rug for 5 Rdl. 5 \mathcal{K} 7 β , Smør for 8 Rdl. 1 \mathcal{K} 11 β , ialt 27 Rdl. 1 \mathcal{K} 2 β .

Saaet Rug 7 Td. 7 Skp., avlet 29 Traver, aftorsken 20 Td. 3 Skp.,

Byg 3 — « — — 20 — — 9 — 2 —

Havre 1 — 7 — — 8 — — 3 — « —

Boghv. « — 4 — — $\frac{1}{2}$ Læs, — « — 3 $\frac{1}{2}$

— 21 Læs Hø.

Udredet Skattekorn 2 Skpr. 1 $\frac{2}{3}$ Fkr. Rug og 20 β af 1 Td.

1782.

Har været saa stor en Trang for Foder, at 1 L \mathcal{K} Hø har kostet 15 β , og paa adskillige Steder ere mange Kreaturer døde af Hunger. Samme Aar har været svær med Vinter indtil den 20 Maj, da Kreaturer paa denne Tid ej kunde være paa Marken.

Solgt Kvæg for 18 Rdl. 2 \mathcal{K} , Svin for 5 Rdl. 5 \mathcal{K} , 8 L \mathcal{K} Smør for 10 Rdl., ialt 34 Rdl. 1 \mathcal{K} ; kjøbt Korn for 3 Rdl.

Saaet Rug 7 Td. 4 Skp., avlet 39 $\frac{1}{2}$ Traver, aftorsk. 24 Td. 4 Skp.,

Byg 2 — 7 — — 29 — — 13 — 7 —

Havre 3 — « — — 9 $\frac{1}{2}$ — — 2 — 1 —

Boghv. « — 5 — — 1 Læs, — « — 5 —

— 24 Læs Hø.

Udredet 3 $\frac{2}{3}$ Fkr. Rug af Tønden i Skattekorn. Betalt til en Rytterhest for Grubbesholm ved første Udskrivning 3 \mathcal{K} 6 β .

1783.

Solgt Kvæg for 10 Rdl. 1 \mathcal{K} 10 β , Svin for 8 Rd. 1 \mathcal{K} ,

2 Tdr. 5 Skpr. Korn for 6 Rdl. 4 K 4 β , 6 L æ 9 æ Smør for 9 Rdl. 1 K 2 β , ialt 34 Rdl. 2 K .

Saaet Rug 7 Td. 2 Skp., avlet 38 $\frac{1}{2}$ Traver, aftorsk. 29 Td. 2 Skp.,

Byg 2 — 2 — — 23 $\frac{1}{2}$ — — 10 — 2 $\frac{1}{2}$ —

Havre 2 — 2 — — 6 — — 1 — 4 —

Boghv. « — 5 — — 1 $\frac{1}{2}$ Læs, — 1 — 3 $\frac{1}{2}$ —
— 24 Læs Hø.

Betalt til en Rytterhest 1 K 7 β , udredet 3 Skpr. $\frac{2}{3}$ Fkr. Skatte Korn af Tønden.

1784.

Solgt Kvæg for 20 Rdl., Svin for 5 Rdl. 1 K 12 β , 7 Tdr. Rug for 22 Rdl., 10 L æ 4 æ Smør for 14 Rdl., ialt 61 Rdl. 1 K 12 β ; kjøbt Faar for 3 Rdl. 4 K 6 β .

Saaet Rug 7 Td. 2 Skp., avlet 49 $\frac{1}{2}$ Traver, aftorsk. 31 Td. 2 Skp.,

Byg 2 — 6 — — 27 — — 12 — « —

Havre 1 — 4 — — 3 $\frac{1}{2}$ — — 1 — « —

Boghv. « — 2 — — 1 Læs, — 1 — 7 —
— 30 Læs Hø.

Skatte Korn 2 Skpr. $\frac{2}{3}$ Fkr. Rug og 7 β i Penge af Tønden.

Kjøbt 10 Bøger, nemlig: Johan Arnd Sande Kristendom, Sjælens Frelse, De troendes Ankerhold i Gud, Fandens fire Døtre, Forklaring over Jesu Lidelse af Middelboe, Forklaring over Jesu Opstandelse af samme, Verdens Beskrivelse, Et aandeligt Sejer-Værk, Jøde-Krønikke og Grønlands Krønikke for ialt 9 K danske.

1785.

Solgt Kvæg for 20 Rdl. 2 K , Svin for 4 Rdl. 2 K 10 β , 6 Tdr. Rug for 13 Rdl. 1 K 8 β , 11 L æ 11 æ Smør for 15 Rdl. 1 K 15 β , ialt 53 Rdl. 2 K 1 β .

Saaet Rug 6 Td. 2 Skp., avlet 34 Traver, aftorsk. 8 Td. 2 $\frac{1}{2}$ Skp.,

Byg 2 — 6 $\frac{3}{4}$ — — 21 — — 10 — 6 —

Havre 1 — « — — 5 — — 2 — 5 —
— 21 Læs Hø.

Skatte Korn 2 Skpr. $\frac{1}{6}$ Fkr. Rug og 23 β .

1786.

Solgt Kvæg for 6 Rdl. 2 K , Svin for 4 Rdl. 2 K , 3 L æ 12 æ Smør for 5 Rdl. 5 K , ialt 16 Rdl. 3 K . Kjøbt 3 Tdr. Rug og 6 Skpr. Byg for 16 Rdl., Evangeliske Pegefinger for 2 K 12 β .

Saaet Rug 5 Td. $1\frac{1}{2}$ Skp., avlet 41 Traver, aft. 28 Td. $2\frac{1}{2}$ Skp.,
 Byg 2 — 7 — — 24 — — 17 — 1 —
 Havre 2 — 5 — — $17\frac{1}{2}$ — — 3 — 4 —
 Boghv. « — $2\frac{1}{2}$ — — — 3 — 4 —

— 20 Læs Hø.

Skattekorn 3 Skpr. Rug og 4 β af Tønden.

1787.

Solgt Kvæg for 12 Rdl. 4 \mathcal{K} , Svin for 8 Rdl. 5 \mathcal{K} , 7 L \mathcal{K}
 7 \mathcal{K} Smør for 10 Rdl. 3 \mathcal{K} 10 β , 8 Tdr. 2 Skpr. Korn for
 25 Rdl. 3 \mathcal{K} 12 β , ialt 57 Rdl. 4 \mathcal{K} 6 β .

Saaet Rug 7 Td. $1\frac{1}{2}$ Skp., avlet $55\frac{1}{2}$ Traver, aft. 36 Td. « Skp.,
 Byg 3 — « — — 31 — — 22 — 7 —
 Havre 1 — 2 — — 7 — — 1 — « —
 Boghv. « — $1\frac{1}{2}$ — — — — — — —

— 21 Læs Hø.

Skattekorn 2 Skpr. $3\frac{1}{3}$ Fkr. Rug og 6 β af Tønden.

1788.

Solgt Kvæg for 19 Rdl. 3 \mathcal{K} , for en syg Hest 1 Rdl.,
 Svin for 5 Rdl. 4 \mathcal{K} , 5 L \mathcal{K} 9 \mathcal{K} Smør for 7 Rdl. 5 \mathcal{K} 7 β ,
 2 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg for 21 Rdl. 2 \mathcal{K} 8 β , ialt 55 Rdl.
 2 \mathcal{K} 15 β . Kjøbt 1 Td. Havre for 1 Rdl. og 7 Lam for
 4 Rdl. 4 \mathcal{K} .

Skattekorn 3 Skpr. $\frac{1}{3}$ Fkr. Rug og 7 β af Tønden.

Saaet Rug 7 Td. $6\frac{1}{2}$ Skp., avlet $36\frac{1}{2}$ Traver, aft. 22 Td. « Skp.,
 Byg 3 — 1 — — 31 — — 15 — 3 —
 Havre 2 — « — — 12 — — 3 — 3 —
 Boghv. « — 1 — — $\frac{1}{2}$ Læs, — « — $4\frac{1}{2}$

— 24 Læs Hø.

1789.

Dette Aar har været mærkværdig ved svar Vinter især
 Frost, som begyndte 14 Dage efter Mortensdag og indtil først
 i April Maaned, og er beskrevet, at de allerældste ej kunde
 mindes saa svar en Vinter. Samme Aar har været frugtbar
 med Hø og Korn, dog i Efteraaret har Rugen kostet 4 Rdl.
 Tønden formedelst andre Landes Misvæxt.

Solgt Kvæg for 15 Rdl. 2 \mathcal{K} , Svin for 6 Rdl. 4 \mathcal{K} , 4
 Tdr. Rug for 17 Rdl. 4 \mathcal{K} , $1\frac{1}{2}$ Td. Byg for 3 Rdl., 9 L \mathcal{K}
 10 \mathcal{K} Smør for 12 Rdl. 3 \mathcal{K} 6 β , ialt 55 Rdl. 1 \mathcal{K} 6 β .
 Kjøbt en Bistok for 10 \mathcal{K} .

Saaet Rug 7 Td. « Skpr., avlet 55 Traver, aftorsken 38 Td. 2 Skp.,

Byg 2 — 5 — — 21 — — 14 — « —

Havre 2 — 1 — — 16¹/₂ — — 3 — « —

Boghv. « — 1¹/₂

— 30 Læs Hø.

Skattekorn 3 Skpr. ²/₃ Fkr., senere 2 Skpr. Rug.

1790.

Solgt Kvæg for 22 Rdl., Svin for 10 Rdl., 9 Læ Smør for 17 Rdl., 12 Tdr. 3 Skpr. Rug for 47 Rdl. 1 \mathcal{K} 12 β , ialt 96 Rdl. 1 \mathcal{K} 12 β .

Saaet Rug 8 Td. 3 Skp., avlet 50 Traver, aftorsken 29 Td. 4 Skp.,

Byg 2 — 2 — — 27 — — 13 — 3 —

Havre 2 — « — — 9¹/₂ — — 2 — « —

Boghv. « — 1¹/₄ — — « — 2¹/₂

— 26 Læs Hø.

Skattekorn 3 Skpr. Rug og 5 β af Tønden.

1791.

Solgt Kvæg for 7 Rdl. 4 \mathcal{K} , Svin for 7 Rdl. 4 \mathcal{K} , Honning for 3 Rdl. 1 \mathcal{K} , 7 Læ 12 \mathcal{K} Smør for 11 Rdl. 13 β , 3 Tdr. Rug à 15 \mathcal{K} er 7 Rdl. 3 \mathcal{K} , ialt 37 Rdl. 13 β .

Saaet Rug 7 Td. 2 Skp., avlet 44 Traver, aftorsken 23 Td. 3 Skp.,

Byg 2 — 7 — — 22 — — 20 — 5 —

Havre 1 — 6 — — 11 — — 3 — « —

— 29 Læs Hø.

Skattekorn 3 Skpr. ³/₂ Fkr. Rug og ³/₂ β af Tønden. Siden sat til Penge 7 \mathcal{K} 4 β af 1 Td. Hartkorn.

1792.

Solgt Kvæg for 13 Rdl. 5 \mathcal{K} 12 β , Svin for 8 Rdl., 7 Læ 4 \mathcal{K} Smør for 10 Rdl. 1 \mathcal{K} 9 β , Honning 3 Rdl. 12 β , ialt 35 Rdl. 2 \mathcal{K} 1 β .

Saaet Rug 7 Td. 7 Skp., avlet 38 Traver, aftorsken 15 Td. 5 Skp.

Byg 3 — 4 — — 25 — — 16 — 3 —

Havre 1 — 7 — — 11 — — 3 — 1 —

Boghv. « — 1¹/₄ — — « — 6¹/₂

— 30 Læs Hø.

1793.

Solgt Kvæg for 10 Rdl. 1 \mathcal{K} , Flesk for 6 Rdl. 2 \mathcal{K} , 4 Læ 13 \mathcal{K} Smør for 6 Rdl. 1 \mathcal{K} 13 β , Honning for 2 Rdl. 5 \mathcal{K} , Byg for 4 Rdl., ialt 29 Rdl. 3 \mathcal{K} 13 β .

Saaet Rug 7 Td. 1 Skp., avlet 26 Traver, aftorsken 18 Td. 4 Skp.,

Byg 3 — « — — 19 $\frac{1}{2}$ — — 15 — 3 —

Havre 2 — 4 — — 8 $\frac{1}{2}$ — — 3 — « —

— 24 Læs Hø.

1794.

Solgt Kvæg for 26 Rdl. 1 ♂, Svin for 10 Rdl., 10 Lø

8 ♂ Smør for 16 Rdl. 2 ♂, Honning for 2 Rdl. 5 ♂, 1 Td.

Havre for 9 ♂, ialt 56 Rdl. 5 ♂.

Saaet Rug 7 Td. 6 Skp., avlet 30 Traver, aftorsken 20 Td. « Skp.,

Byg 3 — 4 — — 18 $\frac{1}{2}$ — — 18 — « —

Havre 2 — « — — 4 — — 2 — 2 —

Boghv. « — 3 $\frac{1}{2}$ — — 2 — 2 —

— 23 Læs Hø.

1795.

Solgt Svin for 7 Rdl., 13 Lø 13 ♂ Smør for 14 Rdl.

3 ♂ 4 β, Honning for 4 ♂, 1 Td. 4 Skpr. Byg for 3 Rdl.

4 ♂, ialt 25 Rdl. 5 ♂ 4 β.

Saaet Rug 6 Td. 1 Skp., avlet 29 $\frac{1}{2}$ Traver, aftorsk. 19 Td. 1 Skp.,

Byg 3 — 4 — — 22 $\frac{1}{2}$ — — 24 — 4 —

Havre 2 — « — — 7 — — 2 — « —

Boghv. « — 4 — — 2 Læs, — 1 — 4 —

— 25 Læs Hø.

1796.

Solgt Svin for 14 Rdl. 2 ♂, 17 Lø 3 ♂ Smør for 28

Rdl. 2 ♂, 2 Tdr. Rug og 6 Tdr. Byg for 21 Rdl. 5 ♂, Kvæg

for 17 Rdl. 5 ♂, ialt 82 Rdl. 2 ♂.

Saaet Rug 7 Td. 2 Skp., avlet 41 Traver,

Byg 4 — 2 — — 21 —

Havre 2 — 6 — — 9 —

Boghvede « — 4 — — 1 Læs,

— 25 Læs Hø.

Er Stedets Bygninger indsat i Brandkassen for 200 Rdl.

paa Fæsterens Bekostning, der udgjorde 3 ♂ 4 β. Givet

Forraadskorn af Td. 2 $\frac{1}{2}$ Skp., derfor godtgjort 3 Rdl. 4 ♂

8 β af Tønden. (?)

1797.

Solgt Kvæg for 18 Rdl. 4 ♂, 19 Lø 6 ♂ Smør for 30

Rdl. 4 β, 3 Tdr. Byg for 4 Rdl. 3 ♂, ialt 53 Rdl. 1 ♂ 4 β.

Om en mærkelig Række af Høje i det vestlige Jylland.

Af H. C. Strandgaard.

Det er tidligere kjendt, at der findes en mindre Række af Høje gennem nogle Sogne i Nærheden af Lemvig. Det omtales i I. P. Traps Beskrivelse¹⁾ tilligemed et Sagn, som knytter sig der til. Men det er ved de Undersøgelser, som Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring i de senere Aar har ladet foretage, bleven godtgjort, at denne Række strækker sig meget videre. Det har nemlig vist sig, at der findes en uafbrudt Række af Høje, der gaaer fra Vest til Øst, igennem Vandfuld-, Skodborg-, Hjerm- og Ginding Herreder, eller fra Bovbjerg ved Vesterhavet til Karup Aa eller Karup Kirke ved Viborg.

Den begynder i Trans Sogn paa den sydlige Ende af Bovbjerg og gaaer der fra gennem Dybe Sogn om ved Grobsgaard og Herup, hvor der er en Gruppe af 22 Høje. Fra Dybe gaaer den igennem Ramme Sogn nord om Kirken. Den gamle, nu af Staten fredede Vold, Rammedige, ligger lige i Rækken eller gaaer tvers igennem den.

Fra Ramme gaaer den gennem Lomborg Sogn om ved Stedet Bredam, nord om Kirken og hen efter Ravnsbæk. Der fra gaaer den gennem Rom Sogn syd om Kirken og

¹⁾ Ramme Sogn, II. Del, Side 742 (første Udg.), VI., S. 332 (anden Udg.).

ligeledes omtrent midt igjennem Fabjerg Sogn om ved Bloksgaard og Kirken og hen over Saugmandsgaards Mark. Her fra gaaer den gjennem Gudum Sogn paa Grænsen af den dyrkede Mark og Klosterhede, stedse i østlig eller nordostlig Retning, og hen efter den inderste eller sydligste Ende af Bugten Kilen ved Struer, hvor den paa en Hedebakke, der dog hører til Fausing Sogn, ender med 2de lave Langhøje.

Lige over for disse Langhøje vest for Lavningen ved Kilen begynder Rækken med en kort Langhøj øst for i Ølby Sogn og gaaer derefter mod Sydost hen over Møllebjerggaards Mark ind i Fausing Sogn og fortsættes mod Syd hen efter Asp Kirke. I den sydlige Del af Fausing Sogn er Rækken mindre fremtrædende, idet at Højene ligge mere spredte, men er man kommen til Baunhøje syd for Asp Kirke og kan se over Egnen til begge Sider, da slipper man ikke let Rækken paa lange Strækninger. Herfra fortsættes den mod Sydøst hen over Asp Hede af en Gruppe af c. 40 Høje, kaldet Lægindhøje, hvoriblandt er en lille Fladhøj og ligeledes en mindre Langhøj. Fra Lægindhøje fortsættes Rækken videre mod Sydøst af Mangehøje i Naur Sogn, gaaer syd om Krunderup Bjerge og over Alstrup Byes Mark hen efter Gaarden Døes. Her er en sjælden Gruppe af Høje ved den lille Bæk, der gjør Skjæl mellem Naur og Maabjerg Sogne. Der er nemlig omtrent 30 Høje her paa en lille Plet, hvoriblandt er 2de Langhøje (og har før været 3) vest for Bækken og 2de smukke Fladhøje øst for. Fra Døes fortsættes Rækken mod Øst gjennem Maabjerg Sogn af Gaardhøje og Baunhøje, gaaer syd om Kirken og hen mod Sydost, saa at den lige berører Holstebro Byes Hede. Her er atter en betydelig Gruppe ved Bækken, som gjør Skjæl mellem Maabjerg og Mejerup Sogne, og her ligger den i Danske Atlas nævnte Kongshøj. Her fra fortsættes Rækken mod Øst og Nordøst gjennem Mejerup Sogn, om ved Kirken, over Toustrup Mark og hen efter Gammelby. Her er igjen en hel Del Høje ved Skjællet mellem Mejerup og Borbjerg Sogne, og navnlig ligger her en 100 Alen lang Langhøj i sidstnævnte Sogn tæt Syd for Landevejen. Gjennem Borbjerg Sogn gaaer Rækken mod Nordost om ved Hedegaard, hvor der er en Samling af omtrent 40 Høje, op over Trabjerg og ind over Stendis Byes Mark i det østlige af

Ryde Sogn. Her ligger en smuk Gruppe i Rækken kaldet Thinghøje ¹⁾).

Fra Thinghøje fortsættes Rækken af Hammerhøje ind i Sevel Sogn op efter Sahlshøj og gaaer der fra mod Øst efter Svendshøje og Kokborghøje gennem Herup i det sydlige af Sevel Sogn hen til Topshøj østligt paa Hedebrinken, eller, om man vil, til den Gruppe af 4 Høje, der ligge ved Røjbæk nær ved Karup Aa.

Her kan det siges, at Rækken ender, men øst for Aaen findes atter en Række aldeles i samme Retning gennem Resen Sogn i Fjends Herred hen over Koldkur og Mølgaards Mark og hen over Bakkerne til Sognets østlige Grænse. Og her er atter en sjælden prægtig Gruppe af 32 Høje tæt vest for Resen Kirke.

Vil man nu undersøge, hvor mange af Højene, der falde ind under denne Række eller optages af den i de Sogne og Herreder, den gaaer igjennem, da viser sig følgende:

Vandfuld Herred.

I Trans Sogn er	28 Høje,	som alle kunne regnes med,	28,
i Dybe — «	31 —	som ligeledes alle « « «	31 og
i Ramme — «	67 —	af hvilke høre til Rækken	34.
			Ialt 93.

Skodborg Herred.

I Lomborg Sogn er	93 Høje,	hvoraf 55 høre til Rækken,	
i Rom — «	59 —	— 25 — «	—
i Fabjerg — «	89 —	— 65 — «	og
i Gudum — «	82 —	— 30 — «	—
			Ialt 175.

Hjerm Herred.

I Ølby Sogn er	29 Høje,	hvoraf 18 høre til Rækken,	
i Fausing — «	41 —	— 35 — «	—
i Asp — «	124 —	— 90 — «	—

¹⁾ Denne Gruppe, der bestaaer af 4 Høje, tilligemed 2de andre nær der ved ere skjænkede til Fredning af Sognepræst N. P. Christensen i Ryde og Gaardejer Gregers Madsen ligeledes i Ryde ved Declaration af 11te Juni 1880.

i Naur	Sogn er	78	Høje,	hvoraf	30	høre til	Rækken,	
i Maabjerg	— «	45	—	—	44	— «	—	
i Holstebro	— «	5	—	—	4	— «	—	
i Mejerup	— «	68	—	—	58	— «	—	og
i Borbjerg	— «	122	—	—	80	— «	—	
					<hr/>		Ialt 359.	

Ginding Herred.

I Ryde	Sogn er	16	Høje,	hvoraf	15	høre til	Rækken,	og
i Sevel	— «	214	—	—	70	— «	—	
					<hr/>		Ialt 85.	

Det vil her af sees, at Rækken fra Vesterhavet og her til tæller over 700 Høje, og vil man tage de sløjfede med, saa bliver det omtrent 800. Vil man endnu regne Højene i Sønder-Resen med der til, da vil omtrent de 100 af Sognets 115 Høje kunne tælles med, og hele Rækken fra Bovbjerg indtil ud for Karup Kirke vil saaledes indeholde omtrent 900 Høje.

I hele Vandfuld Herred findes kun én Gruppe uden for Rækken, nemlig Gruppen ved Hygum. I Skodborg Herred findes 3, nemlig: paa Møborg Banke mod Syd, paa Tørring Bakker mod Nordvest og i Resen og Humlum mod Nordost. Og i Hjerm Herred findes kun to smaa Grupper, nemlig paa Bakkerne tæt syd for Struer og Gruppen ved Falsiggaarde i Naur Sogn. Det viser sig derhos, at saa godt som alle Langhøje og sjældnere Fortidsmindesmærker, med Undtagelse af en lille Langhøj i Engbjerg, paa hele Strækningen falde ind der under; thi de to Langhøje, der ere i Fabjerg, ligge ganske tæt syd for og den store Fladhøj¹⁾ i Rom Hede ikke langt der fra.

¹⁾ Dette prægtige Mindesmærke er skjænket til Fredning af Oberstinde Lautrup til Cabbel ved Declaration af 29de December 1880.

Kort over de heri nævnte Sogne, hvorpaa Høje og Mindesmærker ere afsatte, findes i det Kgl. oldnord. Museums Arkiv, eller ere indsendte til Direktionen for antikvariske Mindesmærkers Bevaring, tilligemed Beretninger samt et Mansas Kort, hvorpaa den omhandlede Række er betegnet.

Smaastykker.

Meddelt af D. H. Wulff.

I. Overtro.

1633 ²⁸/₆. Mogens Jespersen, Byfoged i Aalborg, paa K. M. og velb. Otte Scheels Vegne havde med begge Stads-tjenerne i Dag 8 Dage ladet stævne Gabriel Svingfyr Smed her sammested hid til Raadhuset i Dag for Dom anlangende, eftersom en Dreng ved Navn Niels Mikkelsen, barnfødt i Vendsyssel i Vrendsted, som har været her i Byen nogen Tid, den 24 Maj næstforleden her paa Raadhuset for Retten har bekendt, at for^{ne} Gabriel Svingfyr har skrevet noget paa et Stykke Papir for den Koldesygge for ham, og Gabriels Kvinde tog det siden og syede det i en sort ulden Klud ved en gul Uldtraad og hængte det om hans Hals for paa ham og bandt Knuden saa bag i hans Nakke, dog intet gav han derfor, men gjorde det for Guds Skyld Søndagen næst tilforn, og ikke han havde faaet bedre deraf, men Sygen endda at tage ham undertiden, og for^{ne} Gabriel Svingfyr da at have standen her for Retten og bekendt, han havde skrevet det, som stod paa samme Papir, og ikke han vidste, hvad det var eller hvad de Ord og Bogstaver betydede, det han nu og holder ved sin højeste Helgens Ed, men det at have været en gammel Vis og Brug blandt Soldater og andre, hvor han har været, naar de have haft den Syge, og bekendte det samme at have skrevet for Hans Rebslagers Datter og flere i den Mening, det skulde hjælpe, dog han vidste intet

andet dermed end de blotte Bogstaver og Ord at skrive, hvilket han nu her for Retten saaledes bekjender, beretter og ved sin højeste Ed erholder. Hvilken Gjerning for^{ne} Mogens Jespersen formentede at være imod K. M. Mandat og Forbud, og for^{ne} Gabriel Svingfyr enten nu burde at stille Borgen eller være Borgen til Sagens lovlige Udfør. Saa stod nu her for Retten for^{ne} Gabriel Svingfyr og tog for^{ne} Mogens Jespersen i Haanden og forpligtede sig under hans Hals's Fortabelse at være og blive her i Byen tilstede og ingen Sted at rømme eller vige, før Loven i den Sag har haft sin Gænge. Da efterdi den gode Mand vor gunstige Hr. Lensmand velbe^{te} Otte Scheel ikke nu selv er her hjemme tilstede, er den Sag nu opsat til i Dag 6 Uger.

I lige Maade ladet stævne Karen Knudsdatter, Vorm Fiskers Kvinde, her i Aalborg med hendes Lavværges hid i Dag for Dom, eftersom en Dreng ved Navn Niels Jensen, gaaende i latinske Skole her i Aalborg, barnfødt i Løgstør, den 24 Maj næstforleden her paa Aalborg Raadhus for Retten har bekjendt, at for^{ne} Karen Worms nogen Tid før Paaske næstforleden skal have maalt ham for Modсот og Gulsot og maalte ham ned ad hans Ryg og hans Arme med en grøn Uldtraad tre Morgener tillige efter hverandre og kom ham til at drikke Brændevin hver Morgen med Peber og Safran i og skar hans Negle af hans Hænder og Fødder og bandt det i et Stykke Papir og bandt det om hans højre Ben og bad, han skulde bære det i tre Dage og saa brænde det op, det han og gjorde, tog det saa af og kastede det mellem to Huse, som hun bad ham, og en otte Dage derefter fik han bedre, og gav han hende 2 Sk., dog vilde hun haft 4 Sk. Hvilket hun ikke benægtede, hun jo havde maalt ham, som hun havde set baade af Maren Kakelkone og andre, som havde maalt hende tilforn, der hun tjente her i Byen og havde haft ondt. Og stod nu for^{ne} Karen Knudsdatter her for Retten og benægtede, hun ikke havde skaaret hans Negle af, men bad ham skære dem af og brænde dem, naar han fornam sig at faa bedre, og fik hun ham en Kniv dertil, og ikke hun vidste noget ondt dermed i nogen Maade, og ikke hun kunde benægte, hun jo havde maalt ham, eftersom hun havde set tilforn. Efter hvilken Lejlighed for^{ne} Mogens Jespersen formentede, hun for saadan begangen Misgjerning burde at

straffes og stande til Rette efter K. M. Forordning, og var Dom begjærende. Endelig afsagt, efter hendes egen Bekjendelse for saadan hendes uherlig Gjerning og Bedrift at straffes og stande til Rette efter K. M. Forordning, som vedbør, efter Dommens i sig selv videre Indhold.

1633 ^{20/12}. Eftersom Gabriel Svingfyr Smed for nogen Tid siden af K. M. Byfoged er given Sag efter Vindesbyrd og hans egen Bekjendelse, for han skal have faret med nogen Signelse eller Spøgeri og skrevet nogen Ord paa Papir at hjælpe en syg Skoledreng til sin Sundhed med og faaet ham det om sin Hals at bære, og Sagen da er efter hans Begjær opsat til vor gunstige gode Hr. Lensmand velb. Otte Scheels Hjemkomst, saa eftersom den gode Mand nu denne Gang har efterladt ham samme hans Forseelse, da stod for^{ne} Gabriel Svingfyr her for Retten og tilforpligtede sig aldrig efter denne Dag med sligt eller anden Skrivning, Spøgeri eller Signelse eller saadanne Koster at lade sig befinde eller bruge under hans Liv og Halses Fortabelse.

(Aalborg Raadstuebog.)

2. Øl- og Eddikebryggeri, Brændevinsbrænden.

Jørgen Hansen paa hans Husbond Hans Sørensens K. M. Tolder i Aalborg, hans Vegne beviste med Niels Christensen og Laust Dragere ¹⁾ ibm., at de i Gaar otte Dage stævnedes disse efter^{ne} Borgere og Borgersker i Aalborg, nemlig (25 Navne), og nu tiltalte dem efter en skriftlig Stævning, for de skal brygge Øl eller Eddike og brænde Brændevin og udsælger i Tønde-, Kande-, Potte- eller anden Maal og ikke af Maltet skal give K. M. den Told, de efter K. M.'s Forordning bør at give, eller den tilbørlige Sise af Øl, Eddike og Brændevin, desligeste for de skal holde Mjød og Melske ²⁾ fal og dette ikke angiver og forsiser, desligeste for de skal brygge til deres eget Behov og ikke fortølder Maltet, som de forbrygger efter K. M.'s derom udgangne

¹⁾ Vægttere, der ogsaa brugtes som Stævningsmænd (se II, 47).

²⁾ Honningdrik, en sød Blandingsdrik af Mjød og Øl. »En gammeldags Drik, som ganske er kommen af Mode.« Molbech Dial. Lex.

Forordning, formente, de modvillige findes og K. M.'s Mandaters Overtrædere og bør derfor at lide Tiltale, som det sig bør, og var derpaa Dom begjærende. Saa mødte nu disse efter^{ne}: Christen Hegen svarede: Naar han brygger noget, vil han tale med Hans Sørensen derom, og for^{ne} Niels Salmager og Christen Andersen svarede, de ikkun brygger til deres Hus's Behov, og ingen af for^{ne} de andre eller nogen paa deres Vegne nu herimod til nogen Gjensvar eller Erklæring er mødt, derfor nu uendelig afsagt, for^{ne} Folk og Personer jo derudi Uret at have gjort, at de ikke fortøder og udgiver den Aksise efter K. M.'s Mandat til K. M.'s Tolder bem^{te} Hans Sørensen, som det sig bør, og bør derfor at lide Tiltale som K. M.'s Mandaters Overtrædere og derfor bem^{te} Hans Sørensen at stande til Rette paa K. M.'s Vegne, som vedbør. (Aalborg Bytingsbog 1636 Snapsmandag.)

3. Bortkommet Signet aflyses.

1625 den 14de November stod Anders Thamesen paa Egholm her for Tingsdom og gav tilkjende, at paa Onsdag otte Dage sidst forleden er hans Signet for ham bleven borte, og derfor nu her i Dag gjorde samme Signet dødt og magtesløst, saa han efter denne Dag det hverken vil nyde eller undgælde, hvor det findes kan i nogen Maader.

(Aalborg Bytingsbog.)

Kommunale Bestillingsmænd i Aalborg i ældre Tid.

Af D. H. Wulff.

I »Historisk Tidsskrift« 5te Bind har P. V. Jacobsen i »Bidrag til Fremstilling af det danske Kjøbstadvæsen under Kristian III. og Frederik II.« S. 66 ff. givet en Udsigt over Kjøbstædernes nærmeste Øvrighed : Borgmestrene, Raadmænd og Byfogder. Foruden disse fandtes der i Kjøbstæderne til Varetagelsen af forskellige Hverv flere underordnede Bestillingsmænd, der vel i Reglen overalt vare de samme, men dog undertiden paa forskellige Steder optraadte under forskellige Navne og med en noget forskellig Fordeling af Forretningerne, eftersom Forholdene havde udviklet sig paa de enkelte Steder.

Her skal forsøges givet en Meddelelse om disse Bestillingsmænd i Aalborg i ældre Tid, støttet paa Aktstykker fra Byens Arkiv, særlig de gamle Kæmnerregnskaber, Bytingsprotokoller, Raadstuebøger m. m., hvorved der tillige bliver Lejlighed til at fremdrage forskellige Begivenheder og Forhold til Oplysning om Tilstande, Retsvæsen m. m.

Saadanne Bestillingsmænd vare *Bygmestrene*, *Dragerne*, *Bysvenden*, *Rakkeren*, *Mestermannen* og *Fogedsvenden*.

Bygmestrene eller *Bøgmestrene*, som Ordets ældste Form var, — et Navn, der, saa vidt vides, er ejendommeligt for Aalborg — vare to, en for hvert af Byens to Sogne, Frue

Sogn og Budolfi Sogn, og havde væsentligt med de økonomiske Anliggender at gjøre, saa at de i Aalborg vare det samme som i andre Byer Kæmnerne, hvilket Navn dog ogsaa forekommer her, skjönt kun sjældnere og undtagelsesvis. Deres Antal og Hovedbestilling fremgaar af de ældre Regnskaber; thi disse ere for hvert Aar to og have særlige Paa-skrifter, saaledes f. E. 1600: »Hans Sørensens Regnskab for hans Bøgmesterdom i St. Bodels Sogn fra den 1ste Januar 1600 til samme Dag 1601« og »Aalborg Bys Regnskabsbog i vor Frue Sogn Aar 1600. Peder Hansen Bøgmester«; og at de vare det samme som Kæmnerne andensteds, ja selv undertiden kaldtes saaledes, ses bl. a. af følgende: 1571 gav Byskriveren Regnskabet denne Paategning: Den 11te Dag Juni har Rasmus Klokstøber¹⁾ antvordet mig Peder Finde paa hans Bagstade 16 Dr., som jeg strax tiltalte Hans Rask, dette Aar Byens *Kæmner* i St. Bodels Sogn«. — 1572 den anden Dag Januarii gjorde Hans Rask Regnskab for sin *Bøgmesterdom* i næste forangne Aar. — Blandt Byens Udgifter opføres et Aar: Offer til Borgmestere og Raad af Byens Penge hver Juleaften, som Byens *Kæmner* skal udgive, og endelig er der uden paa Regnskabet for 1586 skrevet med en senere Haand: Gammelt *Bygmesterdoms* eller *Kæmnerregnskab*, hvor altsaa begge Navne forekomme jævnsides og *ensbetydende*, som ogsaa ovenfor ved *Hans Rask*.

Bestillingen var et ulønnet borgerligt Ombud, der skiftede hvert Aar, og kun undtagelsesvis finde vi, at en Bygmester gjenvælges og overtager Bestillingen for endnu et eller flere Aar, eller at der omtales Løn derfor; senere, fra omtrent 1660, omtales Løn, 38 Sldr. aarlig, til Bygmesteren, som nu tillige bliver den samme for en Række Aar. Enkelte Exempler paa begge Dele haves dog. Saaledes hedder det: Anno dni 1545 paa Hellig tre Kongers Aften gjorde Tøger Olufsen godt redeligt Regnskab for sit Bygmesterdom i dette for^{ne} Aar, at Borgmestere og Raad takkede ham godt for godt redeligt Regnskab, og blev Byen ham skyldig 50 g D., og for^{ne} Tøger for Borgmesteres og Raads Bøns Skyld tog ved for^{ne} Bygmesterdom endnu fremdeles dette Aar, og:

¹⁾ hans Navn er endnu bevaret i en af Byens Gyder, der er opkaldt efter ham.

A. d. 1546 Hellig tre Kongers Aften gjorde Tøger Skinder godt redeligt Regnskab for sit Bygmesterdom, som han nu har været udi to samfulde Aar, at Borgm., Raad og menige Mænd, som her tilstede var, takkede ham godt, og: 1629 $\frac{7}{8}$: Anders Hatstofferer forordnet til at være paa ny igjen Bøgmester i St. Bodels Sogn til videre Besked, og 1630 $\frac{2}{4}$: Mads Laursen Thybo lovede Borgmestere og Raad at skal være Bøgmester i Budolfi Sogn mod at faa aarlig af Byen for saadan sin Bestilling og Umage 20 Sldr. Som det allerede fremgaar heraf, betragtedes dette som de øvrige borgerlige Ombud som en Byrde, hvorfra de mere velhavende søgte at frigjøre sig paa forskjellig Maade, saa at det mest kun er Haandværkere, vi finde i Bestillingen. Blandt Indtægterne 1586 opføres som opbaaren af Christen Thøgersen for at blive fri for »Bøgmesterembede« 64 g , af Gregers Jespersen 64 g og af Gundy Bagy 40 g . — 1608 blev ved Fastelavns Lagdrik i Guds Legems Lag »samtykket, at Povl Knudsen skal give en Messing Lysekroner her ind i Lavet efter hans egen Begjæring og skal dermed være fri for al Byens Tyngte, som er Bøgmester, Sandmand, Kirkeværgedom, Skafferdom og al saadan Tyngte, og skal samme Krone være saa god som 30 Daler« ¹⁾. (Gildets lib. viv. paa Stiftsbibl.) — 1623 $\frac{10}{10}$ lovede Jørgen Vedemand 15 Sldr., for han skal være kvit for Sandemand- og Bygmesterdom. — 1638 tildalede Niels Jørgensen, Borger i Aalborg, forrige Bygmester i St. Bodels Sogn, Chr. Thuresøn for 20 Dr., som han har udlovet paa Aalborg Raadhus 1637 $\frac{27}{10}$ strax at udgive, naar begjæredes, for Skatmester, Bøgmester, Sandmand og Tingsidders Bestillingers Forskaansel. Ja, man var endog saa bange herfor, at »Turi Jensen Borger i Aalborg stod nu (1635 $\frac{13}{2}$) her for Retten og til Borgmestere og Raad opsagde sit Borgerskab og sagde, han vilde faa Raad paa en anden Sted, da Borgmestere og Raad vare begjærende, at han skulde være Bøgmester i vor Frue Sogn nu i Aar«; men han betænkte sig og krøb ynkelig til Korset; thi under $\frac{20}{2}$ hedder det fremdeles i Raadstue-Tegnebogen: Eftersom Turi Jensen i Dag otte Dage ubetænkt

¹⁾ Dette er tillige et Bevis paa en ejendommelig Sammenblanding af Gildets og Byens Anliggender, hvorpaa der ellers ogsaa haves andre Exempler.

i Hastmodighed befindes her at have opsagt til Borgmestere og Raad sit Borgerskab, da efter saadan hans Bekjendelse og efter hans ydmyge Begjær har Borgmestere og Raad nu efterladt ham denne hans Forseelse den Gang, og til en ringe Straf gav i Armebøssen $\frac{1}{2}$ Dr. og tog Borgmestere i Haand og vedtog Bøgmesters Bestilling i vor Frue Sogn i dette Aar at skal forestaa og lover i alle Maader at være Borgmestere og Raad horig og lydige og skikke sig, som en god lydige Borger bør at gjøre.

Første Gang, vi træffe dem, er i den ældste Raadstuebog, der er begyndt efter Byens Indtagelse i Grevens Fejdes Tid, ved hvilken Lejlighed Raadstuen med alle dens tidligere Dokumenter gik op i Luer eller paa anden Maade blev ødelagt. Her hedder det: Anno dni 1536 Tirsdagen næst efter St. Annæ Dag gjorde Simon Laursen Regnskab for sin Bygmesterdom. Da blev hans Agterstade hos ham, som han skal indkræve, $17\frac{1}{2}$ sk , item 100 Lægter, som han laante Gødike, item 4 tolv Alens Træer, som de havde laant Hr. Peder i Klostret, 2 Kjedler, som Simon har hos sig, den ene paa 2 Kander og den anden paa 4 Kander. — Samme Dag gjorde og Niels Andersen Skomager Rede og godt Regnskab for sit Bygmesterdom; da blev der staaende hos ham, som han skulde indkræve, 60 sk , item 1 Tylt Bord af Hansken, item 6 tolv Alens Træer hos Jens Olufsen o. s. v. 1541 hedder det: Paa St. Kanuti Dag efter Jul gjorde Malte Persen Aalborg By Regnskab for sit Bygmesterdom, saa at Borgmestere, Raad og Menighed takkede for godt Regnskab, og blev Byen ham skyldig 74 sk . Samme Dag gjorde Oluf Krøger og godt redeligt Regnskab for sit Bygmesterdom, saa at Borgmestere, Raad og Menighed takkede for godt redeligt Regnskab, saa blev Byen ogsaa ham skyldig $22\frac{1}{2}$ sk .

Bygmestrenes Hovedbestilling ses heraf at have været i hvert af de to Sogne at indkræve Byens Indtægter og afholde dens Udgifter, hvorover de ved Fratrædelsen aflagde Regnskab for Borgmestere, Raad og menige Borgere, som samledes paa Raadhuset; men ved Siden deraf havde de ogsaa mange andre Forretninger, først som mere underordnede Bestillingsmænd, der næsten staa paa lige Trin med Bysvenden, dernæst ogsaa som Stedfortrædere for Borgmestere og Raad i forskjellige af Byens Ærinder. Saaledes hedder det 1563:

Skal Bøgmester eller andre Byens Tjenere have god og flittig Tilsyn til Kul, som hid føres, at der findes i hver Kulmæs en ret opmaalt Tønde Kul; hvis ikke, da skal de tage fra den, som falske Maade og Maal har, alle de Kul, han har med at fare, og dertil beslaa ham paa en Ret om, hvis han skal mere forbrudt have. — Tømmer skal ikke maa ligge længere paa Hovedet ¹⁾ eller andensteds ud med Aaen end 8 Dage; ligger det længere, da skal Bygmester tage et af de bedste Træer af hver Hob til Byen hver Lørdag, medens det ligger der, uden de have Forlov dertil af Borgm. og Raad. -- Udkomne ²⁾ Øg og Heste maa gaa i Græs sønden for Byen ud med Aaen i 3 samfelde Dage, om de ikke kan sælge dem strax, som de komme for Byen; men gaa de længere end 3 Dage, skal Bygmester og Bys Tjener tage og gemme dem i Hus; saa skal enhver udløses for 8 β, og de Penge maa de beholde, som dem indtage.

Som Stedfortrædere for Borgmestere og Raad optræde Bygmestrene for Retten, f. E. i en Sag med Hasseris By-mænd 1634 for *ulovlig Tørvegravning* i Aalborg Bys Frihed, idet det hedder: Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne og med deres Fuldmagt fremlagde en skriftlig Stævnings og Forbuds Seddel for Syn, Klage, Dom og alle hvis Love, som de agte at forhverve over alle, som bygge og bo i Hasseris, for Tørvegrøft og Pløjning, som der er gravet og pløjet i Aalborg Bys Frihed, og ligeledes 1638, da Povl Ibsen, Bygmester i vor Frue Sogn, paa Borgm. og Raads Vegne stævnedes Sundby Mænd og Drengene her østen Byen for at have gravet Tørv i Aalborg Bys Frihed ned imod Rørdal vesten for Peblings Sten; ligeledes forbød 1632 Jon Jensen, Bygmester i Frue Sogn, paa Borgm. og Raads Vegne, at ingen skulde tilfordriste sig efter denne Dag, Borgere eller Bønder, at grave eller tage Sand, Ballast eller Grus mellem Teglgaards Bæk og Aalborg By i sønder Lykke i nogen Maade; fremdeles i en *Trolldomssag* (J. Saml. V, 92), i *Sager for Overfald og Vold*, f. E. 1626 ^{18/12}, da Niels Povl-sen paa Borgm. og Raads Vegne havde Dele og fjerde Ting

¹⁾ eller Byens Hoved ∅: Havnehovedet, Pladsen ved Fjorden, hvor nu Toldboden er.

²⁾ ∅: fremmede, uden fra komne.

til Jens Christensen Skomager for Bordag og anden Trætte, som han har været i med Peder Andersen Skomager efter Syn og Klagevidnes Lydelse. Saa fremkom Jens Christensen her for Tingdom og tog Niels Povlsen i Haanden og indstillede sig for Borgm. og Raad, at hvis de vilde have noget af ham derfor, skulde han være i deres Minde og stille dem tilfreds inden Snapsting, og 1634 ²/₆, da Niels Jørgensen Bygmester paa Aalborg Bys Vegne tog 3 Ting til Anders Nielsen i Ferslev sagende ham Bordag, Saar og Skade, han skal have gjort og beganget mod Mads Hansen Rebslar her i Aalborg i hans Hus, i hvilken Slags Sager Fogedsvenden optraadte paa kgl. Maj.'s Vegne ligesom Bygmesteren paa Byens Vegne, hvorom mere nedenfor; *for ærerørige Ord og Beskyldninger*, f. E. 1638 ¹/₁₀, da Jørgen Polsen Bygmester paa Borgm., Raads og Byens Vegne med skriftlig 6 Ugers Opsættelse tiltalede Hans Bardsker for ærerørige Ord, som han paa Borgm. og Raad og de 24 Mænd, som har sat kgl. Maj.'s Skat, skal have sagt, nemlig at de havde sat ham i Skat som Tyranner. Afsagt: Efterdi Sagen til i Dag i 6 Uger er opsat og deri uden Bevilling ikke kan gjøres længere Forhaling, og bevises med Tingsvinder, at Hans Bardsker har skjældet dem, som har sat kgl. Maj.'s Skat, hvilket er deres Ære og Lempe for nær, vidste Fogden ikke andet, end at H. B. jo deri har gjort Uret og enten bør saadant bevise eller derfor lide Tiltale, saa længe samme Tingsvinde stander ved Magt; *for Ulydighed* mod Borgm. og Raad og *Overtrædelse af Bestemmelser til Overholdelse af god Orden*; saaledes hedder det f. E. i de gl. Magistratsvedtægter (J. Saml. II, 138): »Hver Vognmand i Byen skal være pligtig at age Mog af Byen, besynderlig i det Sogn, han bor i. Vil Vognkarlen ikke age, naar nogen det begjærer, da skal den, som Vognkarlen Behov har, klage for Vognkarlens Oldermann, og Oldermannen skal da fly det saa, at Vognkarlen ager for Borgerne, eller Oldermannen skal selv være pligtig at age; vil Oldermannen ingen af Delene gjøre, da skal den, som Vognkarlen behøver, klage baade Vognkarlen, han først tilsagde, og saa Oldermannen med, for Bygmester, at Bygmesteren skikker ham Skjel, at det maa gaa ret til paa begge Sider, saa at Bygmester strax skal lade sætte samme modvillige Vognkarl i Byens Hægte, om han ikke vil eller kan

sætte Borgen, siden bøde for sin Ulydighed; fremdeles: 1626 ¹¹/₁₂ Niels Povlsen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne anklagede og Mogens Jespersen Byfoged dømte »Chr. Tyresen, Chr. Tordsen, Jens Laursen, Chr. Pedersen Bødker, Jens Jensen Mumgaard, And. Lauridsen Skrædder, Peder Andersen Skomager og deres Medbrødre, som ikke vare paa Mønstring, eftersom de derom vare tilsagte og advarede ved Rodemestrene, at, efterdi Sagen er opsat i 6 Uger og de desmidlertid har haft Tid og Respit dem derfor at have kunnet erklære, og det ikke sket er, da vidste han ikke andet derom at kjende, end for^{ne} Mænd jo have gjort Uret og bør derfor stande til Rette«; 1627 ⁷/₁: Anders Hatstafferer Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne tog 3die Ting over Niels Odgaard, fordi han havde ladet sig finde modvillig mod Borgm. og Raad; 1639 ⁶/₅ sagede paa Borgm. og Raads Vegne begge Bygmestre Johan Pop og Morten Jensen adskillige Folk, »at de modvillige og ulydige sidde hen og ikke ville tage deres Borgerskab og gjøre deres Borgered, som det sig burde«; 1633 ²⁷/₇ tiltalede Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne Niels Andersen »anlangende Hus og Bygning, han har ladet bygge og opsætte i Kattesundsgade videre og ydermere, end tilforn før ham har været bygget og begreben, kgl. Maj.'s Gade og Byens Arilds Rende og Vandløb til Forhindring og Forkrænkelse, og forlangte, at han strax samme Bygning skulde afbryde og afskaffe og Stedet saa ryddeligt gjøre, som det tilforn har været, og derforuden stande til Rette«. Efterat Sagen havde været opsat, blev ³⁰/₅ afsagt, at Niels Andersen har gjort Uret heri og bør samme Bygning, saa vidt den ud over Aalborg Bys rette Rende og Grave saavelsom kgl. Maj.'s Gade er sat og bygget, nu strax at afbryde og Stedet saa ryddeligt gjøre, som det tilforn var, og derforuden at stande til Rette; og endvidere: Naar nogen Byens Arbejde skal gjøres, skal hver skikke dertil en før Hjælpe, og skal komme om Morgenen, naar 5 slaar, Sommeren igjennem, eller pantes for 16 Alb., og den, som arbejder skal, skal tilsiges Dagen tilforn god betids. Den, som vorder tilsagt og ikke kommer, skal Bygmester og Rodemestere tage Byens Tjener og andre, om Behov gjøres, til dem og pante for hver Dag 16 Alb. Findes Bygmester og Rodemestere heri forsømmelige, da vil Borgm. og Raad lade

pante dem hver for 3 & D.; 1634 $\frac{9}{12}$ stævnedes Niels Jørgensen Niels Andersen Borger hid i Dag for Dom sagende ham for Mog og Urenlighed, han mod Borgm. og Raads Vilje og Minde har ladet af hans Hus og Gaard udbære og lægge paa Byens Jord vesten Koghuset efter Syn og Vinders Indhold, formenende, han samme Mog og Urenlighed enten burde at bortføre paa tilbørlige Steder og samme Plads gjøre ryddelig eller derfor lide Tiltale; 1643 $\frac{29}{7}$ aftingede Mads Nielsen Skomager for Skarn, han har kommet i Aaen, og skal nu strax derfor give til Byen 1 Rdr. Bygmesteren at levere og Byens Tjener 1 &; 1632 $\frac{9}{4}$ lod Jon Jensen Bygmester i Frue Sogn paa Borgm. og Raads Vegne læse og paaskrive en skriftlig Seddel at afføre hvis Pramme, Koge og Baade inden næste Onsdag Aften, som paa Hovedet eller Skibsbryggen ligge; og ligeledes 1634 $\frac{15}{12}$ forbyder Niels Jørgensen Bygmester paa kgl. Maj.'s og Byens Vegne alle og enhver at have, lægge eller holde nogen Skuder, Pramme, Koge eller Baade i Østeraa, som kan gjøre Vandet fra kgl. Maj.'s Mølle nogen Forhindring; — for *Tyveri*: 1627 $\frac{9}{1}$ Niels Povlsen paa Borgm. og Raads Vegne. For dem stod Else Jensdatter, som kaldes Pali Gaaseje, og bekjendte, at hun var med Margrete Andersdatter og stjal en Kjedel fra Chr. Knudsen Vognmand, som de pantsatte til Gjertrud Ribers, og samme Tid bortrømte og nu var kommen til Byen igjen, hvorfor hun her for Tingdom nu lovede og tilforpligtede sig at skulle rømme og undvige Aalborg By inden 8 Dage og aldrig komme her i Byen mere, og at dersom hun findes siden her i Byen, skal hun miste sin Hals; s. A. $\frac{2}{7}$ mødte Jens Christensen Bygmester for Bytinget paa Borgm. og Raads Vegne og gav Last og Klage paa Dorette Pedersdatter for Tyveri og lyste for hvis Lovmaal der kunde følge; ligeledes $\frac{16}{7}$ mødte Anders Hatstofferer paa Borgm. og Raads Vegne paa Bytinget, da Sidsel Madsdatter, som lod sig kalde Fru Sidsel Vildery, lovede og forpligtede sig at rømme og undvige Aalborg By inden 3 Dage og ikke findes eller komme her i Byen efter denne Dag under sin Halses Fortabelse; for *Horeri*: 1633 $\frac{1}{7}$ stævnedes Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne en Kvinde for Horeri og Utroskab, da hun havde avlet 4 Børn, 2 med en Karl, som hun skulde være præst-given til i Hune Kirke, 1 med en anden Karl og 1 med en

fjendtlig Soldat, og desuden havde været Tyvs Medvider, hvorfor hun blev dømt til at straffes paa hendes Krop til Kaget; for *ulovligt Landkjøb*: 1634 ²⁹/₉ havde Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads og Aalborg Bys Vegne og Søren Jensen Fogedsvend paa kgl. Maj.'s Vegne stævnet Tomis Laursen i Fureby for Dom og sagede ham ulovligt Kjøb og Forhandling, som han her i Byen og Friheden har gjort med en Mand af Sønderup og afkjøbt ham 8 Lam, som paa en Ret er anholden her tilstede, formenende samme Lam og Kjøb efter Stadsrettens 30te Kap. at være forbrudt til kgl. Maj. og Byen, og var derpaa Dom begjærende. Afsagt: Efter samme Kap. at være forfalden til kgl. Maj. og Byen, eftersom Gjæst har kjøbt med Gjæst; for *resterende Skatter, Jordskyld m. m. til Byen*: 1626 ¹⁷/₁ havde Niels Povlsen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne ladet stævne saa mange at Borgerne, som havde ladet sig pante for kgl. Maj.'s den store Skat, som skulde have været ydet og betalt sidste Pintse, at de strax skulde indløse samme deres Pant, at Skatten kunde dermed blive klareret, og satte i Rette, om samme deres Pant ikke burde følge Borgm. og Raad paa kgl. Maj.'s Vegne, at de det kunde for deres Skat bortforhandle, at Skatten dermed kunde blive fuldgjort, og var herom Dom begjærende; 1631 ⁴/₄ Mads Laursen Bygmester nu 3die Ting tilbød Borgeriet i Budolfi Sogn saavel som i Frue Sogn deres Gods, som de ere fra pantede for deres taxerede Skat, om de det igjen vil indløse, og æskede deres Skatpenge; 1632 ²⁹/₁₀ Guni Mikkelsen Bygmester paa Borgm. og Raads og Aalborg Bys Vegne havde med Helli og Niels Ibsen Dragere stævnet Peder Olsen Snedker sagende ham hans Borgerskabs Penge 3 Sldr. og Anders Sørensen ved gl. Mølle for 5 Dr. for Aftingning for Bygmesterdom. Ingen Svar. Uendelig 15 Dages Dom; 1639 ³/₇ blev Johan Pop forrige Bygmester forlovet at tiltale alle dem i Budolfi Sogn, som i hans Aar restere med nogen Jordskylds Penge til Byen, og det til Tinget, som det sig bør; 1631 ²⁷/₆ fik Mads Laursen Bygmester paa Aalborg Bys Vegne Indvisning for 53 Dr. 1 $\frac{1}{2}$ 14 $\frac{1}{2}$ i Niels Povlsens ny Hus i Strandsti; 1637 ¹¹/₁₂ tiltalede Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne Chr. Nielsen Suer for 4 Aars Jordskyld til Aalborg By af hans Ejendom; ligl. 1637 ¹⁹/₁₁ for 5 Aars

Jordskyld og formener, at han dermed har samme sin Ejendom forbrudt til Aalborg By, og forlangte endelig Dom. Saa er nu ingen herimod til Gjensvar mødt, hvorfor er afsagt Dom paa samme Ejendom til Aalborg By; 1637 ^{17/7} lod Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads og Byens Vegne fordele Laust Christensen Øster for $1\frac{1}{2}$ K Bropenge, han skal have lovet at betale for Skipperen af det Skib, hans Gods er her hjemkommen paa, og And. Andersen Læsø Bodleje penge for Aar 1636 3 K , eftersom han i Dag 8 Dage havde til dem 3die Ting; 1638 ^{16/7} Niels Jørgensen forrige Bygmester paa Aalborg Bys Vegne lod fordele Chr. Nielsen Suer for 1 Aars Jordskyld anno 1637, han rester med, 1 K 6 β 2 Alb. til Byen saavel som hans Faldsbøder for tvende Deler, han er delt for Hovedgjæld og ikke rettede for sig, 2 Rigsort; desligeste lod fordele And. Læsø for hans Fald for 1 Dele, han er delt for Hovedsag for Bodleje, han ikke har rettet for sig, 1 Rigsort; i *Formynderisager*: 1634 ^{10/3} Niels Jørgensen Bygmester i St. Bodels Sogn paa Borgm. og Raads Vegne paa Chr. Christensens Børns Vegne var begjærende Dele og 4de Ting til Chr. Christensen for Pant og Forsikring at gjøre Borgm. og Raad paa hans Børns Vegne for deres mødrene Arv efter Skifteregistrets Formelding. Saa fremkom han nu og forpligtede sig til at gjøre nøjagtig Forsikring derfor i Dag 8 Dage; item lod Jens Klemedsen, Bygmester i vor Frue Sogn, fordele Jens Jørgensen Kok for Skifteregister at forsegle, som ham og hans Børn imellem gangen er, og for Pant og Forsikring derefter at gjøre Borgm. og Raad for hans Børns mødrene Gods. 1637 ^{13/2} Mads Laursen Thybo tog Borgm. og Raads Fuldmægtig Niels Jørgensen Bygmester i Aalborg i Haanden og til en visse Underpant udi Pant satte til Borgm. og Raad hans Hus og Ejendom, som han selv ibor, for hvis Penge, han er hans Børn skyldig, som dem tilfalden er efter deres Moder sl. Maren Jensdatter; *Bekjendtgjørelse af Forordninger, Forbud* o. lign.: 1633 ^{24/6} Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne og Søren Fogedsvend paa kgl. Maj.'s Vegne lod læse kgl. Maj.'s Forordning om, hvorledes med Fæstensøl, Bryllupper, Barseler og Begravelser i Kjøbstæderne holdes skal. 1638 ^{28/5} Jørgen Polsen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne fremlagde Tilhold om at efterkomme kgl. Maj.'s

Mandater om Malttold m. m.; s. A. ³⁰/₄ havde Jørgen Polsen tiltalt paa Borgm. og Raads Vegne efter Lensmandens Befaling Skomagersvendenes Oldemand for Overtrædelse af de kgl. Mandater; ligl. tog 1623 ²⁷/₆ Chr. Thorsen Bygmester paa Niels Jørgensen, kgl. Maj.'s Kancellibud, hans Vegne og med hans Fuldmagt et Tingsvidne ved Raadstuen; i *Politisager*: 1637 ³⁰/₁₀: Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads og Aalborg Bys Vegne med skriftlig 14 Dages Opsættelse her af Tinget udgangen den 16de Oktober, at Niels Christensen og Jakob Jensen Dragere da at have bekjendt med oprakte Fingre og Ed, at de den Dag 8 Dage stævnedes Johan Pop Skrædder, Peder Malli og Niels Jensen Gug til deres Huse og Bopæle hid for Dom og tiltaledede dem, eftersom de have ført adskilligt Gods fra Kjøbenhavn, hvor Pesten grasserer, og Borgm. have strængelig forbudet, de ikke skulde opskibe samme Gods paa en 3 Ugers Tid efter kgl. Maj.'s Forordning om Pest, og de have dog samme Gods opskibet imod Borgm. og Raads Forbud og Befaling, og eftersom de have svaret med oprakte Fingre og Ed, der de gjorde deres Borgered paa Raadhuset, at de skulde være deres Borgm. og Raad hørige og lydige, hvorfor han sætter i al Rette, om de ikke bør Menedere at være og have deres Borgerskab og Gods forbrudt, og var Dom begjærende, saa var ingen af dem eller nogen anden paa deres Vegne ikke herimod til noget Gjensvar mødt, hvorfor det er opsat til i Dag, og nu var for^{ne} Niels Jørgensen saavel som tilforn efter forrige Forsæt over dem Dom begjærende; saa mødte nu for^{ne} Peder Malli og svarede, han intet Gods havde hjem i Skuden, som ham selv tilkom, eller deraf skibede i Land, det erholdt han ved sin Sjæl og Salighed, men hvis Gods han havde inde, tilkom Niels Gug, Peder Jørgensen og Peder Olufsen, som ligger til Ove Andersens, og de have taget det i Land om Nattetide imod hans Vilje og Vidskab eller andre paa deres Vegne, saa han ikke veed, hvor det er henkommet, og ikke han selv at have ført i Land uden 3 eller 4 tomme Øltønder, forment sig derfor burde fri at være, og ikke Johan Pop eller Niels Gug eller nogen anden paa deres Vegne er mødt, efter hvilken Lejlighed det nu fremdeles er opsat med Johan Pop til i Dag 8 Dage, og Peder Malli for Tiltale frifunden, indtil det ham overbevises, og Niels Gug

paadømt deri Uret at have gjort og sit Borgerskab dermed at have forbrudt saavel som hans Gods til kgl. Maj. og Byen at være forbrudt og han en Meneder at være, om Øvrigheden ikke anderledes deri vil benaade; 1637 ^{4/12}: Eftersom der nogen Tid forleden er falden Dom over sl. Niels Jensen Gug, formedelst han imod Borgm. og Raads Forbud er dragen i Land her i Aalborg med noget hans Gods og derover har ført nogen Godtfolk Sygdom paa saavel som og selv død er bleven, saa beretter kgl. Maj.'s Byfoged Mogens Jespersen, at han har talt med de Dannemænd Borgm. og Raad derom udi den sl. Karls Arvingers eget Paahør, da har Borgm. givet dem til Svar, de samme Dom vil afstaa og intet vil have noget dermed at bestille, saa den intet at skal komme hans Arvinger til nogen Forhindring paa hans Gods og efterladende Formue eller Navn og Rygte i nogen Maade, dog de at skal betænke de fattige af hans efterladende Gods med noget, formedelst han saadant har gjort mod Borgm. og Raads Forbud; 1636 Niels Jørgensen Bygmester paa Borgm. og Raads Vegne stævnedede endel Borgere hid i Dag for Dom, saavel som til i Dag 8 Dage og 14 Dage anlangende hvis urigtige Tønder, Skjæpper og mindre Maal som i deres Huse og Boder findes, efter Borgm. og Raads skriftlige Forsæt, blandt andet i sin Mening, eftersom nu er befunden, at de imod Forbud af Tingge, paa Raadhuset og af Prædikestolen har haft Maaltønder og Skjæpper i deres Huse og Boder, som ikke ere brændte med det Aars Brønde 1635, havde de gjort Uret og foragtet kgl. Maj.'s Forordninger og Paabud og bør straffes, som vedbør o. s. v.; ved *Kjøb af Ejendomme*: 1638 ^{26/3} Villads Nielsen Borger tog Jørgen Polsen Borger og Bygmester i Haanden og aldeles skjødede og afhændede fra sig og sine Arvinger til Aalborg By en hans Haves Jord og Ejendom liggende i St. Bodels Sogn uden Vesterport paa østre Side Adelgaden, som nu ligger en Part af indenfor Skansen og en Del i Skansen, hvorimod Jørgen Polsen Bygmester i St. Bodels Sogn paa Borgm. og Raads og Aalborg Bys Vegne igjen tilskjødede ham et Stykke af Aalborg Bys Jord og Ejendom. — En særegen Stilling var tiltænkt Bygmesteren i følgende Sag, som tillige tjener til at oplyse hans Forhold i det hele: 1637 ^{24/7} Iver Jensen Slotsfoged paa hans gode Husbond vor gunstige gode Hr. Lensmand

velb. Gunde Langes Vegne befalede og tilholdt Niels Jørgensen Borger og Bygmester i Aalborg at sidde her Aalborg Byting i den Sag mellem Mogens Jespersen Byfoged og Albret Remiche Raadmand i Holstebro, udi hvis for ham lovlig i den Sag blev bevist at være eller bliver indstævnet; men ^{21/8} fremlagde Iver Jensen Slotsfoged en Niels Jørgensen Borger og Bygmester her i Aalborg hans skriftlig underskrevne Undskyldning, som nu blev læst og paaskreven, indholdende: Eftersom for^{ne} Iver Jensen paa velb. Gunde Lange, vor gunstige gode Hr. Lensmands Vegne den 24de Juli sidstforleden her paa Tinget har tilforordnet ham at skulle sentere mellem Mogens Jespersen kgl. Maj.'s Byfoged paa den ene og Albret Remiche i Holstebro paa den anden Side anlangende den Gjæld, sl. Mads Andersen Krag Borger i Aalborg skulde være for^{ne} A. R. skyldig, da, efterdi han paa de Tider, som Dom skal falde, ikke kan være tilstede *formedelst Byens Bestilling*, er han venlig begjærende af for^{ne} Iver Jensen at ville have ham deri forskaanet, eftersom *han er en Tjener og tjener Borgmestere og Raad paa Byens Vegne*, efter dets i sig selv videre Formelding, efter hvilken Undskyldning for^{ne} Iver Jensen nu paa velb. Lensmands Vegne tilnævnte og forordnede Mads Laursen Thybo Borger her i Aalborg i Dag 14 Dage at skal her i Dommers Sted sentere og dømme mellem for^{ne} A. R. og Mogens Jespersen. —

Skjønt det heraf ses, at Bygmestrene ikke havde faa Forretninger, var deres Hovedbestilling dog i hvert af Byens to Sogne aarlig at indkræve Byens Indtægter og betale dens Udgifter, hvorover de ved Bestillingens Fratrædelse aflagde Regnskab for Borgmestere og Raad. Disse deres Regnskaber, hvoraf flere opbevares i Byens Arkiv fra Slutningen af det 16de Aarhundrede, indeholde vigtige og interessante Oplysninger, ikke blot i økonomisk Henseende, men ogsaa om forskjellige Samfundsforhold. Af dem fremgaar det, at de vigtigste sædvanlige Indtægter skreve sig fra Borgerskabspenge, Bøder 0: Sagefald og andre, Bodleje og Stادهpenge ved Pintsemarkedet ¹⁾, Bropenge (af Skibbroen) ¹⁾, Jordskyld m. m. ;

¹⁾ I Regnskaberne opføres enkeltvis med Navns Nævnelser alle de fremnede, der besøgte Pintsemarked og derfor betalte Stادهpenge, eller som med deres Skibe lagde til ved Skibbroen og derfor betalte

Udgifterne vare dels faste og stadig tilbagevendende, som til Lønninger (til Byskriveren, Dragerne, Bysvenden o. fl.), til Bolværker, Brolægning, Vedligeholdelse af Raadstuen og andre Byens Bygninger, dels særlige, i en Mængde forskellige Anledninger. Her skal eksempelvis anføres nogle af begge Arter, idet det maa forbeholdes en særskilt Afhandling at komme ind paa dem i deres Helhed.

En enestaaende Efterretning haves fra 1554 om en Udgift af 12 K , som blev givet for 4 Daler, som Gjert Guldsmed fik til at gjøre en Bodik eller Hus af om Seglet for Privilegierne. Dette er den Sølvkapsel, som endnu findes om Byens Privilegier, der bleve givne af Kristian III. 1540 i Stedet for de ældre, som vare bortkomne ved Byens Indtagelse 1534. — 1587 og følgende Aar anføres blandt Udgifterne: Givet Peder Skriver, Forstander i Hospitalet, til Jordskyld af Mouritz's Stenhus ved Aaen og af Mester Beneckes Stenhus, som er Stokhus, 12 K , og 1604: Jordskyld af Mester Beneckes Stenhus, som nu er Raadhus Kjælder, 5 K 5 β 1 alb. Hermed menes uden Tvivl det Hus, paa hvis Grundlag Jens Bang 1623 opførte sit bekjendte »Stenhus«, det nuværende Svaneapothek. — Blandt Lønninger kan mærkes, at der hvert Aar ved Juleaften opføres Offerpenge til Borgmestrene og Raadmændene, tidligere til hver Borgmester 4 K D., hver Raadmand 2 K D., senere under et: Borgmestere og Raad til Offerpenge Juleaften 40 K ; dernæst: Givet for Vin Juleaften til Borgm. og Raad 12 Kander 24 K , foruden Traktement ved særlige Lejligheder, f. E. 1583 givet

»Bropenge«, og af den særdeles store Mængde Navne paa begge Slags kan det ses, dels hvor betydeligt Pintsemarked har været, der i saa stort Antal forstod at drage Folk hid, ikke blot fra de nærmeste Byer som Randers, Viborg og Aarhus, men ogsaa langvejs fra, ja selv fra Udlandet, dels i hvilket stort Omfang Handel og Skibsfart dreves, da der anføres et forbavsende stort Antal Skibe baade indenlandske og udenlandske, fra Østersøstæderne, Holland, England o. fl. St. Disse to Arter af Afgifter udgjorde derfor ogsaa en væsentlig Del af Byens Indtægter. Da saadanne Lister over fremmede, der betalte Bropenge, og Markedsgjæster, der betalte Stadenpenge ved Pintsemarkedet, kunne have stor Interesse, skal som Tillæg meddeles et Par af dem, nemlig den ældste, der findes, og en af de senere, valgt i Flæng.

for tysk Øl, Borgm. og Raad drak, da de skiftede Stakkarls Penge paa Raadhuset, var 24 Kander, $7\frac{1}{2}$ & 2 β 2 alb., for rinsk Brændevin 8 β , 1 Pot Bostert 10 β , Hvedebrød 7 β , Spegesild 1 β ; 1587 givet for Hvedebrød, som kom paa Raadhuset, der Borgm. og Raad med Povl Poppe lod smage noget Vin, 2 β ; 1590 gav jeg for Hvedebrød til Borgm. og Raad den Dag, de Fanger bleve rettede, 2 β ; 1595 givet for Valdnødder og Pærer, som kom paa Raadhuset den Tid, de satte Skatten, og for 2 Tdr. Øl 18 &. — En ejendommelig Anledning til Traktement, der, saavidt vides, ikke kjendes andenstedsfra, ses af følgende Udgiftsangivelser, der anføres fuldstændig med de vexlende Udtryk, om deraf kan udledes noget til Oplysning om Skikkens Betydning: 1587 givet for tysk Øl, de Kvinder finge, *der malkede paa Raadhuset*, 2 &; 1594 givet til Rostokker Øl den Tid, *Kvinderne malkede paa Raadhuset*, 21 β 1 alb.; 1592 givet for tysk Øl den Tid, *Pigerne bleve malkede paa Raadhuset*, 2 & 4 β ; 1590 gav jeg dem, *som sad og skulde malke Pigerne i vor Frue Sogn*, til tysk Øl 1 & 2 β ; 1595 kom der paa Raadhuset den Tid, *de var der oppe at malke*, Kringler for 10 β , Smør for 4 β , en Ost for 5 β , Spegesild for 3 β , en Gryde til at varme Øl i 2 β , 8 Kander tysk Øl 3 &. Denne Undersøgelse turde have gaaet ud paa at faa afgjort, om der var ugifte Fruentimmer, der havde født Børn. — Andre Anledninger vare: 1588 givet for Fetalje til de Folk, som kom op med to Pramme, som vare oppe i Fjorden at tage Sejl og Ræer fra dem, som saltede ulovlig mod kgl. Maj.'s Brev; 1590 givet Peter v. Acken for 1 Td. Øl, som blev drukken den Tid, de tog Sejl og Ræer fra de Grenaa Mænd, 11 &; og som en Slags Kjærlighedsgjerning: 1592 givet for en Pot Mjød til den Tyv, som blev forret, 5 β ; ligl. 1595 givet for en Pot Mjød til den Fange, som blev forret (o: henrettet), 5 β og oftere. — Byfogdens aarlige Løn af Byen var 30 & D.; men desuden, hedder det, skal Byens *Kammer* kjøbe for Byens Pendinge om Pintsedag og give Byskriveren en god Ris Papir og en god Ris om Mikkelsdag. Item faar Byskriveren for hver Skattebog, han gjør og skriver for Byen, Pendinge til et Par Sko, og 1562 samtykte Borgm. og Raad, at Hr. P. Finde skal have til Hjælp af Byen hvert Aar en Degger Pergaments Skind; dem skal *Bygmester* betale (J. Saml. II 147).

— Andre Lønninger til Dragerne o. s. v. se længere nede ved hver af de andre Bestillingsmænd.

Af de øvrige Udgifter skal her endnu kun eksempelvis nævnes nogle faa. 1583 indsat ny Vinduer i Bysvendens Hus og saaledes stadig senere hvert Aar baade her og i Raadhuset; 1587 givet Chr. Friis Stenpikker for Sten at lægge ved Hovedet ved Frederiks Hus $3\frac{1}{2}$ K 4 B , og fra nu af fremkommer der hvert Aar Udgifter til Brolægning rundt om i Byen; 1595 gav jeg nogle Skotter efter Borgmesters Befaling, som vare skibbrudne, 6 K . Efter at der 1592 havde været Pest i Byen, under hvilken en stor Mængde Lig bleve begravede paa Byens Bekostning — se de gamle Regnskaber — rasede atter 1602 en heftig Pest, da Ligene af over 1000 Fattige, hvoraf mange fandtes liggende omkring i Gaderne, begravedes, indtil 12 i een Grav, ligeledes paa Byens Bekostning, som Bygmestrenes Regnskaber udvise.

Bygmestrene havde saaledes Byens eget Regnskabsvæsen under sig; men ved Siden af dem nævnes der aarlig 2 *Skatmestere* til at opkræve de særlige Skatter; saaledes hedder det 1542, efter at Bygmestrenes Regnskaber ere opgjorte: Fredagen næst efter Snapsmandag gjorde Jens Vogenfør og Anders Madsen godt redeligt Regnskab for en Skat i danske Hvide, som de opbar til de 4 Læster Sild, og saaledes oftere ved Paalæg af særlige kongelige Skatter. Blandt Skatmestere nævnes ved 1550 Niels Braske i vor Frue Sogn, efter hvem »Braskens Gang« har sit Navn.

Dragerne vare Vægttere, hvis Hovedbestilling var at holde Orden paa Gaderne om Natten, vaage over Ild og Lys m. m. De vare bevæbnede, hvilket fremgaar af Bygmestrenes Regnskab 1595, hvori der anføres: Gav jeg Povl Drager til et Bælte til hans Bøsse 2 B . Deres Bestilling var dog ikke farefri, idet de ofte foruroligedes af Svirebrødre og andre. Saaledes læses der i Tingbogen 1632 $\frac{6}{8}$: Niels Christensen og Niels Nielsen Dragere vandt med oprakte Fingre og Helgens Ed, at nu forgangen Nat 14 Nætter mellem 11 og 12, som de gik med Laurs Andersen Drager paa Kongens Vagt udenfor Fidejustus's (Organists) Dør, da kom nogle Skomager-

svende gaaende, hujede og skreg paa Gaden, og de bad dem tie stille og ingen Parlement gjøre. Da svarede de dem, de intet passede paa dem (∴ brød sig om dem), de vilde give dem Djævelen, og dermed slog de til dem med Sten, som de brød op af Gaden, og forfulgte dem med mange Slag med Sten i 3 Gader tillige, og imidlertid fik Laurs Andersen den Skade, som han har i hans Hoved, saa han formedelst Blodet, som løb ham i Øjnene, kunde næppelig se at gange med dem paa Gaden, og stod nu Laurs Andersen Drager her for Retten og gav Last og Klage paa en Skomagersvend ved Navn Rasmus, som tjente Niels Knudsen paa Ladebroen, og en Skomagersvend, som tjener Hendrik Skomager, ved Navn Peder Jakobsen for samme Skade, som de ham uden al Aarsag have overfaldet og gjort paa Kongens Vagt, o. s. v.; ligeledes 1634 ⁸/₁₂: Eftersom menige Dragere her i Aalborg sig have beklaget for Borgmestere og Raad, at de ikke kan gaa med Fred paa Gaden her i Byen om Natten at bestyre deres Vagt for nogen letfærdige Kumpaner, som raaber og skriger og dem overfaldede, saa stod nu Niels Jørgensen Bygmester her for Retten og paa Borgm. og Raads Vegne gav Last og Klage over saadanne letfærdige Kumpaner og Natteravne og saadant aflyste, at dersom saadant herefter befindes og de fange nogen Skade derover, da det at have for Hjemgjæld.

Angaaende Tiden, da der skulde ringes paa og af Vagt, blev der ordineret og paalagt af Borgm. og Raad 1563: Af Vagt: Fra St. Michaels Dag (29 Septb.) og til alle Helgens Dag (1 Novbr.) skal ringes af Vagt, naar Klokken slaar 4 efter Midnat; item fra alle Helgens Dag og til St. Knuds Dag sidst i Jul (7 Jan.) skal afringes om Morgenen, naar Klokken slaar 5; thi Natten er da lang og mørk; item fra St. Knuds Dag og til St. Gregorii Dag (12 Marts) skal af ringes, naar Klokken slaar om Morgenen 4; item fra St. Gregorii Dag og til St. Michaels Dag, naar det slaar 4 (3?). Paa Vagt: Fra St. Mauritii (22 Septb.) og til Gregorii skal ringes om Aftenen, naar det slaar 8; item fra Gregorii og til Mauritii skal ringes paa Vagt om Aftenen, naar Klokken slaar 9. — 1614 ²/₉ blev Vagten befalet at ringe paa Vagt om Aftenen Kl. 9 og at raabe hver Time, og skal de ringe af Vagten om Morgenen Kl. 4 om Sommeren efter vor kjære

Lensmands Manderup Parsbergs Befaling (J. Saml. II 157). — For denne Tjeneste fik Dragerne Løn, ikke af Byen, men af Borgerne, idet det var vedtaget, at de hvert Fjerdingaar, naar Tamperdagene komme, skulde have af hvert Madskab til Løn, for de vaage, 2 Hvid; 1598 opfører dog Bygmesteren blandt Udgifter Løn til 3 Dragere, hver 13 \mathcal{L} ; men foruden denne deres egentlige Bestilling havde de ogsaa andre Forretninger, idet de (tillige med Bysvenden) vare Stævningsmænd, hvorpaa flere Exempler ere anførte i det foregaaende, og herfor nød de ogsaa en bestemt Betaling, nemlig: for at give Varsel for Dele for hver Person af Borgere og Indvaanere 2 Alb., af Udenbysmand 4 Alb., item for at stævne en til Gjæsteret . . . (Summen ikke tilføjet) (J. Saml. II 147); ogsaa ved Pantning brugtes de; 1592 skriver Bygmesteren: Bysvenden og Dragerne gav jeg, for de pantede med mig, 8 β til Øl. Desuden havde de Fortjeneste som Lastdragere (deraf vel deres Navn), hvorfor der ogsaa var sat en bestemt Taxt, idet Borgm. og Raad 1539 Mandagen næst efter Allehelgensdag samtykkede med Dragerne, at de skulde optage hver Læst svært Gods paa Land for 4 β og 1 β af Borgere for en Tønde svært Gods at bære; disse Penge er Krigsmønt, hver β , som nævnes, er ikke uden 1 dansk Hvid (J. Saml. II 139).

Bysvenden, som ogsaa kaldes Byens Tjener eller Stadstjener, findes første Gang nævnet 1549, da det i Indledningen til Magistratsvedtægter i Aalborg hedder (J. Saml. II 118): I disse efter^{ne} Artikler end flere og mere, som god Politi og Skik kan hjælpe at fordre og forbedre, skal Byens Tjener efter Borgm. og Raads Befaling have flittigt Opsyn, at de uydige maa straffes, som vedbør, paa det de lydige og fromme des bedre maa nyde Skjel og Ret. Hvis forbrudt vorder mod Borgm. og Raads Vedtægt, som de paalagt, bejaet og samtykket have, skal Byens Tjener tage paa en Ret, desligeste pante de uydige for deres Fald. — Der var 2 Bysvende, og deres Bestilling var altsaa at have et Slags Polititilsyn med, at alt gik rigtig og ordentlig til, hvortil kom forskjellige andre Forretninger, særlig den at sætte Fanger i Byens

Fængsel og bevogte dem der, som det vil fremgaa af følgende.

1550 paalagde Borgm. og Raad, at Tyskes og udkomnes (o: fremmedes) Boder skal ikke oplades om Torvedage, men staa tillukte; findes nogen herimod at oplukke sin Bod, da skal Byens Tjener den tillukke for ham (II 127); tysk Øl skal opskibes og indlægges i deres Boder i 3 Dage, og saa skal Byens Tjener først lade enhver, som giver 8 β i Skatten, udfaa 1 Tønde Øl, som det begjærer og det betaler (II 136) o. s. v.

De bleve antagne af Borgm. og Raad, hvorom det f. E. hedder: 1559 paa St. Mauritii Dag stede og fæstede Borgm. og Raad Las Ydhe at skal være Byens Tjener og skal have til Løn om Aaret 20 K danske, eller: 1566 Torsdagen næst efter Nyaarsdag fæstede Borgm. og Raad Niels Christensen til Byens Tjener og skal give ham om Aaret 20 K danske trind Penge og dertil 6 Alen Klæde. Fyldigst anføres en saadan Antagelse 1577 ¹⁰/₆, da det hedder: Jens Griis strakte Haanden fra sig at skal være Byens Tjener og skal have om Aaret 10 gl. Daler og skal herefter ene stævne og beholde alle Stævnepenge og desligeste ene forvare Fanger og derfor opbære Stokpenge, og blev ham dertil undt det Hus over Porten; hvis han ikke det selv vil besidde, maa han det henleje deraf at opbære Huslejen. Her have vi angivet, foruden hans væsentligste Bestilling, tillige hans Løn, hvortil hørte fri Bolig, rigtig nok næppe nogen god eller hæderlig, hvorpaa Tilføjelsen »hvis han ikke det selv vil besidde« synes at tyde. Ved »det Hus over Porten« maa uden Tvivl forstås, hvad andensteds kaldes Huset over »Pumpen«, som var en Arrest af ringere Beskaffenhed og Anseelse, da der forvaredes Rakkeren og Bøddelen og deres Slægt, naar Anledning gaves; det hedder f. E. i Regnskabet 1599: Given til Kost Bøddelens Kvinde og hendes Søn, som sad 1 Dag og 1 Nat udi Pumpen, 8 β ; i Regnskabet for 1680 nævnes udtrykkelig »Pumpen under den muret Port« (sml. D. A., V, 132, ved »Muret Port«). Naar det ovenfor hedder, at Bysvenden ene skal stævne og beholde alle Stævnepengene, hvorom der ogsaa siges i J. Saml. II, 150, at Borger og Indvaaner skal give Bysvenden for hver Person, han stævner for Retten, 1 Alb., udenbys Mand eller Kvinde 1 β , udlændske

for hver 4 Alb., da er det tidligere vist, at han delte denne Forretning og Indtægt med Dragerne, der endog senere vare de egentlige og sædvanligste, maaske eneste Stævningmænd. Foruden det nævnte Tillæg til Lønningen af 6 Alen Klæde hedder det 1562, altsaa før han fik Bolig anvist over Porten, at han skal have til Mikkelsmesse til Hjælp til Husleje 3 K , item af St. Mortensskat 1 K , Juleaften faar han 3 K , om Paaske 3 K , og af hver, som bliver Borger, 1 β . 1583 opfører Bygmesteren i sit Regnskab: Jens Bysvend $\frac{1}{2}$ Aars Løn 20 K . Han besørgede Kosten til Fangerne i Raadhuskjældereren, hvorfor han fik Betaling. I J. Saml. II 150 hedder det: Til Stokkepenge af en Borger eller Indvaaner i Aalborg, som sidder 4 (!) Nætter fangen eller hvor stakket Stund han eller hun sidder, skal Bysvenden have 3 β ; men sidder nogen længer end 3 Nætter, da skal han have for hver Uge 3 β ; udenbys Mand eller Kvinde skal give for 3 Nætter eller hvor stakket Stund de sidde, 4 β ; men sidde de længere, da give for hver Uge 4 β .

Denne deres Bestilling som Fangevogtere kunde undertiden volde dem nogen Ulejlighed, hvorpaa et Par Exempler. 1632 $\frac{23}{1}$ bestod Helli og Niels Ibsen Dragere ved deres Ed, at de i Dag otte Dage stævnede begge Stadstjenerne Morten Andersen og Peder Schoning for velbyrdige Otte Skeel vor gunstige Hr. Lensmand for Dom, og nu tiltalede Jon Jensen dem for en Fange, de skal have ladet slippe af Raadhuskjældereren, som de havde i Forvaring, og forment, de burde skaffe samme Fange tilstede eller selv sidde i hans Sted og udstaa den Straf, som han burde have lidt for sine skjælmske Gjerninger, Løgn og Bedrageri. Saa mødte begge Stadstjenerne og fremlagde 4 Mænds forseglede Syns Brev om samme Fanges Fængsels Brydelse, hvilket de nu i alle Maader ved deres Ed var gestændig og afhjemlede og benægtede ved deres højeste Helgens Ed og med oprakte Fingre, at han ikke med deres Vilje eller for deres Forsømmelses Skyld var undkommen, og derhos bepligtede dem, dersom befindes kunde, at samme Fange med deres Vilje var undkommen af sit Fængsel, vilde de uden al Naade og Modsigelse lide og udstaa al den Dom og Straf, som han har forskyldt Opsat i 3 Uger. — $\frac{27}{2}$, til hvilken Dag Sagen var opsat, tilforpligtede de sig, eftersom velbyrdige Otte Skeel dem deres Forseelse

denne Gang for godt Folks Forbøns Skyld har efterladt, efter denne Dag trolig og flittig at forvare og tilstedeholde, hvis Fanger dem i Raadhuskjælderen og Byens Fængsel bliver overantvordet, som de vil ansvare og være bekjendt, som det sig bør, saa ingen sig derover med Rette skal have at beklage, eller selv personlig strax at sidde i deres Sted og der samme Straf og Exekution udstaa, den har fortjent, som udkommende vorder, og det uden al Undskyldning i alle Maader at holde og efterkomme under deres Livs og Halses Fortabelse. Denne deres Forpligtelse maatte de senere indfri; thi 1635 $\frac{3}{4}$ fremæskede Niels Jørgensen (Bygmester) paa Borgm. og Raads Vegne Morten Andersen og Peder Skaaning Stadstjenere, eftersom de have haft en Fange i Forvaring i Fængslet i Raadhuskjælderen, som skulde have møntet falsk Mønt, som kort forleden skal af samme Fængsel udbrudt og bortkommen være, og de igjen i hans Sted have været anholdne, og de nu paa Fredag næstforleden paa Aalborg Raadhus for Borgm. og Raad have lovet, at de nu her i Dag skulde møde og gjøre deres Forpligt, de ingensteds skulde vige eller rømme her af Aalborg By i nogen Maade, før Loven i den Sag har haft sin Gænge, saa er de nu mødt og fremkommen og nu her for Tingsdom tog Niels Jørgensen i Haand og saaledes forpligtede dem, at de aldeles ingensteds skulde entvige eller rømme her ud af Aalborg By, før Loven i den Sag har haft sin Gænge, og det under deres Livs og Halses Fortabelse, hvorfor Borgmester Dirik Grubbe nu her for Retten entledigede dem desmidlertid fra deres Fængsel. Hvad Enden blev, ses ikke.

Ved Siden deraf havde Bysvenden forskellige andre Smaaforretninger, som ogsaa skaffede ham Tillæg i hans Løn. Saaledes skulde han rette og sætte Byens Brønde (o: brændte Mærke) paa Skjæpper og andre Maal, hvorfor han skulde have af en Borger og Indvaaner i Aalborg 4 Alb., for en Tønde 4 β o. s. v., af en udenbys Mand for en Skjæppe 2 β , og skal en af Raadet og to andre Borgere være hos, naar Bysvenden retter og sætter Brønde enten paa Skjæppe eller paa nogen anden Maal eller Maade, saa og paa Besmer og Vægt (J. Saml. II 149). En mindre »ærlig« Forretning, som derfor ikke heller ubetinget paalægges ham, men nærmest vedkommer Rakkeren, er det at drive Svin af Gaden.

Herom hedder det: Svin skal ikke maa gaa paa Gaden længere, end Svinehyrden driver dem af Byen. Findes siden nogen paa Gade eller Stræde, da skal Byens Tjener eller *hvosomhelst Borgm. og Raad dertil skikker* have Fuldmagt samme Svin i Hus at tage, og siden hvert Svin udløses for 1 β . Vil Byens Tjener dem ikke indtage, skal han give Borgm. og Raad for Forsømmelse for hvert Svin 1 β (II 161). Hæderligere er det, naar vi undertiden se Stadstjeneren møde i Retten for Folk. I Tingbogen 1633 $\frac{7}{1}$ læse vi, at Jens Bangs Fuldmægtig Søren Jensen Fogedsvend havde stævnet Povl Jørgensen Pop for Dom sagende ham 70 Rdr. Hovedstols Rest, som han Jens Bang skal være skyldig paa hans udgivne Haandskrift, acteret Hamborg 1626 $\frac{14}{4}$, og begjærede 15 Dages Dom. Mødte Povl Pops Fuldmægtig Morten Andersen Stadstjener og fremlagde skriftligt Svar, at han indskyder sig for Borgm. og Raad. Endelig afsagt: Efter Brevet at betale inden 15 Dage eller lide Indvisning. Ligeledes 1633 $\frac{11}{2}$: Morten Andersen Stadstjener paa Povl Pops Vegne lod læse og paaskrive en Landstingsstævning over Jens Bang at møde med to uendelige Landstingsdomme, han skal have forhvervet anlangende en Aalborg Raadhus Dom o. s. v.

I Tidens Løb foregik der naturligvis Forandringer i hans Stilling og Lønningsmaade. Saaledes fik 1727 $\frac{10}{8}$ Jørgen Steensen Bestalling paa at være Stadstjener og Slutter (Bysvend) med Instrux af $\frac{9}{8}$ s. A., hvori bl. a. forekommer, at han 1) af Jægter, Baade samt andre fremmede smaa Fartøjer med Kar og deslige Trævarer, Hummer, Østers og andre Fiskevarer, som indlægge i Øster- eller Vesteraa at losse og forhandle disse, skal fordre 12 β (8 β til Byen og 4 β til ham selv til hans Løns Forbedring), 2) at indlændiske Kaage og Baade fra Skagen, Grenaa, Ebeltoft samt Limfjorden og andre Steder i Riget med Korn, Fedevarer og saltede Fiskevarer, Brændeved, Tovværk og desl., ligeledes 12 β (8 og 4), 3) af hvad som til Lands paa udenbys Vogne føres, bestaaende af røde eller sorte Kar, af Læsset 6 β (4 β til Byen og 2 β til ham selv), 4) af et Læs Kul, Kurve, Koste, Limer 2 β til ham selv, ligeledes af ferske Sild eller Fisk, som med udenbys Fartøjer, Kaage eller Vogne hidføres, 2 β .

Det laveste Trin blandt Byens Bestillingsmænd, ja i Befolkningen i det hele, indtog *Rakkeren* og *Mestermannen*. De betragtedes næppe som »ærlige« Folk og boede derfor ogsaa afsides udenfor Byen, hvorom indtil for nylig Navnene Rakkergyden og Mestermannsbro mindede; ingen ønskede at have videre med dem at gjøre, og Raadstuebøgerne bære Vidne om, at det voldte Besvær f. E. at skaffe dem Faddere ved deres Børns Daab, saa at Borgmestrenes og Raadmændenes Koner endog selv i Mangel af andre maatte bære Børnene over Daaben. Deres Bestillinger vare saadan, hvortil man ellers ikke let kunde faa Folk, og fremgaa af Bygmestrenes Regnskaber, hvor der opføres Betaling for forskellige Slags Arbejder, særlig til Rakkeren, da Mestermannens Gjerning overalt var den samme, nemlig Henrettelser og hvad dertil hørte. *Rakkeren* ses saaledes at have draget Svin og døde Kreaturer af Gaden, at have rensset Stokhuset eller Raadhuskjælderen og Pumpen efter Fangerne, at have baaret Lig, som fandtes i og ved Byen, til St. Jørgens Kirkegaard og vaaget over dem o. lign.; saaledes 1604: Givet Rakkeren, for han begrov de Tyve, som Galgen blæste ned med, 2 K . Foruden den ringe Betaling for disse Bestillinger havde han fri Bolig i et Hus for sig og en aarlig Løn af Byen, nemlig 1588 3 K til Paaske og 3 K til Mikkelsdag, og maatte ellers erhverve sit Udkomme ved Arbejder for private Folk. *Mestermannen* (Rettermanden eller Bøddelen), om hvem en Del Bestemmelser findes i »Magistratsvedtægter for Aalborg« i J. Saml. II 147—9, hvortil henvises, havde fri Bolig i et Hus, som vedligeholdtes af Byen, og nød i aarlig Løn af Byen 12 K , 6 K til Paaske og 6 K til Mikkelsdag; desuden fik han særskilt Betaling for hver Exekution, saaledes 1587 efter Borgmesteres Befaling for de Folk, han forrettede her for Byen, $6\frac{1}{2}$ K 4 β , 1588 for Simon Simonsen, han rettede, $1\frac{1}{2}$ K , 1595 for Anders Henningsen at afhugge og for Jon Bøsseskøtters Bolskab, han ledede af Byen, 3 K o. s. v. Han synes ogsaa at have haft en egen Dragt, en Slags Uniform; thi i Regnskabet for 1600 staar opført: Givet Adam Hatmager for en Hat til Mester Peter 5 K , givet Hans Hatmager for en Fjer 3 K , givet Gregers Jespersens Henrik for 4 Al. og $\frac{1}{2}$ Kvarter Skjellert til

Mester Peters Hat, Alen 20 β , er 5 $\&$ $2\frac{1}{2}$ β , og givet Niels Skrædder til Arbejdsløn for Hatten at færde 2 $\&$.

Foruden disse Byens egentlige Bestillingsmænd nævnes ofte i Tingbøgerne *Fogedsvenden*. Denne var egentlig Byfogdens Tjener eller Fuldmægtig; men da han undertiden optraadte mere selvstændig, skal der tilføjes nogle faa Bemærkninger om hans Stilling. Det ses saaledes, at han i Voldssager optraadte for Retten paa kgl. Maj.'s Vegne, ligesom Bygmesteren paa Byens Vegne, ja undertiden udførte han alene begge Hverv. 1631 $^{27/6}$ lyste Søren Fogedsvend paa kgl. Maj.'s og Aalborg Bys Vegne And. Sørensen Slagter et fuldt Vold til for Bordag og Skade, han har gjort med Henrik Sørensen efter Vidners Udvisning. 1637 $^{15/5}$ bestod Niels Christensen og Jens Mølgaard Dragere nu med oprakte Fingre og Ed, at de i Gaar 14 Dage stævnedes til deres Hus og Bopæl Kirsten Bruses og hendes Lavværge Jens Jyl i Sundby, Laust Juel ibm. og Jens Andersen i Præstegaarden i Nørretranders hid til Tinget for Syn, Vinder, Klage og Volds Forfølgning anlangende Vold, der skal være gjort og beganget med Kirsten Bruses i Niels . . . Hus her i Aalborg $^{27/4}$ næstforleden, og stod nu Mads Laursen *Bygmester* paa Byens Vegne og Søren Jensen *Fogedsvend* paa kgl. Maj.'s Vegne og lyste for Lovmaal, og var for^{ne} Laust Juel og Jens Andersen her til Vedermaalsting. — Den bedste Underretning om hans Stilling i det hele faas af følgende Tingsvidne: 1637 $^{20/3}$ bestod Helli Laursen og Niels Christensen Dragere med oprakte Fingre og Ed, at de i Dag 8 Dage stævnedes Søren Jensen Fogedsvend her i Aalborg hid i Dag for Vinde, saa er nu fremkommen Gregers Christensen Raadmand og har vundet ved sin Ed, eftersom Mogens Jespersen, kgl. Maj.'s Byfoged ibm. er hans Kundskab og Vinde begjærende anlangende den Kontrakt og Forligelsesmaal, han 1636 oprettede mellem ham og hans Fogedsvend for^{ne} Søren Jensen, da blev de saa forenede, at Søren derefter som tilforn for en Fogedsvend skulde tjene ham paa kgl. Maj.'s Vegne, for han udi Byen skulde sidde skattefri og fortjene af Godtfolk til Ting og i andre Maader, hvis han kunde bekomme,

for han deres Sager skulde forfølge, og ingen anden Løn for^{ne} Søren Jensen af Mogens Jespersen begjærede at ville eller skulle have, imidlertid han saa paa kgl. Maj.'s Vegne har tjent eller skulde tjene, mens Mogens Jespersen dog lovede for hans Skyld at ville forære ham undertiden somme Aar herefter, som Gud gav Afgrøden og han vilde tjene ham fittig og trolig, en Tønde Byg, og blev saa udi hans Nær-værelse venlig forligt.

Tillæg.

Lister over Bodstadepenge ved Pintsemarkedet og over Bropenge i Aalborg 1583 og 1594.

1583.	
1. Bodstadepenge.	
1 Christen Simensen i Maribo 4 sk. ¹⁾	17 Villads Jensen ib. 3 sk.
2 Anders Jensen i Viborg . . 4 sk.	18 Peder Kjældersvend i Nakskov 8 —
3 Oluf Remsnider ib. 3 —	19 Peder Frandsen i Viborg. . 4 —
4 Mette Lauridsdatter ib. . . . 3 —	20 Michel Smed i Randers . . . 4 —
5 Christen Remsnider i Randers 4 —	21 Anders Rømsnider i Viborg 4 —
6 Dorette Christensdatter i Vi- borg 3 —	22 Kirstine Nielsdatter ib. . . . 4 —
7 Marine Jensdatter ib. 3 —	23 Niels Jespersen ib. 4 —
8 Søren Andersen i Randers 3 —	24 Anders Remsnider ib. 6 —
9 Kirstine Mortensdatter i Vi- borg 3 —	25 Iver Klejnsmed i Randers. 2 —
10 Peder Nielsen i Malmø . . . 3 —	26 Mads Hattemager i Nibe. . . 2 —
11 Niels Remsnider i Viborg. 4 —	27 Oluf Kjedelmed i Viborg. 8 —
12 Anders Remsnider ib. 4 —	28 Michel Paaske ib. 4 —
13 Peder Remsnider i Randers 4 —	29 Christen Paaske ib. 4 —
14 Hans Kjældersvend i Vejle 6 —	30 Lars Vramen ib. 4 —
15 Mette Muncks i Viborg . . . 4 —	31 Søren Grydestøber ib. 4 —
16 Christen Harre ib. 3 —	32 Anne Eriksdatter ib. 4 —
	33 Anders Remsnider i Randers 4 —
	34 Mogens Stub i Viborg 4 —
	35 Jacob Hattemager i Ribe. . . 6 —
	36 Lauritz Grydstøber i Malmø 10 —
	37 Ambrosius i Randers 2 —

¹⁾ sk. betyder Skilling, mk. Mark.

38 Hans Jespersen i Malmø . . . 2mk.	73 Niels Bang i Bogense 4mk.
39 Morten Jensen i Maribo . . . 2 —	74 Cornelius Ørterkræmer ved Christen Fincks for det Stade at beholde dette tilkommende Aar 4 —
40 Thille Isenkræmer af Flens- borg af 2 Boder 6 —	75 Morten Ørterkræmer af Flensborg 4 —
41 Henrik Høffling af Amsterdam 2 —	76 Hans Ørterkræmer af Ha- derslev 4 —
42 Jørgen Villomsen af Malmø 2 —	77 Hans Gøllinck Ørterkræmer under Pipherings Skruff paa Torvet 2 —
43 Sander Eskelsen af Helsingør 2 —	78 Herman Reynicke af Ha- derslev 4 —
44 Jens Nielsen i Lemvig af en lille Kramsæk 2sk.	79 Christen Sørensen i Kbhvn. 1 —
45 Gert af Itzehoe 2mk.	80 Sander Doen i Malmø 1 —
46 Jeronymus Kreftynger . . . 2½ —	81 Hans Jacobsen ib. 1 —
47 Claus Bomkamp af Brunsvig 2½ —	82 Hendrik Ordefej af Hamborg 1 —
48 Rejnholt Kandestøber i Kjø- benhavn 2½ —	83 Willom Trupe ib. 1 —
49 Lennert af Brunsvig 2½ —	84 Hendrik Miell ib. 1 —
50 Hendrik Hyben af Kbhvn. 2½ —	85 Derus (?) af Malmø 1 —
51 Frands Kandestøber ib. . . . 2½ —	86 Christoffer Hansen i Kbhvn. 1 —
52 Gert van Deventer under Povl Poppes »Skruffue« . . 12sk.	87 Albert Villomsen i Lands- kronen 1 —
53 Tobias under Berete Dy- ricks Skruffue 12 —	Summa Stadepege er 138 mk. 7 sk.
54 Hendrik Møsser under samme Skruffue 12 —	
55 Jacob van der thon under samme Skruffue 1mk.	
56 Sander af Malmø 20sk.	
57 Casten Johansen i Dytmer- sken under Knud Poulsens Bod 6 —	
58 Hendrik Brunsvig, Morten Remmers Tjener, for hans Bodstade at beholde det til- kommende Aar 1584 4mk.	
59 Morten Bolt af Lybek 4 —	
60 Villom Villomsen i Malmø 4 —	
61 Poul Ramsing ib. 4 —	
62 Jens Olufsen i Ribe 4 —	
63 Evert Feedt af Flensborg . 4 —	
64 Bernt Skyrmand ib. 4 —	
65 Hermand Focke ib. 4 —	
66 Johan Worm i Aarhus 4 —	
67 Hendrik Dettmer i Vejle . . . 4 —	
68 Mads Thordsen i Vejle 4 —	
69 Tomis Worm i Aarhus 4 —	
70 Bernt Bræcke i Kjøge 4 —	
71 Lambert van Fantin (?) af Lybek 4 —	
72 Gert Skyrmand af Flensborg 4 —	
	2. Bropege.
	1 Opbaaren af Chresten Laurissen ved Sebbersund 3sk.
	2 af Las Dues (?) ved Heltborg 12 —
	3 Hans Mortensen i Kjerte- minde 6 —
	4 P. Licks (?) van Vinszen af Emden 4½mk.
	5 Hermand Gøllinck for Vin 2mk. 1sk. — — for 10 Læster Salt 20sk.
	6 Peder Staphensen paa Skagen 3 —
	7 Peder Jensen paa Harboøre 6 —
	8 Chresten Laurissen ib. 6 —
	9 Peder Brues i Skive 4 —
	10 Jacob Brogers af Lybek af hans Gods, der laa over i Viinter 24 —
	11 Hermand Gøllinck af Amster- dam af 48 Læster Gods . . . 6mk.
	12 Michel Claussen Aalekræmer 2sk.
	13 Jep Christensen i Hoxer . . . 4 —

14 Lauritz Pedersen i Sæby 1½mk.	54 Gunde Svendsen i Dorøe.. 1mk.
15 Jep Jensen i Thisted..... 12sk.	55 ThordPoulsen i Nenees(Nede- næs) Len 8sk.
16 Christen Jensen i Hoxør.. 4 —	56 Jep Josten i Thisted 12—
17 Simon Claussen af Amsterd. 3½mk.	57 Jep Christensen i Hoxør.. 4 —
18 Anders Mogensen i Elsborg 11sk.	58 Anders Mattsen i Gynde- rupgaard 6 —
19 Lauritz Bagge i Marstrand 4 —	59 Anders Lauritzen i Sæby.. 8 —
20 Søren Pedersen i Hals.... 4 —	60 Josep Hordboe i Thy..... 8 —
21 Jens Stenssen i Konghelle. 12 —	61 Knud Guldbraudsen i Odenis Sogn 6 —
22 Gregers Christensen i Agger- sund..... 4 —	62 Jens Lauritzsen i Hals.... 3 —
23 Chresten Bartelsen i Lange- holm 1mk.	63 Anders Poulsen i Brevig.. 6 —
24 Seggert Claussen af Entt- kyssen 11½mk. 4sk.	64 Knud Christensen i Thisted 12—
25 Petther Lebbertz af Emb- den 6mk. 4sk.	65 Per Skrædder i Hoxør.... 4 —
26 Hallvord af Embden . 6 — 4 —	66 Mads Boesen ib. 8 —
27 Berent Nyehus af do. 7 — 2 —	67 Jeus Persen i Hou 6 —
28 Thames Skarris af Monross i Skotland 2mk.	68 Per Jensen Aalekræmer... 2 —
29 Jachim Reyssenn af Embden 15 —	69 Poul Jensen Aalekræmer.. 2 —
30 Lippe Laurentzen ib. 5½—	70 Christen Sørensen Aalekræ- mer 2 —
31 Niels Byrresen i Hallind.. 8sk.	71 Las Jensen i Thisted 6 —
32 Lauritz Bagge i Hastensund 8 —	72 Per Smed i Vorsaa..... 4 —
33 Christen Jensen i Hoxør.. 4 —	73 Knud Christensen paa Sodo- næs ½mk.
34 Jep Justsen i Thisted..... 12—	74 Niels Lang i Hallind 8sk.
35 Peder Skrædder i Hoxør.. 8 —	75 Niels Persen ved Aggersund 4 —
36 Jens Burre i Thisted..... 1mk.	76 Niels Jensen Riber 8 —
37 Christensen ved Aggersund 8sk.	nok af Kramkister og Pakker 1mk.
38 Knud Christensen i Thisted 12—	77 Mads Thordsen i Vejle af 2 StykkerGuds, han havde inde paa Berete Dyricks Bojert.. 4sk.
39 Las Lecki Aalekræmer ... 2 —	78 Niels Jørgensen i Sæby.. 1½mk.
40 Jep Christensen i Hoxør.. 4 —	79 Laurids Frandsen i Løse. 8sk.
41 Jens Vendelbo i Thisted.. 10—	80 Per Jude i Laugholm..... 12—
42 Niels Bendsen i Thisted .. 8 —	81 Jens i Landskrona 8 —
43 Niels Jensen ib..... 8 —	82 Jon Hanssen i Hallind ... 6 —
44 Chresten Laurissen i Klit- borg 6 —	83 Thord Bagge i Neneles Len 12—
45 Peder Smed i Vorsaa 4 —	84 Christen Christensen ved Løgstør 4 —
46 Jens Persen ib. 4 —	85 Clemet Rasmussen ved Tree Mølle 20 —
47 Niels Jensen Aalekræmer . 2 —	86 Chresten Lauritzen i Helt- borg 4 —
48 Anders Poulsen i Vorsaa.. 4 —	87 Niels Chrestensen ib. 4 —
49 Gregers Christensen i Ag- gersund 4 —	88 Jens Ibsen Aalekræmer... 2 —
50 Peder Brues i Skive 4 —	89 Christen Jensen Aalekræ- mer i Hoxør 2 —
51 Jens Laurissen i Hals ... 3 —	
52 Las Ibsen i Hoxør 6 —	
53 Jacob Mortensen i Thorp i Hals Sogn 4 —	

- 90 Hans Perssen i Helsingborg 8 sk.
- 91 Christen Sørensen i Sæby 4 —
- 92 Anders Nielsen i Sæby .. 4 —
- 93 Jep Nielsen i Nakskov... 4 —
- 94 Vensell Skrædder for en
Kramfad, kom hjem paa
Berete Pipherings Bojert 2 —
- Af Kramgods i Pintsemarked.**
- 95 Isholt af Flensborg 4 sk.
- 96 Johan Megers ib. $\frac{1}{2}$ Kiste 1 —
- 97 Markus Hannecke ib 8 —
- 98 Hendrik Homers (?) ib... 3 —
- 99 Morten Boller ib. 2 —
- 100 Lambert van Santen (?) .. 3 —
- 101 Hans Eymand 2 —
- 102 Hermand Reynicke 8 —
- 103 Hendrik Meelle af Hamborg 2 —
- 104 Jasper Steffensen 2 —
- 105 Thord Kjeldsen i Brøne Len
i Norge..... 8 —
- 106 Bjørn Bjørnseni i Langesund $\frac{1}{2}$ mk.
- 107 Jens Mortensen ib. 12 sk.
- 108 Ender Gundersen i Neenees $\frac{1}{2}$ mk.
- 109 Peder Svendsen i Konghell 20 sk.
- 110 Halvord Gundersen i Skiee
Len 1 mk.
- 111 Peder Nielsen i Næstved 12 sk.
- 112 Oluf Byrresen i Hiesing.. 6 —
- 113 Torbern Kjeldsen i Tørre-
broffue Sogn 6 —
- 114 Jon Gundersen i Langesund 8 —
- 115 Peder Nielsen i Salling
Aalekræmer 2 —
- 116 Jens Andersen Aalekræmer
i Nykjøbing 2 —
- 117 Søren Andersen i Nykjø-
bing 3 —
- 118 Christen Juell Aalekræmer 2 —
- 119 Lars Persen i Sæby 4 —
- 120 Per Jensen i Aalbæk 6 —
- 121 Jens Knudsen i Nykjøbing
Aalekræmer 2 —
- 122 Michel Christensen i Thi-
sted 6 —
- 123 Jens Klyne i Opsloe.... 12 —
- 124 Jep Justsen i Thisted ... 12 —
- 125 Bogfører i Kjøbenhavn af
en Kiste 2 sk.
- 126 Benedirek Bogfører ib... 2 —
- 127 Jacob ib. af en Kiste ... 2 —
- 128 Niels Jensen i Thisted... 8 —
- 129 Orm Nielsen i Skive.... 8 —
- 130 Bernt Jensen i Brøne Len 8 —
- 131 Brønild Hogensen i Mar-
strand 8 —
- 132 Anders Poulsen i Vorsaa. 4 —
- 133 Gunder Bendzen paa Molls 1 mk.
- 134 Hendrik Heruick af 7 Styk-
ker Vin, som han havde
hjem til Amsterdam 14 sk.
- 135 Las Persen i Vorsaa 4 —
- 136 Franeke, Harder, Falk,
Gertt Skyrmand, Bernt
Skyrremand og Kornelius
Berntsen af Kister og
Pakker 2 mk.
- 137 Zosserius, Thomas Skotte,
Jacob Apoteker, Thomas
af Malmø, Hermand Lyn-
der og Hermand van Siitter
af 10 Pakker og Kister.. 20 sk.
- 138 Arved Gyltte i Konghelle 12 —
- 139 Villom Truppe i Hamborg,
Barner Brun, Bertel van
Hoell, Johan Brune, Hen-
drik Moser, Albrett Luter,
Claues Bonekamp, Morten
van Brunsvig, Tobias, Hans
Issegryn af 16 Stykker Gods 2 mk.
- 140 Niels Arnesen i Langesund 1 —
- 141 Oge Bagge i Langesund .. 12 sk.
- 142 Rasmus Laursen i Aasaa 4 —
- 143 Niels Bagge i Kjøbenhavn 14 —
- 144 Jørgen Møller, Johan van
Deventer, Dynnes, Isack,
Hendrik Hybers og Symen
Semellbecker af 14 Stykker
Gods 28 —
- 145 Johan Claussen i Khbvn. 2 mk.
- 146 Jacob Bogfører og Niels
Andersen Bogfører af deres
Kister ud og ind..... 8 sk.
- 147 Hermand Gøllick af Am-
sterdam for noget Vin, som

- var 8 Stykker og 49 Læster
Malt og 6 Læster Salt 11 mk. 6 sk.
- 148 Thomes Mattzen i Kbhvn 1 mk.
- 149 Byrri Knudsen i Hallund 6 sk.
- 150 Gert Velling, Hermand Apotheker, Evert Feett, Harder Falk, Bernt Jungersen, Benedictus Bogfører og Adam Bagge af 16 Stykker Gods 2 mk.
- 151 Erik Feed (?) i Opsloe . . 1 —
- 152 Jens Nielsen i Vette Sogn i Hallind 6 sk.
- 153 Gregers Jensen i Middelfart 4 —
- 154 Christen Jensen i Hoxør . 4 —
- 155 Svend Christoffersen af Opsloe 1 mk.
- 156 Peder Svendsen i Slebe Sogn i Hallind $\frac{1}{2}$ —
og for 3 Heste 3 sk.
- 157 Niels Nielsen ib. 6 —
- 158 Jochim Sollemænd af Lybek af hans Gods ind og ud 2 mk. 7 sk.
- 159 Morten Boldt, Hans van Deventer, Morten Jensen, Arnt Haes, Lambert van Santen, Hendrik Ardoffi, Hendrik Meelle, Volter Wiisker, Povl Isenkræmer af 12 Stykker Gods 24 —
- 160 Chresten Gjødesen af Opsloe 1 mk.
- 161 Povl Plone af Lybek af hans Gods ind og ud . . 22 sk.
- 162 Hans Plone ib. 25 —
- 163 Bartel Michelsen i Sæby . 8 —
- 164 Segel Andersen i Opsloe . 20 —
- 165 Hans Guldbrandsen ib. . . 1 $\frac{1}{2}$ mk.
- 166 Oluf Olufsen i Frederiksstad 8 sk.
- 167 Peder Brues i Skive . . . 4 —
- 168 Claus Albrecht af en Pakke 2 —
- 169 Bernt Hinckeldej af Lybek ud og ind 2 mk.
- 170 Hans Leffuermand ib. . . 1 $\frac{1}{2}$ —
- 171 Hermand Bønckhus ib. . . 2 —
- 172 Johan Ertmand ib. 2 $\frac{1}{2}$ —
- 173 Gert Bøye ib. 1 $\frac{1}{2}$ mk.
- 174 Henning Hagetho ib. 2 $\frac{1}{2}$ mk. 2 sk.
- 175 Kasper Wiittekop ib . . . 30 —
- 176 Rasmus Christensen 6 —
- 177 Christen Christensen i Harbøre 4 —
- 178 Claus Hansentil Lybek 1 mk. 2 sk.
- 179 Hendrik Pillestecker ib. 1 $\frac{1}{2}$ — 6 —
- 180 Godtløff Kranckenhoffuer ib 2 $\frac{1}{2}$ mk.
- 181 Anders Storm i Mollesund 6 sk.
- 182 Jacob Ryck af Lybek . . . 2 mk.
- 183 Poul Tydemand ib. 3 —
- 184 Jesper Winckelmand ib. 1 $\frac{1}{2}$ mk. 2 sk.
- 185 Michel Rordanz af Rostock 3 $\frac{1}{2}$ mk. 4 sk.
- 186 Jens Brus paa Harbøre . 8 —
- 187 Hans Ryck til Lybek . . . 15 —
- 188 Daniel Skielthus ib. 1 mk. 2 sk.
- 189 Laust Ibsen i Thisted . . . 6 —
- 190 Christen Kjærgaard i Nykjøbing 4 —
- 191 Josep Persen ved Vestervig 8 —
- 192 Jochim Brock af Lybek af hans Gods ud og ind . . . 3 mk.
- 193 Jasper Wittholdt ib. 1 $\frac{1}{2}$ mk. 1 sk.
- 194 Christen Jensen i Ferding Sogn 8 sk.
- 195 Dyrick van Ryen 1 $\frac{1}{2}$ mk.
- 196 Las Lecki 2 sk.
- 197 Niels Jensen i Kjøbenhavn af hans Skib 3 mk.
- 198 Hendrik Campmand for 18 Læster Sild at udskibe i samme Skib 2 mk. 4 sk.
- 199 Søren Clemetsen Gryddermand i Skive 2 —
- 200 Bernt Skyrmand i Flensburg af 2 Læster Smør . . 4 —
- 201 Zentrus af Emden 7 $\frac{1}{2}$ mk.
- 202 Jens Persen i Hobro . . . 6 sk.
- 203 Jens Kori paa Harbøre . . 8 —
- 204 Lars Andersen i Vorsaa . . 4 —
- 205 Svend i Kobbere 6 —
- 206 Rasmus Jensen i Thy . . . 4 —
- 207 Jørgen Bennick i Flensborg 4 —
- 208 Per Chrestensen i Fleckesøe 12 —
- 209 Ludvig ib. 12 —

- 210 KastenKremer van Dansken 8 sk.
 211 Gravers Madzen i Sæby . . . 4 —
 212 Lauritz Persen i Sæby . . . 1½ mk.
 213 Jens Sørensen i Nørreherred 8 sk.
 214 Christoffer Nielsen i Gjerild 8 —
 215 Anders Eskesen i Konghel 1 mk.
 216 Hans Becki af hans Gods
 ud at skibe og ind 2½ —
 217 Jesper Josepsen ved Harbo-
 øre 8 sk.
 218 Oluf Persen i Tremølle . . . 12 —
 219 Thames Persen i Nørre-
 herred 8 —
 220 Søren Mortensen ib. 8 —
 221 Lars Aalemand paa Fur . . . 2 —
 222 Anders Persen i Nørreherred 8 —
 223 Søren Persen i Aarhus . . . 8 —
 224 Jens Persen i Sybbedst . . . 8 —
 225 Jens Persen i Sæby 6 —
 226 Anders Poulsen i Vorsaa . . . 4 —
 227 Jens Aalekræmer 2 —
 228 Niels Christensen i Thisted 4 —
 229 Jens Jensen i Sæby 1 mk.
 230 Michel Ibsen i Nørreherred 8 sk.
 231 Johan Syncken af Em-
 den 8 mk. 2 sk. 2 a.
 232 Søren Poulsen Grydermand
 i Skive 4 sk.
 233 Søren Balzersen i Mariager 8 —
 234 Jens Terckelsen Aalekræ-
 mer paa Fur 2 —
 235 Søren Jensen i Ranpten . . . 8 —
 236 Jens Persen i Mariager . . . 6 —
 237 Søren Sørensen i Fjellerup 8 —
 238 Per Brus i Skive 4 —
 239 Christen Jensen i Fering
 Sogn ved Bovbjerg 8 —
 240 Anders Lauridsen i Testrup
 i Nørreherred 12 —
 241 Mads Dues i Heltborg 8 —
 242 Lars Christensen paa Har-
 boøre 8 —
 243 Christen Mogensen i Skjel-
 skjør 8 —
 244 Symen Clausen af Amster-
 dam 14 mk. 2 a.
 245 Peytter Lebbertz af Emden
 Bropenge, dog hans Bøjert
 kom ikke til Bryggen, men
 udskibede Borgernes Salt
 paa Strømmen og løb ledig
 ud 1½ mk.
 246 Peder Brues i Skive 4 sk.
 247 Anders Sørensen Aalekræ-
 mer paa Fur 2 —
 248 Søren Kræmer i Thisted . . . 1 mk.
 249 Michel Andersen i Konghel 8 sk.
 250 Asmund ib. 8 —
 251 Erick i Nyeløse 12 —
 252 Thord Andersen i Slebe
 Sogn til Bropenge og for
 Øg at udskibe paa Bryggen 13 —
 253 Anders Eriksen i Konghel 1 mk.
 254 Arved Gylltte ib. 12 sk.
 255 Ove Peitersen af Flye 6 mk. 5 sk.
 256 Hans Guldbrandsen 1½ mk.
 257 Peder Svendsen i Sleb Sogn 8 sk.
 258 Jens Persen i Sæby 8 —
 259 Anders Torstensen i Hallind 8 —
 260 Skipper Hey Aukos af Em-
 den 2½ mk. 7 sk.
 261 Thames Pedersen i Ramtyn 8 —
 262 Bjørn Nielsen i Sender-
 herred 12 —
 263 Lauritz Olsen i Skiede Sogn
 under affued Side 12 —
 264 Mogens Ebesen i Slebe Sogn
 og for Øg at opskibe 10 —
 265 Søren Andersen i Lands-
 krone 1 mk.
 266 Mads Brun i Barbravig . . . 1 —
 267 Driickornes af Amsterdam
 til Bropenge og af 7½ Læster
 Malt, Hendrick Høllick ind-
 skibede ham paa Strømmen 15½ —
 268 Bertel Michelsen i Sæby . . . 8 sk.
 269 Jens Stiissen i Konghel . . . 8 —
 270 Halvord i Norge under aff-
 wed Side 12 —
 271 Hermand Gjølick af Am-
 sterdam Vintapper 9 mk.
 272 Thord Eriksen i Opsloe . . . 1 —
 273 Mogens Andbjørnsen i Norge 8 sk.
 274 Christen Hoff i Drammen 12 —
 275 Jens Lauridsen i Oddeval 8 —
 276 Peiter Ingvordsen af Hel-

- singer, som var David Hansens Skib 2 mk.
- 277 Christen Fincke og Gregers Jespersen for Malt, som kom i samme Skib og tilkom nogle Flensborgere 4 mk. 4 sk.
- 278 Christen Mourissen i Skjelskjer 8 —
- 279 Jesper Storm i Randers.. 2 —
- 280 Jens Bang ib..... 2 —
- 281 Christen Thyboe i Opsloe 12 —
- 282 Christoffer Rolsen ib... 1½ mk.
- 283 Theus i Landskroene 8 sk.
- 284 Søren Rasmussen i Grenaa 12 —
- 285 Peder Ingvordsen ib. 12 —
- 286 Niels Hogensen i FjerreSogn 8 —
- 287 Oluf Persen i Baltrum i Sverrig 1 mk.
- 288 Skipper Sentius af Emden 10½ mk. 4 sk.
- 289 Clemet Jensen paa Harboøre 8 —
- 290 Oluf Jensen i Drammen.. 8 —
- 291 Peder Hellesen i VorreSogn 10 —
- 292 Thuord Bjørnsen i Frederiksstad 20 —
- 293 Jens Persen i Hals..... 3 —
- 294 Peder Lauridsen i Svendborg 8 —
- 295 Hans Pedersen i Kjerteminde 8 —
- 296 Peder Andersen i Svendborg 8 —
- 297 Peder Nielsen Skriver i Opsloe 2 mk.
- 298 Niels Jensen i Sand Herred i Norge 12 sk.
- 299 Oluf Jørgensen paa Orust i Norge 12 —
- 300 Mogens Persen i Konghel 8 —
- 301 Anders Aalekræmer paa Fur 2 —
- 302 Jens Matzen i Kjerteminde 8 —
- 303 Niels Persen i Hou..... 8 —
- 304 Anders Poulsen i Vorsaa 4 —
- 305 Bernt Byrresen i Norge.. 8 —
- 306 Villom Truppe af Hamborg 8 —
- 307 Peder Laurissen af Svendb. 8 —
- 308 Høger Jensen i Konghel. 1 mk.
- 309 Anders Karlsen i Hallind 8 sk.
- 310 Jens Andersen i Skive... 8 —
- 311 Niels Bendzen i Konghel 12 —
- 312 Povl Skriver i Aarhus... 2 mk.
- 313 Helmecke af Emden 9½ —
- 314 Anders Olsen i Neneles Len 12 sk.
- 315 Niels Jensen i Hou 6 —
- 316 Hans Hansen i Svendborg 8 —
- 317 Niels Christensen i Thisted 4 —
- 318 Gregers Christensen ved Aggersund 6 —
- 319 Syvord Dalbor i Nyløse.. ½ mk.
- 320 Lauritz Ibsen i Thisted.. 6 sk.
- 321 Arnt Nielsen i Skie Len 1 mk.
- 322 Chresten Andersen i Nenes Len ½ —
- 323 Jens Matzen paa Skagen 6 sk.
- 324 Jep i Hoxør 4 —
- 325 Oge Guldbrandsen i Nenes Len 12 —
- 326 Michel Karlsen i Kobberøe 6 —
- 327 Hendrik Heffuell af Amsterdam 13 mk. 2 alb.
- 328 Niels Jensen i Thisted... 8 sk.
- 329 Jens Kori ved Aggersund 8 —
- 330 Gregers Christensen ved Aggersund 6 —
- 331 Jens Christensen ib..... 6 —
- 332 Jens Andersen i Skive... 4 —
- 333 Anders Jude i Thisted... 8 —
- 334 Christen Karlsen i Thisted 10 —
- 335 Morten Vynge for en Skipper af Lybek, Morten Fog 2 Læster af haus Gods ind ved Bryggen 8 —
- 336 Jacob Hordboe 8 —
- 337 Christen Christensen i Hoxør 4 —
- 338 Christen Jensen i Løgstødør 4 —
- 339 Niels Jensen i Hoxør... 4 —
- 340 Jens Madsen paa Harboøre 8 —
- 341 Anders Aalekræmer 2 —
- 342 Gregers Christensen ved Aggersund 6 —
- 343 Las Ibsen i Hoxør 6 —
- 344 Per Beck i Thisted..... 8 —
- 345 Christen Christensen i Hoxør 4 —
- 346 Jep Christensen ib. 4 —
- 347 Niels Jensen i Løgstødør 4 —

348 Hans Mensing af Lybek for hans Gods ind og ud 4mk. 6sk.	6 Claus Bild ib. 4sk.
349 Hans Leffuermand ib. ... 26—	7 Niels Michelsen af Hobro. 4 —
350 Jacob Sallemmand ib. 4mk. 6sk.	8 Christen Andersen af Viborg 4 —
351 Hans Balcker ib. ... 2 — 4 —	9 Niels Nielsen af Viborg .. 4 —
352 Hans Riicke ib. 26—	10 Per Grydstøber af Helsingborg 4 —
353 Poul Tydemand 4mk.	11 Knud Persen af Horsens.. 4 —
354 Jesper Vinckelmand 3 —	12 Michel i Viborg 4 —
355 Gottskalck Kranckenhagen 2½—	13 Gert Kandsvarver af Haderslev ½mk.
356 Hans Mensing af Lybek for 13 Læster Malt, han udskibede 26sk.	14 Kathrine ib. 4sk.
357 Bernt Hinckelley ib. 2mk. 4sk.	15 Anders Persen af Randers 4 —
358 Dyrick van Ryen 2mk.	16 Niels Jespersen i Viborg.. 4 —
359 Hermand Benneckhus ib. 30 sk.	17 Jørgen Bagger i Kolding. ½mk.
360 Gert Bøye ib. 2½mk.	18 Morten Kandsvarver i Haderslev ½ —
361 Casper Wittop ib. 3 —	19 Anders Michelsen i Randers 6sk.
362 Jens Christensen ved Aggersund 8sk.	20 Jacob Grydstøber i Kolding ½mk.
363 Hans Pløne af Lybek.... 2mk.	21 Laurentz Kandsvarver i Haderslev 6sk.
364 Poul Pløne ib. 2½—	22 Christen Jørgensen i Viborg 4 —
365 Jachim Riicke ib. 2½—	23 Jacob Meyer af Ribe ½mk.
366 Johan Eritmand ib. 1½mk. 3sk.	24 Christen Mogensen i Viborg ½ —
367 Claus Hansen ib. 30—	25 Jens Bagger af Randers... 2sk.
368 Rasmus Jensen paa Skagen 8 —	26 Jørgen Sand af Randers .. 2 —
369 Daniel af Lybek ... 2½mk. 4sk.	27 Mads Remsnider af Randers ½mk.
370 Søren Kræner i Thisted. 1mk.	28 Hans Feldbereder af Randers 4sk.
371 Mads Boesen ib. 1 —	29 Henrik Hatmager i Viborg 1mk.
372 Las Ibsen ib. 6sk.	30 Anders Nielsen ib. 6sk.
373 Jep Chrestensen i Hoxør. 4 —	31 Søren Lauritzen af Ribe. 1½mk.
374 Gregers Chrestensen ved Aggersund 6 —	32 Anders Remsnider i Viborg 4sk.
375 Niels Tyngordh i Thisted 8 —	33 Per Kjær af Malmø..... 1mk.
376 af Anders Morsings Skib 1½mk.	34 Per Fris af Ribe 1 —
Summa paa alle forskrevne Bropenge 452mk.	35 Per Rusk ib. 12sk.
	36 Mourits Jepsen ib. 10—
	37 Knud Christensen ib. 2mk.
	38 Jens Kilsmed af Haderslev ½ —
	39 Niels Bagger af Randers .. 2sk.
	40 Christen Bagger ib. 2 —
	41 Poul Skaiissen i Ringkjøbing 2mk.
	42 Christen Barthilsen i Ribe 3 —
	43 Villom Isenkræmmer af Kolding 3 —
	44 Thiill Isenkræmmer af Flensborg 3 —
	45 Morten Streit af Horsens. 1 —
	46 Christen Sørensen af Ribe. 1 —
	47 Johannes Meyer af Lybek. 1 —

1594.

1. Bodstadepenge i Pintsemarked.

1 Christen Ditlev af Viborg. 6sk.	44 Thiill Isenkræmmer af Flensborg 3 —
2 Søren Remsnider af Randers 4 —	45 Morten Streit af Horsens. 1 —
3 Maren Smidz i Kjerteminde ½mk.	46 Christen Sørensen af Ribe. 1 —
4 Reinert Diernisen i Malmø 4sk.	47 Johannes Meyer af Lybek. 1 —
5 Karen Persdatter ib. 2 —	

48 Isak Koris af Kjøbenhavn	2mk.	9 Gregers ved Aggersund	6 sk.
49 Michel Skrædder af Itzehoe	1 —	10 Søren Høg i Malmø	4 —
50 Claus Messingkræmmer af Lybek	1 —	11 Peder Thamessen ib.	4 —
51 Jens Nielsen i Lemvig	2 sk.	12 Hans Matzen i Helsingør	4 —
52 Hans van Helsing	3mk.	13 Christen Hvid i Nakskov	8 —
53 Peter Opmand af Lybek	3 —	14 Peder Jensen i Malmø	4 —
54 Søren Jensen i Kjøge	12 sk.	15 Hans Jensen paa Samsø	5 —
55 Dirik Piiber i Helsingør	1mk.	16 Mads Hansen i Bogense	7 —
56 Villum Danielsen i Malmö	12sk.	17 Jens Sørensen paa Samsø	½mk.
57 Villum Wisk af Landskrona	1mk.	18 Christen Klausen i Nykjøbing paa Falster	½ —
58 Morten Rennersen af Brunsvig	8 —	19 Peder Persen ib.	½ —
59 Henrik von Øss	1 —	20 Svend Olsen i Hallind	6 sk.
60 Henrik Bundtmager af Aars	1	21 Jens Ibsen i Stege	4 —
61 Oluf Karlsen af Ribe	4 —	22 Jens Henriksen i Skjelskjør	6 —
62 Mads Thordsen af Vejle	4 —	23 Hans Andersen i Falster	4 —
63 Harder Foeck af Flenborg	4 —	24 Jens Børisen i Varbjerg	6 —
64 Evertt Fett ib.	4 —	25 Jens Nielsen i Stege	½mk.
65 Gert Skørmænd ib.	4 —	26 Las Lauritzen i Bogense	4 sk.
66 Søren Poulsen i Aars	½ —	27 Dirick Johansen af Embden af hans Skib	3mk.
67 Jens Sørensen i Ribe	4 sk.	Jacob Rottkers Gods, som han havde inde	6 —
68 Johan Vorm i Aars	8mk.	28 Helbert Kornis af Embden af hans Skib og Thomis Heykantis Gods	8½ —
69 Jørgen Harder af Lybek	1 —	29 Michel Laursen i Gjeraa	3 sk.
70 Hermand Apotheker i Kolding	1 —	30 Jens Lauritsen i Hoxør	8 —
71 Walthar Wisk af Hamborg	1 —	31 Per Bruus i Skive	6 —
72 Henrik Attlöff af Hamborg	1 —	32 Rasmus Andersen i Flensborg	8 —
73 Gabriel ib.	1 —	33 Las Jensen i Marstrand	8 —
74 Pether Rottker af Malmø	1 —	34 Morten Hansen i Maribo	8 —
75 Wessill Væver af Embden	1 —	35 Thord Olsen i Hallind	4 —
76 Hans Bundtmager af Aars	½ —	36 Rasmus Frost i Gjerrild	4 —
Er 47 mk. 4 sk.		37 Niels Eskilsen i Flensborg af hans Skib	2½mk.
		og af 3000 Mursten	6 sk.
		38 Rollevert Ockermand i Ny-løse	4 —
		39 Niels Persen i Hadsten Sund	8 —
		40 Peder Thomesen i Gjedvig Sund	4 —
		41 Niels Jensen ib.	4 —
		42 Gregers ved Aggersund	6 —
		43 Jørgen Olufsen i Hadsten Sund	12 —
		44 Gabriel Matzen i Kbhvn.	20 —
		45 Las Olsen i Marstrand	4 —

2. Bropenge.

1 Barthil Klitmøllers Søn i Thisted	1½mk.
2 Anders Eriksen i Konghel	½
3 Arent Pejrsen til Embden af en Bøjert	8mk. 6 sk.
4 Claus Hansen i Stubbekjøbing	1mk.
5 Las Andersen i Aars	½ —
6 Hans Prytz i Konghel	3 —
7 Lebbert Vintapper	5 —
8 Kruse Aagesen af Malmø	½ —

- 46 Henrik Godske i Hellehavn 8 sk.
- 47 Niels Børisen i Hallind... 12 —
- 48 Oluf Persen i Hadsten Sund 8 —
- 49 Peder Olsen ib. 8 —
- 50 Hans Børisen i Maribo . . 10 —
- 51 Per Smed i Vorsaa 8 —
- 52 Svend Olsen i Konghel . . 1 mk.
- 53 Christen Matzen i Thisted 10 sk
- 54 Jens Thordsep i Bould . . 1 mk.
- 55 Peder Olsen i Konghel . . ½ —
- 56 Svend Andersen i Sleb Sogn 4 sk.
- 57 Matz Yde i Malmø 6 —
- 58 Jørgen Olufsen i Marstrand 14 —
- 59 Jens Nielsen i Hallind . . 12 —
- 60 Per Pøulsen ib. 8 —
eg af 3 Heste 3 —
- 61 Anders Børisen ib. 6 —
- 62 Hogen Hellisen ib. 10 —
- 63 Anders Thordsen i Odevold 10 —
- 64 Anders Michelsen i Hamborgsund 10 —
- 65 Anders Olsen i Nedesund . 12 —
- 66 Las Øre paa Koster 8 —
- 67 Anders i Aspe Vigen 10 —
- 68 Las Stensen i Marstrand . 1 mk.
- 69 Jon Henriksen i Hadsten Supd 6 sk.
- 70 Jens Christensen ved Aggersund 6 —
- 71 Knud Sørensen i Lauholm 8 —
- 72 Hans Laursen i Grenaa . . . 4 —
- 73 Helli paa Skaffueen 8 —
- 74 Per Jensen i Grenaa 4 —
- 75 Niels Rasmussen ib. 8 —
- 76 Oluf Kaspersen i Lysekil . 8 —
- 77 Søren Jensen i Distrup . . 1 mk
- 78 Hans Bernntt i Konstback 2 sk.
- 79 Rasmus Olsen i Marstrand 1 mk.
- 80 Jens Lauritzen i Hamborgsund 8 sk.
- 81 Jens Nielsen i Vade Sogn 6 —
- 82 Jens Ibsen i Vorsaa 6 —
- 83 Peder Barthilsen i Aaess . . 6 —
- 84 Svend Andersen i Sleb Sogn 8 —
- 85 Jens Christensen i Nykjebing 4 —
- 86 Niels Jensen i Hallind . . . 4 —
- 87 Jon i Bonnde Sogn 6 —
- 88 Anders Riber i Nedenes Len 12 s .
- 89 Mogens Jonsen i Bonde Fjord 12 —
- 90 Las Jensen i Nyløse 8 —
- 91 Jacob Skelfeld i Marstrand 12 —
- 92 Jon Persen i Hallind 6 —
- 93 Oluf Njelsen i Konghel . . 10 —
- 94 Børil Alfast i Hallind . . 1½ mk.
- 95 Bjørn Svendsen i Hallind 12 sk.
- 96 Jon Mogensen i Bonde Fjord 6 —
- 97 Peder Degen i Kongsback 4 —
- 98 Jens Bødker ib. 6 —
- 99 Peder Guldbrandsen ved Sneckistad 8 —
- 100 Anders Jensen i Hallind . 12 —
- 101 Oluf Olsen i Hamborgsund 12 —
- 102 Thomis Jacobsen i Gjedvid Sund 6 —
- 103 Mouritz Simensen i Stubbekjebing 12 —
- 104 Christen Rasmussen i Nakskov 1 mk. 2 sk.
- 105 Libbert Vintapper for 9 store Læster Salt 25 —
- 106 Peder Alsen i Hallind . . . 10 —
- 107 Hans Andersen i Hallind 10 —
- 108 Mads Vormsen i Tønsberg Len 20 —
- 109 Peder Alsen i Hallind . . . 12 —
- 110 Hogen Nielsen i Konghell 2 mk.
- 111 Erik Thorsen i Marstrand 1 —
- 112 Jørgen Jensen i Laurvigen 1 —
- 113 Jens Lauritzen i Hoxer . . . 8 sk.
- 114 Barthil Skaffensen paa Skagen 6 —
- 115 Oluf Engilbretsen i Hallind 14 —
- 116 Jens Sørensen i Ebeltoft 3 mk.
- 117 Anders Michelsen i Grenaa 10 sk.
- 118 Michel Michelsen i Frederiksstad 8 —
- 119 Niels Christensen i Thisted 4 —
- 120 Søren Jensen i Marstrand 6 —
- 121 Anders Bjørnsen i Roghvig 10 —
- 122 Hogen Hellisen i Hallind 10 —
- 123 Hans Holst i Maribo 12 —
- 124 Thomis Rasmussen i Roghvig 14 —
- 125 Anders Nielsen i Hallind 8 —

- 126 Per Rasmussen i Flensborg 1½ mk.
 127 Per Envoldsen i Ribe . . . 3½ —
 128 Oluf Olsen i Nøde Sund 12 sk.
 129 Jens Enbertsen i Hallind 8 —
 130 Oluf Laursen i Hallind . . ½ mk.
 131 Amon Hansen i Tholber
 Sogn 12 sk.
 132 Peder Alsen i Hallind . . . 8 —
 133 Svend Olsen i Konghel . . 1 mk.
 134 Oluf Sørensen paa Hualler 14 sk.
 135 Christen Christensen i Opslo 1 mk.
 136 Jørgen Strick af Fiskebek
 Kill 8 sk.
 137 Jens Nielsen i Randers . . 2 mk.
 138 Per Smed i Vorsaa 6 sk.
 139 Markvord Persen paa Raffin-
 holm 8 —
 140 Bjørn Halvordsen i Brats-
 berg Len 1 mk.
 141 Mogens Mogensen i Hal-
 lind 6 sk.
 142 Oluf Starling af Monros i
 Skotland af Skib og Gods
 ind og ud 6 mk.
 143 Konstien Anrott ib. af Skib
 og Gods 6 —
 144 Niels Børisen i Hallind . . 12 sk.
 145 Jon i Opsloe 12 —
 146 Las Jensen i Grenaa . . . 4 —
 147 Thomis Christensen i Roga-
 vig 12 sk.
 148 Anders Andersen i Ham-
 borgsund 6 —
 149 Søren Michelsen af Ribe 3½ mk.
 150 Jacob Henriksen paa Kongs-
 back 10 sk.
 151 Søren Nielsen i Hørsboe 5 —
 152 Niels Andersen i Lauholm 1 mk.
 153 Christen Olufsen i Helsing-
 borg 6 sk.
 154 Klemen Poulsen i Malmø 4 —
 155 Rasmus Jørgensen i Hal-
 lumstad 1 mk.
 156 Gregers Matzen i Nykjø-
 bing 4 sk.
 157 Per Thamesen i Malmø . . 4 —
 158 Christen Ibsen i Malmø . . 6 —
 159 Christen Poulsen i Nykjøb. 1 mk.
 160 Niels Holst i Demsted . . . 5 sk.
 161 Klauids og hans Stalbroder
 i Wismar 1 mk.
 og af deres Gods ind og ud 2 mk. 3 sk.
 162 Christoffer Jørgensen i Vive 20 —
 163 Niels Christensen i Thisted 10 —
 164 Per Jørgensen i Mors . . . 2 —
 165 Henrik Nielsen i Mors . . . 3 —
 166 Axel Andersen i Risør . . . 12 —
 167 Bjørn Bralsen i Risaaen 1 mk. 2 sk.
 168 Thorsten Alsen i Nedenes
 Len 1 mk.
 169 Svend Laursen i Kjøge . . 3 sk.
 170 Niels Thamessen i Aars af
 hans Skude og Kræmer Gods,
 han ind- og udførte 4½ mk. 5 sk.
 171 Jacob Vind af Wismar af
 6 Læster Gods at opskibe 12 —
 172 Hans Meyer af Wismar af
 2½ Læster Gods Opskibning 5 —
 173 Las Ibsen i Thisted 10 —
 174 Anders Børisen i Hallind 8 —
 175 Christen Thamessen i Skjel-
 skjør 1 mk.
 176 Jacob Simensen i Hoxør . . 2 sk.
 177 Niels Thøgersen paa Fur 2 —
 178 Hans Michelsen i Kolding
 af sin Skude 10 —
 og af Kræmmergods . . . 1½ mk.
 179 Hans Thordsen i Hallind 8 sk.
 180 Niels Børisen i Hallind . . 12 —
 181 Jens Laursen i Hoxør . . . 8 —
 182 Niels Hagensen i Konghel
 af hans Skude og af 5
 Heste 1 mk. 1 sk.
 183 Hogen Persen i Odevald 1 mk.
 184 Josef Christensen ved Har-
 boere 8 sk.
 185 Christen Jensen ib. 6 —
 186 Peder Aruitzen til Lybek
 af hans Skude og 3 Heste,
 som han her indtog 15 —
 187 Bernt Throgilsen i Mar-
 strand 8 —
 188 Hans Eriksen i Tensberg 1½ mk.
 189 Gunder Bjørnsen i Løringen 12 sk.
 190 Michel Laursen i Gjersaa . . 4 —
 191 Niels Christensen i Vorsaa 8 —

- 192 Oluf Lauritzen i Hallind . . . 8 sk.
- 193 Svend Andersen i Hallind 6 —
- 194 Helli Andersen i Hallind 8 —
- 195 Søren Madsen ved Fjellerup Strand 8 —
- 196 Per Thusen ved Nakskov 4 —
- 197 Christen Nielsen ved Harboøre 6 —
- 198 Christen Juell i Ebeltoft 8 —
- 199 Jørgen Reesvend i Konghel 1½mk.
- 200 Niels Christensen i Vorsaa 8 sk.
- 201 Christoffer Tømmermand af Rostock 12 —
og af 3 Heste, han indtog 3 —
- 202 Thøniss Smitt af Rostock af 6 Læster Øl 12 —
- 203 Niels Nielsen ved Harboøre 6 —
- 204 Anders Barthomeusi i Grenaa 6 —
- 205 Jep Nielsen i Skjelskør . . . 4 —
- 206 Peder Christensen i Agger 8 —
- 207 Bernt Mogensen i Rampten 6 —
- 208 Anders Mogensen i Fjellerup 10 —
- 209 Søren Lauritzen i Bastland 6 —
- 210 Thomis Jensen ved Harboøre 8 —
- 211 Anders Nielsen i Hallind 6 —
- 212 Jens Gotthermsen i Mandals Len 1mk.
- 213 Per Bruus i Skive 6 sk.
- 214 Las Christensen paa Ordoup 2mk.
- 215 Las Ibsen i Thisted 10sk.
- 216 Niels Christensen i Vorsaa 8 —
- 217 Per Matzen paa Thyøer . . . 8 —
- 218 Mads Persen paa Harboøre 8 —
- 219 Dirik Johansen af Embden af hans Skib 2mk.
af 3 Læster Rug 6 sk.
- 220 Christen Hjortt i Skive . . . 8 —
- 221 Bernt Mogensen i Rampten 6 —
- 222 Søren Jensen i Ørbæk . . . 6 —
- 223 Klemind Rasmussen i Nørherred 6 —
- 224 Michel Ibsen i Vive 12 —
- 225 Svend Kobero i Thyø 10 —
- 226 Niels Olufsen i Vorsaa . . . 4 —
- 227 Per Alsen i Hallind 10 —
- 228 Hans Andersen i Hallind 10 —
- 229 Oluf Christensen i Thyø . . 8 —
- 230 Bernt Mogensen i Rampten 6 —
- 231 Bernt Andersen i Varberg 8 sk.
- 232 Jon Thollesen i Røger Sogn 8 —
- 233 Oluf Laursen i Hallind af hans Skude og 8 Heste . . 14 —
- 234 Anders Smitt af Sti Andres i Skotland af hans Skib 3mk.
af 16 Læster Byg 2 —
- 235 Jørgen Mar til Flensborg 2 —
og af 19 Læster Malt 2mk 6sk.
- 236 Gert Alsen ved Loftebro . . . 4 —
- 237 Peder Alsen i Hallind . . . 8 —
- 238 Las Brams paa Læsø 8 —
- 239 Søren Nielsen af Grenaa 1½mk.
- 240 Niels Hogensen i Konghel 14 sk.
- 241 Per Alsen af Laubholm . . . 4 —
- 242 Oluf Laursen i Hallind . . . 4 —
- 243 Jens Nielsen ib. 8 —
og af 2 Heste 2 —
- 244 Michel Ibsen i Vive 12 —
- 245 Niels Persen i Distrup . . . 4 —
- 246 Jens Sørensen i Rampten 4 —
- 247 Rasmus Persen i Alsrou . . . 6 —
- 248 Jelmer Wiltt af Embden af hans Skib og Gods ind og ud 5½mk.
- 249 Thomis Jørgensen i Laurvig 1½ —
- 250 Svend Nielsen paa Læsø 10sk.
- 251 Michel Laursen i Gjeraa . . . 4 —
- 252 Jens Laursen i Sæby 4 —
- 253 Søren Jensen i Ørbæk 6 —
- 254 Jens Andersen i Rampten 6 —
- 255 Bernt Andersen i Nørherred 8 —
- 256 Albert Lauritzen paa Læsø 1mk.
- 257 Kort Johansen af Embden af hans Skib 4 —
af 27 Læster Malt . . . 3mk 6sk.
og af 40 Læster Malt udskibet 5mk.
- 258 Hacke Bentzen af Flensborg 4 —
- 259 Jens Nielsen i Hallind . . . 8 sk.
- 260 Oluf Gudsten i Hallind . . . 10 —
- 261 Anders Nielsen i Hallind 6 —
- 262 Thord Andersen ib. 10 —
- 263 Erik Jonsen ib. 10 —
- 264 Anders Salmandsen i Marstrand 2 —

- 265 Mads Mogensen i Tønsberg
Len 1 mk.
- 266 Tøger Persen ved Harboøre 8 sk.
- 267 Poul Persen ib. 8 —
- 268 Las Andersen i Harmand-
gaard 10 —
- 269 Jens Laursen paa Læsø . 10 —
- 270 Anders Bendsen i Har-
mandsund 8 —
- 271 Las Eriksen paa Læsø . 10 —
- 272 Christen Jensen i Brevig 14 —
- 273 Jacob Henriksen i Kongsbak 10 —
- 274 Mads Sørensen i Randers 8 —
- 275 Thomis Rasmussen i Rogsvig 14 —
- 276 Oluf Olsen i Nødesund . 1 mk.
- 277 Las Andersen paa Læsø 12 sk.
- 278 Per Bruus i Skive 6 —
- 279 Michel Laursen i Gjæraa . 4 —
- 280 Hans Thomesen i Mariager 1 mk.
- 281 Skipper Marten Adriansen
af Kjøbenhavn af hans Skib 5 —
af 50 Læster Malt . . 6 mk. 4 sk.
- 282 Claus Pethersen til Emb-
den, som løb ud igjen med
sin Last 2½ mk.
- 283 Rasmus Matzen i Ørum 6 sk.
- 284 Søren Thamesen i Ove . . 6 —
- 285 Jens Bødker i Kongsbak . 8 —
- 286 Las Jensen i Thisted . . . 3 —
- 287 Oluf Hagensen i Konghel 6 —
- 288 Jens Gjøde paa Læsø . . 10 —
- 289 Claus Hansen i Sæby . . . 8 —
- 290 Mads Bosen i Thisted for
2 Rejser 2 mk.
- 291 Oluf Nielsen i Konghel . 8 sk.
- 292 Michel Laursen i Gjæraa 4 —
- 293 Knud Nielsen i Svendborg 8 —
- 294 Rasmus Weiz i Sønderborg 8 —
- 295 Rasmus Christensen i Aars 12 —
- 296 Anders Mogensen i Fjellerup 8 —
- 297 Svend Andersen i Slæbe Sogn 6 —
- 298 Per Poulsen i Randers . . 4 —
- 299 Anders Jensen i Boe . . . 12 —
- 300 Per Skonning i Konghel . 1 mk.
- 301 Hans Persen paa Guldholt 6 sk.
- 302 Jørgen Thamesen i Opslo 1 mk.
- 303 Svend Jonsen i Opslo . . . 1 —
- 304 Niels Christensen paa Mos 1½ —
- 305 Jon Bendsen i Odevald . . 8 sk.
- 306 Claus Fuod til Gripsvold . 2 mk.
- 307 Bjørn Svendsen ved Løftebro 1 —
- 308 Hans Fynbo i Ove 8 sk.
- 309 Jørgen Martensen til Flens-
borg 20 —
og af 10 Læster Øl, som
Jesper Jenvoldsen havde 20 —
- 310 Oluf Laursen i Hallind . . 6 —
og af 4 Heste 4 —
- 311 Per Rasmussen i Vive . . . 8 —
- 312 Jacob Christensen i Fred-
riksstad 20 —
- 313 Anders Nielsen i Hallind 8 —
- 314 Niels Sørensen paa Guldholt 8 —
- 315 Niels Eskisen i Sæby . . . 8 —
- 316 Anders Gregersen i Sæby 4 —
- 317 Jacob Nielsen i Dynekil . 10 —
- 318 Villom Jacobsen til Emb-
den af det Skib, de kjøbte
af Jørgen Friis 4 mk.
- 319 Villum Christensen i Bon-
defjord 10 sk.
- 320 Laurs Laursen i Bogense 10 —
- 321 Jens Mortensen i Sæby . . 12 —
- 322 Oluf Svendsen i Rørvig . . 10 —
- 323 Søren Jensen paa Hysing 8 —
- 324 Rasmus Johansen af Søn-
derborg 20 —
- 325 Morten Jacobsen i Har-
mandsund 8 —
- 326 Søren Jensen i Grenaa . . 8 —
- 327 Jep Persen ved Struer . . 4 —
- 328 Poul Jensen i Kjøbenhavn 4 —
- 329 Christen Christensen i Ode-
vold 1 mk.
- 330 Sommer i Hunnebostrand 8 sk.
- 331 Thorsten Hellisen i Hallind 1 mk.
- 332 Claus Hansen i Sæby . . . 8 sk.
- 333 Svend Andersen i Hallind 6 —
- 334 Per Thamesen i Oxevig . . 6 —
- 335 Anders Persen paa Skagen 6 —
- 336 Anders Jensen i Konghel 12 —
- 337 Oluf Wolsen i Marstrand 1 mk.
og af 5 Heste, han havde inde 5 sk.
- 338 Oluf Engelbretsen i Hallind 12 —
- 339 Hans Olufsen i Landskrone 1 mk.
- 340 Hans Jacobsen i Engeskov 1 —

- 341 Søren Jørgensen paa Skagen 6 sk. 385 Las Ibsen i Thisted . . . 10sk
 342 Bernt Andersen i Varberg 8 — 386 Rasmus Laursen i Ebeltoft 14 —
 343 Jens Eriksen i Svinberg 1½mk. 387 Fluur (?) Ottherø i Brats-
 344 Thorsten Eriksen i Malle- berg Len 1mk.
 sund 12sk. 388 Jens Mortensen i Ebeltoft 1 —
 345 Anders Børisen i Odevold 6 — 389 Jens Fynbo i Hou. 8 sk.
 346 Jens Persen i Kjerteminde 8 — 390 Knud Knudsen i Ebeltoft 8 —
 347 Niels Laursen i Stubbekjøb. 6 — 391 Gregers ved Aggersund. . 6 —
 348 Bartil Sørensen paa Skagen 8 — 392 Jens Sørensen i Grenaa. . 10 —
 349 Knud Nielsen i Svinberg 8 — 393 Jens Sørensen i Ebeltoft 3 mk.
 350 Hans Bardsker i Nibe . . . 8 — 394 Niels Sørensen i Grenaa 10sk.
 351 Mads Sørensen i Droby. . 10 — 395 Anders Mogensen ved Fjel-
 352 Rasm. Weizs af Sønderborg 12 — lerup 10 —
 353 Poul Biil af Rostock . . . 1mk. 396 Las Ibsen i Grenaa 6 —
 354 Søren Terbensen i Maribo 8 sk. 397 Michel Jensen i Grenaa. . 10 —
 355 Jacob Nielsen paa Skagen 8 — 398 Søren Jensen i Fjellerup 10 —
 356 Anders Persen i Hoxør . . 8 — 399 Jens Sørensen i Randers 2mk.
- 3. Bropenge af de Lybskers Gods
i Pintsedage.**
- 1 Jochim Rick af 21 Læster
 Gods ind og ud . . . 2½mk. 2 sk.
 2 Hermand Wacker af 6 Læ-
 ster Gods ind og ud . . . 12 —
 3 Jochim Wilborn af 22 Læ-
 ster Gods 2½mk. 4 sk.
 4 Kasper Wittkop af 16 Læ-
 ster Gods. 2mk.
 5 Jørgen Nymeyer af 15 Læ-
 ster Gods 30 sk.
 6 unge Poul Thimand af hans
 Gods. 3½mk.
 7 Gert Boy af 9 Læster Gods 18 sk.
 8 Niels Rostocker for Gods at
 opskibe, var 8 Læster . . . 1mk.
 9 Claus Heyenn af 15 Læster
 Gods 30 sk.
 10 Arnt Hansen af 13 Læster
 Gods 1½mk. 2 sk.
 11 Pether Krockenhagen af 8
 Læster Gods. 1mk.
 12 Johan Ertmann af 16 Læ-
 ster Gods 2 —
 13 Harmand Kramer af 12 Læ-
 ster Gods 1½ —

- 14 Marten Winckelmand af 11
Læster Gods 22 sk.
15 Samwell af 18 Læster
Gods 2 mk. 4 sk.

4. Endnu af de Tyskes Gods
udi Høst 1594.

- 1 Jacob Wind af Wismar af
6 Læster Gods ind og 2
Læster udskibet. 1 mk.
2 Jørgen Lang af Wismar af
24 Læster Gods 3 —
3 Harmand Kramer af 30 Læ-
ster Gods 3 mk. 12 sk.
4 Marten Winckelmand af 16
Læster Gods. 2 mk.
5 Arnt Johansen af 18 Læster
Gods 2 mk. 4 sk.

- 6 Claus Heyen af 20 Læster
Gods 2½ mk.
7 Poul Rick af 28 Læster Gods 3½ —
8 Casper Huitkop af 28 Læster
Gods 3½ —
9 Johan Ertmand af 26 Læster
Gods 3 mk. 4 sk.
10 Pether Krookenhagen af 16
Læster Gods 2 mk.
11 Jochim Rick af 24 Læster
Gods 3 —
12 Gert Boye af 16 Læster Gods 2 —
13 Jørgen Niemeyer af 19 Læ-
ster Gods 2 mk. 6 sk.
14 Jochom Welborn af 16 Læ-
ster Gods 2 mk.
15 Niels Rostocker af 3 Læster
Øl 6 sk.
Summa Bropenge 418 mk 2 sk.

Svenskerne som Fjender i Vendsyssel i 1657 og 58.

Af A. Peter Gaardboe.

Da historiske Begivenheder i Løbet af et Par Hundrede Aar, ja i meget kortere Tid, i den Grad gaae i Glemsel hos den store Hob af Befolkningen, at de næsten betragtes som Sagn, kan det have Interesse at fremdrage saa mange som muligt af hidtil utrykte Oplysninger navnlig om saadanne Tildragelser, der have havt stor Betydning og epokegjørende Følger for vort Fædreland, og til saadanne Begivenheder maa kunne henregnes den ulykkelige Krig, i hvilken Danmark, som Følge af Regjeringens Uforsigtighed, blev indviklet med Sverrig i 1657. I den almindelige Historie haves vel Oplysninger om Hovedbegivenhederne i denne skæbuesvangre Krig, men desværre har man, dog saavidt vides med Undtagelse af Fyn, ikke detaillerede Efterretninger fra de forskjellige Landsdele om samme og dens betydningsfulde Følger navnlig i de nærmest paafølgende Aar, i hvilke man især følte dens slemme Efterveer, og maatte dette særlig være Tilfældet i en saa ufrugtbar Egn som Vendsyssel, hvor Culturen paa den Tid maa antages at have været mindre god. At der ikke haves flere Efterretninger fra Jylland om de Svenskes Opførsel som Fjender i denne Krig, maa vel tilskrives det beklagelige Factum, at saa Faa paa den Tid gave sig af med at optegne saadanne Begivenheder, som dog kunde have havt saa stor Betydning i kulturhistorisk Henseende; men Bønderne kunde jo ikke skrive og faa vare de

Præster, som kunde indse, hvilken Værdi slige Optegnelser kunde have faaet for Efterkommerne.

Den meget oplyste Bonde Dbmd. Niels Rasmussen Søkilde har i sin interessante Bog »Holstenshus og Nakkebølle« givet værdifulde Bidrag til Oplysning om den forfærdelige Nød og Elendighed, Svenskerne som Fjender foraarsagede under deres lange Ophold (1½ Aar) paa Fyn, hvor de ogsaa forøvede flere Grusomheder, for ikke at tale om deres Røvier og Plyndringer, og der kan vel næppe være Grund til at antage, at disse slemme Gjæster, som næsten bragte Danmark paa Afgrundens Rand, opførte sig bedre i Jylland; dog synes Occupationen her, navnlig ikke i Vendsyssel, at have havt saa slemme Følger som paa Fyn, hvor, efter fornævnte Forfatter, i mange Egne hver tredie Gaard var øde, uden Bygning og uden Sæd.

I Gehejmearkivet opbevares »Synsvidner efter Svenskekrigen i Jylland 1660--61«, og da den kongelige Skrivelse, som paabød disse Forretninger i Vendsyssel og Synsmændenes derom til Cancelliet indgivne Indberetning ikke ere uden Interesse, meddeles her først begge disse Actstykker ordret.

»Kjendes Wii Wnderschreffne Christen Skeel Jørgensen thill Soestrup ¹⁾, Jens Roedsteen thill Lengsholm at vi Wnderdanigst Haffuer bekommet Hans Kongl. May. Vorris; Aller-naadigste Herres Messive och befalling dat. den 30de Augusti 1660 liudendis som efterfølger. Frederich dend thredie med Guds Naade Danmarchis Norgis Wendis och Gottes Koning, Wor Gunst tilforn, Wider at Wi Naadl. haffuer befallet Worre Lenhsmend vdi Wendellbo Stift, at schulle nu strax ved deris fuldmechtige, lade opkreffue W-uillige Dannemend, som vdi en Huer derris Lehn, Kunde besigte Worris och Cronens gaarde och goedz endten de thill andre Kunde Verre pandtsat eller iche, Saauel som der tilliggende Schoffue och Wildbanne, Huorledis de Nu Erre ved magt, och det udi Schoffogdernis, Schoff Riddernisz, och Dyr Vogternis Nærue-relse som Schoffuenis och Wildbannernis Lejlighed best er bekjendt, Huilket alt de till dend 8de October førstkommende schriftligen schal lade Werre thill Rede, thi bede Vi eder och Naadl. Wille, at i Retter eders Lejlighed efter thill

¹⁾ Nu Benzon ved Grenaa.

samme thid at begiffue eder offuer til forⁿ. Stiftt, Och der vdi alle Worre och Cronens Lehne, Wnder samme Stiftt vdi Lenszmendennis eller derris fuldmechtigers Nærverelse besigtiger och besøger Worre och Cronens Slotte, Gaarde och Closter samt Ladegaarde, Saa och Wnderliggende Gaarde och goedz, som forskreffuet staaer, huorledis de nu paa Biugning erre ved Magt, Saa och registrere huad inventarium paa huer Sted findis, desligeste forføjer Eder til Kjøbstæderne Vnder samme Lehne liggendis med flid forfarrendis vdi huad Stand de nu findis och huad schade di lid haffuer, tålmed och bøndernis Lejlighed udforsche om di till os och Cronen herefter som tilforn deris aarlig Landgilde Kand Vdgiffue eller iche, med Rigtig Specification Huad for schon-sell paa Huer Gaard behøffues indtill derris fulde Landgilde och affgift igjen Kand Udgifuis, Saa och Endelligenn forfarre och Vdforsche Om dend Besigtelse paa Schoffuene gjort Vorder, och i for eder befindes, Kand Eragtis Nøjagtig at Verre, Huilket alt i det snarreste schee Kand, forrette schall, Och videre om alting eders udførlig Relation udi Wortt Candzelle med forderligste indschiche, dermed scheer Wor Willie befallendis eder Gud, schreffuet paa Wort Slot Kjøbenhauffn, dend 30de Augusti Anno 1660.

Saa Høistbemeldte Hans kongl. May. Naadigste Befaling Wnderdanigste at Effterkomme, Haffuer Wi os forføjet till alle Lehnene udi Windelboe Stiftt, och der sammesteds vdi Lehnsmendennis, huis di thilstede haffuer Werrit, och ellers vdi derris fuldmechtiges Nærverelse, Besigtiget Slottene och Ladegaardene, och befunden huis Siun derpaa er thaget effter førrige deromb Kongl. Wdganngne Ordre thill Lenszmendene Richtig at Werre, och ellers Biugningerne offuer alt flux at Werre ruinerit och forfalditt Wndertagen Huis siden Freden er sluttet och Lehnsmendene effter Kongl. Be-naadninger och Befallinger Haffuer Self ladet Reparere och opbygge, Huilket Siunet Som Hermed følger, Widere Wduiser, Di thuende Lehnisz Westervig Closter och Ørumb Slotts Brøstfældigheder erre thillforne aff de thuende Commissarier, Sigbært Brochenhus och Lauritz Below, Som kongl. Order Haffde Emptfangen, Samme Lehn at taxere och vdligge, berichtiget och vdi derris Underdanigste allerede Offuerschichede Affsigt specificeret och tillkjendegivet Huoroffuer Wi

Wuderdanigste formøner deromb Ey anden Relation fornøden at gjøris.

Bønderne Haffuer Wi och Hafft for os och flittigen Vdforschet En Huers Vilkor och Lejlighed, Erfahrer dend største Diell udi forleden fejdetider Store pressurer at Haffue Wdstandet och Werrit tributeret, frarøffuet goedz och Formue, foruden anden Cruciati och Massacre fjenden paa dennom haffuer brugt och Øffuet; der Landet offuergich, Siden till Hans kongl. May. Vorris Allernaadl. Herris Egne och Allierte folch er Wdgiffuet Store Contributioner och Schatter foruden Inqvarteringer di vdi langsommelige thider Haffuer Hafft, huoroffuer di Ej saa snart igjen Kand Komme till derris fulde Aflinger, Haffuer derforre paa Hans Kongl. May. Vorris allernaadigste Herris Naadigste behagl. taxeret, En diell aff dennom for halff Landgilde, En diell for thredie, En diell for fjerde part, och En diell Ringere och di fattigste gandske Efftergiffuet, som udi hosfølgende och paa Lehnene aff Fuldmechtigerne unterschrevne Jordebøger, findis Wed en Huer Mands Naffn specificeret och antegnet, Huilchet dog En diell Will falde besuerligt at Wdgiffue formoder dog Huis di fremdiellis Under Nogen forlindring paa Hidindtill Haffte Besuerringer, och Gud allermchtigste forlener Welsignelse och fremgang paa Jordens grøde, Kand di om et par Aar Noch som igjen komme I dend Stand, Hans Kongl. May. Kand Niude sin fuldkommen Landgilde deraff, Brøstfældighed paa Bøndergoedzet bifindis Meest at Werre paa di Steder udi Landet Huor marchen Er forbiganget, paa di andre Steder Huis di med noget Ringe Biugningstømmer Maa Wndsettes, eller och Niude nogen anden forskonsell paa Nogen thid, Kand det snart igjen forferdigis oprettet.

Besichtelsen paa Schoffuene som for os efter Siunsmends opkreffuelse er tagit, Erachter Wi Noch Nøyachtig och hermed schichis och følger, Anseendis at Schoffuene disz Werre paa di fleste Steder, nu saavel udi disze Næste som udi færrige Krigstider, gandsche ere ophugget och øde, Huilcket En diell tilliggis fjenden, En diell anschriffuis och berettis till Hals Skandses Fornødenhed at Werre forbrugt, Saa threernis Mangfoldighed, som er afhugget ey kand tellis, som Siunnet videre medbringer och vdviser.

Inventarium paa Lehnene, Som Mesten bestaaer af gamble

things Winder, och ellers Nogle faa Eyendomsbreffue, huilche dend fleste diell Som macht paaligger efter dend Registering Lehnsmanden der paa ved Lehnene leffueret findes udi beholdning, Huad andre thræ Ware och Mobilia Som Lehnene haffuer fult Erre forderffuet, Enn diell af Fjenden brendt och dend Meste part Som er beholden gammel och V-brugelig.

Kjøbstæderne udi Stiftet Haffuer Vi och besøgt och med flid forfarret derris Tilstand och efftersom der mesten alle (Aalborgig och Schaguenn Vndertagit) derris Meste Næring Haffuer aff Landet och Afflinger, Huilche nu formedelst bonden paa Landet I dise besuerlige och forbigangne tider Er ruineret och ey Kjøbstædmanden Kunde gjøre tillførsell Mercheligen haffuer afftagit, och erre forringet, der hos af forprangere och andre som i disse besuerlige forfaldene Krigstider Ingen Loff Haffuer Werret Wndergiffuet, forfattet och giordt Stoer Schade paa derris Nerring och privilegier, Aalborgig By som udi færrige och fremfarne tider Haffuer brugt Stoer Commerce och Handell till Søes er aff Fjenden berøffuet Schuder och Skiberumbne, brandschattet och paa lagt Stoere besuerringer och Contributioner, och derfor uden till die allierte folch er vdgiffuet Stoere Summer penge Korn och Proviand foruden anden besuerringer die Haffuer haft, Saa den største diell aff Borgerskabet der saavel Som vdi die andre Kjøbstæder, Kjøbstæderne haffuer forlatt vdsatt derris Huusze och resterende formue for en Ringe Werd till Lybscher och andre, Som dennom vdi færrige och disse tider Haffuer Vndsatt med Huis penge och anden fornødenhedt di till Contributioner och Indqvarteringer haffuer Wdgiffuet, Huilchen derris Nødlidenhedt die self underdanigst Hans Kongl. May. udførliggerre Will andrage, och Ellers herhos En Specification paa derris Wdgiffter, Saavidt paa Huer Sted Kunde Erlangis, medsendes.

Att Wi forberørte Underdanigste och medt ald Skiuldig flid Effter Worres Naadigste medgifne Ordre och befallning Haffuer forrettet och effterkommet, Bekreffter Wii med Worres Zingnetter Her underthrøgt, och Egne Hender Vnderschreffne.

Actum Aalborrig den 20de Marti Ao. 1661.

Christen Skeel

Jens Rothsteen

Jørgensen.

Knudsen.

I samme Orden som de nævnes i nys anførte Indberet-

ning til Cancelliet anføres her dels ordret og dels i Uddrag følgende Synsforretninger.

1660 den 26de November blev der paa Vennebjerg Herredsting afhjemlet følgende Synsforretning over Aastrup Slot.

»Da var di paa Aastederne Fredagen nest tillforne, da saa di først Aastrup Slots Borgegaard, da er den ved magt, och nyligen en stuer diel derpaa repareret saa nær som en Leyde i den Sønder ende paa fruier stoffuen er brøstfældig och kand icke Rettes med Ringer end femb tøldter fjell. Item 7 Vinduer Var vdslagen och brøstfældig. Dernest saa di Ladegaarden, da er den med thømer och lier ved magt, paa thaget er den brøstfældig och Kand icke Retes eller opbøges med Ringer end 200 Les thag, Den ny Laede, som velb Malt Sehested Nyligen haffr ladet opbøge er vell ved magt Boede paa thømmer lier och thag, Dett Afhjemled forⁿ. Synsmend ved deris ed for et fuldt Syn, Att saa gich vinder vi.«

Af denne Forretning sees, at Ladebygningerne paa Herregaardene i Midten af det 17de Aarhundrede endnu havde klinede Vægge af Leer. Ved den brøstfældige Leyde paa søndre Ende af »fruier stoffuen« er formodentlig ment en Trægavl — af Fjæl —, som i gamle Dage vare meget almindelige paa saavel Herregaardsbygninger som Bønderhuse. Af saadanne Gavle findes endnu enkelte i det nordlige Vendsyssel. —

1660 den 27de November blev paa Børglum Herredsting efter Begjæring af den kongl. Befalingsmand over Aastrup Lehn Malte Sehested til Rydhave afhjemlet følgende Synsforretning over Sejlstrupgaards Bygninger.

»Først saae de et Hus vesten i Borggaarden, som er 20 Binding lang, som er ganske uduelig til nogen Brugelighed, Vinduerne og 5 Døre er borte og samme Hus synes ikke at staa til at »ferde« (reparere). Nok saae de et Hus norden i Borregaarden, som var 14 Binding lang, er Foden paa søndre Side, vestre Ende og nordre Side ganske henraadnet og mest Parten af Loftet var borte af samme Hus, nok saae de det østen i Borggaarden, paa østre Side var Foden ganske henraadnet og en Part af Vinduerne i Fruerstuen udslaaet, nok saae de det søndre i Borggaarden to Loft høj, som baade den øverste og nederste Fod var ganske henraadnet og Tømret paa søndre Side af samme Hus er for største Delen raadnet

og en Del af Lofterne ere meget skrøbelige og Gavlen paa østre Ende hænger paa Fald, og var der 7 Skorstene og alt det der var oven Husene var mest nedfalden og ikke syntes at være brugelige før de blive »opferd« (repareret). Nok saae de et Hus vesten for Ladegaarden, 22 Binding lang, som stod paa Syller og var 5 Døre borte, nok saae de et Hus vesten for Laden, som de syntes der kunde være 40 Oxen i og var intet enten Tømmer eller Tag, ved vester Ende af Laden syntes de der havde staaet 4 Gulv er borte, ellers var Laden ved Magt, og intet Korn fandtes der at være avlet til Gaarden. Dette afsagde og afhjemlede forn. 8te Mænd her for Retten ved deres Helgens Ed, og stod forbemeldte Delefoged Peder Christensen (paa Malte Sehesteds Vegne) med fornævnte Synsmænd til Vedermaalsting der dette gik beskrevet. At saa gik vinder vi med vore Signetter in cuius rei tes.

Fortegnelse paa hvis som er thagen af de Suenske paa Waargaard i Vendsyssel Saa och paa de Thuende greszgaarde Dybvad och Routved der de i Landet indkom 1657 och indtill de igien quiterede Landett.

Først aff general Bødicher och Ritmæster Meier thagett af forn^a gaarde 500 Øxen, Haaper 16, Heste och foller 30, Faar 110, Sviin 300, Kiør och Kuier 24 och 1000 Tdr. Korn.

Dernæst hvad Waar Sogn og Bønder thill de Suenske haffue vdgifuet imidlertid de var i Landet nemblig dette efterskreffuet.

Først er udgifuet till Ritmester Holst af Sognet 10 Sldr. Endvidere er giffuet til Brandskat af Sognet Penge 300 Rdlr. og 3, som Commissarius Albert Siltmann i Aalborg annammede. — Nok blev udgifvet af Sognet till de Suenske fra Nytaarsdag 1658 fra forskrevne Dato 7 Maanedes Skatter, hver Maaned 100 Sldr, er 700 Sldr. Endvidere er i forn^a 7 Maaneder udgifuet till Ritmester Meier 20 Tdr. Havre, 8 ny Sække, der foruden 30 Rdlr. Have vi holdt af Suenskens Rytter 7 og 1 Qvartermester udi 15 Uger, imidlertid giffuet dem 294 Rdlr. Nok giffuet samme Qvartermester 1 Hest saa god som 16 Rdlr. og 20 Rdlr. til Klæder. Endvidere har vi giffuet till Hals Skandse da Suenschen havde den i sin Magt 10 Tdr. Havre, 5 Læs Hø, 6 Gjæs, 5 Tdr. Meel, 6 Lam, 6 Tdr. Øl og 3 Skpr. Salt.

Er os af de Svenske frarøvet og taget af Oberst Heiders Folk 26 Heste og Hopper foruden Klæder og Boskab. — Sumarium paa det Sognet har udgivet til de Svenske saa og det dennem er frataget:

Penge 1136 Rdlr. 2 \mathcal{L} , Havre 30 Tdr., Hø 5 Læs, Meel 1 Td., Øl 1 Td., Salt 3 Skpr., Gjæs 6 Stkr. og 8 Sække.

I Fortegnelsen over Udgifter af Hovedgaarden Nipstrup til Svensken 1657 er blandt andet anført:

Brandskat 100 Rdlr. — Strax derefter blev en stor Proviantskat paalagt, hvoraf jeg udlagde saameget som kunde beløbe sig 85 Rdlr. — Siden blev her indkvarteret paa Gaarden en Rytter med en Knægt og 3 Heste, som laae her udi 20 Uger og som blev her munderet med Klæder og Tøi og foruden maatte jeg (Johanne Kaas Sal. Lars Urnes) give ham Penge 10 Rdlr. Imidlertid er endda indlagt i Qvarter her paa Gaarden 2 Ryttere med 5 Heste, som laae her i 5 Uger af Oberst Ascenbergs Regiment, saavel som daglig Spolering, jeg maatte udstaae eftersom Gaarden ligger paa en alfar Vej til Kjøbstaden. Dernæst er udlagt efter Commissari Gau hans Ordre 5 Heste til det svenske Artilleri, hvilke 5 Heste vare saa gode som 100 Rdlr. — Desforuden laae en Regimentsqvartermester her paa Gaarden fra den 24de Marts og til den 7de Mai med 16 daglige Personer og 24 Heste, hvilken Qvartermester tog bort med sig alt hvis Boskab og andet her fra Gaarden som var dem tjenlig med sig at føre, da de rejste her fra efter de havde tilforn bortsolgt til Aalborg og andet Steds hvad Korn her var mere end de opførde og med sig bortførte, hvilken Skade, jeg der over lider, den kan jeg nu ikke saa egentlig summere, men hvorud over jeg samme Aar fik ganske ringe Sæd og Avl. Det sidste Indfald, som skete af Fjenden i August 1658, da haver jeg atter udlagt den femte Part af Brandskatten, som var 20 Rdlr.

Endvidere udgav jeg til Oberst Heide, hvis Qvarter jeg da var under, 20 Rdlr., saavelsom anden stor Foræring for han skulde lade mig være fri for virkelig Indkvartering. Herforuden udgav jeg til en Rytter, som han lagde her paa Gaarden i Qvarter, og som jeg maatte forskaffe Klæder og Gevær og anden Mundering, som kan beløbe sig 20 Rdlr. —

Om Hjermitselevgaards Stilling under Svenskekrigen 1658

haves følgende Oplysninger i de Thottske Samlinger Fol. 841 paa det kongl. Bibliotek.

Gud Allermægtigste aff Naade forleener min gode velb. Hosbunde Jørgen Krusse med sine kjere Børn langvarendis velstande till Siell og liff. —

Gunstige goede hosbunde eders fromheds schriffuelse er mig den 6 May imod Afften tillhande komen og effter desse Indhold tillschriffuer ieg eders Velb. Copie aff Brandschattens breff, saauell som aff prouiantens fordring aff Hyermedzloffgaard, Originalen findis hoes prousten, huoraff min goede hosbunde kand erfarre huor hiøgt schatt er, dernæst Anders Jenssens fortegnelse paa huis som fra gaarden aff fienderne er bortført, ved dag och tid, och huem det haffuer taget, om huor hiøgt det er taget, det halfue Hundrede øxen kom med flere her aff Landet till Aalborg, og dreffuen sønder vd, miere de kom till Ribe eller Colding er mig vbeuist, støcket tog Commissarien effter hans Beuis for sex Rexdaller, min goede Hosbunde kand erfarre aff Hendrich Gaues schriffuelse till Salguarin paa gaarden om Øxenen, som her hos findis, huorledis hand agtede Folck, Gud forleener os Fred med det som indnu er beholden, den suortte hoppe haffuer en suortstiernet Hestfuoll og er der vist fem aff hopperne i fuaal indnu. Bjug haffue wi till seden førgetiuffe tønder, som det mieste aff schall bliffue saaed nest Guds hielp, Saa er hos os 9tten tønder Malt, fem tønder Roug og miell, till samme kaast som paa adskillige Steder war foruaret, eders Fromhed tør inted frøgte for at der Nogett aff det som er beholden schall Forkomes eller i nogen Maader bortwendis till vnøtt med Seden Schall icke bliffue forsømtt att der med saa schier det mieste mueligt er, Bønderne er suorlig forarmet og ilde driffuendis baade af Fiendernes tuang saauell som aff vnd Fourtrang her haffuer veret, saa Øg og Formue inted magter, Ingen aff Bønderne haffuer betald en β for deris Landgilde Anno 1657 og heller er opbaaren Eng schyld heller tiende Korn vden noget som bleff ytt paa Kierffuen Aff Stiennum og Tolstrup Sogen, som er antegnet huad enhuer haffuer ytt, Salguaren drog paa forgangen tirsdag her fra gaarden effteradt hand haffer ligget her i 24 Vgger, hand var ingen vnd karll, ey heller scheede her paa gaarden nogen Gevalt eller offuerlast, for meesten faldt Indet for her om-

kring, Gud were loffuet wi er schildt wed wor fiender, Peder Schiødt haffuer den schiøde Hund och er der en paa Gaarden och en hos mig indnu beholden, Jeg haaber min goede hosbunde komer med Guds hielp snart hiem, Suortte Christen gick till Cabell med breffuet som var Niels Jensen tillschreffuet er indtill endnu icke komen till bage igien og heller haffuer iey spurtt en got derfra, huor der tillstaaer.

Jeg ved icke om Juncher will haffue pasgangeren till Ryomgaard heller den kand bliffue her till Stadshesten komer.

Aff medfølgende fortegnelse haffuer min goede Hosbunde ald vnderretning vden huis som er giffuen till forchring og huis Haffre som er tillgaaen till Rytter og Salguarens heste midlertid, och will hermed nu og altid Ønske haffue eders Velbhd. Gud allermegtigste till Siell og lifff befallendis.

Torsdag den 7de May Anno 1658.

Christen Hanssen

Egen Handt.

Fortegnelse paa Hvis som dend suenske Kongis folck haffe bekomet och faat her fra Hiermedzloffgaardt, først bleff Gaarden en Leutenant for Atolerid ved Naffn Gabriel Amassassy, gaarden assignered aff Ober Commissarius Albert Sieltmand.

bekome hand den 11te November her fra Gaarden effter hans

strengre order och befaling — Roug 78 Tdr.

thil Salt for 5 g i Aalborg huor aff hand tog til

sig samme Gang 6 Rixdl. och 2 g , di andre gaff

hand Sedel paa paa Atolerids Vegne nemlig... 60 Rixdl.

Noch fich hand samme Gang til Vang til sine

Hestefuur 4 Tr. intet Regnet.

25 Novbr. fich hand her fra Gaarden til Aalborg

Roug 4 Tdr. 4 Rdlr. Regnet.

Biug thuffue och toe Tdr. til 5 g regnet 18 Rdlr.

Huad Krigs Commissarius Hendrich Gav, som

indnu er i Aalborg, haffe bekomet effter order

och befaling :

4de Janv. udført til Krigs Commissarius Roug 34

Tdr. thil Regnet j Rdlr. er 34 Rdlr.

Haur threduffue Tdr. thil 3 g er 15 Rdlr.

29de do. Leveret till proviantmesteren Hermand

Vexel effter Commissarius befaling Biug 9 Tdr.

- 27de Februar Vdført till forⁿ Commissarius ved en
 Rytter vaar her att lade efterse det sidste Korn
 Roug fem Tdr. thil 1 Rdlr. er 5 Rdlr.
 Biug fire Tdr. thil 1 Rdlr. er 4 Rdlr.
 Haur siøtten Tdr. thil 3 & er 8½ Rdlr.
- 15 Dcbr. Herforvden haffe en stik Joncker aff Leutnant
 hidsent att exequere och se till bekommet
 Biug. 3 Tdr.
 Noch haffe Salvaguardien her haffe ligget bekomet
 som hand vill haffe till en Kledning, Biug 16 Tdr.
 Roug 4 Tdr.
 Noch er leveret dend 4 Dcbr. till dend latinske
 scholemester Mester Christen Mortensen i Aalborg
 efter Ober Commissarius Albert Sieltmand
 strenge order som hand fordrede till Affgift aff
 Stinum Sogns tiende, Roug. 16 Tdr.
- Leffuendis Queg som er her fra gaarden kommit: Er først
 af forⁿ leutnant for Atolerid dend suorte Stodhest herfra
 bortført den 30te Novbr
- 5 Aprilis Hopper er her fra gaarden komne efter Commis-
 sarius Hendrich Gav sin ordre och som en aff hans Ryttere
 ved Naffn Christoffer var her och fordrede dem
 hopper iij) intett Regnet
 och den brune Stodhest j) for noget,
 som tilforn i January maanet vaar brent med Kongens
 Kron aff Suerig.
- En suortblossit Fuole er aff Salvaguardien den 30 Decbr. till sig
 tagen och beholt och hede hand Simon Leffler aff hoffstætt.
 Den 18de February er slaghtett Vngfe her paa Gaarden aff
 en Mand i Aalborg efter ordre hannem giffuet aff Com-
 missarien, Vngfe i 4, 3, 2 och 1 Aar, støcher 17.
 Som Kjødet deraff bleff leveret proviantmesteren
 Hermand Vexel paa Aalborg Slott och Hudderne
 til Commissarius. Noch en Koe, som same Gang
 bleff vdført til Aalborg til Commissarius laa til
 Johan Burris
- 26 Martij er Øxen nemlig 50.
 herfra tagen aff Salvaguardien Simon Leffler
 efter Commissarii order. Øxen er regnet støchet
 6 Rixdr. 300 Rdlr.

Herforvden er slachtet til gaards Behoff och Vd-
spisning till Rytterne Stude og quier iij.

Brandskatt som er fordret aff Hjermedtzløffgaardt
aff Ober Commissarius Albert Sieltmand den 22de

Octbr. och till den 31te Novbr. att betalle nemlig 500 Rdlr.

Dernæst er fordret af Hiermedsløffgaard den 4 Novem-
ber som denne Copi liuder.

Det bliver hermed paalagt Fogden paa den adelige Gaard
Hiermedsleffgaard at han skal se til, at han inden 8te Dage
efter Modtagelsen af dette Paalæg leverer nedenfor anførte
Levnetmidler og Provision nemlig:

10 Oxer, 80 Tdr. Rug, 75 Tdr. Mel, 100 Tdr. Malt, 15
Tdr. 5 Skpr. Byggryn, 15 Tdr. 5 Skpr. Boghvede eller
Havregryn, 5 Læ 15 æ Smør, 7 Læ 13 æ Flæsk, 15 Tdr.
Sild, 100 æ , 50 tomme Øltønder, 3 Læster 3 Tdr.
Havre og 50 Skindpelse eller saakaldte Kjoler i Aalborg til
den der ansatte kongelige Proviantmester imod Qvittering.
I modsat Fald vil Militær-Execution finde Sted.

Aalborg den 4de November 1657.

Albert Sieltmand.

Overkrigscommisær hos Hans Majestæt Kongen af Sverrig.

Efter Hans Majestæt Kongen af Sverrig, min allernaadigste Konges og Herres Ratification har jeg faaet det Paalæg at træffe den Afgjørelse med Provindsen Vendsyssel, navnlig med dens Foresatte, Præsterne og Fogderne paa de adelige Gaarde i Jerslev Herred, ligesom ogsaa de i samme liggende Sogne, at de, naar de ville undgaae Brand, Plyndring, virkelig Indqvartering og andre Krigsubehageligheder, skulle yde som følger. I. De adelige Godser: Hundslund Kloster 1000 Rdlr., Skovsgaard 300, Burholt 100, Nipstrup 100, Hiermidslevgaard 500, Hammelse 1000 og Kjælskegaard 500, ialt 3500 Rdlr. -- II. Sognene: Hundslund Sogn 400 Rdlr., Jerslev 400, Vesterbrønderslev 400, Hellevad 300, Hellum 200, Ørum 200, Østerbrønderslev 300, Hallund 200, Thise 300, Tolstrup 300, Stenum 200 og Voer 300, ialt 3500 Rdlr. Og skal førstnævnte Sum udbetales i 3 paa hinanden følgende Terminer, nemlig 1166 Rdlr. 64 β den 30te October, atter 1166 Rdlr. 64 β den 5te Marts og 1166 Rdlr. 64 β den sidste November, og skal den sidstnævnte Sum af 3500 Rdlr. ligeledes udbetales i 3 paa hinanden følgende Terminer,

nemlig 1166 Rdlr. 64 β den 30te October, 1166 Rdlr. 64 β den 5te Marts og 1166 Rdlr. 64 β den sidste November 1658 i Aalborg til den der ansatte Commissær eller Kasserer eftersom hvert enkelt Gods eller Sogn er pligtigt at yde og betale.

I modsat Fald ville de blive Gjenstand for Militær-Execution. De opfordres til at give Agt her paa.

Aalborg den 22de October 1657.

Albert Siltmand,

Overkrigscommissær hos Hans Majestæt Kongen af Sverrig.

Det bliver herved paalagt Fogden paa Hjermedsleffgaard, at han saa hurtigt som muligt skal drive ind i Byen de 50 Staldoxer, for at de, om Gud, kunne være her samme Morgen Kl. 8; med de andre maa det saa vente nogen Tid. De kunne denne Aften vel drive dem ud paa Engene eller tage Foder med. Fogden skal tænke paa hvad han kan udrette med denne Ulydighed. Den Slyngel beraaber sig paa , men han skal vide, at omtalte Proviantanvisning skal betales. Kan han det, saa komme han saasnart som muligt til Byen og betale Pengene, og saa kunne Oxerne blive hjemme. Man tager intet fra den slemme Hund, men han betaler kun, hvad han længe har været pligtigt til at betale. Her gjælder ingen Undskyldning. Sex Læs Hø skal ogsaa bringes med, for at Qvæget kan fodres dermed. Som der handles, saaledes vil Ausvaret blive.

Aalborg den 24de Marts 1658.

Heinrich Gau,

Krigscommissær hos Hans Majestæt Kongen af Sverrig.

Det bemærkes, at de tre sidstanførte Requisitioner, af 4de November 1657, 22de October s. A. og 24de Marts 1658, in originali vare affattede paa Tydsk —

Af Hundslund Kloster og Skovsgaard (nu Dronninggaard) blev udskreven: Brandskat, Magasinskat, bestaaende af de almindelige Victualier, Øxen, Faar, Gjæs og Høns o. s. v., som ialt androg i Penge 5067 Rdlr. 4 $\&$ 12 β . Forøvrigt ingen Bemærkninger om Røveri eller Plyndring saaledes som var Tilfældet paa de fleste andre Herregaarde og Sogne, som under Occupationen vare besatte af Fjenden.

Til Oplysning om Størrelsen og Beskaffenheden af de

i de enkelte Sogne af Svenskerne udskrevne Contributioner anføres her nogle saavel fra det østlige som vestlige Vendsyssel, hvorhos bemærkes, at der i Gehejmearkivets »Udgifter under Svenskekrigen 1657 og 58« samt samme Arkivs »Synsforretninger efter Svenskekrigen 1657—58«, saavidt jeg har kunnet erfare, kun findes saadanne Optegnelser for Krongodsernes Vedkommende, men det kan næppe betvivles, at Tilstanden jo har været værre paa Adelens Godser, som almindeligvis vare mere medtagne af denne for hele Landet saa ulykkelige Krig

Fortegnelse Paa hvis der ehr vdgifuen aff Understed Sogn i Børlum Herred¹⁾ thill Suenschen i denne forleden Krie Anno 1657 och 1658.

1. Beløber sig i Penge Korn og Andet 1242 Rdlr. Som bleff ytt i Aalborg, Noch i Hallsz Skantz och thill Offuerste Putkammer, Och ej beregnitt hvad vdi Øll och Mad Brenvind och thobach, Som kand beløbe sig Mange Penge.
2. Thill Hans Kong. May. Sielfuer i Penge Rug, flesch och Smør ehr Penge 220 Rdlr. och 4 slm&.
3. Thill di Brandenborische: Penge 52 Rdlr., Roug 151 thønder, ehr i Penge 303¹/₂ Rdlr.
4. Thill Offuerste Friszes Regimentt och hans officerer, nemlig offuerste Løttenant Thygge Sandberig, Rickmester Knup, Rickmester Prang, Løttenant Roelle, Løttenant Andtonny, Reformert Løttenant Augustus Wind Roch, quartiermester Laus Skoelle och Coperael Dyderik Slotbaum, item 14 Ryttere i 12 Uger ehr tilsammen i Penge 1231 Rdlr. 2¹/₂ mk
5. Thill Rickmester Bermand i 6 Maaneder Penge 404 Rdlr.
6. Thill Comisarie Jørgen Krusze Penge 70 Rdlr.
7. Thill Rickmester Rudtzler for 1 Maaned 72 Rdlr.
8. Endnu ytt Penge 76 Rdlr. Summa 622 Rdlr.

Anlangendis quittanzer Paa forⁿ. Summa haffuer Nogle aff officieren icke wild giffue Richtige beschiden paa hur mange Penge eller andett en Huer bunde haffuer vdlagt, Men allene Paa efter Føllgene Maeneer, nemlig haffuer den Mand Klarreret sin Contribution fra den Dag och till den Dag,

¹⁾ Nu Dronninglund Herred.

och skall derfor werre quitteret. Hellers haffuer di nogle Quittancer Som di will giffue tilkiende naar di dertill fordris.

Des till Witterlighed Setter wj vnderschreffne woris Zignetter her Vnder, nemlig Christen Thomsen i Hestvang, Lauritz Pedersen i Routtved, Niels Søffrensen ibid., Mads Hellesen i Fladholt, Lauritz Jensen ibid., Klavs Wollesen i Sønder Knud, Palli Pedersen i Kiis og Simun i Quitzel.

Understed Sogn den 20de August 1660.

Fortegnelse paa Præstens Hrr. Peder Hansens Mørches Udgift:

1. Till Suenschen i penge Heste och Andet ved Idellige och vldellige besueringer aff officerer, Rytter, Soldatter och Exequerrer Som moxen alle Thid Sogte hansz Husz Paa bege Sognes Vegne beløber sig offuer Penge 80 Rdlr.
2. Thill Hans May. Roeszthieneste og Floden i Korn og Penge och Heste met sin Mundering 39 Rdlr. 2 m \mathcal{K} .

Huad andet Idellige om Kostning och Besueringer ieg fattige Mand Saa well Som Andre geslige her udi Landett haffuer udstaaed efter mitt Ringe Kaelsz lellighed, ehr mig umouellig att Mindisz end Sier att op Regne. Desz thill witterlighed bekiender ieg met min egen haand, Vnderskreffuen Actum Understed prestegd den 18de August 1660.

Peder Hansen Mørch,

Predicher till Understed och Carup Sogner.

Af Øster Brønderslev Sogn til Svenskerne:

Brandskat 300 Rdlr., Hoser og Vanterskat 24 Rdlr. 36 Lybsk β . Befaling at give til Hals Skandse ugentlig fra den 25de October 1657 og til 1ste Februar 1658: 3 Tdr. Havre 9 \mathcal{K} , 1 Læs Hø 6 \mathcal{K} , Brød af 2 Skpr. Meel $1\frac{1}{4}$ \mathcal{K} , 1 fedt Faar 3 \mathcal{K} , 2 fede Gæs 3 \mathcal{K} , $\frac{1}{2}$ Tde. Øl 6 \mathcal{K} , 8 M \mathcal{K} . Smør 1 \mathcal{K} ; udi Penge hver Uge $4\frac{1}{2}$ Rdlr. $2\frac{1}{2}$ \mathcal{K} , beløber sig tilsammen udi 14 Uger Penge $68\frac{1}{4}$ Rdlr. 2 \mathcal{K} . Derforuden 4 Personer daglig at arbejde i Hals Skandse. Blandt andet mere som blev leveret til Svensken nævnes 30 Faareskinds Peltse eller »Roche« à 1 Rdlr. 2 Læster Rug, Tønden regnet for 6 \mathcal{K} , 60 Tdr. Malt à 6 \mathcal{K} . Brændevin 2 Kander, regnet for 1 Rdlr. 2 \mathcal{K} . Summarum til Svensken $1604\frac{1}{2}$ Rdlr. $1\frac{1}{2}$ \mathcal{K} . —

Af Vester Brønderslev Sogn til Svenskerne siden de kom ind i Landet 1657.

Brandskat og Talpenge 404 Rdlr.

Til Hoser og Vanter, Penge 31 Rdlr. Ogsaa af dette Sogn blev inddrevet adskillige Contributioner af samme Slags som fra Ø. Brønderslev Sogn og til samme Priser. Etsteds er anført i Anledning af en Leverance til Hals Skandse: »Exequerpenge for det kunde ikke saa hastig afstedkomme 9 Rdlr.« — Udgivet til begge Obersters (Putkammer og Heide) Ryttere for Exequering Penge 30 Rdlr. Herforuden stræng Indquartering af fornævnte Obersters Folk. Leveret til Obercommissari Siltmanns Heste, som stod paa Hvilshøigaard, Byg og Havre 1½ Tde., Hø 1 Læs derfor Penge 1½ Rdlr. De nævnte Obersters Folk røvede 13 Heste og 4 Vogne fra Sogneboerne.

Summarum til Svensken i Penge — Varene medregnet — 1114 Rdlr., foruden Provision, Heste og Vogne.

Af Tolstrup Sogn (Jerslev Herred).

»Huis vi haaffuer vdgiffuen till dj Suensche aff Tolstrup effter ordre saasom følger nedenfor Anno 1658, Februar, Marty, Septbr. Maaned:

Till obriste Putkammer er vdgiffuen: aff begge leg vdj Penge 196 Rdlr. 3 β, Ost 1 Læ 5½ æ, Flesk 2 Læ 2 æ, Smør 2 Læ 22 æ, Noch Smør 1 Otting, Rough 2 Tdr. 6 Skpr., Hauffre 17 Tdr., Hø 5 Læ, Noch af Gundis Mølle Mehl 5 Tdr., Noch foruden Brandschatt her vd aff Tolstrup Sogn rede Penge 300 Rdlr. till Telle Penge paa den Schatt 3 Rdlr., for Skou och Strømper Penge 60 Rdlr. Till en paabuden proviant schatt, som schulde vdgiffuis af Sognet: Rough 39 Tdr., Biugh 11 Tdr., Malt 10 Tdr., Mehl 3 Tdr., hauffre 14 Tdr., Gryn 1 Tde., Øxen 25 Stkr., Korn 39 Tdr., Biuch Mehl 1 Tdr., Noch Biuch 17 Tdr., Øltønder ledige 6 Stkr. Noch till Hals Schantze her aff Sognen: Penge 11 Rdlr. 4 β, hauffre 11½ Tdr., halmb 1 Lesz, Øxszen 2 Stkr., Brødh 27 Stkr., Faar 4 Stkr., Øhl 4 Tdr., Høns 16 Pahr, Smør 16 scholpund, Gjæs 8 Stkr.

Er vdgiffuen endnu till en Cornet aff Putkammers Regimente aff Tolstrup Sogen effter quitantz som følger och bleff siden fangen paa alborghusz till Brochenhusesz Regimente. Kom och fordret her at strax schulle vdgiffues vdj rede Penge 15 Rdlr., Execution for den schat 7 Rdlr. Den Tid obriste Putkammer affrejste fra Hiermelszegaard (Hjermitslevgaard) borttog her aff Sognen 2 Heest den ene fraa Jens

Marchuszen, den anden fraa Anders Pederszen i Mølgaard, Tog och fraa Lasz Jenszen i Linderup een Hoppe och een Vogn saa god som Thj dahler.

Dette forschreffne schal beviszes med quitantzer och Sognemends be Krefftelse, Till Witterlighed wi Legsmendene haffuer med voris egen Hender vnderschreffuet och Sedevanliche Bomerche.

Till be Krefftelse Actum Tolstrup Sogn den 7 October 1660.

Jens

I O S.
Olleszen.

Anders Pederszen.
Egen hand.

Morids Lau Senn.
Egenn haand.

Af Hellum Sogn til Svenskerne 1657—58.

Penge 495 Rdlr. 8 β , Rug og Mel i Brød forbaget 25 Tdr. Malt 25 Tdr., Øl 3 Tdr., Øxne 1, Faar 4, Gjæs 8, Høns 10, Smør 3 \mathcal{E} , Havre 24 Tdr 6 Skpr., Strøels 8 Læs, Brændevin 36 Potter.

Ligeledes af Jerslev Sogn:

Brandskat 400 Rdlr. »Exequirpenge« af samme Skat og »Talpenge« 8 Rdlr., 2 Tdr. Havre 1½ Rdlr. »Skatoxer« 8 er 42½ Rdlr. 1 \mathcal{E} .

Givet Proviant til Hals Skandse i 3 Maaneder nemlig Øl, Hø, Havre, Gjæs og Høns samt Faar for tilsammen 42 Rdlr. Endvidere leveret til Hals Skandse 2 Rævbælle à 1 Rdlr. og til en Corporal ligeledes 2 Rævbælle à 1 Rdlr. Arbejde til Skandsen i fornævnte 3 Maaneder med 7 Vogne og »3 Karle med Vognen« (vel hver Vogn?) om Dagen, givet for hver Vogn daglig at leje 24 \mathcal{L} , en ledig Karl 1 \mathcal{E} , ialt beregnet til Penge i de nævnte 3 Maaneder 438 Rdlr. Givet »Exequirpenge« for Restarbejde til Hals Skandse 15 Rdlr. 4 \mathcal{E} .

En betydelig Magasinskat (vurderet til Penge) blev udskreven af Sognet til Hals Skandse og til Aalborghus. Varene bestod af Rug, Malt, Mel, Brød, Havre, Gryn, Smør og Flesk, og beregnedes derfor 1 Tde. Brød (Kovringbrød) og Mel 1 Rdlr., 1 Tde. Rug 1 Rdlr., 1 Tde. Gryn 2 Rdlr. 3 \mathcal{E} , 1 M \mathcal{E} . Smør 3 β og 1 M \mathcal{E} . Flesk 2 β . -- Præsten leverede 1 Sølvske, vurderet til 2 Rdlr. 2 \mathcal{E} , til en Cornet for Sognet. En Enke ved Navn Maren »Piersdatter« blev frarøvet nogle Sølvskeer, vurderet til 3½ Rdlr. og blev der videre røvet 1 Sølvske.

I sidste Indtog af Svensken »er 2 Compagnier Rytter Tropper indlagt paa Sognet paa 3 Byer een Nats Leir og ikke andetsteds, som fordærvede og ødelagde Korn og andet desligeste med Røveri og Plyndren og med Heste at tage og ganske fordærve saavidt de overkom, som ikke kunde erstattes under 120 Rdlr. Ved deres Udmarsch maatte Sognet levere dem 10 Vogne med Heste, vurderet til 100 Rdlr. og hverken Hestene eller Vognene kom tilbage. —

»Endvidere blev røvet i Sognet baade ved Indtog og Udmarsering Heste og Hopper 12 Stkr., vurderet til 100 Rdlr. Samtlige Contributioner af Jerslev Sogn til Svenskerne, beregnet til Penge, andrage 2343 $\frac{1}{2}$ Rdlr. 1 $\frac{1}{2}$ & 6 β. —

For at give et Billede af Resultaterne af de mange »Besigtelser«, som bleve afholdte til Oplysning om Avlingens Forringelse og Husenes Brøstfældighed som Følge af Svenskekrigen meddeles følgende Forretning over endel af Aastrup Gods, hvorhos bemærkes, at Tilstanden i saa Henseende almindeligvis var den samme.

1660 den 26de November blev paa Vennebjerg Herredsting afhjemlet følgende Synsforretning over en Del af Kronens Tjeneres Stilling med Hensyn til Avlingens Forringelse og Husenes Brøstfældighed paa en Del af Aastrup Gods¹⁾ som Følge af Svenskekrigen: Kirsten Christensdatter i Vandsted har ej uden den halve Part Avl og Husbrøstfældighed 10 Sldr., Lars Jensen ibid. $\frac{1}{6}$ Avl, Husbrf. 11 Sldr., Mattis Larsen og Christen Ostensen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 16 Sldr., Niels Peersen ibid. $\frac{1}{2}$ Avl, Husbrf. 20 Sldr., Bagtrup, Jens Eriksen $\frac{1}{3}$ Avl, Thomas Knudsen $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 12 Sldr., Laus Peersen $\frac{1}{6}$ Avl, Husbrf. 15 Sldr., Christen Peersen Smed $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 8 Sldr., Christen Nielsen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 10 Sldr., Lars Mortensen $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 12 Sldr., Christen Jensen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 20 Sldr., Niels Smed øde, Husbrf. 26 Sldr., Lehuset Laus Povlsens Enke øde, Gunde Madsen ibid. $\frac{1}{2}$ Avl gold, Thomas Madsen $\frac{1}{2}$ Avl, Husbrf. 6 Sldr., Lundergaard Christen Lavsens $\frac{1}{2}$ Avl, Husbrf. 30 Sldr.; Skibsby, Thøger Jensen og Jens Lavsens $\frac{1}{2}$ Avl, Husbrf. 16 Sldr., Jens Mortensen og Christen Andersen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 8 Sldr., Osten Ibsen $\frac{1}{6}$ Avl, Husen slett brøst-

¹⁾ Den kongl. Lehnsmænd paa Aastrup var Malte Sehested til Rydhave.

fældig; Tirup Povl Sørensen $\frac{1}{2}$ Avl; Gorrestrup Mikkel Mouritzen $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 30 Sldlr., Jacob Peersen $\frac{1}{2}$ Avl, Husbrf. 16 Sldlr.; Sønder Harritslev: Peer Møgenssen $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 14 Sldlr., Niels Lausen Vandsted $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 14 Sldlr., Peer Peersen Smed $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 16 Sldlr., Jørgen Andersen $\frac{1}{2}$ Avl, Husbrf. 14 Sldlr., Christen Simonsen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 18 Sldlr., Christen Christensen i Solholt $\frac{1}{6}$ Avl, Husbrf. 18 Sldlr., Christen Christensen i Krogen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 8 Sldlr., Anders Lausen $\frac{1}{2}$ Avl, Husbrf. 3 Sldlr., Christen Steffensen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 7 Sldlr., Lars Peersen $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 6 Sldlr., Jens Lausen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 12 Sldlr.; Nørharritslev: Niels Peersen $\frac{1}{2}$ Avl, Husbrf. 10 Sldlr., Peer Thomsen $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 14 Sldlr., Maren Thøgersdatter $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 6 Sldlr., Hans Ostensen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 4 Sldlr., Peder Madsen øde; Havgaard Christen Thøgersen $\frac{1}{2}$ Avl, Laus Mikkelsen $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 3 Sldlr.; Morup Sogn: Morten Jensen Lønstrup $\frac{1}{2}$ Avl, Nørlev Anders Lavsen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 14 Sldlr., Mikkel Jensen og Niels $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 14 Sldlr., Søren Christensen og Isak Peersen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 8 Sldlr., Peder Olsen $\frac{1}{4}$ Avl, Husbrf. 4 Sldlr., Peder Sørensen og Peder Lavsen øde, Husbrf. 30 Sldlr., Morten Pedersen. Knud Christensen $\frac{1}{6}$ Avl, Husbrf. 14 Sldlr.; fornævnte Nørlev Gods er meget fordærvet af Sandflugt; Jelstrup: Niels Mikkelsen $\frac{1}{2}$ Avl, Niels Andersen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 6 Sldlr.; Rubjerg: Ole Povlsen $\frac{1}{6}$ Avl, Husbrf. 6 Sldlr., Niels Troelsen $\frac{1}{3}$ Avl, Husbrf. 16 Sldlr., Jens Steffensen $\frac{1}{3}$ Avl, Christen Sørensen øde, Husbrf. 5 Sldlr.; Aasted: Peder Olsen $\frac{1}{2}$ Avl, Husene meget brøstfældige, Faurholt: Christen Simonsen $\frac{1}{2}$ Avl¹⁾. —

Da denne Besigtelse, som blev foretaget af 13 Mænd, som vare fra Nørum, Rubjerg (ved Vesterhavet), Jonstrup, Vidstrup, Gaarrestrup, Skibsby (2), Harritslev (2), Lundergaard, Vennebjerg, Harritslev og Nistrup i Aasted Sogn i Nærheden af Kattegat, og omfatter vidtstrakte Dele af Vendsyssel, sees heraf, at Bøndernes Stilling efter Krigen ikke har været synderlig forskjellig i de forskjellige Egne. — Avlingens Førringelse og Husenes Brøstfældighed hidrøre dog vistnok i de fleste Tilfælde ikke fra directe Ødelæggelser

¹⁾ Gehejmearkivet.

af Fjenden, men ere i Almindelighed snarere en Følge af den store Forarmelse, som fulgte af de store Skatter og andre Byrder, navnlig Contributioner, først til Svenskerne og siden til vore egne og de allierede Hjælpetropper. —

Skjøndt der ikke i de fra Sognene indkomne Optegnelser paa deres respective Contributioner til Svenskerne ankes over andet end Røverier og Plyndringer og ikke yttres noget om Vold og Overlast, kan det dog ikke betvivles, at Bønderne have været Gjenstand for Mishandling og Grusomheder af Fjenderne, hvilket ogsaa fremgaaer af den foran meddelte Indberetning til Cancelliet fra Christen Skeel og Jens Rothsteen, hvori meldes om forøvet Cruciati og Massacre mod Bønderne. Af de faa Sagn, jeg har kunnet opdrive om Svenskernes Opførsel i denne Krig hidsættes Følgende.

I Vrejlev Sogn ved Hjørring skulde et 4 à 5 Aar gammelt Barn af Frygt for Svenskerne være krøben ind i »Halsen« af en Maltkølle, og da en Svenskér var bleven opmærksom derpaa og ikke paa anden Maade kunde faae Barnet ud, puttede han en Sten i en Sæk og slog dermed Barnet ihjel, og under Forudsætning af, at der er bleven handlet saa ilde med uskyldige Børn, kan man vel være berettiget til at tro, at der ogsaa er bleven forøvet Grusomheder og Skjændselsgjerninger af forskjellig Slags mod ældre Folk, og at man ogsaa i Vendsyssel var meget bange for Svenskerne, bekræftes af traditionelle Efterretninger fra flere Egne. —

Af den over 80 Aar gamle Peder Klit paa Slettemose i Elling Sogn¹⁾, som levende interesserer sig for gamle Minder, er mig meddelt følgende karakteristiske Sagn, som utvivlsomt har en historisk Grundvold og som er bleven fortalt af hans Oldemoder paa Mødrenesiden. Hun var født i Dvergetved i Tolne Sogn og var som voxen Pige hjemme hos Faderen, da Svenskerne bleve indquarterede i denne By, hvor man var meget bange for de frygtede Gjæster og flere af Beboerne flyttede ved Svenskernes Ankomst til nogle Hytter i den nærliggende Dal Skov. For at væрге sig for en usømmelig Spøg af en af de svenske Soldater, som vare indquarterede hos Oldemoderens Fader, gav hun denne —

¹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Top. 4 og 7 B. S. S. 203 og 227

ved Navn Erik Krumtod — et saa vældig Slag af en Vadske-tærskel, at han segnede omkuld, og da hun troede, at hun mulig havde slaaet ham ihjel, løb hun ud i fornævnte Dal Skov, hvor hun forblev i nogle Dage, indtil hun var bleven klog paa, at Soldaten ikke var død. Ved hendes Hjemkomst spurgte en, ogsaa hos hendes Fader værende, Lieutenant hende venligt, om hun nu vilde love ham at blive hjemme for Fremtiden, hvortil hun svarede, at det vilde hun nok, naar hun kunde gaae i Fred for den nærgaaende Erik Krumtod, hvilket Officeren med Bestemthed lovede at sørge for. Ogsaa nogle Herremænd forlode deres Gaarde under den svenske Occupation. Af det foran meddelte om Hjermitslev-gaards Tilstand kan sees, at Ejeren var bortrejst, og Bircherod beretter S. 6 i sine Dagbøger, at Marquar Kaas til Tidemansholm døde den 18de April 1658 paa Læsø, hvortil han »under det svenske Indfald« var flyttet med sin Familie. —

Det kan næppe betvivles, at mange svenske Soldater, ligesom i de øvrige Landsdele, naar derti! Lejlighed gaves, ogsaa bleve dræbte af de kjække Vendelboer. Saaledes havde Peder Klits Bedstemoder fortalt efter hendes Moder — fornævnte Oldemoder —, at da Svenskerne laae i Dvergetved, var en Soldat en Juleaften gaaet derfra gennem Skoven til Dvergetveds Holm¹⁾, hvor Manden slog ham ihjel med en Øxe og begrov ham i Bryggerset, men paa Pladsen, hvor han saaledes foreløbig blev begravet, og hvor der havde været Gaase- og Svinesti, kunde intet Dyr, selv med den bedste Pleje, senere trives. I hvad Ærinde Soldaten var gaaet fra Dvergetved til Holmen vides ikke, men man havde forundret sig over, at han kunde hitte Stedet, da han maatte gaa gennem Skoven, hvoraf en Levning endnu haves til Nørgaard i Dvergetved, og som den Gang strakte sig derfra til Holmen. Da Svenskerne rejste fra Dvergetved rystede de Fylden af de Dyner, de medtog for at bruges som Hestedækkener.

Fra Tversted haves det Sagn, at en Pige af Frygt for Svenskerne var flygtet ned i Horsnab Skov²⁾, hvor der bragtes Mad ud til hende. Der fortælles ogsaa fra denne

¹⁾ Det nuv. Holmen.

²⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. 5 B. S. 132.

Krig om svenske Kaperes Landgang paa Kyststrækningen mellem Skagen og Asdal, hvor de forøvede Plyndring og Mord, hvisaarsag flere Sogne maatte skiftes til at holde Strandvagt, og skulde det være bleven anset for en Stordaad, naar det lykkedes en Bonde at give en Svensker Banesaar. Kvinder og Børn vare i største Vaande, naar Mændene vare borte, og skjulte sig da i Huler i Klittebakkerne, naar de mærkede Svenskernes Landgang. —

Efter nu at have meddelt hvad jeg har kunnet samle med Hensyn til Oplysning om Herregaardenes og Bøndernes Tilstand under den svenske Occupation, anføres de faa Optegnelser, som haves over Kjøbstædernes Contributioner.

»Antegnelse paa alle Contributioner, som er udgivet af Hjørring By til Svensken 1657—1658.

Udgivet til det Svenske Parti, som først kom her til Byen, som Ritmester Holst og Tinnenberg førte, var 50 Mand stærk, maatte give dem af Byen en ny beslagen Vogn og Penge 100 Rdlr. Derforuden tog de alle de Geværer, der var her i Byen, med sig for 100 Rdlr.

Maatte give Oberst Siltmand i Aalborg for et Beskjærmelsesbrev 5 Rdlr.

Brandskat af Hjørring 700 Rdlr.

Talpenge og Qvittantspenge 7 Rdlr.

Matrialskat »vd aff alt« efter Specification og derfor givet og udi rede Penge 122 Rdlr. 2 $\frac{1}{2}$ 10 β .

Samme Matrialskat skulde have været leveret i Frederiksodde, men blev leveret i Hals Skandse, og maatte give Commissaren derfor 22 Rdlr.

Maatte give til Exequer, som kom her til Byen og lagde dem ind til Borgemesters at exequere for Resten af Brandskatten og ellers begjærede at skulle skaffe et Centner Krud af Byen og derfor skattede mange Folk fordi de ej kunde faae det og derfor maatte give dem 12 Rdlr.

Paabuden Proviantsskat 200 Rdlr. og derfor akkorderet paa Penge og blev leveret 100 Rdlr.

Efter Commissari Gau hans Paabud, af Hjørring skulde gives 600 Øl Tønder, som blev leveret i Aalborg, kostede Penge 150 Rdlr.

Udgivet til Oberst Rissengriu fra den 20de November og til den 1ste Mai han hafde Hjørring By i Qvarter, er 5

Maaneder, baade Maanedspenge, Heste, Hopper, Vogne og til Mundering til ham selv og hans Folk, Salvoripenge med al deres Underholdning og Fortæring til hans Heste, kostede Byen over 800 Rdlr. —

Den 14de Januar 1658 ankom til Hjørring Oberst Raumstrups Regiment og havde Stabsqvarter her 1 Maaned, kostede Byen 300 Rdlr., lod gjøre en ny Rustvogn, som Commissari Gau bekom for han skilte Byen af med den Raumstrupske Indqvartering, kostede over 50 Rdlr.

Maatte give Commissari Gau for 15 Karle, han havde udskreven af Hjørring i Hs. kongl. Maj. Tjeneste af Sverig, Penge 30 Rdlr.

Givet til en Corporal af Oberst Pitters Regimente med nogle Ryttere, som exeqverede for Proviantskat, Penge 12 Rdlr.

Den 16de Marts 1658 ankom Oberst Lieutenant Due for Dragonerne med en Major, 4 Captainer, 4 Lieutenanter, 4 Fendriker, 1 Auditor, en Præst, en Sekretær, en Barber, en Profos og en Stokke Knægt med al deres medhavende Knægt, Folk og Heste og blev liggendes her til den 2den Mai og fik al deres Forplejning, saa den arme By maatte udstaae meget med dem, og de ogsaa røvede og tog fra mange godt Folk og tilmed beskattede Byen mange Penge af, som kom Byen til Bekostning mellem 8 à 900 Rdlr.

Maatte give efter Commissari Gau hans Skrivelse til det svenske Artilleri 2 Heste, som kostede 30 Rdlr.

Den 30te April 1658 kom den ganske Dues Eskadron Dragoner, og blev liggende her til den 2den Mai De massacrerede og ganske ødelagde hvad her hos det fattige Borgerskab fandtes, saa mange fattige Borgere ikke beholdt det ringeste til deres Hustruer og Børn, og lider dette Borgerskab denne Gang Skade for mere end 200 Rdlr.

Den 20de August 1658 ankom de Svenske atter til Hjørring og begjærede paa Commissari Jorvius's Vegne Brandskat og maatte man da give dem 28 Rdlr., og var samme Folk en Lieutenant ved Navn Thomas Millier med 30 Ryttere, var her 2 Dagestid og kostede Byen over 20 Rdlr.

Den 22de August 1658 ankom atter Oberst Rissengrin med en Lieutenant og 7 Ryttere og Rustvogn og havde

Assignment paa Byen; maatte give ham forud fra den 20de August og til den 20de September 80 Rdlr.

Hans Folk Salvoripenge 10 Rdlr.

Oberstens Traktement med forskrevne hans Folk og Heste kostede Borgerskabet over 120 Rdlr. —

Den 2den September 1658 kom en Fendrik til Byen med Exequerer for Svenske Kongskat, maatte give dem 10 Rdlr. Udgivet af samme Kongskat 60 Rdlr. Talpenge 1 Rdlr., Matrialskat over 20 Rdlr., og for Proviantskat 50 Rdlr. — Her begynde Ydelserne til de danske og allierede Tropper.

1658 den 3die Juli ankom til Hjørring Lieutenant Kristoffer v. Ditlev og en Cornet under Brokenhouses Regiment med 46 Mand og Heste og havde Assignment her paa Byen og 13 Ryttere, som havde Assignment paa Skagen, og bleve saa liggende her tilhobe til den 9de Juli om Morgenen, kostede Byen 24 Rdlr. og maatte give for Officerer da de brød op 26 Rdlr.

Givet en Lieutenant under velb Niels Lyckes Regimente ved Navn Hans v. Sinden og hans Qvartermester og Corporal, som havde Assignment paa Byen og laa her i 4 Maaneder 55 Rdlr.

Den 18de Februar 1659 fik Oberst Fris med hans Stabs Personer fra fornævnte Dag og til den 6te September dette Aar (1661) 1282 Rdlr. Derforuden Salvori og Exequerpenge 34 Rdlr., en Rustvogn med 4 Heste for 50 Rdlr., en Pas Vogn med 2 Heste for 20 Rdlr.

Summa givet det Fris'ske Regiment 1386 Rdlr.

Fra den 28de August 1659 til den 30te Decbr. samme Aar er givet til General Fux's Regimentes Officerer 521 Rdlr. 14 β .

Fra den 17de Novbr. til den 30te Decbr. 1659 givet til en Oberstlieutenant under Fuxes Regiment med hans medhavende Officerer til Servits Penge 60 $\frac{1}{2}$ Rdlr.

Fra den 31te Decbr. 1659 og til den 11te Aug. i nærværende Aar (1660), er 7 fulde Maaneder, er givet til General Fuxes Officerer, som havde Assignment paa Hjørring, i rede Penge 945 Rdlr. Derforuden beløber sig for Soldaternes Fortæring, som var indquarteret her i fornævnte 7 Maaneder, hver Person 9 β danske om Dagen, er ialt 2558 Rdlr. 6 β .

Item en Qvittering, dat. Aalborghus den 17de Marts 1659, til de Allierte for Landets Befrielse og deres Indqvartering 160 Rdlr.

Nok en Qvittering, dat. Aalborghus den 22de Marts 1659, for 20 Tdr. Øl og 157½ Lpd. Kovringbrød

En Qvittering, dat. Aalborghus den 3die Januar 1660, for 100 Rdlr. til Frederiksoddes Proviantering og Militiens Underholdning.

En Qvittering, dat. Aalborghus den 20de Februar 1660, for 40 Par Sko og 40 Par Pindstrømper til Soldaternes Fornødenhed, 30 Rdlr.

Givet til Oberst Dynes Officerer fra den 18de Aug. til den 13de October 1660, 141 Rdlr. 3 Ɔ 14 β .

Fourage til 2 Heste 6 Rdlr. 1 Ɔ . —

Givet Officererne under Feltmarskalkens Regimente, 2 Lieutenanter, en Fendrik, en Cornet, en Qvartermester og en Trompeter fra den 18de Aug. til den 4de Novbr. 1660, 224 Rdlr. 4 Ɔ 12 β . Endvidere fra den 4de Novbr. til den 16de Dcbr. s. A. 120 Rdlr. 5 Ɔ 13 β .

Den 1ste October 1660 ankom Oberstlieutenant Petters, som havde Assiguation paa Hjørring; givet ham fra den nævnte Dag til den 2den Novbr. s. A. 68 Rdlr. 2 Ɔ .

Fra den 2den Novbr. til den 16de Decbr. 1660 givet forⁿ. Oberstlieutenant 98 Rdlr. 3 Ɔ 12 β , samt givet hans underhavende Officerer og Soldater, fra den 17de October til den 22de Dcbr. 1660, 248 Rdlr. 2 Ɔ , og endvidere givet til en Fendrik med sine Officerer og Soldater af Feltherre Schockes Regiment, som var assigneret Hjørring, fra den 17de Dcbr. 1660 til denne Dag 330 Rdlr. 1 Ort

Summa er udgivet til vor egen allernaadigste Herres Krigsfolk og Militse anslaaet i Penge 7325 Rdlr. 4 Ɔ 7 β . —

Og til de Svenske, medens de vare Landet mægtige, anslaaet til Penge 3939 Rdlr. 2 Ɔ 10 β , er tilsammen, som denne nu meget forarmede Byes Indbyggere have udgivet nu paa fjerde Aar, anslaaet til Penge 11,265 Rdlr. 1 Ɔ 1 β , hvorover denne arme Byes Borgerskab er kommen saaledes tilgatters, at næppe nogle faa findes som uden stor Borg og Gjæld kan nære sig, men Tid efter anden maa flytte fra Byen og mange Huse og Gaarde staae ganske øde.

At saaledes i bemeldte Tid er udgivet som forskrevet

staaer af Hjørring Byes Indbyggere, vinder vi med vores Signeter paatrykt og Hænders Underskrift.

Actum Hjørring den 17de Marts 1661 ¹⁾.

Jacob Christensen.

Mads Christensen.

Peder Nielsen.

Thomas Andersen.

Uagtet største Delen af Contributionerne af Hjørring By ere ydede til vore egne og de polske, brandenburgske og tydske Hjælpetropper efter 1658 og saaledes kunne siges at ligge udenfor Planen til denne Afhandling, ere de dog medtagne for at vise det store Omfang af den Nød og Elendighed, Følgerne af denne Krig bragte over denne By, som den Gang kun var af ringe Betydning saavel i mercantil som landøconomisk Henseende.

Fra Skagen haves følgende Efterretning om Følgerne af Svenskekrigen ²⁾.

«Eftersom wj aff Skaffby haffuer Bekommit velb. Jens Rodtsteen Knudsens Hans velb. Skriffuelse anlangende Kongl. May. Order, at wj skulle giffue tilkjende huad Skade wores By haffuer bekommit I denne forbigaaende Fejde thid, saavelsom at giffue tilkjende huad Stand wores By nu er vdj.

1. Da er der først thagenn aff de Suenske Caper thoe aff woris Beste Jachter Med alt sit indhavendis Godtz.
2. Saavelsom er taget och vdplyndret fraa en Del aff woris andre smaa Jachter, alle deris Indhavende Godtz af Suenske Capper.
3. Derforuden er wj gansche vdschatet aff Fienden dj Suenske.
4. Og sidenn med gandsche streng Indquartering Och Storre Skatter Bethynget.
5. Ellers er woris By Megit forderffuit aff Sandfogh.
6. Efter forberørte Lejlighed er en stor Diel aff Borger-skabet deroffuer geraaden i Armod.

Huor vdaff Kortelig i Sandhed kand Erachtes woris fattige Byes Ringe wikkor, storre Skatte och høje Betyngelse som ingen anden Nering haffuer end Ringe fischerj.

Att saaledes i Sandhed er winder wi Jørgen Laursen

¹⁾ Gehejmearkivet.

²⁾ Sæmmesteds.

Søffren Brun och Lauritz Pedersen Raadmend i Schaffuen
Med worris Egen Hender Herunder schreffuet och Tegnet.

Datum Skaffuen den 30te Januar 1661.

Jørgen Laursen
egen haand.

Vdi Søffren Bruns frauerelse
Niels Christensen Mur
Egen Haand ¹⁾).

Fra Sæby haves kun følgende Oplysning om Følgerne af samme Krig.

»Eftersom ærlige og velbyrdige Mænd Christen Skeel Jørgensen og Jens Rodsteen Knudsen, Hans Kongl. May. velbetroede Commissari, have efter Hans kongl. May. Ordre i Dag, som er den 17de Marts 1661, været her udi Sæby der at forfare hvad Tilstand Byen nu udi findes, samt hvad Skade den nu udi denne foregaaede Fejdetid lid haver, saa er det os nu ganske umuligt samme Byens Tilstand og Skade nu saa hastig de gode Mænd skriftlig at forklare, eftersom Byens Armod er ganske stor og Indvaanerne som hver særligen sin Tilstand og Skade skulle tilkjendegive, er en Del af Byen forrejste, dog skal vi med det første samme Byens Tilstand og Skade skriftligen forfatte, og hvor de gode Mænd befaler det med største Flid og Lydighed hensende og samme Hans Maj. Ordre med største Underdanighed efterkomme saavidt vi nogenledes kan forfare og udforske ²⁾).

Sæby, den 17de Marts Anno curentis 1661.

Lauritz Niels Ruus. Peder Christensen. Mads Nielsen.

Til Oplysning om Tilstanden efter Svenskekrigen i den sydlige og sydvestlige Del af Vendsyssel hidsættes Følgende.

I en paa Hals Birketing under 21de September 1660 afhjemlet Synsforretning over Hals Birk varierede de forefundne Forringelser af Avlingen imellem $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$; om Husbrøstfældighed findes kun ganske faa Bemærkninger, og findes om disse almindelig anført:

»Ellers er mesten Parten hver Mands Huse temmelig ved Magt paa Tømmer mens mangesteds paa Taget slet forfalden.« Synsmændene vare ogsaa »udi alle kongl. May. Skove her udi Birket, og da syntes dennem at Træerne af

¹⁾ Gehejmearkivet.

²⁾ Sømmesteds.

Eg og Bøg af store og smaa er ganske forhugget i denne Fjendetid, saa den ikke efter denne Dag kan føde nogen Svin. Hvad Underskoven og Dyrestanden belanger, da er den nogenledes ved Magt, dog formedelst forberørte Skovhug og Træernes Bortrødning er Dyrene forjaget, dertil svarede Skovfogden og Skovrideren her i Birket, at hvis Træerne sig belanger, som synet er, at være forhugget i forⁿ Skove, de ere komne til Stormpæl, Pallisader om Hals Skandse saavel som til Ildebrand og andre Skandsens Fornødenheder i denne Fjendetid og er desaarsag Dyrene heraf Skovene forjaget.«¹⁾

I en paa Kjørherredsting under 18de September 1660 afhjemlet Synsforretning over Avlingen i dette Herred, navnlig i Sognene Sundby, Hvorup, Vadum og Biersted, varierede de forefundne Forringelser, som ovenfor i Hals Birk, imellem $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$. Om Husbrøstfældighed er enkelte Steder bemærket, dels at Husene vare brøstfældige og dels at de vare ved Magt. Enkelte af Stederne betegnes som øde. Om Skovene er anført: »Povlstrup Skov var mestendel ophuggen og øde uden nogle faa krumpne Træer.

»Dødskov var og mesten øde og ophuggen uden ungefær en halv Snes Træer baade Hallinger og ferske.«

Paa Hvetboherredsting blev ligeledes under 1ste October 1660 afhjemlet en Synsforretning over Avlingen og Brøstfældigheden og vare Forholdene gjennemgaaende de samme som i fornævnte Kjørherred. I Klitegnene var for nogle Byer bemærket, at Markerne vare ødelagte af Sandflugt²⁾.

Ved de ligeledes i 1660 afhjemlede Synsforretninger i Jerslev, Dronninglund og Børglum Herreder — om hvilke foran er meddelt en Del specielle Oplysninger fra flere Sogne — om Avlingens Forringelse og Husenes Brøstfældighed vare Forholdene almindeligvis de samme som i den foran omhandlede sydlige Del af Vendsyssel³⁾.

I de forskjellige Oplysninger, jeg har fundet i Gehejmearkivet om den svenske Occupation af Vendsyssel, haves ingen nøjagtig Efterretning om naar Svenskerne ere dragne

¹⁾ Gehejmearkivet.

²⁾ Sammesteds.

³⁾ Sammesteds.

over Limfjorden mod Nord, men dette maa være sket i October 1657 og bekræftes ogsaa af, at der, som foran meldt, blev fordret Brandskat (500 Rdlr.) af Hjermitlevgaard fra 22de October til 31te November s. A., og der haves heller ingen Oplysning om, at der er bleven udskreven Contributioner af de Svenske i Vendsyssel før i October 1657. Uagtet den roskildske Fred — underskrevet 26de Februar 1658 —, forbleve de Svenske dog i Vendsyssel indtil næste Foraar, og Bircherod beretter herom i sine Dagbøger S. 7, at Oberst Eberhard Putkammer med sit Regiment samt de andre svenske Officerer med deres Tropper den 2den Mai 1658 rykkede ud af Vendsyssel og Vendelbo Stift, som de siden forgangen Aars October Maaned haver havt inde. Nogle tage ud ved Harboøre, en Del over Agersund, de andre andensteds, og lode de alene blive 200 Mand tilbage efter sig, til de resterende Contributioner at inddrive.« —

Efterat Carl X. paany havde aabnet Fjendtlighederne mod Danmark i August 1658, besatte han ogsaa i Slutningen af samme Maaned Vendsyssel igjen, som sees af, at de Svenske atter kom til Hjerring den 20de i samme Maaned og fik betalt 28 Rdlr. i Brandskat. Den 2den September s. A. kom ligeledes en Fændrik til Hjerring med »Exequerer for Svenske Kongeskat«, og Johanne Kaas har i sin Indberetning om Contributioner af Nipstrup anført, at hun under de Svenskes sidste Indfald, »som skete i August 1658«, havde betalt 20 Rdlr. i Brandskat. Af efterfølgende Uddrag af Lehnsregnskab fra Aalborghus sees ogsaa, at den danske Besætning, som, efterat de Svenske første Gang havde rømmet Vendsyssel, havde besat Hals Skandse, maatte ved Fjendens uventede nye Fremrykning overgive sig ligesom flere mindre danske Troppeafdelinger, som fandtes spredte rundt om i Jylland.

I Aalborghus Lehnsregnskab fra Philippi Jacobi Dag 1658 til Aarsdagen 1659 findes anført:

»Penge Wdgiffuen thill Guarnisionen i hals schanses proviantering och andet Nødvendigt dette Aar som følger. Effter hans Exelendz her General Lieutenant Ulrich Christian Gyldelow schriftelige Befaling daterit Viborg 5te och den 10de Juli 1658 bleff Indlagt vdi schandzen Itt hundrede Knegte vnder Major Anders Lauridzens Commando Som och

der forblev Indtill di Suensche schandzen ved Accordt bleff offuergiffuen des midlertid forschaffet och did Sent proviant Som beløber vdi Penge efter her hosfølgende Majorens beuis
Penge iij ct. vij Dlr.

Deszmedlertid forschaffet bemelte major Amonition och Materialia, Saa och andenn bekostning Iligemaade efter Majorens Vdschreffne bevisz Som beløber

Penge xlv Dlr. ij Ort vj β.

Efter Majorens Idelig och Indstendige anmodning maatte jeg hannum forschaffe till sin och hosz haffuende officerers vnderholdning Efftersom di ingenn andenn Raad haffde Reede Penge efter hosligende Bevisz

Penge jct. Dlr.

Summarium som forbemeldt till schandtzens Guarnison vdgiffuet

Penge iiij ct. j Dlr. ij Ort vj β¹⁾.

Naar Svenskerne, efter det sidste Indfald, ere dragne ud af Vendsyssel, kan ikke oplyses, men det er næppe sket før i October 1658, da det var først den 17. Septbr. s. A. at det ved et kongeligt aabent Brev blev paalagt Indbyggerne overalt i Jylland at assistere Kurfyrsten af Brandenburg, som nu snart med sin Arme vilde komme Danmark til Hjælp med at drive Svenskerne ud af Landet, og kom denne Fyrste ogsaa den 30te i s. M. til Husum, hvor han forblev i 14 Dage for at vente paa den øvrige Del af sin og de Allieredes Krigsmagt²⁾. Da det ikke vides, at der fra Vendsyssel er bleven ført Klage over Polakkernes og de Kejsertiliges Ødelæggelser, maa deraf kunne sluttes, at de allierede Hjælpetropper ikke ere naaede derop; thi i det øvrige Jylland ansaaes disse for meget værre end Svenskerne, og det kan vistnok ogsaa siges, at Vendsyssel, som vel ogsaa led meget under Svenskekrigen, i det Hele taget dog er sluppen lettere end det sydlige Jylland, hvorfra der haves mange paalidelige Efterretninger ikke blot om meget værre Plyndringer, men ogsaa om en Mængde Voldsgjærninger, Ødelæggelser, Mishandlinger og Drab — for Ex. paa Præster —, især forøvede

¹⁾ Kongerigets Arkiv.

²⁾ Bircherod.

af Polakkerne¹⁾. Videre herom fra Sønderjylland kan sees i Bircherods Dagbøger S. 25. —

Af Arkivsager, navnlig Tingbøger og gamle Documenter, vedrørende den indre Historie, er desværre meget bleven ødelagt under den svenske Occupation og i en i Kongerigets Arkiv værende Reversal over Tingbøger paa Aastrup Slot findes anført, at Tingbogen for 1656 er bleven borte og af Fjenden forødt 1658, og er endvidere bemærket: »For 1644 og 1645 findes ingen Tingbøger, men berettes i sidste svenske Fejde (1657—58) at være optagen og forødt.« —

¹⁾ Meddelt af Hr. Overlærer Kinch.

Historisk topografisk Beskrivelse over Hellum Sogn.

Samlet af Lavst Røjkjær.

Hellum Sogn i Dronninglund Herred skal udgjøre 3529 Tdr. Land og har 78 Tdr. Hartkorn; det hører til Vensyssels Højland, og dets østlige Del optages helt af Bakkekjæden »jydske Aas«, der paa dette Strøg er omtrent af $\frac{1}{4}$ Mils Brede og falder brat af til begge Sider baade imod Hellum og Skjæve Sogne. Samme Aas dannes ellers af store afrundede Bakker med dybe Kløfter imellem. Et af de højeste Punkter er *Storstensbakken*, hvorfra man har en herlig Udsigt over største Parten af Vensyssel. I klart Vejr kan man med uvæbnet Øje, naar man vender sig mod Øst, se Kattegat, og det mellemliggende Land med sine mange Herregaarde og velbyggede Bøndersteder giver et oplivende Syn. Vender man sig mod Nord, overser man Højlandet til Bakkerne ved Frederikshavn og længere i Vest skimter man Hjørring. Vender man sig mod Vest, overskuer man Landet helt ud til Havet, og i sydlig Retning ud over Vildmosens store Flade ser man tydelig Egnen omkring Nibe og Løgstør. Vender man sig mod Syd, optages Synet noget dels af selve Aasen, dels af Hammer Bakker, dog kan man skimte Højlandet syd for Aalborg. I Begyndelsen af dette Aarhundrede var hele Aasen her i Sognet udyrket og lyngklædt; men ved Udskiftningen fik hver Mand i Sognet en »Bakkelod«, som de siden have bortsolgt, og saaledes er der paa disse Lodder

Tid efter anden bygget 15 Huse. Ved disse Nybyggere har Aasens Opdyrkning i den sidste Menneskealder taget et stort Fremskridt, og de fleste af dem have drevet det til at blive kjørende, og mange af dem sidde allerede i gode Kaar, eftersom Jorden er saa god, at den tilstrækkelig lønner Dyrringen og tillige har lidt Hartkorn. Dog er over Halvdelen af Aasen endnu Hede, og meget deraf vil slet ikke kunne lade sig dyrke, fordi Bakkerne ere for stejle; men der findes ypperlige Jordbundsforhold for Træplantning. En Mand, Fogtmann i Pilgaard's Mølle, har og begyndt derpaa, idet han har ladet omtr. 4 Tdr. Land beplante med Naaetrær; det var ønskeligt, om flere vilde følge hans Exempel. Forresten frembyder Aasen en mærkelig Jorddannelse, da Vest-siden af den bestaar af Sand eller Sandmuld, medens dens østlige Del bestaar af Lerjord. Den øvrige Del af Sognet er ellers mærkelig ved flere dybe snævre Engdale, som med sine smaa Vandløb i flere Retninger gjennemskjære Sognet. Langs hen ad Sideskrænterne paa et Par af disse Dale, nemlig Hellumlunds og Nokkebjergs Dal, findes Ege- og Bøgekrat, hvilket giver dem en vis Ynde, og dersom man paa disse Steder vilde frede den Trævækst, som er, og tillige plante mere, kunde de forskjønes meget. Landet imellem Dalene hæver sig flere Steder til ikke ringe Højde, navnlig er hele den nordlige Del af Sognet et Højland, som udmærker sig ved sine mange Kæmpehøje. I Sognets sydøstlige Hjørne findes en større Kjærstrækning.

Hele Aasen i Hellum Sogn har i den historiske Tid været klædt med Skov, som i Syd har staaet i Forbindelse med Hellevad Sogns Skove og mod Nord med Jerslev Sogns Skove. Nu er af denne Skovrigdom kun tilbage *Endelt* Skov, som bestaar af Bøge og udgjør omtrent 60 Tdr. Land. Sit Navn har den faaet af, at den fra gammel Tid var et Særskifte til Holmgaard, og det maa den vel især takke for, at den endnu er til. I syttende Aarhundrede kaldes den altid »Holmgaards Endielt«, og efter et Tingsvidne fra 1636 kunde den føde 60 Syn. Baade Gaarden og Skoven hørte under Burholt; men da Gaarden i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev solgt til Selveje, forbeholdt Herremanden sig Skoven, som igjen for en halv Snes Aar siden solgtes til Vorgaard. Det er en kjøn Skov, som med sine dybe Dale

og høje Bakker giver rig Afveksling. — Nord for denne Skov langs hen ad Aasen og helt hen til Jerslev Sogneskjæl fandtes i forøvms Tid *Hellum Fælleddsskov*, som har været meget betydelig, skjönt der nu ikke findes ringeste Levning; dog overalt i Bakkerne træffer man »Rølbuser« og »Rødvæltshuller« samt mangfoldige Kulmilesteder som Vidnesbyrd om den forsvundne Skov. Den var til fælleds Brug for alle dem, som ejede Gods i Sognet, og da den saa at sige var Gribsgods baade her for Sognet og for Nabosognene, er det ikke saa underligt, at den allerede var ødelagt, ja maaske helt borte i Slutningen af 17de Aarhundrede. I Begyndelsen af nævnte Aarhundrede var Skoven ikke saa lille, og da der forekommer enkelte Tingsvidner om den, meddeles de her, for at man deraf kan se, hvorledes den hjemsogetes af Ransmænd ikke alene fra Hellum men og fra Sognene længere imod Vest. Saaledes fremkom 1635 paa Herredstinget 5 Mænd, hver paa sin Hosbonds Vegne (de fem Lodsejere i Hellum Sogn, paa hvis Vegne Mændene fremtraadte, vare Just Høg, Niels Fris, Jørgen Orning, Mogens Kaas og Birte Lindenow) og sagsøgte følgende »for Ran, de havde øvet i Hellum Fælleddsskov sidste Gang, eftersom Synsmænd havde omhjemlet«. Saaledes blev en Mand i Jerslev sagsøgt for 4 Læs stort Træ, og 2 Md. sammesteds hver for 1 Læs Ris, 1 Md. i Musted for 1 Læs Træ, 1 Md. i Klæstrup for 1 Læs Ris, 1 Md. i Hollensted for 1 Læs Ris, 2 Md. i Jerslev hver for 2 Røller og nok en Md. sst. for 1 Skaj¹⁾; endvidere 23 Mænd i Hellum Sogn, som havde taget dels stort Træ, dels Røller, Ris eller Skaj; nogle af disse havde faaet flere Læs. Et saadant Ran var ikke sjældent, maaske aarlig Tilfældet, og endnu gaar det som et Ordsprog her i Sognet, at »Skovtyve lader man gaa«. 1643 forekommer atter et Tingsvidne, som siger, at 6 Synsmænd havde synet Hellum Fælleddsskov for at se »hvad der var hugget ulovligen siden sidste Syn, og saa de da, eftersom de blev forevist, at der var hugget 98 Røller, 52 grøn Bøger, 13 Skaj, og nok var der stukket af (o: Grenene afhuggede) 17 Bøger«. Samme Tingdag, som dette vidnedes, tilstod Stævningsmand, at de sidste Søndag baade ved Hellum, Hallund og Jerslev Kirker

¹⁾ Et vissent eller udgaaet Træ.

havde stævnet de Mænd, som havde hugget i Skoven. Nogen Tid efter i det samme Aar fremstod paa Tinget de 6 Skovfogder for Hellum Fælledsskov (de boede i Munkholt, Krattet, Karlsbjerg, Slettingen, Mærkmose og 1 i Hellum By) og vidnede, at af de Trær og »Stu« (3: afhugne Grene), Synsmænd sidst havde omhjemlet som ulovligen var hugget, havde 9 Md. i Hellum faaet ialt 17 Røller, 9 Skaj og 6 Læs Stu, 1 Md. fra Jerslev 2 Læs Stu, og 1 Md. fra Sterup fik 2 Røller; men samme Dag, som denne sidste var i Skoven, var der bortstjaalen 6 Røller; »man vidste ej, hvem var Tyven, men dem var der lyst til bands for« 3: Tyven var bansat fra Prædikestolen. 1635 lader det til, at Sognets øvrige Beboere have villet forbyde Mændene i Sneverholt, Mærkmose og Lundegaard fra at bruge Hellum Fælledsskov; thi paa Herredstinget stod 6 Mænd paa deres Hosbonds Vegne og havde indstævnet fornævnte Steders Beboere for at høre Forbud, »at de ikke maatte indkomme i Skoven med Øxehug eller anden Brugelighed, førend de beviste deres Rettighed eller lovlig Adkomme eller Lod derinde at have«. Da der var særlig Skov til forⁿ Steder, har det vel været Grunden til slikt Forbud. Paa de indstævnede Mænds Hosbonds (Jørgen Grubbe til Vedbygaard) Vegne mødte en Md. fra Hovbro og forsvarede dem; men Sagens Udfald kan ikke ses, da det er borte af Tingbogen; men dog har de nok faaet deres Ret til Skoven godkjendt, eftersom Manden fra Mærkmose siden optræder som en af Skovfogderne over Fælledsskoven. Om Skovens Størrelse og Aftagen kan mærkes, at den 1635 efter Tingsvidne var vurderet til at kunne føde 180 Svin »om Skoven kan hegnes og Olden vil falde«. I de næste 30 Aar er den bleven haardt medtaget, eftersom det hedder i Matriklen 1662, at til Hellum Sogn fandtes »ingen Herlighed uden alene en fælleds Skov, som alle Lodsejere, saa mange som have Gods udi Sognet har Part udi, og er uskiftet, hvilken Skov, formedelst at den ganske er forhugget, ikke nu kan sættes højere end til 12 Svins Olden 3: 4 Skp. Hartkorn«. —

Med et Par Ord skal endnu omtales, at Aasen, siden Skovens Forsvinden og maaske før, har været brugt som et stort fælleds Overdrev for Hellum, Skjæve, Hellevad, ja maaske endog for Vor og Dronninglund Sogne. Den har

nemlig været inddiget, og langs Vestkanten ved Bakkernes Fod igjennem Hellum og Hellevad kan man endnu se Diget undtagen enkelte Steder, hvor det er jævnet af Ploven. Somme Steder finder man flere parallelle Diger, idet de nærmest Aasen boende have indtaget et Stykke af Overdrevet og lagt til deres Ejendom og derfor lagt et nyt Dige længere inde. Der har vel sagtens for saadan stor fælleds Fædrift været bestemte Vedtægter, skjønt saadanne ikke længere kjendes. Naar man nøjere betragter denne Overdrevs Mark, maa man sige, der har maaske ikke mange Steder i Landet været dens Mage; den udmærkede sig ikke alene ved sin Størrelse, men især ved sine store Bakker, dybe Dale og hist og her Levninger af Fortidens store Skove. Gamle Folk fortælle, hvad de have hørt af deres Forældre, at hvert Foraar, saasnart Sneen gik af Jorden, drev man alt Kvæg, hvad som ikke malkede, ind i Aasen, og saa saa man ikke efter det, inden Vinteren kom, da man skulde til at tænke paa at faa det samlet til Huse igjen; men ofte var Hjemhentingene besværlig, da Hellumboerne ikke sjælden maatte hente deres Kvæg langt nede i Dronninglunds Skove, ja man fortæller endog i Hals Skove, men dette sidste er vel Overdrivelse. Det hændtes heller ikke sjælden, at et Dyr blev helt borte og fandtes siden druknet i en af de mange smaa Moser, som findes i Aasens Dale. I dette Aarhundrede har man flere Gange i disse Moser ved at grave Tørv fundet Benradene af de omkomne Dyr. Her i Sognet kaldes endnu 4 af Aasens Kløfter, som udmunde mod Vest, Karlsbjerg Led, Leddet, Fejborg Led og Slettingens Led, som Minder om, at der fordm fandtes de almindelige Indgange for Hellum Sogns Fæ.

I Sognets nordøstlige Hjørne findes et Højland, adskilt fra Aasen ved en Lavning og paa de andre Sider omgivet af Engdale. Paa denne Strækning har der ogsaa været Skov, som vel en Gang har hængt sammen med Aasens Skove. Her fandtes *Munkholt Skov*, *Sneverholt Skov*, *Lundegaards Lund* og *Snabhede Lund*, hvilke allesammen vare til i første Halvdel af 17de Aarhundrede, og de to første vare den Gang endda slet ikke saa smaa. Nu ere de alle forsvundne. Sneverholt nævnes allerede 1451, da der blev optaget Tingsvidne paa, at den hørte til Hundslundkloster, hvilket gjentoges af

et Sognevidne, som Klosterets Prior Markvard Juel 1488 forhvervede, og som lyder paa »at Sneuerholtt som er østen for Snabellhede er Hundslunds rette Eye«. 1500 forekommer et andet Tingsvidne, som siger, »at Sneuerholtt haffuer været alle Ejeres fri fællig som bor i Hellumlundh, Snabhede, Mudstedt og Paddehede«; men i Slutningen af 15de Aarh. maa Gaarden være bygget, som nu bærer Skovens Navn (se Stedsbeskrivelsen). 1635 toges der Syn over Skoven for at se, hvad der var hugget deri paa 2 Aars Tid, og hjemlede 4 Synsmænd da, at der var hugget »6 smaa Jeger (Ege) og en liden Bøg«, som den ene Mand i Sneverholt vedstod at have faaet til Husbygning. Samme Aar toges der Syn over Skovens Størrelse og den blev da anslaaet til at kunne føde 26 Svin. 1674 blev ført Tingsvidne for at »Guds Vejrlig havde omblast i Sneverholt Skov 323 Trær smaa og stuore, som kunde sættes til 353 Læs Brændeved, hvert Læs til 8 β Danske«. 1679 da Jørgen Arnfeld til Hjærmidslevgaard indløste Sneverholt, blev Skoven kun anslaaet til 4 Svins Olden. Endnu kan man paa et stort Stykke af Sneverholts Ejendom se Mærker efter Skoven. idet der efter Trærødderne findes mangfoldige Hulvinger, som Ploven ikke helt har formaaet at udslette; i flere af disse træffer man og Trækul, som om Træerne kunde være fældede ved Ild. Munkholts Skov nævnes 1635, da den kunde føde 24 Svin. Efter 4 Synsmænds Vidnesbyrd var den da meget forhugget, og havde de erfaret, »at der dette og foregaaende Aar var hugget til Børglumklosters Behov 20 Bøger stuore og smaa« og til Gunders Mølle »14 Røller¹⁾ og en stuor Bøøg, nok 4 Trær war giffuet bønderne til Husbøgning, nok war der stukkitt af en bøøg 7 Green som di sjuntes til 3 læs, nok war der afstukkitt af 4 bøøger, hver til 2 læs, og itt gammelt forbrændt Træ war afhuggitt og ligesaa itt wissent Træ«. — Levning af denne Skov var endnu til i Begyndelsen af dette Aarhundrede, da Manden i Pilgaards Mølle købte Munkholt og kort derefter fældede det sidste af Skoven, og efter gamle Folks Sigende vare nogle af Træerne saa store, at de indeholdt flere Læs. Lundegaards Lund og Snabhede Lund nævnes ogsaa begge 1635, da der blev optaget Syn over

¹⁾ En Rølle er en Bøgebusk.

dem; men da var den sidste kun ubetydelig, eftersom den kun kunde føde 1 Svin; hvor stor den første da har været, kan ikke ses, da det er borte af Tingbogen.

Desuden er det Sagn her i Sognet, at der i gammel Tid har staaet to Skove paa Holmgaards Mark vestlig for Gaarden. Den ene skal have heddet *Kirkelund*, fordi den en Gang skal være skjænket til Kirken, og der tilføjes, at Bjælkerne i Højkirken skal være skovet der. Marken, hvorpaa Skoven skal have været, kaldes endnu Kirkelunds Toft. Lidt længere mod Syd adskilt fra denne ved et Kjær skal den anden, som kaldtes *Sønderlund*, have staaet, og Marken der bærer endnu dens Navn, ligesom en ældre Mand vil vide, at han har hørt af gamle Folk, de kunde huske, at der flere Steder paa denne Mark fandtes store Egerødder.

Af Oldtidslevninger findes i Sognet mange Kæmpehøje, saa man deraf kunde slutte, at det har været godt befolket i den forhistoriske Tid. Især paa Hellumlunds Mark findes en hel Samling af Høje, og en lignende træffer man paa Højlandet ved Sneverholt. Ialt findes i Sognet 4 Dejser (Langhøje), 20 store Rundhøje og 32 mindre, og i Mandsminde ere bortførte 2 Dejser og 24 Rundhøje. Desværre ere de fleste endnu tilbageblevne ødelagte eller beskadigede. Dog ere endnu nogle af de største i nogenlunde Stand og burde derfor fredlyses. Saadanne ere: 2 paa Munkholt Mark, den største paa Sneverholts Mark, den største paa Hellumlunds Mark, Grydhøj og den store Dejs paa Hellum Mark, Smedhøjene paa Nokkebjerg Mark, Rishøj og dens Mage paa Karstenskov Mark. — I flere af Højene er der fundet Broncesager. En af de største Høje paa Sneverholt Mark blev udgravet for 3 Aar siden, og i den fandt man et Stenkammer opstaaet af »Knoblinger« : Sten af Størrelse som et Menneskehoved eller lidt større, og tillige fandt man et Broncesværd i 4 Stykker. — I Skrænterne af Kræmmerbakken og Sønderlundsbakken, begge dannet af Naturen, har man flere Gange fundet Urner, saa det kunde synes, som der i Oldtiden har været Begravelsespladse. — I Engen syd for Hellum By i en Tørvegrav fandt man for en Snes Aar siden en tobladet Aare, som blev brugt til Brænde. Efter en troværdig Mands Fortælling fandtes der i hans Ungdom paa Kræmmergaard Mark et Sted, hvor en Mængde store Sten

laa samlede, og saa ud, som om de i længere Tid havde været udsat for Ildens Paavirkning; iblandt disse fandt man en Mængde Potteskaar, flere Stykker Rav, en Del Stenredskaber, et Par store Sten med aflang glat slidt Fordybning i, og mange smaa runde Sten. Nu er denne Plads indtaget til Dyrkning og al Spor fra Fortiden er forsvunden. For et Par Aar siden fandt man ved at grave Kjælder under Holmgaards Stuehus omtr. 1½ Alen nede i Jorden 6 af de krumme Flintknive, som vare hver 1 Kvarter lang. — Til mange af Højene knytte sig Sagn, men kun et Par medtages her, da de øvrige gaa igjen saa mange Steder i Landet. — Ved Grydhøj har der altid været »Skitteri«; man har hørt Rabalder og set Lys brænde der. Den Mand, som ejede Højen for et Par Menneskealdre siden, skal have taget nogle af dens Randsten og ført hjem til sin Gaard; men saa blev der i Husene saadant Spøgeri baade Nat og Dag, at ingen kunde være der, og det hørte først op, da Stenene førtes tilbage igjen til Højen. Et Stykke vest for Højen paa Nabomarken stod fordum en Tornebusk. Midt igjennem denne gik en Sti, som altid holdtes slidt, skjønt ingen gik der; men flere vilde fortælle, at de om Nattetide havde set Puslinger vandre frem og tilbage mellem Højen og Busken. Denne sidste er dog forsvunden for en Snes Aar siden, da Ejermanen fældte den og tog Pletten til Dyrkning; men Højen staar endnu urørt. — Paa Holmgaards Mark laa før to Tvillinghøje kaldet Bittehøje. Ved disse var det ogsaa galt fat, og havde man blandt andet derfra hørt Vuggesang og engang i Maaneskin paa Højen set en Dværg, som røgte af en Pibe. For omtr. 50 Aar siden hjemførte man nogle Læs Sten fra Højene. Om Aftenen, da Manden kom ud, saa han, at der paa den største Sten sad en Ravn af overnaturlig Størrelse. Dette huede ham ilde, og det havde og sin Betydning, thi næste Morgen laa Gaardens bedste Hest død i Stalden, hvorpaa man kjørte Stenene til Højene igjen. — Et Sted i Aasen findes et Væld; dette har i gammel Tid været berømt som en »hellig Kilde« og været meget besøgt af syge Folk hver St. Hans Aften; men allerførst i dette Aarhundrede skal den have tabt sin Kraft derved, at en Mand i Hellum By toede sine skabede Heste deri.

I Hellum Sogn fandtes i Slutningen af 16de Aarh. ingen

Selvejere. Kronen havde før den Tid ikke saa lidt Gods her; men det blev allerede tidligt bortskiftet til adelige, saaledes at den i Midten af 17de Aarhundrede kun ejede Karstenskov, Karlsbjerg, Stoksted og 2 Gaarde og 1 Bol i Hellum By. — Kjølskegaard ejede en Del Steder her i Sognet, og disse vare næsten altid forarmede, eftersom deres Beboere maatte gjøre fuld Hoveri som Ugedagstjenere. De øvrige af Sognets Beboere vare, hvad man kaldte »fri Bønder«, der foruden at svare Landgilde kun gjorde Ægter; de fleste af disse hørte til Vorgaard og Børglumkloster.

De tre i 17de Aarh. paa hverandre følgende fjendtlige Indfald havde og for Hellum Sogn ødelæggende Virkninger. Efter Kejserkrigen 1629 ser man, at flere Steder vare øde og andre yderst forarmede. Saaledes var der 1630 efter Tingsvidne helt øde i Hellum By 2 hele Gd., $\frac{1}{2}$ Gd., 3 Gadehuse og Stoksted, og disse stod endnu i samme Stilling 1635. Endvidere vare »yderst forarmede« Karstenskov, Skovsgaard og Karlsbjerg, saa deraf hverken kunde »bekømmes Skat eller Skyld«. — 1644 havde man paany Fjender i Landet, nemlig Svenskerne, som ikke gjorde Stillingen bedre. Efter deres Bortdragelse førtes der Tingsvidner for, at Manden i Føjting »var af Fjenden hans Formue frarøvet«, og 2 Gaardmænd i Hellum samt Manden i Karlsbjerg fik ligeledes Vidnesbyrd for »at de af vore Landsfjender de svenske Krigsfolk var deres Formue frarøvet, Kvæg og andet, og deres Huse atbrændt, de derfra forjaget, hvorover de er bleven forødt«. — Efter denne Krig kom der haarde Aar, saa Folk ikke kunde komme til Kræfter igjen. — 1651 føres der fra alle Sogne i Jérlev Herred Klage over »de forgangne haarde Aaringer med Misvækst og Kvægdød, saa mange deraf er kommen udi stor Armod«. Samme Aar stod ogsaa øde i Hellum Sogn af Kjølskegaards Gods: 1 Bol i Hellum og Halvparten af Vanderskrog; af Vorgaard Gods: 1 Bol i Hellum, Halvparten af Kræmmersgaard og Føjting; af Børglumklosters Gods: Munkholt, Mærkmose og 1 Bol i Hellum. Endvidere var Manden rømt fra Hellumlund, Krogshave var forarmet og i Stoksted var der ingen Huse, hvorfor Jorden brugtes til Skovsgaard.

Derefter fulgte den treaarige Svenskekrig (1658—60), da Fjenden en Tid lang havde hele Landet inde saa nær som

Kjøbenhavn. Hvad Hellum Sogn da maatte døje, skal her meddeles kort Underretning om. Sognet var fri for Indkvartering af Svenskerne, men alligevel maatte det baade i Hals, Aalborg og Sæby yde til Fjendens Underhold følgende Afgifter: først en Brandskat paa 200 Rixd., og ellers andre Pengendgifter til Beløb 295 Rixd., dernæst 25 Tdr Rug og Hvede bagt i Brød, 25 Tdr. Malt, 3 Tdr. Øl, 24 Tdr. Havre, 1 Oxe, 4 Faar, 8 Gjæs, 10 Høns, 18 Læs Hø, 8 Læs Strøelse, foruden andre Smaating. Endvidere maatte Hellum Sogn ogsaa tage Del i Arbejdet ved Hals Skandse, hvor der »en Tid lang« herfra var 3 Vogne og 9 Folk. — Svenskerne blev, som bekjendt er, uddrevet af Landet af de »allierede« Danske, Polakker og Brandenborgere, og deres Underholdning faldt nu atter som en tung Byrde paa Beboerne, der sikkert have følt, det var langt haardere at staa under deres Befriere end at være prisgivne til Fjenden, tilmed da de nu ofte saa sig udsatte for Vold og Overfald af »vore Venner«, medens der aldrig i den Henseende blev klaget over Svensken. — Hellum Sogn havde nu Indkvartering af Ryttere tvende Gange, først i 5½ Md., derefter i 4 Md., hvilket med deres Forplejning og de udgivne rede Penge regnedes til 624 Rixd. Desuden maatte Sognet yde, først til Ritmester Ratloff, som laa i Hebelstrup, 8 Maaneders Krigsskat ialt 253 Rixd i Penge og 1 Td. Havre, dernæst maatte de levere i Aalborg dels til vore egne Folk, dels til Forbundsfællerne i det hele 177 Rixdal., 167 Tdr. Rug og Mel, 1 Skpd. 4 Lpd. Flæsk, 8 Lpd. Kjød, 7½ Tdr. Havre og 1 Td. Smør. Omendskjønt Sognet var fri for Troppernes Gjennemmarsch, hvørover der lyder store Klager fra andre Sogne, saa havde det dog lige- fuldt tunge Byrder at bære, og dertil kom anden Vold og Trængsel, som Krigen førte med sig. Saaledes skulde Sognet skaffe Soldater; men det blev for »sin Ringhed forskaanet med tvende, eftersom der kun var faa Dreng og slet ingen Pebersvende eller Løsgjængere«. Disse to kunde dog ikke skaffes tilveje i rette Tid, hvorfor Sognet blev hjemstøgt af »Exequir« Ryttere, som man maatte give 5 Rixd. for at blive af med igjen. Da de omtalte Soldater endnu ikke blev fremstillet, tog Major Vendeibo Sognets bedste Mænd, førte dem til Aalborg og holdt dem der i Arrest, indtil 1 Soldat var skaffet, hvilken fik 12 Rixdal. Da det ikke var muligt

at faa den anden, maatte man give forⁿ. Major 18 Rixd. for ham, førend de fængslede slap løs igjen. Af de Ryttere, som laa i Nabosognene, havde Hellum flere Gange uvelkomne Besøg. Nogle af Ritmester Ratloffs Folk kom en Gang, slog og bortførte 6 Læs Græs af Holmgaards Eng og dernæst græssede de i samme Gaards bedste Eng med 8 Heste. Fra Kirkegaards Eng bortførte de 7 Læs Græs og græssede der i 8 Dage med forⁿ. 8 Heste. Ligesaa græssede de samme Heste i Kroges, Krattets og Skovsgaards Enge i 3 Dage. En Gang om Nattetid kom 4 Ryttere og en Løjtnant til Holmgaard og tvang Manden der af med en jærnbunden Vogn saa god som 16 Rixd., og gav de ham kun Værdi igjen for 10 Daler. Disse Ryttere drog derfra og til Karstenskov, hvor de sloge 6 Vinduer ind og vilde ej bortdrage, førend Manden gav dem 1 Daler. De i Sognet indkvarterede Ryttere vare af Ritmester Ulfelds. En af disse hed Klavs, som en Nat i Følge med to andre kom til Sneverholt, hvor de søndersloge Døre og Vinduer, saa ikke en hel Rude blev tilbage, og med deres »blanke Degen« bortjog de Husmoderen. Derefter stjal de en ny Skjorte og noget andet Linned, 1 Par Vanter og en Messing Kjæddel. — Over deres Voldsgjærning blev der klaget til Ritmesteren, som laa i Sæby; men han vilde ikke straffe dem. Endnu tilføjer de 3 Mænd, som efter Krigen indgav Sognets Regnskab: »hvad Rejser og Ægter sig belanger med disse tvende Ritmestere Ratloff og Ulfeld og med deres Folk, da var der hos disse Officerer, Ryttere, eller deres Knægte og »Junge« ingen Skaansel hverken Nat eller Dag med Vogne og Heste at tage, baade de selv rendte og røvede Bøndernes Heste, ligesom at Bønderne maatte fare med dem, hvort og hvorhen de vilde, og naar Bønderne ej saa snart kunde blive færdige, som Rytterne syntes, de da strax Bønderne overfaldt med Gny og Slag, saa der holdtes ingen Millits over dem«. — Af de Synsvidner, som efter Krigen bleve optagne over Kronens Gods, ses det, at 1 Gaard i Hellum var brøstfældig paa Bygningen for 40 Daler og havde kun $\frac{1}{4}$ Avl, den anden Gd. sst. brøstfældig for 20 Dal. og havde $\frac{1}{3}$ Avl, 1 Bol sst. brøstfældig for 18 Dal., $\frac{1}{4}$ Avl. Karstenskov brøstfældig for 10 Dal., $\frac{1}{2}$ Avl; Skovsgaard brøstfældig for 12 Dal., $\frac{1}{3}$ Avl; Karlsbjerg Husene ved Magt, $\frac{1}{2}$ Avl; Stoksted ingen Avl. Saadan

var Tilstanden paa Kronens Gods; det har vel næppe været bedre paa Adelens. — Endnu maa tilføjes, hvad der gaar som Sagn her i Sognet, at i forrige Aarhundrede var der en Tid lang mange øde Steder og særlig af Kjølkegaards Gods; desuden skulle Skovsgaard og Mærkmose i længere Tid have staaet øde, og tilsidst, da ingen vilde fæste dem, skulle de begge være solgte for 1 Td. Rug.

Gaarde og Steder.

Hellum, den eneste By i Sognet, ligger paa begge Sider af en dyb Engdal; der er nu 6 Gaarde og 5 Huse; af de første ere 3 udflyttede, og paa Hellum Mark er i dette Aarhundrede bygget 5 Steder. Byens Navn maa udledes af Mandsnavnet Helle¹⁾ og Hjem, oldn. hejmr, saa Hellehejmr med Tiden er bleven sammentrukken til Hellum. 1578 fik Otto Banner til Vorgaard ved Mageskifte med Kongen 2 Gaarde i Hellum By. Efter Matriklen af 1662 var der i Byen 4 Gd. 5 Bol og 5 Gadehuse; deraf hørte 2 Gaarde 1 Bol under Kronen, 2 Gd. 1 Bol under Vorgaard og Resten til Kjølkegaard. Sammesteds hedder det, »at til denne By er ingen Græsning men temmelig god Ildebrand«. En Del af Vorgaard Gods, nemlig Kræmmergaard og Vestergaard (den sidste nu delt i to) fulgte siden med Dybvad, da denne fik særskilt Ejer, og disse vare de sidste, som bleve Selvejere her i Sognet for omtr. 25 Aar siden. Som Fæstere ydede hver af disse omtrent lige store Gaarde (paa 4 Tdr. Hartkorn) i Landgilde 4 Tdr. Havre, 2 Tdr. Byg og 3½ Rixd. De vare fri for Hoveri, men bjergede dog et Engskifte og ligesaa 16 Traver Lyng, som de og maatte hjemføre; desuden vare de forpligtede til at gjøre 5 Rejser med Læs frem og tilbage til hvilkensomhelst Kjøbstad i Vendsyssel, og endvidere gjøre 1 Høstdag med Karl og Pige. Men det værste var, naar der paa Godset blev øde Steder, for saa maatte de ogsaa gjøre Arbejde til saadanne; saaledes have disse Hellum Mænd i dette Aarhundrede gjort Spandarbejde baade i Allerup, Hellevad og flere Steder i Skjæve Sogn, og

¹⁾ Dette Navn forekommer ofte i Vendsyssel i 16de og 17de Aarh. i Tingbøgerne; ogsaa i Aalborg findes Navnet i 17de Aarh.

for at nævne et Exempel, maatte de hver et Aar gjøre 16 Spandage til Øster Idskov i Vor Sogn.

En af Byens Gaarde hedder *Kirkegaard*, som nu, da den har faaet Ejendom fra Holmgaard og Vanderskrog, er en større Gaard. Den har fra gammel Tid af været Annex Præstegaard, altsaa tilhørt Præstekaldet; men den er temmelig tidlig kommen derfra og til Vorgaard, hvortil den hørte 1553, da Præsten dette Aar beretter, at han »faar hverken Skyld eller Herlighed deraf«. — Vorgaards Gods blev i Slutningen af forrige Aarhundrede solgt til Selvejendom.

Holmgaard er nu en større Gaard, som har Navn efter sin Beliggenhed, da den er omgivet af Kjær. Den nævnes allerede 1494 i et Tingsvidne af Jerslev Herredsting, hvori det hedder, »at da Axel Lagesen indvordede sit Gods i Jerslev Herred, da indvordede han og Holmgaard for sit rette Arvegoods, og først Axel og siden Movrits Nielsen¹⁾ havde havt dette Gods i Vester Brønderslev, Nibstrup og Øster Brønderslev ulæst og ukjæret i en 40 Aar.« — Siden er Gaarden dog kommen i Kronens Eje; thi 1578 fik Peder Munk til Estvadgaard, Hammelmose og Bangsbo ved Mageskifte med Kongen en Del Gods i Jerslev Herred og deriblandt var Holmgaard; da skyldte den i Landgilde: 3 Æ Byg (ø: 6 Tdr.), 6 Heste Gjæsteri, 1 Svin, 1 Fønød. Den vedblev derefter at høre til Hammelmose indtil Midten af 17de Aarhundrede, da den blev lagt til den ny oprettede Herregaard Burholt, som den siden har fulgt, til den i vort Aarhundrede blev Selvejendom. 1662 regnedes Holmgaard for 1 hel Gaard.

Vanderskrog nu en Gd.; den hørte i Begyndelsen af 16de Aarh. til Kronen, men blev bortskiftet 1579 til Vorgaard, hvorfra den siden er kommen til Kjølkegaard, hvortil den hørte 1651 og lige til ind i dette Aarh. Landgilden var 5 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Fønød, 1 Gaas, 2 Høns og 5 Heste Gjæsteri. 1662 regnedes den for $\frac{1}{2}$ Gd., men nu er den meget formindsket, da baade Holmgaard og Kirkegaard har faaet Ejendom derfra.

¹⁾ Den første var Axel Lagesen Brok til Klausholm ved Randers, den anden Movrits Nielsen Gyldenstjerne til Aagaard; begge hørte til Landets mægtigste Adelsætter.

Karlsbjerg, udtales Kalsbjerg, kommer vel af Mandsnavnet Kalf eller Karl, er nu en Gd., var 1662 $\frac{1}{4}$ Bol, som ejedes af Kronen og laa til Aastrup.

Føjting 1 Gd., udtales Føwting, var 1662 $\frac{1}{4}$ Bol og hørte til Vorgaard. Den sidste Stavelse i Navnet er vel Eng.

Stoksted nu et Hus, var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, hørte til Kronen og laa under Sejlstrup.

Krattet 1 Gd., var 1662 $\frac{1}{4}$ Bol, som hørte til Vorgaard.

Skovsgaard 1 Gd., var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, havde været Kronens og ligget til Aastrup, men var da udlagt til en Borger i Viborg.

Mærkmose 1 Gd., var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, som hørte til Næs (Lindenberg). Navnets første Stavelse er vel oldn. »mørk« ɔ: Skov, saa dette Sted tilligemed de to foregaaende minder om forsvunden Skov.

Kroge 1 Gd., var 1662 1 Bol, som hørte til Vorgaard; den har Navn af de Engkroge, som Bækken danner ved Gaarden.

Krogshave 1 Gd., var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, havde ogsaa været Kronens, men var udlagt til Asdal. Sidste Stavelse i Navnet betyder oprindelig Græsmark, som vel en Gang er skilt fra Kroge.

Munkholt var 1662 $\frac{1}{4}$ Bol, som hørte til Børglumkloster; denne blev i Begyndelsen af dette Aarhundrede nedbrudt og Marken lagt til Pilgaard's Mølle. Siden er der dog paa et Stykke af Marken bygget et Sted, som bærer det gamle Navn. Den sidste Stavelse i Navnet betyder en lille (højtliggende?) Skov.

Slettingen 1 Gd., var 1662 $\frac{1}{4}$ Bol, havde været Kronens, men var udlagt til Slotsskriver Jakob Ejlersen. Den ligger paa en lille Flade eller Slette i Aasen og har derfra sit Navn.

Langtved 1 Gd., regnedes 1662 for et Gadehus, hørte til Børglumkloster. Tved er oprindelig Navn paa en afdelt Mark. Lang er Tillægsordet lang eller kanske et Mandsnavn.

Snabhede nu lagt under Musted i Jerslev Sogn; den var 1662 1 hel Gd. og hørte til Børglumkloster. Det er maaske den »Snibbegaard«, Dronning Margrete tillige med Musted og mere Gods 1393 skjødede til Hundslundkloster.

Sneverholt 1 Gd., maa være bygget i 15de Aarhundrede ved Skoven af samme Navn, da der 1490 toges Tingsvidne

paa, »at Sneverholt er ikke bygt paa Henrik Knudsens Eje eller Fællig«, og 1488, »at Sneverholt aldrig hørte til Hellumlund, som Jakob, Henrik Knudsens Foged, vilde«, og et Tingsvidne siger, »at Henrik Knudsens Svende er Hærværk oversvoren for Sneverholt, de nederhug«. Henrik Knudsen til Restrup var en Gyldenstjerne; han maa da have ejet Hellumlund og ment, at Gaarden var bygget paa dens Fællid og derfor ladet sine Svende nedbryde den. Den første Stavelse i Navnet Sneverholt, saavel som i Snabhede, er vel det samme som det jyske »Snip«, som betyder et fremstaaende Hjørne; men maaske Snip eller »Snap« ogsaa kan have været et Mandsnavn.

Kibsdal 1 Gd., var 1662 1 Bol, som hørte til Vorgaard. Navnet udledes maaske af »Kjivs«, som den blaa Kornblomst kaldes paa Vendelbomaal, medmindre et lignende Mandsnavn har været til, saa det skulde stamme derfra.

Hellumlund nu en større Gaard, hvorved der findes en temmelig stor Have. Det Krat, som findes langs Engdalen, er nok Levning af den Lund eller Skov, Gaarden har Navn efter og som en Gang har hørt til Hellum, eftersom den bærer Bynavnet. 1488 og 1502 toges Sandemandsbrev paa Snabhede og Hellumlunds Mark. 1662 regnedes Hellumlund for 1 hel Gaard og hørte til Vorgaard; den skyldte i Landgilde 6 Tdr. Byg, 2 $\frac{1}{2}$ Smør, 1 Fønød, 1 Svin og 4 Tdr. Gjæsterihavre. Udsæden var 8 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 6 Tdr. Havre.

Pilgaard's Mølle (Vand og Vejrmølle) nu en større Gaard, var 1662 $\frac{1}{2}$ Gd., som hørte til Børglumkloster og skyldte 4 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre i Gjæsteri, 1 Svin og 2 Rixmark i Jægerhold. Vandmøllen skyldte den Gang 3 Tdr. Byg. Navnet kommer vel af Piletræ. 1489 tog Klosteret Lovhæft paa Pillegaard og dens Mark.

Lundergaard 1 Gd., var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, hørte til Hjørnidslevgaard.

Karstenskoven 1 Gd., var 1662 1 Bol, som hørte under Kronen og laa til Aastrup. Paa dens Mark findes endnu en Samling Ege som en lille Levning af den Skov, der har givet Gaarden Navn; dets første Stavelse er vel Mandsnavnet Karsten. Paa dens Mark laa fordum en anden Gd.,

»Stendal«, som i dette Aarhundrede blev nedbrudt; den nævnes dog ikke 1662, maa altsaa være yngre.

Nakkebjerg 1 Gd., var 1662 1 Bol, som hørte til Børglumkloster. Navnet kommer vel af »Nakke«, som vistnok betyder en afrundet fremstaaende Bakke.

Hulvejen et Hus, hørte 1662 til Børglumkloster.

En Del Smaasteder have særskilt Navn, saasom: Vej huset, Fyrkroen, Strømmen, Endeelt, Svampen, Diget, Ledet og flere, hvilke alle ere yngre end 1662; de fleste af disse ere vistnok byggede i forrige Aarhundrede.

Hellum Kirke ligger lavt efter Egnen, men dog paa en Bakke, som falder brat af til alle Sider. Den er bygget af hugne Sten og vel oprindelig i Rundbuestil, som nu er meget forvansket, eftersom den har været under Ombygning et Par Gange i dette Aarhundrede. I den nordre Kirkemur lige overfor Kirkedøren ses Spor af en anden Dør, som nu er tilmuret; den har vel i sin Tid været til Indgang for Kvinderne. Kirken har ogsaa Taarn, som er af Mursten, og dets Tag af Bly vender modsat Vej som Kirkens, der er halvt af Bly og halvt af Tegl. Der gaar ellers det Sagn her, at alle de Kirker i Vensyssel, hvis Taarntag vender paa den Maade, engang i Krigstid skulle være afbrændte af Fjenderne. Om Hellum Kirke fortælles ogsaa, at da den skulde bygges, havde man først begyndt derpaa paa Smedens Bakke nord for Engdalen; men det fik ingen Fremgang, da hvad man byggede om Dagen, af sig selv om Natten flyttede over Dalen til det Sted, hvor Kirken nu staar, og da man saa gav sig i Færd med at bygge der, gik alt heldigt fra Haanden.

Kort efter Reformationen blev mange af Landets Kirker nedbrudte og derved Sognene ophævede. Eftersom Hellum altid har været et lille Sogn med faa Beboere, saa var dets Kirke ogsaa den Gang bestemt til at nedbrydes (efter Dsk. Atlas) og Beboerne skulde da have været henvist til Hallund eller Hellevad. 1553 siger Præsten i sin Indberetning til Bispem »denne forⁿ Sogn Hellum kan vel ødelægges og Folkene at søge til Hellevad, om Kongen det samtykke vil«. Kirken fik dog Lov at staa; thi Sognebeboerne indgav Ansøgning til Kongen om at beholde den, hvad ogsaa 1558 blev bevilget, og blev det da ordnet saaledes, at Præsten i

Hellevad, Hallund og Hellum skulde holde Kapelan og derfor nyde $\frac{1}{2}$ Læst Korn af Hellum Sogns Kongetiende.

Hellum Sogn har siden Reformationen havt Præst sammen med Hellevad, indtil i Midten af dette Aarhundrede, da det blev lagt til Jerslev. 1653 var Præstetienden af Sognet 2 ø Byg, $2\frac{1}{2}$ ø og 2 Skpr. Rug (1 ø Rug var 2 Tdr., Byg 2 Tdr.), 25 Skpr. Havre, og Præstens Kvægtiende dette Aar var 2 Lam, 3 Kid, 1 Gris; Offeret var 4 β .

Den første faste Skolelærer i Hellum var Peder Mikkelsen Gjerrild, som kom her 1816 og tog Afsked 1858; han døde 1875, 96 Aar gammel; mod Slutningen af sit Liv blev han Baptist; efter ham kom Ole Wrist Nielsen (58—66), Karl Kristian Sørensen (66—78) og derefter Lavst Røjkjær.

Kilderne til denne Beskrivelse ere: forskellige Samlinger i Gehejmearkivet, Lensregnskaber og Matriklen af 1662 i Kongerigets Arkiv, Jerslev Herreds Tingbøger, ældste danske Arkivregistraturer og fl.

Om mistænktets Frigjørelse ved Ed i forrige Tider.

Ved Evald Tang Kristensen.

»I Jylland har man brugt *at sværge paa Salt og Brød* for at befri sig for Mistanke om Tyveri; saaledes findes anført i *Thiele's* »Den danske Almues overtroiske Meninger« 134. At man ogsaa har brugt at sværge ved *Salt og Vand*, viser efterfølgende Udskrift af Hids Herreds Tingbog for 1677.

Det kunde i det hele være ønskeligt at faa nærmere Oplysning om, hvorledes saadant Sværgemaal egentlig gik for sig, hvilke Ceremonier der mulig vare forbundne dermed, og hvilke Forestillinger Almuen havde dannet sig ved Anvendelsen af saadanne Ting at sværge paa ikke alene for at befri sig for Mistanke om Tyveri, men ogsaa for al anden Uret, der blev nogen paasagt

Det maa bemærkes, at nævnte Maade at sværge paa sandsynligvis kun har været i Brug imellem Mand og Mand og ikke har faaet nogen Anvendelse for Øvrigheden.

Thiesdagen den 1 May otte mend Salman Nielsen i seiling, Rasmus Christensen, Jens Willomsen, Christen Pedersen, Anders Søfrensen, Søren Andersen, Peder Nielsen och Søfren Thøgersen ibm.

1 Vinde Hans Carstensen forvalter Paa Silcheborig Att Rasmus Sørensens i Kiersgaard stod her i Dag for tingsdom

vandt ved Helgens Ed med opragt Finger efter Recessen at den Neste søndag efter Paasche da kom der bud til Kiersgrd at der schulle komme en Vogn aff Kiersgrd til Silcheborig Landsted ¹⁾, at Agge folch til Balle Kierche, da haffde di til forn sendt bud till Peder Christensen ibm efftersom dj formentte at hand stod for Reisze, da suarde forn. Peder Christensen budet, att hand haffde indtet med samme Reise at bestille och som forn Rasmus Sørensen da Haffde lauget hans wogn til och wille Haffue kiørt, da kom Christen Thamesen ibm til hannem och sagde, at hand haffde kiørt sidst, och at Peder Christensen stod for Reise, och saa gich dj Begge tou Ned til Peder Christensen til Hans Dørr och da sagde forn. Rasmus Sørensen til Hannem at hand stod for samme Reise, Mens Peder Christensen sagde Nej, da svarde Christen Thamesen dertill som stod uden for dørren, at Peder Christensen stod for Reise, efftersom hand en Reise Qwitte for den forrige och da kom Peder Christensen wdaff dørren, och begierde at Svergis med Christen Thamesen om samme Egte och taag Smool op fra Jorden, och bad at der schulle fare saa mange i Hannem, om hand haffde iche Kiørt den Sidste Reise. Da løb Christen Thamesen och sagde jeg tror iche du Vil slæ mig. Saa løb forn. Peder Christensen ind och Kom wd med salt och Vand och begierte at ville suerges, och som forn. Peder Christensen Kom Wd dermed och faldt paa hans Knæ och wille suerge da suarede Christen Thamesen Gud Frj mig fra dig der er Indted at tienne paa dig, och saa faldt Christen Thamesen Paa Hans Knæ, och Ragte sin hænder i Weiret och bad at Gud wille Gjøre Jer-tegen Paa dem som gjorde huer andre Wret, och saa kom Peder Christensen Løbende til Hannem. Men Christen Thamesen Sprang op och sagde Gid Dieflen bier dig, Men Peder

¹⁾ o: Landsted eller Landingsplads. Silkeborg Gaard havde nærmest til Balle Kirke, men var skilt derfra ved Lang-Sø. Der var imidlertid Færgen over Søen omtrent paa det Sted, hvor Dæmningen for Viborg-Silkeborg Landevej nu senere er lagt. Herskabet lod sig da sætte over Søen paa Færgen og havde tilsagt Vogue til at møde paa Landingsstedet for at kjøre det til Kirken. I foreliggende Tilfælde er det en Vogn fra Kjærsgaard, der ligger en Fjerdingvej længere til Vester, men dog i ringe Afstand fra Søen, der var bleven tilsagt at møde paa Landingsstedet.

Christensen Satte fra sig det hand haffde i sin Haand, och Greb tuende steene i hans Haand, som laae wed Hans Bag offuen och Løb effter Christen Thamesen Der med, och Christen Thamesen Løb Ad hans Gaard och stod wed Hans Nødsende¹⁾ och wende sig Saa Om och sagde, Her tør jeg bie dig, och da stod Peder Christensen wdj schjellen Imellem begj deris gaards Rom och slog effter Christen Thamesen med en storr Hand stien och nu bleff frem wiist for Retten, och Rambte hannem Paa Hans Krop och greb forn. Peder Christensen wnder Hans Arm effter noget at slae anden Gang med i det kom Christen Thamesens Hostru løbende til och fich fatt Paa Peder Christensen och sagde nu schall du lade hannem Were, saa droges dj och Kom om Kuld med Huer andere, och hand kom offuen Paa hende Wed Hiørdens Møding, och da kom Søren Christensen i balle till och skille dennem ad, och Peder Christensen Slog hende i Ansigtet, och hun drog och Røgte hannem i Hans Haar. Karen Nilodatter i Kiersgaard Vand med lige soren Æd och opragte finger at hun hos waar och saa forn. tid at Peder Christensen i Kiersgrd slog til Christen Thamesen ibm med samme stien som forskreffuet staar, och saae ochsaa at forn. Peder Christensen laa offuen paa forn. Christen Thamesens Koenne wdi hans grd, saa waar forn. Peder Christensen for Retten tilstede och vedgich at hand haffde slagen forn. Christen Thamesen med forom Rørtte stien i hans grd aff fornødenhed. Dernest bestod Bertel Jakobsen och Niels Jepsen i balle wed æd effter Recessen at dj i Dag 8 Dage Mundelig steffnitt Peder Christensen i Kiersgrd, saa och Christen Thamesen och Rasmus Søfrensen och Mennige Kiersgrd folk for denne winde.

Sion

att effter schreffne Siønsænd Nømbliq Jens Pedersen i balle och Jensz Ollufszen ibm dj stode her i dag for tings dom hjemelit och Kundgiorde wed æd effter Rec. at dj den samme Dag, da Parlamente waar Imell. Peder Christensen och Christen Thamesen i Kiærsgd waar till Siøn til Christen Thamesen i Kiærsgd, da Saa dj hand haffde en blaa Slaug

¹⁾ Nøds-ende: Nødhusende, Enden af Fæhuset.

Paa hans hofft samme tid til Siøn til hans Hustru Anne Christensdøter da svor dj hun haffde it saarmaall wed hindis højre Øje och en blaa slaug i Hindis pande och nu for Retten med opragte finger Sigted forn. Christen Thamesen og hans Hustru Anne Christensdatter bemelte Peder Christensen i Kiersgrd, at hand gjorde dennem samme Saar och Skade, paa søndag waare otte dage, som vinderne hafde omvondet. Warszell som forskreffuit staar under Winder, och saa Siøn och Zigtelse.

Ansøgning i Anledning af Sønderho gamle Kirkes Brøstfældighed.

Meddelt af D. H. Wulff.

Sønderho den 15de Maj 1779.

Til Kongen!

Sidst udi afvigte Aar 1778 har vi for vores høje Øvrighed S. T. Hr. Stiftamtmand Levetzau og Hr. Biskop Bloch i Ribe andraget Beskaffenheden angaaende vores i mange Aar ringe værende og nu til Gudstjenestes Holdelse næsten ubrugelige Kirke, da dens Højde inden i fra Gulvet til Loftet ikkun er 5 eller i højeste 6 Alen og uden til 4^{1/2} Alen outrent, og at Gulvet er i Jorden og meget dybere end som Kirkegaarden, hvorover om Vinteren, særdeles naar Tøbrud indfalder, Kirkegulvet er overflydt med Vand, der undertiden er 1 Kvarter højt, saa at der maa lægges Brædder at gaa paa; ja, det, som endnu er det allerværste, er, at naar Gudstjenesten forrettes og Kirken er fuld af Folk, drypper saa meget Vand fra hele Loftet, at Præsten og Menigheden blive vaade, hvorved i Særdeleshed Præsten og de, som gaa til Alters og maa være der fra først til sidst, ere færdige at tilsætte deres Helbred, da og Messeklæderne og Bøgerne idelig fordærvs, hvortil kommer, at man mange Gange kun kan høre lidet af Prædiken, saasom Kirkens Lavhed og megen Fugt og Damp af Folk samt den idelige Dryppen stemmer Præstens Mæle og Udtale, — og derhos underdanigst bedet, at de som Kirkens Forsvar naadigst og gunstigst vilde behage at foranstalte et lovligt Syns Tagelse over denne

vores Kirke, som de og har behaget at efterkomme, hvorpaa Kirken den 16de Februar sidstl. af kyndige Tømmer- og Murmestere i Provstens, Sognepræstens og nogle af Sognefolkernes Overværelse er besigtiget og befunden saa brøstfældig, at den ikke længere saaledes kan staa, saa at den enten i alt eller for den største Del maa nedtages og af ny opsættes og opbygges, da den efter Taxationsforretningens Indhold og Overslaget, naar den i alt af ny skal opbygges, vil koste den Summa 2502 Rd. 4 Ø 14 β , og naar den nordre Side med sine to Udbygninger bliver staaende, kunde det øvriges Opbyggelse koste den Summa 1766 Rd. 1 Ø 13 β , som Deres Kongl. May. allernaadigst vil behage at erfare af højbemeldte Hr. Stiftamtmandens og Hr. Biskoppens allerunderdanigste Erklæring.

Da, som vores Kirke nu endelig maa istandsættes saa snart muligt, paa hvad Maade Deres May. allernaadigst behager, dog er vi af de allerunderdanigste ringe Tanker, at det er bedst, at den rent afbrydes og af ny opbygges, da vi befrygte, at det, som efter den 2den Post kan blive staaende, ej skal blive varig med det, som af ny opbygges, og Kirken slet intet har til bedste, da den ingen Indkomst har uden den ringe Kvægtiende og Leje af Stolestader, som medgaar til dens aarlige Reparation, samt at vi som fattige Skibsfolk og Fiskere ej formaa eller have Evne til at bekoste mere eller andet end som Kjørselen og Pligtsarbejdet, som vil falde os overmaade bekosteligt her paa Øen, saasom vi skal leje til samme baade Heste og Vogne samt Folk fra det faste Land, da her er faa Heste og Mandfolkene er borte i Farten fra Foraaret til Mortensdagstide og Pigerne om Sommeren tjene andre Steder, samt at Konerne ej kan komme fra deres Huse og Børn, saa bønfulde vi underskrevne paa egne og hele Sognets Vegne herved allerunderdanigst, at Deres Kongl. May. af høj Kongel. Naade allernaadigst vil behage at forhjælpe os til vores Kirkes Opbyggelse af ny enten i alt eller til Dels, ligesom Deres May. allernaadigst maatte finde for godt, og at sliig Bekostning maatte udredes og betales af samtlige Kirker i Jyllands 4 Stifter, da vi og allerunderdanigst bede og indstille, om Deres Kongel. May. vil behage at skjænke noget; thi ved Kollektivs Erholdelse bekommes, som bekjendt, kun lidet.

Vi forhaabe og forsikre os allerunderdanigst om allernaadigst Bønhørelse, da vi fattige Kirkeejere uden samme maa lade dette vigtige bero. Herom sukke og bede allerunderdanigst

<i>Ove Foss</i>	<i>Mads Hansen</i>	<i>Mads Nielsen</i>	<i>Jens Nielsen</i>
Past. loci	Sognedegn	Kirkeværge	Sognefoged
<i>Søren Brinch</i>	<i>Thomas Sønnichsen</i>	<i>Thomas Pedersen</i>	
<i>Anthonis Madsen</i>	<i>Jes Jensen Matthisen</i>	<i>Hans Brinch</i>	
<i>Jørgen Anthonisen</i>	<i>Jens Sønnichsen</i>	etc. etc.	

Ovenstaaende Klage over Kirkens Brøstfældighed maa antages at have været begrundet, da efter Trap den nuværende Kirke er opført 1782 paa den gamles Ruin.

Regnskab
 over
det jydsk historisk-topografiske Selskabs Indtægter og Udgifter
i Aaret 1881.

INDTÆGT.

1. Kassebeholdning	Kr. 69. 48.
2. Restancer (fragaar 4 Kr. for et udgaaet Medlem)	396. €.
3. Medlemsbidrag:	
315 Medl. à 4 Kr.	1260. €.
2 — à 10 —	20. €.
	1280. €.
4. Renter af et Indskrivningsbevis paa 200 Kr., skjænket i Stedet for Medlemsbidrag	8. €.
5. Skjænket af Aalborg Sparekasse	100. €.
6. Salg af Nielsens Bog	54. 80.
	i alt Kr. 1908. 28.

UDGIFT.

1. Honorar til Forfatterne	Kr. 256. 50
2. To fotolithograferede Tegninger	16. €.
3. Kinchs Ribe Bys Hist. 2 og 3 H.	381. 60.
4. Boghandler Schultz for Ex. af »Saml.«	413. 40.
5. do. til gode fra forrige Aar ...	278. 09.

6. Bestyrelsesomkostninger :

1) Kinchs Bog 1 H. til ny Medlemmer	12.	16.
2) Bogbinder Asmussen	6.	90.
3) Aalborg Stiftsbogtrykkeri	26.	50.
4) Porto	8	56.
5) Schultz's Regning	20.	27.
		74. 83.
7. Restancer	384.	z.
8. Boghandlernes Rabat	168.	35.
9. Kassebeholdning 1 Januar 1882	68.	82.
		i alt Kr. 2041. 59.
		Indtægten var — 1908. 28.
		Boghandler Schultz tilgode Kr. 133. 31.

Aalborg den 6te September 1882.

D. H. Wulff.

Foranstaaende Regnskab med samtlige tilhørende Bilag har jeg gennemgaaet og intet fundet at bemærke ved samme.

Kjøbenhavn den 11te September 1882.

A. G. Juul.

Foranstaaende Regnskab approberes.

Aalborg den 15de September 1882.

L. K. Kier.

Gravskriver fra Aalborg Stift.

Meddeelte af past. em. A. H. Nielsen.

1.

Aaby Pastorat i Kiær Herred.

Paa en Liigsteen paa Aaby Kirkegaard:

Dette | er den Guds Mands Grav (2 Kong. 23. 17.)
den i Livet velærværdige høilærde, nu | Salige Mag. Steen
Kierulf | Forhen Præpositus Honor. og Sognepræst for Aabye
og Biersted Menigheder | Barnefødt i Flade Præstegaard
A° 1684 d. 12 Martii | Faderen var Sal. Hr Claus Mortensen
Kierulf | Moderen var Salig Sophie Hedevig Ivars Datter |
Blev Fader og Moderløs i sit 3die Aar, men i sit 8de Aar
antaget | af Velbr. Sal. Frue Kirstine Bech til Vraae etc.
til Opdragelse og Forsorg | hvormed hun og continuerede
til det sidste. Hun lod ham sætte i Aalborg lat. Schole |
hvorfra Han blev dimitteret 1703 til Acad. i Kbhvn., hvor
han og forblev ved Academ. | Sustinerede alle sine Examina
med Berømmelse, hvorefter han fortsatte sine Studeringer |
disputerede nogle Gange publice paa Regentsen, blev og
Alumnus Collegii medicæi | 1710 tog Hand Magistergraden.
Efter Sal. Frue Kirstine Bechs Befalning | Reiste Hand
her hjem for at informere Sal. Conferentsraad Bildes Børn i
2de Aar | A° 1713 reiste han igjen til Staden, hvor han for-
blev til 1715 | da ham samme Aar blev oversendt af bemeldte
Sal. Frue Kaldsbrev til Ulsted Kald i Kiær Herred | som
han da og modtog med Taksigelse | A° 1718 kom hand efter
Guds Forsyn i en kjærlig Ægteforening med | Velædle Jom-

frue Gertrud Kirstine Kierulf | Med hende han leved i 44 Aar et kjærlig Ægteskab | som blev af Gud velsignet med 10 Børn, hvoraf 3de Sønner og 2de Døttre tilligemed deres Moder overlevede Ham | A° 1724 blev Hand kaldet til Sognepræst for Aabye og Biersted Menigheder | som han da forestod i 38 Aar. 1733 blev han beskikket til Provst i Kiær Herred | døde d. 11 Febr. 1762 i sin Alders 78 Aar.

Neden under denne Indskrivt staae 2 Vers, som ere næsten ulæselige, og i Hjørnerne af Stenen de 4 Evangelister med deres Emblemer.

cfr. Wiberg Præstehistor. I. pg. 13.

2.

Aggersborg.

a. Paa en Liigsteen i Altergulvet i Aggersborg Kirke:

Herunder hviler nu salig med Ære
 Herr Melchior Iffverson, som før monne være
 Udi Aggersborg Sogn Prest, christelig hand lefvit
 Og offver Hanherrid Provist var blefvit.
 Aar Tusind Sex Hundrid og Tolf hand døde
 Den Tredie Septembris hand skildis fraa Møde
 Gud giffve hannom y Himmerig Glede
 Derom vy aff Hjertet Gud ville bede
 Oc deris kjere Børn.

cf. Wibg. I. c. pg. 70. Han var i Embedet ^{20/2} 1584 v. Kkhist. Samlg. 3 R. 2 B. 1 H. pg. 201.

b Paa en Liigsteen samme Sted:

Grafskrivt

Staet Læser staet og læs, hvad her er under Kampen
 En Kampmann og Guds Mand, der Olie i Lampen
 Saa tit til Guds Folck gaf, med dydig Sophi Bloch
 I Lif de samlet var, i Graven og i Flock.

Herunder hviler | Det Hæderlig og fornemme Egtepar | nemlig | Den Ærværdig og meget vellærde Mand | Sal. Hr Henric Pedersen Kampmann | Sognepræst for Aggersborg Menighed | Fød i Schibsted Præstegaard A° MDCXXX |

Død i Aggersborg Præstegaard A° MDCLXXVIII¹⁾ | og | Den Hæderbaarne og Gudelskende Matrone | Sophie Jensdaatter Bloch | fød i Luunde i Lerrup Sogen A° MDCXLI | død paa Burholt i Østerbrønderslef Sogen 1719 | Begge forvente en glædelig Samling hos Gud | Paa den store Forsamlingsdag.

I femten Aar og half det Egteskab har været
Femb Sønner Døetre trev Gud dennem med har æret
Een Seng dem fafnet før, nu fafner dem en Graf.
Een Himmel Sjelene. Viig Læser viig nu af.

3.

Albæk.

a. Paa Albæk Kirkegaard:

Her Huiiler | Dend | Hæderlige og | Wellærde | Mand | SL: HR: Jens Hansøn | Steenfeldt | Fordum Sogne Præst til Albeck og Woer | Meenigheder fød paa Boerødgaard I | Sælland Aar 1669 den 4 Julj, Ordineret Præst | Aar 1694 den 28 Martii Døde Aar 1743 den 10 Julii | Da Hand Hafde været Sogne Præst 49 Aar 3 M: 7 Dage | og Levet 74 Aar 6 D: Med sin Kiære Hustrue | Dydige og Gud Elskende Matrone | SL: Maren [ie (Kbg.)] Lavridts Datter Boie | Fød paa Christians Hafn Aar 1666 den 22de October | Gift Aar 1694 den 4 Julj Døde Aar 1728 den 8 [18 (Kbg.)] Mai | Da hun hafde Levet 61 Aar 2 [7 (Kbg.)] M: 3 U: 4 Dage | samt Deres Trende smaa Sønner | og en Liden Datter | Esaj 26 V: 19 | Dine Døde Skulle Leeve | Som Mit Legeme Skulle de opstaae.

b. I Kirken:

Rom. 5. 12. Til | Warig Erindring | om | Den troe Herrens Tienere | Hr. Lauritz Biørn Spliid | Fordum Sogne Præst til Albeck og Woer | fød Ao. 1695, d: 6. Sept: Død 1769, d 25 Martii | Hans Moxen 40 Aars Herrens Tieneste | og 38¹/₂ Aars Kiærlige Ægteskab | med sin gode Hustrue | Mad: Anne Cathrine Steenfeldt | fød Ao. 1697 d 27 May. Død d:

¹⁾ i D. A. 1683.

2 Julius 1788. | Er dette | i Børnlig ymyghed opsat | af | Deris
 4 levende Sønner og 1 Dotter | da | 2 Sønner forud modtog
 Dem | i Evigheden | Lucæ 2 cap: 29. 30. 31 v. | Job. 19. 25. See |
 Elskværdigste Hiord | din kiære og troe | Hyrdes Salighed.
 1 Cor. 15. 55. 57.

cf. Wibg. l. c. pg. 75.

4.

Biergby.

I Kirken ligger en Liigsteen med følgende Inscription :

N. RES P.
 AMVRTA [?]
 VERITAS

Herunder begrafvit H. Niels Persen, som var Sogneprest i Bjerbi oc Migdal Sogner oc døde Aar 1 . . . med sine tho hustruer Inger Laurits, som døde 3 Mai 1592 oc deris tolf Børn, som var 7 drenge oc 5 piger — Inger Tamisdatter, som døde Aar 1 . . . Gud unde dem alle en gledelig Upstandelse. Amen.

Niels Pedersen havde været Skibspræst i 2 Aar, førend han kom til Biergby, ifølge en Indberetning fra ham af 1568 om Embedets Beskaffenhed, hvori han skriver: »Anno Dni 156 sexto, tha iegh haffde tienth paa Kong. May.st. Skib tho Sommer, kom iegh till Biærby och Mygdall sogner som er annex tilsammen. Och gaff iegh tha strax een stur Madskatt førend iegh fich enthen quæg eller kiærff.« — Han døde 1624. cf. Wibg. l. c. pg. 154.

5.

Hals.

I Kirken er ophængt Pladen af Amtsprovst Obels Ligkiste, hvorpaa følgende Indskrivt findes :

Enhver, som agter Menneske- Borger- og Christen Værd og som kjendte den Guds og Menneskers elskelige Amtsprovst og Sognepræst Hr. *Peter Adam Obel* hædrer og vel-signer med taknemmelig rørt Hjerte hans Minde. Født i Gudom Prgrd. d. 4 Mai 1764, gift 24 Junii 1791 med sin længe inderligt elskede Christiane Gottschalck. Som huld, blid, øm og trofast Mand delede han troligen med denne sin

Dyrebare Livets mørke og Lyse Dage, indtil Almagtens vise Bud kaldte ham d. 20 April 1819 til salig Liv i Evighedens lyse Egne. Men hans tidlige Bortgang udbredte dyb Sorg i Familie- Venne og Embedskreds, thi hans hele Vandel bar lysende Præg af Blidhed, Trofasthed, Veldædighed, varm Pligtiver og gavnrig Virksomhed. Yndet af Foresatte, agtet af Embedsbrødre, høit elsket af Menigheden og omslynget af Families og Venners fortjente Kjerlighed og Hengivenhed, savnes han smerteligen, thi han var sin Gud, sin Pligt og Dyden tro Hans Liv var Daad, hans Død var Roe.

Var Spr. her 1795—1819. Hans Enke Ch. Gottschalck, f. $\frac{9}{10}$ 1766, døde $\frac{28}{1}$ 1851 i Hals. cf. Wibg. 1 c. pg. 522.

6.

Karby.

Provst Schytte (døbt i Aalbg. $\frac{7}{9}$ 1632, † $\frac{17}{1}$ 1708, Spr. her 1658) opsatte en Tavle over sin Hustrue i Karby Kirke over Døren til Sacristiet med følgende Inscription:

D. O. M. S. | Hic in communem spem sita est | Johanna Georgii filia | rari exempli foemina, pia, proba, pudica | Nata A. C. 1637 IV Non. Novembr. | Nupta D^{no} Matthiæ Schytte | Ecclesiæ hujus pastori et præposito | cui puellas IV cum totidem filiis dedit. | Mortua A. C. 1672 VII Cal. Aprilis | Postquam vivens annos 34 menses 5 | in matrimonio fere 13 fecisset. | Uxori desideratissimæ | Intemerati affectus monumentum | Maritus superstes | Virtutis ejus æternum memor | cum mærore | P. C.

7.

Kjettrup.

I Kirken er et Epitaphium med følgende Inscription:

Reverendi et doctissimi viri Dⁿ. Petri Laurentii Pontani, hujus olim ecclesiæ pastoris fidelissimi, qui postquam in tranquillo conjugio cum duabus pientissimis foeminis Psyche et Catharina Petri atque 16 liberis foecundo vixisset annos 32, vita cum morte commutata in coelestem patriam emigravit d. 9 Septbr. 1602, quorum omnium ossa hic infra quiescunt,

anūnæ vero Dei ævi æterni fruuntur conspectu. patri suo filius L. Petri moestus posuit.

Ped. Lauritsen Spr. her 1569—1602 (cf. Wibg. I. c. 2, pg. 84) underskrev sig «Peder Søffrenszen», da han 1571 gav Indberetning om Embedet (Wulff: Stat. Bidr. etc. 3, 179). Han blev g. $\frac{1}{6}$ 1571 m. Sicke Tuorsdatter. Sønnen var Laurits Pedersen Kiettrup Pvst., Sp. t. V. og Ø. Bølle 1604—1629.

8

Nykiøbing.

Brudstykke af en Gravskrivt over Provst *H. Jentoft* Spr. t. Nykiøbing, L. og E. (c. Wibg. I. c. 2, pg. 484) sat i Nykbg. Kirke af Svigersønnen Mag. Rogert:

Her en Kirkehimmelstjerne
Fra sin Gang er dalet ned —

— — —
Norges Nordland først ham kjendte
Runden op med Aarons Stoel;
Lærdoms Lyset Bergen tændte
Tronhjem fyldte.
Kirkestjernens Løb begyndte
1700 han paa Flaaden, hvor hver Mand
Denne Ledingsstjerne yndte
Som dem viste Himlens Land.

— — —
Lyset stod nu bedst i Flamme
Da Gud slukte Lyset ud
etc.

9.

Saltum.

Gravskrivt over Christiane Fugl, D. af Spr. her, 1741—83, Laur. F. (c. Wibg. I. c. 3, pg. 8).

Apocal. XIV. 4. | Disse ere Jomfruer, som følge | Lammet efter hvor det gaaer. | Betragtet, | da den i Livet ædle og Gudelskende Jomfrue | Christiane Fugl, | Oprunden som en yndig Rose | i Saltum Præstegaard d. 18 Oct 1757, | efterlod sin Fader | Hr Lauridz Fugl | en dyb og dobbelt Sorg

d. 17 Sept. 1779, | og med brændende Længsel hastede efter |
 sin for faa Uger siden hjemgangne | Salig Moder | Mad. Anne
 Kirstine Jespersen, | for som en med det blodige Silkeklæde |
 vel prydet og pyntet Brud | med hende og alle udvalgte, | at
 glæde sig ved Lammets Bryllups Nadvere.

Symb.

Ak! kunde jeg Dig glæde
 For al Din Kjærlighed!
 For dine Fødder græde
 Kun om dit Blod og Sved,
 Og, for mit Syndeklæde,
 Din blodig Dragt saa skjøn
 Iføres, Dig til Glæde,
 Du blodige Guds Søn!

Psalm 45, 14—16.

10.

Sindal.

Paa nordre Side af Sindal Kirke er indsat en Steentavle,
 hvorpaa læses:

Præsten Christen Henric Kierulf fød i Hiøring 1712.
 blev student 1730. Præst i Jelstrup 1739 gift 1740. Præst
 i Sindal 1742 og døde 1771 den 14 Octob: Hans Hustrue
 Kirstine Marie Rasmusdatter fød i Hastrup i Spentrup sogn
 1721 gift 1740. blev Moder til 15 Børn hvoraf 3 ligge her
 hos forældrene begravede og døde 1777 den 20 Jun: Vale
 Lector! sequaris!

cf. Wibg. I. c. 3, pg. 46.

11.

Skæve.

Paa Kirkegaarden, sønden for Kirken, ligger en Liig-
 steen med Gravskrift over Præsten H. Kampmann 1742—
 1795 (c. Wibg. I. c. 3, 102).

Her giemmes | det Forgiengelige | af | Velædle og Høy-
 lærde | Hr. Henrich Kampmann, | Fød paa Ørndrup i Wi-
 borg Stift, | den 14 Februarii 1714. | Deponerede fra Aalborg

Skole 1733, | kaldet til Personell Capellan for Aæbye | og Biersted Menigheder 1739. | Forrettede Præste Embedet 1½ Aar | i Leerup og Tranum, | Derfra forflyttet til Sogne Præst for | Schieve Menighed 1742. | Efterat have været i Præste Embede 55 Aar | og levet 81 Aar 1 Maaned forlod hand | Verden d. 12 Martii 1795 | og | Hands Ægtefælle | Velædle Madame Woldborg Rothenborg, | Fød Aar 1721 i Kjøbstæden Sæbye, | Død den 6 November 1781. | Deres Ægteskab blev Velsignet med 7 Sønner | og 2 Døttre af hvilke 9 Børn de 3 | Sønner ere i deres unge Aar bortdøde.

Naar Røsten høres saa
Fremkommer nu I Døde.
Gid disse glade maae
Til saligt Liv da møde.

12.

Tolstrup.

Gravskrivter over Spr. Niels Chr. Iversen (1680—1726) og hans to Hustruer, samt over Spr. Jens L. Jessen 1747—1771. (cf. Wibg. l. c. 3, pg. 349 og 350.)

Lacrymosæ hujus Vitæ initia | Schlaglosiæ Selandorum | debet. | *Nicolaus C. Iversenius* | Natus D. XXXI Decembr A^o MDCLVI | Ministerio Ecclesiæ hujus inserviit | Annos XXXXIIIIII: | XV: Liberorum Parens: | Binarii Conjugii alias dulcissimi | Miserando Exitu infelicissimus | obiit A^o MDCCXXVI Ad chara | Sua Pignora lætus abiens. | Qvi me novercali odio exercuisti | Jmmunde Munde | Valeto.

Hancee Meam lætus suscepit Jesus in Ulnas

Lætaque semper agit mox ubi lætus agam

Desideratissimæ heu! qvondam Conjugi

d. 29 May Posuit A^o 1710.

Maritus Gemebundus.

D. O. M. S. | Hic | Reqviescunt | Sancti Cineres | *Annæ Petreæ* | Qvæ ex Honesta Brøndislundensium Familia | Anno MDCLIV Origine Ducta | Casto Connubio Primum Juncta Rev: Viro | Dno Jano P. Hospondio | Quaterna Prole Feminea

Senem Beavit | Jteratis XV Annorum Nuptiis Æque Foecundis [c. Nic. Iverson.] | Quinque Liberatorum Læta Mater Extitit | Trium Sexus Masculi: Sequioris Duarum. | Sed Vero Tandem Sextum Enixa Partum Gravissimo | Dolore Victa Mente Malorum Victrice obiit | Anno MDCXCVI: VI: Eid. Jun: | Acerbe Dulcissimi Convictus Relicto Desiderio | Abiit Obitu Eheu! Præ Maturo | Uxor Jucunda; Mater Pia Provida | Longiore Vita Dignissima Nisi Meliore | Jpsam Beare Festinasset S: Numen | Solas Exuvias Tegit Tumulus. | Anima Dulcisono Jubilo | Jnter Coelites Beata | Satiatur Æternum | P. M.

Den hæderbaarne salige Matrone | *Anne Frandsdatter* | var fød i Wrensted Præstegaard d: 12 Decbr 1681 | levede et kjerligt Ægteskab | i Tolstrup Præstegaard 12¹/₂ Aar | var Moder af 4 Børn. | døde d. 7de December 1709.

Hvad Gudsfrygt Dyd og Ynde
 Hvad sire kand en Qvinde
 Som Blomster her faldt af
 Og blegned i sin Graf. —

Dette Jhukommelses Tegn tilhører den salige Guds Mand, | velærværdige og Høylærde Hr *Jens Larsen Jessen*, | hvis Livs Lys antændt | i Vadum Præstegaard d. 18de Martz 1717, | skinnede siden i Levnet og Lærdom, | Baade som en oprigtig Ægtemand, | med sin kjære Hustrue, | Mad^m Maren Buts Bergh, | Som han kom i Ægteskab d. 3die October A° 1749, | Og som en retskaffen Præstemand | for Tolstrup og Stenum Menigheder, | Hvor til han blev Sognepræst d: 20de Novbr A° 1747. | Samme Menigheders Fattige, | og Steenum Sogns Skolehold, | Han skjænkede | efter Fundatz af 25de Augusti A° 1769 | Den Capital 400 Rigsdaler. | Hvilken Gave efter Fundatz af samme Aar | Han forøgede med 100de Rigsdaler | Til gudelige Bøgers Indkjøb, | sine tvende Menigheder | Til Gudelig Brug og christelig Opbyggelse, | i ovenmældte Sogner | og derpaa døde den 15de Octobris A° 1771.

Den Stund Du haver Tiid,
 Gjør godt, om du det kand!
 Pas paa dit Kald med Fliid!
 Som denne Præste-Mand;

Han var sin Menighed
 en trofast Sjæle-Hyrde;
 Han bar Medliidenhed
 Med Armes tunge Byrde;
 Hans Æreminde bør
 Derfor her tegnet staae;
 Gak Læsere! og gjør:
 Som Han: Du ligesaa! s 10.

13.

Understed.

a. I Kirken, i Choret paa nordre Side over Døbefonden, findes et Epitaphium afdeelt i to Fiirkanter, en større foroven og en mindre forneden, i hvilke der er Spor af to Malerier forestillende Christus paa Korset og hans Himmelfart. Paa venstre Side er anbragt Navnet Petrus Johannis Mørchius med Aarstal 1642 og til Høire hans Kones Navn, hvoraf kun er at læse: »Johanne Cathr mia 1642«. Nederst paa Epitaphiet er anført Dan. 12, 3 paa Latin.

Han var i Embedet $\frac{2}{3}$ 1625, da han indberettede om dets Beskaffenhed. (cf. Wibg. I. c. 3, pg. 445.)

b. Paa Kirkegaarden, strax Vesten for Kirken, ligger Spr. Laur. Niels. Synderslef (cf. Wibg. I. c. 446) begravet. Paa Gravstenen, som mere og mere hensmulrer, har været at læse følgende Gravskrivt: »Herunder hviler | Denne Værdige og Vællerde Mand Salig Hrr Laurids Synderslev | Fordum Sogneprest for Understed og Karup Meningheder. | Hand vaar fød udi Nyekjøbing i Selland Den 7 Juni Anno [ulæseligt] | Og Døde Den 10 [ulæseligt] Anno 1737. | Gud give Hannem med alle Troe Christene | En gledelig Opstandelse Paa Den Yderste Dag.«

14.

Volstrup.

Indskriften paa et Epitaphium i V. Kirke over Spr. Otto Jacobsen (v. Wibg. I. c. 3, pg. 617) lyder saaledes:
 »Piæ et gratæ memoriæ admodum reverendi et docti viri

Domini Othonis Jacobæi e Kringelhede Albechianorum, honestis parentibus oriundi, qui post annos vitæ laudabiliter transactæ in scholis domestica 8, Sæbyensi 8, Helsingorana 5, Academia Hafniensi 5, pædagogia apud nobiliss. Dorotheam Krabbe 9, pastoratu Volstrupiensium et Hørbyensium 39, præpositura Burglanensium 13, conjugio duodenaria prole felici 38, pie et placide in domino obdormivit anno Christi 16... ætatis 71.«

15.

Oland.

a. Gravskrivt over Provst Lund (cf. Wibg. 3, 655):

Naar det er Viingaards Herrens Tid
Arbeyderne at kalde
Skal hver for sin anvendte Flid
Sin Lod og Løn tilfalde

Saaledes | Hviler her efter 45 Aars udstandne Møye i Guds Viingård | forsikkert om Naadelønnen ved en ærefuld Opstandelse | Sall: Hr Anders Lund | født anno 1694 og død anno 1765 | Efter Himlens Kald en indviet Præstemand | 1719 d. 13. Octobr for Oelands Menighed | Efter Himlens Raad en præsteviet Ægteemand | 1723 d. 26 Junii | Til dydædle nu salige Bodil Jensdatter | født 1681 og død anno 1744 d. 24 Junii | Som 1724 d. 16 April fødte ham udi 21 Aars Ægteskab en Datter | navnlig Anna Margrethe | der anno 1741 d. 3 Octb traadte udi Ægteskab | med Christen Speitzer til Aggersborggaard. | Alle ventende en ærefuld Opstandelse | paa Christi Tilkommelses Dag.

b. Gravskrivt over Sp H. L. Holm (cf. Wibg. 3, 655):

Hans Landorff Holm | fordum | Sognepræst for Oeland | død d. 27de Junii 1812 | i sit Alders 36 Aar. | Din goddædige Vandel | og exemplariske Levnet | her iblandt os | er din sørgende Enke | og umyndige Børn | skønt fiernede herfra | Borgen for din Gravs stille Roe.

Livets Storm sig her bedager
Gravens Roe har Varighed. —

Nogle Afskrifter vedrørende Vingegaard, Viskumgaard, Tjelegaard og Bigumgaard

I Slutningen af det sytende Aarhundrede.

Ved Ewald Tang Kristensen.

At der til de fleste af vore Herregaardes Historie i ældre Tid er alt for lidt Materiale nu for Haanden, til at man kan faa et nogenlunde sammenhængende og fyldigt Billede deraf, kan ikke forundre nogen, som ved, hvor hensynsløst man forhen handlede med Dokumenter og alle skriftlige Optegnelser. Men jo nærmere man kommer vor Tid, jo fyldigere skulde man med Grund kunne forudsætte, at Materialet maatte blive, og med Hensyn til vore større Herregaarde maatte der dog antages, at Ejerskifter, Magelæg, Udstykning af Bøndergods o lign. i *de sidste to Aarhundreder* skulde kunne ordentlig oplyses. Dette er imidlertid saa langt fra Tilfældet, at der endog staar saare meget tilbage at ønske i saa Henseende, og man faar uvilkaarlig Indtrykket af, at Topografi og Historie endog i saa nærliggende et Tidsrum have haft meget faa Dyrkere og ere blevne grumme stifmoderlig behandlede, saa at en stor Del, der i Virkeligheden har haft og endnu har gjennemgribende Betydning, enten er kommen til os som gaadefulde Spørgsmaal eller endog er saa godt som bleven overgivet til Forglemmelse.

Derfor kunne saadanne Smaatræk og Optegnelser ogsaa faa Betydning, der ved første Øjekast synes temmelig ubetydelige, og af den Grund har jeg da taget efterfølgende

Afskrifter, som angaa de i Overskriften nævnte fire Gaarde i Nørlyng og Sønderlyng Herreder, de tre i sin Tid tilhørende Erik Grubbe til Tjele, Nørbæk og Gammelgaard. Han var længe Stiftslensmand i Aarhus (1637—47), men levede i sin høje Alderdom paa Tjele »i mange Aar«, som D. Atl. siger, og var da Enkemand, thi hans Hustru, Maren Juel, døde allerede 1647. Naar J. P. Jakobsen i sin Bog »Fru Marie Grubbe« omtaler hans Husholderske, Ane Jensdatter, og med levende Farver skildrer hendes Forhold til Herren paa Gaarden, saa kan noget heraf nok være historisk sandt. Den i efterstaaende Udskrift af Sønderlyng Herreds Tingbog 1679 nævnte Ane Jensdatter maa nok være den samme Person, og naar der siges, at hun har en Tjener i Mollerup, saa kan det være rimeligt nok, at denne forud har været Erik Grubbes Tjener, og at hun ved en ikke ringe Indflydelse paa Herren har erhvervet sig ham og maaske endnu flere¹⁾.

Thisdagen dend 12 Februarj [1679]. Till otte Mend (Navnene nævnes). Wand med Jens Chrestensen i Vinge paa Ane Jensdatters Vegne paa tielle med Fuldmacht, saaledis, efftersomb Ane Jensdoter paa tielle haffuer ladet hindis tienerre Jens Chrestensen i Mollerup steffne till i dag till sønderlæng heridtzting Att Møde, imuod Domb hun offr hantemb achter at lade forhuerffue, och tage beschreffuet, for hans Restierende schyld och landgild Saa vell somb Arbedspeng som till Mouridtzdag sist forleden Var forfalden, som er for it $\frac{1}{2}$ suin 1 Slidr hestgrstr $2\frac{1}{2}$ Slidr, och Arbedspeng $4\frac{1}{2}$ Sl daller er till hobe 8 Slete daller, huilche penge hand ey effter Mange der omb gjorde paamindelser haffr villet betalle huor for Jens Chrestensen i Vinge haffr i dag paa forⁿ ting paa hindis Vegne at seete i Rette och formeene At forⁿ Jens Chrestensen i Mollerup Jou plichtig er och bør Inden 15 dage at betalle forⁿ 8 slete daller till forⁿ Ane

¹⁾ I Farstrups og Axelsons Dagbøger (Aalborg 1813) findes under Aar 1685 indført følgende: »Anne Jens Datter, fød i Foulum Præstegaard i Synderlyng Herred, som i lang Tid havde holdt Hus for Eriich Grubbe paa Tiele, døde i dette Aar in December paa Neder-Hvolris i slette Vilkaar. Ligger begravet udi Bierregrav Kirke ved Leulbro.« — Heraf ses, at hun forinden var kommen ud af Tjenesteforholdet til og Samlivet med Erik Grubbe.

Jensdater eller och der effter At lide Namb och Tag udi hans bo, goods och beste løs Øre huor det Er eller findis Kand effter Resesen och der paa at Verre domb begierendis

Erik Grubbes to endnu levende Døtre, der vist vare hans eneste Arvinger, vare den Gang forlængst bortgiftede, den ene til Arnfeld, den anden til Gyldenløve og senere til Palle Dyre til Trinderup, som 1682 købte Gammelgaard af sin Svigerfader. Et Portræt af denne eller hans Fader hang for c. 10 Aar siden endnu paa sidstnævnte Gaard. At Erik Grubbe 1681 har ejet Vingegaard, er sikkert nok, men hvornaar han har erhvervet sig den, ser jeg mig ikke i Stand til at oplyse. Den beboedes 1683 af en Jomfru Karen Lykke, men hun har sandsynligvis haft den overladt til Brug og drevet Avlen ved sin Fuldmægtig Peder Christensen, eller ogsaa har han været Forpagter med den Forpligtelse at give Jomfruen Bopæl paa Gaarden, idet hun saa har staaet i et eller andet Slægtskabs- eller Venskabsforhold til Ejeren.

Her meddeles nu et Syn over *Vingegaard*, som under 10de Maj 1681 findes indført i Tingbogen. De i Begyndelsen af Stykket nævnte Mænd er de hver Tingdag til Stede værende Ottemænd eller Stokkemænd, og Optegnelsen af de Forhandlinger, der fandt Sted, indledes saa godt som altid med de Ord: Til Ottemænd o. s. v.

Till Otte Mend Effterschreffne Anders Madsen I Sønderbeggaard peder pedersen boe Christen Jørgensen och Niels Andersen i forn. Sønderbeg Ib Chrestensen i hamershøff tomes Jensen i Føflumb Espen Andersen i Vorning och Niels piersen i Leysten Wand med Erllig och Velbyrdige Mand Erich Grube till tielle hans Fuldmæchtig Welfornehme Michell Thomesen det Effterschreffne Synsmend Nemblig Jens Chrestensen I Vinge peder Erichsen Chresten bigumb Jens Villasen Esper Markusen och Chresten Nielsen alle I forn. Vinge Jens Chrestensen och Jørgen Nielsen I hollumb peder Michellsen I Flaarup Chresten Andersen i Kuorning Jens Søffrensen och Anders hansen Ibmd, Di stod nu her I Dag for Retten, Efftersom Di var Lofflig till tinget op Kreffuit, och en huer Ved Eed effter Resesen hiemblit och Kundgiorde at di dend 27 Aprillis Sist forleden Var Vd Vingegaard, och der Synet gaardens bygning, haffuens ombheyning Sampt Giøen vdi

Gaarden, och da Saa di Ald bøgningen, Verre Sig Vdi boregaarden och i ladegaarden Ey At Verre brøstfeldig Endten paa tømmer eller tag Vndtagen 2 les tag Som fatis paa det Østerste fehus i Ladegaarden, och It støche fiell I goffuelen Vngefer 2 Allen long paa staaalldhusit i borgegaarden, 21 Allen leder Som planch Verchett stod paa Imellumb borgegaarden och ladegaarden, var Aff Røndet saa vell som plancherne ochsaa som stod derpaa, fandtis brøstfeldighed paa Vinduerne i Vesterstuen i gaarden 38 Ruder Som en part Var Ren henne, och en part brechit. haffdøren och Lofftdøren er gamell och henger i tre, Noch 6 Andre Dørre for huszen I boregaarden Som och henger i tre, till huilchen brøstfeldighed at giørre ferdig med der fandtis i Gaarden It støche Egetree till 10 Allen leder, Saa Vell som Vngeferllig Syntis vi At der var i Gaarden En 6 les tag, Ombheyningen omb haffuen fatis Indtet, fandtis ochsaa i Kiøchenet 2 Reterbenche och 10 hyller, och fandtis giøe i gaarden baade blend och Vblend, Naar det bliffuer Vd Aget Som fatis till dete Aars Indtegt i Marchen Som Kand verre vngeferlig till en tønde land, det Øffrige Som bliffuer tilbage Igien, Syntis di At Kunde bliffue giøe Noch till 1 Aars Indtegt huilchet di Affhiemlit for It fuld Syn Ermeldte Michell tomnesen stod med forschreffne Synsmend till Vedermaalsting.

Dernæst findes Tirsdagen d. 17de Maj s. A. følgende indført:

till Otte Mend Eftterschreffne Anders Chrestensen I Føfflumb Anders piersen I Veyrumb Niels tygesen I Vinge Jakob hansen i Vorning Niels Nielsen I huiding Jens Andersens I Leysten Anders Knudsen I Kuorning och peder Chrestensen paa Vingegaard Var schichet Erllig och Velbyrdige Mand Erich Grube till Thielle hans Fuldmechtig Michell Thomesen, Det forⁿ Peder Chrestensen paa Vingegaard stod nu her i Dag for Reten och bleff Det Syen for hannemb oplest Som I Dag otte Dage bleff Indført Angaaende Vingegaard, omb hand ville haffue Noget der till at suarre, hvor till hand suarede Ney, bestod stuor Jens Nielsen och lille Jens Nielsen i Ørumb at di I Dag otte Dage var paa Vingegaard och der steffnit och Varsell gaff Erllig och Velbyrdige Jomffrue Karren Lyche med hindis Laug Verge, Saa och hindis Fuldmechtig forschreffne peder Chrestensen

och talde med Søffren Lausten och bad hand Ville Advarre Demb, for forskreffne Syn At tage beschreffuitt Ermeldte Michell tomesen och peder Chrestensen stod till Vedermaals-ting.

Denne Jomfru Karen Lykke havde en Broder Jørgen Lykke, der skrev sig »til Siøgaard«; men han havde sandsynligvis Bopæl paa Vingegaard — af Erik Grubbes Naade, da han var bleven aldeles forarmet. Dette Søgaard maa vel være Bondegaarden af samme Navn i Rødning Sogn, hvor ogsaa Sødal ligger, som 1683 ejedes af Jens Simonsen, der 1672 var Forpagter paa Seber-Kloster. Af efterfølgende Stykke ses, at Jørgen Lykke har staaet i Gjæld til Jens Simonsen, og denne har da rimeligvis taget Dom over ham for at gjøre Indførsel i Søgaard, hvortil Jørgen Lykke vel endnu har haft en Adkomst. Men han har vist ikke haft anden Bopæl end hos Søsteren paa Vingegaard, siden han der bliver stævnet, medens han dog ikke har været til Stede, da Stævningen skete, saa at Varselsmændene have talt med Søsteren paa hans Vegne. Under 27de Februar 1683 findes da følgende indført i Tingbogen:

Ydermierre Vand med Erllig och ¹⁾ Mand Thomas Nielsen i Røding paa Sin Gunstig hosbonds Vegne dend Vel Edele och Velb. Mand Jens Simensen till Siødall det Olle Nielsen i Kuorning och Laus Chrestensen i Ørumb stod nu her for Retten och Ved Eed efter resesen hiemblit och tilstod At di dag 14 dage var paa Vingegaard och der steffnit och varsel gaff Erilig och velb. Mand Jørgen Løche till Siøgaard och talde Mundelig med hans Søster Jomfrue Karen Lyche for Domb bem. Thomas Nielsen I dag her till tinget achter offuer hans Welbyrdighed at forhuerrfue, och i Retten fremblagde en Vnderschreffne och forseglede obligation dis Indhold Som følger, Jeg Jørgen Lyche till Siøgaard Kiendis och gjør For Alle vitterligt Att Jeg aff vitterlig Gield schyldig er Achtbar och velfornehme Mand Jens Simensen Forpachter paa Seber Closter It halffhundred Rix Dr. hand mig efter Venlig An Søgning och begiering med Forstracht haffuer, huilche bemeldte halffhunder Rix Dr med Sin tilbørlig Rendte och Jnterese Jeg paa Adelig Erre troff

¹⁾ her har Skrивeren glemte et Ord.

och Loffue Forplichter mig Vnder It Erligt Adeligt Indleger her i Iudtland huor det begieris, At betalle Velbemeldte Jens simensen och hans Arffuinger til dend 1 May paa Seber Closter Vdi goed gangbar groff Møndt, och holde hannemb och hans Arffuinger, Aldellis aff mig och mine Arffuinger Vden schaade och schaadesløs i Alle Maader til Bekreffning Vnder min Egen haand och Sigenet Viborg dend 20 Mardtzi Anno 1672 och fandtis Vnderschreffuit Jørgen Lyche Mppria Saa och Forseyllett och nu Sate Forn. Thomaz Nielsen Vdi Rette och Formiendte paa Welermeldte sin gunstig hosbonds Vegne Velbem. Jørgen Lyche plichtig och schyldig er bem. fordring med Ald Restierende Rendte och Ald Anvendte omb Kostning Inden 15 dage at betalle, eller och at haffue Indvisning I hans beyste guods och Løsørre huor det och er eller opsørgis Kand efter resesen och Konglig Forordninger och var endelig domb begierindis, Ingen Erkliering er scheid her imuod, huorfor hand Aff heridtzfogeden Er tildømbt at Betalle Inden 15 dage eller och lide Namb och Vordiering derfor I hans best guods och Løsøre efter IRettesettelsen i Alle Sine poster.

I hvilken Anledning Synet af 1681 er taget over Vinge- gaard, giver Tingbogen ingen som helst Oplysning om. Men dersom det antages, at Jomfru Karen Lykke var Forpagterske, saa har hun selvfølgelig skullet vedligeholde Gaarden, og Synet er da rimeligvis blevet optaget til Efterretning om, hvor vidt hun havde opfyldt denne sin Forpligtelse. Derimod optoges ogsaa Syn over Gaarden 1683 og i en bestemt udtrykkelig nævnt Anledning, nemlig da Erik Grubbe bortforpagtede den til Mads Bærtelsen Dons. Bygfældigheden er i disse to Aar bleven betydelig større, og da Kvartererne og Gangene i Haven skildres som helt overgroede med Græs, lader det til, som den forrige Forpagter (Karen Lykke?) har forsømt sin Pligt, og at Erik Grubbe derfor har ønsket Forandring. Men Tilstanden blev dog ikke bedre, hvilket af det efterstaaende vil skjønnes. Her meddeles nu først Synet over Vingegaard 1683.

Thisdagen dend 7 Augustus Otte Mend Anders Knudsen i Kuorning Søffren Søffrensen Anders piersen och Chresten Andersen Ibmd, Søffren Andersen i Vinge, Chresten Andersen i Vorning Jens Simonsen aff Fussing och Søffren Glar-

meyster aff Huolbech, vand med høy Edele och Velborne Erich Grube til Thielle ved sin Fuldmectig Velfornehme Chresten Rasmusen, det Esper Markordsen i Vinge, Chresten Bigumb Chresten Nielsen och Søffren Jensen Ibmd stod nu her for Retten och ved Eed och oprachte Finger Hiemblit och tilstod at de dend 25 Junj Sist forleden var til Syn til Vingegaard til hørendis velbemeldte Erich Grube, och Velfornehme Mads Bertelsen Dons Nu Vdj Forpachtning haffuer, och da Befandtis som følger, Først Synnet det Veyster hus i Borgergaarden Med tuinde stuer och 3 Kammer Vdi med lofft offuer huor Vdi Er 20 Vinduer de 3 Slag Vinduer med Jern och Krog paa, 7 dørre de 3 med Laas paa, och en med Klinche och de 3 med Kroge paa, Brøstfeldighed der paa 15 Allen Leder, for det Andet det Offuerste stuehus der Vdi 33 Vinduer Furlofft offuer 12 Fag och bøgefiel offuer 2de ditou, 18 dørre Med Jerren hengt de 11 med Laas paa, 4 med Kroge, 2 Med Klincher for Vden dend Vnderste Vderdør och med Klinche paa, disligeste Kielder Lemmen Befandtis och Laas paa och Lofftsdørren hasp och stabel for, Vdi spis Kammeret Fandtis ligende 6 hylder, och Vdi Kiøchenet 8 ditou, samt 2de gammel Retterbenche, Brøstfeld paa Vinduerne 11 Ruder, och 1 Vindue Vdi Forstuffuen borte, Laasen paa dend dør Imellumb Kiøchenet och Brøgerset I støcher, samt en dør for Suinstien som er bygt op til forⁿ hus Vdi de 18 dørre Med Beregnet Snart Øde, Disligeste dend Vderste dør for Borgestuffen Dørren och dend dør til Lofftet paa det veyster hus, Noch fattis Ler paa 3 halffue Vege, Aff Østerhus och 4 Les tag, stalden Befandtes med Raffterne paa Bielcherne oplacht Langs Igiennemb, for Vden it Fag offuer Folchens Kammer Med Bøgeboel offuerlagt, 2 dørre med Jerrenhengseler och Kroge, dend Enne med Krog paa den Anden med treschud for samt It Vindue Vdi Folchens Kammer, Brøstfeldig 12 Allen Leder 1 Rurd Vdi Vinduet, och It Les tag 4 fiel I dend Nørd gaffuel och 8te halffue Leer-vege, Endnu Fandtis I Samme stold behørige spiltoffuer och Krøber for 9 Heste, och hecher for 6 heste, Ladegaarden den vester lade er tuinde Balcher vdi, 3 hielle dørre 1 dobbelt ditou, i Jerren hengt, och hasp paa de 3 samt stabel paa dend Enne, Ved Enden af forⁿ Lade er stald til firre Heste med behørig spiltou och Krøbe, samt It støche Vdschod

torffue hus ved Enden der Aff, Er tacht med Løng, Brøstfeld paa forⁿ Lade 2 Les tag, Norder Lade er 4 schiel Romb vdi, det Enne aff Feel, 2 dobbeltdt dørre vdi Jerren hengt och hasp paa, samt en heel ditou med Jerren hengt och Jerren schud for, Brøstfeldig 4 sparrer 5 Les tag 4 heel Vege, Feehusit der vdi 4 schiel Romb, 1 Vinderet balch 8 dørre de 3 med Jeren hengt och 5 med tree, 1 hasp paa dend Ene som er Suinstiedørren, Brøstfeld der paa 1 dobbeltdt dør 10 Les tag 12 hel Vege, haffuen med dør for som er snart Øde och vil aff Nye giøris paa døren findis 1 Jerren och 1 hasp Lychelsen Offer aldt snart Øde, och vil gandsche Omb forferdigis Corterene, och gangen i haffuen Er gandsche med gres Forgroffuit, schorstenerne Offuer Aldt, Offuener Kiøl och Kedelmund brøstfeldig for 80 Mursteen 3¹/₂ tønd Kalch, plancherne omb Kring gaarden findis brøstfeldig det Østere Leed som er Øde och vil aff Nye giøris, samt en Laage ved veyster puort Slet borte, Jerrenet som dend haffuer hengt Vdi fandtis Endnu ved stolpen, Ledet ved forⁿ Vesterloge findis hengt Vdi 4 Jerren samt det Offuerste gl. leed vdi 1 ditou, Giøden som findis i gaarden Kand forbrugis dette Aar til Boghuedestoben, Kuornet vdi Marchen som er saaet, befindis Giønings Roug och Anden Kierre Roug At verre saaet 17 tønder Byg 8te tønder aur : 32 tønder 4 schipr Boghued 2 tønder 4¹/₂ schpr, huilchet Forbemeldt di Affhiemblit For It fuldt Syn. och stod bem. Chresten Rasmusen med forⁿ Synsmend til Vedermaalsting, Itemb Ermeldte Mads Bertelsen och var same Syn gestendig och begierte Gienpart dertil.

Mads Bærtelsen Dons var ikke Forpagter i mere end godt halvandet Aar, før Erik Grubbe maatte til at søge Rettergang med ham for at faa sin resterende Forpagtningsafgift. At han har været ude af Stand til at betale ikke alene denne men ogsaa anden Skyldighed, viser efterfølgende to Afskrifter af Tingbogen. Hr. Hans Jensen Paludan var Præst i Tjele og Vinge Sogne fra 1671 til 1704.

Saasom mig vnderschreffne Forholdisz aff Erlig achtbar och forneme Vnge Mand Madsz Bertelsen Donsz som haffuer Vinggaard I forpachtning dend vanlige Kuoren Affgift baade for Nest forgangende Aar saa vel som Indeuerende Aar Som pleyer at giffuisz Aff Vinggaard til preysten Som betiener

Vinge Kierche och Sogen Nemblig tou tønder Roug och tou tønder byg Aarligen, som baade mig er giffuen Aff dends besidere hid til saa vel som och Min Formand Aff gammel tid er giffuen och Vidisz iche At hand mig det med Nogen føye Kand Afflege Setter Jeg her med i Rette omb iche velbemeldte Mads bertelsen Donsz bør at betalle mig baade for forgangen Aar tou tønder Roug och tou tønder byg, saa vel som for Indverende Aar tou tønder Roug och tou tønder byg dertil med denne Louff Maalsz ombkostning eller mig derfor at haffue Namb och Vordiering aff hansz boe och Midel huor paa begierisz en Retmesig domb aff hansz Kongl Mayst velbestaldter heridtzfoget til Sønderløngheridtzting peder hansen, som Jeg her med befaller i Guds beschiermelse Datum Føfflumb dend 2 december 1684.

Hansz Jensen palludanusz.

Itemb til dette at fremblege och siden dertil At Suarre Fuldmechtigisz her med Niels Søffrensen Degen til tielle och Vinge Sogner Aff mig Vnderschreffne

Hansz Jensen Mppria.

Thisdagen dend 10 Februarj [1685].

. . . Ydermierre vand Med Velforneme Chresten Rasmussen førige Fuldmechtig paa Thielle paa høyedele och velborne Erich Grube til Thielle hansz Vegne, det Niels straangesen och hansz Jensen I Ørumb stod nu her for Retten och ved dierisz Ed efter Loffuen tilstod At di I dag ote dage steffnit Madsz bertelsen Forpachter paa Vingegaard i dag her til tinget for domb At lide och først vdi Rette lagde It schriftlig Indleg disz Indhold som følger

Kongl Mayst: heridtzfoget peder hansen, saa som Jeg Vnderschreffne paa Min Gunstig herresz høyedele och velborne Erich Grube til Thielle hans Vegne er Foraarsaget til i dag til Sønderløngheridtzting for domb at Indcitierie Ermeldte Mads bertelsen donsaz Forpachter paa Vingegaard For huisz hand paa Vingegaard som hand I Forpachtning haffir Restierer Som til Voldborig dag 1684 var forfalden och er peng 20 Rdr saa vel och for 3 tønder Sede Roug Jeg hannemb Forleden dend 16 October 1683 ved dierisz tienerre Larsz Flaarup londte som strax med Roug schulle haffue verrit betald tillige 4 tønder byg som hannemb Sist

dend 21 May 84 til diers Seed londte, och strax med Maldt 4 tønder schulle veret betaldt, dernæst och for 3 K 12 β penge Jeg paa forⁿ Madsz bertelsens Vegne effter hansz begiering til Min gunstig hoszbond betaldte for 10 Kander Øl a 6 β Som I Medlertid en Aff hans brødre til hannemb var Ankomen bleff hendt, diszligeste 2 tønder Roug a 10 K hand for Chresten Jensen aff Løffuel er goed for och som Jeg tit och ofte hannemb deromb hafr anmuodet dog Indtet Erlangt Setter Ieg vdi Rette paa Offuen Mer bemeldte Min Welb. herisz Vegne och Formener forⁿ Madsz bertelsen dons plichtig er och bør Inden 15 dage At betalle ombmeldte penge och Kuorn en huer spesies in nature effter hans der omb giorte Løfter tilligemed Sagens Anvendte bekostning, eller derfor At lide effter Loffuen huor paa domb er begierindisz, Med venlig begiering dette for Retten Maa lesis paa schriffuis och vdi huis for Retten pasierer Indferis och mig vdi gjen tiltilisz dattumb Thielle 10 Februarj Anno 1685
Chresten Rasmussen Egen haand

Itemb I Rettelagde Forpachtningsbrøffuit deromb oprettet var datierit Thielle dend 20 Junj 1683 huor vdi befandtisz bem. Mads Bertelsen sig hafr til forskreffuit Aarlig at vdgiffue Aff Vingegaard til forpachtningspenge 40 Rdl huor paa fandtisz schreffuit Anno 1684 dend 29 Mardtzi er her paa betaldt 20 Rdr de tiuffue Rixdr schulle Endnu Restiere Ingen er Møt til giensuar huorfor Madsz bertelsen bleff til-dømbt At betalle effter i Rettesettelsen i alle Sinne poster.

Om Mads Dons høre vi nu intet videre; han er efter al Sandsynlighed gaaet bag fra det hele. At hans Moder, Ane Tornsdatter, har opholdt sig hos ham paa Vingegaard, medens han var Forpagter der, ses af følgende Kaldsseddel, og der ses tillige, at ogsaa hun er i stor Pengeforlegenhed og ikke kan hjælpe Sønnen, hvilket yderligere bestyrkes af andre Afskrifter, der neden for skal meddeles.

*Jørgen Madsen, Raadstue- og Byskriver i Randers
 hans skriftlige Kaldsseddel.*

Som Fuldmægtig paa den hæderbaarne og gudelskende Matrones, Elisabeth Nielsdatter, Sl. Segn. Niels Pedersens udi Galten hendes Vegne, lader jeg underskrevne ved nær-

værende tvende Kaldspersoner, Niels Chrestensen Smed og Chresten Rasmussen, begge hjemmehørende udi Randers, citiere den velfornemme Matrone Ane Thornsdatte Sl. Bertel Jensens af Viborg hans efterladte, tilholdende paa Vingegaard, for at møde til Lyng Herreds Ting d. 27de Januari førstkomende, saa vel ottende Dagen derefter, først for endelig Dom at lide og dernæst for, hvis andre retmæssige Lovmaal hun efter Billighed og Lands Lov kan søges for, være sig Æskning, Spørgsmaal, som retmæssigen kan dependere af den anselig Capital, hun efter hendes pure Forskrivning og Pantebrev haver forpligtet hende og hendes Arvinger en for alle og alle for en (til ermeldte Elisabeth Nielsdatter udgiven) at svare til der efter Irettesættelse og højest bemældte hans Kongl. Majst. Lov at lide og undgjælde, hvis Retten tillader, om enten hun selver eller hendes Lavvæрге, som tillige med hende hermed indicieres, kan vide noget retmæssigt hertil eller imod at svare og at gaaes herom, saa vidt Retten medfører.

Randers d 20de Januari 1685.

Jørgen Madsen.

Mppria.

Anno 1685 d. 20de Januar haver vi underskrevne Chresten Rasmussen og Niels Chrestensen, begge boendes udi Randers, lovlig læst og forkyndet denne Stevning for Ane Thornsdatte (Sl. Bertel Jensens af Viborg) paa Vingegaard, som hun er boende, og leveret hende Copi deraf, som vi bekræfter med vores egne Hænder her neden for — die ut supra.

Chresten Rasmussen.

N. C. S.

Egen Haand.

At Ane Tornsdatte, imedens hendes Mand levede, har kjendt bedre Kaar og endog været formuende, forekommer mig at kunne skjønnes af, at hun har ejet en Del Jordegods i Salling og tillige i Fællig med sine Sønner ejede *Viskum* Hovedgaard med underliggende Gods. Det kan ikke ses, om Manden, Bærtel Jensen Dons, har kjøbt og ejet denne Gaard, men Sønnen Peder boede paa den, og han skrives da altid »til *Viskum*«. Det gik imidlertid med rivende Fart ned ad Bakke for hele Familien, hun afgav den ene Forskrivning efter den anden, og det samme gjorde Peder Bærtelsen Dons,

saa da han i 1681 blev indstævnet for Retten i Anledning af nogle Gjældsposter til Peder Nielsen Sidsheftig paa Riber Kjærgaard og ikke var mødt til Gjenmæle, blev han dømt til at betale paa sædvanlig Vis inden den fastsatte Frist eller lide Nam og Vurdering. Herom findes følgende indført i Tingbogen under 31te Maj 1681:

Til Otte-Mænd: Christen Grøn i Vorning, Christen Skrædder i Ørum, Michel Christensen i Føvlum, Anders Madsen i Lejsten, Anders Jensen, Niels Christensen og Povel Hovgaard ibid. og Peder Timsen i Hviding — var skikket velfornemme Mand Niels Urbansen af Viborg, Raadmand og Landstingsprokurator samme Steds paa hans Principals, Peder Nielsen af Ribe Kjærgaard, hans Vegne, som mødte udi Rette og beviste lovlig ved skriftlig Kaldsseddel at have ladet hid i Rette stævne og kalde højagtbare Mand Peder Bertelsen Dons til Viskumgaard, dis Indhold saaledes:

Saasom Peder Bertelsen Dons til Viskum haver udgivet sine skadesløs Forskrivninger til ærlig, agtbare og velfornemme Mand Peder Nielsen Sidsheftig paa Riber Kjærgaard, den første paa 100 Rdr. in specie, dateret Viborg d. 20de Marts 1675, den anden, dateret Viskumgaard d. 9de Oktober 1676 paa Capital 150 Rixdl., hvilke Capitaler med deres tilbørlig Renter efter Forskrivninger, Løfter og Tilsagn, endnu er ikke erlagt og betalt, nødes derfor ugjærne ved nærværende tvende Personer at give eder Peder Bertelsen Dons lovligen 8 og 14 Dages samt 3, 4, 5 og 6 Ugers Kald og Varsel til Sønderlyng Herreds Ting til den 24de, 31te Maj — 7de, 14de, 21de og 28de Juni førstkommende, Dom at lide, ved Formening, I pligtig er, eders skadeløs Forskrivninger med Capitaler, Renter og Renters Renter samt al foraarsagede Bekostninger og Omkostning at indfri og betale eller at lide Nam og Vurdering i eders bedste Løsøre og Jordegods, hvor det er eller findes kan, venter Rettens Kjendelse og begjærer Dom. Datum Viborg d. 14de Maj 1681, betroede paa min Principals, Peder Nielsens, Vegne Niels Urbansen Skoubou. Mppr.

D. 16de Maj indeværende Aar var vi underskrevne paa Viskumgaard, talte med Peder Bertelsens Kjærest Kiersten Schøning, forkyndiget denne Varseddel for hende, leverede hende rigtig Kopi heraf og lovede at give hendes Mand det

til Kjende og staa os Budet til. Til ydermere Sandheds Bestyrkelse bekræftes med vores Underskrivelse. Datum ut supra, og fandtes underskrevet Peder Søfrensen. Egen Haand. Jens I N S Nielsen Navn, hvilket de endogsaa her for Retten i Dag bekræftet.

Ermældte Niels Urbansen i Rette lagde forskrevne Haandskrifter, som og for Retten blev læst og paaskrevet, den første, dis Indhold som følger:

Kjendes jeg mig Peder Bertelsen Dons til Viskumgaard og hermed vitterliggjør, at jeg skyldig er til ærlig, højagtbar og velfornemme Mand Peder Nielsen paa Kjærgaard Et hundrede Rigsdaler in Specie, som han mig efter min venlig Begjæring laant og med forstrakt haver, hvilke forn. Et hundrede Rigsdaler jeg Peder Bertelsen hermed lover og tilforpligter mig eller mine Arvinger en for alle og alle for en at betale hannem eller hans Arvinger til Snabsting førstkommende her udi Viborg med sin tilbørlig Rente med gode, rede Penge udi lige god Mønt, som jeg dem nu annammet haver, uden nogen anden vores Tilbydelse eller Ophold i nogen Maader, og bepligter jeg mig og mine Arvinger, en for alle og alle for en, uden Skade og skadeløs i alle Maader. Dis til Bekræftelse under min egen Haand og Signete. Datum Viborg d. 20de Marts 1675, og fandtes underskrevet Peder Bertelsen Dons. Mppria, saa vel og forseglat.

Den anden, dis Indhold saaledes:

Jeg Peder Bertelsen til Viskumgaard kjendes og vitterlig gjør, at jeg ret vitterlig Gjæld er skyldig bleven ærlig, højagtbar og velfornemme Mand Peder Nielsen Sidshafftig paa Riber Kjærgaard halvandet Hundrede Rigsdaler udi god grov dansk Mønt, som han mig venligen laant og medforstrakt haver, hvilke forn. 150 Rigsd. jeg forn. Peder Bertelsen lover og tilforpligter mig og mine Arvinger, en for alle, ved redelig gode Tro og Love ærlig og oprigtig igjen at betale forn. Peder Nielsen eller hans Arvinger med deres Rente til d. 4de Oktober nu førstkommendes, naar man skrives vorder Aar efter Christi Fødsel 1677 med rede Penge og ingen anden Vare, saa det og bliver Peder Nielsen eller hans Arvinger uden Skade og skadeløs i alle Maader. Dis Vindesbyrd haver jeg mit Signete paatrykt og med egen Haand underskrevet. Datum Viskumgaard d. 9de Oktober

1676, og fandtes underskrevet Peder Bertelsen Dons. Egen Haand, saa vel og forseget.

Hvor længe Peder Dons har boet paa Viskum, kan ikke af Tingbogen oplyses. D. 20de Maj 1679 nævnes

»Vellornehme Mand peder bertelsen paa Vischumbgaard.«

Da Uvejret nu truede med at bryde løs over Familien, besluttede den sig til at sælge Gaarden; men da Kjøbekontrakten allerede er oprettet d. 10de Juni 1681, maa Underhandling derom sandsynligvis have fundet Sted forinden Peder Bærtelsens Indstævning for Retten d. 31te Maj. Kjøbebrevet lyder saaledes:

Vdi dend hellig trefoldigheds Naffn Er vi effterschreffne med huer Andre Saaledis Acoderitt Som efter følger først Kiendis Jeg Anne Tornsdatter Si Bertel Jensens paa min Egen Vegne Saa och Vi peder bertelsen Jens Bertelsen Mads Bertelsen och Augustinus bertelsen paa Vores Egen och paa Voris K Broder Christian Bertelsens Vegne At vi med Samptlig Vores fri Villie och Velberaad Hue och Samtøche haffr Soldt och Affhendet, Saa och nu hermed Aldellis Selger och Affhender fraa os och Samptlig Voris Arffuinger, och til dend Veledele och Velborne Mand Frederich Carisius samt hans Kiereste dend Veledele och velborne Frue, Frue Ane hedvig von Lossou och dieris Arffuinger vdi voris stuore Nød och trang til Samptlig voris gields Afflegelse effterschreffne voris hoffuidgaard och Jordegods beligendis her i Jydland i Sønderløngheret vdi Vischumb Sogen, Vischumb hoffuidgaard som i sig sielffuer Med schoffuen til 30 Suins Olden bestaar vdi 26 tønder 4 schpr hart Korren en liden Mølle beligendis vdi Siden Aff gaardsens March staar for 3 $\frac{1}{2}$ t hart Korn, tilligende goods i samme Sogen først i Offuer Vischumb Søffren holst och Chresten Søffrensen hart Korn 7 t $\frac{1}{2}$ schp 1 Alb. Søffren pug och Chresten Ollesen 7 t $\frac{1}{2}$ schp 1 Alb Erichstrup Laus piersen och peder Chrestensen 7 t. $\frac{1}{2}$ schp 1 Alb Oxvang peder horsdal 4 schp Lundorff Laus Andersen 6 schp hart Korren Veyrumb Sogen och bye Anders Søffrensen hart Korren 6 $\frac{1}{2}$ tønd 1 fk 1 Alb Chresten schipmand och Jens hiørd 6 $\frac{1}{2}$ t 1 fk 1 Alb. Søffren Andersen 6 $\frac{1}{2}$ t 1 fk 1 Alb peder Chrestensen 6 $\frac{1}{2}$ t 1 fk 1 Alb. Niels holmbs gaard 6 $\frac{1}{2}$ t 1 fk 1 Alb Jens Krogs gaard 6 $\frac{1}{2}$ t 1 fk 1 Alb Marquord Chrestensen 6 t

1 schp 1 Alb. Vogen Andersen 6 t $\frac{1}{2}$ schp 1 Alb Mads Søffrensen 5 t 1 schp 1 fk 1 Alb. Niels Søffrensen 5 t 1 schp 1 fk 1 Alb Jens pedersen storgaard $6\frac{1}{2}$ t 1 fk 1 Alb Anders Markuordsen 4 t 1 schp 1 Alb gadhuse Ibmd Niels Madsen Jens Dreyer Niels fischer Niels Jackobsen schreder Anders Sallingboe Boeld schreders och Anne Kiergaards Peder hiuffuel Mands Enche och Niels Rytter hamershøff Sogen och Bye peder Villumben hart Kuorn 8 t $2\frac{1}{2}$ schp 1 fk. 1 Alb Jens poffuelen 6 t 6 schp $1\frac{1}{2}$ fk 1 Alb Anders hansen 6 t 5 schp $\frac{1}{2}$ Alb Niels Andersen 5 t 1 schp 1 fk 1 Alb Meylsomherret Mamon Sogen och bye Jens Mortensen 1 t 5 schp 1 fk 1 Alb schou til 12 Suins Olden er hart Korn 4 schp It lidet bolig paa samme schouspart staar for hart Korn 6 schpr giør saa tilhobe baade hoffuidtgaardens taxst Med Møllerschylde Sampt forskreffne Jordegoeds vdi hart Kuorn 155 tønder 1 fiering Kar 1 Alb huilchen forskreffne voris hoffuidgaard och nu forfundene bygning med huis Naffuelfast er och bygningen vekommer Samp deds nu Indført Jordegoods, herlighed och Rettighed verre sig schouff och March, Ager och Eng Jacht Fescheri och feegang tørregrøft och Løngslet vaat och tiurt støch och stue Jord saa vell som Ennemercher Indtet Vndtagen aff Aldt det som nu til forn. hoffuidgaard och bøndergoeds er tilligende och Aff Arilds tid tilliget haffuer och bør dertil at lige med Rette Inden och Vden Alle Marcheschiel, Velbemeldte Frederich Carisius och Velbemeldte hans Kieriste Velb. Frue Ane hedvig von Lossou och dieris Arffuinger her effter schal Nyde bruge och beholde for It fuldkommen Kiøbt Kiøb och til Euindeligh Eye och Eyndomb Som de effter denne dag med Ald Sin Rette tilligelse, Som for er Meldt Maa giøre Sig Saa Nøtig och brugelig Som di I Alle Maader best vil, Ved och Kand och dennemb Gaarden och Aldting Inden Nestkomende St Olluffsdag at Ind Rømmis och offuer leuieris med derhos Nøyachtig Følgebrøff til bønderne, Saa vel och huis Seed nu Kand verre Saaed til gaarden der ved at forbliffue vden Seer betalling, huor Imuod Jeg Frederich Carisius Saa och Jeg Frue Anne hedviug von Lossou her med Loffuer och tilforplichter os och voris Arffuinger, en for Alle och Alle for en, paa voris Adelig ere troff goede troff och Loffue for forskreffne hoffuidgaard des

bygning grund och Eyndomb sampt for Ermeldte Jordegoeds, Vfeylbarligen til nu Nestkomende Snapsting Anno 1682 den 11 Mardtz At Erlege til bemeldte Anne Tørnsdatter och forn hindis Kierre børn eller dieris Arffuinger vdi Aldt peng Fire Tusind Rixdaller med sin fraa dato tilbørlig Rette Rendte de tou tusind med sin Rendte Inspesie och de tou tusind med sin Rendte vdi goed gangbare helle och halff firre Marchis Kroner til samme Summa penges Fyllistgiørelse beplichter vi os til forn. dag och tid at Indfrie huis pandter som Anne Tørnsdatter och hindis Kierre børn Kand haffue gjort vdi forn. hoffuidgaard och Goeds, Nemblig till Well Edele och Velb. Mand Se Candtzlie Raad Vellumb lange It Thussind Rixdaller med sin til dend tid forfalden tou Aars Rendte till Veledele och Welbyrdige Mand Se Landtzdomer peder lerche Siuffhundrede Rixdaller In specie Med sin til dend tid forfalden tou Aars Rendter och til Sl Rasmus Ifuersens Arffuinger trey hunder Rdr med Sin til dend tid forfalden Rendte, och pandtebreffuene med tilbørlig paaschriff til Ermeldte Anne Tørnsdatter hindis Kiere børn eller dieris Arffuinger strax at offuer leuierre, huilche Capitaler med sin Rendte saa vit det sig bedrage Kand, schal os Imuod breffuenis offuerleuiering vdi forn fire tusind Rixdaller med sin Rente Decotieris och Affschriffuis, Resten aff forn fire tusind Rdr med sin Rendte beplichter vi os strax med Rede penge til forn Ane Tørnsdatter hindis Kierre børn eller Arffuinger Vfeylbarre At betalle Saa och Suarre til Alle huis schater Som af gaarden eller Guodsit Kand verre forfalden Siden Nest affuigte dend 1 May: huad tilforen Kand Restiere haffuer di Sielffuer at Clariere Imuod forn Summa penge fire tussind Rixdaler Capital med sin Rendte dis Erlegelse Som forbemeldt er Loffuer och tilbeplichter vi os Ane Tørnsdatter peder bertelsen Jens bertelsen Mads bertelsen och Augustinus Bertelsen for os och voris Arffuinger en for Alle och Alle for en strax at giffue och gjørre Velermeldte Frederich Carisius och Velbemeldte Fru Anne hedvig von Lossou eller dieris Arffuinger voris Nøyachtig forseylet och Vnder schreffne schiøde paa forn gaard och Goeds saa de schal verre och bliffue Forsicheret Nøyachtig vdi alle Maader, Itemb beplichter vi os vdi alle Maader At holde dennemb fri och Vmolestieret for voris Creditorer paa Gaard och goeds,

Indtil Nestkomende Snapsting och Siden fremdielis Saa frembt betallingen følger I Rette tider Som forskreffuit Er. Aldt dette forskreffne Loffuer och tilbeplichter vi os paa bege Sider for os och voris Arffuinger En for Alle och Alle for En paa Erre troff och Loffue at holde och efter Kome i Alle Maader Som forskreffuit staaer och holde huer Andre det Aldelis Vden schaade och schaaadeløs I Alle Maader och til ydermiere bekrefftelse och trygere Forvaring haffuer vi denne Contracht och Kiøbebrøff med voris egen hender Vnder-schreffuit och voris Segeneter hostrøcht saa och huer Aff os en Ensyldende heraff til os Anamet och venlig ombedet Erllig velachtbare och Velfornemme Mand hendrich holdst Borger och Indvoner i Kiøbenhaffn och Olle Jensen Borger och handelsmand i Viborg med os til Vitterlighed at Vnder-schreffue och forsegle Datumb Viborg dend 10 Junj Anno 1681 (L. S.) Frederich Carisius (L. S.) Anne Hedevig von Lossou (L. S.) Anne Tornsdatter Sallig Bertel Jensens Enche (L. S.) peder Bertelsen Dons Mppri (L. S.) Jens Bertelsen Dons (L. S.) Mads Bertelsen Dons (L. S.) Augustinus Bertelsen Dons Effter begiering til Vitterlighed (L. S.) Jørgen holdst Ege haand efter begiering til Vitterlighed (L. S.) Olle Jensen E. haand.

Nu flyttede Peder Dons til Albæk som Forpagter, og den nye Ejer, Frederik von Carisius, flyttede ind paa Viskum, men at han har været omtrent lige saa arm som de forrige Besiddere, kan let skjønnes. Allerede i April næste Aar maa Herredsfogeden ved en skriftlig Irettesættelse indstævne ham til at møde for sig paa Tinge, da han aldeles ikke havde indfriet de Pantebreve, som han havde forpligtet sig til, nemlig et til Cancelliraad Villum Lange, et til Landsdommer Peder Lerche og et til Rasmus Iversens Arvinger. Nu var det den fraflyttede Ejers Broder, Jens Bærtelsen Dons, der i Spidsen for Familien drev paa Rettergangen. Stævningen findes i Afskrift i Tingbogen og lyder saaledes:

Tirsdagen d. 18de April [1682] indfaldt 3die Paaskedag, hvorfor Ting holdtes d. 19de April. Til Ottemænd [Navnene] vand med velfornemme Mand Jens Bertelsen Dons, Forpagter paa Torstedlund efter foregaaende 8 Dages Opsættelse med Bevilgning og efter velædle Frederich Carisius til Viskumgaard egen skriftlige Begjæring, og var her i Dag for Retten

endelig Dom begjærendes paa sin egen, samt Kjæreste, Moder og Søskende deres Vegne over velædle og velbaarne Frederich Carisius og velædle og velbaarne Frue Ane Hedevig von Lossou, begge til Viskumgaard, og nu først udi Retten fremlagde en skriftlig Stævning og Irettesættelse lydendes Ord efter andet, som følger :

Peder Hansen i Handest, kongl. Majst. Herredsfoged udi Sønderlyng Herred, gjør vitterligt: at for mig haver ladet berette den hæderlig Matrone Ane Torensdatter, samt hendes kjære Søn Jens Bertelsen Dons paa samtlige Søskenes Vegne, hvorledes de højligen skal være forårsaget at have Tiltale til eder, velædle og velbaarne Mand Frederich Carisius og velædle og velb. Frue Ane Hedvig von Lossou begge til Viskumgaard, for at eftersom I for nogen Tid siden haver sluttet et Kjøb med dennem om Viskumgaard og Gods efter derpaa oprettet Kjøbebrev og Kontraktes Formelding af Dato d. 10de Juni næst afvigte, hvor udinden I skal have forpligtet eder til paa eders adelig Ære, Tro og Love, for forn. Gaard og Gods ufejlbar til dennem til nu næst afvigte d. 11te Marts at betale fire Tusinde Rigsdaler med sin Rente, og til samme Summa Penges Fyldestgjørelse skal eders Velbyrdigheder have forpligtet eder til forskrevne Tid ufejlbar at indfri efterskrevne deres udgivne Pantebreve, nemlig til velædle og velbrne Mand Seg. Cancelliraad Villumb Lange et Tusende Rigsdaler med til den Tid forfalden to Aars Rente, til velædle og velbr. Mand Seg. Landsdommer Peder Lerche 700 Rigsdaler med sin til den Tid forfalden to Aars Rente, til Sl. Rasmus Iversens Arvinger 300 Rigsdaler med sin til den Tid forfalden Rente, og Resten af forn. 4000 Rigsdaler med sin Rente, som formeldt er, til dennem selver at erlægge, hvilket efter ofte Ansøgninger ganske intet af eders Velbyrdigheder skal være efterkommet, dennem til største Ruin og Skade, hvorfor de sætter udi al Rette og formener, at I, velbemeldte Frederich Carisius og Frue Anne Hedevig von Lossou, nu er og bør pligtig at være eders Kontrakt og Kjøbebrev under eders adelig Æres Frelse, imod rigtig og nøjagtig Skjøde paa Gaard og Gods at holde, fuldbyrdige og efterkomme og denne forskrevne Summa Penge med sin Rente og Omkostning nu strax og uden videre Ophold at betale, med mindre I noget nøjagtig kan afbevise derpaa at

være betalt, og derforuden dennem at erstatte al deres Skadelidelse, som dennem derover allerede er og herefter kan tilføjes, saa som Gaarden og Godset, strax efter Kjøbet var sluttet, er bleven eder indrømmet, og I det siden med Avl og al anden Herlighed og Indkomme til fuld Brug og udi Possession haft haver, eller og de formener sig derfor ved gode Mænd at have Indførsel og Udlæg udi og af eders bedste Bo, Jordegods eller Løsøre, hvor det er eller findes kan, indtil de efter Resessen og kongl. Majst.s om Gjældsager naadigst Forordninger for Kapital, Rente, Omkostning og Skadelidelse efter eders Velbyrdigheders strænge Forpligt nøjagtigen kontenteret vorder, og hvis fornøjelig Betaling i saa Maader, som formeldt er, ikke ske kan, da formener de, eders Velbyrdigheder bør pligtig at være, paa eders Velbyrdigheders Personer at lide efter Sl. højlovlig Ihukommelse Christiani 4. Resessis 15de Capitel den 14de Artikel saa vel andre hans kongl. Majst.s naadigste om Gjældsager udgangne Forordninger, med videre de eller deres Fuldmægtig kan vide at berette, hvorpaa de uden Opsættelse er Dom begjærendes, thi stævnes eder velb. Frederich Carisius og Frue Anne Hedevig von Lossou at møde for mig udi Rette paa Sønderlyng Herreds Ting næste Tingdag efter denne Stævning lovlig Forkyndelse og da at gaaes derom, hvis Lov og Ret er. Datum Handest den 4de Aprilis 1682.

Peder Hansen. Egen Haand (L. S.)

Anno 1682 den 4de Aprilis vare vi underskrevne paa Viskumgaard og forkyndte ovenskrevne Stævning for velbaarne Frederich Carisius og deraf hannem selver Copi overleverede. Datum Vejrum By ut supra

Laus Chrestensen. Egen Haand. *I. P. S.*

Men allerede forinden har der fundet en skriftlig Forhandling Sted imellem Parterne, og da den har ikke liden Interesse, lader jeg den medfølge, som den er indført i Tingbogen.

Tirsdagen d. 18de April [1682].

Ydermere fremlagde ermældte Jens Bertelsen Dons et Beskikkelse, formældendes som følger:

Velædle velbaarne Frederich Carisius saa og velædle og velbaarne Frue Ane Hedvig von Lossou!

Saasom eders Velbyrdigheder for nogen Tid haver sluttet et Kjøb med min kjære Moder, mine Søskende og mig om Viskum Hovedgaard og Gods efter derpaa oprettede Kjøbekontraktes videre Formælding af Dato d. 10de Juni næst afvigte, udi hvilken Kjøbekontrakt velbemældte den gode Mand og gode Frue sig haver tilforpligtet til samme Kjøb des Betalings Fyldestgjørelse fra vores Kreditorer til nu næstafvigte d. 11de Marts at indfri en Del vores udgivne Obligationer og Pantebreve og Resten til os med rede Penge ved adelig Ære, Tro og Love ufejlbar til samme Tid skadeløs at betale, da som deres Velbyrdigheder imod deres Forpligt samme Penge efter mange venlig Ansøgninger hidindtil ikke haver erlagt, os til allerstørste Skade og Nachdel, saa foraarsages vi ved disse tvende udskikkede Dannemænd, nemlig Søfren Jensen og Jens Andersen, Borgere her udi Viborg, hos velbemældte velb. Mand Frederich Carisius og velb. Frue Anne Hedvig von Lossou tjenestvilligst at lade fornemme, om de deres Kontrakt, Hænder og Segl, som ærlig Folk vel egner og anstaar, vil holde og efterkomme, for det andet, om de efter deres Forpligt vores Obligationer og Pantebreve efter Kjøbekontraktes Indhold haver indfriet, for det tredje, om eders Velbyrdigheder ville lade sig befalde, den resterende Summa med sin Rente nu strax og uden nogen videre Ophold efter Forskrivning imod rigtig og nøjagtig Skjøde skadeløs til os at betale, saafremt vi ikke skal foraarsages vores Skadelidelse efter Kjøbekontraktes Indhold ved Rettens Middel hos dennem at søge og eders Velbyrdigheder sig selver da at tilskrive, hvis Ulempe der udi en og anden Maader kan paafølge, forvagter tjenestvilligst eders Velbr. fuldkommen Resolution og Svar paa hver Post under begge eders Hænder skriftlig her paa tegnet, eller og det disse tvende Danne-mænd mundtlig at maat berettes, som det under deres Hænder os til videre Efterretning fra sig herpaa kan give beskreuet.

Viborg den 23de Marts Anno 1682.

Paa min kjære Moders samt Søskenes og egne Vegue
Jens Bertelsen Dons.

Anno 1682 den 23de Marts var vi underskrevne med denne Beskikkelse hos velædle og velbaarne Mand Frederich Carisius

udi hans Logement her udi Viborg, da os af hannem denne Gjensvar blev given, at Jens Bertelsen og samtlig interesserende sig ville lade bekvemme, at det paa en Dags Tid eller to maatte bero, skulde enhver efter Forskrivning af hannem ærlig blive kontenteret og var for samme Aarsag nødsaget at rejse hasteligen, hvilket ovenbemældte af os med egne Hænders Undertegnelse testerer. Datum Viborg ut supra.

Søffren Jensen. Egen Haand.

Jens Andersen Knot. Eg. Haand.

Endelig for det sidste fremviste forskr. Jens Bertelsen en skriftlig Mesive, hannem fra velb. Frederich Carisius tilskrevet, dis Indhold, at han vilde give noget Delation udi Sagen, paa det han kunde tale med sine Venner, at de med hverandre udi Minde og uden Trætte i Venskab kunde komme til Endelighed, som den 11te Aprilis 82 var dateret af Viskumgaard under velb. Frederich Carisius Egen Haand.

Herredsfogedens Kjendelse i Sagen er saalydende:

Da efter Tiltale, Gjensvar og denne Sags Beskaffenhed og som Jens Bertelsen Dons her for mig i Rette lægger velb. Frederich Carisius til Viskumgaard og hans Frues, velb. Fru Anna Hedevig von Lossou, deres strenge, skadeløs underskreven, forsegleet og ukasseret Forpligt og Kjøbekontrakt, hvorpaa for mig ikke bevises noget at være afbetalt, vidste jeg ikke rettere derudi at kjende, end at de jo pligtig er og bør, samme deres Forskrivning strax med rede Penge at indfri, eller og Ane Tornsdatter og hendes Sønner derfor ved gode Mænd at ske Indvisning og Udlæg udi og af deres bedste Bo, Jordegods og Løsøre, hvor det er eller findes kan, indtil de efter Resessen og kongl. Majst.s naadigste om Gjeldsager udgangne Forordning og deres Velbyrdigheders Forskrivning for Capital, Rente, Omkostning og al erlidene og paafølgende Skadeslidelse, kontenteret og afbetalt vorder. Hvad øvrige Jens Bertelsens Irettesættelse paa deres velbaarne Personer er angaaende, da som mig der udi ej er tilladt at dømme eller kjende, henfindes dette til min Overdømmere de højvise Herrers Hrr. Landsdommeres Kjendelse. Des til Bekræftelse under min Forsegling. Dattum ut supra.

Nu gik der en kort Tid hen, men Friderich Carisius, der d. 23de Marts havde udbedt sig Frist en Dags Tid eller to og saa sig nødsaget til at rejse hasteligen (for at skaffe Penge), og under 11te April endnu udbad sig Tid for at tale med sine Venner, havde ikke faaet Sagerne ordnet d. 22de Avgust og har sandsynligvis maattet opgive sit Bo som fallit. Jørgen Pors og Christen Munk gjør nemlig Indførsel i Gaarden, og Landsdommer Lærke indstævner da Enken med hendes to ældste Sønner samt Friderich v. Carisius til at paahøre denne. Men da alle Brødrene ikke var lovlig indstævnedede, faar Vurderingsforretningen ingen Magt. Om der i Sagen er sket videre, vides ikke; men det er sandsynligt, at den er bilagt i Mindelighed, og Kreditorerne fornøjede, eftersom Tingbogen intet videre indholder om den Sag. Her hidsættes nu Vurderingen, tillige med hvad der for Retten i den Anledning forhandlede.

26de September [1682].

Otte mend [Navnene] Vand med Velfornehme Claus Vlff vdaff Viborg paa høvedele her Landsdomer Lerchis vegne det Anders pedersen och Niels pedersen vdi Veyrumb stod nu her for Retten och ved Eed efter Resesen hiemblit och tilstod At di som i dag var Maanet lofflig steffnet och Varsel gaff Velb. Friderich Carisius til Vischumbgaard, Itemb som i Morgen Komer Monnet steffnit dyderig Matrone Ane Thorns-datter Sl Bertell Jensens vdi Viborg med hindis Laugverge til hindis boepell och talgte med hindis pige Marren Ollis-datter I lige Maader frembkomb tuinde Andre steffnings Mend Nemlig Mads Jensen och Jens pedersen vdi hamers-høff Som i lige maader ved eed efter Resesen tilstod at di som i Morgen Komer Monet steffnit och Varsel gaff Velfornehme Jens Bertelsen paa torstelund och talgte med hans Ladefoget Itemb same dag steffnit peder Bertelsen paa Al-bech til hans Boepell, for huis Loffmaal Ermeldte Claus Vlff Imuod dennemb achter Att forhuerrfue her til tinget, och I Rette lagde It schrifflig Affsicht Som for Retten bleff leest och paaschreffuit dis Indhold som følger, Kiendis vi Effterschreffne Dannemend Jakob Nielsen i faardall Chresten poffuelsen och Niels poffuelsen Ibmd. Mads Søffrensen, Mads Chrestensen Ladefoget och straange tomesen i Ørumb peder Chrestensen i Mollerup, Iens Andersen Chresten Andersen

och Søffren Andersen Ibmd Søffren Chrestensen i huolbech Iens pedersen Søffren pedersen, Jens Søffrensen och tyge Chrestensen Alle i forn. huolbech, Laus pedersen och Anders hansen i Kuorning, Søffren pedersen i Offuer Vischumb Søffren Søffrensen Ibmd Lauridtz Nielsen i Veyrumb, Niels Chrestensen i Velds, Kield Jensen och Suend Lasen Ibmd och Thomas Søffrensen i forn offuer Vischumb, Efftersomb vi Alle Samptlige er lofflige opkreffuit paa Sønderløngheridtz ting dend 22 Augusti at vordierre huis Roug Sed som til Vischumbgaard er Saaed, da haffuer vi begiffuit os paa Vischumb March dend 23 Augustj vdi heridtzfogedens Nerværelse peder hansen i handist effter Veledele och Welb. S^{er} Landsdomeer peder Lerchis hans fuldmechtigis Forrevisning och bleff os paa Aastederne forrelest Welb. Jørgen pors och ChrestenMunchis Indførsel Aff dattou dend 3 Aprillis 1682 huor i dieris Forretning findis Indført Roug som er saaed til Vischumbgaard giønnings Roug 10 tønder Anden Kierffue Roug 10 tønder tride Kierffue Roug 10 tønder Saa haffuer vi til velb. S^{er} Landsdomers fuldmechtige først vordierit och Vdlagt til Fuldmechtigen giønings Roug som var ophøst 75 trauff 12 K traffuen vordierit for 3¹/₂ schp. Roug Anden Kierffue Roug befandtis 64 traff traffuen Taxierit for 2¹/₂ schp Roug tride Kierffue Roug var 60 traff och 3 Kierffue traffuen vordierit for 1¹/₂ schip, gjør til hobe aff Alle Slags Roug 199 traffuer och 15 Kierffue huilche Kuorren vi vdlagde til velb. S^e Landsdomeer peder Lerche med vip och straa at Følge, och det effter Capitels Kiøb at nyde och beholde, Som i denne Aar Aff Viborg Capitel bliffuer paasat, huilche saa pasierit bleff bekreffter vi med voris Egne hender och boemercher och videre til Sønderløngheridtzting ved tings Vinde bekreffte. Achtumb Veyrumbbye dend 23 Augustj Anno 1682 och befandtis saaledis Vnderschreffuit Jakob Nielsen C P S — N P S — M C S — M S S — S T S — P C S — I A S — C A S — S A S — S C S — I P S — I S S — T C S — S P S — L P S — A H S — S P S — S S S — T S S — L N S — K I S — N C S — S L S — effter huilche forschreffne ermeldte Claus Vlf var i dag tingsvinde begiendis, her til Suarede Velfornehme Jens Bertelsen Dons paa torstelund, At saa som hans trinde brødere, som Alle er offr 18 Vindter gamell och dieris Egen Verge iche haffde bekomet

lofflig Kald och Varsel, formindte derfor ey Nogen tings Vinde dereffter burde at Vdstedis Førend de vedkomende Arffuinger samplig lofflig var steffnit. Claus Vlff som Fuldmechtig suarede imuod Ermeldte Jens Bertelsens pretention, Saasom hans trinde brødere Ingen vise boepel her vdi landet haffuer, til med ey Egentlig vidis, huor dieris Rette boepel och forumb er aff dend Aarsag ey Anderledes Kunde giffues Kald och Varsell men formuoder paa sin S^o prindtzepals Vegne, at der er saa lofflig Kald och Varsel giffuen som det sig bør huor effter Claus Vlff aff Rettens betiendter effter denne Vordiering var tings Vinde begierindis. Jens Bertelsen der imuod suarede At hand iche Formuodede Claus Vlff At verre saa Ignorandt At hand Jou vel viste omb paa Nogens boepell tuilidis At de med Landstings Kaldsedel kunde Indsteffnis Formuoder endnu som til forn At kong. Mayst. heridtzfoget iche Nogen tingsvinde Vdsteder før derfore er giffuen lofflig Kald och Varsel, da effter tiltalle giensuar och denne Sags beschaffenhed och efftersom at der iche er giffuen lofflig Kald och Varsel, vides iche at Vdstede Nogen tingsvinde førend i same Sag bliffuer saa lofflig steffnit som det sig bør.

Hvad enten nu Friderich Carisius har faaet Gjælden klaret og Gaarden betalt eller ikke, saa er Ane Tornsdatter dog ikke endnu kommen ud af sine pekuniære Vanskeligheder, hvilket ses af efterfølgende Gjælds-brev, som hun i 1682 har maattet udstede til Præsten Niels Pedersens Enke Lisbet Nielsdatter i Galten paa 600 Rdl., og hvorfor hun gav Pant i noget hende tilhørende Jordegods i Salling. Men det kan forøvrigt ikke forekomme nogen underligt, at hun bliver nødt til at stifte ny Gjæld, saa længe Fyldestgjørelsen for Viskumgaard endnu ikke var ordnet. Imidlertid træffer man under 19de Februar 1684 Ottemændene vidne med Mads Bærtelsen, »det han i Dag her for Retten til andet Ting paa sin kjære Moders Vegne bød sig udi Rette, om nogen var, som havde hende noget til at tale«. Da synes alle de haarde Pust at være overstaaede, og for Fremtiden hører man heller ikke noget til de for Familien nærgaaende Gjældsfordringer.

Kiendisz Jeg Vnderschreffne Ane Thornsdzdatter Sl. Bertel Jensens Donsis fordumb Raadmand vdi Viborg, At Jeg Aff Ret vitterlig giæld schyldig er hederlige dydige och Gud

Elschende Matrone Lisebet Nielsdatter Sl. her Nielsz Peder-
sens vdi galdten Sex hundrede Rixdaller In spesie som hun
Mig Venligen londt och Medforstracht haffuer, huilche forn
Sex hundrede Rixdaller In spesie Jeg her med Loffr och
tilbeplichter Mig och mine Arffuinger, En for Alle och Alle
for En Redeligen och vel At betalle velbemeldte Lisebet
Nielszdatter eller hindisz Arffuinger til nu førstkomende 11
Mardtzi Anno 1683 Med sin tilbørlig Rendte Sex procentou
Aff huer hundrede, och dersom saaledisz behagedisz paa
Endten aff Siderne Capitalen iche lenger paa Rendte At ville
haffue bestaaende da vi huer Andre It Fiering Aar tilforn
At til Kiende giffue och løszkyndige och paa det velbemeldte
Elizabet Nielszdatter diszbedre for same sin Loen Kand
verre forsichret da pandtsetter Jeg hermed for Mig och Mine
Arffuinger til Velbemeldte Lisbet Nielszdatter och hindisz
Arffuinger Effterschreffne Jordeguds sz vdi Salling I Røding
herit och Sogen I Kundbye beligende Jensz Nielsen 1 Ørte
Roug 3 $\frac{1}{2}$ schp Berug 1 Ørt byg 7 $\frac{1}{2}$ schp gestrj byg 1 Ørte
Aur 3 schpr. gaas Aur 3 schpr Fuor Aur 2 pund Smør 1
Suin 10 β 2 Alb schouvogen 1 Føenød 1 Lamb 1 gaasz 2
hønsz 4 Sneesz Aal palli Søffrensen 1 Ørte Roug 3 $\frac{1}{2}$ schip
berug 1 Ørte byg 7 $\frac{1}{2}$ schp gestrjbyg 1 Ørte Aur 3 schp
gaaszaur 3 schp fuor Aur 2 pund Smør 1 Suin 10 β 2 Alb
schouvogen 1 føenød 1 Lamb 1 gaasz 2 hønsz 4 Snesz Aal
peder Olleszen 1 Ørte Roug 3 $\frac{1}{2}$ schp berug 1 Ørte byg 7 $\frac{1}{2}$
schp gestrj byg 1 Ørte Aur 3 schp gaasz Aur 3 schp fuor
Aur 2 pund smør 1 Suin 10 β 2 Alb schouvogen 1 føenød
1 lamb 1 gaasz 2 hønsz 4 Sneesz Aal, Himbborgherit Hemb
Sogen och bye 1 gaard Niels Simenszen paa boer huisz Aar-
lig schyld effter Jordbogens specier bedrager Sex tønder hart
Kuoren, huilchet Forschreffne Jordguods Med Ald disz til-
ligende. Som nu tilliger och Aff Arildsz tid tilliget haffuer
och bør dertil at lege Med Rette velbemeldte Liszbet Niels-
datter schal haffue til It frit Vnderpandt saa dersom Jeg
eller Mine Arffuinger Fandtisz Forsømelig och iche effter
opsigelse Ermeldte Capital Med disz paaløbende Rendte och
Indterese til bem. tid och termin betalde schal det staa Mer
Ermeldte Liszbet Nielszdatter eller hindisz Arffuinger frit
forre same pandt At tiltrede och det til It frit brugelig pandt
Nyde och beholde, Indtil saa lenge det Aff mig och Mine

Arffuinger schaadløs i Alle Maader Indløst bliffuer, forsicherinde hinde her huosz samme Jordeguods ey at verre eller her efter schal bliffue pandtsat Soldt eller til Nogen anden affhendt førend hun eller hindsz Arffuinger schaadløs i Alle Maader Contendtierit och Affbetaldt vorder, forschreffne punchter och Articuler loffuer Jeg Anne Thorensdatter At holde Ermeldte Liszbet Nielsdatter Aff mig och mine Arffuinger en for Alle och Alle for En til ydermiere stadfestelse haffr Jeg dette Med Egen haand Vnderschreffuit och mit Segenet hostrycht och Minne Kierre Søner Jensz och Augustinus bertelsen Donsz med mig til Vitterlighed Vnderschreffuidt.

Actumb Viborg dend 19 Mardtzi Anno 1682.

Sallig *Bertel Jensens Enche Ane Thorensdatter.*

Egen Haand (L. S.)

Itemb til Vitterlighed

Jens bertelsen dons

Mppria.

Augustinus Bertelsen

Mppria.

Frembviist paa Viborg Landszting Ano 1683 dend 28 Mardt och protoculierit.

Frands Berring

Mppria.

Herpaa gaar jeg over til et Syn, der er taget over *Tjelegaard* 1685. Det viser, at Gaarden er bleven noget forfalden, men naar man betænker, at Erik Grubbe den Gang var en gammel Mand og var ene om alt, kan man ikke forundre sig saa meget derover. Iøvrigt angaar Synet kun, »hvad Bygfældighed derpaa var«, og der tales blot om det ældste søndre Hus, hvilket vist nok var opført, imedens Gaarden var i Viborg Kapitels Eje, og nogle af Udhusene, hvorhos der er foretaget en Vurdering af Besætningen, rimeligvis til Efterretning i Anledning af en eller anden Bestemmelse, der skulde tages med Avlingen og den Del af Gaarden, som dertil benyttedes. Derimod tales i Forretningen slet intet om den egentlige af Jørgen Skram opførte Hovedbygning, der byggedes 1585. Det i Synet omtalte søndre Hus er vist nok det samme, der endnu staar for sønden i Gaarden. Da det paa Huset værende Taarn stod paa Fald, er det sand-

synligvis kort efter blevet nedtaget, men de tykke Mure og svære hvælvede Kjældere synes endnu længe efter at dette er skrevet at kunne trodse Tidens Tand, især dersom der tages nogle Forholdsregler med Hensyn til en i det ene Hjørne værende temmelig truende Revne.

Thisdagen dend 27 Januarj 8te Mend Las piersen i Kuorning Jens Chrestensen i Hammershøff peder Chrestensen i Mollerup i Stedet for Las Lasen i Ørumb for hans Suagheds schyld Niels Jackobsen i Vorning Søffren piersen i huolbech Olle Jackobsen i Vinge Jens Nielsen och Anders hansen i forn. Kuorning vand med høyachtbare Michel Thomesen Fuldmectig paa Thielle paa sin Gunstig herris Vegne, som med tuinde Kaldsmend Nemblig Niels straangesen och Hans Jensen i Ørumb Beuiste Med dieris Eed her for Retten effter Loffuen at de i dag 8te Dage Lofflig Varsel gaff Anders Chrestensen i Føfflumb Jens Chrestensen i Vinge Jørgen Nielsen i Hollumb och peder Jensen Vad i Velds hid til tinget i dag At Møde dieris Syn til Thiellegaard dend 5 Januarj Nest forleden At Affhiemble, Saa frembkomb Nu her for Retten forschreffne Synsmend och ved dierris Eed effter Loffuen hiemblit och tilstod At de forschreffne dend 5 Januarj Nest Affvigte vor til Syn til bem. Thiellegaard, huad bøgfældighed derpaa vor, och da Befandtis paa Borgegaarden paa Thornet ved Sønderhus, er Muren gandsche Brøstfeldig och staar paa Fald, saa det Synis Med Liffsfarre At gaa der Vnder, och iche Sees det paa Nermer Maade Kand Ferdigis, end det Jou vil gandsche Nedertagis och paa Nye Igien opsetis och er Aldt tømerverchet med tømmer och Aldt gandsche Roden och Vtienlig, Findis iche Mierre Blye derpaa end som paa spiret offr glamb Vinduerne, I de Vnder Verelser aff same hus som kaldis poederens Kamer, Krog Kamerit och Aur Kameret var Ingen glosz Vinduer, I Aur Kamerit er En Bielche Ved dend Ene Ende Affrondet och Liger paa en støte Bege Dørstolperne for Krog Kamerit med døren er borte, er och Muren ved Same Kamerdør Brechet och en Deel Murstenene borte, Aff det schielle Romb Imellumb Krog Kamerit och brøgersit Fattisz der 12 deller i gaangen Ind til Krog Kamerit Aannen i Offuenen och Kedelgruen er Aldelisz Wdøchtig och vil til dis Ferdiggjærelse Merre end It hundrede steen Behøffuisz, Lofftet offr

brøgerset och hen offr borgestuegongen Kand iche Ferdiges Med 10 tøldte deeller 1 bielche offr same Lofft er med dend Enne Ende Aff Rondet och Liger paa en støte. Lofftet offr Neder Brøgersz Lofftet Kand och iche Ferdigisz Vnder 9 tøldter deeler, Klinchen och handtagit fra Koberdøren for Køllen er borte paa Same tuinde Lofft er Ingen glor Vinduer, Lofftet Imellumb borgestuen och spise Kamerit vil forbedrisz med It tyldt deeller, En Bielche i spis Kamerit er Aff Rondet, det Vindue I borgestue gangen saa vel som døren derfor er borte, paa dend Øster Side Aff borgestuen och brøgerset er 24 Allen Leder aff Rondet, paa dend Norder Side Aff gafflen paa det Sønder husz er en deel Aff Muren Reffnit och iche Med temlig stoer Bekostning Kand Ferdigisz, Brandtmuren om Deynstouffgaarden, paa dend Veystre och Norder Side er en stuor deel Brechet, Som iche Med 300 Mursteen Kand Ferdigisz, De trey Binding for dend Sønder Side Som er Muret Imellumb stolper och Med tagsteen techt der offr, som er schielle Romb Imellumb bleg loffuen och deystue gaarden, er der Aff Ald tømmerit Roden och Vtienlig, och tagstenene paa techet i støcher, paa Ald deystuehusit er iche Vden It liden gamel glor Vindue I tornit paa det stuorre hus som er Aff deelt til 3 Loffter huor paa det første Ingen Deler findisz och paa de Andre tou offuen for er Deellerne Aff Rondet paa de offrloffter fattis 6 Loger, Lofftet Imellumb Sallen och Somerstuen vil forbedris med It halff tøldt deller, Muren paa dend Sønder Ende Aff gaffuelen er Reffnit paa bege Sider, paa den øster Side meere end 3 finger bred, och paa dend Vestre Side 2 Finger bred fraa huer Andre, Som Synisz iche Vden stuor bekostning At Kand forferdigisz, paa Sallen er Ingen glor Vinduer, En deel Aff schorstenen for paa Offr hameren er Nedfalden och hameren borte, Kledningen i Sallen offr sparrerne er borte, Vndtagen offr 6 fag paa dend veyster Side ved Norder Ende, Winduerne i gaangen til de Offrkamere er borte Vndtagen tou smaa i en Karmb Som en Deel Ruderne er borte Aff och en deel i støcher, i Alle stuerne Kamer och gange Som haffr verit Lagt med gulstien Fattisz offr halff Andet tusind gulsteen, paa de smaa gaffle Aff Sønder Side, paa det stuore husz i borgegaarden er en stuor deel Aff blyet paa Listerne borte, och Muren paa denemb

heel brøstfeldig, och It Murancher paa dend vesterste gaffuel er borte, saa det synisz At same gaffle Med Første vil Forbedrisz som iche med stuor bekostning Kand schee, Vdi Ladegaarden vdi høystaalden Findisz Ingen Loffte Andet end Nogle gamel Roden Fiel, Som liger her och der strøet offuer stoldkameret er Lofftet gandsche Roden och Fandtisz der Vdi Ingen glosz [Vinduer och] . . .¹⁾ Ingen Fuorkiiste och Fattisz i stolden for spiltoffuerne 18 Allen Leder, 2 stolper 3 foedstøcher, Kledningen Aff Fiel Imellemb spiltoffuerne er dend største deel Borte aff, Muren Aff tuinde Vege i staalden er borte dend offrstaaldør er Aff Kløffuen tree och dend Nederste Aff gamel Røden fiel och en trestabel som Klinchen falder i, Døren Imellomb staaldkamerit och staalden hengte I tre Luchelsen paa dend offrstaaldør er en treschoed, dend Øster Ende aff gaffuelen paa stolden er Kled med Riisz och Fattisz 2 Deler til Vindschierd, paa Ald staaldhusit Fattisz 4 Lesz tag, paa Øxenhusit er paa dend Vestre Side 60 Allen Leder Aff Røndet och paa dend Sønder ende 14 Allen Leder paa Søndergaffuelen paa Kledningen Fattisz 3 Deller paa same gaffuel er Muren Aff en stuor Veg borte paa den øster Side Fattisz 3 Allen Leder Østerpuortene vil giørisz Aff Nye En Bielche i forn. Øxenhus paa den øster Ende er Aff Rondet och Fattisz paa Ald same husz 10 Lesz tag, paa Laden Er 17 binding gandsche brøstfeldig och staar paa Fald baade Inden och Vden tømmer, och Seesz iche At det Kand Rettisz Inden det vorder Nedtaget och med en stuor Deel Nye tømmer Forbedrit puorterne For bege Enderne Aff Laden behøffisz at giørisz Aff Nye och fandtisz Ingen Laase for demb paa den Veystre ende Aff Laden er en Veg Nederfalden och Murstenene borte, Fattisz paa same Veystergaffuelsz ende aff Kledningen 2 Fiel, paa Veyster Fehusz er bege gafflene Kled Med Riisz och Alle Dørene henger i tre, dette Afhiemblit de for It Fuld Syn, och stod Ermeldte Michel Thamesen Med Forschreffne Synsz Mend til Vedermaalszting och Vor tingszvinde her effter begierendisz, effter same forskreffne Varsel Vandt endnu Forschreffne Firre Mend At de Offuenbemeldte 5 Januarj vordierede de heyster och hoper samt Queg och Femon smaat och stuort som da

¹⁾ her er Bladets øverste Kant i Bogen afslidt.

paa gaarden var Nemblig 1 Suortebrun hope i 8tende Aar 8 Sldr 1 brunblesit hope 10 Dr 1 Rødblesit hope 8 Dr 1 brunblesit plag i Anden Aar for 5 Dr 1 brun och 1 suort ditou Aff lige Alder 6 Dr 1 brun hope i 5te Aar 11 Dr 1 brun ditou som Kaldisz dend Smalle Aff lige Alder 6 Dr stude i 7uende Aar 3 støcher a 5 Dr er 15 Dr och 1 Aff lige Alder For $3\frac{1}{2}$ Dr stude i 5te Aar Først tou støcher 7 Dr. 1 for [9]¹⁾ Dr Noch 2 for 5 Dr 1 for 3 Dr 2 $\&$ 1 for 3 Dr 1 for 1 Dr 3 $\&$ 8 β I 4de Aar 4 støcher for 8 Dr 1 for 2 Dr 1 $\&$ 2 for 6 Dr 1 for $5\frac{1}{2}$ $\&$ I 3de²⁾ stude 1 par for 5 Dr Noch 1 par 14 $\&$ Noch fire støchet 6 $\&$ er 6 Dr Itemb 3 støchit 7 $\&$ er 5 Dr 1 $\&$, Kiør offr 7 Aar gamel Først 9 støcher støchet 5 $\&$ er 11 Dr 1 $\&$ tuinde A 6 $\&$ er 3 Dr endnu tou a $7\frac{1}{2}$ $\&$ er 3 Dr 3 $\&$ Saa och 2 a $6\frac{1}{2}$ $\&$ er 3 Dr 1 $\&$ Noch 1 for 1 Dr Noch 3 for 4 Dr 2 for 9 $\&$ Noch 2 for 2 Dr 8 β , de Andre Kiør och Quier Som hafr faaet 1 Kalff och der offuer, bleff saaledisz Vordierit Først 2 for 4 Dr 1 $\&$ 2 for 3 Dr 2 $\&$ 1 for 6 $\&$ 1 for 2 Dr. 1 for 9 $\&$ 1 for 7 $\&$ 2 for 11 $\&$ 2 for 14 $\&$ 2 for 13 $\&$ 2 for 11 $\&$ 2 for 3 Dr och 1 for 7 $\&$, 3 Quier for 3 Rixdr 2 for 5 Dr 3 for 6 Dr endnu 1 Quie for 10 $\&$ Noch 2 for 5 Dr, Endnu 3 stude och 4 Quie Vngnøder a 3 $\&$ er 5 Dr 1 $\&$ 2 Aaringsz stud Kalff a $2\frac{1}{2}$ $\&$, 3 Quie Kalffue 4 studkalffue a 2 $\&$ er 3 Dr 2 $\&$, 78 Faar och Lambhøffder støchit offuer hoffuid 20 β er 24 Dr $1\frac{1}{2}$ $\&$ 6 Veyrlamb a 8 β endnu tou tyrre for 5 Dr 15 galdt Suin a 2 $\&$ 24 Sou Suin a $1\frac{1}{2}$ $\&$, 24 polder a 8 β 2 Orninger a 2 $\&$ endnu med forn. Vordieringsz mend Michel Thomesen til Vedermaalsting och fandtisz i Laden fire guol Roug 1 guol Aur och 20 traff byg paa stengerne offr Fehuszszene Vngefer 66 Les høe.

At Palle Dyre, efter at han var bleven gift med »Marie Grubbe«, havde sit Ophold paa Tjele, er bekjendt nok, og der udviklede sig da hos Almuesfolk den Mening, at Palle Dyre nu var Gaardens Ejer, som han i Virkeligheden var dens Herre. Dette lyser klart frem af en Forhandling paa Tinget under 28de Oktober 1686. Der findes da følgende:

. . . For Retten fremkom Ib Christensen af Hammershøj, Delefoged i Herredet paa hans gunstig Herres og Hos-

¹⁾ Tallet er utydeligt. ²⁾ Her er vist af Skriveren glemt Ordet: Aar.

bonds Vegne og fremstillede tvende Kaldsmænd, som tilstod, at de i Dag 8 Dage var for Tjele Port og der stævnet den højædle og velb. Herre Palle Dyre til Tjele, saa vel og hans Fuldmægtig Michel Thomesen, og talte med Kokkepigen Dorete, i Dag her til Tinget for Vinders Paahør angaaende den Aa, som løber imellem Sjerring Grund og Vorning Grund om dis Fiskeri. Imod forskrevne Stævnemaal prætenderet Michel Thomesen og formente, samme Stævning ikke at være lovlig, formedelst velb. Erik Grube ikke var stævnet, som Grundens rette Ejere, da efterdi Michel Thomesen her for Retten foregiver, velb. Erik Grube til Tjele at være Lodsejere til omtvistede Aaes Grund og Fiskeri, og hans Velb. ej derfor at være stævnet, da have de derfor lovlig Kald og Varsel at give, førend Tingsvinde udstedes.

Angaaende Fiskeriet i den her omtalte Aa, der i sit nedre Løb kaldes Skals Aa og løber ud i Hjarbæk Fjord, samt ulovlig Skovhugst, Kjørsel i Eng og Kjær, Lyngslæt, Tørvegrøft o. s. v. paa Erik Grubbes Ejendomme var der Aaret før udgaaet et Forbud, som han lod kundgjøre fra Dør til Dør rundt omkring i Herredet og derefter oplæse paa Tingstævne. Men der skete des uagtet mange Ulovligheder i saa Henseende, hvilket Tingbogen giver adskillige Beviser paa. Nogle Beboere i Vorning og Hviding vare saaledes en Gang indstævnedes for ulovligt Fiskeri og blev tilstrækkelig overbeviste ved de fremkaldte Vidners Forklaringer. En anden Gang gjordes der Jagt paa Mads Christensens Dreng i Hvornum, fordi han kom ned af Lindum Skov med over 70 Stænger og Voller paa hans Axel. Hvad den ulovlige Skovhugst angik, da overskred den alle Grænser, men jeg maa nu ikke overskride mine Grænser ved at komme nærmere ind herpaa for denne Gang. Jeg vil da blot i Afskrift meddele Forbudet.

[26de Maj 1685.]

Forbydes alle og enhver, ihvor det er eller være kan, at fiske eller fiske lade med nogen Vaaddræt, Ruser eller Aalegaards Stader paa Tjele, Vinge og Bigum Hovedgaardes eller underliggende Gods Grund og Ejendom, uden de jo haver skriftlig Bevisning eller Fæste derpaa; hvo herimod gjør, stande til Rette derfor som for andet uhjemlet efter Kongl. Majst. Lov pag. 795 og 796, og hvis Aalegaard alle-

rede er bevilget, skal saaledes bebygges og vedligeholdes, at ingen Gang kan overkomme og derover ulovlig Skovhug begaaes; hvis det befindes, haver enhver dermed sin Fæste paa samme Aalegaard forbrudt, maa og ingen nogen Knubskib eller Baade bruge at overføre med i Aaen neden under Lindum og Bigum Skove, saafremt de ej vil staa til Rette derfor, som vedbør. Sammeledes og forbydes alle og enhver, i hvor det være kan, at begaa nogen Jagt, Skytteri eller gaa med nogen Bøsse paa forn. Hovedgaardes og underliggende Godes Grund og Ejendom eller udi dis tilliggende Skove og Enemærker efter denne Dag, saafremt de derfor ej vil stande til Rette som for uhjemlet og derforuden bøde efter bem. Kongl. Majst. Lov pag 802, nemlig, for hver Gang det overbevises, udi Felit 100 Lod Sølv og udi Enemærket 200 Lod Sølv. Forbydes og, ihvor det være kan, at komme i Tjele tilliggende Skove og Skovparter med Heste og Vogn og der ulovlig enten i Kjære, Moser eller Skoven noget at afhugge eller bortføre, ved hvad Navn det nævnes kan, om de ej med Straf derfor vil anses som en Tyv, Heste og Vogn at have forbrudt, og derfor de bøde sine 3 R , Ex. lib. pag. 981. I lige Maader og forbydes alle og enhver, i hvo de være kan, at kjøre eller kjøre lade over Graakjærvasen, eller og at lade deres Øg, Heste eller Kvæg at komme i forn. Kjær, Saxdal eller i det Eng paa Begskjær, som hører til Tjele, og ikke heller udi Gaasmild Eng paa Kvorning Kjær eller paa Naarup Eng, som hører til Tjele. Item og ikke heller paa nogen Engkjær eller Agerjord, som bør at hegnes til de øde Gaarde, der til Tjele er beliggendes, uden de dertil lovlige er bevilgendes; hvo her imod gjør, vide sig at stande til Rette derfor, som vedbør. Saa vel som og forbydes alle og enhver, i hvo det være kan, at høste eller afføre noget Korn eller Hø af nogen af de Ejendomme, Ager eller Eng, som ligger til Tjele Gods og des Bøndergaarde, under et fuld Voldsbøder at betale, Ex. libr. 3 pag. 466, eller og derfor at vorde Ransmænd, Ex. libr. 6 pag. 962, uden de derpaa erlanger skriftlig Bevilgning. Item forbydes alle og enhver, som dermed ej er bevilget, Lyng at slaa eller Tørve at grave udi Tjele tilliggende Endels Hede og deraf at føre under at lide som for uhjemlet og derforuden Heste og Vogns Forlisning og

at have forbrudt. In Summa forbydes hermed alle og enhver, i hvo det være kan, sig til nogen Nytte, i hvad Maader det være kan, at bruge eller bruge lade noget af forskr. Tjele, Vinge og Bigum Hovedgaardes eller af deres underliggende Godsdes Grunde eller Ejendomme uden dem, som ved Fæste eller i andre Maader er tilladt eller bevilget. Hvo her imod gjør, vide sig derfor at lide efter Forseelsens Maade og efter Kongl. Majst. Lovs Indhold, hvorefter enhver vedkommende ville vide sig dette foreskrevne efterrettelig og for Skade at tage Vare.

Paa min gunstig Husbonds Vegne.

Michel Thomesen.

Endnu staar tilbage, hvad jeg har fundet om *Bigumgaard*, der tilhørte Erik Grubbe, men nu er nedlagt og udstykket til Bøndergaarde. Uden for Bigum By ligger en Gaard, som kaldes Hovgaarden, og Bigumgaard blev 1681 ogsaa kaldet Bigum Hovgaard. I Matrikuls-Protokollen af 1690 omtales denne Gaard saaledes:

Agerjorden til Bigum Hovedgaard saaes fire Aar, én Kjærv Byg eller Boghvede, to Kjærv Rug, én Kjærv Havre, hviler saa i fem Aar og er beliggende blandt Bigum Byes Agre, som vesten Bigum By bestaar af Sand og kold Hede-
muld, næst norden for og østen Byen rød Sand med lidet Muld, allerøsterst lidt bedre Muld. Agerdyrkingen falder temmelig trælsom med Gjødens Udførsel, eftersom Marken ligger alene norden og østen Byen. Er derfor $\frac{3}{4}$ af denne Hovedgaards Jord anset for skarp, $\frac{1}{4}$ for ond, Udjorden eragtes for udygtig. Under bemældte Hovedgaards Taxt henhører efter Matrikullen en enstig Gaard, kaldes Erikstrup, dens tilliggende Agerjord af Skov- og Hedeland er opbrudt og østen Gaarden bestaar af hvid Sandjord paa en død sort Arne, sønden Gaarden graa Sand, vesten Gaarden hvid og graa Sand med meget ringe Muld, anslaaes derfor for ond. Nok hører under Bigum Hovedgaards Taxt Bigum Mølle, som drives med Overfaldsvand, som af Naturen tilflyder af et lidet Væld, hvilket Væld dog om Sommeren i Tørke og om Vinteren i Frost bliver tørt, saa denne Mølle har stor Mangel for Vand og maa samle om Natten, hvis Vand han maler den halve Dag, mens Stenens Bredde er $7\frac{1}{2}$ Kvarter,

kan uden extraordinair Bekostning vedligeholdes, eragtes af sin Maling at kunne anslaaes for 1 Td. Hartkorn. Engene til Bigum Hovedgaard ere beliggende blandt Bigum Bys Enge ved Hornum-Vase Aa. Høet, derpaa voxer, bortskylles tit af voxende Vande og skal hentes en halv Mil borte, kan derfor ej højere taxeres eller sorteres, end herefter i Beregningen findes specificeret (der anslaaes Gaardens Eng til 12 Læs Middelhø, og Erikstrups til 4 Læs Middelhø). Overdrevet falder udi Lyngheden og Skoven, som for Middelgræsning anses (Gaarden: Middelgr. til 10 Høveder, Erikstrup: til 6 Høveder). Der foruden angives de syv Huses Jorder i Bigum at henhøre under Bigum Hovedgaards Taxt, hvilket ogsaa synes at være, samt eftersom samme Huses Jorder er nogle Ender af Bigum Hovedgaards Agre, hvilket eragtes af Markbøgerne; mens saasom samme Huse staa for sær Hartkorn i den Kopi vi have af sidste Matrikul af 1680 oprettet, saa have vi ogsaa nu ladet deres Tillæg særdeles beregne.

Bigum Skov bestaar af nogle Ege, dog mest Bøg, saa vel som noget Underskov udi Søvigkrat, som kan fede, naar fuld Olden er, 360 Svin, deraf beregnes til Hartkorn $\frac{1}{3}$ som er 120 Svin Gaardens Hartkorn beregnes da saaledes:

Selve Gaarden	6	Td.	4	Skp.	«	Fdk.	2	Alb.	«	Pg.
Erikstrup	4	—	«	—	«	—	1	—	2	—
Bigum Mølle	1	—	«	—	«	—	«	—	«	—
Skoven	5	—	«	—	«	—	«	—	«	—
	<hr/>									
	16	Td.	4	Skp.	1	Fdk.	«	Alb.	2	Pg.

og Husmændenes Hartkorn beregnes saaledes:

Lavrids P. Møller	«	Td.	2	Skp.	3	Fdk.	1	Alb.	2	Pg.
Otte Skrædder	«	—	3	—	3	—	2	—	2	—
Anders Oudsen	«	—	2	—	«	—	«	—	2	—
Niels Tøstesen	«	—	3	—	«	—	«	—	3	—
Christen Mogensen	«	—	2	—	«	—	1	—	«	—
Jens Jensen	«	—	1	—	3	—	1	—	«	—
Jens Prebensen	«	—	1	—	3	—	2	—	2	—
	<hr/>									
	2	Td.	1	Skp.	3	Fdk.	«	Alb.	3	Pg.

Efter den gamle Matrikel var Gaardens Hartkorn 18 Td., Skovens 12 Td. 4 Skp. og Husenes 4 Td. 7 Skp.

I Opmaalings-Protokollen findes anført angaaende Bigum By:

Bemældte By bestaar af 6 hele Gaarde og 2 halve, samt een liden forpagtet Gaard, kaldes Bigumgaard. Propriet. velb. Erich Grubbe til Tielgaard. Bemældte Bigumgaard beboes af Søren Lauridsøn, og Gaardens Jord ligger iblandt Bigum Bys Agre og har lige Sæd og Hvile med Byens Mark; befindes til samme Gaard 1 liden Sqvat Mølle, som ligger under Gaardens Taxt. Til samme Gaard ligger et lidet Stykke Skov, som er sat for sig selv i Matrikulen, ligger og en liden Sø, kaldes Bigum Sø, som undertiden fanges nogle faa Aborrer og Skaller udi.

Denne Sø, der nu er saa godt som udtørret, findes lige nord for Kirken, som ligger enlig lige ud til Langsøens Bred.

I Kirkens Kor findes en gammel Tavle, hvorpaa staar malet:

HER LIGGER BEGRAVID ERLIG OC WILBØRDIG FRW MAREN IWLL TILL BIGGOM HENDS SÆLIG LIG GWD GIFVE HENDE MED ALLE GODE CHRESTEN EN SALIG OC GLEDELIG OPSTANDELSE OC VAR HON SALIG IERRICK JVLS DATTER TIL HEGAR OC WAR FØD DER OC HENDES MODER WAR SALIG FRV MARREN IBS DATER SALIG JEP BENDERVP TIL HVIDSTEN HANS DATER OC DØDE HON PAA MED FAST SØNDAG SOM WAR THEND 2 MARS I MELLOM 6 OC 7 OM MARGEN ANO 1600.

Her meddeles nu et Syn over Gaardens Bygning, hvad Bygfældighed angaar, som optoges 1683, sandsynligvis i Anledning af Bortforpagtningen til Søren Lavrsen.

Tirsdagen d. 13de Februar [1683 vandt Ottemændene] med velfornemme Christen Rasmussen, Fuldmægtig paa Tjele, paa sin gunstig Husbonds Vegne, at Jens Christensen i Vinge, Esben Markvordsen og Mads Møller ibid., item Lavs Møller i Bigum Mølle, stod nu her for Retten og ved Ed efter Recessen hjemlede og tilstod, at de d. 11te Januar næstafvigte var til Syn til Bigumgaards Bygning, des Brøstfældighed angaaende.

Først Synnet det Nye Hus som Velb. Erich Grube Nyelligen haffuer Ladet opbyge Med behørige Lofft Vinduer

och Dørre, som var 4 Laasse och 2 Dør Klincher paa, Itemb Synnet Ladehussit paa dend Vester side och Nør Ende huor paa Fattis 20 Allen Leder och 12 Allen Remmer, Noch paa Samme Ende 3 Saudieller till Vindschierer, bege puortene For Laden er gandsche Øde, och Vill Aff Nye giørris dend Sønderste och Vesterste Vdschauffgaffuel er Slett Øde och borte och tuinde Fiell i dend stuurre dittou Nest ved, de Øffrige samesteds Vill med Sømb tilslaaes paa dend Øster Side Fattis 6 Allen Leder, Noch Fattis paa dend Vester Side offuer tuinde guoll Som var Slet Øde baade med lechter och tag huor til Vill Behøffuis 12 Les tag, der for Vden paa same Side Befandtis Som var i lige maader gandsche brøstfeldig paa 10 Les tag paa dend Øster Side Fandtis brøstfeldig paa 4 Les tag med behørige Lechter, det Andet Som schall Verre got Synis ey at Kand Lege Vden en Kort Tid Som er offuer Ladedøren 3 Fag och paa dend Vester Side det Sønderste Fag, Ellers er det brøstfeldig paa Aldt det Andet och Synis iche at Kand Lige Vden it Aars Tid, 14 halfue Vege paa Same Lade findis brøstfeldig for leer och staffuer Noch Synit Feehusit paa dend Nør Side Som Fandtis brøstfeldig paa 26 Allen Leder, och paa dend Sønder side 62 Allen ditou paa Aldt hussit Fattis brøstfeld paa Techen paa bege Sider offuer 8 Fag hus for 16 les tag paa dend Øster gaffuel Fattis 4 Vindschier Fiell Imellumb offuen och Feehusit fatis en gaffuel Som bleff Nedbrut dend tid husit bleff reparierit Som aff Nye Vill opsettis med staffuer och Leer Sampt en Lofftis dør paa dend gaffuel for stuelofftet Vdi Same huus, der for Vden befandtis for stald och Fehuusdørene 4 Dørre 2 heelle och 2 tuekast dørre, som er Snart øde och i støcher, och Vill med Første Aff Nye gjøris dend Vester gaffuel Samesteds er gandsche Øde Vndtagen Nogen Riis Som der Vdi er Vindret och It støche sparre Samesteds øde och borte Leer och staffuer Fatis paa 19 halfue Vege, dernest Vdi Østerenden aff same Hus Var tuinde stuer med En Leerkacheloffuen Vdi, Sampt 4 Vinduer gamel och Snart øde Vdi Brøgersit Fandtis en Bagoffuen, huilchet di Affhiemblit for It fuld Syn.

Bestod store og lille Jens Nielsen i Ørum ved Ed efter Recessen, at de i Dag 3 Uger stævnedes forskrevne Synsmænd, enhver til deres Bopæl, for deres Syn i Dag her til

Tinget at afhjemle, og stod forn. Christen Rasmussen saa vel som Søren Lavsen, som nu bor paa Bigumgaard, med bem. Synsmænd til Vedermaalsting, der dette gik beskrevet.

Den til Gaarden hørende Mølle er nu ogsaa nedlagt paa Grund af Vandmangel, men dog mest, fordi man ikke kunde uden stor Bekostning holde Møledammen vedlige. I Tøbrud og heftige Tordenskyll fyldtes den af det fra de højere liggende Agre kommende løse Sand. Saaledes meddeler Egnens Folk, og de paaviser Stedet, hvor Møllen har ligget, lidt vest for Herregaardens Plads. Til Slutning meddeles en Vurderingsforretning i Forbindelse med Skifte, der fandt Sted i Bigum Mølle 1683.

Anno 1683 den 17de December var vi underskrevne nemlig Christen Rasmussen paa Tjele paa sin velb. Hosbonds Vegne indkaldet udi Lauridts Pedersen Møllers Bo udi Bigum Mølle at registrere og vurdere samt skifte og dele, hvis Middel og Gode som fandtes efter hans sl. Hustru Karen Søfrensdatte, imellem hannem paa den ene og hans tvende Børn nemlig Maren Pedersdatte, som han er Stibfader til, hvis tiltagne Væрге er Anders Jensen Fisker i Bigum, og Peder Lauridtsen hans egen Søn, som bem. hans Fader er selv Formynder for, paa den anden Side, med tvende tiltagne Vurderingsmænd nemlig Jens Christensen i Vinge og Christen Mogensen i Bigum, og blev da forevist som følger:

Vdi stufuen 1 Nye furbuord med en gl foed vnder vordierit for 2 K 8 β 1 gl Egehalffkiste med Laasz paa 1 Dr. 1 gl schab med Kandbench 3 K 1 gl Furhalffkiste med en gl. Laas paa 1 K 1 gl leghalfftønde och 1 gl. heel ditou 2 K 1 gl deynkar 1 Seld och it Sold til hobe 1 K 8 β vdi brøgerset 2 gl pibkar a 12 β er 1 K 8 β 1 gl ballikar 6 β 2 gl striper 4 β 1 gl brøgkiel 4 Dr 1 liden haandkiell 1 Dr 2 gl stuoel med hallumbbond 4 β 2 standtønder 6 β 1 gl Øxe 1 K 1 gl bundkniff 6 β 1 gl graffspaade 10 β 1 Nauffuer 6 β 1 gl spegerboerd med schafft 2 β 1 Sauge 8 β 1 ditou 3 K 1 hiølie 1 K Sengekleder 1 gl Vedmels dyn 2 K 1 hølsklede och 1 gl blorgansz lagen 1 K Queg 1 gl graae hope 13 β ar for 5 Dr 1 brunblesit hesteplag 8 Sldr 1 Suortheilmit Kou 3 Dr 1 blachhielmit ditou 2 Dr 2 K 16 faar a 1 $\frac{1}{2}$ K er 6 Dr 2 lamb a 1 K er 2 K 1 gl trevogen med behørigheid 3 Dr 1 gl harre 8 β Kuorn I laden som var i behold fraa Seeden

Roug 1½ trauff vdi traffuen 4 schiper er 6 schiper a 14 β er 1 Dr 1 ₤ 4 β byg 1 trauff 17 Kierre vdi traffuen 3 schp er 5 schp a 10 β er 3 ₤ 2 β aur 1½ traff vdi traffuen 4 schpr er 6 shipr a 6 β er 2 ₤ 4 β, Noch 2 Suinpolder a 1 ₤ er 2 ₤ 2 grisz a 8 β er 1 ₤ Suma = beløber boensz Fellisz Formue penge 43 Sletdr 14 β.

Hvorimod blev angivet og fordret efterskrevne bortskyldige Gjæld som følger:

blev fordret for kongl. Contributioner nemlig Matrikul Skat for Oktober, Januari og April Kvartaler, hvert Kvartal 5 ₤ 13 β er 4 Dr. 1 ₤ 7 β, Kop- og Kvægskat til den 14 7tember 1683 forfalden 1 Sldr., Kornskat 4 Skpr. Rug a 14 β er 3 ₤ 8 β, 2 Skpr. 3 Fdk Byg a 10 β er 1 ₤ 10 β, 5 Skpr. 2 Fdk. Havre a 6 β er 2 ₤ 1 β, Oxe- og Flæskskat er 2 ₤ 2 β. Velb. Hosbonden fordrer Landgilde 36 Skpr. Mel a 14 β er 7 Dr. 3 ₤ 8 β, dernæst Landgilde af det Bolsjord, han bruger, 1 Skp. Rug 14 β, 2 Skp. Byg 1 ₤ 4 β, 3 Skp. Havre 1 ₤ 2 β, er til Hobe 3 ₤ 4 β. Nok blev fordret, som Stibdatteren Maren Pedersdatter arveligen efter hendes sl. Fader tilfaldt, Penge 5 Sldr, blev fordret, som blev bekostet paa den sl. Kvindes Begravelse, 5 Dr. 1 ₤, for et Træ, som blev lagt paa den sl. Kvindes Grav, at hugge 1 Sldr., Ole Nielsen i Beg fordret 2 Sldr., Ole Michelsen tjenendes Søfren Lavsens paa Bigumgaard 1 Dr. 3 ₤, Hans Bøg udi Viborg for Jærn 2 ₤ 8 β, Ane Nielsdatter udi Bigum 2 ₤. Dernæst er fordret til Papir, Skriveløn, Forseglingsspenge til Skiftebrevet, som ved Tingsvinde skal tages, 1 Dr. 8 β. Summa bedrager forskrevne bortskyldig Gjæld Penge 33 Dr. 1 ₤ 8 β lignet og lagt, da beløber Boens Formue højere end bortskyldige Gjæld 9 Dr. 3 ₤ 6 β, hvoraf Faderen tilkommer den halve Part, som er Penge 4 Dr. 3 ₤ 11 β, og Sønnen Peder Lauridtsen 3 Dr. 1 ₤ 2 β og Datteren Maren Pedersdatter 1 Dr. 2 ₤ 9 β, hvilken forskrevne fælles Boes Formue forn. Lauridts Møller haver til sig taget og lovet at svare til al den bortskyldige Gjæld, som fordres, saa vel som ogsaa hvis Børnene er arvelig tilfalden, og der foruden nyder Datteren Maren Pedersdatter fri af Boen uden nogen Afkortning i bem. hendes Fæderne- og Moderne arv hendes sl. Moders Gaangklæder, nemlig: 1 Kaabe Aff Klede 2 Røde Vedmelsz schiorter det ene persit 12 par Sølf Mallier

1 gammel Snørliff och hindisz Si Muoders hyuel Roch, og belovede bem. hendes Stibfader (indtil Gud hende i andre Maader vil forsyne) hvos sig at maa forblive, og hende med nødtørftig Klæde og Føde opholde. Dismidlertid nyder hun ingen Rente af hendes Anpart, dog naar hun det ej længer lyster, mens hun sig hvos andre Godtfolk vil forsøge, skal forn. Lavridts Pedersen være pligtig den aarlig Rente af forn. Arvepart at aflægge, hvormed det Skifte saaledes er til Ende gjort.

,

En Birkedommer som Drabsmand, en Kriminal sag fra Læsø i det syttende Aarhundrede.

Ved Vilhelm Bang.

Under et Besøg, som jeg i Sommeren 1880 aflagde hos en Slægtning paa Læsø, hørte jeg fortælle en sælsom Historie, at nemlig en Birkedommer paa Læsø engang under et Forhør, der blev holdt over en Soldat, var bleven saa vred, da Soldaten ikke vilde bekjende, hvad han var sigtet for, at han, selve Rettens Tjener, havde grebet en Pistol og med den skudt Soldaten. Da min Afrejse fra Læsø skulde finde Sted Dagen efter, at jeg havde hørt denne Beretning, kunde jeg ikke faa Lejlighed til at undersøge, om der laa Noget til Grund for dette Sagn; men da jeg jo vidste, at der sjældent gaaer Røg af en Brand, uden at der har været Ild i den, søgte jeg under et nyt Ophold paa Læsø i 1882 nærmere Oplysninger, og jeg fandt da i en af Øens gamle Tingbøger en Beretning, om et Drab, som en Birkefoged selvanden havde øvet paa en Soldat, og det er selvfølgelig denne Sag, der i Aarenes Løb er bleven saaledes forvansket, som om det var i Embedsiver, at Øvrighedspersonen havde glemt sig selv. Tingbogen er velvilligt bleven laant mig til Benyttelse i mit Hjem, og idet jeg her giver en Skildring af denne mærkelige Drabssag, skal jeg udtale Ønsket om, at En eller Anden vilde levere en historisk-topographisk Beskrivelse af Læsø, hvortil der er Trang, og hvortil der ikke vil mangle Stof; den Beskrivelse af Læsø, som nu findes, og som er forfattet

1802 af daværende Birkedommer Bing, kalder sig selv »physisk-økonomisk«, men den lader i alle Henseender Meget tilbage at ønske. —

Det har jo været og er endnu en bekjendt Talemaade, at hvad der ligger nord for Limfjorden, ligger nord for Lov og Ret; og Læsø »Land« (som det altid kaldes officielt) maa da finde sig i at faa samme Skudsmaal fra gammel Tid som Vendsyssel; — ikke som om Lov og Ret ikke plejedes derovre; tvertimod er Tingbogen, der begyndtes 6 Marts 1685, og hvori den sidste Dom blev indført 1 Februar 1689, en anseelig Foliant paa 185 tildels endog meget tæt beskrevne Blade. Men det lader til, ikke alene at Læsøboerne have lignet deres Naboer Anholtsfolkene, der som bekjendt »levede christeligt og nærrede sig af Vrag«, men at de højere Stillede derovre, Embedsmændene, have været en Samling af halve Røvere, der vare saare langt fra at »leve christeligt«, men som derimod ogsaa for en stor Del nærrede sig af Vrag, og det ikke just paa den retfærdigste Maade; ligeledes synes ifølge Tingbogen deres Hovedforlystelse næst efter Drik at have været Slagsmaal, indtil endelig Katastrophen indtraf Pintsælørdag, 2 Juni, 1688, at Birkefogden Mads Hansen Brun og Landforvalterens Fuldmægtig *Jacob Arendts* (saaledes skrev han selv sit Navn) dræbte med blanke Vaaben en Soldat ved Navn Christen Christensen Harre, der var ubevæbnet.

Mads Brun havde 13 April 1675 faaet kongelig Bestalling til at være Birkefoged paa Læsø, og »da hans Bestillings Indkomst var saa ringe, saa bevilges, at han tillige maa betjene Birkeskriveriet« (jydske Reg. i Geh-Arch); — indtil Peder Jacobsen 22 Juni 1687 blev kongelig udnævnt til Skriver, med Forpligtelse til tillige at undervise Ungdommen i Læsning, Skrivning og Regning. Mads Brun begynder Tingbogen med at skrive ovenover paa første Blad: »Hielp Gud Nu och Altiid I Iesu Nauffnn«, og over det for ham saa skæbnesvangre Aar 1688 har han ladet Birkeskriveren indføre den fromme Bøn: »Gud forleene Ett glædelig Fredelig oc Lycksaalig Nytt Aar For Christi skyld. Ammen.«

I Foraaret 1688 vare et Par Soldater af Major von Auerswalts Regiment, nemlig Christen Christensen Harre (formodentlig fra Harre Sogn i Salling) og Laurids Poulsen,

fra Fladstrand, hvor de laa i Garnison, blevne kommanderede over til Læsø for ved Exekution at inddrive Kongens Intra-der, et Hverv, de imidlertid have udført paa en Maade, der var temmelig hensynsløs overfor Befolkningen. Den 18de Maj vare de indstævnedes for Retten paa Grund af en Klage, som Søstrene »Barrebra« (!) og Margrethe Mikkelsdatter, der beboede deres afdøde Faders Gaard i Vesterø Sogn, havde indgivet over dem for den Overlast, disse to Piger havde lidt af Soldaterne; især var »Barrebra« slemt medtaget: den ene af disse Drabanter, der var iført en graa Kjole, havde en Dag, da hun var udenfor Gaarden med sin Søster, forfulgt hende med sin dragne Kaarde og slaaet hende mange Steder over den venstre Arm, lige fra Skulderen til Fingerspidserne, saa at Blodet var løbet mellem Huden og Kjødet, ja endog Neglene vare beskadigede, og Armen kunde hun slet ikke røre; endvidere var hun hugget i den højre Side af Hovedet over Tindingen, slaaet blaa i Ansigtet, saa det højre Øje var tillukt; desuden var hun slaaet paa »andre Dele af sit Legeme, hvilke hun ikke kunde fremvise«; hendes Søster Margrethe synes at være sluppet lidt lempeligere, men var dog »slagen over Armene og Kroppen allevegne«. — Da denne Sag var for Retten, mødte Christen Harre, medens hans Kammerat Laurids Poulsen glimrede ved sin Fraværelse; efter Christen Harres Formodning var han muligvis ude at more sig paa en lille Fisketour i Stedet for at møde for Retten; nogen Dom blev ikke afsagt i denne Sag paa den Dag og heller ikke senere; den 2den Juni traadte Christen Harre frem for en højere Dommer.

Paa den ordinære Tingdag, Fredagen d. 8de Juni, da Retten beklædtes af Niels Lauridsen som forordnet Sættedommer i Stedet for Mads Hansen Brun, fremkom Ritmester Adam Andreas Voss, Landforvalter og Overstrandinspektør over Læsø, med Begjæring om, at Sandemænd maatte udtages i Anledning af et Drab, der var begaaet »øster paa Landet paa et Sted, som kaldes *Ebben*«; dette skete, men først Fredagen d. 29de Juni mærke vi i Tingbogen noget Nærmere til Sagen, da Niels Christensen af Sæby mødte i Dommers Sted, beskikket dertil af Slotsskriveren i Aalborg Thøger Lassen, der dengang var konstitueret som Stiftamtmand, medens den egentlige Stiftamtmand Henning Meyer-

crone var dansk Minister i Paris; ligesom ogsaa Niels Christensen foreløbig skulde fungere som Dommer i alle Sager paa Læsø, for at Øens Administration ikke skulde komme til at hvile.

De fire Synsmænd, der Dagen efter Drabet havde synet Soldatens Lig, afgave Erklæring om følgende Hug og Slag: han var hugget under den højre Side af Kindbenet, som det synes med en »Degen«, fremdeles to Hug paa samme højre Kind, et Stød af en smal Degen under hans venstre Bryst, et »Sting« af en Degen i hans venstre Side lidt ovenfor Hoften, endvidere i hans Nakke ni Stød af en Degen imellem hinanden, naaende lige ind til Hovedets Ben, samt to Hug ved det højre Øre, foruden »Blaastød« osv.

Soldatens Klæder, hvoriblandt en Skind-Undertrøje, vare fremlagte i Retten, og da Hullerne i dem svarede til de Saar, der havde været at se paa Liget, og Mads Bruns Kaarde ligeledes passede nøje til et af Hullerne, har det ikke nyttet ham meget, naar han erklærede, at det aldrig skal kunne findes eller overbevises ham at have gjort de Sting paa det døde Menneskes Klæder eller Legeme, men at det maatte være Jakob Arendts's Kaarde, der havde voldt alle disse Ulivssaar. Jakob Arendts var ikke tilstede, saa han kunde ikke svare dertil, da han, som vi senere ville se, havde været saa forsigtig at rømme bort fra Læsø, og hans Opholdssted var ubekjendt.

Der afhørtes nu i denne Sag en Mængde Vidner, og ifølge Vidneforklaringerne synes de nærmere Omstændigheder omtrent at have været følgende: I en Gaard, der laa noget østligt paa Øen, uden at der dog er nogen nærmere Betegnelse af Stedet, undtagen at det var tæt ved Vandet, saa at i Nærheden af Gaarden mindre Baade ved Lavvande kunde ligge nogenlunde tørt, men ved Højvande flyde bort — hvoraf Stedet maaske har faaet sit Navn »Ebben« — boede en Mand ved Navn Niels Henriksen, der tidligere havde været Landfoged og Tolder paa Læsø, indtil han i 1685 har taget eller faaet sin Afsked; bagefter levede han som Privatmand paa »Ebben« og drev adskillige Forretninger, men havde det Uheld at rage i Klammeri og faa Processer med Alverdens Mennesker; og endnu 1688 stod han i Restance for Told, han flere Aar tilforn havde oppebaaret, men selv forbrugt;

paa Birketinget var der Fredagen d. 1ste Juni 1688 blevet paadømt en Sag mellem ham og hans Efterfølger Ritmester Adam Andreas Voss, der som en noget finere Mand førte Titelen »Landforvalter og Oberstrandinspektør«, og som, da han i Efteraaret 1685 havde faaet sin Udnævnelse til Læsø, havde begyndt sin Virksomhed med at optræde brutalt overfor Niels Henriksens Hustru, da han skulde tage Embedsgaarden »Klitgaard« i Besiddelse, medens Niels Henriksen var i Kjøbenhavn i sit eget Anliggende, nemlig for at rense sig for adskillige Beskyldninger, der vare rettede imod ham paa Grund af hans Embedsførelse; ved den Dom blev Voss tilfundet at være fri for Niels Henriksens Tiltale. Dagen efter, altsaa den 2den Juni, som i det Aar netop var Lørdagen før Pintse, sad Niels Henriksen i sit Hjem og spiste til Middag med et Par Venner, nemlig en Skipper ved Navn Rasmus, der var sejlferdig til Sæby, og Frands Vogt, der ligeledes laa for en Rejse til Aalborg; denne Frands Vogt havde tidligere været Fuldmægtig hos Landforvalteren Voss, men var bleven afskediget, fordi han havde indkrævet ulovligt høje Skatter til Fordel for sig selv, samt begaaet andre lidet hæderlige Ting, hvorfor han endog havde været i Fængsel, som man ser af, at Voss d. 16de Marts 1688 havde klaget til Birkefogden Mads Brun over, at Frands Vogt var undveget af Arresten; sin Sag havde Frands indanket for Landstinget, og vi træffe ham nu ved Pintsetid paa fri Fod, og endog benyttende de to Soldater, der skulde indkræve Kongens Skat, til at inddrive sine private Fordringer, samt til at omtappe nogle strandede Oxehoveder Vin, hvilket, som der senere klagedes over, ikke var til Gavn for Vinens Styrke.

Medens disse Tre nu sad og spiste til Middag, ere de formodentlig blevne forbavsede over at modtage Besøg af to Mænd, der ikke stode paa nogen venskabelig Fod med dem, ialfald ikke med Niels Henriksen og Frands Vogt; de to Fremmede vare Birkefogden Mads Hansen Brun, og dennes Svoger, formodentlig hans Hustrus Broder, en ung Mand Jakob Arendts, der som ovenfor berørt var Landforvalterens daværende Fuldmægtig; Jakob satte sig ned hos dem ved Bordet og fik noget Mad med dem, medens Mads Brun blev ved at gaa op og ned ad Gulvet. Da Niels Henriksen lidt efter saae ud gennem Vinduet, opdagede han, at selve Land-

forvalteren Voss, Øens højeste tilstedeværende Øvrigheds-person, var ifærd med at begaa en Gjerning, der mildest talt maa betegnes som en Ulovlighed, men som han selv under Sagens Gang kaldte en Bagatel (»Bachellet«), og det var efter al Sandsynlighed for at sørge for, at Niels Henriksen ikke skulde søge at hindre denne Gjerning, at disse to Mænd, af hvilke den ene var Landforvalterens Ven og den anden hans Fuldmægtig, vare komne ind i Huset, hvor de søgte at trække Tiden hen med Snak. Der laa nemlig paa Stranden ud for Niels Henriksens Gaard to Skibsbaade eller »Skjætter«, af hvilke Niels Henriksen ejede Halvdelen af den ene, der var den bedste af de to; disse to Baade vilde Landforvalteren bemægtige sig, og mødte med et stort Følge, hvoriblandt Birkeskriveren Peder Jakobsen, de to Soldater samt en hel Mængde af Øens andre Beboere, der skulde hjælpe til med at sætte Baadene ud i Vandet. Mads Brun og Jakob Arendts tilbragte nu en Times Tid eller halvanden i Niels Henriksens Stue, som det synes i helt fredelig Samtale med de Andre, og Mads sagde til Niels Henriksens Hustru, at hun skulde se at hindre sin Mand i at gaa ud til den Baad, hvori Landforvalteren var, da det ikke vilde være ham tjenligt. Baadene vare imidlertid blevne satte fra det Tørre ud paa Søen, og idet Voss sejlede bort med dem til Vestsiden af Øen, yttrede han sin Glæde ved at affyre et Par Skud, som Niels Henriksen mente, »til Vichtorie«; omtrent samtidig sejlede den ovennævnte Rasmus med sit Fartøj bort til Sæby.

Hidtil var Alt jo gaaet ganske godt i Niels Henriksens Stue, men det er vel næppe tænkeligt, at de have siddet med tørre Munde, og den første Følge viser sig da i, at Niels Henriksen blev søvning og længtes efter Middagssovnen, hvorfor han »med venlig Afsked« lagde sig til at sove i en Seng, der stod i den samme Stue, hvor de tre andre Mænd endnu forbleve nogen Tid; lidt efter begyndte de to Svogre Jakob og Mads at brydes for Spøg, og Jakob løftede Mads op mod Loftet; derpaa tog Mads Brun en Bøsse, som han afskød inde i Stuen, dog ikke i den Hensigt at ramme Nogen; da Niels Henriksens Kone bad ham lade være at skyde, sagde han: »Om Forladelse«, og hængte Bøssen paa Væggen, men tog alligevel strax efter en anden Bøsse og prøvede, om

den var ladt; da hun yderligere bad ham om ikke at skyde mere, tog han en halv Slettedaler, som han smed hen paa Bordet, Jakob gjorde ligesaa, idet han sagde: »Svoger, gjør dit Bedste!« hvorpaa Mads affyrede det andet Skud.

Derpaa gik Mads Brun hen og begyndte at vælte sig ind paa Frands Vogt, hvem han bl. A. søgte at løfte op til Loftet; han greb fat paa ham og ruskede ham i Skulderen, idet Jakob atter tilraabte ham: «Staa Dig vel, Svoger!» Men Frands sled sig fra ham og gik gennem Pakhuset og Kjøkkenet ud i Gaarden, stadig efterfulgt af Mads Brun; i Forstuen traf han Soldaten Laurids Poulsen, til hvem han sagde: »Laurids, hør hvad her passerer, Mads Brun vil i Klammeri med mig; vil Du se til, at jeg ingen Uret sker, for jeg er bange for Overlast.« — »Har Du din Korporal hos Dig?« spurgte Mads Brun, hvortil Frands svarede: »Hvo veed, hvad hans Lykke kan være.« — »Vil Du slaaes med mig?« spurgte Mads Brun, og da Frands sagde Nej, styrtede Mads ind paa ham med de Ord: »Du faaer Hug, Frands«; ude i Gaarden tog Mads Brun da igjen fat paa Frands Vogt og væltede ham omkuld over noget Tømmer, som laa derude; netop som han vilde rejse sig igjen, kom Jakob ogsaa ad Kjøkkendøren ud i Gaarden, og han havde i Haanden en Kaarde, som dog endnu sad i Skeden; da han fra Døren saae Slagsmaalet, raabte han: »Svoger, det var Ret, staa Dig vel, slaa dicht!« — »Hvor skal Du hen med den Kaarde?« havde Niels Henriksens Hustru advarende spurgt ham, da han gik gennem Kjøkkenet; og Frands Vogt spurgte ligeledes, hvad den skulde bruges til, og greb om Kaarden for at trække den fra Jakob. Soldaten Laurids Poulsen, der endnu var i Gaarden, gik hen og klappede Jakob venligt paa Skulderen, idet han bad ham være stille; men da han saae, at det ikke nyttede, men at Slagsmaalet efter al Sandsynlighed vilde blive fortsat, gik han, for ikke at være nærværende ved det, ind i Kjøkkenet og lukkede Døren i efter sig. — »Er jeg ikke en brav Karl?« raabte Jakob, og i det Samme trak han Kaarden ud af Frands's Hænder, saa de bleve saarede og blodige.

Ulykkeligvis kom nu den anden Soldat Christen Harre ind i Gaarden, han var ubevæbnet, og da han saae den Ufred mellem de tre Mænd, gik han hen til Mads Brun for at søge

at stille ham tilfreds; men i det Samme trak Mads sin Kaarde fra Siden, og med den stak han ham i den venstre Side, hvorpaa Soldaten med Haanden greb sig til Saaret; strax efter foer Jakob løs paa den saarede Soldat, hvem han trængte op imod Døren og flere Gange huggede med sin Kaarde i Ansigtet, idet han sagde: »Du skal se, jeg er en brav Karl,« medens Christen Harre bad for sig: »Hvi gjør I dette? I ser, jeg staaer her med to blotte Hænder og gjør Eder intet Ondt.«

Under dette Slagsmaal vare et Par Tømmermænd, som arbejdede hos Niels Henriksen, komne ind i Gaarden, og da de saae, hvor galt det gik til, raabte den ene af dem højt: »De hugger og stikker ham ihjel«; Soldaten Laurids Poulsen hørte dette Raab inde i Huset, og mente, at det var bedst, at han kom sin Kammerat til Hjælp i den Fare, han var stedt i; han greb derfor i en Fart sin og Christen Harres Kaarder, og med dem under Armen løb han ud i Gaarden, hvor han saae Christen Harre staaende midt imellem Mads Brun og Jakob Arendts, der begge havde blodige Kaarder, med hvilke de sloge paa Christen, og netop i samme Øjeblik Laurids Poulsen kom ud i Gaarden, trak Jakob sin Kaarde ud af Christens Bryst. Denne var bleven saa haardt saaret, at han kun mægtede at gaa nogle faa Skridt, hvorpaa han segnede om paa Tømmeret, medens Blodet randt ud af hans Næse og Mund. Da Laurids Poulsen kom ud i Gaarden, have de to Voldsmænd vel ment, at han kom som Hævneren, hvorfor Mads Brun tog en af Tømmermændenes Øxer; men da Tømmermanden bad ham om at maatte beholde den, da han skulde bruge den til sit Arbejde, smed Mads den igjen paa Jorden, hvorfra Jakob tog den op og kastede den over Plankeværket. Derpaa ilede Jakob Arendts med blodig dragen Kaarde hen imod Laurids Poulsen, som tilligemed Frands Vogt stod i Nærheden af Døren ind til Kjøkkenet, idet han raabte: »Kom nu hid Du Hundsvot, saa skal Du faa lige saa Meget som den Anden.« Da nu Laurids Soldat og Frands Vogt saae, at der ventede dem den samme Behandling, som havde ramt Christen, der laa døende henne paa Tømmeret, ilede de ind i Kjøkkenet og lukkede Døren i efter sig. Fra Kjøkkenvinduet kunde de tilligemed Niels Henriksens Hustru se, at der dog endnu var en lille Smule Liv i Christen Harre,

og de kunde høre ham sige med svag Røst til en af Tømmermændene: »De har jaget en Kaarde i Livet paa mig«; Tømmermanden gik da ud af Gaarden til sit Arbeide; og efter endnu engang at have rejst sig halvt overende, medens Blodet stadig løb ud af hans Mund, og efter at have udstødt et Par dybe Suk, synes det, at Christen Harre maa være død.

Lidt efter kom Mads Brun og Jakob Arendts og bankede paa Kjøkkendøren; da Niels Henriksens Hustru hørte det, lukkede hun Døren op, og de traadte ind, begge blodige, og spurgte efter Frands Vogt; da de intet Svar fik derpaa, bad Mads Brun hende om en Drik tyndt Øl, som han ogsaa fik. Den blodige Kaarde, som Jakob Arendts havde i Haanden, var bleven noget kroget; paa een Gang tog han den og brød den i to Stykker, men tog dog Stumperne med sig, da han igjen gik ud i Gaarden, og med den inderste Stump af Kaarden slog han endnu nogle Slag paa Christen Harres Hovede, saa hvis han ikke var død i Forvejen, skulde han nok dø efter den Medfart. Lidt efter synes Jakob dog at være bleven noget betænkelig over sin Gjerning; han gik derfor igjen ind i Kjøkkenet og fik noget Eddike, som han slog paa Christen Harre; derpaa bøjede han sig ned til ham og spurgte: »Vil Du forlade mig det, jeg har gjort?« men da han af gode Grunde ikke fik Svar, blev han vred og fortsatte selv: »Eja, vil Du ikke det, og jeg skal dø for din Skjelm, da skal Du have Dette,« — hvorpaa han endnu nogle Gange med sin Kaarde huggede og stødte til Liget, en Brutalitet, som synes endnu værre end Alt, hvad han og hans Svoger tidligere havde bedrevet.

Saaledes omtrent synes det, at denne sørgelige Begivenhed er gaaet for sig, naar man sammenholder de forskjellige Vidner — en halv Snæs —, der bleve afhørte i denne Sag, og som i det Hele taget i alt Væsenligt stemme godt overens; saa det kunde ikke nytte Mads Brun videre, da han for Retten, som for den fremrykkede Tids Skyld blev udsat til den næste Dag, 30 Juni, — der var ogsaa den første Forhørsdag arbejdet saa flittigt, at Forhørene osv. optog omtrent tyve tætskrevne Foliosider i Tingbogen — erklærede, dels at Vidnerne ikke stemmede overens, da det ene Vidne havde erklæret, at han (Mads Brun) havde slaaet paa Christen Harre, det andet, at han havde stukket ham, det tredie, at

han havde stukket ham efter Bugen, men ikke vidste, om han var bleven ramt; *dels* at Vidnerne vare underkjøbte af Frands Vogt; *dels* at baade Soldaterne og nogle af Vidnerne havde været berusede, da Frands Vogt i de sidste Dage før Drabet havde benyttet de to Soldater til at aftappe nogle Oxehoveder Vin, som skulde føres til Aalborg, og at der da Intet blev sparet hverken for Soldaterne. Tømmermændene eller de andre Vintappere. Endvidere erklærede Mads Brun, at naar han havde været »aarsaget« at drage sin Kaarde, da var det, fordi han længe havde været nedtraadt paa Jorden under et Vinfad, medens han med sin Kaarde ingen Skade gjorde i ringeste Maade — »hvorum han erbyder at gjøre sin højeste Ed« — alle Vidnerne havde ogsaa »vundet (∴: vidnet) ved Ed med oprakte Fingre«. Det var ogsaa meget uheldigt for Mads Brun, at Soldaten Laurids Poulsen erklærede, at Mads Pintsedag havde lovet ham et halvt Skip-pund Hamp, hvis han vilde være god i sin Vidneforklaring.

En halv Times Tid efter Drabet kjørte det nette Svogerpar hjem til Byrum; men inden deres Afrejse fra »Ebben« toge de sig endnu en Hjertestyrkning inde i Stuen, og de have vel følt Trang dertil, idet deres »heroiske Gemyt«, som Sagføreren Kaspar Hansen fra Fladstrand ikke uvittigt kalder det, vistnok er blevet lidt nedstemt, naar de kom til at tænke paa de rimelige Følger af deres Gjærning. Vi skulle nu følge dem lidt paa Vejen hjemad. Jakob Arendts var ugift og logerede hos en Mand i Byrum ved Navn Jørgen Weidemand, hvem Mads Brun under de senere Forhør beskyldte for at holde Smugkro, Øl- og Brændevinsudsalg osv., og som synes at have været omtrent hvad vor Tid vilde kalde »Kommissionær«; hans Søster Anne Weidemand var Jakobs Fæstemø og »vel kiendelig med tiden, huad Sammen Gang de med hver andre haft hafver«. Da Jørgen Weidemand med sin Familie sad og spiste Pintseften, kom Mads Brun og Jakob Arendts ind til dem, og Mads sagde, at han vilde give 50 Rigsdaler til, at han den Dag ikke var kommen til »Ebben«, og at Jakob vel vilde have givet 100; da der blev spurgt, hvorfor det, svarede Mads Brun: »Fordi der er sket en stor Ulykke, nemlig at en af Soldaterne er stukket ihjel«; og da der videre spurgtes om, hvem der havde gjort det, sagde han: »Jakob og jeg«. Der blev naturligvis en

stor Forfærdelse hos Familien Weidemand, som mente, at den anden Soldat og de øvrige Tilstedeværende maatte have kunnet hindre Drabet, men Mads Brun sagde: »Hvad vilde den Hund gjøre, eller de udi Huset; havde jeg ham, da skulde jeg lægge ham her paa Stedet, og det skal staa ham aabent for.« Anne Weidemand gik hen til ham og spurgte, om det var sandt, at Soldaten var død, hvorpaa han slog i Bordet og sagde: »Ja saa død som dette Bord«, medens dog Jakob Arendts mente, at han muligvis ikke var død; men Mads Brun svor atter paa, at han var saa død som dette Bord, og føjede til: »Dette Gilde var ikke *ham* tillavet, men Frands Vogt; men vi vil give ham Tid, til vi ser vor Lejlighed.« Da der igjen blev spurgt Mads Brun, om han da virkelig troede, at Soldaten var død, sagde han: »Der ligger Fandens Magt paa en lusset Soldat, vi have gode Venner paa begge Sider;« og da Anne igjen trængte ind paa ham og bad ham »for Jesu Død« at sige hende ret Sandhed, skød han hende fra sig med de Ord: »Var I min Kone, da skulde jeg træde paa Eder; vi have gode Venner paa begge Sider; Lands Lov og Ret faaer at have sin Gænge; vi skulle ikkun holde Alting hos os selv.« — Derpaa kjørte Mads Brun hjem til sin syge Kone og sine smaa Børn.

Efterat Voldsmændene vare kjørte bort fra »Ebben«, begyndte de dér Tilstedeværende selvfølgelig at forhandle om, hvad der nu var for dem at gjøre; først blev det da bestemt, at Soldaten Laurids Poulsen skulde leje en Vogn, hvad det saa end kostede, og kjøre til Byrum for at gjøre Anmeldelse om det Forefaldne til Landforvalteren paa Klitgaard og forlange Mads Brun og Jakob Arendts arresterede »paa Kongens og hans Herr Majors Vegne«. Da det nu lakkede hen imod Aften, og Kvinderne hos Niels Henriksen vare bange for at være ene om Natten med Liget, som stadig laa paa Tømmeret ude i Gaarden, — som de sagde »for Katter og anden V-tøyg og Hunde« — sendte de Bud til Østerby efter et Par Mænd til Nattevagt. Det er forresten mærkeligt, at man ikke hører det Ringeste til Manden i Huset, Niels Henriksen, fra den Gang, da han lagde sig til Sengs efter Middagsmaaltidet; har han virkelig ligget og sovet hele Tiden under al den Tummel om Eftermiddagen, maa han vel enten have været omtrent døddrukken, eller

ogsaa maa han have besiddet et beundringsværdigt Sovehjerte.

Laurids Poulsen drog altsaa op til Embedsboligen Klitgaard ved Byrum og traf Landforvalter Voss, der var kommen tilbage fra de to Baade, han havde bemægtiget sig; han berettede da Sagen og forlangte, at de to Drabsmænd skulde arresteres, og at der skulde sættes Vagt ved dem; Voss gik da ogsaa hen til Jakob Arendts's Logis hos Jørgen Weidemand, hvor Jakob laa i en Seng og sov de Retfærdiges Søvn efter Dagens Anstrengelse; han »forseglede« da Døren ind til Jakobs Kammer og ligeledes en Jakob tilhørende Koffert; men det faldt vanskeligt at faa nogen til at staa Vagt ved Huset, da Alle vare bange for, at Jakob, der jo havde viist, hvad han var i Stand til at gjøre, skulde øve Vold imod dem; de forlangte derfor, at »Kongens Jern« skulde lægges paa ham, ellers vidste de sig ikke sikke; men de to Sæt Lænker, der vare paa Læsø, vare udlaante til Brug for »forstyrrede Folk, hvis Forældre Landforvalteren efter deres Begjæring ikke kunde nægte disse Jern«. Om nogen Fængsling af Mads Brun forlyder aldeles Intet den Dag, og Jakobs Fængsel synes at have været saa mildt som muligt; allerede samme Aften blev Seglet, der var sat for Døren, opbrudt af en Person ved Navn Niels Knag, der var Tjener hos Landforvalteren, og som ligeledes logerede hos Jørg. Weidemand og havde et Kammer ved Siden af Jakobs Stue. Den begjærede Vagt havde Landforvalteren først faaet samlet en Times Tid før Solopgang Pintsemorgen, men da mødte den ogsaa hele sex Mand stærk; dog synes de at have opfattet deres Hverv at »wachte« paa Jakob paa en ganske ejendommelig Maade. Vi se saaledes det Særsyn, at Fangen Jakob Arendts Pintsedag, tilsyneladende uden nogensomhelst Ledsagelse, gaaer til Kirke; men han naaede dog ikke længere end til Vaabenhuset, da han fik Bud fra Mads Brun, at han skulde komme hjem, da Mads vilde tale med ham om Noget, som var meget magtpaaliggende. Jakob vendte da tilbage til sit Logis, hvor Mads modtog ham med de Ord: »Svoger, det er raadeligst, at Du kommer af Vejen«, hvortil Jakob svarede, at han ikke vilde undvige, da han ikke vidste, at han havde gjort noget Ondt. Det synes virkelig, som om de ikke havde noget rigtigt Begreb om, hvad de havde begaaet

den foregaaende Dag; først da Laurids Poulsen kom ind i Huset og begyndte at minde dem om forskjellige af deres Ord og Gjæringer fra Gaarsdagen, synes Adskilligt at være dukket op for deres Hukommelse og at have sat dem i Angst. De vare jo naturligvis bange for Ligsynet, der skulde holdes den samme Pintsedag, da Liget af Soldaten paa Grund af den stærke Varme ikke kunde ligge længere. Mads Brun vilde have havt Jakob med sig ud til »Ebben«, for at de i Forening med Niels Henriksen kunde overveje, hvad der for dem var at gjøre og sige; men Jakob turde for Landforvalterens Skyld ikke vige saa langt bort fra sin saakaldte Arrest. Han spurgte Mads Brun, om han vilde være tilstede, naar Ligsynet blev holdt; men Mads sagde, »han turde det ikke, fordi han var bange for, at den Døde skulde give noget Tegn fra sig«, men at han vilde være inde hos Niels Henriksen, medens Synet foretoges ude i Gaarden; imidlertid vilde han se at faa det lavet saaledes, at det kunde faa Udseende af, at Christen Harre havde forløftet sig paa et af Vinfadene, og at han var død som Følge af en deraf opstaaet Blodstyrtning. Før Mads Brun tog afsted, bad han Jakob om at laane sig sex Slettedaler, da »det jo var muligt, at han kunde faa Brug for de Penge til Et eller Andet derude« — selvfølgelig har han ment til Bestikkelse. Jakob havde imidlertid ikke saa mange rede Penge, men hans Kjæreste Anne Weidemand var saa venlig at laane ham Beløbet. Mads Brun drog derpaa sin Vej, og sammen med ham fulgte de fire Mænd, der skulde syne Liget, og som vare fire af de sex, der vare satte til Vagt for Jakob Arendts, der altsaa nu kun blev bevogtet af to Mænd, af hvilke den ene led af epileptiske Anfald og den anden var skrøbelig i Fødderne. De havde været paa Vagt fra en Time før Solopgang, saa man kan ikke undre sig over, at de med Glæde trak fra Vagten, da der, et Kvarter før Solen gik ned, kom Aflesning, nemlig en gammel tunghør Mand.

Det synes at være tydeligt nok, at Landforvalteren har villet give sin Fuldmægtig al Lejlighed til at undvige; og det kunde jo heller ikke være behageligt for Hr. Voss, som ikke havde den reneste Fod at staa paa, at vide sin Fuldmægtig i Fængsel og i Stand til, hvad Øjeblik det skulde være, at røbe Adskilligt, som han selv helst kunde ønske

skjult, — røbe det, om ikke af anden Grund, saa fordi, som Sagfører Kaspar Hansen sagde, da Mads Brun i Retten fremkom med Beskyldninger mod Familien Weidemand, »naar een So er i Sølen, vil den have flere med derned«. Om Aftenen paa Pintsedag har Jakob Arendts da ogsaa fundet det raadeligst at forlade Læsø. Kort efter at Mads Brun var draget til Niels Henriksens Gaard, havde Jakob faaet Besøg af Strandrideren Mads Nielsen, der var hans gode Ven, og disse To i Forening med Jørgen Weidemand og dennes Søster Anne vare gaaede udenfor og havde lagt sig paa Marken; da kom netop Frands Vogt ridende forbi, og idet han saae Jakob, raabte han til ham: »Hu ha, est Du her endnu! hvi est Du ikke din Vej for længe siden?« Jakob har jo vidst, at han ikke kunde vente sig noget Godt fra Frands Vogt, og da denne et Øjeblik efter red over til Landforvalteren paa Klitgaard, var det for paa det Alvorligste at forlange, at Fangerne bleve satte i Lænker; — hvilket dog endnu ikke skete. Som rimeligt er, har Anne Weidemand længtes efter at erfare, hvorledes det gik med Ligsynet, da hendes Kjærestes Skjæbne jo for en Del afgang deraf; hun kørte derfor henad Eftermiddagen til Niels Henriksens Gaard, og da hun ved Aftenstid kom tilbage, og den tunghørige Mand, der skulde have passet paa Jakob, hjalp hende ned af Vognen, fortalte han hende, at Jakob var borte, og at han ikke havde mærket Noget til, hvorledes han havde baaret sig ad med at undvige. Da Landforvalteren lidt efter kom med Jernene, som Jakob skulde have paa, var Buret tomt og Fuglen fløjet, hvad enten nu Voss har vidst det, eller han maaske har ment, at det ikke længere gik an at være saa skødesløs i Bevogtningen af en Forbryder; han paatog sig ogsaa selv i de næste Dage at passe paa Mads Brun. Hvor Jakob var rejst hen, vidste Ingen, eller ialfald lod Alle, som om det var dem fuldstændig ubekjendt.

Der følger nu i Tingbogen en hel Del lange og kedsommelige Undersøgelser om de to Drabsmænds Ejendele og hvad der var blevet af dem; Meget har det næppe været, og hvad der var, synes baade A. A. Voss, Niels Henriksen, Familien Weidemand og mange Andre at have betragtet som et Bytte, de som Ravne kunde kaste sig over.

Sagen nærmer sig nu sin Afslutning ved Underretten;

det var, som det vil mindes, den 29de Juni, at Niels Christensen fra Sæby begyndte paa Forhørene, der fortsattes Dagen efter; Fredagen d. 13de Juli beklædte Niels Christensen igjen Dommersædet, og havde otte Mænd med sig som Meddommere; desuden var mødt paa Major Auerswalts Vegne Auditøren Antonius Hartmand, samt Sagføreren Kaspar Hansen fra Fladstrand. Skjøndt man ikke kan have megen Sympathi for den tidligere Rettens Haandhæver Mads Brun, maa det dog gjøre En Ondt, *først* i det tidligere Forhør at høre ham tale ikke blot om sig selv »som en fattig fremmed Mand og nu Fange«, men ogsaa om sin Hustru, der havde været sengeliggende i to Aar, og i det sidste halve Aar ikke havde rørt Gulvet med sine Fødder, samt om sine fattige smaa umyndige Børn, der ikke kunde vare sig selv for Ild og Vand osv.; — *og saa* den Dag, da Dommen skal afsiges, appellerer han til Dommernes Medlidenhed, da hans Hustru var afgaaet ved Døden den samme Morgenstund, saa hans Smaa børn vilde komme i stor Elendighed og »snart være som vilde Fugle paa Marken«, og beder tilsidst Enhver at gjøre, som han vil forsvare for Gud og have en god Samvittighed.

Det hjalp dog ikke Noget: Mads Brun, der var overbevist om at have givet den dræbte Soldat det første Stik, samt »at have gjort Manddrab og videre at ville gjøre«, dømtes til efter danske Lov 6--6—1 at miste sit Liv og hans Hovedlod at være forbrudt til Deling efter Loven; — Jakob Arendts dømtes, da han var bortrømt, til at være fredløs og hans Ejendom at være forbrudt; — de, som havde været tilstede i Niels Henriksens Gaard, da Drabet fandt Sted, men som ikke havde afværget det og ikke havde paa-grebet Gjerningsmanden, skulde egenlig have været straffede, men frifandtes paa Grund af Omstændighederne, hvorimod Landforvalteren A. A. Voss for den Ligeegyldighed, han havde udvist, og hvorved det var blevet muligt for Jakob Arendts at undslippe, ifølge Lovens 1—19—5 dømtes til at bøde tred-sindstyve Lod Sølv. — Mads Brun erklærede endnu samme Dag for Retten, at han for sit Vedkommende vilde appellere Dommen til Viborg Landsting; og i Læsø Tingbog findes der intet Yderligere om denne Sag.

Derimod skal jeg til Slutning anføre nogle herhen hørende

Uddrag af Kancelli-Kollegiets Protokol, som findes i det kongelige Gehejme-Archiv, hvorfra Afskrifter og flere af de nedenstaaende Oplysninger velvilligt ere mig meddelte.

10 Marts 1690 holdtes Kollegium: »Madz Hansen Brun, »forige Birkefoget paa Lessøe, som for nu holdende høyeste »Ret er tilfundet at rømme Hans Mayts Riger og Lande, »formedelst et Drab, som en Person ved Nafn Jacob Arentzen ao 88 paa en Soldat der paa Landet skal hafue begaaet »og strax for Gjerningen bortrømte, beder derfor allerunderdanigst, at hannom allernaadigst maa bevilges sin Fred »igen, i Henseende til at hand udi siste Krig paa en tiid »skal hafue opbragt og leveret udi Hald Skantz i Jylland »28 svenske Fanger.«

I Randen er tilføjet følgende Resolution: »forblifuer ved den herudi ergangne høyeste Rettes Dom«; — hans senere Livsskjæbne er ubekjendt.

Jakob Arendts's Undvigelse hjalp ham ikke, det var kun Galgenfrist, som man ser af samme Protokol, hvor det hedder under 14 Juli 1690: »Jacob Arentsen, som er dømt »fra sit Lif for et Drab paa Lessøe, supplicerer om pardon, »saasom hand med den Dødis Arvinger skal vere forligt.« Da der i Randen er tilføjet følgende Resolution: »Afslagen. Udleveret«, er han altsaa kommen til at bøde med Livet.

Landforvalteren Adam Andreas Voss maa enten være død kort efter disse Begivenheder, eller ogsaa er han bleven afsat, og han var vel heller ikke bedre værd; man ser det af, at hans Eftermand Christen Hesselberg, der dog ikke havde Titelen »Landforvalter«, men maatte nøjes med den simplere Benævnelse »Landfoged«, d. 8de Decbr. 1689 sendte følgende Ansøgning:

»Stormæchtigste Monnarch

»Allernaadigste Arfue Konge

»For Eders Kongl. Mayts Høyeste Ret er forige Birchefouget paa Læssøe Mads Bruun sin Fred fra dømbt, och »endnu ey nogen samme Dommers Bestilling for detz Ringhed »Schyld bekommet, som och ey nogen deraf allene kand subsistere, Huorfore Eders Kongl. Mayts i allerdybeste Vnderdanighed ansøgis, samme Birchefogderie tilligemed dend Høy »Kongel. Naade mig derforuden er forvndt at maatte niude, »som ieg Allerringeste och Vværdigste for Gud och Eders

»Kongl. (!) vill ansuare, saadan Høy Kongl. Naade schall Gud
»rigelig belønne.

»Eders Kongl. Mayts Allerunderdanigste med Liif och
»Blod Arfue Vndersaat

Christen Hesselberg.«

Kancellipaategning: »Hans Kongl. Mayt. vel herom have
»Stiftbefalingsmandens allerunderdanigst Erklæring til videre
»allernaadigst Resolution.

Cancelliet, d. 16 Decbr. ao. 1689.

Luxdorph.«

Stiftamtmand Scheel¹⁾ mente i sin Erklæring, der er dat. Aalborg 30 Decbr. 1689, at Supplikanten, der alt er benaadet med Landfoged-Embedet, ikke ret vel ogsaa kan være Birkefoged. — I Henhold hertil blev Andragendet afslaaet.

Derimod blev i Begyndelsen af Aaret 1690 Niels Christensen fra Sæby, der er os bekjendt som den forordnede Sættedommer i ovenomtalte Drabssag, beskikket til Birkefoged paa Læsø, efter Anbefaling af Stiftamtmand Scheel; men allerede d. 31 Oktober 1690 ansøgte Peder Ibsen om det samme Embede, eftersom Niels Christensen ikke havde indfriet sin Bestalling og Birkeskriveren Peder Jakobsen var taget bort og havde nedsat sig paa Christianshavn som Skoleholder. Da nu bemeldte Birkefoged- og Birkeskriver-Embedet tilforn var betjent af en og samme Mand (indtil 1687), eftersom Fogden kun havde 30 Rdlr. i Løn og Skriveren slet ingen Løn, saa beder han tillige om Birkeskriver-Bestillingen. (Hvorfor han gjør det, da Birkeskriveren jo var ulønnet, er ikke let at indse) I sin Betænkning over Ibsens Ansøgning skriver Stiftamtmand Scheel, at han ikke tør anbefale Ibsen, da han slet ikke kjender Noget til ham; med Hensyn til N. Christensen, som han efter Andres indstændige Begjæring

¹⁾ Otto Scheel synes altsaa at have fungeret som Stiftamtmand i Henning Meyercrones Fraværelse, rimeligvis som Vice-Stiftamtmand imellem Thøger Lassen og Niels Jespersen, 1689 og 1690, hvilket ikke stemmer med Pastor A. H. Nielsens pers.-hist. Not. om Embedsmænd i Aalborg Side 57—61.

havde anbefalet, var han bleven skuffet, idet Christensen ilde havde forestaaet sin Bestilling, som han paa ingen Maade kunde vedblive at beholde, hvorfor han nu igjen var flyttet tilbage til Sæby. »Læsø Land«, skriver han, »trænger til en forstandig og oprigtig Mand til Dommer.« At lade en og samme Person være Birkefoged og Birkeskriver, har sine Ulemper, men er vel nødvendigt paa Grund af Lønnens Ringhed. (Jydske Indlæg i Geh.-Arch.). — Ibsens Ansøgning blev afslaaet, hvorimod d. 30te Juni 1691 Herman Mercher fik kongelig Bestalling paa at være Birkefoged og tillige Birkeskriver paa Læsø; men han maa ikke have følt sig tilfreds med Opholdet derovre — eller maaske han er død — da hans Eftermand Christen Jørgensen allerede udnævntes d. 29de Oktober 1692.

Asferg og Bjerregrav

samt omliggende Bønderbyers Vide- og Vedtægtsbog¹⁾.

Meddelt af D. H. Wulff.

I »Historisk Tidsskrift« IV, 523 ff, er meddelt Biergegrav By-Lov. Naar nedenstaaende Vide- og Vedtægtsbog i Overskriften betegnes som gjældende for Asferg og Bjerregrav m. fl. Bønderbyer, vil det af dens Indhold let fremgaa, at den dog kun gjælder for Asferg, og at Tilføjelsen »og Bjerregrav osv.« derfor er unøjagtig, ligesom en Sammenligning mellem de to Vedtægter vil vise, at de ere vidt forskellige og altsaa ikke have noget med hinanden at gjøre; snarere indeholder denne endel nye og særegne Bestemmelser, og er derfor et godt Supplement til tidligere meddelte Videbøger.

Paa det at den aarlige Grøde, som den almægtige og naadige Gud lader voxe paa Asferg Mark og Eng, maa komme Gud til Ære og Menneskene til Nytte, da, som høj Magt paaligger at oprette for samme Aarsags Skyld en Vide- og Vedtægtsbog, paa det Magten ikke skal gaa for Retten, men hvad Ret er, det maa være Ret, have vi efterskrevne Asferg Avlsmænd og Grander besluttet med vor allernaadigste Arvekonges naadigste Bevilling med Vide og Vedtægt udi fornævnte Asferg By at skal forholdes, som efterfølger.

¹⁾ Efter **Manuskript** i Det st. kgl. Bibl. i **Kjøbenhavn** (Thott'ske Samling 4to Nr. 2016).

Vi efterskrevne Mænd Jens Christensen, Clemmen Peder sen, Jens Sørensen Vive, Jens Mortensen, Christen Mortensen, Jens Pedersen, Niels Olufsen, Anders Christensen, Christen Christensen, Christen Nielsen, Peder Jensen, Knud Lassen, Christen Povelsen, Niels Christensen, Thomas Pedersen, Jens Christensen Falkenberg, Niels Sørensen, Niels Nielsen, Christen Jensen og Jens Sørensen Vive, loci Pastor, kjendes og gjøre for alle vitterligt udi denne vor aabne Videbog, at Aar efter Guds Byrd 1683 den 13de Maj vare vi fornævnte menige Bymænd her udi Asferg paa vor Stævneplads forsamlede og da endrægtelig samtykte med Vide og Vedtægt at skal holdes, som efterfølger og vore egne Hænder findes underskrevne.

Kap. 1. Om Helligbrøde.

Have vi menige Bymænd og Grander samtykt, at hvilken af os eller vore Folk der uddrager enten om Søndagen, andre hellige og højtidelige Dage, almindelige Bededage eller ordinære Bededage under Prædiken at høste enten Hø eller Korn, age eller binde, eller udi andre Maader tilhobe samle Hø eller Korn eller Hør at løse eller ruske eller at gjøre noget groft Arbejde, være sig i By eller uden Bys, enten med Lyng, Tørv, Harven og Pløjen fra Lørdag Aften, Solen er nedgangen, og til Søndag Aften derefter Klokkeren 6 slet, hvo herimod befindes at gjøre, skal have forbrudt 6 Mark til Granderne og 1½ R til sin Husbond for hver Gang det befindes.

Kap. 2. Om Kirkegaarden.

Eftersom vi samtlige Asferg Grander agte udi Guds frygt at hegne den Velsignelse, som Gud os baade paa Ager og Eng med velsigner, da, som vi ere Kristne og haabe enhver, at hans Legem skal blive et Sædekorn udi Herrens Ager, som er Kirkegaarden, bør billig fornævnte Herrens vor Guds Ager at hegnes langt flittigere end vore egne Agre, hvorfor er af Præsten og menige Grander besluttet, at om enten Markmanden eller nogen anden udi Byen fornemmer enten Heste, Øg eller deslige Slags, Svin, Gæs eller andet Fæmon, som kan forurene bemeldte vor Kirkegaard, skal han det enten selv inddrive udi vor Sognepræsts Gaard, som efter Pantsættelse det paa næste Grandstævne vil angive, da de skyldige skal blive straffede dobbelt højere for hvert af fornævnte Hoveder,

som af Kirkegaarden i Hus tages, end som de paa nogen enten af Præstens eller Grandernes Agre i deres bedste Flor kunde være grebne. Hvilken som herimod gjør, skal af menige Mand efter det, som forskrevet staar, strax paa Timen, efter angivet er, pantes, og samme Penge, som derfor bekommes, at uddeles til de vedtørfte og nødtrængende fattige.

Her foruden skal enhver Gaardmand, Husmand eller Inderste ikke aleneste udi Asferg By, men samme ganske Sogn være forpligtet til, saasnt de af Sognepræsten og hans Medtjenere Kirkeværgerne, til hvilken Dag og Time de advares enten af Prædikestolen ved Præsten eller hver især ved Kirkeværgerne eller deres visse Bud, at møde paa Kirkegaarden enhver efter sine Vilkaar, og som Muren er brøstfældig, til at tage sin Anpart paa Kirkemuren, som forsvarligt kan være, efter sex af de bedste og uvillige Granders Syn og Afsigelse at forfærdiges. Hvilken fornævnte enhvers tilkommende Anpart skal i det seneste fuldfærdiges inden tre næste Ugers Forløb, eller og enhver, som sig herimod forser, pantes strax af menige Grander for hver Gang, Forseelsen sker, for 3 g danske og 12 β til de fattige.

Kap. 3. Om Lavstævne.

Have vi menige Mænd udi Asferg By vedtaget, at der skal holdes tvende Lavstævner aarlig Aar, det første paa vor Frue Dag i Faste, som vi skal begynde vort Vide- og Grandelav at vedtage, det andet at holde paa næste Søndag efter at Kornet er indhøstet, og da at gjøre Rede og Regnskab for al Sommerbrøde, som er falden til vor Øvrighed og os selv efter Videbogens Indhold, og hvilken som ikke da lader sig finde lydig at møde samme Tid og Termin, som Oldermænd dem foresætter, da skal han have forbrudt 6 Mark til Granderne og $1\frac{1}{2}$ g til sin Husbond. Dersom det ellers sker med menige Granders Vedtægt eller hvis ikke, da med Præstens, Oldermændens og 6 af de bedste Mænds Afsigelse, at fornævnte Vide skal udlægges til tvende Terminer, nemlig den ene halve Part til St. Hans Dag og den anden halve Part til St. Mikels Dag, og hvo som efter Vedtægt ikke frembærer samme sin Vide, som forskrevet staar, da bepligte vi menige Mænd og Grander os, at den, som Skyld har, skal lide dels under 6 Mænd af Granderne, hvilke Oldermænd skal tage til Høring

over den samme til vort Grandestævne, lige saa fuldkommelig, som det kunde ske til Herredsting for anden vitterlig Gjæld. Og hvilken af Granderne som ikke vil efterkomme det, som forskrevet staar, over dem, som tiltales paa Grandestævne, skal have forbrudt en Rigs \mathcal{L} til Granderne og $\frac{1}{2}$ \mathcal{L} til hans Husbond for hver Gang, hans Brøst findes.

Kap. 4. Om Videstraf.

Hvo som ikke vil udlægge sin Vide, som han har brudt og er skreven for, da skal Oldermænden være tilforpligtet at tage med sig af Granderne hvilke og hvor mange ham lyster og gaa i hans Hus og Gaard og pante fra ham for saa meget, som Viden er, og dermed hverken have forbrudt Husfred eller Gaardfred eller nogen Lavmaals Forfølgning i nogen Maade, og dersom nogen uførmer dem, som pante fra ham for hans Vide, skal han selv have forbrudt baade Husfred og Gaardfred, endog det er udi hans eget Hus og Gaard, og hvilken af Granderne som ikke vil gaa med Oldermænden efter Tilsigelse, da skal han have forbrudt en Fjerdings Øl til Granderne og 12 β til Husbonden for hver Gang, hans Brøst saa befindes.

Hvad Oldermænden med Præsten og sex Mænd eller flere paalægger Byen og dem selv til Gavn og Bedste, det skal de andre ikke kuldkastrer, men skal uryggelig holdes; hvo herimod gjør, skal have forbrudt til Granderne 6 Mark og til Husbonden 12 β danske.

Kap. 5. Om Oldermænden forsømmer Lavstævne.

Dersom Oldermænden mod Vedtægt forsømmer en af forskrevne Lavstævnedage og dem ikke aarlig paavarer, som forskrevet staar, da skal han have forbrudt en halv Tønde Øl eller 6 Mark til Granderne og $1\frac{1}{2}$ \mathcal{L} til sin Husbonde. Og skal Tallieskriveren hvert Aar være Oldermænd.

Kap. 6. Om Oldermændens Bestilling.

Dersom saa sker, at der indfalder eller begiver sig noget menige Grander til Nytte og Gavn, fra Korn er i Huse og til vi slippe vor Vide og derefter indtil vi begynde den igjen, i hvad Maade det være kan, da skal Oldermænden være forpligtet til at sammenkalde Bymændene og ved sex Mænd hjælpe til Rette alle Granderne til Bedste.

Kap. 7. Om Talliestokkene.

Enhver Mand skal være tilforpligtet aarlig paa den Dag, Vide begyndes, at skaffe Oldermændene sin Talliestok med Navn derpaa udgravet, Husmændene, Inderster, Markmanden og Hyrden ligesaa vel som Gaardmændene, ingen, saa mange som Fæmon have, undtagen, og selv dertil at beholde Gjenparten, hvorpaa han hver Gang kan tegne, eftersom bliver tegnet paa Originalen.

Kap. 8. Om Lukkelse.

Alle Rugdiger skal være færdiggjorte til Philippi Jacobi Dag og Bygvangdiger otte Dage efter, at Byggen er tilsaaet, eller bøde derfor 1 Ɔ til Granderne og 4 β til Husbonden. Hvor Sidelukkelse falder, enten for Ager eller Eng, da skal Husfolkene, som tilforn ere ommeldte, være forpligtede til, saa mange som Fæmon eje, at tage deres Anpart Lukkelse at fuldfærdige lige ved Gaardmændene, og ellers for hver ottende Dag, det ikke befindes at være fuldfærdigt, bøde til Granderne 12 β .

Kap. 9. Om Diger.

Item, for hver 8 Dage, som nogen Mands Diger eller Gaardslukkelse for Eng eller Korn findes ufærdige, bøde 12 β til Granderne og siden betale Skaden til den, som Skaden fanger formedelst samme Lukkelses Urighed.

Kap. 10. Om sex Mænd at opkræve.

Oldermændene skal opkræve sex Mænd af dem, som have mest Jord i Marken og vil Byens Bedste, hver ottende Dag til at gaa og bese alle Diger og Lukkelser og lade de naklæssige opskrive for deres Vide, som forskrevet staar, og dersom nogen findes overhørig at være, bøde derfor til Granderne en Ɔ og til Husbonden 4 β for hver Gang, Forseelsen sker.

Kap. 11. Om Kornsæd etc.

Dersom menige Mænd ikke kan komme overens med Kornsæd, Høslæt eller andet, da skal Oldermændene opkræve sex Mænd af de bedste og som have mest Jord i Marken og vil Byens Bedste med Bygsæd, Højjeriing, Høsten og hvis andet Byen og menige Grander er nytteligt; og hvad for-

nævnte Mænd vedtage og beslutte, det skal uryggelig af menige Grander holdes. Hvo herimod gjør, har forbrudt en Fjerding Øl saa god som 3 ŷ til Granderne og 12 β til sin Husbonde.

I lige Maade skal det og være sagt om alle andre vedtagne Vilkaar, som menige Mands Gavn og Bedste er berammet af Oldermænd og fornævnte sex Mænd med Præsten.

Dette maa og være sagt, naar menige Sognemænd paa-byde Kongens og Kirkens Tiende, som de have i Fæste, at skal ydes, da skal alle være forpligtede samtlig paa een Dag at lade sig finde det at yde, efter at de lovlig derom 8 Dage tilforn ere advarede, og hvosomhelst i denne Post findes for-sømmelig, bøde derfor en Fjerding Øl eller 3 ŷ til Granderne og 12 β til sin Husbonde. Og skal Granderne have fri For-lov at søge hans Bo og pante ham derfor efter Videbogens Indhold.

Kap. 12. At gjøre imod Vedtægt.

Hvo som fordrister sig til at gjøre imod vedtagne Vide og Vilkaar, da skal Oldermændene have fri Forlov at tage med sig menige Bymænd og Grander og indgaa i fornævnte Mands Gaard, hvilken Dag i Ugen de vedtage, og pante ham for 6 Mark og 1 $\frac{1}{2}$ ŷ til sin Husbonde og dermed hverken at have forbrudt Gaardfred eller Husfred eller forskyldt nogen For-følgning i nogen Maade, og hvilken af Granderne som ikke strax følger med Oldermændene, efter at han er tilsagt at gange med til samme Mands Gaard, da skal han have forbrudt 1 ŷ til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, hans Brøst saa befindes.

Kap. 13. Om Baardag.

Hvilken af Granderne som forgriber sig mod hverandre med Baardag, Trusel, Skjændsord, blodige Eder og Banden, saa de nødes til at staa fra deres Ret, da skal han have forbrudt til Granderne 1 ŷ og til Husbonden 4 β for hver Gang, hans Brøst findes, og menige Grander strax at pante ham.

Kap. 14. Hvorledes Videsager skal forfølges.

Hvo som fører nogen af vore Videsager til Tinge, førend de paa Sognestævne af vor Oldermænd, Sognepræst og andre Grander blive forhørte, de bøde derfor en Fjerding Øl eller

3 § til Granderne og 12 β til sin Husbonde for hver Gang, bemeldte hans Brøst findes.

Kap. 15. Om Voldgang.

Hvo som lader noget Fæmon eller hvad Kvæg det være kan, som findes at gaa vældelig i Eng eller Korn enten Nat eller Dag, da skal han have forbrudt en Fjerding Øl eller 3 § til Granderne og 12 β til sin Husbonde for hver Gang, det befindes, og skal Oldermænden udkræve 6 Mænd at kjende paa, om det forsætligvis eller uvidende kan være sket.

Kap. 16. Om nogen splitter vore Faar.

Hvilken Mands Hustru, Børn eller Folk som løbe ud paa Gaden enten Middag eller Aften at lede efter Faar eller Lam og dermed adsprede vor Faarehjord, førend hver Mands Faar ere i Gaarde, da skal han have forbrudt 1 § til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, det befindes, og dersom nogen Mands Børn eller Folk bryde nogen Vide, da skal Husbonden selv stande til Rette derfor, ligesom han det selv havde gjort.

Kap. 17. Om Uenigheds Straf.

Hvilken af Granderne der slaar eller haardrager eller i andre Maader uførmer sine Grander i Samfund eller Grandelav eller paa Grandestævne, bøde derfor 6 Mark til Granderne og 12 β til sin Husbonde for hver Gang, saadant befindes.

Kap. 18. Om sær Hjord.

Hvo som driver med sær Hjord, være sig hvad Hjord det være kan (Øgene undtagne, hvilke skal vogtes udi Heden og udi Fælle og ingen andensteds), med mindre det sker med menige Mands Bevilling og Samtykke, da skal han have forbrudt en Fjerding Øl eller 3 § til Granderne og 12 β til sin Husbonde for hver Gang, sligt befindes.

Kap. 19.

Hvosomhelst der findes at gaa i nogen Mands Høstak og adsplitter den, da skal den samme, efter at bevisligt er gjort, have forbrudt derfor en Mark til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, det befindes.

Kap. 20. Om Tægtefæ.

Hvo som tager Tægtefæ, fremmed Fæ, Øg, Svin, Gæs eller hvad Fæmon det være kan, med mindre det sker med menige Granders Minde, da bøde derfor til Granderne en Fjerding Øl eller 3 Mark og 12 β til sin Husbonde for hver Gang, Forseelsen sker.

Kap. 21. Om Græs at opskære.

Hvo som skærer eller plukker noget Korn eller Græs i anden Mands Ager eller Eng imod hans Villie eller Minde, da skal han have forbrudt til Granderne 1 \mathcal{L} og 4 β til Husbonden for hver Gang, det sker.

Kap. 22. Om Tyring¹⁾.

Hvilken Mand som tyrer eller lader tyre sine Bæster eller Fæmon i anden Mands Eng eller Korn, og det gjør Skadē enten paa Eng eller Korn, da skal han have forbrudt 24 β til Granderne og 6 β til Husbonden for hver Gang, det sker, og endda betale Skaden.

Og maa ingen fordriste sig til at tyre sine Heste, Kær eller andet Fæmon for nogen Agers Ende, som Korn findes i saæt, ej heller imellem Korn, som nogen Ager ligger i Baarde, eller hvor Siger i forskrevne Maade findes, eller i Hvidmose. Hvo herimod gjør, har forbrudt til Granderne 24 β og til Husbonden 6 β for hver Gang, det befindes.

Kap. 23. Om Vangledet.

Naar Tangagre eller Søagre Vange skal hegnes, da skal tre Mænd skiftes til omkring Byen hvert Aar at opsætte til Frelse for Vangene et forsvarligt Vangeded efter 6 Mænds Afsigelse, om det forsvarlig kan være.

Item, hvo som enten ager, rider eller gaar igjennem Vangledet og ikke lukker det efter sig, enten det var lukt for ham eller ej, da skal han have forbrudt til Granderne 4 β hver Gang, det sker.

Kap. 24. Nok om Tyring.

Ingen maa slaa noget Kvæg eller Fæmon løst i Tyringen.

¹⁾ d: Tøjring.

Hvo derimod gjør, skal have forbrudt 1 K til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, det sker. Nok skal ingen under fornævnte Straf tilstedes at tyre paa nogen anden Mands Ager, men aleneste paa sin egen.

Kap. 25. Om Engene at hegne.

Ingen maa gjenne noget Fæ eller andet Kvæg ud i Engene, hvor Hø plejer at bjerges, fra det første, de blive hegnede, og til Høet er indbjerget. Hvo sig herimod forser, bøde 2 K til Granderne og 1 K til sin Husbonde.

Kap. 26. At bede udi Eng eller Korn.

Hvo der enten lønlig eller aabenbarlig beder ønten i Eng eller Korn eller Hegnebaarder, skal have forbrudt en Fjerding Øl eller 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden for hver Gang, det befindes, og derforuden betale Skaden.

Kap. 27. Om Voldtægt.

Hvo der voldtager sit Fæmon, lad være hvad Slags det kan være, om det er taget i Eng eller Korn, fra den, som det vil gjenne i Hus eller har i Hus, være sig Markmanden eller andre, som det med Rette kan huse, da skal han have forbrudt en Fjerding Øl eller 3 Mark til Granderne og 12 β til sin Husbonde for hver Gang, det befindes.

Kap. 28. Hvorledes skal bødes for det Kvæg, som findes udi Eng eller Korn.

For 2 Helde Øg	4 β
« 3 Nød	3 -
« 2 Svin	2 -
« 4 Grise	2 -
« hvert Faar eller Lam . . .	1 -
« hver Gaas	1 -

og derforuden betale Skaden efter Synsmænds Afhjemmel.

Kap. 29. Om Hjordvagt.

Hvo som ikke holder sin Hjordvagt efter det, som af menige Grander bliver vedtaget, skal bøde en K til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, det sker.

Det samme skal og forstaas, om nogen kaster nogen Hjord,

førend det paa Grandestævne af menige Grander er samtykt; hvo sig herimod forbyder, bøde i lige Maade en K til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, det sker. Der skal og forholdes med Gaasehjord som med anden Hjord.

Herhos skal enhver af 2 Køer vogte en Dag (aargamle Kalve saa mange, enhver ejer, aleneste undtagne, hvilke maa følge Køerne). Befindes ellers noget andet Fæ at følge med Køerne med Ejermændens eller Hyrdens Villie og Videnskab, om bevisligt kan gøres, da bøde Ejermænden en K til Granderne og Hyrden lige saa meget for hver Gang, Forseelsen sker. Ellers skal Husfolkernes Køer gaa med Ungfæet, og ellers for hver Gang, de sig herimod forse, bøde til Granderne en K , og strax derfor at pantes.

Kap. 30. Hvad Fæmon Husfolkene maa have.

Ingen Husfolk eller Inderster maa holde Gæs eller Svin, langt mindre Geder eller Bukke paa Asferg Mark og Grunde. Findes nogen herimod at gjøre, formedelst den store Skade, som Asferg Grander af saadanne Husmændenes Kvæg hidindtil har lidt, bøde til Granderne for hver Gang, det sker, en K og 4 β til Husbonden.

Ellers dersom befindes, at Asferg Husfolk har andet Kvæg, saasom Heste, Hopper, Foeler, Føl (en Ko aleneste og ti Faar undtagne), skal de være tilforpligtede hvert Aar til Granderne at give Græspenge deraf, som paa andre Steder sædvanligt er, eller derfor af menige Grander, naar bevisligt er gjort, at pantes.

Kap. 31. Hvor Husmændene maa grave Tørv, slaa eller plukke Lyng.

Ingen af Husfolkene eller Indersterne skal være tilladt at grave Tørv, slaa eller plukke Lyng udi nogen af Asferg Heder uden menige Granders Samtykke. Befindes ellers nogen af Gaardmændene eller som Avling have paa Asferg Mark stedt og fæstet, at tilstede dem enten at grave Tørv, slaa eller plukke Lyng eller under et Skin at sælge dem af fornævnte forbudne Heder faa eller mange Læs, da Husmanden eller Indersten at have forbrudt for samme Forseelse 6 K til Granderne og Gaardmanden lige fornævnte Straf at være undergiven, som sig herimod forser; og skulde nogen af bemeldte

Parter saadan Straf ej godvillig ville udgive, da strax, efter bevisligt gjort er, derfor af Oldermænden og menige Grander at pantes.

Nok skal fornævnte Inderster og Husmænd langt mindre være tilstedt at grave Tørv udi vore Moser, hvor de findes paa Asferg Grund, ej heller nogen Mand dem det at tilstede. Befindes nogen Mand eller Menneske af Parterne sig herimod at forse, bøde enhver derfor sex Mark danske.

Slet ingen af Asferg Bymænd være tilladt at give nogen af udenbys Folk, hvem de og mon være, Forlov at grave Tørv i nogen af vore Heder uden menige Granders Forlov. Befindes nogen herimod sig at forse, bøde til Granderne for hver Gang, Forseelsen sker, 6 K danske og til Husbonden 12 β danske.

Herforuden skal og strængelig være forbudt baade for Guds Æres og mangen ærlig Bymands Gavns Skyld udi Asferg, at ingen af Asferg Mænd maa bortføre eller nogen enten indenbys eller udenbys Forlov give at bortføre fra vore Skudtørvmoser, hvor de findes, Skudtørv enten faa eller mange til nogen Kjøbstad, Landsby eller noget fremmed Sted, med mindre enhver, som udi Asferg By dertil Rettighed har, først fører dem i sin egen Gaard. Hvo sig herimod forser enten selv eller ved sit Bud og Tjener, bøde derfor for hver Gang, Forseelsen sker, til Granderne 6 Mark danske og til Husbonden 12 β .

Ellers skal hver Dag, i Synderlighed om Søndagen, for Guds Æres Skyld to Mænd af Granderne være tilforpligtede eller deres fuldkomne Bud, saa længe som Skudtørvene ere tjenlige at bortføre, at have Indseende skiftevis (Præstens Bud ikke undtagen, naar det ham tilkommer) at have Opsyn med vor Sømose, at ingen enten i By eller uden Bys sig imod forskrevne forser, sker det af udenbys Folk, da strax at pante begge Kobler med Tømmen indtil videre Forbør paa næste Grandestævne. Hvo sig efter Advarsel om næste Aften tilforn forser, skal være lige Straf, som næst forskrevet staar, undergiven.

Kap. 32. Om Markvogteren.

Dersom det befindes, at Markmanden eller den, som vogter Marken, dølger med nogen af Granderne og ikke lader skrive,

hvad som gaar i Eng eller Korn efter denne vor Videbogs Indhold, bøde derfor en ℥ til Granderne og 4 ℔ til Husbonden for hver Gang, hans Brøst findes. Samme fornævnte Straf skal han og lide, om han dølger med nogen udenbys Maud.

Markmanden skal ej heller tilstedes Magt og Myndighed at pante nogen udenbys Folk enten udi Kalkgravene, Hede eller Moser, men den Magt Granderne at tilhøre.

Dersom Markvogteren har Kvæg og det kommer i Skade paa Asferg Mark og Eng, som forbudet er, da bøde derfor, efter ham er overbevist, 4 ℔ for hver en Gaardmand bøder, eftersom vi ham ikke derfor har antaget, at han skal fede eller føde hans Fæmon paa vore forbudne Agre eller Enge, men langt mere dem fra andre deres at beskjærme.

Det skal og ej tilstedes Markvogteren at begjære eller tage Penge af indenbys Mænd for hvis Fæmon han tager i Hus, men aleneste af den udenbys; ellers paa Grandestævne at lade Bymændenes, Husfolkens, Indersternes og Hyrdens Fæmon, som i Skade befindes, anskrive og selv lade sig nøje med sin anlovede ordinære Løn og Skrivepenge.

Befindes og Markvogteren fra den Tid, han er antagen, og indtil han fra Marken forloves, at tage sit eget mere Vare end menige Granders, som han har stedt sig til, eller og at give sig i Arbejde hos nogen af Granderne (Præstens Dagsgjerning aleneste undtagen) og ikke saa trolig og flittig, som billigt er, forretter fornævnte sit anbetroede Embede, da Oldermænden, med Præsten og Sognemændene at have fri Forlov ham strax, efter saadant ham er overbevist, at afsætte, og ingen Løn at nyde, men strax igjen at isætte en anden, som efter flittig Opsyn og Hegning skal nyde fuldkommen Løn.

Kap. 33. Om den, som ringer Fredsklokken.

Hvis Degnen, som ringer Fredsklokken, ikke bekommer sin Løn ligesaa vel af Husfolkene og Indersterne som af Gaardmændene til den Tid og Dag, som menige Mand har lovet ham, da skal Oldermænden, naar paaklages, opnævne 6 Mænd, som strax skal være forpligtede til de modvillige resterende derfor at pante.

Kap. 34. Om Svinehyrden at koste.

Hvo som ikke ret koster Svinehyrden, naar det kommer

dem til for alle de Svin, som ere vinterfødte, bøde en ſ for hver Gang og hver Dag, det sker, til Granderne. Hvis og Svinehyrden skulde sig understaa at vogte nogle udenbys Svin, da bøde (uden det jo sker med menige Granders Samtykke) for hvert Svin og for hver Gang, det befindes, til Granderne 8 β .

Kap. 35. Om Hyrden.

Dersom Hyrden ikke kan bekomme sit Korn, som ham med Rette tilstaa, eller anden hans Rettighed, hvad det være kan, som han har fortjent, da skal han give det tilkjende paa Grandestævne, hvorefter Oldermænden skal tilsige dem, som Hyrden paaklager, og lægge dem en forsagt Dag for at betale ham, og hvilken som ikke betaler til fornævnte Tid og Dag, som ham bliver forlagt, da skal den, som ulydig findes, have forbrudt en ſ til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, hans Brøst findes.

Derimod skal Hyrden være tilforpligtet at tage flittig og vel Vare paa hvis Fæ og Kvæg som kommer med ham, og dersom noget omkommer eller bliver borte for hans Forsømselses Skyld, da skal han stande dem til Rette derfor, som Skaden fanger, og holde i Hegn baade Korn, Eng og andet, som Granderne vil have i Hegn, eller og betale Skaden.

Og skal hver Mand i Byen være tilforpligtet aarlig at holde Hyrdehuset ved Lige, som forsvarligt kan være, i lige Maade enhver at kjendes ved sin Anpart, naar Huset skal færdiges, og hvilken Mand som ikke møder til fornævnte Arbejde efter Oldermændens Advarsel paa Tid og Dag at færdige Huset, bøde til Granderne 3 Mark og til Husbonden 12 β .

Kap. 36. Om Klagemaal's Straf af vore Hyrder eller andre.

Dersom saa sker, at vore Hyrder eller andre vore Tjenere klager paa nogen Mand paa Sognestævne for sin Løn og Betaling, da skal Oldermænden være tilforpligtet at tage med sig af Granderne hvem han vil og gange til samme Mand's Gaard eller Hus og pante ham for hvilken af fornævnte deres Løn, som findes skyldig, eller deres Betaling; og den, som sig lader pante, skal have forbrudt en ſ til Granderne; desligeste og den, som ikke vil følge med Oldermænden, naar han bliver tilsagt, at være undergivenlig næstfornævnte Straf.

Kap. 37. Om skadelige Fæmon.

Befindes nogen Mand i Asferg By at holde nogen skadelige Fæmon, saasom Geder og skadelige Svin eller deslige skadeligt, hvad det er, Geder, som støde vore Faar, opæde vore Kaal, og fornemmelig før nogen kunde af vide, kunde med smitsomme Sygdomme forgive den ganske Bys Bæster og Kvæg, som paa andre Steder ikke uden stor Skade er befundet; dersom nogen Mand udi Asferg befindes efter en og anden Advarsel og ellers siden Klagemaal paa Grandestævne at holde hos sig fornævnte skadelige Kvæg, bøde for hver Gang, Klage sker og bevisligt kan gøres, til Granderne 3 Mark og til dem, som Skaden faar, til Oprejsning efter fire Mænds Afsigelse, som af Oldermænden skal opkræves.

Kap. 38. Om Gjensti.

Hvo som gjør nogen Vej eller Gjensti eller i andre Maa-der nedtræder, nedrider eller nedkører nogen Mands Korn eller Eng, desligeste ogsaa hans Lukkelse eller Diger, have forbrudt 24 β til Granderne og 6 β til Husbonden for hver Gang, det befindes.

Kap. 39. Om Talliestokken ikke kommer til Sognestævne.

Dersom Stokskriveren eller Tallieskriveren eller hans Fuldmægtig (om han selv er udi lovligt Forfald) ikke møder til Stævne hver Søndag med Talliestokkene, da skal han have forbrudt 3 \mathcal{L} til Granderne og 12 β til Husbonden for hver Gang, det sker.

Kap. 40. Hvo Talliestokken skal forvare.

Hver Mand skal være forpligtet at have Talliestokken et Aar omkring, naar det ham med Rette tilfalder, og da at gjøre Rede og Regnskab for hvis Vider som blive opskrevne paa Talliestokkene Aaret omkring tilforn, som forskrevet staar. Og hvo som ikke vil annamme Talliestokkene, naar de med Rette ham tilfalde, da at have forbrudt 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden for hver Gang, det befindes.

Kap. 41. Om Høsten.

Naar Gud vil, Tiden ankommer at høste, da skal Oldermænden med sex af de bedste Mænd, som have mest Jord i

Marken og ville Byens Bedste, forfare, naar det er tjenligt at høste, og hvad de og Præsten samtykke derom, det skal uryggelig holdes, og hvo derimod gjør, skal have forbrudt 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden.

I lige Maade maa ingen uddrage at høste Korn over to Traver af hver Slags Korn uden Præstens, Oldermændens og menige Granders Samtykke, og saa, naar tiendes skal, det samme rigtig at angive for den, som tilhører at tiende, som han for Gud vil forsvare. Hvo ellers imod fornævnte Præstens, Oldermændens og menige Mands Samtykke sig forser, skal have forbrudt 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden for hver Gang, det sker.

Og skal ingen deres Rivelse (om Gud ellers giver tørt Vejrlig) ligge paa Ageren længer end 3 Dage, efter Kjærven er inde; men om saa skete, at Regnvejr imidlertid indfaldt, da at hegne Rivelsen lige ved Kjærvene, indtil Gud vil, det bliver tørt indført. Hvis nogen sig herimod forser, bøde for hvert Stykke Fæmon efter næst efterfølgende Punkts Indhold.

Ingen Mand skal tilstedes, naar Kornet er ophøstet, at lade indkomme eller tyre sine Heste og Hopper, Køer eller andet Kvæg, med hvad Navn det kan nævnes, enten i Tofterne (dem undtagne, som forsvarlig kan være indhegnede) eller i Vangene, saa længe nogen Mands Kjærve eller Rivelse findes paa Marken, efter de Dage og den Maade, som forskrevet staar. Hvo herimod gjør, bøde til Granderne for hvert Øg eller stort Fæmon for hver Gang 1 \mathcal{K} og for hver af de smaa 1 β .

NB. Og dersom saa sker, at Gud paalægger nogen af Granderne Sot og Sygdom, saa han sig til gode intet med Høsten kan udrette, da skal menige Grander være tilforpligtede at hjælpe ham sit Korn op og i Hus; hvilken som herimod findes forsømmelig, skal give eller og pantes for 3 Mark til Granderne og 1 \mathcal{K} til Husbonden.

Kap. 42. Naar Grandestævne skal holdes.

Naar begge Tjenesterne om Søndagen i Asferg og Faarup Sogne ere endte, og Præsten fra begge Kirkerne er hjemkommen, skal hver Mand møde paa Smediepladsen med Gjenparten af sin Talliestok og i Guds frygt, som forskrevet staar, holde Grandestævne, saa strax de høre Klokkerne lyde.

Kap. 43. Om Bygax.

Hvo som gaar paa Marken at løse Bygax paa andre deres Agre end sin egen, om det er af dem, som have Lod udi Marken, bøde derfor 1 g til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, det sker.

Inderster og Husfolk skal og være haardt forbudne at opløse nogen Bygax, førend hver Mands Rivelse er i Husene indført, under samme Videstraf.

Kap. 44. Hvo Videbogen skal forvare.

Oldermanden skal have Videbogen i Forvaring, og dersom den bliver borte, imidlertid han har den i Forvaring, skal han have forbrudt 4 Rigsdaler til Granderne og en til Husbonden; ellers, imidlertid han har den i Forvaring, at bære den med sig hver Gang Grandestævne holdes.

Kap. 45. Om hvilket Vide er.

Dersom nogen klages paa for nogen Vide paa Grandestævne, da skal Oldermanden opkræve sex Mænd med Sognepræstens og Oldermandens Nærværelse og dømme derpaa, om det er Vide værd og bør at skrives eller ej, og hvad de derom slutte, det skal blive uryggelig ved Magt.

Kap. 46. Om Syn.

Hvilken af Granderne som bliver taget til noget Syn enten til Ager eller Eng eller andet, som kan tjene til Byens Gavn og Bedste, og han ikke vil gaa med at syne, hvorledes paa Aastederne med Sagen er beskaffet, bøde 1 g til Granderne og 4 β til Husbonden for hver Gang, det sker.

Kap. 47. Om Tyren.

Have menige Grander vedtaget, at Præsten skal føde Tyren om Vinteren, som forsvarligt kan være, og skal enhver af Granderne derfor om Vaaren enten i Havresæd eller Bygsæd efter Præstens egen Villie og Begjæring pløje med sin Plov og Fæmon for ham en halv Dag, og hvilken det ikke vil gjøre, bøde til Granderne derfor 6 g danske og 24 β til Husbonden; og dersom Præsten ikke om Vinteren lader føde Tyren, som forsvarligt kan være, da han i lige Maade at have forbrudt, som forskrevet staar. Herforuden skal Husfolkene,

som Køer have, gjøre Præsten en Høstdags Gjerning for hver Ko eller derfor bøde 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden, om de derudi, efter at de om Aftenen tilforn ere advarede, findes viderværdige og forsømmelige.

Og dersom enten Præsten, Hyrden eller nogen af Granderne laaner Tyren bort til nogen udenbys, da bøde derfor en \mathcal{K} for hver Gang, det sker.

Kap. 48. Om Hegning til Plovfæmon udi Bygsæd.

Hvo som har mere Fæmon udi hvis Hegning som er hegnet til Plovfæmon udi Bygsæd, skal have forbrudt 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden.

Kap. 49. Om Endel.

Skal ingen have sin Endel udi Hegn, naar Vangen, det ligger udi, skal være udi Fælle (Præstens Manfald (?) undtagen). Hvo herimod forbyrder sig, skal bøde 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden.

Kap. 50. Om Fæmon at tage i Hus.

Ingen skal udlade andres Fæmon, som er taget i Hus, enten i Eng eller Korn, uden han bekommer Pant derfor. Hvo herimod gjør, skal have forbrudt 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden for hver Gang, det sker.

Kap. 51. Om Kvæg og Fæmon at holde i Gaarden.

Hvo som lader sit Fæmon, Fæ, Svin, Faar eller andet Fæmon være ude paa Gaden eller Ageren, efter at det af Hyrderne er drevet i By om Aftenen, desligeste hvo det udslaar om Morgen, førend det gjennes for Hyrden, skal bøde derfor hver Gang, det sker, 24 β til Granderne og 6 β til Husbonden.

Kap. 52. At raabe, naar sær Hjord skal drives.

Hvo som skal vogte Lammene eller anden vedtagen sær Hjord og ikke raaber, at det kan høres over al Byen, naar samme Hjord skal drives udi Marken, skal bøde en halv \mathcal{K} for hver Gang, det befindes.

Kap. 53. At age Diger eller Lukkelse i Gaarde.

Hvo som tager nogen hans Diger og Lukkelse at age i Gaarde andres end hans egen, skal have forbrudt 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden.

Kap. 54. At tage andres Lyng eller Tørv bort.

Hvo som tager nogen anden hans Lyng eller Tørv bort enten i Mark eller By, skal have forbrudt 6 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden for hver Gang, det befindes, forlige sig imidlertid med den, som Skaden har taget, og gjøre ham fornøjeligt Vederlag.

Kap. 55. Om udenbys Folk.

Dersom nogen udenbys Folk findes at slaa Lyng, grave Tørv eller Kalk eller at vogte deres Øg, Kvæg og Fæmon, hvad Slags Fæmon det være kan, paa Asferg Ejendom, hvor det være kan, da skal af Granderne, naar de af Markmanden eller andre derom advares, være forpligtede 6 Mænd at drive det i Hus udi Asferg og deraf tage fuldkommen og nøjagtig Pant indtil næste Grandestævne, da Sagen skal angives og Pantet fremvises og derpaa af Oldermænden sex uvillige Mænd opkræves, som tillige med Oldermænden især skal dømme, og derefter for menige Grander paa Grandestævne fremsige, hvorledes med samme Sag skal forholdes, hvormed de andre, saa vidt ret og billigt er, skal lade sig nøje. Og dersom nogen af første ommeldte sex Mænd findes efter Advarsel modvillig ikke at følge med, da bøde derfor for hver Gang en \mathcal{L} til Granderne og 4 β til Husbonden.

Kap. 56. Om Fattige og Krøblinge.

Efterdi vi des bedre kunne vide, hvilken som staar ret for at age Krøblinge og Stakkarle af By, da have vi menige Bymænd og Grander vedtaget at lade gjøre en Fjæl eller Stok, som skal følge med samme Stakkelse-Rejse, paa det at samme Rejse kan gaa ret omkring Byen, og naar fornævnte fattige ere bortførte, skal den, som ham bortførte, bære samme Fjæl til sin næste Grande og Nabo og der at blive, indtil næste Stakkelse-Rejse kommer til ham. Men hvo som lader samme Fjæl eller Stok blive borte, da skal han have forbrudt en \mathcal{L} til Granderne og 4 β til de fattige og derforuden skaffe

saa god en Fjæl eller Stok i Stedet igjen, som den anden var. Og hvilken som ikke ager fornævnte fattige Krøblinge af Byen, naar det ham tilkommer skiftevis om Byen, da bøde derfor for hver Gang 3 Mark til Granderne og 12 β til Husbonden, saa mange, som have Øg og Vogn.

Kap. 57. Om Ler- og Sandbrist paa Gaden og Vejene.

Hvo som understaar sig udi nogensteds paa Asferg Gade eller Vejene for nær at grave og opkaste Ler eller Sand, som kunde komme (hvilket Gud forbyde) baade Sognepræsten og den rejsende Mand, endog de umælende Kreaturer til Skade eller Ulykke, og samme Hule, af hvilken fornævnte Ler eller Sand bliver opkastet, ikke inden tre Dage i det seneste af den, som enten Leret eller Sandet selv har opkastet eller ved andre ladet opkaste, efter Leret er til hans fortsatte Nytte bortført, bliver igjen opfyldt og jævnet, da bøde han, som forskrevne Gjærning har gjort, til Granderne en Sletdaler og 12 β til Husbonden for hver Gang, det sker.

Disse forskrevne Artikler at skal af os underskrevne Asferg Mænd og Grander saa vel som og hvis mere til Byens Nytte herefter kan optænkes og med menige Mands Samtykke indskrives i lige Maade at skal holdes af lige Valuta med forskrevne Artikler i alle Maader, have vi til Vitterlighed og Forsikring vore egne Hænder eller Bomærke her underskrevet. Herhos ikke at forglemme en Artikkel, som iblandt foregaaende ikke er indført, nemlig at ingen af Asferg Grander maa tilstedes at tage noget fremmed Fæmon til Græsning videre end det, som han selv Vinteren tilforn har overført. Hvo herimod sig forser, bøde for hver Gang og hver Dag, Forseelsen sker, for hver Stud, Ko eller deslige Slags til Granderne 3 Mark og 12 β til Husbonden og derfor af menige Grander med Oldermænden, naar bevisligt er gjort, strax at pantes, om Betalingen ikke paa Timen erlægges.

ICS. CPS. IMS. CMS. IPS. NOS. ACS. CCS.
CNS. PIS. KLS. CPS. NCS. Thomas Pedersen egen Haand. Jens Christensen Falkenberg egen Haand. M S S.
N N S. Christen Jensen egen Haand. Jens Sørensen Vifve loci Pastor.

Forskrevne Videbogs Punkter samtykker jeg underskrevne, saa vidt de paa Loven ere funderede.

Lauritz Eskesen Viffvild, loci Pastor.

1) Saa vidt alting i denne Videbog med Lov og Forordninger er conform og tjenligt til god Hegn at holde, approberes.

H. Smidt loci Pastor.

Efter forskrevne Dannemænds Begjæring har jeg denne deres Videbog, som synes at være funderet paa Loven, ikke kunnet nægte dem at approbere, og befales kgl. Maj.'s Herredsfoged at være dem behjælpelig derover at holde, som forsvareligt kan være.

Datum Frisholt den 7de Oktober 1685.

C. Lindenou.

Saasom Asferg Bymænd sig beklager, at ingen Ret efter deres Videbog i deres By holdes, og efter hans Velbaarenhed Hr. Amtmand Christopher Lindenou udi deres Videbog mig befaler dem at assistere, saa befales paa Rettens Vegne Jens Christensen Falkenberg i Asferg, at han som en Sognefoged og Øvrighed paa Stedet, hvad Vide og Vedtægt angaar, Byen til Nytte og Gavn, deri at kjende efter Lands Lov, som han agter at forsvare for Gud og sin Over- og Underdommer.

Actum Asferg den 22de Juli 1689.

Paa Rettens Vegne

Er: Klog egen Haand.

Som den anordnede Oldermænd Jens Christensen Falkenberg er ved Døden afgangen og ingen igjen i hans Sted siden hans Død samme sig igjen har antaget Byen til mærkelig Skade og Afgang, og som samtlige Grander dertil har udvalgt vel-fornemme Christen Jensen Sognefoged i bemeldte Asferg dertil, saa af den Myndighed, mig paa Hr. Etatsraad og Amtmand Holger Rodtzes Vegne kan være betroet, paa Rettens Vegne anordnes og befales bemeldte Christen Jensen Sognefoged herefter at være Oldermænd for Asferg By, holdende

1) Indskudt senere.

sig derudi (nuværende) hans kgl. Maj.'s Lov og Forordninger efterrettelig, som han for højere Øvrighed og Rettens Paakjendelse agter at ansvare og være bekendt, og ingen af Byens Beboere eller sig selv for Vild eller Venskab, Gunst eller Gaver befrier eller forskaaner, langt mindre nogen anden af Had eller Avind foruretter anderledes end Loven tillader og Grandernes Forening derudi kan melde. Til Vitterlighed under min Haand.

Randers den 22de Juli Anno 1704.

Paa Rettens Vegne som Herredsfoged i
Støvring-Nørhald Herred.

Niels Jensen Skiat.

Endskjøndt samtlige Bymænd og Grander i Asferg med kristeligt Forsæt har i forrige Tider vedtaget de i denne Bog indførte Poster for at holde god Skik og Orden med Avl og Bjeriing samt anden Byens Nytte og Tarv, som og af daværende Amtmand er approberet og videre af andre vedkommende paamindet at vorde efterlevet, som ses her i Bogen pag. 35 og 36, saa dog er nu ved Paaklage fornnummen, at Oldermænd eller Grandefogden ikke har været omhyggelig for at holde over, hvis med Rette ske burde til menige Mænds Nytte og Gavn, og ved hvilken Lejlighed noget af Byens Hede, Drift og Ejendom af Selvraadighed er kommen til Misbrug, idet endel Jord i Kaathede norden Bækken, vesten og norden Bækkedal af nogle er opbrudt til Sædeland, som er det gemene Fællig og Uddrift til mærkelig Skade, hvorfor herved anordnes Rytterbonden Jens Christensen i Asferg fra Dato som Oldermænd eller Grandefoged straxen at antage sig denne Vedtægtsbog og efter Posternes Indhold, saa vidt ej strider mod Loven, ved ordinære Grandestævne holde over Vedtægten, saaledes som han agter at tilsvare, og det efter Lovens Tilhold udi 3die Bogs 13de Kapitel 31te, 32te og 33te Art. pag. 477 og 478. Derhos han og advarer og med Alvorlighed bevislig paadrivder den, som har opbrudt noget, som før er meldt, udi Kaathede norden Bækken, vesten og norden Bækkedal, at de saadant strax uden Isæd igjen til Fællig udlægge, saafremt de ikke vil bryde mod Forbud og være Tiltale undergIVEN efter Loven, saasom det ingenlunde tilstedes Fællig at formindske. Hvis som efter Vedtægten

udpantes, maa ikke anvendes til Gilde og Drik, men til anden Byens Nytte efter Lovens bemeldte 32te Art., hvilket Oldermænden i alt holder sig efterrettelig.

Dronningborg den 20de April Anno 1723.

M. Ulsøe.

Mine Tjenere udi Asferg Sogn have at holde sig efterrettelig, hvis her foran meldt er, alt efter Lovens Maade.

Randers den 3die Maj 1723.

Maren sl. Jens Poulsens.

Mine Tjenere udi Asferg Sogn have at holde sig efterrettelig, hvis her foran meldt er, alt efter Lovens Maade.

Randers den 3die Maj 1723.

Mette sl. Mag. Lassens.

Hjærmidslevgaards Bygning 1666.

Meddelt af Lavst Røjkjær.

Af nedenstaaende Tingsvidne, som blev ført paa Jerslev Herreds Ting, faar man et godt Billede af denne Gaards Udseende for over to Hundrede Aar siden; deraf skjønnes, at Hovedbygningen, baade med Taarn og Spir, da var vidt forskjellig fra den nuværende; dog er det store Hus, som endnu staar paa Pladsen, vistnok en Levning af den i Synet omhandlede Borggaard. Man ser endvidere, at Brøstfældighed i den Tid havde hjemme ligesaavel paa Høerregaarden som hos Bønderne. Det maa være de samme Bygninger, Synet gjælder, som 1662 i Matriklen beskrives saaledes: »Borggaarden er indbygget udi 4 Huse, de tvende muret mellem Stænger, to Lofter høje; de andre to et Loft høj, af hvilke det ene er muret af Grund. Paa Ladegaarden ogsaa 4 Huse, de tre muret mellem Stænger, det 4de lerslagen. Hos Gaarden ligger en Have med nogle Frugttræer i, som ikke er vedligeholdet.«

»Fremstod paa Tinget 4 Synsmænd, Jørgen Jørgensen af Hvilshøjgaard, Jakob Sørensen i Stade, Jens Laurstsen i Stubdrup og Mattias Jensen i Linderup, som var udnævnt til at syne Hjærmidslevgaards Bygningens Tilstand, da først havde de set Borggaarden; det søndre Hus var helt brøstfældig baade paa Tømmer, Loft, Tag og Vinduer og andet. Den vestre Stue i samme Hus var meget brøstfældig paa Væggene og Loftet. I den Stue næst op til er Vinduerne

meget forfalden; den østre Stue og brøsfældig paa Loft og Vinduer, og Vindueskarmene meget »forfullet« og forraadnet. Dernæst syntede Overstuen over samme Hus, hvor der fandtes Loft over 11 Fag fra den vestre Ende og over 3 Fag fra den østre Ende op til Skorstenen paa den søndre Side, og fandtes 15 Vinduer, som var gammel og hel sønder og ellers 3 Karme, som var ganske tomme og slagen Fjælle for. Desuden var samme Hus hel brøsfældig paa Taget med og Sten, og hvis Hemmeligheder, som der fandtes der foruden, var ganske brøsfældig og utørftig baade med Døre og andet. Vindeltrappen moxen øde, saavel som og Spiret paa samme Hus saa ganske forfalden, at det ikke kunde staa Gaarden og Folkene uden stor Fare. Blev de og forevist det østre Hus. I den nordeste Stue der fandtes 4 Vinduer, som er slet borte, og i de øvrige var en Del Ruder i Stykker. I den Stue næst op til, kaldes Mælkestuen, fandtes 8 Vinduer, hvoraf der var Halvparten borte og nogle hel brøsfældige paa Ruderne. Udi et lidet Kammer fandtes en Karm til 4 Vinduer, hvoraf de to var borte. I den liden Stue, sønden for, var to Vinduer slet borte og de andre meget sønder, og et Hemmelighed tæt op østen til samme Stue hel forfalden og øde. Den nordeste Overstue paa samme Hus fattes et Vindue, og Loftet derover hel udygtigt, og Skorstenen revnet nedad, saavel som og Fodstykket i den vestre Side hel brøsfældig. Paa den store Sal, sønden for, fattes 5 Vinduer, og de andre hel meget ruineret, saavel som er den og forfalden paa Loft og Skilling (Skillevægge). I en liden Stue østen og indenfor fattes et Vindue og de andre meget forfalden, og var samme Hus hel forfalden paa Overdelen med Tagsten, Skjælling og Tømmeret fordærvet og en Del udygtig, i Særdeleshed i den søndre Ende, og den nordre Skorsten er hel afbrækket baade foroven og forneden, og syntes ikke at kunne staa Huset uden stor Fare og Skade. Desforuden Taarnet, paa samme Hus, er hel forfalden paa Bly og 6 Tavler borte, og desuden var det helt af paa den vestre Side af Spiret, syntes de, det kunde være Skade for 1 Skpd. Bly. Oven i samme Taarn var et lidet rundt Kammer, og deraf var 4 Vinduer slet borte, og i Gangen udenfor og op ad Vindeltrappen var 2 Vinduer og borte. Nok syntede de det nordeste Hus, hvor

den gamle Mælkestue, Køkken, Bryggers og Borgerstue var udi. Først saa de en liden Stue i Vesterende, hvor der fattedes $\frac{1}{2}$ Vindue, og de andre var meget sønder og fast udygtig. Over Bryggerset fandtes ingen Loft i nogen Maader, og over Køkkenet er Loftet ganske raadden og Vinduerne rent ude og borte, saanær som et gammelt i den østre Ende. Ved Borgestuen fandtes 2 smaa Kamre, hvori Vinduerne var ruineret og sønder. Dernæst syntede de et lidet Hus vester i Gaarden ved Vindbroen, hvori Fogdens Kammer var, hvilket Hus var saa hel ganske forfalden og forraadnet baade paa Tømmer, Tag, Vinduer og Vægge, at det ikke kan blive bestaaendes, men er fast paa Rav at falde. Nok saa de Vindbroen, hvilken var slet forfalden og øde baade paa Undertømmer og Overtømmer, saa at man næppe kunde gaa derover uden stor Livsfare, langt mindre ride eller kjøre derover. Saa begav de dem til Ladegaarden og synet og gransket den. Først Ridestalden, som staar østen i Gaarden, som var 12 Fag, var drevet noget paa Rav til Øster Side og var en hel Hob af Spiltovene ruinerede. Item fattedes og i den liden Stald norden for, som var 4 Fag, baade Spiltov, Hækker og Krybber. Nok det nordre Hus var 12 Fag, fattedes Skillerum og Væggene en Part nede, de øvrige brøstfældige, og var Taget gammelt og tyndt. Det nordeste Fæhus, 30 Fag i Længden, var og hel brøstfældig især paa Tag, hvor der intet var over 20 Fag paa den nordre Side og over 4 Fag paa søndre Side, og fandtes ikke i samme Hus Skillerum, Baaslag eller Randstænger, og fattedes to halve Døre og nogle af Væggene var øde og nogle brøstfældige, og var Ovret paa de tre østre Fag ganske nedfalden saavel som Gavlen. Laden, som staar vestest i Gaarden, derpaa var Taget helt gammelt og tyndt paa den vestre Side, og den søndre Ende var brøstfældig og for en Del nedfalden, og det som stod igjen var hængt paa Støtter. Det sønderste Hus var noget brøstfældig paa Væggene og Baasene, og fandtes slet ingen Randstænger.«

Hertil kunde maaske knyttet nogle smaa Bemærkninger om denne Gaards Ejere i 17de Aarhundrede, hvorom der af og til forekommer lidt i Tingbøgerne. Det er jo almindelig kjendt, at Gaarden tilhørte Kruseslægten først i nævnte Aarhundrede. Saaledes ejedes den af *Enevold Kruse*, der var en af sin Tids betydeligste Mænd, eftersom han var Rigsraad og i en halv Snes Aar (1608—18) Norges Statholder. Foruden Hjørnidslevgaard skal han og have ejet Ryomgaard, Kjællerup og Stenalt; men da han mest skrives til Hjørnidslevgaard, maa den betragtes som hans Hovedsæde, ligesom han og efter Dsk. Atl. skal have bygget en af Gaardens Fløje. Han døde 1621. Hans Frue var Else Marsvin, Datter af Jørgen til Dybæk; hun var altsaa en Søster til den bekjendte Ellen Marsvin. Af hans Børn arvede *Jørgen Kruse* Hjørnidslevgaard, som han havde i over 40 Aar. Han var ogsaa en stor Godsejer, eftersom hans Jordebog fra 1661¹⁾ udviser, at han foruden sin Fædregaard ejede 3 andre Herregaarde nemlig Krogsdal, Kappel og Ryomgaard, ialt 253 Tdr. frit Hartkorn og dertil underliggende Bøndergods 1455 Tdr. Hartkorn. Hvor naar han døde, ved jeg ikke; men det maa være sket kort efter. Det gik ham som saa mange Adelsmænd i denne daarlige Tid, at han eller hans Arvinger maatte gjøre Opbud og hans Gods blev adsplettet og udlagt til Kreditorer. Dette skete 1664; men da var Jørgen vistnok død, eftersom han kaldes salig, medmindre dette skal henregnes til det Aar (1668), da de efterfølgende Tingsvidner førtes. Præsten Lavrits Bjørn i Jerslev fik nemlig sidstnævnte Aar paa Herredstinget et Vidnesbyrd, at de Gaarde og Huse, han ejede i Brønderslev Sogne, »havde han faaet ved Lændstingsdom 1664, da sal. Jørgen Kruses Gods blev adsplettet og udlagt til hans Kreditorer«. Ligeledes fremstod s. A. paa Tinget Kristen Hansen i Torsmark og vidnede, »at ingen havde været Ridefoged paa Hjørnidslevgaard, siden han var det, siden 1664, eftersom sal. Jørgen Kruses Hovedgaard og Gods er til adskillige Kreditorer for Gjæld ved Indførsel gjort Annammelse paa«.

Hvem der nu ved Opbudet har faaet Hovedgaarden, ved

¹⁾ i Gehejmearkivet.

jeg ikke, dog kunde det synes, at Generalkrigskommissær *Otto Pogvish* til Palstrup har haft den kort Tid derefter; thi 1666 udstedte han et Fæstebrev paa en af Gaardens Bøndergaarde i Øster Mejlsted, og da Fæsteren 1670 indstævnedes for flere Aars Landgilde, satte Forpagteren paa Hjærmidslevgaard Jørgen Kristensen i Rette, at samme Fæster sagsøgte med Uskjæl, »da han havde betalt sin Landgilde først til Generalkrigskommissæren og derefter til Nikolaj Bennick, siden han Godset mægtig blev«. Denne *Nikolaj Bennick*, vistnok en indvandret Tysker, var altsaa Gaardens næste Ejer. Om ham giver en Retssag, foretagen paa Herredstinget, nogle Oplysninger. Deraf ses det, at han havde en Tjeneste ved Hove, men maa have forset sig grovelig, da han 1673 fik Befaling til at pakke sig fra Hoffet og til sin Gaard Hjærmidslevgaard og der forblive, indtil Kongen fandt for godt at lade ham afstraffe. Aaret efter blev han ogsaa stævnet for Gaardens Port; men Jørgen Kristensen, Forpagteren, svarede, han var ikke her, han opholdt sig i Hamborg. Da udgik kongelig Brev til Ritmester Hans Fromb saaledes lydende: »Kristian den femte af Guds Naade o. s. v., eftersom vi fornemmer, at Nikolaj Bennick skal være rejst til vor Stad Hamborg, saa at han ikke ret maa have forstaaet Mening af, hvis du ham paa vore Vegne anbefalet, der du ham sagde, han skulde pakke sig bort, da er vor alvorlige Befaling, at du ham strax tilskriver, at vi ham ikke alene haver vores Hof forvist og forbyder ham, at han aldrig kommer nær, hvor vi vort Hof holder, men endogsaa ham confereret (?) til det Gods, han udi Jylland haver, hvor han skal forblive og ikke derfra under Livs Straf drage, indtil vi resolveret haver, hvorledes vi hannem efter hans Meritter, andre til Afsky, ville straffe lade; hvorved du ham ogsaa haver at befale med ingen, i hvo det være kunde, hemmelige eller aabenbare Correspondence at holde, eller til nogen om andet end sin egen Dont at skrive eller tale, og at han det Benaadningsbrev eller Pensionsbrev, som vi ham af en ufortjent Medlidenhed forundt haver, strax fra sig leverer og til dig indskikker, hvilket Brev saavel som den af os tilforn derom til Skatkammeret udgivne Ordre vi og hermed casseret haver; dermed sker vor Villie, befaledes dig Gud.«

Hvad hans Forseelse har været, derom ved jeg intet,

ligesaa lidt, hvad han siden blev til; men nogle Aar efter var *Torben Nielsen* Hjærmidslevgaards Ejer. Dette fremgaar af et Skjøde udstedt 1679 og s. A. læst paa Herredstinget saaledes lydende: »Jeg Jørgen Arnfeld til Hjærmidslevgaard kjender og vitterliggjør, at eftersom den ærlige og agtbare velfornemme Mand Torben Nielsen Forvalter paa Elkjær til mig haver afhændet Hjærmidslevgaard Hovedgaard med det Gods, der nu er tilliggende, efter hans derom til mig udgivne Skjødes videre Formelding, saa haver jeg derimod til Mage-skifte og Vederlag saa og en Del af mit Gods afhændet og til ham skjødet, først min Part i Hammelmose Hovedgaard, Halvparten af Hammelmose Mølle og Halvparten af Vildmose-engen, bedraget sig efter gamle Lodders Formelding til 77 $\frac{1}{2}$ Tdr. 2 Skp. Hartkorn« o. s. v.

Jørgen Arnfeld maa vistnok have faaet Gaarden allerede 1678, da han dette Aar skriver sig til den i en Proces, han førte med Jerslev Præst. Han ejede desforuden Rugaard i Randers Amt og flere Herregaarde; men da hans Historie ellers er vel bekendt, behøver han ikke her videre at omtales. 1680 lod han paa Jerslev Herredsting læse et kongeligt Brev af 1679, hvorudi »hans Majæstæt haver ham tilladt at maatte indløse alt sal. Jørgen Kruses Gods, som der fra hans Hovedgaard Hjærmidslevgaard kan være frakommen«.

Historiske og topografiske Efterretninger om Jerslev Sogn.

Samlede af afdøde Lærer Lavst Røjkjær.

Jerslev Sogn i Vendsyssel har vel fra gammel Tid af været et Sted af ikke saa lille Betydning, siden det har givet et Herred Navn. Det nu forsvundne Jerslev Herred har sagtens oprindelig haft sit Tingsted inden for omtalte Sogns Grændser, skjønt det i en Tid, som ligger langt tilbage, er blevet flyttet til Øster Brønderslev Sogn. Jerslev Sogn har en Udstrækning fra Øst til Vest af omtr. $1\frac{3}{4}$ Mils Længde og er $\frac{3}{4}$ Mil bredt; det skal udgjøre 11,534 Tdr. Land og har $337\frac{1}{8}$ Tdr. Hartkorn. Folkemængden var ved sidste Folketælling (1880) 2575 Mennesker. Sognet hører til Vendsyssels Højland og deles af den »jydske Aas« i tvende Dele, en østlig og en vestlig. Den vestlige Del er ikke synderlig bakket, men derigjennem strømme 3 Vandløb vest paa, og det mellem dem liggende Land hæver sig noget som to brede Landrygge, der have samme Retning som Vandløbene. Den sydligste af disse Hævninger afbrydes dog paa et Par Steder af Tværdale og har ved Svennum og Aalstrup 2 enestaaende Bakker. Den østlige Del bestaar af Aasens Højderyg og en fra denne mod Øst udgaaende noget ujævn Højslette, der falder brat af mod Skjæve Sogn, men højner sig noget imod Nord henad Torslev Sogn. Selve Højderyggen, som fra Hellum Sogneskjæl har noget vestlig Retning gennem Pajhede Skov, men derfra bøjer sig igjen mod Nord, falder lige-

ledes brat af mod Vest og danner en sammenhængende Bakke-
kjæde næsten overalt af ens Højde, dog næppe saa høj gjennem
Jerslev Sogn, som længere syd paa gjennem Hellum og Helle-
vad, hvor den deler sig i en Mængde afrundede Bakker med
dybe Kløfter imellem. Samme Ryg er i Jerslev Sogn med
Undtagelse af det Stykke, der indtages af før^{ne} Skov, bevokset
med Lyng, og deriblandt fremtutte Bøgebuske (Røller), hvilke
om Foraaret, naar de grønnes, give de sorte Bakker et mærke-
ligt Udseende. — Østersognets Jordbund er af forskjellig
Beskaffenhed; medens den mod Nord er lerblandet, findes i
den sydlige Del store Strækninger af tung Sandjord blandet
med Grus og en Mængde store Sten, hvorfor man og der
træffer mange Hundrede Tdr. Land, som ligge i Hede.
Vestersognet er opdyrket paa et Par mindre Heder nær, og
der er for det meste middelgode Jorder, hvoraf dog Sandmuld
er Hovedbestanddelen.

Sognets Navn, der i 13de Aarhundrede skrives Jarlslef,
maa udledes af Jarl og lef, hvilken sidste Endelse, som gaar
igjen i saa mange Stednavne, efter de fleste Sprogforskeres
Mening skal være det oldn. Ord »leif«, som betyder Efter-
ladenskab. Med det første Navn kaldtes i Oldtid og Middel-
alder en Mand, som paa Kongens Vegne styrede en større
Landsdel, og det har vel været Tilfælde, at en Jarl har haft
Gods i Jerslev, kanske ejet den hele By, som han har efter-
ladt til sine Arvinger, der saa efter ham har givet den Navn.
At der i Vendsyssel har været Jarler, nævner Historien
Exempler paa, og et Sagn, som gaar i Sognet, vil vide, at
den bekendte Asbjørn Jarl skal have haft sit Hovedsæde i
Jerslev og givet Byen Navn; men det er vist kun Gjætning
fra en senere Tid.

Fra gammel Tid af har Sognet været rigt paa Skov. I
Moserne findes mange Fyrrestammer, som Vidnesbyrd om, at
der i en forhistorisk Tid har været en rig Trævækst. Disse
Stammer, det saakaldte »Tyrri træ«, fandtes især i Hørsømosen
og gav i fordums Tid mange fattige Folk en Bifortjeneste,
idet de om Sommeren opgrov, tørrede og kløvede dem i smalle
Pinde, som de derefter om Vinteren droge omkring og solgte
i andre Sogne, endog helt ned til Skagen. Man brugte nem-
lig disse Pinde istedetfor smalle Lys til at løbe omkring i
Huset med, hvortil de ypperlig egnede sig, da de lyste godt

og ikke saa hurtig udbændte. Den østre Del af Sognet, Højderyggen og den dertil grændsende Del af Vestersognet, har i den historiske Tid haft store Bøgeskove. Selv om man ikke havde anden Vished derfor, vilde de mange »Rølsbuske« og »Rodvæltshuller«, som der findes, snart overtøde en derom. Udentvivl har den omtalte Egn paa begge Sider af Aasen og den med en Gang i sin Tid været en sammenhængende Skov; thi mange af de Stednavne, som der findes, som Højris, Krattet, Holtet, Kirkholt, Røllen, Høholt, Træholt, Huult o. fl., vidne om, at de fra først af ere byggede ved Skov, som har givet dem Navn, skjønt Skoven paa de Steder var borte allerede for halvtredie Hundrede Aar siden. Man kan og slutte, at denne Egn temmelig sent er bleven bygget, eftersom hvert Sted har sit Navn, og der ingen Kjæmpehøje eller andre Oldtidsmindesmærker findes. Endnu kan tilføjes, at Beboerne i Vestersognet for ikke mer end 40 Aar siden almindelig kaldte Østersognets Folk »Skovboerne«, og havde disse, naar de kom til Kirke, deres Stæde i Korskirken, hvor der den Gang intet andet Gulv var end det bare Sand og istedetfor ordentlige Stole noget Rækværk og nogle Bænke.

Af de Skove, man har Efterretning om, men som forlængst ere forsvundne, kunne nævnes *Sterup Skov* og *Milbak Skov*, medens af *Hjulskov*, *Bondersholt*, *Tveden Skov*, *Knasborg Skov*, *Falden Skov* de sidste Levninger ere ødelagte i dette Aarhundrede, og af *Ovstrup Skov* staar endnu en lille Smule; alle disse omtales i det følgende, hver paa sit Sted. Kun 2 Skove ere endnu i Behold, nemlig *Pajhede Skov* og *Grønskoven*, begge tilhørende Stamhuset Birkelse.

Vestersognet er rigt paa Gravhøje, og kan deraf skjønnes, at dette har været godt befolket i Oldtiden. Langs ad Ryggen paa de to før omtalte Højdedrag træffer man de fleste og største Høje. Ialt er der i Sognet 92 Rundhøje, hvoraf 18 ere store, og 2 Dejser (Langhøje). I Mands Minde ere forsvundne 31 Rundhøje, 2 Langhøje og tillige en Stensætning paa flad Mark. Endvidere findes en Begravelsesplads ved Gaarden Øster Aalstrup, hvor man i Bakken paa begge Sider af Hulvejen ofte har fundet Urner omsatte af en Kreds af mindre Sten. Alle Høje i Sognet have ved Foden været omgivne af store Sten, halvt eller helt skjulte af Jord; men af mange ere disse nu borttagne. Desværre ere de fleste Høje

ødelagte. For længe siden har man gravet dels i Toppen, dels i Siderne paa dem for at finde Skatte; men dog er det Agerdyrkningens Fremskridt, som har voldt de fleste Bane, idet deres Ejere have bortkjørt dem, dels for at vinde Jord, dels for at faa Fyld til Huller i Marken. Man maa meget beklage, at Folk her ikke har haft mere Sands for Oldtids-Mindesmærkernes Bevaring. Dog findes endnu i Sognet flere store Høje, som dels for deres Størrelse, og fordi de endnu ere i nogenlunde Stand, burde fredlyses. Saadanne ere *Benhøj*, *Møgelhøj* og de to *Drøvens Høje* paa Svennum Mark; *Store Plovs Høj* paa Musted Mark; *Storhøj* paa Øster Hjulskov Mark; *Boelhøj* og de to *Smedhøje* paa Jerslev Mark; *Møgelhøj*, *Ørnshøj*, *Grønhøj* og *Salishøj* paa Sterup Mark; *Flyvhøj* og de to største i Gruppen vest derfor paa Flyvbjerg Mark. De i det hele ubetydelige Fund, som man har gjort, vidne om, at de fleste Høje tilhøre Brændalderen, eftersom der næsten allevegne fandtes Urner med Aske og forbrændte Benstumper i, og enkelte Steder nogle Broncesager. Af ædelt Metal er nok intet fundet; dog skal en Mand fra Svennum for omtrent 60 Aar siden i en Bakkeskraent syd for Byen have opgravet et Guldsmykke, som han solgte til en Jøde i Hjørring og fik et Sæt ny Klæder for. Et af de mærkeligste Fund er gjort i en Høj paa Hathusets Mark; den blev udgravet for nogle Aar siden, og traf man da foroven i Højen 2 mindre Grave og i Bunden et stort Stenkammer, alle 3 med ubrændte Ben, og tillige indeholdt den store Grav nogle Ravperler af forskjellig Form, 6 Stenspyd og 1 Pilespids. Til flere Høje knytte sig Sagn; men her skal kun medtages et Par Stykker, da de øvrige gaa igjen saa mange Steder. Boelhøj skal have faaet sit Navn deraf, at en Kone fra Jerslev By, som hed Boel (Bodil), blev dømt til Døden for Trolddom og derefter brændt paa Højen. Ved Benhøj har engang staaet et stort Slag mellem to Nisser. Der var nemlig en Nisse i Svennum-Bundgaard og ligesaa en i Nokkebjerg. De stjal Foder fra hinanden; men en Gang vare de saa uheldige at mødes ved Benhøj hver med sit Høknippe paa Nakken. De begyndte da strax at kjæmpe, og Enden paa Legen blev, at de sloge hinanden ihjæl. Paa Klæstrup Mark laa fordum *Storhøj*, som skal have været en af de største i Sognet. For over 30 Aar siden begyndte man at tage af den, og nu er

den helt borte. Noget af den kom til Præstegaarden til Fyld under et Hus, og noget førte Ejeren hjem til sig; men begge Steder blev der saa stort Ustyr og Spøgeri, at det kneb for Folk at være der i Gaarde. Præsten, »som ellers ikke var bange for noget Skitteri«, skal endog have udtalt, at han ønskede de Læs, han havde faaet af Højen, laa, hvor de vare tagne. Paa Præstegaardens Mark ligger *Dværgdejs*, en Langhøj, som nu er meget forstyrret og var ligesaa for en Menneskealder siden; men da havde den en Kreds omkring sig af store Randstene, som nu ere borte, og tillige var da til Syne et stort Stenkammer, hvori Stenene skulle have været over 4 Alen lange; disse bleve tagne og kløvede for omtr. 30 Aar siden. Største Delen af dem blev brugt til at bygge Bro af ved Nejst paa Kongevejen fra Hjerring til Sundby; nogle staa endnu flere Steder i Sognet som »Suler«, der bære Brøndvippen.

Aastrup Lens Regnskaber udvise, at Jerslev Sogns Beboere allesammen vare Fæstere i Begyndelsen af 17de Aarhundrede; men det er tænkeligt, at de den Gang havde taalelige, ja kanske endog gode Kaar, eftersom de allerfleste vare Kongens Bønder og vare henlagte dels under Aastrup, dels under Aalborghus og nogle faa under Sejlstrup. Kun meget faa kunne have været Adelens Ugedagstjenere — hvis Stilling paa mange Steder var ringe —, fordi de Herregaarde, der havde mest Gods i Sognet, vare saa langt bortliggende, at deres Fæstere vare, hvad man kaldte »fri Bønder«, og de Herregaarde, som laa i Nabosognene, havde den Gang kun meget lidt Gods i Jerslev Sogn. Efter dette at dømme kan Hoveriet i den Tid ikke have været trykkende for Beboerne her; thi de fri Bønder havde i Reglen kun deres Landgilde at yde. Kongen har maaske fra Oldtiden af haft Gods i denne Egn, i alt Fald havde han i 13de Aarhundrede, og mere fik han siden, vel at mærke ikke som personlig Ejendom, men som tilhørende Kronen. Efter Grevens Fejde bleve nemlig de sidste af Vendsyssels Selvejere gjorde til Kronens Fæstere, saafremt de ikke havde Raad til at gjenkjøbe deres Ejendom, som Regjeringen dømte dem til at have forbrudt, fordi de i Krigen havde taget Kong Kristian den andens Parti, faret voldelig frem mod Adelen og afbrændt dennes Gaarde. Bagefter kom Reformationen, hvorved alt kirkeligt

Gods blev inddraget og lagt under Kronen; saaledes fik Kongen store Jordejendomme baade her og andre Steder at raade over. I sidste Halvdel af 16de Aarhundrede synes det, som om Velstand havde hjemme baade i Borg og hos Bonde; da byggede Herremanden Slotte paa sine Hovedgaarde, og Adelen i det hele søgte at afhænde sit spredte Gods for atter at tilhandle sig saa meget som muligt af hvad der laa i Nærheden af deres Hovedgaarde for saaledes at faa en samlet og afrundet Besiddelse. Det var Mageskifternes Tid, da snart Adelen indbyrdes, snart Kongen og Adelen byttede Gods med hinanden. En Del af Sognets Bønder maatte ogsaa i den Tid skifte Ejere, og nogle kom fra Kronen under Adelen, som i det følgende ved Stedernes Beskrivelse skal omtales. Snart kom nu den Tid, da Kronens Gods fik Fødder at gaa paa, og som tillige tærede baade Adelens og Bondens Velstand; thi i 17de Aarhundrede blev Landet hjem søgt af 3 paa hinanden følgende Krige, og hvilke følger disse havde, skal her for Jerslev Sogns Vedkommende meddeles kort Underretning om.

Først kom *Kejserkrigen*; 1627 oversvømmede Wallensteins Folk Jylland. Deres Hærningstog kjendtes længe efter, og Vendsyssel gik heller ikke Ram forbi. Efter de Tingsvidner, som bleve førte 1630, da Fjenden var udrejst, fandtes der i Jerslev Sogn 22 Steder, som dels vare øde, dels vare yderst forarmede, »saa de ikke kunde formaa at udgive Kongelig Majestæts Skat«. Helt øde vare 1 Bol i Jerslev, 3 halve Gaarde og 1 Bol i Sterup og Bakken i Sterupkrat. (1608 var der kun et Sted øde i hele Aastrup Len, som udgjorde Jerslev og Horns Herreder); forarmede vare 2 Gd. i Svennum, 3 halve Gaarde i Klæstrup; 1 hel, 4 halve Gaarde og 2 Bol i Sterup, 3 halve Gd. i Jerslev samt Vester Mellerup. Endvidere var der ikke saa faa Steder, som vare i saa daarlig Forfatning, at de ikke kunde svare fuld Skat; saaledes bleve af et Syn af 11 Mænd, udnævnt af Tinget, begge Sterup Møller kjendte skattefri, samt Bondersholt, Huult, Vandkrogen, Milbak og 5 Steder i Sterupkrat slap med $\frac{1}{3}$ af, hvad de ellers skulde have ydet. I de følgende Aar lige indtil næste Krigstid forekomme ikke saa faa Tingsvidner om Armod; de fleste have til Hovedindhold, at den og den Mand »var saa forarmet, at han ej formaar at udgive Skat«. Andre Vidnes-

byrd melde om øde Steder; saaledes stod Vestergaard i Jerslev ubeboet i nogle Aar, og 1637 vidnede 4 Mænd, »at den halve Gd. i Sterup, Lars Jensen er afflöt, derpaa sidder en fattig Husmand i et Jordhus, og han hverken pløjer eller saar dertil«. 5 Synsmænd havde 1643 synet de to Parter af en Gd. i Jerslev, som en Enke boede i, »da saa de 6 Binding Rollinghus, som er ugavnlig, en Part deraf slet paa Jorden nederfalden. Nok saa de en Stald, Ovret deraf er nedfalden og borte, af Væggene staar en Part. Nok saa de et Ladehus, hvoraf 1 Gulv er ved Magt, og som de syntes, kan Rolling og Stald ikke igjen opbygges under 30 Sletdaler.« Aaret efter, 1644, havde man atter Fjender, nemlig Svenskerne, som under General Torstensen gjorde Indfald i Landet. Denne Krig kaldes altid i Tingbøgerne »den første Svensketid« ligesom det Aar, da Wallensteins Folk vare her, kaldes »Kejserens Tid«. Det ser ud til, at Svensken ikke for lempelig frem; maaske de syntes, at Vendelboerne særlig havde godt af at føle deres Fjendskab, eftersom de havde mødt dem med Vaabenmagt for at forbyde dem Indtog i deres Land. Efter deres Bortdragelse træffer man atter en Del Tingsvidner, hvori der hovedsagentlig klages over Fjendens Røverier. Saaledes var der 6 Mænd i Jerslev, 2 Md. i Klæstrup, 4 Md. i Sterup, 2 Md. i Sterupkrat, 1 Md. i Mellerup samt Mændene fra Bondersholt og Gren, som førte Vidner for, at de »blev af vore Fjender, de svenske Folk, deres Formue frarøvet, Kvæg og andet og af dennem forødt, saa de derover er kommen i stor Armod og ej kan udgive Kongelig Majestæts Skat«; medens Manden i Milbak førte samme Klage og tillige, »at hans Huse var af Fjenderne brændt, og han derfra forjaget«. I de paafølgende Aar havde man Misvækst, og Kvægsyge hjemsøgte mange Steder. Af og til fremstode Mænd paa Tinge og fik Vidner for »at al deres Kvæg var bortdød« eller »de havde mistet deres Øgkretter, saa de ikke kunde drive deres Avl«. I Jerslev Herreds Tingbog for 1651 findes flere Tingsvidner, som give et Billede af Tilstanden i Herredet dette Aar, hvorfor de ogsaa, for saa vidt det her omhandlede Sogn vedrører, meddeles i kort Udtog. Saaledes vidnede 8 Mænd, at 1650 »stod øde af Kjølske Gods i Jerslev Sogn: Vestergaard i Jerslev, 2 Bol og 6 Gadehuse samt 1 Gd. i samme By, hvorfra Manden frarømte«. — 4 Mænd vidnede:

at efternævnte Gaarde og Steder i Jerslev Sogn 1651 »ere øde, saa der af hverken kan bekommes Skat eller Skyld, først 1 Gd. i Jerslev, Manden frarømte, og 1 Bol sammesteds, Manden fradrog, begge hører til Kjøsleke. I Klæstrup: $\frac{1}{2}$ Parten af 1 Gd. og 1 Bol til Aalborghus og $\frac{1}{2}$ Parten af 1 Gd. til Børglumkloster. I Sterup: 1 Gd. til Børglumkloster, 1 Bol til Aastrup, 1 Bol til Aalborghus, som Manden frarømte, desuden 1 Bol i Vester Mellerup og 2 Bol i Jerslev til Aalborghus, begge ere Mændene frarømte«. Endvidere efterfølgende Steder, som kaldes »forarmede og øde«, saa Beboerne vel har hængt ved disse endnu, skjønt der ingen Afgift kunde faas deraf; de vare: »i Jerslev 2 Bol til Børglumkloster, 1 Bol Sten Bildes, 1 Bol til Nipstrup, 1 Bol til Aalborghus; i Svennum: $\frac{1}{2}$ Bol Jørgen Grubbes, og 1 Bol til Nipstrup; endnu 1 Bol i Mellerup til Aalborg Hospital, og Bondersholt til Aastrup, Knir til Tidemandsholm, samt Øster Sterups Mølle til Aastrup«. — 1 Md. i Klæstrup fremstod paa Tinget og opsagde sin Gaard, som hørte til Børglumkloster, til første Valborgdag, »eftersom han den ej længere for Armod Skyld var i Stand til at bruge«. — 4 Mænd vidnede, »at af Aalborghus Gods stod blandt andet » $\frac{1}{2}$ Gd. øde i Sterup«. — 4 Mænd vidnede, at af Sejlstrup Gods »ere 2 Mænd i Sterup formedelst disse forgangne Aaringers store Misvækst og for deres Kvægs Død og Frafald, blevne saa forarmede, at de ej have nogen Formue til at udgive deres Landgilde«. — 4 Md. vidnede om Gadehuse i Herredet, som laa til Aastrup; deraf vare »10 i Jerslev Sogn øde«. 4 Synsmænd havde synet Hulvejen og »fandtes der kun et gammelt Rollingshus, hænger paa Støtter, er ugavnlig og vil koste 10 Sletdaler at bygge«. — 4 Md. vidnede, at af Sejlstrup Gods »vare øde 1 Gd. i Jerslev og 2 Værsteder paa Sørheden, og Sigaard var forarmet«. — 4 Synsmænd havde synet det Gods, som var fra Sejlstrup udlagt til Gregers Krabbe til Torstedlund, hvilket var Holtet, 1 Gd. i Jerslev med 3 Beboere, 1 Gd. i Klæstrup med 2 Beboere og 1 Gadehus i samme By, »da saa de, at det altsammen var meget farlam paa Bygninger; paa den ene Part af Gaarden i Klæstrup var Husene slet øde og Marken laa i Baarer, paa den anden var der 3 Huse, det ene et Jordhus«. — 4 Mænd havde synet det Gods, som fra Aalborghus var udlagt til Korfits Ulfeld, og saa de

da i Jerslev Sogn, først Hornsbæk, der var Husene brøstfældig for 20 Daler. I Jerslev By: 1 Gd. Husene brøstf. for 20 Dl; 1 Gd. brøstf. f. 14 Daler; 1 Bol brøstf. f. 10 Dl. I Klæstrup By: 1 Gd. brøstf. f. 20 Daler. I Sterup By: 1 Gd. brøstf. f. 14 Dl; 1 Gd. findes ingen Huse, som er tjenlig, kan ikke bygges under 40 Dl. Bekostning; 1 Gd. brøstfældig for 20 Daler; 1 Gd. brøstf. f. 20 Dl. 1 Bol paa Sørheden, brøstfældig for 3 Dl; nok et Bol sammesteds, er ingen Huse paa, som er duelig, kan ikke bygges under 10 Daler, blev afbrændt i Svensketiden. 1 Gd. i Mellerup brøstf. f. 10 Daler. Ulvmose, slet øde og Mylund brøstf. for 10 Daler.« 4 Mænd havde synet $\frac{1}{2}$ Parten af Hornsbæk, saa de da »at Laden er slet nede, 7 Binding Hus paa Tømmer og Tag er fordærvet og øde, kan ikke opbygges under 28 Daler. Er der ingen Fæhus paa den Gaards Part. Roltinghuset fattes 6 Læs Tag, vil koste 4 Daler.«

Hvad Ødelæggelse de to nu omtalte Krige godt havde begyndt, fortsatte den tredie, nemlig den treaarige anden Svenskekrig (1657—60). Her skal blot meddeles, hvad Jerslev Sogn maatte yde¹⁾ i denne Fjendetid. Først i Brandskat 400 Rigsdaler, 8 Oxer og 2 Tdr. Havre; saa derefter udskreves flere Gange Fødevarer til Fjendens Forplejning, som skulde ydes for det meste i Aalborg eller Hals, hvad i det hele udgjorde 19 Tdr. Rugmel, 77 Tdr. Havre, 22 Tdr. Malt, 6 Tdr. Gryn, 60 æ Smør, 80 æ Flæsk, 8 Tdr. Øl, 9 Læs Hø, 9 fede Oxer, hvoraf hver havde faaet 4 Tdr. Korn, 8 Faar, af Gjæs og Høns 24 Stykker, 40 tomme Øltønder, en opredt Seng og 4 Rævbølge, samt endnu i Penge 407 Rigsdaler. Det var ikke altid, at disse Udskrivninger bleve betalte til den fastsatte Tid; men saa blev der udsendt Ryttere, som skulde inddrive dem; saaledes blev Sognet exekveret flere Gange, og til disse Ryttere maatte man da udgive 52 Rdlr., 16 Tdr. Havre, 2 Læs Hø, 3 Sølvskeer og 2 ny Sadler. Endvidere maatte de nærmestliggende Herreder gjøre Arbejde ved Hals Skandse for at sætte denne i Forsvarsstand, saaledes holdt Jerslev Sogn 7 Vogne og 3 Karle dernede stadig i 3 Maaneder. Sognet havde Indkvartering 2 Gange. Først i 13 Uger, som regnedes til 471 Rdlr, 7 Tdr. Havre og 1 Læs Hø. Den sidste

¹⁾ Efter Sognets Regnskab i Gehejmearkivet.

Gang var det 2 Compagnier af Ryttere, som kun laa der en Nat; men da »fordærvede de og ødelagde Korn og andet deslige med Røveri og Plynderi, og med Heste at tage og ganske fordærved alt, saa vidt de overkom«. »Endvidere borttog de 6 Hopper og Heste regnet ialt til 100 Rdlr, eftersom de var af de bedste«. Da de endelig drog bort, maatte der skaffes 10 Vogne med Heste; »men Vogne og Heste blev slet borte«. »Nok er af en Kornet, som laa i Kvarter i Hebbelstrup, inddragen udi Sognet og borttaget 6 Tdr. Havre og 1 Læs Hø.« Ialt beregnes Udgiften til Svensken til 2343½ Rdlr, som ikke var saa lidt, naar man betænker den Tids Priser paa Korn og andre Varer. — Fjenden drog kun nødtvungen bort; thi de »allierede« Brandenborgere, Polakker og Danske fulgte dem i Hælene; men dette gjorde ikke Beboernes Stilling bedre, eftersom vore egne Krigsfolk og vore Forbundsfæller handlede ligesaa ilde med dem, som Fjenden havde gjort. Store Afgifter maatte paany ydes til Befrielseshærens Underhold, og kunde de udskrevne Penge eller Fødemidler ikke til den fastsatte Tid skaffes til Veje, blev der ligesom før af Fjenden udsendt Ryttere, som inddrevne alt med Strængthed og desuden lode sig godt betale for deres Ulejlighed. Sognet maatte igjen døje stadig Indkvartering fra Februar 1659 til i December s. A., foruden at der af og til kom en eller anden Ryttertrop paa Gjennemrejse og da tog en eller flere Nætters Ophold. Ialt udgav Sognet i rede Penge 1350 Rdlr. Indkvartering og andre Ydelser blev beregnet til godt 1467 Rdlr, og desuden havde man leveret Fødevarer paa forskjellige Steder, saaledes af Korn 410½ Tdr., 14 Lø Flæsk, 73 Lø Kjød, 1¼ Tdr. og 1 Lø Smør. Hvad disse Krigsfolks Opførsel vedrører, da klages der ligesaa meget over vore egne og »vore Venner« Forbundsfællerne som over Fjenden. De stjal 3 Heste, ligesaa toge de Bøndernes Heste og rede paa, naar dem lystede, og derved blev flere rendt ihjæl. Især havde Ritmester Ulfelds Ryttere, som laa i Sognet godt de 3 sidste Maaneder af Aaret, et daarligt Skudsmaal, dels ved at stjæle Sengklæder og andet, dels ved Voldsgjærninger. Saaledes var der en Rytter »hed Klavs, som en Søndag ved Jerslev Kirke huggede Per Søfrensen af Svennum over den højre Haand, saa Haandleddet var halvt af, og skjønt der blev klaget til Ritmesteren, gik samme Rytters Færd dog ustraffet hen i

alle Maader«, og det tilføjes om dem »ingen Justits var over dem, saa de behandlede os ganske ilde med Vogne og Heste at tage til Aalborg, Sæby og andensteds hen, saa mange Heste og Øg blev ilde medfaren.« At Folk i saadan Tid søgte at skjule og forvare, hvad de nogenlunde kunde komme afsted med, er rimeligt, og Sagnet fortæller, at den lille men dybe Dal »Stowdal« (Stuedal) i Pajhede Skov skal have været Gjemmested for en hel Del af Beboernes Gods i disse skjæbnesvangre Aar. — I Mellem Hjulskov stod før et stort gammelt Egebord, som brændte med Gaarden for omtr. 40 Aar siden; i dette var der flere Indhug, hvorom man sagde, at de vare Mærker efter Svenskernes Sværd. Det var haarde Tider, og store Byrder maatte Folk bære, ikke saa underligt, at de fire Jerslev Mænd, som indgav Sognets Regnskab, til Slutning deri tilføjer: »Eftersom vi arme Undersaattere til saadanne tunge Byrder at udgive og formedelst Exekvering er haardt betyngtet, dog synes at ikke kunde være mulig det at kunne have udstaaet, er dog overkommet, saa mange derover er kommen i stor Armod.« Og dog var Vendsyssel vel næppe saa haardt med som mange Egne i det sydlige Jylland, hvor Halvdelen af Godset i mange Sogne efter Krigen laa slet øde. — Kort efter Krigen blev der 1660 optaget Syn over Tilstanden paa det Gods, som laa under Kronen. Fire Mænd blev paa Tinget udnævnt til at se »hvorledes hver Mand i indeværende Aar havde avlet, deslige hvorledes Husene er ved Magt holden«. — Disse Synsmænds Beretning om Aastrup Gods i Jerslev Sogn har følgende Indhold: »Jerslev By, Kristen Thommesen, Husene ved Magt, $\frac{1}{3}$ Avl; Mads Jensen, Husene brøstfældig for 4 Dal., $\frac{1}{4}$ Avl; Jens Søfrensen, Husene nogenledes ved Magt, $\frac{1}{4}$ Avl; Peder Kristensen, Husene nogenledes v. M., $\frac{1}{4}$ Avl; Peder Søfrensen, Husene brøstf. f. 10 Dlr. $\frac{1}{4}$ Avl; Mats Jensen, Husene brøstf. f. 9 Dlr. $\frac{1}{4}$ Avl; Jens Andersen, Husene brøstfældig for 7 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl; Lars Jensen, Husene brøstf. for 5 Daler $\frac{1}{4}$ Avl; Niels Ibsen, Husene brøstf. f. 6 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl. — Klæstrup By, Tamis Tamisen, Husene brøstf. f. 5 Dlr., $\frac{1}{3}$ Avl; Povl Nielsen, Husene ved Magt, $\frac{1}{3}$ Avl. — Mellerup By, Tamis Nielsen, Husene brøstfældig for 11 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl. — Sterup By, Kristen Kristensen, Husene brøstf. f. 20 Daler, $\frac{1}{3}$ Avl, ingen Avresæd (o: Havre); Anders Kristensen, Husene brøstf. f. 10 Daler, $\frac{1}{4}$ Avl; Niels

Kristensen, Husene brøstf. f. 10 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl, ingen Avresæd; Lars Mikkelsen, Husene brøstf. f. 10 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl; Kristen Nielsen, Husene nogenledes ved Magt, $\frac{1}{3}$ Avl; Peder Kristensen, Husene moxen øde, er ganske forarmet; Jens Jensen, Husene brøstf. f. 10 Dlr., $\frac{1}{3}$ Avl; Kristen Andersen, Husene brøstfældig f. 5 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl. — Krattet, Thomas Olsen, Husene brøstf. f. 8 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl; Lars Nielsen, Husene brøstf. f. 10 Dlr., er forarmet; Thomas Jensen, Husene ved Magt, $\frac{1}{2}$ Avl; Oluf Niensens Enke, Husene brøstf. f. 7 Dlr., $\frac{1}{3}$ Avl. — Vandkrogen, Husene ved Magt, $\frac{1}{2}$ Avl. — Bondersholt, Husene brøstf. f. 5 Dlr., $\frac{1}{3}$ Avl. — Hornsbæk, Husene brøstf. f. 9 Dlr., $\frac{1}{3}$ Avl. — Mylund, Husene brøstf. f. 10 Dlr., $\frac{1}{3}$ Avl. — Holtet, Husene brøstfældig for 8 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl. — Vester Sterup Mølle, Gavlen i Møllen og Flødgyden er farlam og kan ikke færdes ringere end 4 tykke Studdeller (?); til Jerntøj til Møllen er fornøden for 2 Dlr. Begge Sten forsledne og vil skaffes af ny og indlægges, om Møllen skal holdes vedlige. Dæmningen kan ikke færdes med Pæl og Jord under 4 Dlr. Bekostning. — Øster Sterup Mølle, Møllen brøstfældig. Møllehus vil bygges af ny, kan ikke bygges under 10 Rdlr. Bekostning med den Tømmer, som kan blive til Hjælp; det inderste Hjul vil gøres af ny og kan ikke koster under 2 Daler, Jerntøj til Møllen 2 Daler. Flødgyden vil færdes af ny og ikke kan færdes under 3 Daler. Dæmningen er nylig færdet og synes ikke at kunne være gjort under 4 Dalers Bekostning.« — Nok i Sterup By, Hans Eriksen, Husene nogenledes ved Magt, $\frac{1}{2}$ Avl af Rug og Byg, ingen Avresæd; Niels Pedersen, Husene brøstfældig for 16 Dlr., $\frac{1}{2}$ Avl af Rug og Byg. — Mildal, Husene brøstfældig for 10 Dlr., $\frac{1}{4}$ Avl. — Huolt, Husene brøstf. for 4 Rdlr., $\frac{2}{3}$ Avl; Hulvejen, moxen øde og haver øj avlet det, de sandfærdig kunde syne. Tilsidst udtaler Synsmændene, at »den store Brøstfældighed paa Gaarde og Bol er mesten sket for medelst den store Indkvartering baade af Fjenderne og vore egne Krigsfolk med Afydelse og til Heste Strøelse og Hakelse«. — Saaledes saa det ud paa Kronens Gods; det er næppe tænkeligt, at Tilstanden var bedre paa Adelens.

Som før er omtalt, havde Kongen i Besiddelse meget Gods i Jerslev Sogn; men i disse før nævnte Krigstider og vel især i den sidste trængte Regjeringen til store Penge-

summer, som for en Del skaffedes til Veje ved Laan af velhavende Mænd; men da Landet efter Krigene var saa medtaget og forarmet, havde man ingen Udsigt til, at der for det første kunde faaes Penge ind til at betale Rigets Gjæld med. Kongen maatte da ty til den Udvej at overlade Kreditorerne Kronens Gods som Betaling. Saaledes finder man i den sidste Halvdel af 17de Aarh., at en Mængde af Kronens Ejendomme bleve udlagte baade til adelige og uadelige, som i Trængselens Tid havde forstrakt Riget med Penge. Paa denne Maade gik ogsaa vel det meste af Krongodset i Jerslev Sogn over i andre Ejermænds Hænder; allerede 1651 blev der for at nævne et Exempel til Grev Korfits Ulfeld udlagt kongeligt Gods i Jerslev Herred godt 344 Tdr. Hartkorn, deraf i Jerslev By 5 Gd. og 2 Huse, i Sterup 6 Gd., i Mellerup 1 Gd., samt Træholt og Mylund. Alt hans Gods blev siden for hans Forræderi i sidste svenske Krig forbrudt til Kronen, og altsaa ogsaa det her omtalte udlagte, som derefter 1664 blev overladt til Slotsskriver Jakob Ejlersen, som havde 18,000 Rdlr. tilgode. Han maatte tage det til 50 Rdlr. for hver Tønde Hartkorn, som var den almindelige Pris, Krongodset afhændedes til, men som vel var dyrt nok, naar man betænker Godsets daværende Tilstand.

Mange af de ny Forhold, Enevælden medførte, bleve ingenlunde til Bondens Gavn eller Fremhjælp. I de følgende Aar efter sidste svenske Krig har hans Stilling vistnok snarere forværret end forbedret sig. De 4 Jerslev Herreds Tingbøger, som endnu ere i Behold fra Tidsrummet 1670—80, melde ogsaa om megen Forarmelse og mange øde Steder. Af de deraf uddragne Tingsvidner, som her meddeles, ses det, hvorledes Tilstanden i Jerslev Sogn var de efternævnte Aar. — 1670 vidnede 4 Mænd, »at af Børglumklosters Tjenere var 4 Md. (deres Navne ere udeladte) i Jerslev, 1 Md. i Klæstrup, 2 Md. i Sterup saa ganske forarmet og øde, saa og paa nogen Aars Tid ej haver haft kun en ganske ringe Del af deres Sæd og Avl i Brug for Armods Skyld, hvorfor de ej vare i Stand til at kunne udgive Landgilde«. En af Tidemandsholms Gaarde i Krattet blev synet s. A. af 4 Md., og saa de da, »at af Rollingens østre Ende er 4 Binding moxen udulig baade paa Tømmer og Tag, vil koste 10 Daler at bygge; paa Østerenden af Laden er tvende Gulve slet øde og nedbrudte,

vil koste 8 Daler; nok 7 Binding Fæhus norden i Gaarden, som er slet øde og nedbrudt, vil koste 7 Daler at bygge«. — Samme Aar blev ført Tingsvidne om Boller Gods, nemlig alle de Steder, som i et eller flere Aar restede med Kongens Skat, Tiende og Landgilde; det er saalydende: »8 Md. vidnede, at Jøns Sørensen i Klæstrup af Armod maatte fradrage sit Bol og rester deraf Afgift i 2 Aar; et Gadehus ibd. Md. fradøde, haver paa 5 Aar været øde; Anders Niensens ibd. et Bol, han fradrog for Armod, rester for 2 Aar; Lars Jensens ibd. 1 Bol, han fradøde, rester for 3 Aar; Morten Kristensens ibd. rester for 1 Aar; Niels Persen ibd. rester for 2 Aar; Mads Jensens Tredingsgaard ibd., han fradøde, rester 2 Aar. Niels Kristensens i Mellerup den Part Gd., han fradøde, rester deraf i 2 Aar; Lars Persens ibd., af den halve Gd., han haver opsagt, rester for 1 Aar; Kristen Persen ibd. rester 1 Aar. Jens Hansens i Sterup, den »Bjerring«, han frarømte, rester i 3 Aar; Niels Kristensens ibd., $\frac{1}{2}$ Gd., han fradøde, rester i 2 Aar; Hans Andersens ibd. $\frac{1}{2}$ Bol, øde, rester i 2 Aar; Laust Thomsens og Laust Jensens ibd. et Bol, de frarømte, rester i 2 Aar; Lars Mikkelsen ibd. rester i 2 Aar. Jens Thomsens ibd. af den Part Gd., han fradøde, rester i 1 Aar; Povl Persens ibd. den Part Gd., han fradøde, rester 2 Aar. Peder Kristensen i Svennum, 1 Gadehus, ingen Avling, rester i 6 Aar; Svend paa Vejen, et Gadehus, rester 2 Aar; Jens i Pølen, et Bol, rester i 3 Aar.« — 1674 vidnede 4 Md., at dette Aar »stod øde i Sterup 1 hel Gaard, $\frac{1}{2}$ Gd. og 1 Bol, og nok 2 Bol i Jerslev, saa deraf ingen Skat kunde faaes«. Endvidere havde 4 Md. synet en Gaard i Svennum »tilhørende Johan Urne (til Nibstrup) og saa de et lidet Rollingshus, der var Vinduer, Loft og Døre slet borte, ligesaa var nogle Sparrer, Hanebjælker og Dørstolper afhuggen og afbrudt, og en Del Aase under Taget afbrudt. Nok saa de Laden, syntes at være 2 Binding og en Udskovstaske ved Enden, som var nedfalden og laa paa Stedet, og det Tømmer, der var igjen, var utjenlig. Nok saa de et Stykke Hus ved Enden af Anders Jensens Rolling er ganske fordærvet, staar paa Fald, og en Bjælke og en Døring slet borte.« — 1675 førtes Vidner for at »der i Jerslev By var 4 Bol, hvortil ingen Sæd var, de to af dem siden 1671; i Sterup havde 1 Gd. staaet øde siden 1671 og 3 Bol i samme By havde ingen Sæd havt siden

1672; i Svennum var der 1 Gd., hvortil ingen Sæd havdes, og 2 Bol, det ene var øde; fra Sødeden var borttrømt 2 Mænd, og af Bækken stander det halve øde nu paa 6 Aars Tide.« 4 Mænd havde synet en øde Gd. i Jerslev, »saa de, at Rollingen var slet borte og ikke Tømmer eller Tag fandtes deraf. Laden fandtes ikke mere af end Høgulvet og var Stolperne af »Runde« og Tømmeret indvendig forraadnet, saa det Gulv hængte paa Stavr og Ler og ikke paa Stolper og er ganske paa Rav til at falde.« — 1680 blev optaget Syn over det Gods i Jerslev Sogn, som for resterende Skatter var tildømt Kongen. 8 Md. »saa da først i Sterup By 1 Gaard, staar nu slet øde, var et Rollinghussted 8 Favne lang, et Ladehussted med Stald og Fæhus 11 Favne, vil ialt koste at opbygge 60 Daler; kan dertil saaes, naar det kommer i Brug, 6 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 4 Tdr. Avre, Højbjerg 4 Læs; samme Gd. vil have 14 Aars Frihed (3: for Skat og Afgifter). Nok et Værsted, nu øde, ingen Husværelse, Husstedet 4 Fag, vil koste at bygge 8 Dlr., kan saa 1½ Tdr. Korn. Nok et Værsted med øde Husplads, Rollingen har været 4 Favne, vil koste at bygge 6 Dlr., kan dertil saaes 1½ Tdr. Korn og avles 1 Læs Hø, vil begge have 12 Aars Frihed. Dernæst i Jerslev By 1 Gd., findes ingen Huse derpaa, men saa de 3 Hussteder 7 Favne, 5 Favne og 3 Favne lange, vil koste at opbygge 32 Dlr., kan saaes, naar det kommer i Brug, 3 Tdr. Rug, 16 Skp. Byg, 2 Tdr. Avre og avles 2 Læs Hø, har ringe Ildebrand, hvilken Bjerring ikke ringere kan komme i Brug end 16 Aars Frihed.« Samme Aar vidnede 4 Md., at foruden ovennævnte Steder »stod øde i Sterup 1 Gd., 3 hele og ½ Bol og 2 Bol i Jerslev«.

Byer og Steder.

Vestersognet er delt i Byer, som ere meget udparcellerede. Sognets Beboere ere Selvejere, saanær som 5 Steder i Østersognet, som høre til Birkelse.

Jerslev By med Kirke, Skole, Kro og Vejrmølle, er en samlet By og en af dem, som stadig vokser, da der hvert Aar bygges flere Huse. Der findes en Læge, 3 Kjøbmænd, 2 Manufakturhandlere og flere Haandværkere. Byen gjør et venligt Indtryk, da der ikke findes saa lidt Trævækst. I selve

Byen findes nu 7 Gaarde, 10 Huse med og 18 Huse uden Jord. Udflyttede ere 7 Gd. 18 Huse.

1492 gjorde Hundslundkloster Mageskifte med Vrejlefkloster og fik førstnævnte da 1 Gd. i Jerslev By. 1514 gjorde Yde Svendsen i Gynderup Mageskifte med Vrejlefkloster, som fik en Eng i Jerslev Mark i »Kierckesigen« og 1 Ager kaldet »Pollzeager« (de nuværende Kirkesig og Pølseager). 1578 gjorde Kongen paa den ene Side og Otto Banner til Asdal og Karen Krabbe til Skovsgaard paa den anden Side et stort Mageskifte, hvorved Kongen fik deres Hovedgaard Nygaard i Koldingegnen, medens de til Gjengjæld fik Vorigaard med tilliggende Gods, deriblandt 2 Gd. i Jerslev By. 1632 fik Kongen ved Mageskifte med Otto Skel til Hammelmose 1 Gd. i Jerslev By. 1639 fik han 1 Bol sammesteds ved Mageskifte med Mogens Kaas til Krabbesholm. I Matriklen for 1662 hedder det om Jerslev: »Til denne By er ingen Herlighed, ganske lidt Græsning og ringe Engbund, Bønderne derudi allesammen forarmede«. Den Gang var der i Byen 2 hele Gd., 3 halve Gd., 8 Bol, 1 halvt Bol, et Degnebol og 11 Gadehuse. I alle Gaarde vare der 2 Beboere og ligesaa i de fleste Bol. Til Kjølkegaard hørte 1 hel Gd., $\frac{1}{2}$ Gd., 1 Bol og 6 Gadehuse. Til Børglumkloster: $\frac{1}{2}$ Gd., 2 Bol, 2 Gdh. Til Burholt: $\frac{1}{2}$ Bol, 1 Gdh. 1 Bol hørte til Præsten og var bygget paa Præstegaardens Mark. Resten var Kronens Ejendom og hørte deraf under Aalborghus $\frac{1}{2}$ Gd. (udlagt til Henrik Møller), 4 Bol (udlagt til Grev Ulfeld) og 2 Gadehuse; endvidere hørte under Sejlstrup 1 hel Gaard (udlagt til Gregers Krabbe); om de fleste Gaarde og Bol hedder det, at de vare »forskyldte«. I Jerslev omtales flere Gange i Tingbøger fra 17de Aarh. »Jerslevgaard«; det er vel denne, som endnu kaldes »Gaarden«; tillige er det sandsynligt, at den i ældgammel Tid har været Byens Hovedgaard, hvor Høvdingen har haft sit Sæde og hvorfra kanske mange af de andre Beboelser ere udskilte. Ligesaa nævnes sammesteds »Klæstrupgaard« i Klæstrup By, der 1578 havde 6 Beboere.

Jerslev Præstegaard ligger midt imellem Jerslev og Klæstrup Byer. Den var for faa Aar siden en større Gaard paa over 11 Tdr. Hartkorn, men er nu udparcelleret, saa den kun har 2 Tdr. Hartk. Ved Gaarden findes en Have af omt.

1½ Tdr. Lands Størrelse, og i den findes en Række gamle Bøgetræer, hvis store Kroner danne et kjønt Parti.

1553 indgav Præsten Hr. Jens Indberetning til Bispen om sine Indtægter og sin Avl, og hedder det deri, at »han kan saa til sin Gaard vjj 8 Byg, vjj 8 Rug og 8 Tdr. Havre og havde 16 Læs Eng«. 1662 i Matriklen meldes om Præstegaarden: »dertil kan saaes 10 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg, 10 Tdr. Avre og avles 10 Læs Hø. Er dertil ingen Herlighed uden alene noget Fiskeri af to smaa Fiskedamme og en liden Mølle-dam, som ikke haver noget Tilløb af flydende Vand. Derforuden ligger en lille Vandmølle med en Kværn, Præsten tilhørende, kan ikke bruges uden om Foraaret og efter højt Vaarvande er udi Kjæret voksen og dertil falder. Præstegaardens Bygning er for 2½ Aar siden afbrændt, saa Ilden ikke levnedes andet end Laden og et gammelt Fæhus. Gaarden befindes ellers af de omliggende Byer at være meget fortrængt og har derfor meget skarp og ringe Græsning, deslige og fra Gaarden vidt afliggende Tørveskjær.«

Den omtalte Vandmølle maa vist snart efter være bleven nedbrudt og i dens Sted opført en Vejrmølle (Stubmølle), som endnu staar lidt sønden for Gaarden. 1705 nævnes i Kirkebogen Præstens Vejrmølle. Denne er dog for længe siden tilligemed en tilliggende Jordlod bortsolgt fra Præstekaldet. Den gamle Vandmølle har ligget lige tæt ved Gaarden, sydvest for den, og Mølle-dammen er nu Eng. Mølle-dæmningen staar endnu.

Til Præstens Vejrmølle knytter sig følgende Sagn: Vandmøllen havde ikke Ret til anden Maling end selve Gaardens, hvorfor den heller ingen Skyld gav. Da Præsten havde bygget sig Vejrmølle, bød han en Dag Møller til sig, satte ham og hans Kone til Højboards, skjænkede godt for Mølleren og fik Samtalen ledet hen paa den ny Vejrmølle, idet han sagde: »Ja gode Povl, nu kan jeg nok selv male; men skulde det ske, at der en Aftenstund skulde komme en Kjælling rendende herhen med en lille Pose, saa fortryder du vel heller ikke paa det.« Povl svarede: »Nej, mal kun væk, Faaer, de bryder a mæ int om«; men Præsten havde sin Avlskarl og en anden i næste Stue, som hørte Samtalen, og saaledes fik han Maleret til sin Mølle uden dog at faa den skyldsatsat.

Klæstrup By med Skole, Teglværk og Vejrmølle. Denne By er nu mest flyttet syd paa i Marken, dog paa den gamle Byplads ligge endnu 4 Gd. og 18 Huse, af hvilke sidste mange ere Levninger af de udflyttede Gaarde, hvis gamle Rolling mest er bleven staaende som et Hus, og Toften er fulgt med. Ialt hører der til Byen 14 Gd., 47 Huse. En af Gaardene kaldes »Koldnaæ«, en anden »Svarrebak«, som nævnes 1674, og et Hus »Forbedringen«, som har hørt til Præstekaldet og har kanske faaet Navn af, at det en Gang er bleven skjænket dertil for Forbøn. Hvis Oprindelsen til Byens Navn er den samme som til Klæstrup ved Nibe, der 1401 skrives Klæstrup, saa maa det udledes af Mandsnavnet »Klep« og »Torp«, der betyder en Udflytterby¹⁾; — 1578 fik Otto Banner til Asdal ved Mageskifte med Kongen 3 Gd. i Klæstrup og 1579 igjen 1 Gd.

1662 hedder det i Matriklen: »Til denne By er ingen Herlighed, og Beboerne alle forarmede«; da var der i Byen 3 hele Gd., 3 halve Bol, 3 Bol og 10 Gadehuse. Til Nibstrup hørte 1 hel Gd. med 4 Beboere, 1 Bol, 2 halve Bol og 3 Gadehuse; om disse sidstes Beboere siges, at »de betler Føden«. Til Børglumkloster hørte 1 Gd. og 2 Gdh. Til Torstedlund 1 Bol, 1 Gdh. Præsten havde 1 Gadehus, som da stod øde. Til Jungetgaard $\frac{1}{2}$ Bol, 1 Gdh. Resten var Kongens Gods, som laa til Aalborgshus, først 1 hel Gd., hvorpaa Husene vare forfaldne, den var pantsat til Jørgen Seefeld til Næs; 1 Bol, som var udlagt til Grev Ulfeld, og 4 Gadehuse.

Paa Klæstrup Mark ligge nogle Huse, kaldes »Tingtræhuse«, som have Navn efter, at tæt derved laa »Tingtræet«, som var et Spange eller Overgang over Vandløbet; det kaldtes saaledes, fordi Jerslev Mænd i gammel Tid derover havde deres Vej til Stupdrup, hvor Herredstinget holdtes i 17de Aarhundrede. Efter de Oplysninger, som derom forekomme i Tingbøgerne, ses det, at en af Mændene i Stubdrup i 17de Aarhundrede havde det Hverv at holde samme Tingtræ vedlige, og skulde han derfor aarlig af hver Gaard og af hvert Bol i Jerslev Sogn have 1 Skp. Havre; men denne »Tingtræhavre« var vanskelig at faa fat i, da han ofte maatte søge Yderne derfor, og ses det da af de fremlagte Restancer,

¹⁾ Ifølge Meddelelse fra Arkivar Dr. phil. O. Nielsen.

at nogle stod tilbage endog for 10 Aar. Ikke saa underligt, at der ofte lød Klage over, at Tingtræet var i saa daarlig Stand, saaledes 1674, da »det var saa raadden, at ingen kunde komme derover uden stor Livsfare«. Man kan endnu se, hvor det har ligget.

Syd for Byen, ude ved Aaen, ligger et Stykke Jord tildels omgivet af Vandløb og kaldes »Aaholm«, hvorpaa der nu er bygget et Sted. Efter Sagn skal der i gammel Tid have staaet en Borg eller Herregaard, hvis Beboere uddøde i den sorte Pest, og Gaarden derefter forfalt. Der er maaske noget om Sandheden deraf; thi for faa Aar siden fandt man derude i en lille Bakke Levninger af Murværk, opførte af de saakaldte Munkesten, og Marken, som nu i en senere Tid er opdyrket, bar overalt Spor af en tidligere Dyrkning, da Agerfurerne flere Steder vare kjendelige.

Aalstrup er endnu 3 Gaarde, ligesom det var i gammel Tid, den ene er nu flyttet op i Marken, men de to andre ligge paa deres gamle Sted tæt ved Vandløbet, hvorfor deres Navn og maa udledes af »All«, som betyder en Strøm. Navnet skrives ogsaa altid i 17de Aarh. »Alstrup«, saa det maa nok være den oprindelige Form. Paa Aalstrup Udmark er der siden Udskiftningen bygget 13 Huse og 1 Gaard *Skagen*, kaldet saaledes fordi dens Ejendom er en »Skagi« eller Landtunge mellem to Vandløb. Et stort Mageskifte holdtes 1579 mellem Kongen paa den ene Side og Otto Banner til Asdal og Karen Skeel paa den anden Side, ved hvilket Kongen fik Vinderslevgaard, en Hovedgaard ved Viborg, og de igjen ikke saa lidt Gods i Vendsyssel, deriblandt alle 3 Gaarde i Aalstrup, som da vare lige store og skyldte hver i Landgilde 6 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 6 Hestes Gjæsteri. I Matriklen 1662 regnedes Aalstrup for 3 hele Gaarde, da hørte den ene til Kjærsgaard, den anden til Asdal og den tredie til Vraa; denne sidste var øde, medens Mændene paa de to andre »vare ganske forarmede, efterdi deres Kvæg var bortdød«. I dette Aarhundrede, da de bleve kjøbte til Selvejendom, hørte den mellemste Gd. til Nibstrup, de to andre til Aas. 1668 blev en af Gaardene af velb. Jørgen Lykke til Søgaard (i Thy?) bortskjødet til ærlig Mergrete Jonasdatter sal. Kristen Rasmusens i Attrup.

Øster Møllerup By med Skole og Vandmølle er nu helt

udflyttet. Der er nu ialt 8 Gd. og 10 Huse; en af Gaardene kaldes Bækken og en Bakken. Navnet, som udtales Mjællerup og 1498 skrives »Miellorp«, kan maaske udledes af det jydsk Ord »Mjøl«, saaledes kaldes en Sandbakke, hvori Sandet er meget fint. 1578 gjorde Peder Munk til Estvadgaard Mageskifte med Kongen og fik da flere Gaarde i Vendsyssel, deriblandt 1 Gd. i »Mjellerup« By, som skyldte 1 Td. Smør, 1 Skovsvin og 12 Hestes Gjæsteri. Samme Aar fik Otto Banner ved det føromtalt store Mageskifte med Kongen 1 Gd. i denne By. 1492 skete Mageskifte mellem Vrejlevkloster og Hundslundkloster, hvorved den første fik 1 Gd. i »Miellorp«. 1505 udstedtes et Sognevidne, som siger »at den Jord norden Mjellerup Bæk indtil Sterup Mark haver ligget til den Gaard i Øster Mjellerup Palle Gris ibor 40 Aar og mere ukjæret« : opaaklaget. Efter Matriklen 1662 var der i Byen 1 hel Gd., $\frac{1}{2}$ Gd., 2 Bol, 1 Gadehus og 1 Vandmølle. Gaarden og Gadehuset hørte til Burholt; den halve Gd. til Odden; begge Bol var Kronens og laa under Aalborghus; det ene var udlagt til Grev Ulfeld, det andet »stod slet øde«. Vandmøllen hørte til Odden; den var uden Avl og skyldte 5 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg.

Vester Mellerup er en større Gaard, hvad den og har været i gammel Tid. I Dsk. Atl. siges, at den har været beboet af Adelsfolk, som og er Tilfælde, men først i en senere Tid; thi i 16de og langt ind i sidste Halvdel af 17de Aarhundrede træffer man Bønder derpaa. Blandt det Gods, Otto Banner fik ved føromtalt Mageskifte 1578, var ogsaa V. Mellerup, der da var beboet af 6 Mænd. 1662 i Matriklen siges, at den hørte til Nibstrup og var da beboet af 2 Md.; men de vare »meget forarmede, efterdi deres Kretter (: Kreaturer) er bortdød, saa de ikke kunde fulddrive deres Avl«, endvidere, at »til denne Gaard ligger ellers vel fuldt 40 Tdr. Sædeland, som ikke er brugt i 3 Mands Minde«. Gaarden stod da for Landgilde 6 Tdr. Byg, 8 Tdr. Havre, 3 $\frac{1}{2}$ Smør, 1 Svin, 1 Kofiering, 1 Gaas, 2 Høns, som regnedes til 14 $\frac{1}{2}$ Tdr. 2 Skp. Hartkorn. Den Gang var der ogsaa i Vester Mellerup 1 større Bol af Landgilde Hartkorn 6 $\frac{1}{2}$ Tdr., som hørte til Tidemandsholm; men Manden derpaa var forarmet, »da hans Kvæg var bortdød«. Baade til Gaarden og Bolet var der »god Græsning og Tørveskjær«.

Vester Mellerup blev først beboet af Adelsfolk i sidste Halvdel af 17de Aarhundrede. En Adelsmand af tysk Æt *Hans Wulf Mühlheim* blev nemlig gift med *Tale Urne*, en Datter af Lavrits Urne til Nibstrup og Fru Johanne Kaas. Da Hans Wulf, som han i Reglen kaldes, vel sagtens var af de fattige Adelsmænd, som ej selv havde Gaard og Gods, maatte hans Svigerforældre sørge for Hjem til ham. Han boede da først paa Grindsted, en større Gaard i Vester Brønderslev Sogn; men derfra flyttede han siden til Vester Mellerup (som kort før var kommen til Nibstrup, da Fru Johanne Kaas til Nibstrup skriver i sin Jordebog 1662, at hun »nyligen har tilforhandlet sig denne Gaard«), hvor han boede 1666. 1684 og i de følgende Aar nævnes baade han og hans Frue flere Gange som Faddere. Hun døde 1688 paa Vester Mellerup. Begge deres Fædre- og Mødre-Vaabenskjolde findes afmalede paa Pulpituret i Jerslev Kirke. Hans Skjold er delt paa langs, i dets venstre Side findes en halv sort Ørn, i dets højre to hvide Møllehjul; paa Hjælmen findes ligeledes et Hjul. Han har vistnok giftet sig anden Gang med en uadelig; thi den Madame Malene Myhlheim til Vester Mellerup, der nævnes som Fadder 1703 og 4, var vel hans Hustru. Hvornaar han har afstaaet Gaarden eller er død, derom véd jeg intet. Med sin Frue havde han ikke saa faa Døttre. Disse nævnes flere Gange i Kirkebogen som Faddere, og derefter skulde deres Navne være: *Tale*, *Bente*, *Margrete*, *Johanne*, *Anne*, *Lene*, *Anne Sofie* og *Anne Stygge*, som bliver 8, medmindre den førstnævnte Anne er den samme som en af de sidste. Det maa være disse Jomfruer, Dsk. Atl. anfører som Ejere af Tidemansholm, som de altsaa have arvet efter deres Morbroder Johan Urne, efter hvem de vel og arvede Nibstrup. Om dem vides ellers kun lidt. Efter Kirkebogen døde Jfr. Bente Myhlheim paa Mellerup 1700, 31 Aar gammel. Jfr. Lene Myhlheim døde i Svennum, hvor hun vel har boet, 1744 og var da 53 Aar gammel. Anne Stygge blev 1697 lokket af Axel Arnfeld (en Søn af Jørgen til Rugaard) og fødte en Dreng, der blev døbt Erik. Aaret efter havde de dog Bryllup. De boede 1703 paa Nibstrup, men flyttede siden til Rugaard. Anne Sofie blev gift med Major Motzfeld, som 1708 boede paa Mellerup og 1710 paa Nibstrup og siden skal have boet paa Kjøliske. Margrete blev gift med Henrik Unger

og boede paa Tidemandsholm. Ikke længe efter maa Vester Mellerup være gaaet ud af Slægtens Eje; thi fra 1717 nævnes Bønder som boende paa Gaarden. I den Tid, da Gaarden blev Adelssæde, har den, for at ligne andre Herregaarde, faaet lidt Bøndergods under sig, og dette vedblev at følge Gaarden efter den Tid. Saaledes var der 4 Gaarde i Sterup, Løt, 1 Gd. i Jerslev og Flyvbjergstederne, som hørte derunder og i Førstningen af dette Aarhundrede gjorde Hoveri dertil. De havde nemlig hver sin Lod i Gaardens Mark at drive. Paa V. Mellerup Mark findes nu 7 Huse.

Flyvbjerg, 1 Gd., 5 Huse, nævnes ikke 1662 og er altsaa yngre, de ere maaske fremgaaede af det Bol, som da var paa Vester Mellerup Mark.

I sidste Halvdel af 16de Aarh. nævnes i Jerslev Sogn flere Gange 1 Gd., kaldes »Ørngaard«, men den forsvinder kort efter og maa da være nedlagt. Efter Sagnet skal den have ligget i Mellerup Ejerlag, hvor de 2 Huse, som endnu kaldes »Ørnhuse«, skulle være Levninger af den.

Sterup By med Skole og Fattiggaard ligger samlet og udgjør 16 Gd., 45 Huse (Husene paa Marken medregnet). 1427 og oftere skrives Byens Navn »Stiirup« ligesom det endnu udtales med langt e. Det kan maaske komme af Mandsnavnet »Sti« (Stig). 1427 pantsatte Peder Vendelbo 1 Gd. i »Stiirup« til Vrejlevkloster, 1450 udgav Jep Hermansen Pantebrev til samme Kloster paa 2 Agre i Sterup Mark. 1452 fik det Brev paa en Eng i Byens Mark kaldet Hemmerbo Eng. 1492 tog Børglumkloster Laghæft paa »jæn Vong nær i Sterup Mark og jæn Vong sønder i Mark.« I Matriklen af 1662 siges, at »til denne By er ingen Herlighed enten af Skov eller Fiskevand, Græsning dertil er skarp og ringe desligeste ogsaa deres Tørveskjær«. Da regnedes Byen for 8 hele Gd., 5 halve Gd., 5 Bol, 3 halve Bol og 4 Gadehuse. En stor Part af Byen var Kronens Gods; saaledes laa under Aalborghus 2 hele Gd. (udlagt til Grev Ulfeld) og $\frac{1}{2}$ Gd.; under Aastrup 1 Gd., $\frac{1}{2}$ Gd., 1 Bol, 2 Gdh.; under Sejlstrup 1 Gd., 2 halve Gd. (udlagt til Grev Ulfeld). Af adeligt Gods hørte til Børglumkloster 3 Gd., 1 Bol, 2 halve Bol; til Lengsholm 1 Gd., 1 Bol, 2 Gdh.; til Hjærmidslevgaard $\frac{1}{2}$ Gd.; til Aagaard (i Han Herred) et Bol, om hvilket der siges »det haver længe ligget øde« og 1 Gdh.; til Mat-

trup 1 Bol; til Tidemandsholm 1 Bol; omtrent $\frac{1}{3}$ af Byens Mænd vare forarmede.

Den største Gaard i Byen kaldes Nørgaard, nu omtr. af 4 Tdr. Hartkorn; den har fra gammel Tid af været Herredsfogdens Bolig, mens der var saadanne i Jerslev Herred, da det hedder 1662, at »denne Gaards Landgilde (som da var 4 Tdr. Byg, 3 Ø Smør, 1 Svin, 1 Faar, 1 Kofering, 1 Gaas, 2 Høns og 8 Tdr. Gjæsterihavre) nyder Herredsfogden fri for sin Bestilling, hvilken Herredsfogden altid haver besat«. Det kan deraf skjønnes, hvad fast Løn en Herredsfoged havde i disse Tider. Efter Enevælden har Herredsfogden dog ikke boet i Nørgaard, om han end nok har nydt Gaardens Landgilde, saalænge den var i Kronens Eje.

Løt er nu to Steder, nævnes ikke 1662, men skal være det Sted, der da kaldtes »Kjørup«, der regnedes for 1 Gadehus og hørte til Aagaard. *Løt* nævnes dog 1627; se ved Abildgaard i det følgende.

Tveden er nu 2 Gd., var 1662 1 Gd. med 2 Beboere; den hørte til Burholt og var ved Magt; endvidere var der paa Gaardens Mark 1 Gadehus, som hørte til Børglumkloster; det maa være det Sted, som nu er en Gd. og kaldes *Bøgenshoved*. Navnet *Tveden* betyder en afdelt Mark. *Tveden Skov*, der 1635 kaldes »Bøgenshoved«, maa den Gang have strakt sig op ad Aasens Bakker ovenfor Gaarden, som nu bærer Navnet; paa disse findes endnu en Mængde Rølbuske. Dette Aar optoges Synsvidne over Skoven, og kunde den da føde 20 Svin. 1662 sættes den kun til 4 Svin. Endnu i dette Aarhundrede skal der af Skoven have været en Levning af 3—4 Tdr. Lands Størrelse; men for omtr. 40 Aar siden fældte Ejeren Rub og Stub og bortsolgte — og dog er den ikke helt borte, thi endnu staa 7 Træer.

Sterup Vestermølle, en Vandmølle. 1662 skyldte den 8 Tdr. Mel, hørte under Aastrup, men var udlagt til Johanne Kaas til Nibstrup.

Øster Sterup Mølle er nu nedlagt som Vandmølle, men 3 Steder bære endnu Navnet. Det maa være den, som i 16de Aarhundrede i Lensregnskaber kaldes »Tvedens Mølle« indtil 1616, da Øster Mølle nævnes og den anden forekommer ikke mere. 1662, da den var uden Avl, skyldte den 10 Tdr. Mel; den hørte under Aastrup, men var udlagt til Tidemandsholm.

Samme Aar er den dog kommen til Nibstrup, da Fru Johanne Kaas i sin Jordebog skriver, at hun har faaet den af sin Broder. Det lader til, at det har været vanskeligt at holde denne Mølle i Stand, da det flere Gange i 16de og 17de Aarh. forekommer, at dens Vand var brudt ud, og Kronens Bønder i Jerslev og flere Sogne bleve tilsagte til at møde der og opføre dens Dæmning. 1651 var Stedsmaalet af Møllen 5 Daler; men da var den og i daarlig Stand. 4 Md. vidnede, at »de havde set Flødgyden var ganske øde, vil koste 16 Daler at gjøre i Stand; Malrenden er slet øde, vil koste 2 Daler; Vandgovl er øde, vil koste 4 Dal. at gjøre; Mølhuset staa paa Støtter og er slet forfalden; Kværnlavet og Melhoven er øde; Jærntøjet er forslidt og ugavnlig, saa dem syntes, det hele Mølløværk var ubrugelig. Ingen Døre er for Møllehuset og en Part af Væggene er nede.« 1680 blev igjen taget Syn over Møllen og »var den da slet øde og Mølledammen syntes at være moxen igjengroet«. Den er maaske ikke siden bleven opbygget.

Vandkrog nu 1 Gd., regnedes 1662 for $\frac{1}{2}$ Bol, var da ved Magt og hørte til Aastrup. 1581 kaldes den et »Nybygge«, saa den maa være bygget kort før.

Perregaard nu 1 Gd., nævnes ikke 1662; men var dog til den Gang, da den nævnes i Tingbogen for 1651.

Sterup Krat er nu 2 Gd., 4 Huse, foruden 3 Huse, kaldet »Kratting«, tilligemed *Bakken* 1 Gd., *Højris*, *Lunden* og *Brødholt* (alle tre Smaasteder) og nogle flere Huse, alle disse Steder ligge paa det saakaldte »Sterup Fælle«. Her paa denne Mark har vistnok oprindeligt staaet Sterup Skov, der senere ved skjødesløs Behandling er bleven til Krat og derefter ryddet og bebygget. Dog er det ikke saa kort siden, at denne Bebyggelse gik for sig, thi i 17de Aarhundrede var Skoven og maaske og største Delen af Krattet forsvunden. 1520 forekommer et Tingsvidne af Børglum Herredsting, som lyder paa »at Tollestrup, Mønderup og Gjønderup (alle Naboer til Sterup, men i Vrejlev Sogn) havde fælles Øehug i Trollkjær og Stürups Skouff«. Trollkjær ligger vest for Sterup ud mod Serridslev Sogneskjæl; der har altsaa ogsaa været Skov den Gang.

1662 regnedes Sterup Krat for 1 Bol, 5 halve Bol, $\frac{1}{4}$ Bol og 1 Gdh.; alle Beboere vare forarmede. 2 og $\frac{1}{2}$ Bol hørte under Aastrup, 3 halve Bol til Lengsholm, et af disse

var øde og et andet havde kun Jordhuse; de øvrige hørte til Tidemansholm. Bakken var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, hørte til Tidemansholm, Manden var forarmet. Højris ligesaa $\frac{1}{2}$ Bol, hørte til Aas, Manden var forarmet. Lunden var 1 Gdh. og Brødholt, hvor der nu er en Vejrmølle, var 1 Bol, som hørte til Elkjær og var ved Magt.

Abbildgaard, ligger vest for Sterup, er nu en mindre Gaard af omtr. $2\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn, men har fordum været en temmelig stor Gaard, da der paa dens Mark er bygget 1 Gd. og 10 Huse, samt 7 af dens Parceller er solgt til andre Steder. I Dsk. Atl. siges, at den har været beboet af Adel; men der vides vistnok ikke andet derom end, at Mads Bagge boede der i Førstningen af 16de Aarh. Han underskrev nemlig som Vitterlighedsvidne ved Linderumgaards Salg 1515. Han var vel af samme Slægt som Hans Bagge til Vogn (Baggesvogn), der levede omtr. samtidig. Siden Begyndelsen af 17 Aarh. har der boet Bønder paa Abbildgaard. 1627 blev Gaarden solgt til Fru Margrete Rosenkrands til Hundslund tilligemed 1 Bol og 4 Gdh. i Sterup, 1 Bol kaldet Løht og 2 Gdh. i Klæstrup; det solgtes af Niels Basse til Skavange paa hans Søster Edel Basse og hans Søstersønner Thomas Orning og Søren Orning til Eget deres Vegne. Da hedder det i Skjødet, at »der var et lidet Afbygge vester i Marken og tillige en Lynghede kaldet Ruers Hede, som laa ud norden for Gaarden, Møllen og Mølle-dammen«. 1662 hørte Gaarden til Vraa og skyldte da 12 Tdr. Byg, 1 Foderoxe og regnedes til 13 Tdr. Hartkorn. Vandmøllen, som laa til Gaarden, gik med 1 Kværn og skyldte 3 Tdr. Mel. Denne Mølle er nu ikke mere til, men nord for Gaarden ved Bækken ses endnu Mølle-dæmningen og Dammen, der nu omtrent er tør. 1666, da Herredsfogden Kristen Lavritsen boede i Abbildgaard, optoges Syn over Gaarden, og ses det deraf, at dens Bygning var noget mere end, hvad man almindelig træffer paa Bøndergaarde i den Tid, men og var meget brøstfældig. 5 Synsmænd »saa først Rollingshuset, der er Remmen i Sønderside over Storstuen og Vesterstuen noget nedskreden og Foden i Søndersiden ganske forraadnet omt. 24 Alen og noget mere, saa den hele Sønderside vil nedtages og ny Fod indlægges, vil koste i Penge 4 Rdlr. Nok saa de Rollingen inden udi, en Part af Dørene er raadden og vil gjøres af ny og Loftet vil noget

hjælpes og færdes og som de syntes, baade Døren paa Ilderset, Stegers Døren og de andre Døre og det, som skal færdes paa Loftet, kan ikke gjøres under 4 Rdlr. Bekostning. I Storstuen er 4 Vinduer ganske utjenlig og sønder. I Vesterstuen er 3 Vinduer utjenlig og Ruderne borte, vil gjøres af ny. 5 Vinduer i Lillestuen vil gjøres af ny. En Part af Vinduerne i Storstuen og Vesterstuen med Vindueskarmene er borte og Væggene der med Ler opklinet, og de Vindueskarme paa ganske Rollingen, som er beholden, er meste Parten utjenlig, vil alt dette koste at færde 8 Rdlr. Saa de et lidet Hus øster i Gaarden, der er ingen Gavl i Nørende og Gavlen i Sønderende meget brøstfældig, vil begge koste at opføre 2 Rdlr. Baasene i samme Hus mesten Part borte og fattes det 4 Læs Tag, vil koste 2 Rdlr. Ved Nørende af samme Hus syntes at have været et Hus, var slet borte og kun Syldstenene igjen, var i Længden 30 Alen og mere, skal det opbygges, kan det ikke ske under 20 Sletdalers Bekostning. Nok saa de Laden med en liden Stald ved Østerende, hvor Krybberne, Hækkene og Spiltovene var borte og fattes 4 Læs Tag, vil koste tilsammen 4 Rdlr. Paa Østerenden af Laden er Vindskederne over Agporten borte og Agdørene meget brøstfældige, vil gjøres af ny og koste 2 Rdlr. Udskoven paa sønder Side af Laden er brøstfældig og vil rettes. Item en Stald ved Vesterende af Laden til 2 Heste, deraf er Krybber og Hækker slet borte, vil koste tilsammen 4 Rdlr. Laden er brøstfældig for 10 Læs Tag, er 5 Rdlr. Saa de Vesterhuset i Gaarden, deraf er Gavlen i Sønderende en Part borte, ligesaa Dørene paa samme Hus næsten utjenlig og vil gjøres af ny, vil samme Hus koste at færde 4 Rdlr. Nok synet de en liden Vandmølle ved Gaarden, det yderste Hjul utjenlig og to Jærnringe slet borte af Mølleaxelen, og alt det andet Møllværk er utjenlig, saa de syntes, at alt Kværnværket vil gjøres af ny, dog Langjærnet og Sejlet nogenlunde tjenlig. Mølhuset vil gjøres af ny. Vandgavlen utjenlig og vil gjøres af ny. Maalerenden øde, saa de syntes det hele vil koste at sætte i Stand 20 Rdlr. Græsgaardens Lukke var gjort en Part med Dige, en Part med Træ, men det var slet øde og borte, kan samme Trægærde ikke færdes under 10 Sletdalers Bekostning. Gjærdet om Kaalhaven ogsaa af Træ er ogsaa borte paa 12 Favne, vil koste 1½ Rdlr. 1675 blev atter

optaget Synsvidne over Gaarden, og var den da ligeledes brøstfældig og »saa de da norden for Abbildgaard et Møllested og var baade Møllehus med sin anden Tilbehøring ganske borte undtagen 2 Møllestene saa laa paa Aastedet og nogle Pæl, som stod i Jorden, og noget Tømmer stod i Flødgyden«. Siden er Møllen vistnok ikke bleven opbygget.

Svennum By er nu 5 Gd. 4 Huse, foruden 2 Gd. og 8 Huse paa Marken; en af de udflyttede Gaarde kaldes *Brønden*. Byens Navn maa komme af Mandsnavnet »Sven« og »Hjem«, betyder altsaa Svens Hjem. 1662 var der i Byen 2 Gd., 3 Bol, $\frac{1}{2}$ Bol, 5 Gadehuse; deraf var Kronens Gods 1 Bol, 2 Gdh., som laa under Aastrup. Til Nibstrup hørte 1 Gd., 1 Bol, $\frac{1}{2}$ Bol, 1 Gdh. Til Vedbygaard 1 Bol, 1 Gdh.; til Asdal 1 Gd.; til Junget 1 Bol, og til Tidemandsholm 1 Gdh. I Begyndelsen af dette Aarh. hørte hele *Svennum* By til Boller og Aas og gjorde Hoveri begge Steder.

Mølholm nu 2 Gd. Der har vistnok i længst forsvunden Tid været en Vandmølle, hvad Sagnet og stadfæster, ja vil endog vide, hvor den har staaet, nemlig syd for Gaarden i Engen, som nu hører til Kjølske. Der findes virkelig og Hustomter, og fortælles endvidere, at i Begyndelsen af dette Aarh. var der Levning tilbage af Dæmningen, som blev bortkjørt til Vejfyld, ligesom der sammesteds fandtes en større Vandsamling, kaldet Mølholms Vad, hvor Mølle dammen skal have været. Hvis Sagnet har Ret, saa er det længe siden, der var Mølle; thi siden 17de Aarh. gik ind, har der ingen været, da en saadan aldrig omtales hverken i Matriklen, Jordebøger eller Tingbøger. 1662 var Mølholm et Bol, som hørte til Kjølske. 1635 var der Retstrætte om Kjæret imellem Mølholm og Jerslev Mark. Der var nemlig om Nattetid gravet et »Kast« eller Grøft i Mølholms Kjær norden for Gaardens Mark, hvorfor Mogens Kaas til Kjølske paa Tinget fremførte, at det maatte være sket »vel i den Mening, at de Jerslev Mænd vilde fravende min Tjener i Mølholm hans Fædrift og anden Brugelighed«. Nogle Tingdage efter hjemled 8 Md., at de havde set dette Kast »og syntes de, det var gravet, hvor ej før havde været nogen Grøft«. Begge de i Mølholm boende Mænd vidnede, at de »saalænge de kunde huske, havde brugt Kjæret norden om Mølholm Mark og ej vidste de, at de Jerslev Mænd havde nogensinde med lovlig

Ret haft enten Fædrift eller anden Brugelighed i samme Kjær«. Dommen gik ogsaa Jerslev Mænd imod, Graven skulde igjen tilkastes og Mølholm beholde sin Ret til Kjæret. 1651 vidnede 8 Md., »at Manden i Mølholm er Ugedagstjener til Kjølske, og en Del af hans Ejendom er lagt til Kjølske, saa hans Bjerring derover er bleven meget forkortet«. Det maa være den saakaldte »Mølholms Eng«, her omhandles; den ligger endnu til Kjølske.

Hjulskov er nu 5 Gd., og 2 Huse paa Marken. 2 Gd. kaldes Øster Hjulskov, 2 Vester Hjulskov og 1 Mellem Hjulskov. 1481 skete Mageskifte mellem Provsten af Børglum og Anders Nielsen af Asdal og Erik Andersen af Kokedal i saa Maade, at Provsten fik »Vester Hyffuelskov« og 1 Gd. i Serritslev for Nør-Krage i Horns Herred. 1573 gjorde Kongen og Otto Banner til Asdal et stort Mageskifte; Kongen fik Gods i Sjælland, medens denne fik Gods i Vendsyssel, deriblandt 1 Gd. kaldet Vester Hjulskov, skyldte 1 Td. Smør og 1 Skovsvin, kunde saa 3 Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre, og havde 28 Læs Eng. Øster Hjulskov 1 Gd., skyldte 3 ø Byg, 1 Skovsvin, 6 Heste Gjæsteri, kunde saa 4 Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg, 6 Tdr. Havre og havde 32 Læs Eng. Mellem Hjulskov 1 Bol, skyldte 2 ø Byg, 3 Heste Gjæsteri, 1 Skovsvin, kunde saa 2 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre og havde 12 Læs Eng. 1662 var Hjulskov ligeledes 3 Gd. I Vestergaarden boede 3 Mænd, den regnedes til 12 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartk. og hørte til Hammelse. Mellemsgaarden hørte og til Hammelse. Østergaarden var beboet af 2 Md., regnedes til 6 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartk. og hørte til Odden; alle tre var ved Magt, og der fandtes »megen god Tørveskjær«.

1573 omtales ogsaa en Skov, der var fælles for Gaardene, og kunde da føde 16 Svin; det maa være denne, hvorefter Gaardene have faaet Navn. 1662 nævnes den ikke, den maa da have været saa ubetydelig, at man ikke kunde regne den for noget. I Begyndelsen af dette Aarh. var der dog paa Øster Hjulskov Mark nord paa fra Gaarden noget Krat og andre Skovlevninger og tillige var der en lille Lund med store Træer i, kaldet »Burholt«; men det hele er nu borte.

Holtet nu 1 Gd., var 1662 et Bol udlagt fra Sejlstrup til Torstedlund, den var da ved Magt.

Bondersholt af Mandn. Bonde, er nu 2 Steder, var ligesaa

1662 to halve Bol udlagt fra Aastrup til Tidemandsholm. 1581 kaldes det et »Nybygge«. Bondersholt blev solgt fra Nibstrup for omtr. 35 Aar siden, da var der paa Marken en Skov af omtr. 10 Tdr. Lands Størrelse, som Herremanden forbeholdt sig, hvorefter han lod den omhugge og solgte det hele.

Musted er nu en større Gd. I Dsk. Atlas siges, at denne Gaard har været beboet af adelige, men dette er vist urigtigt, da der intet vides om, hvem der har boet der, og den Nikolaus Simber til Skinkelsborg, der anføres som Ejermand, har vistnok ikke boet paa Gaarden, men paa den større Borg, hvortil han skrev sig. Af det nedenfor anførte synes det, at Mused i gammel Tid har været flere Gaarde og noget deraf har været Klostergoods, saa det er usandsynligt, at der har boet Adelsfolk, uden det skulde være i en Tid, der ligger langt tilbage. Vist er det, at siden man skrev 1600, har der boet Bønder paa Gaarden. Allerede 1393 nævnes »Mudestedhe«, da Dronning Margrete skjødede den til Hundslundkloster tilligemed Agdrup, Vrangdrup, Ris og Snippegaard, hvorfor Klosteret lovede, at det hver Dag til Dommedag vilde holde en Messe for hendes og hendes Forældres Sjæle. 1429 gav Jens Nielsen af Avindsbjerg med sine Medarvinger Skjøde til Børglumkloster paa en øde Gaard liggendes hos Mused i Jerslev Herred. 1448 udgaves af Jerslev Herredsting et Brev, som lyder paa, at Ivar Eriksen bevist haver med et Stokkenævn, at Niels Limbæk købte Musedgaard af en, der hed Sonnemann. Det Gods, Børglumkloster havde i Mused, maa en Tid lang have været Gjenstand for Retstrætte; thi først forekommer 1487, at Klosteret tog Laghæft paa 2 øde Byggesteder i Mused, dernæst udgav 1488 Sognepræst i Jerslev Niels Persen et Sognevidne, »at Børglumkloster haver ikke uden 3 Stykker Jord i Mused Mark«, og dette og følgende Aar samt 1492 udgik tre Landstingsdomme, hvorved Klosteret blev det omtvistede tildømt. 1662 siges om Mused, at den havde god Tørveskjær, den var da beboet af 2 Mænd og hørte til Odden. Husene vare ved Magt, men den ene Mand var forarmet. 1573 var Mused blandt det Gods, Otto Banner fik ved Mageskifte med Kongen; den skyldte da 2 ø^1) Byg, 1

¹⁾ 1 ø Byg var 2 Tdr.

Td, 4 Skp. Rug, 4 Tdr. Havre, 1 Skovsvin og 8 Heste Gjæsteri, kunde dertil saaes 6 Tdr. Byg, 8 Tdr. Rug, 4 Tdr. Havre og havde 40 Læs Eng.

Nu er der til Gaarden paa en Bakke kaldet »Bølbakken« en kjøen lille Skov paa henimod 10 Tdr. Land. I Begyndelsen af dette Aarhundrede skal der paa samme Plads have staaet en lignende Skov, som den daværende Ejer helt omhuggede og førte de store Træer til Frederikshavn. En senere Ejer, »gamle Rejnhold«, har derimod dels opstammet den Smule Krat, som stod tilbage, dels plantet mere til, hvilket alt er lykket, saa der nu staar et kjønt Minde efter ham.

Pajhede er nu 3 smaa Gaarde. 1662 var der kun 2 Steder, nemlig 1 Bol og 1 Gadehus, som begge hørte til Hammelse, og hedder det videre »dertil ligger et Stykke Skov kaldet Pajhede Endelt«, kan agtes for 50 Svins Olden«; det er den nuværende Pajhede Skov. 1635 kunde den efter Tingsvidne føde 5 Snese Svin, altsaa dobbelt saa mange. 1401 skjødede Fru Else af Hesselbæk til Børglumkloster en øde Gaard kaldet »Padehede« i Jerslev Sogn.

Hathuset, Barsebæk og Lovsig ere tre smaa Steder, hvis Navne ikke nævnes 1662; dog vare de vistnok til den Gang, i al Fald var den første til 1643, da den kaldes »Rumpen«, hvilket Navn sommetider bruges endnu.

Lunken nu 1 Gd., var 1662 et Gadehus, hørte Lave Bilde til; derunder er i forrige Aarhundrede lagt et Sted, kaldtes

Barnborg, som 1662 var $\frac{1}{4}$ Bol og hørte til Hammelse.

Torstendal nu 1 Gd., kaldes 1662 »Dalen«, var da et Gadehus, som hørte til Børglumkloster. Der findes en lille Skov af gamle Bøgetræer. 1643 var den heller ikke stor, kunde kun føde 2 Svin.

Søheden med Skole, er nu 2 Gd., 2 Huse. Navnet skrives altid i 17de Aarhundrede »Sørheden«, der vel kommer af oldn. »Saur«, en vandet sumpet Jord, hvilket passer godt med Beliggenheden, da der findes flere smaa Vandsamlinger og Mosehuller. Der var 1662 3 Huse, det ene var Kronens, det andet hørte til Odden, det tredje til Kjøliske.

Røllen nu 2 Steder, var 1662 et Gadehus, som hørte til Vraa.

Kjerkholt nu 3 Huse, var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, som hørte til Jerslev Kirke.

Daarbak nu 1 Gd. og 3 Huse, var 1662 1 Bol med 2 Beboere, hørte til Hammelmose; den ene Mand var forarmet.

Rævbakken 1 Hus, ligesaa 1662, hørte til Aas.

Pinden 1 Hus, ligesaa 1662, ogsaa til Aas.

Ovstrup, udtales »Aagstrup«, maa altsaa være Aages Torp, er nu en større Gaard; den regnedes 1662 for 1 Bol (!) og hørte til Hammelmose, endvidere hedder det »til denne Gaard (!) er et Stykke Skov kaldet Ovstrup Skov, kan være til 24 Svins Olden«. 1635 var den ikke saa lidt større, thi da sattes den til at kunne føde 6 Snese Svin. Af denne Skov er endnu en Levning i Heden øst for Gaarden, kan vel være 3 Tdr. Land bevokset med smaa Bøgetræer. 1674 havde Hammelmoses Ejer Fru Ide Skeel til Asdal indstævnet Manden, som boede i Ulvmose, fordi han »af Ovstrup Endelt Skov havde gjort en Afpløjning, røddet Træerødder op og saaet deri«, og hjemlede Synsmænd, »at samme Jord aldrig havde været pløjet tilforn, men standet Skov og Træer derpaa, ligesom der og ved Siden af findes Jord, hvori sidde gamle Bøgestubbe«. I nævnte Aarhundrede forekommer ofte, at en eller anden af Beboerne der omkring blev indstævnet for Tyveri i denne Skov, hvor de »om Nattetide i Mulm og Mørke blev grøben ved Stub og Stavn«. I dette Aarhundrede for 40 Aar siden skal der og syd og vest for Gaarden have været en Skov paa omtr. 2 Tdr. Land, kaldet »Lunderbak«, hvori der var store Træer; den hængte desforuden sammen med et Krat, som kaldtes »Hundhalen«. Det er nu altsammen forsvunden.

Øster Ovstrup nu 1 Gd., kaldes og Ovstrup Mølle, fordi der før har været Vandmølle. 1662 hørte den til Hammelmose og skyldte 12 Tdr. Mel; det hedder da »den gaar med 1 Kværn, men er forfalden og ubrugelig«. 1668 førtes Tingsvidne for, »at Ovstrup Mølle i 3 Aars Tid haver været næsten øde, saa den ikke kunde tjene Skylden, og nu i Aar staar den slet øde, saa han slet ikke kunde male med den«. Om Gaardens og Møllens Tilstand vidnede 1674 4 Md. saaledes: »Møllehuset ganske øde og aldeles utjenlig undtagen en Oversten. Ladehuset, 5 Binding lang, er øde baade paa Tømmer og Tag og hænger paa 8 Støtter. Rollingen er ganske rødden og utjenlig. Flødgyden ganske øde og Dammen udbrudt«. Det er tænkeligt, at der ikke har været Mølle siden.

Sigaard nu et Hus, var ligesaa 1662; det var da udlagt fra Sejlstrup, men man vidste ej, hvis Tjener det var.

Hulvejen 1 Hus, hørte 1662 til Aastrup.

Mylund, vel af »my« ɔ: smal, nu 1 Gd., 3 Huse og 1 Skole, var 1662 et Bol, som laa under Sejlstrup, men var udlagt til Grev Ulfeld. Der findes noget Krat, som maa være Levning af den Skov eller Lund, hvorefter Gaarden har Navn.

Pølen nu 1 Sted, var 1662 1 Bol, der hørte til Tide-
mandsholm; men »Husene vare slet forfaldne og Manden forarmet«.

Skungerbak og *Norge* to Huse, nævnes ikke 1662, men ere dog ældre, da de forekomme i Tingbøger før den Tid.

Knasborg nu 1 Gd., var 1662 1 Bol, som hørte til Lengsholm. »Knas« betyder vistnok tør, mager Jord. Til dette Sted har været en Skov, som 1643 kaldes »Knasborg Endelt«, og da havde 4 Synsmænd set, »at der i den var hugget, 6 Stykker rodhuggen, de to grøn, de 4 havde der været sat Ild paa Stubben; af 99 Træer, store og smaa, var der Grene afhugget, syntes at være gjort i 2 Aars Tide. Nok saa de en Mile ved Knasborg Huse er sat udi et gammelt Milsted«¹⁾. Samme Dag førtes Vidner for, »at de 2 Mænd i Knasborg havde gjort den Skovskade, som Synsmænd havde omhjemlet«. Endnu findes nogle Buske som Minde om Skoven.

Høholt 1 Gd., var 1662 1 Bol, som hørte til Tidemandsholm.

Træholt 1 Gd., var 1662 1 Bol, hørte til Hammelse.

Huult 1 Gd., skrives altid i 17de Aarh. »Huolt«, maa vel være en Sammentrækning af Hoholt (Hovedholt) af »Hoved«, en fremstaaende Bakke; var 1662 et Bol, som laa under Aastrup.

Bolten 3 smaa Steder, ere Afbyggere fra Huult; men paa denne Mark skal før have staaet *Knirr*, der 1662 var et Bol, som hørte til Tidemandsholm. Paa dette Sted boede den bekjendte Peder Dyrskjøt i Slutningen af 17de Aarhundrede; man skal endnu kunne se, hvor Stedet har ligget.

Villestrup nu 1 Gd., var 1662 1 Bol, som hørte til Tide-
mandsholm, »Husene var slet forfalden og Manden forarmet«.

¹⁾ Jerslev Herreds Tingbog.

Laagen 1 Hus, nævnes ikke 1662, men 1740 hørte det til Tidemandsholm; det er nu lagt til Villestrup.

Smikken nu 1 Gd., var 1662 1 Bol, som hørte til Tidemandsholm. Navnet betyder vist en Bæk eller lille Vandløb, da det flere Steder i Vendsyssel er Navn paa saadanne.

Krakau 1 Gd., nævnes ikke 1662, men er dog ældre, thi det omtales før i Tingbøgerne.

Grenen 1 Gd., var 1662 $1\frac{1}{2}$ Bol, som hørte til Tidemandsholm, udlagt dertil fra Aastrup.

Ulmose 1 Gd., var 1662 1 Bol til Burholt, men var forarmet.

Falden 1 Gd., 1 Hus, var 1662 1 Bol, hørte til Hammelse. For omtrent 30 Aar siden var der omtr. 4—5 Tdr. Land Skov paa denne Gaards Mark; men da Stamhuset solgte Gaarden, forbeholdt det sig Skoven, som derefter omhuggedes og solgtes. »Fald« kaldes en Mark, hvor Agræne gaa i samme Retning.

Grydbæk 1 Gd., 3 Huse, var 1662 1 Bol til Hammelse, Manden var forarmet. Navnet kommer maaske af oldn. »grjot« = Grus eller Smaasten. Paa dens Ejendom har og været lidt Skov i dette Aarhundrede, og langs med Bækken findes endnu Levning deraf.

Hornsbæk, ogsaa kaldet »Klemmen«, nu 1 Gd., var 1662 1 Bol med 2 Beboere, det hørte under Aastrup, men var udlagt til Grev Ulfeld.

Milbak nu 1 Gd., kaldes altid i 17de Aarh. »Mildal«, kommer af »Mile« (Kulmile). 1662 regnedes det for 1 Bol, som laa til Aastrup. Milbak Skov, der nu ikke mere er til, nævnes 1669, da 4 Synsmænd vidnede, »at deri var hugget 1 Træ ved Roden og af 3 Træer var afhugget Grenene«¹⁾.

Jerslev Kirke er temmelig stor og har paa den nordre Side en Korsarm. Lavkirken er bygget af hugne Sten med fremspringende Sokkel; den er vistnok oprindelig opført i Rundbuestil, skjønt det nu næppe er kjendeligt, da der flere Gange er gjort om ved den. Taarnet og Korskirken er af

¹⁾ Jerslev Herreds Tingbog.

Mursten. Hele Kirken er tækket med Bly. Ellers findes intet mærkeligt, hverken uden paa eller inden i Kirken. Paa Pulpituret findes afmalet Frelseren, Apostlene, Evangelisterne, nogle af Profeterne samt Tro, Haab og Kjærlighed; det kan nok ikke gjælde for Kunstværk, men gjør dog heller ikke ilde Indtryk. 1578 svarede af Kirken i »Ledingspenge« 9 β , 1620 12 β og 1666 18 β . I Kirkens Regnskab for 1617 hedder det: »denne Kirke haver intet Forraad, men er nogen Gjæld bortskyldig af den Aarsag, de haver en stor Bygning for Haanden, som er murede Piller at sætte for Korskirken, at den ikke skulde udfalde, og andet som fornødent var; samme Kirke er vel ved Magt, haver en god Indkomst, kan hjælpe paa en fattig Kirke, om Behov gjøres.« I 17de Aarhundrede var Kirken ellers flere Gange i meget daarlig Stand, hvilket ses af Tingsvidner; et af disse er før trykt i Saml. til jydsk Hist. og Top. 9 B. 1 H., et andet fra 1666 medtages her. 4 Mænd havde da synet den og saa »alle Stolene vare ganske forfaldne og utjenlige. Er Grunden skreden efter en Begravelse, som er under Prædikestolen. Muren meget brøstfældig inden paa den Nørside ved Koret og siden nedad ved samme Side. Findes Revner i Hvælvingen under Taarnet. Alle Vinduer er brøstfældig og to slet borte. Uden paa Taarnet er den vestre Side revnet fra øverst til nederst, og ellers stor Mangel paa Muren paa alle Sider af Taarnet. Muren paa Sønderside paa Kirken er meget forfalden, saavel som en Pille ved det østerste paa samme Side.« — Sten Hondorf til Rønnoholm havde en Sum Penge tilgode hos Kongen; som Betaling fik han 1668 Jerslev, Øster-Brønderslev, Vester-Brønderslev, Hallund, Ørum, Hellevad og Ulsted Kirker med Kaldsret til disse Sogne. Om Kirken fortælles ellers følgende Sagn: Da den byggedes, blev Trolden, som boede i Aalstrup Bakke, gal i Hovedet og tog en vældig stor Sten, som han slyngede efter den. Retningen var god nok; men han havde sat for lidt Kraft paa, thi Stenen naaede ikke sit Maal, men faldt paa Dværgdejs paa Præstens Mark, hvor den endnu laa for 30 Aar siden, og var der 5 dybe Huller deri, som skulde være Mærker efter Troldens Fingre. Ligeledes fortælles, at der længe ingen Vaabenhus var ved Kirken; men saa en Søndag kom Fru Ingeborg fra Vorgaard kjørende forbi, hun saa da, at Præsten stod i Kirkedøren, medens de Kvinder,

som skulde indlæses, stod udenfor i øsende Regnvejr. Dette syntes hun ilde om, hvorfor hun lod bygge et Vaabenhus og lod det tække med Bly.

I Sognene plejede Bønderne først i 17de Aarhundrede at have deres Tiender i Fæste af Lensmanden; men denne Herlighed tog Adelen ogsaa til sig. Saaledes klagede Jerslev Bønder 1638 til Kongen over, at de længe havde været i stor Trængsel, idet Sofie Brahe til Sæbygaard havde haft deres Tiende baade Kongens og Kirkens Part, »hvorved de havde lidt saare meget«, som de havde ført Tingsvidne for. Efter hendes Død havde de 2 Gange søgt Lensmanden paa Aastrup om at faa Tienden i Fæste til Sognet igjen, men intet godt Svar faaet, hvorfor de nu henvendte sig til Kongen, idet de tilføjede, at den største Part af dem vare Kongens Tjenere »og moxen forarmet af dette og anden Fortrængsel«, saa de havde set sig nødsagede til dette Skridt. Deres Ansøgning fik i Cancelliet den Paategning, at Lensmanden skulde søges derom; men de fik vist ikke deres Ønske opfyldt. Fra 1661 og i de følgende Aar havde Fru Margrete Retz til Boller Jerslev Kirke- og Kongetiende i Fæste, og Kirkens Part havde hun endnu 1680, da hendes Foged mødte paa Herredstinget og lod læse et Forbud for Jerslev Sognemænd saaledes lydende: »at eftersom Kirkens Tiende paa Skatters Udgifter tiltager og forøges, og dermed Tiendens Indkomster forringes formedelst øde Steder og forarmede, som intet giver, og en Del modvillige, som nok kunde, men ikke vil give noget, vil jeg paa min Frues Vegne Eder have ombedet, at I i Morgen godvillig møder hos mig i Jerslev By og indstiller med mig om en vis Afgift enhver efter sin Avlings Tilstand, saa vil jeg komme overens med Eder i Billighed; men vil I ikke Eder dertil bekvemme, da eragter jeg paa min Hosbonds Vegne Tienden paa Kjærven hos Eder at annamme, og videre gjøre underdanigst Ansøgning hos hans kongelige Majestæt, at samme Tiende paa Kjærven skal henføres til Boller, hvorfor jeg, indtil I med mig vil accordere, vil have forbudet Eder at føre Eders Korn af Marken, førend jeg faar tiendet af Kjærven.«

Præster.

Der gaar det Sagn her som saa mange Steder, at en af Sognets Præster i gammel Tid var meget klog og blandt andet kunde mane. Saaledes var der en Jordemoder i Klæstrup, der for sine mange onde Gjerninger efter sin Død gik igjen og spøjte, indtil Folk klagede derover til Præsten. Han skal da have drevet hende hen i Stensdal sydvest for Præstegaarden og der nedmanet hende; men han havde nær ikke faaet Held til det; thi hun lod ham høre, at han som fattig Student, en Gang han var sulten, havde stjaalet en Kringle, hvorfor han maatte lukke Spøgelsets Mund ved at kaste et Penge-stykke til hende, saameget som Kringelen kostede. Endnu gror der paa Stedet nogle »onde Urter«, som man tror ikke lader sig udrydde. — Jerslev Præster siden Reformationen ere ikke grumme mange, da de næsten alle have slaaet sig til Ro der. Nøjere Efterretning findes om dem i Vibergs Præstehistorie, hvortil henvises; her skal kun tilføjes de sparsomme Oplysninger om enkelte af dem, jeg har truffet paa i Tingbøger og andetsteds.

Den første lutherske Præst skal have været *Jens Kristensen Mørk*, der fra først af var Munk, og tillige var af gammel adelig Æt, hvis Adelskab tabtes, fordi de holdt til med Kristian den andens Parti; han havde efter den Tid en stor Bog-samling, ialt 18 Bøger.

2) *Jens Jensen Mørk*, den forniges Søn.

3) *Kristen Nielsen*.

4) *Thomas Kristensen Mumme* 1609; g. m. Else Jakobsdatter Holm.

5) *Søren Thomsen Galskjøt* var en Søn af Præsten i Hammer og en Broder til Peder Thomsen Galskjøt til Kornungaard, hvorfra Slægten, der oprindelig var af Adel, skal være udgaaet. Han var gift med Formandens Enke og døde vistnok 1639; thi da holdtes Skifte efter ham.

6) *Lavrits Jensen Bjørn* maa have været Præst her fra omtrent 1640, da han først paa Aaret 1675 paa Herredstinget vidnede, »at han havde været Præst i Jerslev i godt 34 Aars Tide«. Han døde 1684, 87 Aar gammel, og skal have været i Embede i 60 Aar, da han, før han kom til Jerslev, havde været Præst i Brovst. Hans Broder Axel Jensen Bjørn var

Præst og Provst i Børglum. Hr. Lavrits var først gift med sin Formands Enke, ovennævnte Else Jakobsdatter Holm, som altsaa vedblev at følge Kaldet, da han jo var den tredie af Sognets Præster, hun ægtede. Med de to første Mænd havde hun ikke saa faa Børn, som Hr. Lavrits altsaa blev Stedfader til. 1668 blev han indstævnet af Peder Pedersen Præst i Vraa for Arv til hans Hustru Line Sørensdatter efter hendes Fader Søren Galskjøt, og fremlagde denne i Retten et Skiftebrev af 1639, som lød paa, at Søren Galskjøts 3 Børn efter deres Fader skulde have i Arv deres sal. Faders Klæder, vurderet for 80 Sletdaler, deres Faders Kiste, et beslaget Skrin, og et Stykke sort Klæde, 7 Alen lang, som var over deres Faders Lig, vurderet for 14 Daler. Nok hver af dem en opredt Seng god for 30 Sletdlr., 1 Bænkedyne, 6 Alen lang, 2 Hynder, 1 Drejls Dug og et Haandklæde, som Moderen skulde forse dem med, naar de kom til Lavalder; alt dette skulde blive i Boet, indtil Børnene vare komne til Skjælsalder. Iligemaade indstævnedes han for sal. Søren Galskjøts Bøger. Lavrits Bjørn satte i Rette: »Havde jeg ikke ved den skammelige Ildebrand bleven ødelagt, kunde man hos mig have funden Rigtighed baade paa Bøger og andet, men hvad Ilden haver lagt i Aske, kan jeg ikke fremføre uden i Askes Skikkelse.« Alligevel gik Dommen Hr. Lavrits imod. 1665 fik han paa Tinget Afkald af de øvrige Børn for Arv efter deres Moder sal. Else Jakobsdatter. Disse vare: Talke Thomasdatter, g. m. en Borger i Aalborg; Mette Thomasdatter, g. m. Tøger Rosenberg, Præst i Skallerup; Jakob Thomsen Mumme, Præst i Vor og Albæk, og Thomas Sørensen Galskjøt, Underskriver paa Dragsholm; de fik hver 100 Rdlr. I hans Tid indtraf de to Svenskekrige. Man ser af hans Regnskab over Udgifterne i den sidste, at han maaske fuldt saa vel som Sognets øvrige Beboere har baaret Krigens Byrder. Til Fjenden udgav han først 22 Rdlr. til Hals Skandens Hjælp, saa havde han Indkvartering af en Kvartermester med 3 Heste og en »Jung« i 1½ Maaned, som kostede ham 20 Rdlr., og da samme Kvartermester drog bort, tvang han Præsten af med 10 Rdlr. og en Hest saa god som 20 Rdlr. Da Sognet ikke fuldt ud fik sine Ydelser betalt i rette Tid, blev Præsten exekveret for Resten af 2 Korporaler, »den ene over den anden«, i 1 Maaned med 6 Ryttere og 8 Heste, og »holdt

de i og dominerede Nat og Dag med Sus og Dus«, som kostede ham for mere end 40 Rdlr. Endvidere havde han i 3 Dage 1 Ritmester og 14 Md. i Indkvartering »og ellers foruden vidste sig ikke mange Nætter fri for at have Huset fuldt, saa at den Omkostning, der gik paa Tid efter anden, gaar over alt det andet«. Til Fædrelandets Tjeneste maatte han bagefter udruste en Rytter med Hest, Mundering og Vaaben, og nok igjen en fuld udrustet Hest med Sadel, Tømme, Pistoler og Degen; tillige opklædte han en Rytter af Brokkenhus's Regiment med Støvle, Sporer, Strømper, Bukser, Trøje, Klædes Kjortel, Hat og Patrontaske. Desuden ydede han paa Aalborg Slot 8 Tdr. Rug, 7 Tdr. Gryn, 1 Td. Kjød, 10 Tdr. Kavringer og 6 Tdr. Øl, og skulde endda have været af med 5 Tdr. Korn og 4 Rdlr.; men derfor blev han forskaanet, eftersom han »ved den skadelige Ildebrand er bleven ødelagt«. Præstegaarden brændte altsaa, mens Krigen stod paa. Nu skulde man synes, at baade dette og Krigen maatte have tilføjet ham saa store Tab, at det sent kunde forvindes. Dog lader det til, at han nogle Aar efter er en holden Mand, da han findes i Besiddelse af ikke saa lidt Jordegods. Kanske han har været en snild Mand, der forstod at benytte sig af Forholdene, som de vare efter Krigen. Han og hans Broder, Børglum Præst, har vel haft Penge tilgode hos Jørgen Kruse, da de 1664 ved Landstingsdom af Hjærmidslevgaards Gods bleve tilkjendte 4 Gd. og 8 mindre Steder i Vester Brønderslev, samt 4 Huse i Øster Brønderslev. 1668 havde de endnu mere Gods i Fælledseje, nemlig foruden det førnævnte 1 Gd. i Stubdrup, 2 Gd. i Agdrup, 1 Gd. og 3 Gdh. i Øster Brønderslev, 3 Gd. i Vibsig, samt Oddersgaard. 1675 fik Lavrits Bjørn af tvende Rytter-Offiserer, Oberst v. Debern og Ritmester Alexander Dresler, endvidere Skjøde paa Pilgaard's Mølle, Nakkebjerg, Snabhede, 1 Gdh. i Hellum, Norge, Perregaard, 1 Bol i Sterup, 3 Gdh. i Jerslev, 1 Bol i Hellevad og to Gadehuse s. st.; men samme Aar indstævnedes han af Frands Møller til Gundetved, som forbød ham, at han ej maatte befatte sig med det Gods, han havde faaet af Alexander Dresler (hvilket var Perregaard, Pilgaard, Snabhede, Nakkebjerg og alt i Hellevad), da denne havde været Forpagter paa hans Hovedgaard Gundetved og ved Afregning var bleven ham 400 Rdlr. skyldig, hvorfor han havde pantsat ham dette Gods.

I de senere Aar af hans Liv træffer man ham ofte paa Herredstinget, hvor han havde Sager at føre, hvad hans Stilling som Jordegodsejer tildels førte med sig. Saaledes havde han ofte sine Bønder indstævnet for Landgilde og klagede over, at nogle godt kunde, men ikke vilde betale. En af dem, nemlig Manden i Perregaard, synes at have voldt ham meget Bryderi; thi han havde ladet Gaarden forfalde og boet deri flere Aar uden at svare Landgilde. Præsten fik ham nok dømt til at forlade Stedet; men han flyttede ikke længere end til et Sted i Nabolaget, hvorfra han i 2 Aars Tide med Vold og Magt brugte Perregaards Jord, baade til Dyrkning og Græsning. Nogle af Vester Brønderslev Mænd havde han og Sag med, da de ikke vilde yde ham hans Tiende i Præstegaarden, som de fra gammel Tid plejede. Paa sine egen Vegne og paa Beboerne af Jerslev, Svennum, Hjulskov og Musted deres Vegne indstævnedes han 1675 alle Klæstrup Bymænd, fordi de havde understaaet sig at grave Tørv i Hørsømosen, hvor han mente, de ingen Lod eller Del havde; men de satte i Rette »at eftersom de ellers var fællebunden med deres Præst i Ager, Eng, Drift og Grøft«, mente de og, de ligesaavel som han havde Lod og Del i Mosen, og ellers henskjøde de sig under deres Husbonders Forsvar. 1678 havde han Sag med Jørgen Arnfeld til Hjærmidslevgaard; de havde nemlig gjort Mageskifte om Jordegods, og da Præsten klagede sig over at være brøstholden herved, havde Jørgen lovet at ville forære hans Hustru Ane Pedersdatter 100 Rdlr., hvilke Præsten nu sagsøgte ham for; men Jørgen paastod, at han istedetfor havde givet hende de to Værsteder Føjting og Krattet i Hellum Sogn, hvilken Gave han dog havde taget igjen, »eftersom Præsten gjorde sig en Rettighed deraf«; dog tilbød han, at han »af pur Generøsitet for Enigheds Skyld vilde fornøje Præsten med ligesaameget i andet Gods«. — Hans Enke Ane Pedersdatter Hemmed blev 1687 g. m. Jens Olufsen Vang, Præst i Flade.

7) *Frederik Bøjsen*, Præst fra 1684 til 1699, da han døde, 45 Aar gammel. Hans Hustru »Marie Frederik Bøjsens« nævnes meget ofte som Fadder; hun døde i Jerslev Præstegaard 1707, 64 Aar gammel. Med Præsten i Flade, eller rettere med sin Formands Enke, havde Bøjsen en Retstrætte om hendes Krav i Jerslev Præstegaard. Først 500 Rdlr.,

hun havde kostet paa Gaardens Bygninger, som Bøjsen efter mange Paamindelser ej havde villet betale, derefter 2 Tdr. Malt, han var forstrakt med, og noget Jern, han havde laant, endvidere Pension af Embedets Indtægter og 2 Tdr. Rug, han havde tiltaget sig af det Korn, der var henlagt til Vin og Brød til Kirken, da hun dog havde holdt Vin og Brød til Maj 1685, endvidere havde han tiltaget sig en Jernplade, som sad i Væggen, og hun flere Gange havde havt Bud efter den, men han vilde den ikke udfly, ligeledes Panelet i Østerstuen; tilmed havde han begyndt at nedbryde Skorsten og Ovn i det Hus, som Ane med stor Bekostning havde bygget udenfor Præstegaarden; iligemaade havde han bortført Gjødning, som laa uden for Gaarden og hende tilhørte med Rette. Efter lang Sagførelse maatte Bøjsen ifølge Dommen give efter i alle Punkter.

8) *Henrik Klein* var Magister; han var gift med Maren Kjærulf, Datter af Søren Kjærulf til Ormholt og Ane Hegelund, hvilken Gaard han arvede efter dem; thi 1720 nævnes i en Retssag »at Henrik Klein var Hobbond og Arving til Ormholt efter sal. Ane Hegelund«.

9) *Jakob Holm*. Efter hans Ligsten, som ligger i Kirkekoret, blev han Præst i Jerslev 1734 og døde 1777, 79 Aar gammel; han var to Gange gift ¹⁾ med Elisabet Jensdatter Vadum, ²⁾ Kirstine Hougaard, med hvem han havde 10 Børn.

10) *Jakob Holm*, den forriges Søn, var først Faderens Medhjælper, men altsaa Præst fra dennes Død. 1783 blev han Provst, og døde 1805. Med sin Hustru Katrine Marie Bering havde han 12 Børn.

11) *Kristian Frederik Schnell Bjørn*, først Missionær paa Grønland, siden Præst i Tæbring, Ovtrup og Rakkeby paa Mors, derefter i Tversted og Annexer og endelig i Jerslev, hvor han døde 1817. 78 Aar gammel.

12) *Hans Ribber* tog Afsked 1859, boede siden i en Gaard i Jerslev By og døde der 1862.

13) *Karl Adolf Emil Jansen* tog Afsked 1873, døde i Torup i Hanherred 1877.

14) *Josef Albrekt Sørensen* var først Præst i Staby og Madum, kom til Jerslev 1874 og blev Provst 1877.

Degne.

Der har fra gammel Tid af været en fast Degn i Jerslev, eftersom der 1553 og senere omtales et Degnebol. Den første, man kjender af Navn, er *Søren Pedersen*, som nævnes fra 1685. Han tilligemed de andre Degne i Jerslev Herred blev 1700 indstævnet for Retten for Afgiften til Aalborg Skole, som de ikke havde betalt i flere Aar. De forklarede for Retten, at Grunden, hvorfor de ikke havde betalt, var denne, at de ikke kunde faa deres Indtægt, »eftersom Folk allevegne var forarmede og en Del Steder øde, og da Kornet i de foregaaende Aaringer havde været i saa høje Priser, saa har des mindre været at bekomme, og en stor Rest, som aldrig kan erlanges; tillige fik de kun $\frac{1}{3}$ Del i Tiende af al Slags Korn imod Præsten, ihvorvel de havde søgt det ved Lov og Ret». Kornets Pris var da 9 Ø for Tdn. af Rugen og 7 Ø for en Tde. Byg. 2) *Markus Kristian Zeuthen*, død 1741; 3) *Mathias Heinsvig*, død 1765; 4) *Laurits Vidsted*, død 1773; 5) *Niels Gyssing*, død 1781; 6) *Niels Kristian Schønning*, død 1799; 7) *Tisher*, som skal være druknet i en Dam ved Musted; 8) *Niels Lind Deicmann*, død 1821; 9) *Kristoffer Tøgersen*, død 1849; 10) *Søren Niortensen Krogsgaard*, afsat for Drik 1856, og derefter *Mads Madsen Møller*.

Næringsvejene ere de almindelige; dog har Brænding af Trækul før været en Indtægtskilde for Beboerne i Østersognet. Allevegne der støder man paa gamle Milesteder, som vidne om, at denne Syssel i gammel Tid har været drevet i stort Maal, hvad den Mængde af Skov, som da fandtes, kunde indbyde til. Nu er der kun faa, som give sig af med det; der brændes dog omtrent aarlig et Hundrede Tdr., som sælges til Jernstøberierne for 2 Kr. Tønden. For en Menneskealder siden brændtes der meget mer, og solgtes da Kullene til Guldsmede, Hattemagere og de Smede, som lavede Eggetøj, til en Pris af 28 β til 2 Ø Tønden. Nu er det mest kun Trærødder og andet knudret Træ, som bruges til Kul. Fremgangsmaaden ved Brændingen nu er saaledes vistnok, ligesom den har været fra ældgammel Tid. Man stabler Træstykkerne

tæt op til hinanden, i Form som en gammeldags Bagerovn, med en Hulning midt i til at lægge Ild ind i, derpaa dækkes hele Dyngen til med et Lag tykke Tørv og Jord, og nu holder man Vagt derved Dag og Nat; thi Dyngen maa nok ryge, men ikke brænde for stærk. Røgen, der kommer ud derfra, skal stadig være askegraa; saasart den bliver blaalig, brænder Træet for meget, hvorfor man tildækker Røvnerne med mere Jord. Tre Døgn bruges sædvanlig til at brænde en Dyng i. Naar man vil undersøge, om de ere brændte, stikker man en Jerntyv ned i Dyngen; hvis den gaar til Bunds, have de faaet nok, støder den mod fast Træ, ville de endnu brænde en Stund. Efter Brændingen tages Dækket af, Kullene bredes ud i en flad Dyng, som tildækkes med et Lag af Sand eller Jord for at faa dem afkølede.

Efter Familietradition skal en tysk Mand Lavrits Knudsen være indvandret fra Saksen (hans Navn tyder dog paa, at han ikke var nær saa langt syd fra) omtr. 1612 og have bosat sig i Jerslev By. Han var en kunstfærdig Snedker og Billedskjærer, der lavede mange sjældne Møbler, hvoraf endnu findes et stort udskaaret Egeskab hos en Mand i Jerslev med hans Navn paa. Tillige skal han have gjort Prædikestolen, Altertavlen og Pulpituret i Kirken, samt malet disse. Han skal desuden være bleven Stamfader til en talrig Slægt, hvori der fandtes flere »kunstfærdige og kloge Hoveder«, saaledes Jens Ottesen og Bertel Langthjem, som herefter omtales. Jens Ottesen, som døde for over 50 Aar siden, boede i Jerslev; han lagde sig efter at smedde Høleer, hvori han drev det saa vidt, at hans Leer bleve meget søgte over hele det nordlige Jylland. En af hans Lærlinger Jakob Kristensen bosatte sig i Sterup og fortsatte Haandværket, som endnu drives af dennes Efterfølger. »Sterup Høleer« ere endnu ansete for deres Godhed og efterspurgte baade sønden og norden for Limfjorden. — Bertel Langthjem, som døde for 50 Aar siden, var en dygtig Uhrmager, som lavede en Mængde Stueuhre, der findes spredte i alle omliggende Sogne. Hos mange velhavende Gaardmænd finder man en af hans Ottedagsværker, som endnu anses for de bedste Klokker, man kan faa, og betales med

høje Priser. Han har og været snild til at arbejde i Træ, derom vidne flere udskaarne Klokkehuse, han har lavet. Hans to Sønner vare begge bekendte for deres poetiske Gaver; den ene, Jens, digtede Nidviser og var tillige bekendt som en dygtig Guldsmed og Metalarbejder.

En Mand, som før har boet i Jerslev Sogn, bør endnu omtales, nemlig *Peder Dyrskjød*, hvis Navn er velkendt af alle, som sysle med historiske Sager, da han har efterladt sig ikke saa faa Haandskrifter, som gjemmes i Kjøbenhavns Bibliotheker og indeholde genealogiske og historiske Efterretninger. Nogen Underretning om denne Mand findes ellers før trykt i »Jydske Samlinger« 3 Bind, i »Borgervennen« for 1799—1800 og i Rugaards »Fremragende danske Bønder«, efter hvilke her gives et kort Udtog, da jeg ellers saa godt som intet har fundet om ham, og i Sognet er hans Minde rent forsvundet. Han er født i Aagaard i Ørum og var en Søn af den bekendte Bonde Lars Dyrskjød, der i sit 84 Aar var Bøndernes Fører imod Svensken 1644 og faldt ved Sundby. Samme Lars skal være kommen fra Harsyssel, hvortil Slægten ellers skal være indvandret fra Ditmarsken. Peder Dyrskjød var i sin Ungdom Skriver hos forskjellige, først hos en Raadmand i Aalborg, dernæst hos en Borgmester i Kjøbenhavn, derefter i 3¹/₂ Aar hos Fru Ide Gjø til Vrejlevkloster og tilsidst i en Snes Aar Underskriver paa Aastrup. 1670 fik han (efter Tingbogen) af Jokum Pentz til Aastrup Skjøde paa 2 Huse i Sterup og 2 Huse i Svennum¹⁾. Derefter købte han

¹⁾ 1689 ses det, at Peder Dyrskjød var Ejer af en Del Steder i Jerslev Sogn, da han dette Aar paa Jerslev Herredsting fik et Tingsvidne af følgende Indhold: »Jens Sten i Vraa paa Peder Larsen Dyrskytte i Bagterp hans Vegne med Kaldsmænd bestod ved Ed og oprakte Fingre efter Loven, at de lovlig til i Dag havde indstævnet efterskrevne Peder Dyrskyttes Tjenere imod Syns Afhjæmning paa deres Fæsteboligers og Værsteders Brøstfældighed.« Fremstod de 2 Synsmænd, som afsagde, at de som udnævnte af Tinget »den 22de Maj med Jens Sten i Vraa paa Peder Lauritsen Dyrskyttes Vegne i Bagterp havde været i Jerslev Sogn og der synet følgende Boliger: Sterup, Maren Olufsdatters Hus, brøstfældig paa Tømmer, Tag og Ler

sig en Gaard i Bejstrup (ved Hjørring eller i Han Herred?). Derom skriver han i et Brev til Bisp Birkerod: »Jeg havde kjøbt en god Gaard i Bejstrup at nære mig ved den i min Alderdom, men ved slige Gjerrigheds Mennesker og Helvedes Arvinger maatte jeg skille mig ved den igjen.« Siden bosatte han sig i Jerslev Sogn i det nu nedlagte Sted Knir, men i sine sidste Leveaar boede han i Huult, hvor han døde 1707, 79 Aar gammel, kort efter at en af hans Sønner, Sten Dyrskjøt, var druknet ved at kjøre over en opsvulmet Aa. Efterat han kom til Jerslev Sogn, førte han stadig Brevvexling med Bisp Birkerod i Aalborg, der raadførte sig med ham om genealogiske og andre lærde Sager. Noget af disse Breve anføres i det følgende. Birkerod siger om ham i sin Dagbog, at han »var Selvejerbonde til sin Død«; dette kunde synes tvivlsomt, da han i et af Brevene kalder Johan Urne til Tide-
mandsholm sin Hosbond; men om han end har været Selvejer, saa har han dog vel som de fleste Bønder paa den Tid levet i trange Kaar, hvad og synes at fremgaa af hans Breve, da han klager over de svære Udgifter og over det lidet, som blev tilovers, ligesom han skriver »Middel og Formue er hos mig intet, saa jeg hverken haver Indkomst ej heller noget af Mammons Gods at bero mig ved«. I Huult, hvor han sidst boede, har han vistnok haft Opholdet hos sine Børn, da han 1701 skriver, at han har afstaaet sin Bondenæring til sine Sønner. Det er tænkeligt, at Knir da er bleven lagt under Huult, hvorfra det senere i vort Aarhundrede er udskilt i 3 smaa Steder, som nu kaldes Bolten. I Huult boede nemlig hans Søn Lars Pedersen Dyrskjøt 1694 og indtil 1728, da han var

for 12 Sldr. Dorbakken, Søren Jensens Enke, hendes Huses Brøstfældighed 4 Sldr. Jens Terkildsens i Krattet, hans Huses Brøstfældighed paa Tømmer, Tag og Ler 10 Rdlr. Svend paa Vejen, hans Huses Brøstf. paa Tømmer, Tag og Ler 10 Sldr. Morten Lauritsen i Huult, hans Huses Brøstfældighed inde og ude paa Tømmer, Tag, Ler, Fjæl og Planker taxeret til 74 Rdlr. 5 $\frac{1}{2}$ 4 $\frac{1}{2}$. Kristen Nielsen i Sigaard, hans Huses Brøstfældighed med Tømmer, Tag og Ler 10 Rdlr., det afhjemled de for et fuldt Syn. — Samme Aar havde Peder Dyrskjøt de her nævnte »Tjenere« indstævnet for Landgilde, nogle for flere Aars Rest. — Han kaldes her Peder Dyrskytte af Bagterp; mon ikke »Bejstrup«, som findes i de ovenfor anførte Skrifter, er en Fejlæsning for Bagterp?

flyttet til Ovstrup. En anden af hans Sønner hed Frederik, og en Datter Birgitte, der blev gift til Nørgaard i Sterup, men døde i Svennum 1750, 76 Aar gammel. Ovennævnte Lars havde flere Børn, saa det er tænkeligt, at Slægten endnu er til. Peder Dyrskjøet er visselig et Særsyn for sin Tid, da han som Bonde saa flittig syslede med Pen og Bog, hvad han vel havde faaet Sands for i sin lange Skrivertid. Det synes, at han har haft god Indsigt i alle Datidens Videnskaber, særlig i theologiske, heraldiske og historiske; derfor kan man let forstaa, at han især Plagede over Præsterne, naar han ikke fandt, de havde Sands for boglig Sysse. Han skriver om dem: »Der er slet ingen af alle de Præster her i Egnen, jeg faar nogen Trøst af i sligt, uden den hæderlige Mand Frands Mikkelsen (Uggilt) i Aasted; han med sine herlige Skrifter beror mig meget vel, og ellers ingen anden, som jeg kan faa Bøger og Aviser hos; de agte mere det verdslige Mammon.« Ligeledes klager han over, at de højere Stænder »bruge deres Mammon og Indkomster til Vellyst, Pragt og ny Noders Hoffart, det tager Bønder Exempel efter, i det Sted de samtlige skulde kjøbe og tilhandle sig Bøger«. Dog lader det til, at enkelte af Adelen, som Johan Urne, Erik Krabbe og Kirstine Bek til Vraa, have sat Pris paa hans Virksomhed og været hans Velyndere. I sine sidste Aar har han været meget svagelig, hvorom han skriver 1699: »Nu gaar jeg i mit 70 Aar og tror jeg ikke, jeg ret længe skal staa den Svaghed ud, som mig daglig tilfalder, og havde der ikke været Bøger og Skrifter, som jeg har høft Beroligelse i, da havde jeg for længe siden været afgangen.« Rørende er det at læse et af hans Breve fra 1702, efter at han havde besøgt Bispen i Jerslev Præstegaard, hvor han fik sig en Rus; derom skriver han: »Og om Aftenen blev jeg drukken, for jeg er gammel og vag og kan kun lidet Drikke taale. Alligevel var jeg om Morgenen tidlig oppe og vilde have opvartet Eders Velbaarenhed (Bispen), men Rusen var ikke slet af Hovedet, og som jeg tog min Kjæp, thi jeg kan ikke vel gaa uden ved Kjæp, da faldt jeg mod Døren og slog mig ilde i Panden et stort Hul, saa der flød Blod i Ansigtet, saa maatte jeg strax til Sengs igjen, og før jeg vidste det, var Eders Velb. borte. Saa kom Hr. Herrvik Klein ind til mig og trøstede mig, og jeg kom ind i Stuen med ham igjen og siden i hans Biblio-

thek, hvor jeg fik adskilligt at bero mig med og derved blev frisk igjen.«

Om *Ulve* fortælles følgende: Der findes en Ulvegrav vest for Jerslev og en sydvest for. For omtr. 50 Aar siden vare de 5 Alen dybe. Til den ene knytter sig det Sagn, som ellers er stødfæstet saa mange Steder, nemlig om Kjællingen og Ulven, der begge vilde stjæle Gaasen, men dumpede ned i Graven til hinanden. Jerslev Bymænd havde en Gang ved Klappjagt drevet en Ulv ud paa en Landtunge imellem to Gunger (Moradser) imellem Jerslev og Svennum; men i den ene Gunge sad et Øg i Bløde, dog Ulven havde alligevel saameget Mod, at han sprang paa Øget og sønderrev Halsen paa det. En Mand fra Kirkholt gik en Aften til Ovstrup for at laane et Bryggekar; han var væbnet med en Økse. Paa Hjemvejen gik han igjennem Lunderbakken, som den Gang var Skov; men her mødte ham en Ulv. Han satte sig da ned under Karret. Ulven søgte først at skrabe Karret itu, og da det ikke lykkedes, vilde han grave sig ind under det; men da han kom saa vidt, at han stak den ene Fod ind, huggede Manden den af; da løb Ulven sin Vej, og Manden var frelst.

Disse Efterretninger om Jerslev Sogn har jeg samlet og uddraget af forskjellige Samlinger i Gehejmearkivet, Matriklen fra 1662 og Lensregnskaber i Kongerigets Arkiv, Jerslev Herreds Tingbøger, Ældste D. Arkiv Registr. o. fl. Sagn og mundtlige Beretninger skyldes mest forhenværende Rigsdagsmand Knud Peter Larsen i Jerslev.

Et Bidrag til Niels Ebbesens Historie.

Af Høiesteretssagfører Bagger.

Af de i Beckers Ældste Danske Arkivregistraturer II. 234—44 nævnte Dokumenter vil det sees, at der angaaende Fiskeriet navnlig i Sønderaa (nu Laastrup Aa eller et af denne Aas daværende Udløb i »den lille Veile«) har existeret et »Brev« fra 1392 — hvilket ogsaa findes i en Vidisse af 1446 sammesteds —, formeentlig udstedt af »ffru Kirstine, Niels Sebbesens effther leuerske« og Medarvinger, og at der om dette Fiskeri er i den sidste Halvdeel af det 15de Aarhundrede først en langvarig Strid mellem Bispestolen i Viborg, der eiede Lynderupgaard i Rinds Herred, og en Ridder ved Navn Jens Madsen, der var Eier af Visborggaard. Under den nævnte Strid har Hr. Jens Madsen i Aaret 1483 erhvervet følgende, saavidt vides ikke tidligere trykte Tingsvidne, hvori en Lavhævd af 1477:

Alle men, thette breff see heller høre læses, hielse wi erik perssøn, tinghører oppa ryntzherretz tingh, jøren Kromppen, tygi jenssøn, jep henriksøn, anders twnbær, ennerth laurissøn, law Koldhsøn, cristen grøn, twena i hwamme elbek, jens nielsøn i reystrup, som weppnere ære, Koldh perssøn i møllegardh, nis pouelsøn i Klowtrup, michel eriksøn, per erikssøn, jes mortensøn i alestrup, wogn nielsøn, jes laurissøn vti ebdrup, tammes eriksøn, michel laurissøn oc nis gladh i bølligh Kerligh meth gudh, ath aar æfter gutz byrdh Medlxxx 3^othen mandagh næsth æfter Dominicam palmarum wor skykket for oss oc mange flere danemen, som then dagh tinghet søkte,

hederligh oc welbyrdiegh man her jens matsøn ridder til wes borgh, huilken ther loffligh esket oc fik eth fulth oc alth standen things witne aff xxiiij loffaste dane men, som wore jes mortenssøn, jens nielsøn i reystrup, twno i twamme, michel eriksøn, per eriksøn, tammes eriksøn i gulagher, tammes i holmgardh, anders nielsøn i wlborgh, jes laurissøn i obdrup, byørn i kletrup, jes Knudsøn i borop, jes agisøn, niels agisøn, las nielsøn i biwstrup, nis jebssøn i bølligh, owe i fieldhsø, Knudh jenssøn i borup, jes eriksøn i skalss, per laurissøn i hærsom, jes palnsøn i trouelstrup, nis wndh ibidem, nis fwrbo vti vesterriiss, anders laurissøn wgelriis oc las ploffman, These forscreffne xxiiij danne men endreketligh wnne oc sagde vppa theris gode tro och sanne, ath the sage och hørde her innen alle fyre stokke, thet jens nielsøn aff østrup taleth paa syndher aa, som ligger offuen widh lylle wedble, Tha kom for^{de} her jens matsøn her til thingi och sagde, thet sønder aa wor hans rette eydom och haffde fonget henne æffter sin fad'ier oc foreldhre och bødh sin laffhæd'h til iij samfaldh tingh oc worth hær funnen til laffbædh aff fogden och herretzmen æffter loffuen, Och then fredagh næsth æffter Diem vicitacionis marie aar æffter gutz byrdh Mcdlxxseptimo tha gjorde han sin laffhæffdh meth riddermentz men och jord'heggher bøndher Oc inworde for^{de} syader aa meth fiske gard'h, aan upp oc nedher, som han haffuer i for^{de} synder aa och alth for^{de} syader aass rette tilhørlisse, som hans fad'ier och foreld're haffde ihæffdh och wære for hanum oc han æffter them, som hans opne breff wdhuiser, som werduge fad'ier, broder jeip, biscop i wiborgh, hwes siel gudh nade, hawer giffuet niels jebbissøn vppa for^{de} synderaa och fiskerij, thet worde for^{de} her jens matsøn for sin rette eydom, och ængen ath haffue ther deel vti wdhen han oc hans rette arwinge, och wore hans loffhørynge her innen alle iiij stokke, som wor cristen grøn och nis gladh i bølligh, och sagde hanum loff aff hende och mælte hans loff with makth saa lenge til hon feldes, som loffuen wdhuiser, Oc ængen hørde wi her til tinghi oppa then tiidh, ther talet heller Kærde vppa for^{de} synderaa heller nogen hennes tilhørelse, w'ien hwath trætte och tale jens nielsøn oc for^{de} her jens matsøn haffde sammen om for^{de} aa. Jtem wane oc for^{de} xxiiij dane men ath the haffde nærwærendes hoss wæreth, seeth och skodh then bek, som løbber synder widh for^{de} synderaa,

then bek kan ikky hyndhre synderaa hennes rette lob, thet ær een frebek oc ær wdhsborn meth handh, oc ey wi kunne fynne heller see i then bek stegh heller pæle heller nogre sandh jertegn, ath ther haffuer wæreth fiskegarde af ariltz-tiidh. In cujus rei testimonium sigilla nostra præsentibus sunt appensa. Datum anno, Die loco, quibus vt supra etc.

Jeg oplyser, at Jens Madsen, der nævnes som Væbner 1460—76, som Ridder 1478—83 (Becker l. c. pag 485), var af den Familie Munk, der i Vaabnet førte en Sølvbjælke belagt med en grøn Viinranke i blaa Feldt (Adelslex. II. 31). Det fremgaaer ikke med tilstrækkelig Tydelighed af dette Dokument¹⁾, om Jens Madsen Munk nedstammede fra den i samme ommeldte Niels Jebbissøn eller ikke; men derimod tør det betragtes som aldeles sikkert, at det »opne breff«, som er givet den Sidstnævnte paa Fiskeriet qu., netop er udstædt af »werduge fadher broder jeip« (o: Jacob Moltke), medens denne var Biskop i Viborg. I denne Egenskab nævnes han, saavidt jeg veed, første Gang d. 6te Juli 1372 (Suhm XIII. 710) — hans nærmeste Formand Biskop Peder nævnes sidste Gang d. 15de Novbr. 1371 —, saa at Gavemodtageren Niels Jebbissøn altsaa maa have levet længe efter d. 2den Novbr. 1340 eller 1342 (den bekjendte Niels Ebbesens Dødsdag og Dødsaar). Jeg formoder, at det er denne Mands Enke, Fru Kirstine, som tilligemed sine Børn²⁾ nævnes i Dokumentet af 1392 hos Becker l. c. pag. 244, og at dette Dokument er identisk med Originalen til den af Hammerich: Danmark i Valdemarernes Tid II. 184—85 omtalte Oversættelse, der i Afskrift har været tilstede i det antikvarisk-topographiske Arkiv jfr. Sv. Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser III. pag. 493 (hvor det dog urigtig formodes, at dette Dokument ikke angaaer nogen Niels Ebbesen). Det er neppe af Betydning, at Aarstallet i Oversættelsen er et andet, nemlig 1390, ligesaa lidt som at Indholdet, saaledes som det refereres i Arkivets Protokol for 1847³⁾, er noget forskjelligt fra Indholdet af

¹⁾ der nu tilhører Proprietair Kjeldsen til Lynderupgaard.

²⁾ »brodher« kan gaae paa Biskoppen (»broder jeip«), hvorved bemærkes, at det nedenfor ommeldte Excerpt kun taler om hende og hendes 2 Sønner, ikke om nogen Broder.

³⁾ »Afskrift af en Række Retsakter angaaende Fiskeretten i lille Vedel-Aa

Dokumentet, saaledes som det gjengives i Vidissen af 1446 (Becker l. c. pag. 234). Forsaavidt »Excerptet« nævner Domkapitlet sammen med Biskoppen (jfr. Ursin: Stiftsstadens Viborg pag. 169, hvor det siges, at Domkapitlet afstod til »en Niels Ebbesens Enke« Fiskerettigheden i lille Vedel Aa), kunde dette maaskoe finde sin Forklaring deri, at Capitlet for sit Vedkommende har tiltraadt den iforveien af Biskop Ib for Bispestolens Vedkommende til Niels Jebbissøn skete Overdragelse af den nævnte Fiskeret¹⁾.

Dette Sidste er jo iøvrigt af liden Betydning; men det foran Oplyste turde bevise, at den bekjendte Niels Ebbesen eller Jeppesen (i de latinske Krøniker sædvanlig kaldet Nicolaus Ebbosson eller Ebbessen eller Jepson) ikke kan være identisk med den »Niels Jebbissøn«, der havde en Fiskerettighed i Lille-Veile Aa (Sønderaa) i Nærheden af Roum Sogn, og at der ikke er mindste Grund til at henføre Førstnævnte til Gaarden Nørreriis i nævnte Sogn. Jeg skal forøvrigt ikke forsøge at besvare det Spørgsmaal, hvor den Mand boede, der maa betragtes som Hovedmanden for de jydsk Adelsmænd, der i 1340 indsaae, at Grev Geerts Drab maatte gaae Haand i Haand med Junker Valdemars Hjemkaldelse fra Tyskland og danne Indledningen til Rigets Gjenoprettelse²⁾ — jeg bortseer her fra det ikke Usandsynlige i, at Handlingens Hovedmotiv har været at hævne en privat Forurettelse —; men forsaavidt man mener at kunne lægge Vægt paa, at en Kæmpe-

eller Sønder-Aa ved Laastrup i Rinds Herred; det ældste af disse er en dansk Oversættelse og — som det synes — Excerpt af et latinsk Brev, udstædt 1390 af Niels Ebbesens Efterleverske Fru Kirstine og hans Sønnen Jens og Christen, at de af Biskop Ib og Viborg Capitel have erholdt denne Fiskerettighed ved venskabelig Overenskomst efter sandru Mænds Randsagelse.«

1) Dette Forsøg til Forklaring af, at Domkapitlet nævnes tilligemed Biskoppen, er overflødig, da Kapitlet havde en Medbestemmelsesret over Bispegodset (se Helveg: »De danske Domkapitler«, S. 72). Dette har Ursin ikke vidst eller erindret og har derfor antaget, at Biskoppen og Domkapitlet havde hver sin særskilte Ret at afstå, skjønt han samtidig siger, at Kapitlet i Virkeligheden ingen Ret ejede i dette Fiskeri.
Red.

2) A. D. Jørgensen i »For Idee og Virkelighed« 1869 pag. 371 ff.

vise i saa Henseende nævner Norins-rijs og en Krønike (S. R. D. I. 304) Noreng-rise, skal det indrømmes, at hans Bopæl herefter sandsynligviis er at søge i Folby Sogn i Sabro Herred.

Sluttelig bemærker jeg, at det jo paa Grund af Tidsforskjellen er givet, at foranstaaende Dokuments Niels Jebbisson heller ikke er identisk med den i Danske Magazin III. Række V. 86—88 ommeldte Nicolaus Ebbyson, medens det er uvist og iøvrigt uden al Betydning, hvem den Nicolaus Ebbyson er, der nævnes i et Tingsvidne af 22 Marts 1338 (Suhm XII. 293).

Om Bygningsforholdene i Salling,

navnlig i ældre Tid.

Af H. C. Strandgaard.

Ved at læse Stykket »Fra Vester-Jylland« af Pastor H. F. Føjlberg i »Fra alle Lande« (2det og følgende Hefter 1882) ser jeg (Side 123), at han, der dog har omfattende Kjendskab til Forholdene i Syd- og Vestjylland, aldrig har seet et af de gamle jydsk Aashuse. Jeg antager derfor, at de maa være sjældne og at efterstaaende ikke vil være uden Interesse.

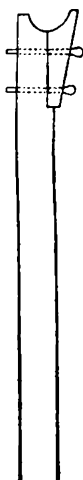
De fleste Huse her paa Egnen opførtes nemlig som *Aashuse* eller *Sulehuse* indtil for en 40—50 Aar siden, og der findes derfor endnu enkelte gamle Huse af denne Bygningsmaade. Det særegne ved Indretningen af Tømmerværket i dem var, at der var en Række af Støtter langs hen midt i Huset, som bare Tagværket og kaldtes Suler. Paa den øverste Ende af disse Suler lagdes et Stykke Tømmer, ligeledes langs hen i det øverste af Huset; dette Tømmer kaldtes Aasen, og over den hængtes Spartræerne.

Naar et saadant Hus rejstes, saa opsattes først Sideremene og Bjælkerne med de fornødne Stolper under og med foreløbig Afstivning indad i Huset. Derpaa blev rejst et Par Suler, en Længde af Aasen, hvis enkelte Stykker først vare passede til hinanden, lagdes op i Gafferne paa dem, og et Endespartræ sloges paa, for at det oprejste ikke skulde drive endelangs. For at Sulerne ikke skulde drive til Siderne, bleve de foreløbigt afstivede enten med Reb eller med Tømmer.

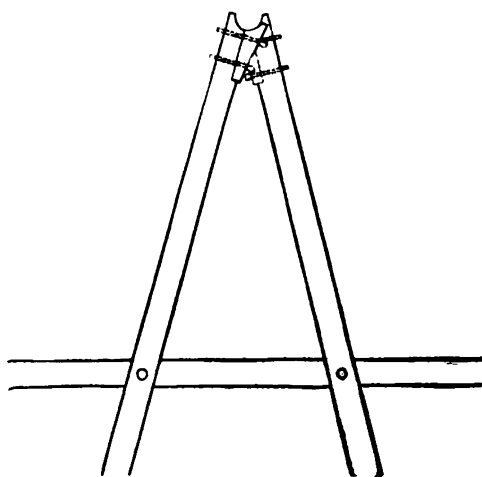
Naar det første Stykke af Aasen var lagt op, saa kravlede en Mand op derpaa og løftede Enden af det næste Stykke op ved Hjælp af Reb. Naar det sidste Stykke af Aasen var lagt op, saa opsattes et Endespartræ, der hvilede med sin øverste Ende paa Enden af Aasen og med sin nederste Ende paa Midten af Enderemmen. Spartræerne bleve skudte op paa Aasen over Endespartræet og derpaa førte til deres Plads derved, at to Mand, en paa hver Side af Huset, toge ved Enderne af dem og skubbede dem af Sted.

Naar Sulerne og Aasen vare rejste, saa var det ikke vist, at de stode nøjagtigt lige eller midt i Huset. Det blev da rettet ved Hjælp af et Par Spartræer, som anbragtes paa et Sted, hvor Sulerne stode ret, og som der saa blev sat Mærker paa ved Sideremmen. Ved at føre disse Spartræer langs hen ad Aasen og ved at sænke eller hæve Sulerne, som det behøvedes, for at Mærkerne kunde passe ved Remmen, blev hele Tømmerværket rettet af.

Sulerne vare enten stedse to og to sammen eller ogsaa en enkelt Sule hver anden Gang, hvad vel var almindeligt i Lader. Naar der var to Suler sammen, saa stode de skraat ud til Siderne, og deres nederste Ender gik nær ud til Yder-væggen, dog var gjerne en Gang af 1 Alens Brede eller saa omtrent mellem Sulens Fod og Væggen. Skraasulerne eller »Strihulerne«, som de kaldtes, stode paa en flad Syldsten,

Enkelt Sule med Klav.

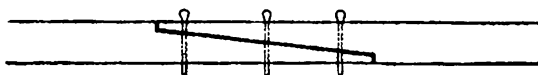

Et Par dobbelte Suler med Bjælken.

som laa højest med Yderkanten. De lodret staaende Suler stode ligeledes paa en dygtig stor Kampesten. Paa Sulernes øverste Ender blev fastslaaet et Stykke Træ, en Klav, med to Trænagler, saaledes at der dannedes et Gab eller en Gaffel til Aasen at ligge i. Sulerne stillede saaledes, at Klavene stedse vendte mod hinanden indad i Huset, naar der var dobbelte Suler. De bleve ikke kobledede eller befæstede til hinanden foroven, men bleve derimod slaaede til Bjælken med en dygtig stor Trænagle paa hvert Sted.

Afstanden mellem Sulerne var i Lader 5 à 6 Alen efter Loernes eller »Gulvenes« Brede og i Stuehuse saaledes, at de kunde træffe i Skillerummene. Dog bleve de i Beboelseslejligheder vistnok ofte afskaarne og satte paa Loftet eller Bjælkerne. Afstanden mellem de nederste Ender af hvert Par Suler rettede sig efter Husets Vide eller Brede.

Aasen var gjerne det sværeste Stykke Tømmer i hele Huset, med mindre der var enkelte Suler, thi da vare de ogsaa svære og undertiden af Eg. De enkelte Stykker Tømmer, hvoraf Aasen bestod, blev skarret sammen derved, at hvert efterfølgende Stykke blev lagt ovenpaa Enden af det sidst oplagte. Skarringsstedet var 1 Alen langt, eller saa omtrent, og der var to eller tre Trænagler igjennem paa hvert Sted. Aasen var ikke fæstet til Sulerne, men holdtes paa sin Plads ved dens egen og hele Tagværkets Vægt.

Spartræerne bleve ikke skaarne i hinanden foroven eller forsynede med Haandbaand, saaledes som nu; de bleve blot kobledede til hinanden med en Trænagle i Toppen. Rodenden eller den tykkeste Ende af Træet vendte stedse opad. De bleve hængte »skrævs« over Aasen og laa udenpaa Siderømmens Yderkant med deres nederste Ender, til hvilken de fæstedes med Trænagler. Som oftest gik Spartræerne langt neden for Rømmen, saa at Tagskjærpen, eller Tagets nederste Kant, gik længere ud end nu er almindeligt. Ogsaa sadde Spartræernes Ender frem under Skjærpen. Naar et Spartræ knækkedes, saa borede man Hul i et nyt passende Træ, stak det op ved Siden af det gamle, slog en Nagle i Hullet saa-

ledes, at den gik over Aasen og kunde bære Spartræet. I nogle Huse var slaaget Knægte, eller trekantede Stykker Træ, paa Spartræernes Underside ved Remmen, saaledes at Spartræet derved kom til at hvile paa Remmen.

Lægtingen foregik paa samme Maade som endnu, kun bleve Lægterne, der den Gang bestode af kortere Træstykker, fæstede til Spartræerne med Trænagler, og man havde da en særegen Slags korte Navr til at bore med ved den Lejlighed, som kaldtes »Latnawr«.

Enderne paa Husenes Tage vare vistnok altid skraa helt ned i ældre Tid. Der blev derfor paa Hjørnerne sat Hjørnesparrer, og paa Siderne af dem blev slaaget »Blejninger«, eller kortere Stykker Spartræer, en Sideblejning paa Siden af Huset og en Endeblejning paa Enden af samme. Skraaningen af Taget var ligesaa stor paa Enden af Huset som paa Siden, om ikke større.

Gavle brugtes vist ikke i ældre Tid. Først begyndte man med en ganske lille Lem i Taget paa Enden af Stuehuse, og der findes enkelte Huse endnu med saadanne Lemme; saa kom den lave Gavl med Lem paa Midten og to smaa Ruder ved Siderne. Lodrette Gavle helt til Spidsen ere først fremkomne paa Bønderbygninger i de allersenede Aar.

Tækningen af Huse foregaaer vistnok endnu paa samme Maade som i ældre Tid, kun at man lægger et bedre og tykkere Lag end forhen. Man tækker helst med Rugtag og syer Taget paa med Simer af Havretag. Først lægger man »æ Underbuind« af Skjærpen, der oven paa den egentlige Skjærp, og der syes begge Gange om samme Lægte, der kaldes »æ Skjærplat«. Naar man tækker paa nordre Side af et Hus f. E., saa begyndes fra vestre Ende, og Tækkemanden hviler under Arbejdet mest paa venstre Side og bruger Tækkeskovlen, »æ Liegibræt«, hvormed Taget glattes, med højre Haand. Taget syes paa med en c. 1 Alen lang Naal, og der skal en til at »sy for Tækki« for inden, hvilket bestaaer i at trække Naalen med Simerne til sig og atter stikke den ud. Denne sidste »strøer« tillige, det vil sige: lægger eller stikker et Lag Tag smukt op forinden og ovenfor hvad der er syet fast.

Naar Huset var rejst og tækket, blev først *syldet* og *sat Stolper og Vægge*. De Stolper, hvorpaa Huset var rejst, vare i Regelen blot foreløbige og vare maaske stillede paa en løse-

lig henlagt Sten eller en Træklods. De skulde nu sættes om og Syldstenene under dem »stødes efter«, saa at de kunde staa fast, ligesom ogsaa Stolpernes Antal skulde forøges. Til Syld brugtes store ukløvede Kampesten, der ofte sadde indtil en Alen op over Jorden. Væggene bleve slaaede op af æltet Ler og sattes gjerne op i tre Hold. Først opsatte man dem indtil 1 Alens Højde; nogle Dage efter, naar den første Del var nogenlunde tørret, opsattes atter et Lag af lignende Højde. Tredie Gang bleve Væggene helt opførte; men naar de vare tørrede, saa skulde der klines efter baade foruden og forinden. Der brugtes ikke Stave eller Fletværk i Væggene. Tykkelsen var størst for neden og var der en 10—12 Tommer. — En saadan Lervæg kunde staa i mange Aar og modstod i Grunden Fugt bedre end grundmurede Vægge.

Mønningen var stødse af Møntørv. Huse, der vende i Øst og Vest, mønnes fra østre Ende, thi saa ligge Tørvene bedst for Vestenstormen, som her gjerne er den stærkeste. Paa Enderne oplægges halvcirkelformede Tørv, som befæstes til Taget med Pinde, og ligeledes stikkes ofte Pinde i Enderne af Møntørvene paa de mest udsatte Steder.

Aabningen mellem Taget og Væggen, der især fremkom ved, at Spartræerne laa uden paa Sideremmen, tættedes med Ler, der klinedes ind ovenpaa Remmen og kaldtes *æ Ow'spor*.

De gamle Aashuse stode særdeles godt mod Storm. Dette kom ikke blot af, at de vare lave, men var fornømmelig begrundet deri, at Tagværket i dem ved Sulerne var afstivet lige fra det øverste af.

Skillerummene i Husene bleve ogsaa klinede op af Ler i ældre Tid ligesom Ydervæggene, ligeledes Skorstenen og Ovnene.

Skorstenen gik ikke helt op, men kun lidt over Loftet. Røgen trak da ud af en »Lyre« eller Aabning i Taget. Lyren kom, rimeligvis nærmere mod vor Tid, til at bestaa af en firkantet Ramme af Træ, hvorover var et ligeledes firkantet, hvælvet Laag, der var hævet nogle Tommer op der fra og hvilede paa 4 smaa Stolper i Hjørnerne. Laaget tættede for Regn, og Røgen kunde trække ud derunder.

Bagerovnen dannedes paa følgende Maade: Man lavede en Form af Hedetørv, eftersom man vilde have dens Størrelse og Højde, derover klinede man Ovnene op, og naar Leret var nogenlunde tørret, saa stak man Ild i Tørvformen og lod den

brænde bort — og saa stod Ovnen færdig. »Aren« eller Bunden i den var ogsaa af Ler.

Kakkelovnen var ligeledes af Ler og med Lergryder i, de saakaldte »Pottkakeler«. Potterne vendte Aabningerne indad mod Stuen og kunde bruges til at tørre Malt i.

Gulvet i Stuehuse var vist stedse af Ler. Døre, Porte og Lemme vare slaaede sammen med Trænagler. Dørene paa Stuehuset, baade »æ Stuerdahr« og »æ Uderframmersdahr«, vare forhen som oftest skaarne midt over i en Over- og en Nederhalvdør. Vinduerne vare smaa og med Blyindfatning. Paa Loftet var liden eller ingen Lysning.

Husene vendte vistnok fornemmelig i Øst og Vest i tidligere Tid, og firkantede, sammenbyggede Gaarde vare sjældnere end nu.

Stuehusets Indretning i en Gaard var som oftest saaledes: Naar man kom ind i Forstuen, var Storstuen til den Side, som var nærmest Husets Ende. Dens Størrelse var 3 eller 4 Fag. Her var maaske en »Frehseng« til fremmede og Klædeskabe, Kister, Dragkister og andet Bohave¹⁾. Fra Forstuen var 2de Døre paa Indervæggen, en til Karlekammeret næst Storstuen og en til Loftstrappen. Undertiden var dog Opgangen til Loftet ad en Lem lige over Forstuen. Fra Forstuen var Dør til Dagligstuen, der altsaa var til modsat Side af Storstuen. I Dagligstuen var 2de Alkovesenge i den inderste Side, modsat Vinduerne. Mellem Sengene var et Skab i »Sengefjælene«. Ved Vinduerne stod et langt Bord med fast Bænk omkring ved Ydervæggen og Skammel indenfor. Fra Stuen var Dør til den ene Side til Spisekammeret, næst Karlekammeret, og til den anden Side til »æ Frammers«, Kjøkkenet. Særligt Sovekammer for Mand og Kone i Huset havde man neppe. Skorstenen var stor og vid. Fra den gik Bagerovnen ud til den Side af Huset, der var modsat Kjøkkenet. Fra Kjøkkenet var atter Dør til Bryggerset eller »æ Uderframmers«. Her stod Grubekjedelen op til Skillerummet mellem Kjøkkenet og Bryggerset, men Ildstedet dertil var i Kjøkkenet, hvorfra ogsaa ilededes i Kakkelovnen. I Uder-

¹⁾ Paa Fur var tidligere et eller to Kammere indenfor Storstuen, som kaldtes »æ Buhr«.

frammerset stod Tørvene op mod Enden af Huset, og der var intet Skillerum for dem. Fra Kjedelen hen til Yderdøren var en smal, brolagt Gang. Over Tørvene eller maaske ind over Ovnene havde Hønsene deres »Raaind« eller Stang til at sidde i Række paa.

I Boelssteder eller mindre Hjem falder Karlekammeret bort, og Storstuen indskrænkes til et mindre Rum eller undværes ganske.

I Laderne var ikke Kjørsel hverken langs eller tværs igjennem, saaledes som nu er almindeligt. Der var Lohuller paa Husets udvendige Side, hvorigjennem man kom Tvillingerne ind, efter at Læssene vare væltede af op til.

De øvrige Udhuse, »Stald« til Hestene og »Nøss« til Fækreaturene, vare mindre og tarveligere end nu, da man gjerne har hver af dem i et Fløjhus for sig.

Sagn fra Mors.

Meddelt af Maler Frode Rambusch i Øster Assels.

Det er en gammel Tradition blandt Almuen på Morsø, at »Mors« på Oldnordisk skulde betyde »Dødens Land«. Dette er jo imidlertid ikke Tilfældet, men hidrører fra en Forveksling med Latin. Øen skulde have fået dette Navn, fordi dødsdømte Forbrydere fra de omkringliggende Landsdele bleve landsatte på en af de syv Øer, som nu tilsammen udgjøre Mors, for der at blive sønderrevne af de mange vilde Dyr eller omkomme af Hunger. Det gamle Digt »Morslandsvise«, af hvilket Størstedelen var en Beskrivelse over Øens daværende Herremænd og Præster, er nok desværre på et Par Vers nær gået til Grunde. Øens Bebyggelse omtales i de to nedenstående Vers af Visen, hvis Omkvæd var »Mens Morsland stander i Blomster«.

Det hændte sig på den samme Tid,
 At en Smed fra Fur skulde komme did;
 Fordi han havde forbrudt sit Liv,
 Skulde han derovre bliv'.
 Mens Morsland stander i Blomster.

Den første Gård på Mors skal efter Sigende have været Østergård i Bjärup. Den blev bygget af Smeden fra Fur. Herom hedder det i Visen:

Da kom der en Smed fra Furland,
 Han tog sit Hoved vel våre.

Han satte der fluks den Skov i Brand
 Og byggede Byen Bjære (Bjårup),
 Og Bjørnen brummed og Ulven skreg,
 De vare ej vante til sådan Leg;
 Men måtte for Ilden fare.

Der fortælles, at da Furboerne vilde landsætte denne dødsdømte Smed på det ubeboede Mors-Land, bad hans Kone om Tilladelse til at følge sin Mand i Døden; dette blev hende tilstået; men såsnart deres Bevogtere havde sat dem i Land og derefter sejlede bort, fremtog hun en Brand, hun havde skjult hos sig, og antændte ved sin Mands Hjælp et Bål, hvorved det lykkedes dem at bortskræmme de mange Bjørne, efter hvilke Stedet senere fik Navnet Bjørndrup.

Smeden og hans Kone ernærede sig, som de bedst kunde, ved Frugter og mindre Dyr; men ret længe bleve de ikke ene; thi Folk fra Salling, Fur og Thy vedblev i god Tro at landsætte deres Forbrydere på Morsø, hvor disse med Glæde bleve modtagne af Smedefamilien; skjönt Antallet af disse Nybyggere hurtig tiltog, vogtede de sig dog længe for at røbe deres Tilværelse.

I den »Beskrivelse over Øen Mors«, som blev udgivet 1811 af Provst Schade, oplyser han ifølge »Pontoppidans danske Atlas«, at Øens Navn fordem blev skrevet »Marey« eller »Marsej«; da Mar betyder en Hest, og der endnu på Øen findes adskillige Navne som for Eksempel Marhøj, Marbjærg og Marholm, kunde Navnet sandsynligst have sin Oprindelse af, at Øen, før den ret blev bebygget, kan have været benyttet til vilde Heste og Stutterier.

En Gang i gamle Dage, da Landet var delt mellem en Mængde Underkonger, skal der have hersket hele 3 Konger på Morsø. Den ene boede på Gammellund, den anden på Højris og den tredje på Ullerup, hvilken sidste i lang Tid førte Krig med en af Kongerne i Thy. På Fæggekliit skal der også i sin Tid have boet en Konge, efter hvem Stedet fik Navn; han skal være begravet i en Høj derved. Om Kongen på Højris fortælles der følgende: Han var i sin Ungdom en berygtet Sørøver og havde ved denne Håndtering

samlet sig mange Kostbarheder. Da han en Gang forfulgte et Kjøbmandsskib ind i en af Vigene på Morsøs Østkyst, opdagede han en lille Holm inderst i Vigen. Da Stedet var meget utilgængeligt på Grund af de moradsagtige Bredder og lå godt skjult bag de omkringliggende Bakker, besluttede han der at bygge en fast Borg, til hvis Opførelse han anvendte hele sin Formue. Borgen var 3 Etager høj og efter den Tids Fordringer meget prægtig; men da Landets Overkonge hørte Tale om denne stolte Bygning, antog han det for en Fornærmelse imod sig, da hans egen Borg kun var 2 Stokværk høj; han indstævnedes Underkongen på Højris til at møde hos sig, og da han udeblev, dømte han ham til at lide Døden ved at kysse »den blå Jomfru«. Dette var en automatisk Hensættelsesmaskine af Udseende som en Kvinde; den stod på en Forhøjning, hvortil 3 Trappetrin førte op, og var indrettet således, at når man betrædte det første Trin, smilede Billedet; betrædte man det andet, udbredte det Armene, og når man satte Foden på det tredje Trin, hug det Armene, som vare besatte med Knive, sammen. Overkongen sendte en Del bevæbnede Mænd til Højris for at ødelægge Gården og medbringe dens Ejer død eller levende. Herman (således hed Underkongen på Højris) formåede dem dog til at skåne Borgen ved højtidelig at love efter en bestemt Tid frivillig at indfinde sig hos Overkongen for at underkaste sig dennes Dom. Han holdt dog ikke Ord, men skjulte sig i et ganske lille Kammer, som hans Søster, der var hans Husholder, havde fået indrettet i en af de tykke Mure; Rummet var ikke større, end at der netop var Plads til en Stenstol og et Stenbord. Søsteren foregav for Overkongen, at Herman for længe siden var afrejst, og når han ikke var mødt til den bestemte Tid, måtte han være omkommen på Vejen. I dette snævre Rum holdt Herman sig skjult om Dagen i flere År; når Folk om Natten så ham vandre omkring på Gården, troede de, det var hans Gjenfærd. Da han døde, blev han begravet i det efter ham opkaldte »Hermansbjærget« i Højris Skov.

Da en senere Ejer af Højris en Gang skulde drage i Krig, betroede han sin Familie og al sin Ejendom til en nærboende Adelsmands Varetægt; men i hans Fraværelse

benyttede denne sig paa den sletteste Måde af sin Magt, han bortødslede alle de rede Penge, forførte Borgfruen og krænkedede Datteren. Da Borgherren vendte hjem, flygtede den unge Adelsmand, men blev fanget af Borgherrens bevæbnede Karle og i en sort Karet bragt til Højris, hvor han blev druknet i Graven. Borgfruen blev hentet fra det Havehus, som hun beboede, og til Straf for sin Utroskab indmuret i en af Vinduespillerne i Riddersalen. Hendes Gjenfærd blev siden ofte set gå igjennem Haven op imod Huset grædende og vridende sine Hænder. Ligeledes sås en bestemt Nat om Efteråret den sorte Karet Klokken 11 kjøre ind i Borggården. Vognen blev trukket af 4 sorte Heste, og på Bukken sad 2 sorte Karle; den blev holdende stille i Porten; men såsnart nogen tiltalte dem, foer Vognen rullende ud af Gården.

Fra den dybe Kjælder under Forbygningen siges der at gå en Løngang, som skal udmunde på Bakken nord for Gården, hvor der ses en traktformig Fordybning med nogle store Kampesten i Bunden. Et Sagn fortæller, at Højris en Gang var et Nonnekloster, og at Munkene på Dueholm havde indrettet en Løngang, ad hvilken de usete kunde aflægge Nonnerne Besøg. I Kjælderen på Dueholm findes et tilmuret Rum, hvor i gamle Dage en Mand skal være bleven indmuret. I »Morslandsvisen« omtales Dueholms Ejer således:

På Dueholm bor velbyrdig Jens Krag,
 Som alle Folk monne så vel behag'.
 Ingen af hans Bønder lider Nød,
 Han giver dem alle Øl og Brød.

I et tilmuret Rum i Kjælderen under Højris blev for en Del År siden fundet Skelettet af en Arm lænket til Muren. Under Laden findes der også Gange og Kjældere, som skulle have været benyttede til Fængsel for Bønder, der havde pådraget sig deres Herres Unåde. I den gamle Forbygning på Højris, hvilken 1876 for største Delen ombyggedes, fandtes et Gjæstekammer ved Siden af Riddersalen, om hvilket det hed sig, at Spøgeriet der var så stærkt, at det næsten var umuligt

at overnatte der. Der fortælles, at ud på Natten begyndte det at pusle rundt omkring, Døren til Kamret blev uophørlig lukket op og i, og inde fra Riddersalen lød der højrostedede Stemmer og Klirren af Sporer. En Gang skulde en Murer efter eget Ønske være kommen til at overnatte her; om Natten så han en hvid Skikkelse komme ind, bøje sig over Sengen, betragte ham nøje og derefter igjen fjærne sig med langsomme sløbende Trin. Mureren stod op og fulgte efter, Spøgelset standsede ved Enden af Korridoren, og her så han det stikke en Kniv ind i en Røvne i Panelet, hvorefter der åbnede sig en skjult Dør, som viste et hemmeligt Skab; da han havde set dette, gik han igjen tilbage til sit Kammer, og næste Morgen fortalte han til Herremanden, hvad han om Natten havde set, hvorefter denne lod Væggen undersøge og fandt det hemmelige Skab, som blandt andet indeholdt en til-dækket Tallerken, hvis Indhold forblev ubekjendt; men samme Dag, Herremanden lod dette Skab åbne, udbrød der smitsom Sygdom på Gården både blandt Mennesker og Dyr, og den standsede først, da Skabet blev tilmuret. Der fortælles, at så tidt en senere Ejer af Gården har ladet Skabet åbne, har en udbrydende Sygdom hurtig nødt ham til at lade det lukke.

Da Kristendommen blev så stærk på Mors, at Nisser, Trolde, Ellefolk og Dværge måtte flytte bort, lode de sig først færge over til Agerø og derfra til Thy; de vare da så talrige, at over Halvdelen af Agerø var aldeles skjult af dem. Dvær-gene vare alle meget små, men svære og iførte sorte snævre Klæder, havde en rød Hue på Hovedet og bare alle en Ham-mer i den venstre Hånd. Andre fortælle, at de lode sig færge over ved Sallingsund uden at lade sig se af Færgemanden. Det var dog ikke alle de underjordiske, der toge bort; thi siden mærkede man ofte deres Tilstedeværelse, blandt andet ved alle de Puds, som »æ bette Nis« spillede Folkene i de Gårde, hvor den holdt til. Der fortælles, at Nisserne fra Movtrup og Blidstrup, der vilde stjæle Hø fra hinanden, en Aften sås kæmpende sig tildøde; de havde ved denne Løjlig-hed taget Skikkelse af 2 gloende Hjul. En Gang, da Nisserne i Kongensgård i Vester-Assels vare blevne vrede på Konen, hængte de en af Kørne; men da de senere fortrød deres

Gjærning, vadede de over Fjorden og hentede en Ko fra Thy til Erstatning for den døde. — Da Dværgene en Gang vilde stjæle af Juleøllet i Horsagergård i Vester-Assels, bleve de opdagede og flygtede, efterladende nogle Kobberpander, som Gårdens Folk tilegnede sig og senere i mange År benyttede; men da de en Nat vare blevne stående under åben Himmel, tog Dværgene dem tilbage.

Vesten for Øster-Assels By findes der i Kanten af Kjæret en lille fremspringende Jordbakke, som benævnes »Tøjnbjærre«, men hvis oprindelige Navn skal have været »Tårnbjerg«, fordi der dér i gamle Dage havde ligget en Borg med meget høje Tårne, fra hvilke Borgens Ejer, der kaldte sig Konge, holdt Udkig efter de forbi Glumstrup Vig sejllende Kjøbmandsskibe, hvilke han levede af at udplyndre. Tøjnbjerg er stejl mod Syd, hvor Landevejen løber forbi; på dette Sted kan man endnu se en lille firkantet Indskæring, som siges at have været en Havn, der var meget besøgt, dengang Kjæret var Sunde og Vige. Endnu levende Folk kan huske, at Kjæret der omkring var en Fortsættelse af den nu udtørrede Mydomvig. Sagnet fortæller, at der en Gang er strandet en engelsk Kongesøn på Tøjnbjerg, ved hvilken Lejlighed han mistede flere Kostbarheder, deriblandt et Skibsanker af purt Guld, som først skal blive fundet, når Verdens Undergang er nær. I den til Øster-Assels Skole hørende Englod, som kaldes »Guldende«, og i en Brink på Mydomgårds Mark siges der også at ligge et Guldanker.

En Gang, da Morsingboerne i lang Tid havde ført Krig indbyrdes, enedes de om at holde en Sammenkomst, hvilket gav Anledning til Fredslutning; Stedet, hvor dette skete, fik deraf Navnet Fredsø. Når det siden var Storm i disse Egne, plejede Søfolkene på Morsøs Østkyst at sige: »Lad os *fare op* og *lægge ind* til Fredsø.« Deraf opkom de to Bynavne *Fårup* og *Legind*. Byerne Øster-, Vester- og Mellem-Jølby skal have deres Navne af, at da de derværende Kjær vare sejlbare, kunde de dog kun befærdes med Joller, hvilket gav Anledning til Navnet Jolleby, som senere blev til Jølby.

En berømt Konge, som hed Thor, der efter at have underlagt sig hele Jylland bosatte sig i Thy, havde en Gang en Art Tvekamp med en Jætte. Kampen bestod i, at de kastede store Kampesten efter hinanden. Thor stod på det efter ham opkaldte Thorsbjerg ved Ørndrup og Jætten ved Dybdal ved Skyom i Thy, hvor de Sten, Thor kastede efter ham, ere opdyngede. Disse, som ere en Snes Stykker i Antal, kaldes »Glyngstene«. Det er en gammel Tradition, at Karlene fra Mors og Heltene fra Thy havde holdt en lignende Kamp. Deraf Navnene Karby og Heltborg.

Herredstinget for Sønderherred skal i forrige Tider have været afholdt på Mollerup Hede på et Sted, som kaldtes Gammelting. For Nørreherreds Vedkommende blev det holdt på den såkaldte Tinghøj norden for Tødsø. En mindre Høj ved Siden af benyttedes til Rettersted.

Et lille Stykke sønden for Fredsø Mølle findes på en Brink en temmelig stor Høj, kaldet Mjølhøj, hvilken også skal have været brugt til Rettersted. En gammel Mand fra Fredsø fortalte, at han i sin Barndom hørte Folk, der vare meget gamle, fortælle, at der i deres Ungdom tidt var Tale om en Galge, der stod eller havde stået på Mjølhøj. I Galgen hang Liget af en Kvinde, hvis lange Hår, når det flagede for Vinden, tidt om Aftenen forskrækkede de vejfarendes Heste. Den Gang så Folk også stundom de i Mjølhøj boende Dværge hente Vand i en nærliggende Dam i små Guldspande.

Ellefruerne boede i Almindelighed i Kæmpehøje eller under Hyldetræer, men færdedes også tidt inde i Huset, især i Bryggerser, hvor de ofte bleve trufne i Færd med at stjæle Øl. De beskrives som små, hvidklædte Kvinder med meget lange Bryster, som de lagde overkors og kastede tilbage over Skuldrene.

Vesterst i Vester-Assels lige over for Thissinghus findes der en Høj, som kaldes Limperhøj, om hvilken der fortælles

adskilligt, f. E. at det flere Gange er hændt, når nogen har ligget og sovet på Højen, at de ere vågnede ved at høre Hammerslag inde i Højen og have set Ellepigerne dandse. En Kone så en Gang ved Nattetide, at Dværgesmeden kjørte ind i Limperhøj på en gloende Vogn. Frygten for denne Dværgesmed har frelst Højen fra at blive pløjet. Ved at grave Kartoffelkuler i Overfladen af Limperhøj er der fundet flere Flintflækker og Stenspyd.

Ved Udtørringen af Mydom-Vig og Redsted-Vig blev der i den sidstnævnte fundet en Båd, som var udhulet af én Træstamme; den var en Alen bred og henved 6 Alen lang. Den blev solgt til Ejeren af Højris, i hvis Oldsamling den opbevares. Samme Sted fandtes flere Stenredskaber og Ben af Mennesker og Dyr. Ved Borttagning af noget Jord i Brinken lige overfor Thissinghus, på den anden Side Glumstrup-Vig, fandtes der Spor af en Køkkenmødding; endnu findes der på Stedet en stor Mængde Skaller og Flintflækker.

Sønden for Vester-Assels By lå de to nu jævnedes Høje Grimshøj og Kvindhøj, efter hvilke Grimshøjgård og Kvindhøjgård have fået Navn. Tæt sønden for Øster-Assels Kirke, umiddelbart op til Vejen, skal der have været en Høj, som kaldtes Grandhøj; men den er nu aldeles forsvunden. Det lille Stykke Jord mellem Kirken og Vejen skal i gamle Dage have været Ekserserplads for i lang Tid indkvarterede Soldater. Vesten for Øster-Assels By findes 3 nu omtrent sløjfede Høje, store og lille Kalhøj og Gåsvighøj, efter hvilke 2 der-værende Gårde have fået Navn. Da Vejrmøllen ved Maria-lund blev bygget på en Høj, kaldet Tofthøj, fandtes der en Urne fyldt med Aske og Ben og en Bronsedolk. Sønden for Ø.-Assels By fandtes blandt andre Tohøj og Lyshøj og Østen for store og lille Stagehøj og Ejsthøj. Alle disse Høje ere nu mer eller mindre udjævnede, da de i flere År have været pløjede. I Ejsthøj skal der for mange År siden have været fundet nogle Oldsager af Bronse, hvilke bleve ødelagte af Finderen. På Marken øster for Mydomgård blev der ved at pløje for 10 År siden fundet en Guldmønt, hvilken efter at

være indsendt til Kjøbenhavn blev erklæret for en pavelig Dukat fra det tolvte Århundrede; den betaltes med 9 Kroner. På den til Hovedgården Movtrup hørende Mark findes 4 Høje, af hvilke en er pløjet og de 3 lyngbegroede. I den ene af Højene hedder det sig, at der skal bo en Dværge-Spillemand, som stundom skal være hørt spille på Harpe. I den anden skal der bo en Dværge-Smed, som undertiden om Natten smedede så stærkt, at det gnistrede ud af Højen; de 2 andre Høje beboedes også af Dværge.

Troen på Havfruer er ikke endnu ganske forsvunden; disse underfulde Væsener, halv Menneske og halv Fisk, skulle ofte have advaret Fiskere for forestående Uvejr. Når Havfolkene færdedes uden for deres Boliger, vare de altid iførte Sælhundebælge.

Om Voldpladsen Gammelvold, som ligger lidt sønden for Vejerslevgård, fortælle Egnens Beboere, at der en Gang har stået en stor Borg, hvis Ejer var en meget frygtet Sørøver; Kjæret var den Gang klart Vand, så han kunde sejle lige fra den dybe Grav omkring Voldpladsen og helt ud i Limfjorden. Formedelst hans Ugudelighed sank Borgen til sidst i Jorden, hvorefter Dværgene toge Bolig i Voldpladsen og i Kjærhøje på den anden Side af Kjæret. I forrige Tider bleve de ofte set kjøre over Kjæret i små Slæder for at besøge hinanden. Ved Kvalstedgård i Sindbjerg findes en lille kjæragtig Løvning, som kaldes Kvalsted; her siges også at have stået en Gård, som sank i Jorden, da dens Ejer gik så vidt i sin Ugudelighed, at han vilde tvinge Præsten til at give et Svin Sakramentet; Præsten undflyede og nedkaldte Himlens Straf over Gården og alt, hvad der var i den, hvorefter Gården begyndte at ryste og sank; men straks efter dukkede en Stol op, på hvilken den af Præsten forglemte Bibel lå; så snart han havde taget Bogen, sank Stolen igjen ned i den Dam, der havde dannet sig på Gårdens Plads.

I Kanten af et Kjær i Dragstrup findes en temmelig stor, men flad Voldplads, som kaldes Kobbervold. På Nordsiden

og lidt af Øst- og Vestsiden er den omgivet af det side Kjør, som efter Voldpladsen benævnes Kobberkjær. Størstedelen af Øst- og Vestsiden samt Sydsiden er adskilt fra Brinken ved en Grav, som på det smalleste Sted kun er 5—6 Alen bred, men i Kjærkanten har omtrent den dobbelte Brede. Der findes kun svage Spor af Brystværn, indenfor hvilket Jorden langsomt hæver sig op til Midten af Voldpladsen; i Hjørnerne findes Forhøjninger, som af Folk antages for at være Levninger af Tårne. Forhøjningen i det nordvestlige Hjørne er en anseelig Høj, hvori der findes Murstensbrokker; disse hidrøre dog måske fra en Teglovn, der en Gang skal have været indrettet i Voldpladsen. Ved at borttage noget Jord af Kobbervold er der fundet et Knivskaft af Bronse, hvilket endnu er opbevaret i den Gård, paa hvis Mark Kobbervold ligger. Dette Knivskaft, som er hult, er gået itu på langs, det er bredest for neden og krummet som Skaftet på en tyrkisk Kniv. Siraterne på dette Knivskaft ligne forøvrigt aldeles ikke dem, man ser anbragt på Oldsager fra Jern- og Bronsealderen. Egnens Beboere vide aldeles intet at fortælle om Kobbervold eller dens Ejere. Kobbervolds Nordside, det førnævnte Kobberkjær, skal have stået i sejlbar Forbindelse med Dragstrup Vig.

Da den sorte Død rasede her i Landet, skulle alle Beboerne i Vester-Jølby være døde, hvorfor det tilstodes Præsten ved Dragstrup Kirke at vælge sig en af de ubeboede Gårde til Præstegård; han havde før boet i en lille dårlig Gård ved Dragstrup.

Nær den høje Brink Haneklit ved Gullerup-Strand findes en Hule, som af Egnens Folk kaldes Prøjses Hul; den skal være gravet af nogle tyske Kulgrubearbejdere, som Frederik den fjerde havde indkaldt for at undersøge de herværende Brunkul. Hulens Åbning havde omtrent siden den blev gravet været tillukket af Sand; men for en Del År siden blev den åbnet af en Stormflod; den er dog nu igjen lukket af nedskredet Sand og Brunkulstykker. Hvor dyb Hulen oprindelig var, vides ikke; da dens inderste Del var gravet gennem Sand og støttet med Træværk, er den i Tidens Løb sammenstyrtet. Den yderste Del af Hulen, der er hugget gennem

det hårde Brunkul, skal være 25 Skridt lang og meget rummelig.

Et Stykke sydvest for Frøslevgård er der i Kanten af et Kjær en anselig rund Høj, som kaldes Støjbjerg, i hvilken der også siges at bo et overnaturligt Væsen, Støjbjergmanden. Da en Gang en nærboende vanvittig Mand havde fået den fikse Idé, hver Nat at ville tilbringe nogle Timer på Støjbjerg, enten det var Vinter eller Sommer, blev dette tilskrevet Bjergmandens Trolddom.

Tæt norden for Gammellund er der en stor flad Forhøjning, på hvilken der har stået en til Gammellund hørende Fabrik, hvor der lavedes mange Slags Fajancesager. I denne Forhøjning, som består af Grus, er der fundet 3 eller 4 askefyldte Urner uden Spor af vedlagde Sten- eller Bronse-Oldsager. På Fabrikken lavedes der blandt andet et eget Slags Borde, af hvilke der endnu findes enkelte der i Egnen. Bordpladen har afrundede Hjørner og en ophøjet Kant, inden for hvilken Pladen er belagt med Fajancefliser, som ere bemalede med simple blå Billeder; i Hjørnet af en af Fliserne ses Navnene Clejn og Lund. Da en af Herremændene på Lund, som af Almuen kaldtes Thomas Pileben, en Gang nægtede Fabrikarbejderne, som vare Svenskere, så meget Brændevin, som de ønskede den Nat, de brændte, forlod de forbitrede Fabrikken midt under Brændingen, hvilket forårsagede, at hele Fabrikken samme Nat afbrændte. Dette store Tab bidrog meget til, at den førnævnte Ejer, hvis Navn var Thomas Lund, gik Fallit. De svenske Arbejdere fra Gammellunds Fabrik vare så frygtede i Øster-Assels, at Mænd og Karle aldrig om Aftenen turde forlade deres Hjem uden at være forsynede med en forsvarlig Knippel.

Herremanden Thomas Lund var meget grusom mod sine Folk; sine Karle pryglede han på det ubarmhertigste, til en Gang en Staldkarl tabte Tålmodigheden og tilbagebetalte ham Pryglene med Renter. Ved denne Lejlighed tog Hr. Thomas's Ben så megen Skade, at det måtte amputeres og erstattes af et Træben, hvilket gav Anledning til Øgenavnet Pileben.

På den søndre Ladegavl på Gammellund ses Bogstaverne T. L. og B. F. og Årstallet 1768. Tømmeret i denne store Lade blev forskrevet fra Norge. Da Mestersvenden, som havde forestået Tilhugningen, ikke måtte komme med til Lund, hævnede han sig ved at omnummerere alle Bjælkerne, så Mesteren, da han skulde til at rejse Laden, ikke kunde finde ud af det alene, men måtte lade ham hente fra Norge for at forestå Arbejdet. Da Thomas Pileben sidste Gang havde forsøgt at formilde sine Kreditorer, uden at det dog var lykkedes ham, gik han, saasnt han var kommen hjem, om i et Indelukke østen for Gammellund, hvor han skød sin Hest og derefter sig selv. Endnu tales der meget om, at Folk skulle have set hans Gjenfærd ride mellem Øster-Assels og Gammellund. Hesten skal være udstyret med gloende Øjne og have 3 Ben. Hans Eftermænd, Ascanius, Trane, Stjernholm og Jakobsen, måtte alle sælge Gården efter at have ejet den i få År. Jakobsen var den, der byggede Katrinelund; Peterslund, fra hvilken Nylund er en Parcel, var tidligere udskilt fra Gammellund, som før Udstykningen kun benævnes Lund. I Året 1807 købtes Gammellund af Jørgen Bonne, der lod indrette det nuværende Stuehus i en Bygning, der hidtil havde været Vognhus og Hestestald, og nedrev den gamle Hovedbygning, som lå på den høje, af Grave omgivne Voldbakke. Det var en 1-etages firlænget Hovedbygning af Bindingsværk, Porten vendte mod Øst, hvor Opkjørselen endnu ses. — På Øster-Assels Kirkegård, tæt op til den søndre Side af Kirken, ses en stor gråbrun Ligsten over Hr. Saxo Johannes Henriksen Ascanius, Herre til Lund Gård og Gods, gift 1787 med Jomfrue Matzen Maria Erling, hvilke efterlod en Søn, Henrich Christian Ascanius. Ved Siden af denne findes en anden Ligsten over Hr. Knud Lund, Præst i Assels 1755 til 1793, som stiftede et Par Legater, et til Fordel for Lærerne i Øster-Assels og Sillerslev, og et for Enker, der ikke nyde Understøttelse af Fattigvæsenet; en tredie Ligsten er der over Mathias Brünow, Præst i Assels fra 1708 til 1718, om hvem efterfølgende Sagn fortælles. En Gang vare Embøerne slemt plagede af Gjenfærdet af en Mand, som hed Bertel Let; hvorsomhelst de om Aftenen færdedes på deres Marker, vare de udsatte for at møde Gjengangeren, som forulempede dem slemt ved uophørlig at kaste dem omkuld.

Forgjæves henvendte Mændene i Emb sig til flere Præster, som de bad om at nedmane Gjenfærdet, men alle undsløg de sig derfor. Da skete det en Aften, at Præsten fra Øster-Assels, Matthias Brünow, som af Almuen kaldes »Hr. Mads«, en Aften, da han kjørte igjennem Emb, blev overfaldet af Spøgelset, som sprang op bag i Vognen og gjorde den derved så tung, at Hestene ikke formåede at trække den af Stedet. Præsten befalede da sin Kusk at tage det ene Baghjul af og lægge det op bag i Vognen; derved blev Spøgelset nødt til at forlade sin Plads og at holde op i Vognaksen for at forhindre Vognen i at vælte; for til Gavns at plage Spøgelset lod Præsten Kusken kjøre så stærkt, Hestene formåede at løbe; da de kjørte igjennem Alleen, der fører til Præstegården i Øster-Assels, bad Præsten Karlen om at kjøre op på Møddingen, når de drejede ind i Gården; thi så havde han ikke mere Magt over Spøgelset, som da straks vilde slippe Aksen, så Vognen vilde vælte. Dette bekræftede sig også; da de drejede ind i Gården, slap Gjenfærdet Aksen og foer bort, i det han råbte: »Vi ses på Torsdag Nat.« Hverken Hr. Mads eller hans Karl tog Skade, da Vognen væltede på den bløde Mødding. Den bestemte Nat ved Midnatstid vækkede Præsten sin Karl og befalede ham at spænde for, og på Karlens Spørgsmål, hvor de skulde hen, svarede han blot: »Gjør, som jeg siger, og spørg mig ikke, hvad der end møder os.« Karlen gjorde da, som han forlangte, skjønt det var så mørkt, at man ikke kunde se en Hånd for sig. Da han hjalp Præsten til Vogns, blev han opmærksom på, at denne var i fuld Ornat og at han medtog en meget stor Bog. Karlen, der fuldstændigt kjørte i Blinde, forlod sig på Præstens overnaturlige Viden; Hr. Mads betydede ham også stadig, i hvilken Retning han skulde kjøre og dreje om. Da de havde kjørt således en Tid, lod Hr. Mads Karlen holde stille, steg af og befalede ham at blive holdende og vente på ham, hvor længe det end varede. Karlen ventede nu 4—5 Timer; men da Hestene bleve mere og mere urolige, tabte også han tilsidst Tålmodigheden og forlod Vognen og gik i den Retning, hvor han havde set Præsten forsvinde. Han kunde intet Sted se Spor af sin Husbond, og da han derover blev urolig for, at der skulde være tilstødt denne en Ulykke, råbte han flere Gange, så højt han formåede: »Hr. Pastor« og »Hr. Brünow«,

men fik intet Svar. Endelig efter lang forgjæves Søgen fandt han Præsten liggende som død på Marken; hans Klæder vare sønderrevne og den store Bog lå adspлтtiet omkring ham. Han forsøgte forgjæves at kalde ham til Live ved at råbe: »Hr. Brünow« eller »Faer«; men tilsidst kom Karlen i Tanker om, at han havde hørt, at skindøde Folk kun kunde vækkes, når man tiltalte dem med deres Fornavn eller som Almuen kaldte det Døbenavn, og så snart Karlen råbte: »Mads«, slog Præsten også Øjnene op. Han sagde til den forskrækkede Karl, at han ved at vække ham havde gjort ham ulykkelig; Gjenfærdet havde han vel fået Magt med; men sin Sjæls Salighed havde han mistet. Fra den Tid af forfaldt Pastor Brünow til Melankoli, og en Søndag, da han i Kirken havde vist Tegn på Vanvid, gik han efter Gudstjenesten ned til en Brønd norden for Præstegården i den nuværende Plantage og druknede sig. Siden den Tid har der været megen Tale om, at Folk så Gjenfærdet af »Hr. Mads« gå omkring i og uden om Præstegården. I Haven vesten for Gården skal der ofte være set Gjenfærdet af en »Jomfru«, som der havde begravet sit i Dølgsmål fødte Barn. — Førend der blev indrettet Våbenhus i Tårnet af Øster-Assels Kirke, var Indgangen gennem en Dør på den søndre Side af Kirken. På den nordre Side af Koret og Kirkeskibet ses også Spor af 2 til-murede Døre. For nylig ere 3 gamle udskårne Egetræs Billeder, forestillende Kristus på Korset, Maria og Johannes, igjen blevne opstillede på en Bjælke i Korbuen, efter at de vare restaurerede. Disse smukke Kirkeprydelser havde i mange År henligget på Kirkeloftet sammen med et andet meget gammelt Kristusbillede, som, da det aldrig har været malet, er meget ormstukket; det er tillige beskadiget som det synes ved at være hugget i med Økser. Øster-Assels Kirke var i de katolske Tider helliget Jomfru Maria. Vester-Assels Kirke, som var helliget St. Mikael, ejede før et smukt, men nu meget medtaget Billede af denne Helgen stående på en Drage. Figuren, der havde Hjælm og Skjold, var nøjagtig Mage til et St. Mikaelbillede, som opbevares i det oldnordiske Museum i Kjøbenhavn. Våbenhuset i Tårnet af Øster-Assels Kirke var fordum en Familie-Begravelse, hvor der hang et Epitaphium med følgende Indskrift:

Denne Begravelse hører Hr. Pastor Gravers Kristensen og hans højtelskede Hustru Mette Budtz samt deres Arvinger til. Se den nygjorte Kirkebog (Fol. 15 Anno 1690).

Fordum kjæreste Hustrue, nu salige Guds Barn,
Mette Budtz.

Meget i Live du elskte mig,
Billig jeg hermed nu ærer dig
Du dydefuld }
Du ejegod } i dit Hjærte var,
Du idel From }
Længsel des større mit Hjærte har,
Lindring i Længsel jeg dog finder
I Hu, når dit Navns Lof mig vinder.
6 gjenfødde Børn du skjænkte mig
Kjærlighedspant mellem mig og dig.

Gravers Kristensen, Præst i Assels, døde 25 Januar 1708.

Overtroisk Middel mod Kvægpesten 1746—7.

(Udskrivt af Grundfør Minist. Bog.)

Meddelt af H. R. Fangel.

I Hr. Jacob Graaes Tid (1744—60) blev alle Mand hjemstøgt med den da over Europa grasserende Sygdom paa Hornkvæget, som borttog den største Deel heraf, og det her i Sognene tvende Gange, som var Aar 1746 og 47, da første Aar det begyndte d. 14 Maj, og døde Sommeren igjennem heri Grundfør 250 Stkr. Høveder, og faa beholdt noget undt. Præsten, Degnen og Enkeprovstinde sl. Hr. Oluf Willadsens, som da boede her, og Kjøremanden Jens Nielsen, som beholdt nogle flere end de andre: alt efter Guds sig sær den Tid aabenbarende Villie, som kjendtes af følgende Omstændighed. Thi da Kvæget begyndte saa stærkt at døe, forsamlede sig Grundfør Bymænd d. 3 Juni og begjerede af mig, at jeg vilde samtykke med dem i et daarligt Raad, nogle havde ført dem paa, at save Ild og lade Kvæget gaae igjennem. Jeg viste dem deres Daarlighed samt den rette Vej til at hjælpes ved en Tale til dem af Guds Ord, tilstod og, at dersom de alene Physice ansaae dette Middel, kunde der maaskee være noget udi; men som de det ej begreb, men havde en Slags Overtroe efter Chaldæernes Viis til Ildens Kraft, var jeg forsikkret paa, det vilde vorde dem til større Skade, om de ej efter mit Raad lod Sligt fare og ved at omvende sig fra deres Synder, flye til Guds Naade i Jesu, overlod sig i Skaberens Naade. Desuagtet kom de d. 4 Juni om Morgenen efter 3 Dages

Samling og Anmodning hos mig om min Tilladelse, og med min Villie slukte Ilden paa mit Fyrested, savede efter Maaden, fik Ild, lod deres Kvæg gaae derigjennem ved Kirkeledet, hvilket da jeg fik at vide, lod nogle sige, de skulde holde sig og deres Fæ derfra, blandt hvilke var ovenmeldte Provstinde, Degnen og Kjøremanden, som da ej havde ladet uden 2 à 3 Stkr. gaae igjennem og vendte om med Resten af sine; men saa døde det aldrig stærkere førend derefter, men de, som ej gik igjennem Ilden, bleve alle sparede undtagen en liden Kalv af mit Kvæg, og blev dette Aar alt bevaret. Aaret derefter ved Michaelis Tider greb Kvægsygen denne By atter an, da de Faar, Hosbonde paa Haraldslund Hr. Jacob Rosborg havde givet Bønderne, og endeel Faar andetstedsfra døde næsten alle, da og døde for mig alt det Kvæg, jeg havde, undtagen en gl. Koe.«

Hertil kan føjes, at det samme Middel mod Kvægpesten af meget gamle Folk for 30 til 40 Aar siden omtaltes som ogsaa tidligere anvendt i Storvorde Sogn ved Aalborg, hvilket tyder hen paa, at det har været i almindelig Brug.

Anmeldelser af nye Skrifter

vedk. jydsk Historie og Topografi.

Af J. Kinch.

»*Gamle jydsk Tingsvidner samlede og udgivne med Oplysninger, Register og Ordliste af Dr. O. Nielsen. Kbh. 1882.*«
XLII + 171 S. 5 Kr.

Dette Skrift af en anset Forfatter indeholder en Samling af 118 Tingsvidner, alle fra Ribe Stift nordenfor Kongeåen og udstedte i Årene 1438 til 1556. De ældste af dem ere således kun lidet yngre end den Tid, da man overhovedet begyndte at udstede sådanne Dokumenter på Dansk. De indeholde Exempler på alle de forskjellige Forhold, hvorom Tingsvidner plejede at udstedes. De fleste angå vel Ejendoms-Overdragelser og Lavhævder; men også mange andre Arter af Sager forekomme. Jeg vil her kun fremhæve nogle Tingsvidner af Årene 1495, 1496, 1497 og 1499 (Nr. 20, 19, 24 og 9), ved hvilke et Antal af Ejendomme, alle i Hardsyssel, hævdes i deres Egenskab af Selvejergods og Kongens rette Ledingsgods, når Adelen eller Gøjstligheden vilde bringe det under sig. I det ene Tilfælde (det fra 1497) ses det, at det er Kong Hanses Yndling, den af Adelen ilde sete Niels Clementsen (senere Landsdommer), som har foranlediget Påtalelsen.

Forfatterens Hovedhensigt med dette Skrift har dog ikke været at levere et Bidrag til Rethistorien, men snarere at oplyse, af hvilken Beskaffenhed det Sprog var, som på den

Tid skreves i offentlige Dokumenter her i Jylland af Folk af Bondestanden; thi til denne må Datidens Herredsskrivere, såvelsom Herredsfogder, henregnes. Han underkaster dette Spørgsmål en omhyggelig Behandling i sin Fortale, idet han tillige behandler de ældre, i Jylland forfattede eller nedskrevne Sprogmindesmærker. Han kommer derved til følgende Resultater, som i Hovedsagen må anses for at være sikre:

1. Det jydskesprog havde i det 15de Århundrede væsentlig de samme Ejendommeligheder som nu.

2. Allerede i det 13de Århundrede havde det i Hovedsagen den samme Form; ja Spor af den findes allerede på Runestenene.

3. Men allerede de ældste Optegnelser, vi have i det, give det ikke i dets Renhed, idet de have en bevidst Stræben efter at rette sig efter Sjællandsken som Rigssproget.

Af de få Unøjagtigheder, som findes i Bogen, må det måske være mig tilladt at nævne nogle, som angå Overskrifterne over de enkelte Dokumenter. Nr. 20 kaldes således en Lavhævd istedetfor et Sandemændstov, Nr. 30 et Kongens Dombrev istedetfor en Kongens Stævning. Det er heller ikke ganske rigtigt, når Nr. 69 kaldes et Mageskifte; det angår nemlig Overdragelsen af et Stykke Eng til en Mand, for at han skal frafalde sin Fordring om Rebning. I Begyndelsen af samme Dokument må »canick« enten være en Fejlskrift eller en Fejlæsning for »cantor«, ligesom på S. 74, L. 20, »scødh« må være urigtig læst for »stodh«.

»Optegnelser på Vendelbomål af O. L. Grönborg. Udg. af O. Nielsen. 1ste H. Kbh. 1882.« 128 S. 2½ Kr.

Disse Optegnelser på en i mange Henseender ejendommelig Gren af det jydskes Bygdemål ere gjorte af en 1880 afdød Skolelærer Gröndal. Det udkomne første Hæfte indeholder først »Småtræk af Folkelivet«, det vil sige en Samling af spøgefulde og satiriske Småhistorier om Begivenheder fra det sidste Hundrede År, således som de pleje at være i Omløb blandt Folk. Det er vel ikke Tilfældet, at de alle i Indhold ere lige morsomme for Udenforstående; men de ere fortrinlig skikkede til at sætte ind Almuens Stemninger og Tankegang. Vendelboerne synes at være noget slemme mod deres Præster.

— Derefter kommer et Par »Kroniker« og 10 Æventyr (»Emter«), af hvilke de fleste ere velbekjendte. Blandt dem er ogsaa Historien om Manden, som itide lærte sin Kone at lystre (»bøj Vånd, mens den er veg«). — I Slutningen af Hæftet begynder en ny Afdeling under Navn af »Sagn«, hvoriblandt de bekjendte Historier om Nissen, som her kaldes Gårdbo.

»Veile og Omegn. Haandbog for Rejsende af A. H. H. Smith. Kbh. 1882.« 144 S. — 1 Kr. 40 Ø.

Denne lille Håndbog er skreven af en Mand, der, såvidt man kan skjønne, har et nøje Kjendskab til Byens og Egnens nuværende Forhold. Den bekjendte Forfatter Hr. Fred. Barfod har ledsaget den med et lille Forord, hvori han anbefaler den som en nyttig Vejledning for dem, som ville færdes i denne smukke Egn. Samtidig ønsker han, at Bogen måtte finde en sådan Afsætning, at der kunde blive Anledning til en ny Udgave, i hvilken der kunde foretages nogle Forandringer ved Bortskjæring, Tilføjelse og andre Læmpelser. De fleste Læsere ville vistnok af og til komme til at smile over Forfatterens poetiske Udtryksmåde.

»Familien Rosenkrantz's Historie. II. Af A. Heise. Kbh. 1882.« 297 og 295 Sider. — 10 Kr.

Af dette betydelige Værk udkom 1ste Del 1874 og var udgivet af Konrad Barner. Den indeholdt den i sin Tid mægtige og indflydelsesrige, ved mange af sine Medlemmers Dygtighed og Bravhed udmærkede, nu allerede i over 500 År blomstrende, oprindelig jyske Adelslægts Historie indtil det 16de Århundredes Begyndelse. Ifjor udkom, som man af Overskriften vil se, 2den Del, udgivet af forhenværende Adjunkt i Viborg, nu Overlærer i Roskilde, A. Heise, hvem vi skyldte adskillige betydelige Bidrag til Jyllands, især Viborg Stifts Historie, og hvis Bortflyttelse fra vor Landsdel desværre vistnok vil blive et Tab for dens Historieskrivning, som mindre let erstattes. Det er efter Opfordring af Familien Rosenkrantz og den tidligere Udgiver, at han har påtaget sig at fortsætte Slægtens Historie.

Den nu foreliggende 2den Del behandler Familiens Historie indtil omtr. 1550, dog kun for Hovedgrenenes Vedkommende, idet Udgiveren vil sammenfatte såvel disse Hovedgrenes Historie i den øvrige Del af det 16de Århundrede som de mindre vigtige Sideliniers Historie for hele Århundredet i 3die Del, som han håbede at kunne gjøre færdig i Løbet af et Årstad. Omtrent Halvdelen af 2den Del indtages af et »Diplomatarium« (med særøgen Paginering), som går til 1572, men ikke er bestemt til at fortsættes i samme Omfang.

Jydske Begivenheder og Forhold komme ikke just i særlig Grad til Omtale i dette Bind. Dog fortjener at fremhæves en omhyggelig og indgående Skildring af Begivenhederne, især i det sydøstlige Jylland, under Frafaldet fra Kristian den Anden (S. 127—34), og Mogens Munks Skrivelse til Kong Frederik den Første om de urolige Begivenheder på Viborg Landsting i Efteråret 1531 og overhovedet om den jydske Almues Stemning for Kristian den Anden (Dipl., S. 116—18), en Skrivelse, som Forfatteren tidligere har benyttet i sin Skildring af »Bondeoprør i Jylland i K. Frederik d. førstes Tid« (Hist. Tidsskr., 4de R., IV), men som her findes aftrykt i sin Helhed. — Fra År 1527 findes et Inventarium for Koldinghus i Anledning af et Lensmandsskifte. Jeg vil af det kun fremhæve, at Kongens egen Sæng var opredt med en »Herredyne«, 2 Hoveddyner, et Læderlagen, et Par hollandske Lærredslagen og et nyrnbergsk Sængklæde (∴ Sængetæppe). Foran Kongens Sæng stod en anden, hvori 2 af hans »Småsvende« (Pager) lå, og som indeholdt en Dyne, en Hoveddyne, et Par Hörgarnslagen og et Sængklæde.

»Mariager Klosters og Bys Historie af H. Dahlerup. Kbhvn. 1882.« 214 S. — 4 Kr.

Forfatteren, som indtil 1877 var Borgmester i Mariager, har med stor Flid samlet Oplysninger om det store Kloster og den lille By, som ere Gjenstandene for hans Beskrivelse. — De første 99 Sider angå Klosteret dels i den Tid, da det virkelig var et Kloster, dels som Kongegård under en Lensmands Bestyrelse indtil 1664 og som privat Ejendom, som det har været siden den Tid med Undtagelse af Årene 1713—20, da det pány var i Kongens Besiddelse. — Kilderne til det

egentlige Klosters Historie ere meget sparsomme. Det var, som bekendt, af Brigittinernes Orden og altså i Hovedsagen et Nonnekloster, men tillige bestemt for et Antal Munke, som skulde forestå Gudstjenesten og Sjæleplejen. Om dets Stiftelse haves ingen bestemt Efterretning; men idetmindste en Begyndelse til det må være sket 1410 eller senest 1412 for Dronning Margrethes Død; dog synes Erik af Pommern at være dets Stifter, da han, men ikke Dronning Margrethe, nævnes blandt Klosterets Stiftere (og Velgjørere) i Klosterbrødrenes og Søstrenes Skrivelse til Frederik den Første År 1524. Det synes således i sin Oprindelse at være nogle få År ældre end det andet danske Brigittinerkloster i Maribo, medens vistnok dette sidste tidligere kom i fuld Virksomhed og blev Ordenens Hovedkloster i Danmark. Endnu 1468 måtte Kongen søge Pavens Bistand (ved Aflad) til Fuldførelsen af Klosterets Kirke og Bygninger. Omtrent 1435 var Klosterets Besiddelser blevne meget forøgede ved Henlæggelsen af Randers Frue Klosters og Glenstrup Klosters Gods til det istedetfor til et Kartheuserkloster i Tjereby, som var påtænkt, men ikke kom istand. Af den Lavhævd af 1479, som Forf. har ladet aftrykke S. 10 fl., ses, at endogså Klosterets egen Grund med dets Mark og Mariager By indtil c. 1435 havde tilhørt Glenstrup Kloster eller, som der står, »Nørre Klosterkirke«. Men da Brigittinerklosteret i Mariager ses at have bestået adskillige År før 1435, hvorledes har da Forholdet været før dette År mellem det og Glenstrup Kloster, og hvorfor anmode Kongen og Dronningen 1428 Biskoppen i Århus om at overdrage det sidstnævnte Klosters samtlige Gods til et påtænkt Kartheuserkloster, uden at tænke på deres egen Stiftelse i Mariager? — Herved og ved Privates Gaver voxede dets Rigdom således, at dets Jordebogsindtægter omtr. 40 År efter Reformationen udgjorde omtr. 22½ Læster Rug og Mel, 27 Læster Byg, 15 L. Havre, 46 Td. Smør, 1172 Mark i Penge foruden mindre Dele, hvorhos det ejede sin betydelige Ladegårdsmark, Patronatsretten til flere Kirker og en Del Kjøbstedejendomme. Efterat Meget var bortsolgt, udgjorde Bøndergodset og Tienderne 1664 endnu 2817 Td. Hartkorn. — Efter Reformationen bevaredes Klosteret efter Adelsens Ønske, af hvilken Stand Nonnerne også hidtil idetmindste fortrinsvis havde været, som en Forsørgelsesanstalt for dens ugifte

Døtre, men blev, efter hvad man kan se, kun lidet benyttet og bortfaldt som sådan omtr. 1580.

Ved Hjælp af en Tegning i Resens Atlas og af Lensmændenes Regnskaber, som Forf. med Omhu har benyttet, er det lykkedes ham at give en næsten i alle Henseender sikker Beskrivelse af Klosterets vidtløftige Bygninger, som oprindelig vare meget solide med Grundmur og Hvælvinger i Kjeldrene eller nederste Etage, men alligevel ved Mangel på tilstrækkelig Vedligeholdelse og ved Fjendevold aldeles forfaldt i Løbet af det 17de Århundrede, så at der nu kun står ubetydeligt tilbage af dem. Allersørgeligst er dette med Hensyn til den store, anselige og ejendommelige Klosterkirke, af hvilken den største Del blev nedreven 1788 og 1789.

Bogens 2den Afdeling handler om Byen Mariager. Denne fik sine, såvidt man ved og må antage, første egentlige Kjøbstedprivilegier 1592 af Kristian den Fjerde, og først efter den Tid forekomme Borgmestere, Rådmænd og selve Benævnelsen Borger. Dog udgjorde Byen længe for en egen Jurisdiktion, idet Bytinget nævnes allerede 1457, Byfoged og Byskriver 1495. Et Slags Kjøbstedret må vel Stedet altså allerede dengang have haft, måske overdraget det af Stiftets Biskop som Klosterets Tilsynsmand, ligesom Thisted siges at have fået sin Kjøbstedret af Biskoppen af Børglum, der ejede Stedet, og ligesom Kjøbenhavn en Tidlang fik sine Privilegier af Roskilde Biskopper. Byen forekommer derfor også ofte, om end ikke altid, blandt Rigets Kjøbsteder på officielle Lister over disse fra det 16de Århundrede for 1592; den havde også som andre Kjøbsteder sin Latinskole lige siden Reformationen indtil 1739.

Skildringen af de offentlige Forhold og Livet i Mariager er i mange Henseender af Interesse, rigtignok ikke ved Forholdenes Storartethed, men tvertimod ved deres mærkelige, næsten mageløse Lidenhed. Henimod Slutningen af det 17de Århundrede var Byen bleven til næsten Intet. Flere Ildbrande overgik den, og Beboerne havde ikke Evne til at opbygge den igjen, og Befolkningen flyttede bort på Grund af Næringsløshed, så at der 1680 skulde være 123 ødelagte eller ubeboede Steder i Byen, og Borgerskabet foruden Borgmesteren og nogle (5) »fattige Rådmænd kun skulde bestå af 6 eller 8 forarmede Mænd, medens Resten var Stoddere og

Betlere, som søgte deres Brød på Landet. Kongen tilstod da Byen nogle Skattelettelser, og den mistede sin Magistrat, så at den efter den Tid bestyredes af en Byfoged alene; men denne, som var usselt lønnet, så at han var nær ved at sulte ihjel, kunde ikke holde Styr på den lille Befolkning, som var lige så forsulten, så at flere Byfogder efter hinanden førte den ynkeligste Tilværelse, indtil Forholdene efterhånden forbedrede sig noget, og Æmbedets Indtægter tillige forbedredes ved Tillæg af større Landjurisdiktioner. — Forfatteren gennemgår på denne Måde de forskjellige Sider af Livet i Byen i ældre Tid og fremdrager allevegne lignende Træk af et Småkjøbstedsliv af den tarveligste Art.

»Aalborg för og nu. En kort Beskrivelse til Vejledning for indenbys og fremmede. Af D. H. Wulff. Aalborg 1883.« 51 S. — 75 Ø.

Denne korte Beskrivelse ved en kyndig Forfatter over en af Jyllands mærkeligste Byer indeholder vel ikke meget Nyt, men dog ikke Lidet af Interesse. Den begynder med en Skildring af Byens Beliggenhed og af de Vandløb, som gennemskjære den. Derefter følger på 8 Sider en Udsigt over Byens Historie. Af en Skildring af Byens nærmeste Omgivelser kan fremhæves, hvad der meddeles om de Plantninger, ved hvilke man omtrent fra Begyndelsen af dette Århundrede har forskjønnet Byens tidligere aldeles bare Omegn, ligesom dette, tildels dog først langt senere, er sket ved andre jydsk Byer med lignende Beliggenhed til stor Glæde for den nulevende Slægt. Derefter omtales Byens Våben, af hvis ældste Form under et Skjøde af 1367 der gives en Afbildning, og dens Navn, der første Gang forekommer på Mønter fra omtr. 1040 i Formen Alabur eller Alebu, hvilket Forf. forklarer som Åleby, medens den latinske Form Alaburgum, svarende til det danske »Ålborg«, dog allerede forekommer c. 1140. — Af de følgende Afsnit, som handle om Byens Bygninger, offentlige og private Indretninger, kan fremhæves, hvad der fortælles om Byens ældre Slot, som lå på Sydsiden af Byen ind imod Landet, og det nyere Slot, på hvis Opførelse ude ved Fjorden der begyndtes 1539, og Byens 3 mærkeligste Bygninger, Frue Kirke, som oprindeligt hørte til Byens

Nonnekloster, Hospitalet, som er den gamle Helligåndsgård fra det 15de Århundrede, og Jens Bangs Stenhus.

»*Fra Vester-Jylland. Et Kulturbillede af H. F. Feilberg,*« optaget i Tidsskriftet »*Fra alle Lande*«. Årgang 1882. I, S. 108—127. 241—265. 355—376.

Forfatteren, som først har været Præst i Møllemslesvig, derefter på 2 Steder i det sydvestlige Jylland, hvor han også har tilbragt sin Ungdom, beskæftiger sig i den ovennævnte Skildring fortrinsvis med Bondestandens Liv i de Egne, hvor han selv fortrinsvis har færdedes og endnu færdes, altså det nordvestlige Sønderjylland og det sydvestlige Nørrejylland. Hans Skildring gennemtrænges helt igjennem af en stor Interesse for og Kjærlighed til Bondestanden, som gjør hans Fremstilling livlig og behagelig. Den falder i 3 Afdelinger, af hvilke den første efter en Skildring af Havet i dets Betydning for disse Egne behandler Bygningsskikken, navnlig i den ældre Tid, oplyst ved flere Grundtegninger af ældre Bøndergårde. — I den anden Afdeling er Talen først om Husets indvendige Udstyrelse, f. Ex. om Ildstedet i Kjøkkenet, om Indretningen til Stuernes Opvarmelse og om meget Andet. Derefter tales om det overordentlig strenge og tarvelige Liv, som især i ældre Tid førtes i disse Huse, og tilsidst om Vesterjydens Karakter, der skildres som rolig og pålidelig, gjæstfri og med et stort Hang til lun Spøg. — I 3die Afdeling behandles dels Befolkningens stærkt fremtrædende Handelsånd, dels Samfundsforholdene i de enkelte Byer, både med Hensyn til det tidligere Fællesskab i Agerbruget og til Omgangslivet, endelig det omfattende Smugleri, som tidligere drevs ved Kongeå-Grændsen.

Tillæg og Rettelse

til Artiklerne om M. Mads Hvid (S. 57—72) og
Peder Stub (S. 73—77).

Af J. Kinch.

S. 63, L. 8 »Februar«, læs: Oktober, og L. 17 »24de Februar, læs: 19de Oktober.

I »Saml. af Meddel. om Personer og Familier af Navnet Hvas« af F. Hvass, 4de Del, S. 110—115, findes en Fremstilling af en Proces, som Mads Hvid havde med Kristen Hvas til Kås og Sostrup angående en lille Part, som den Førstes Hustru havde arvet i den sidstnævnte Herregård, det nuværende »Benzon« i Dyrslund. Selve Processen har ikke stor Betydning med Hensyn til den Stilling, Mads Hvid indtog; men Hr. Hvass meddeler i den Anledning enkelte Oplysninger om hans Levned efter Kilder, som have været utilgængelige for mig.

(Til S. 63, L. 5.) Det ses således, at det kun var en Fjerdedel af Estvadgård, som Mads Hvid ved sit Ægteskab kom i Besiddelse af, og at han havde udlejet denne Fjerdedel til den senere Ejer af Gården, Peder Munck. Endnu 1574 førtes der en Proces imellem dem ved Herredagen i Anledning af dette Mellemværende.

(Til S. 69, L. 18.) At Mads Hvid blev Ejer (på sin Kones Vegne) til Nørgård, fremgår også deraf, at han 1562 forfulgte »sin Herregård Nørgård og Nørgårds Fang og Møller med alt det Gods i Bælum« til Lås. Herved bevises altså også Rigtigheden af, at det her omtalte Nørgård var det i Bælum Sogn.

(Til S. 71, L. 23.) I Sommeren 1574 førte Mads Hvid for Herredagen ikke blot den ovenfor omtalte Proces med Peder Munck, men tillige 4 andre; men næste År var han død, som man ser deraf, at hans Datter, Anne Madsdatter, nu stævnes i hans Sted i Sagen angående Arveparten i Sostrup.

Endelig kan meddeles, at hans fulde Navn var Mads Ibsen Hvid; thi som »Mester Matz Ibsenn Sognepræst i Holstebro«, nævnes han i et Gavebrev, udstedt d. 16 Maj 1544 på Herregården Langtind af Axel Rosenkrands til hans Morbroders Søn, Knud Gyldenstjerne til Tim. Denne Sidste var et Næstsødskebarn til Mads Hvids tilkommende Hustru; men om Hr. Mads's Nærværelse stod i nogen Forbindelse med dette Slægtskabsforhold, er vel meget tvivlsomt. En af Borgmestrene i Holstebro var også tilstede som Vidne.

S. 74, L. 10 fl. Det er en Unøjagtighed, når der her tillægges Iver Stub på Skodborghus en Datter ved Navn Sofie. Datteren, som også omtales S. 77, hed Dorothea (se »Kirkehist. Saml.« 3die R., III, S. 2).

Regnskab

over

det jydsk historisk-topografiske Selskabs Indtægter og Udgifter i Aaret 1882.

INDTÆGT.

1. Kassebeholdning fra forrige Aar	Kr.	68.	82.
2. Restancer		384.	«.
3. Medlemsbidrag:			
311 Kvitt. à 4 Kr.		1244.	«.
2 — à 10 —		20.	«.
		<hr/>	1264.
4. Renter af et Indskrivningsbevis		8.	«.
5. Salg af Nielsens Bog		1.	33.
		<hr/>	<u>i alt Kr. 1726. 15.</u>

UDGIFT.

1. Honorar til Forfatterne	Kr.	285.	«.
2. Kinch: Ribe Bys Hist. og Beskr. 4 og 5 H. . .		322.	40.
3. Boghandler Schultz for Ex. af »Saml.« til Medl.		376.	80.
4. do. til gode fra forrige Aar		133.	31.
5. Bestyrelsesomkostninger:			
1) Kinchs Bog til Ribe By (for ydet Understøttelse)		3.	40.
2) Bogbinder Asmussen		7.	85.
3) Aalborg Stiftsbogtrykkeri		20.	».
4) Porto		13.	98.
		<hr/>	45. 23.

6. Restancer	308. 4.
7. Rabat	167. 67.
8. Saldo hos M. M. Schultz	4. 37.

i alt Kr. 1642. 78.

Indtægten var — 1726. 15.

Altsaa Kassebeholdning 1. Jan. 1883 Kr. 83. 37.

Aalborg den 19de September 1883.

D. H. Wulff.

Foranstaaende Regnskab med samtlige tilhørende Bilag har jeg gennemgaaet og intet fundet at bemærke ved samme.

Kjøbenhavn den 22de September 1883.

A. G. Jusl.

Foranstaaende Regnskab approberes.

Aalborg den 24de September 1883.

L. K. Kier.

Liste over Selskabets Medlemmer

1883

(foruden en Unævnt, der i Stedet for Kontingent har skjænket Selskabet
et Indskrivningsbevis paa 200 Kroner.)

Aabye, Apotheker, Odder.
 Aagaard, J. B., Telegrafist, Kjøbenhavn.
 Ahlmann, Proprietær, Gl. Striben.
 Ahnfeldt, Proprietær, Rugtved.
 Albrechtsen, N. V. B., Provst, Ellidshøj.
 Ammitzbøll, Proprietær, Postgaarden.
 Andersen, Gaardejer, Skjønngaard.
 Andersen, A., Præst, Tommerup.
 Andersen, E. T., Kjøbmand, Aalborg.
 Arenstorff, v., Godsejer, Dronninggaard.
 Arkiv, det kgl. antikvar.-topografiske, Kjøbenhavn.
 Athenæum, Læseselskab, Kjøbenhavn.
 Attrup, C. G., Skolelærer, Farstrup.
 Baadsgaard, Kbmd., Nykjøbing p. M.
 Baagøe, Cand., Thestrup.
 Balslev, Biskop, Ribe.
 Bang, Justitsraad, Kasserer i Privatbanken, Kjøbenhavn.
 Bang, V., Præst, Bækbølling.
 Barfod, F., Cand. phil., Kjøbenhavn.
 Barfod, H. P., Hospitalsforstander, Aalborg.
 Barfod, J., Præst, Vaabensted.
 Bartels, R. T., Oberst, Aalborg.
 Bay, N. R., Læge, Svendborg.
 Bay, Læge, Randers.
 Bentzen, Prokurator, Aalborg.
 Bentzon, L. J. N., Distriktslæge, Ulfkjær.
 Bibliothek, Det kgl., Stockholm.

- Bille Brahe, P., Baron, Egeskov.
 Bjørnbak, Fabrikant, Kjøbenhavn.
 Boeck, Th., kgl. Fuldmægtig, Kristiania.
 Brammer, G. P., Biskop, Vejle.
 Brandorff, P., Kjøbmand, Kolding.
 Branth, A., Etatsraad, Clarupgaard.
 Bricka, C. F., cand. mag., Ass. v. d. store kgl. Bibl., Kbhvn.
 Broberg, Carl, Grosserer, Kjøbenhavn.
 Broge, Grosserer, Aarhus.
 Bruun, Legationsraad, Kjøbenhavn.
 Bruun, Etatsraad, Asmildkloster.
 Bruun, M. P., Etatsraad, Jærgaarden.
 Bruun, R., Proprietær, Boelsgaard.
 Brøndum, Telegrafist, Randers.
 Brønnum, Forpagter, Gudumlund.
 Bøtcher, Provst, Sevel.
 Carøe, Proprietær, Haraldinesminde.
 Carøe, Proprietær, Skjærvad.
 Christensen, C., Kjøbmand, Holstebro.
 Christensen, Gjestgiver, Brønderslev.
 Christensen, J., forhenvær. Skolelærer, Iller.
 Clausen, Præst, St. Brøndum.
 Colding, Provst, Kjæng.
 Cour la, N. P. G., Kaptajn, Aarhus.
 Dahl, Kammerherreinde, Mosgaard.
 Dahlerup, Præst, Øster-Ulslev.
 Dalgas, E., Oberstløjtnant, Aarhus.
 Dorph, H. P. K., Præst, Øster-Egesborg.
 Dragsted, Postmester, Frederikshavn.
 Dreyer, Læge, Gjedsted.
 Due, Løjtnant, Postexpeditør, Esbjerg.
 Düring-Rosenkrantz, Sophieholm.
 Eckardt, Etatsraad, Ørumgaard.
 Engelstoft, Biskop, Odense.
 Erslev, Kr., Professor, Kjøbenhavn.
 Estrup, Godsejer, Skafføgaard.
 Eude, von, Præst, Fredericia.
 Faber, C. G. G., Herredsfoged, Viborg.
 Fabricius, Cand. jur., Skanderborg.
 Fabricius, O., Provst, Magleby.

Fangel, H. R., Proprietær, Fredsholm.
Feilberg, Præst, Darum.
Flensted, M., Kjøbmand, Hjørring.
Fløe, Palle, Kasserer, Vostrup.
Fogtmann, Forpagter, Pilgaard.
Forchhammer, J., Rektor, Herlufsholm.
Frederiksborg lærde Skole.
Friis, Apotheker, Vejle.
Fønss, Præst, Romdrup.
Gaardboe, A. P., Gaardejer, Raabjerg.
Gjedde, Proprietær, Kjøbenhavn.
Glud, Proprietær, Dragsgaard.
Godskesen, Kæmner, Aalborg.
Gravenhorst, Boghandler, Randers.
Grüner, G., Hofjægermester, Kjøbenhavn.
Gullev, Chr., Murmester, Viborg.
Gynther, Murmester, Kolding.
Hagen, H., Jernved.
Hald, G. T. V., Præst, Overlund.
Hammer, Præst, Karlby.
Hammershøi, Lærer, Hobro.
Hannover, Universitetsbibliothekar, Kjøbenhavn.
Hansen, Apotheker, Hobro.
Hansen, Heinr., Professor, Kjøbenhavn.
Hansen, J. P., Distriktslæge, Hjørring.
Hansen, Proprietær, Marsvinslund.
Hansen, E. S., Herreekviperingshandler, Kjøbenhavn.
Hansen, M., Mørch, Præst, Vonsild.
Harder, Fr., Kancellist i d. kgl. Civilliste, Kjøbenhavn.
Heiberg, Læge, Aalborg.
Heiberg, Dr. med., Viborg.
Heilmann, L. C. D., Præst, Aaby.
Heise, Overlærer, Dr. philos., Roskilde.
Herbst, Justitsraad, Museumsinspektør, Kjøbenhavn.
Herlufsholms Skolebibliothek.
Herskind, P., Godsinspektør, Enggaarden.
Hjorth, J. P., Kjøbmand, Aalborg.
Holm, P. E., Professor, Kjøbenhavn.
Holm, Tømmermester, Kolding.
Holm, Etatsraad, Toldinspektør, Kjøbenhavn.

Holmgaard, Kjøbmand, Viborg.
 Holst, Justitsraad, Ringkjøbing.
 Holt, P., Proprietær, Sandal.
 Horsens lærde Skole.
 Hou, Fuldmægtig, Hjørring.
 Husted, A. C., Konsul, Ringkjøbing.
 Hvass, Justitsraad, Frederiksdal.
 Hvass, F., Jægermester, Randrup.
 Høm, N. C., Redaktør, Aalborg.
 Høst, Fuldmægtig, Svaneke.
 Høst, Chr., Boghandler, Kjøbenhavn.
 Høyer Møller, Præst, Kjølstруп.
 Ishøy, C. F. A., Præst, Stokkemærke.
 Jacobsen, Dyr læge, Vedsted.
 Jacobsen, Præst, Bjergby.
 Jantzen, Præst, Gjentofte.
 Ibsen, Politifuldmægtig, Skagen.
 Jensen, A., Præst, Dover.
 Jensen, Harald, Aalborg.
 Jensen, J., Konsul, Viborg.
 Jensen, Distriktslæge, Grindsted.
 Jermiin, S., Haslevgaard's Mølle.
 Jessen, Chr. v., Kammerherre, Borgmester, Horsens.
 Johannsen, Cl., Skolelærer, Gunderup.
 Juel, A. G., Adjunkt, Kjøbenhavn.
 Jørgensen, B. S., Professor, Kjøbenhavn.
 Kampmann, C. P. G., Provst, Hjørring.
 Kathedralskolen i Aalborg.
 Kathedralskolen i Aarhus.
 Kathedralskolen i Nykjøbing paa Falster.
 Kathedralskolen i Ribe.
 Kathedralskolen i Viborg.
 Kier, Overretsprokurator, Aarhus.
 Kier, L. K., Kjøbmand, Aalborg.
 Kierkegaard, P. C., Biskop, Aalborg.
 Kinch, J., Overlærer, Ribe.
 Kirk, Landinspektør, Rindom.
 Kjellerup, J., Godsejer, Visborggaard.
 Kjer, E. E., Tobaksfabrikør, Aalborg.
 Klubben Enigheden i Aalborg.

- Klubben Enigheden i Varde.
 Klubben i Kolding.
 Klubien, Højesteretsadvokat, Kjøbenhavn.
 Knudsen, J. M., Kjøbmand, Selde.
 Kolding Latin- og Realskole.
 Krabbe, Oberst, Kjøbenhavn.
 Krag, F., Fabrikant, Aalborg.
 Krieger, A. F., Etatsraad, Kjøbenhavn.
 Krogsgaard, Kjøbmand, Randers.
 Kruuse, L. F., Birkedommer, Sallinge pr. Faaborg.
 Krøyer, H. A., Præst, Taarnby.
 Langballe, A., Prokurator, Aarhus.
 Lassen, C. F., Kjøbenhavn.
 Lassen, C. W., Cand. jur., Kjøbenhavn.
 Lassen, N. V., Byfoged, Nysted.
 Lassen, V., Bureauchef, Kristiania.
 Lassen, Proprietær, Hørbylund.
 Launy, Cand., Distriktsfattigforstander, Kjøbenhavn.
 Lautrup, Avditør, Kjøbenhavn.
 Leth, A., Præst, Middelfart.
 Levin, Distriktslæge, Farsø.
 Lund, Troels, Dr. phil., Kjøbenhavn.
 Lundsteen, D. M., Præst, Gjørding.
 Lunøe, C. V., Sagfører, Nykjøbing i Sjælland.
 Lüttichau, C. D. v., Hofjægermester, Vingegaard.
 Læseforening, den theologiske, Thy.
 Madelung, Præst, Sjørring.
 Madsen, Peder, Gaardejer, Rønnebjerg.
 Malling, Dampskibsexpeditør, Aalborg.
 Malmstrøm, Præst, Humle.
 Mansa, Premierløjtnant, Kjøbenhavn.
 Meinert, A. E., Præst, Tostrup.
 Muus, Byfoged, Sorø.
 Møller, Kandidat, Kolding.
 Møller, S., Distriktslæge, N. Sundby.
 Møller, Herredsfuldmægtig, Kjellerup.
 Møller, P., Aalborg.
 Nansen, Præst, Aller.
 Neergaard, J. C., Læge, Gjersløv.
 Neergaard, Enkefrue, Oxholm.

- Nielsen, A. H., Præst, Aalborg.
 Nielsen, Redaktør, Aarhus.
 Nielsen, Præst, Odden.
 Nielsen, O., Dr. phil., Kjøbenhavn.
 Nielsen, Kontorist, Ribe.
 Nutzhorn, Cand. theol., Askov.
 Nyrop, C., Cand. jur., Kjøbenhavn.
 Olesen, T. P., Brænderibestyrer, Hjørring.
 Olsen, N., Præst, Gudum.
 Otterstrøm, H., Bankbogholder, Aarhus.
 Ottesen, O. J. C., Præst, Jungshoved.
 Pedersen, A., Skolelærer, Valløby.
 Petersen, Lærer, Bolle.
 Petersen, Præst, Asminderup.
 Petersen, K. T., Apotheker, Kjøbenhavn.
 Plesner, Præst, Vedersø.
 Povlsen, J., Proprietær, Dannesboe.
 Rantzau, Greve, Rosenvold.
 Rasmussen, Justitsraad, Jettehøj.
 Rasmussen, Lærer, Vestbjerg.
 Rasmussen, Kall-, Præst, Butterup.
 Regenburg, T. A. J., Etatsraad, Skanderborg.
 Rehling, Justitsraad, Odder.
 Reiersen, C. F. K., Præst, Karlslunde.
 Reisz, Dr. med., Professor, Kjøbenhavn.
 Repsdorph, Præst, Aalborg.
 Riber, Præst, Øster Hornum.
 Richter, Præst, Ringgive.
 Rigsarkiv, det norske, Kristiania.
 Rist, Premierløjtnant, Helsingør.
 Rosenkrantz, G. E. G. F., Gehejmekonferensraad, Liselund.
 Rosenørn, Kammerherre, Amtmand, Randers.
 Rosenørn, Cand. jur., Ringkjøbing.
 Roulund, Jægermester, Aagaard.
 Rybsahm, C. F. V., Herredsfoged, Odinsgaard, Slagelse.
 Rybsahm, J. D. L., Præst, Kjøbenhavn.
 Ræder, Proprietær, Dyrehavegaard.
 Rørdam, H. F., Præst, Dr. phil., Brændekilde.
 Rørdam, P., Præst, Lyngby.
 Salicath, Justitsraad, Branddirektør, Aalborg.

- Saxild, G. C., Justitsraad, Herredsfoged, Kolding.
 Scavenius, Godsejer, Vorgaard.
 Schade, A. H., Konsul, Nykjøbing p. Mors.
 Schilden, Berner-, Kammerherre, Clausholm.
 Schlegel, Gehejme-Etatsraad, Kjøbenhavn.
 Schmidt, Sagfører, Hjørring.
 Schou, C. M., Distriktslæge, Skive.
 Schou, F. C., Toldforvalter, Holstebro.
 Schultz, M. A., Boghandler, Aalborg.
 Schultz, M. M., Boghandler, Aalborg.
 Schwarz, G. F. S., Ritmester, Randers.
 Schwenn, Justitsraad, Overretsprokurator, Aarhus.
 Schytte, Kammerherre, Bygholm.
 Schytte, O., Cand., Aarupgaard.
 Secher, V. A., Cand. jur., Kjøbenhavn.
 Segelcke, A. R., Brænderiejer, Hjørring.
 Seminariet i Jelling.
 Skeel, V. S., Kammerherre, Landsoverretsassessor, Kbhvn.
 Skeel, E., Kammerherre, Dronninglund.
 Smith, Sagfører, Holsted.
 Sommer, Læge, Kjøbenhavn.
 Sorø Akademis Bibliothek.
 Speyer, L., Kjøbmand, Aalborg.
 Spleis, Præst, Norup.
 Steenstrup, K. J. V., Assistent ved Univers. min. Museum,
 Kjøbenhavn.
 Steenstrup, M. G. G., Dr. phil., Kjøbenhavn.
 Steenstrup, J., Cand. jur., Kjøbenhavn.
 Stemann, J. A. v., Kammerjunker, St. Restrup.
 Stephens, G., Professor, Kjøbenhavn.
 Stephensen, Avditør, Kjøbenhavn.
 Stiftsbibliotheket i Aalborg.
 Stochholm, Provst, Borup.
 Strandgaard, Lærer, Selde, Skive.
 Strøyberg, J. J. K., Apotheker, Aalborg.
 Studenterforeningen, Kjøbenhavn.
 Svégaard, Lærer, Højbjerg.
 Søltoff, Forpagter, Tyrrestrup.
 Sørensen, Skolelærer, Allerup.
 Sørensen, Spritfabrikant, Hobro.

- Sørensen, M., Bogholder, Aalborg.
 Sørensen, O. Chr., Kjøbmand, Frederikshavn.
 Sørensen, V., Møller, Stounbjerg Mølle.
 Tang, C. N., Konferensraad, Viborg 10 Kr. aarl. Bidr.
 Tang, Etatsraadinde, Nørre-Vosborg.
 Termansen, C. N., Ribe.
 Thiele, Cand., Kjøbenhavn.
 Thomle, Cand. jur., Kristiania.
 Thostrup, N. C., Partikulier, Kjøbenhavn.
 Thyregod, C. A., Lærer, Kjøbenhavn.
 Tilemann, Godsforvalter, Mosager.
 Toft, S., Kammerraad, Louisendal.
 Trap, J. P., Gøhejmerraad, Kabinetssekretær, Kbhvn.
 Tønnesen, H. B., Præst, Hjørring.
 Ulrich, H. F., Præst, Taarnby.
 Universitet, Det kgl. norske Frederiks, Kristiania.
 Vahl, J., Provst, Karrebæk.
 Valeur, Herredsfuldmegetig, Aalborg.
 Walther, V. T., Professor, Aarhus.
 Wandall, Bertram, Kjøbmand, Aarhus.
 Varming, L., Præst, Sal.
 Vemmetofte Klosters Bibliothek.
 Wewer, J. Chr., Apotheker, Nykjøbing p. Falster.
 Wibroe, H., Kjøbmand, Aalborg.
 Winde, V., Adjunkt, Aalborg.
 Wineken, kgl. Fuldmægtig, Kjøbenhavn.
 Winstrup, L. A., Justitsraad, Bygningsinspektør, Kolding.
 Winther, N. C., Prokurator, Hjørring.
 Vium Læseforening.
 Wolters, N. T. M. G. R., Distriktslæge, Amager.
 Worre, J. B., Justitsraad, Kjøbenhavn.
 Worsaae, J. J. A., Kammerherre, Kjøbenhavn.
 Wulff, D. H., Adjunkt, Aalborg.
 Wulff, H., Provst, Aalborg 10 Kr. aarl. Bidrag.
 Wulff, Garver, Kjøbenhavn.
 Zahn, Prokurator, Kolding.
 Østergaard, J. A., Kammerraad, Postmester, Hillerød.
-

Register til IX. Bind.

Ved D. H. Wulff.

- Aaby** 193.
Aalborg 97 ff. 140.
Aalborgshus Len 31. 289 ff.
Aastrup Len 30. 31 ff. 141. 153. 180
 —1. 294 ff.
Aggersborg 194.
Aggisen, Ebbo, og Agison, Nickels 7.
Albæk 195.
Amastassy, G., svensk Løjtnant 145.
Andtonny, svensk Løjtnant 149.
Ane Jensdatter, Husholderske hos Erik Grubbe 205.
Arendts, Jakob, Landforvalterens Fuldmægtig paa Læsø 244 ff.
Arnfeld, Axel 309. **Jørgen, til Rugaard** 309.
Arnfeldt, Elisabeth, g. m. Ludvig Olufsen Gyldenstjerne 64. **Jørgen, til Hjermislevgaard** 172. 288. 327.
Asbjørn, Jarl 290.
Ascanius, S. J. H., til Lund 358.
Ascenberg, Oberst 143.
Asdal Gods 34. 180. 289 ff.
Asferg 261 ff.
Assels, Øster- og Vester-, Kirke 360.
- Bagge, Hans, til Vogn** 313. **M., til Abbildgaard** 313.
Banner, Otto, til Vorgaard og Asdal 178. 304. 306 ff.
- Basse, Edel**, 313. **Niels, til Skavange** 313.
Bech, Kirstine, Frue, til Vraa 193.
Below, Laurits, 138.
Benderup, Jep, til Hvidsten 238.
Bennick, N., til Hjermislevgaard 287.
Berland, svensk Ritimester 149.
Bigum By 238.
Bigumgaard 236 ff.
Bilde, Lave 318. **Ove, Biskop i Aarhus** 12.
Birkelse 291. 303.
Bjergby 196.
Bjerregrav 261 ff.
Bjørn, Axel Jensen, Præst og Provst i Børglum 324. **Kr. Fr. Schnell, Præst i Jerslev** 328. **Lavrits Jensen, Præst i Jerslev** 286. 324 ff.
Bo, Biskop 8.
Brahe, Sofie, til Sæbygaard 323.
Brochenhus, Sigbert 138.
Brok, Axel Lagesen, til Klausholm 179.
Brun, Mads Hansen, Birkefoged paa Læsø 244 ff.
Brunov, Erik Nielsen, Præst i Estvad 68.
Bruun, Kristen, Præst i Estvad 68.
Brünow, M., Præst i Assels 358—9.

Budtz, Mette, g. m. Præst Gr. Kristensen 361.
 Bugge, Hr. Niels 9.
 Burholt 100. 168. 179. 195.
 »Bygmestre« 97 ff.
 Bødicher, General 142.
 Bøjsen, Frederik, Præst i Jerslev 327.
 Børglum Kloster 30 ff. 175. 180 ff. 289 ff.

Carisius, Frederik, til Viskum 217 ff.
 Christensen, N., Birkefoged paa Læsø 259.

Debern, v., Oberst 326.
 Deicmann, N. L., Degn i Jerslev 329.
 Ditlev, Christoffer v., Lejtnant 159.
 Dons, Bertel Jensen, til Viskum 214.
 Mads Bærtelsen, Forpagter paa Vingegaard 209 ff. Peder Bærtelsen, til Viskum 215.
 »Dragere« 112 ff.
 Dresler, A., Ritmester 326.
 Due, svensk Oberstlejtant 158.
 Dværge 351—2.
 Dybvad 142. 178.
 Dyne, Oberst 160.
 Dyre, Palle 233—4.
 Dyrskjød, Lars, lærd Bonde 31. 37—8. 331. Peder, hans Søn 39. 320. 331.

Ejlersen, Jakob, Slotsskriver 301.
 Eiæsson, Hr. Niels 8—9.
 Elne, Fru, g. m. Chr. Vendelbo 9.
 Else, Fru, til Hesselbæk 318.
 Erling, M. M., g. m. S. J. H. Ascanius 358.
 Esgyson eller Eysson s. Eiæsson.
 Estvad og Rønbjerg 68.
 Estvadgaard 62. 372.

Faarup paa Mors 352.
 Fiskeri 21—2.

Fjelstrup, Etatsraad 43—4.
 Frederiksodde 160.
 Fredsø paa Mors 352.
 Friis, svensk Oberst 149. Niels, Lensmand paa Sejlstrup 33. 169.
 Fromb, Hans, Ritmester 287.
 Fugl, Lauritz, Præst i Saltum 198.
 Christiane, hans Datter 198.
 Fux, General 159.

Galskjød, Peder Thomsen, til Kornumgaard 324. Søren Thomsen, Præst i Jerslev 324. Søren 325. Thomas Sørensen, Underskriver paa Dragsholm 325.
 Gammel, Slægten 7. 9. Else 7.
 Gammellund paa Mors 357—8.
 Gau, Hendrik, Kommissarius 143 ff.
 Geispuscher, Ruprecht, kgl. Saarlæge 76.
 Gotlænder, Søren Povlsen Judichær, Præst i Slingerup 73.
 Gottschalck, Christiane, g. m. P. A. Obel 196.
 Graae, Jacob, Præst i Grundfør 362.
 Gravhøje 291—2.
 Grubbe, Erik, til Tjele m. m. 205 ff.
 Jørgen, til Vedbygaard 170.
 Grud, Kristen Nielsen, Præst i Estvad 68.
 Grundfør 362.
 Grøn, Christen, Væbner 335. Erik 42. 52. Lars 41. 52. Mette 42. 52. Morten 41. 51.
 Gyldenstjerne, Elsebe Olufsdatter, g. m. Erik Mortensen 64. Henrik Knudsen, til Restrup 181. Jørgen Olufsen 62. Knud, til Tim 373. Knud Henrik 48. Lene Olufsdatter, g. m. M. Mads Hvid 62 ff. Ludvig Olufsen, til Palsgaard 64. Movrits Nielsen, til Aagaard 179. Oluf Pedersen, til Estvadgaard 62. 65. Oluf og Otte Ludvigsen 64. 69. 70. Peder, til Tim 71. Predbjørn, til Vosborg 48.
 Gyssing, N., Degn i Jerslev 329.

- Hallund Sogn** 147.
Hals 196.
Hals Birk 162.
Hals Skanse 139. 142. 149 ff. 163 ff. 297.
Hammelse 33. 147.
Hammerum Herreds Ting 46.
Hansen, Kaspar, Sagfører i Fladstrand 257.
Hartmand, A., Avditer 257.
Hauensbiergh, Pether 6.
Hegelund, Ane, g. m. Søren Kjørulf 328.
Heider, svensk Oberst 142. 143. 151.
Heinsvig, M., Degn i Jerslev 329.
Hellevad Sogn 147.
Hellum Sogn 147. 152. 167 ff.
Hemmed, Ane Pedersdatter, g. m. Præst L. Galskjøt 327.
Henriksen, Jep, Væbner 335. N., Landfoged paa Læsø 246.
Hesselberg, C., Landfoged paa Læsø 258.
Hjermidslevgaard 33. 143 ff. 181. 283 ff.
Hjerring 157. 164.
Holm, Hans Landorff, Præst paa Øland 203. **Jakob, Præst i Jerslev** 328.
Holst, svensk Ritmester 142. 157.
Holstebro 60.
Hondorf, Sten, til Rønnovsholm 322.
Hund, Hans de, Apotheker i Kbh. 73. 76.
Hundslund Kloster 147—8. 171. 180. 289 ff. 317.
Hundslund Sogn 147.
Hvas, Jens 67. **Kristen, til Kaas og Sostrup** 372.
Hvetbo Herred 163.
Hvid, Mads Ibsen M., Præst i Estvad 57 ff. 372—3.
Høg, Albrecht 70. **Erik** 71. **Jacob, til Trudsholm** 10. **Jacob Eskilsen, til Eskjær** 10. **Just, Lensmand paa Børglumkloster** 30. 169.
Højris 348 ff.
- Iversen, Melchior, Præst i Aggersborg, Provst** 194. **Niels Chr., Præst i Tolstrup** 200.
- Jacobsen, Anders, Væbner, til Holbækgaard** 12. **Otto, Præst i Volstrup, Provst** 202. **Peder, Birke skriver paa Læsø** 244. 259. **Thord, til Rørdal** 9. **Volmar, Hr.** 9.
Jansen, K. A. E., Præst i Jerslev 328.
Jebbissen, Niels 335 ff.
Jeip (Moltke), Broder, Biskop i Viborg 336—7.
Jensen, Mogens, til Trudsholm 8. **Niels, Præst i Gjedstrup, Provst** 48. 52.
Jensson, Tyge, Væbner 335.
Jentoft, H., Præst i Nykjøbing paa Mors, Provst 198.
Jepsen, Gregers, Præst i Holstebro 69.
Jerslev Kirke 35.
Jerslev Sogn 147. 152. 289 ff.
Jessen, Jens Larsen, Præst i Tolstrup 201.
Jonson, Palne, til Støvringgaard 9.
Jorvius, svensk Kommissarius 158.
Judichær s. Gotländer.
Juel, Jens Mogens, til Sindinggaard 47. **Maren, g. m. Erik Grubbe** 205. **Markvard, Prior i Hundslund Kloster** 172.
Juell, Iver, til Villestrup 48. **Severin, til Hedegaard** 12.
Jul, Erik, til Hegar 238. **Jens (Stjerne), til Alsted** 11. **Maren, til Bigum** 238.
Jølby, Øster-, Vester- og Mellem-, paa Mors 352.
Jørgensen, C., Birkefoged paa Læsø 260.
- Kaas, Jens, til Ørredgaard** 48. **Johanne, sl. Lars Urnes** 143. 164. 309. 311—12. **Marquar, til Tide-**

- mansholm 156. Mogens, til Frøstrup 33. 169; til Kjøløke 315; til Krabbesholm 304.
- Kampmann, Henrik Pedersen, Præst i Aggersborg 194. Henrik, Præst i Skæve 199.
- Karby 197.
- Kierulf, Christen Henrik, Præst i Sindal 199. Claus Mortensen, Præst i Flade 193. Steen, Præst i Aaby, Provst 193.
- Kirstine, Fru, Pether Hauenbierghs 6. Fru, Niels Sebbesens Efterlevserske 335. 337.
- Kjettrup 197.
- Kjettrup, Laur. Pedersen, Præst i V. og Ø. Bølle 198.
- Kjær Herred 163.
- Kjærulf, Maren, g. m. Præst H. Klein 328. Søren, til Ormholt 328.
- Kjøløkegaard 147. 175. 178. 289 ff.
- Klatrup nedlagte Kirke 3.
- Klein, Henrik, Mag., Præst i Jerslev 328.
- Knudsen, Lavrits, i Jerslev 330.
- Knud, svensk Ritmester 149.
- Koldhøen, Law, Væbner 335.
- Krabbe, Erik, til Bustrup 11. Karen, til Skovsgaard 304.
- Krafse, Jesper, Lensmand paa Ribehus 75.
- Krigene i 17de Aarh. 294 ff.
- Kristensen, Gravers, Præst i Øster-Assels 361.
- Krogsgaard, Søren, Degn i Jerslev 329.
- Krumpen, Johanne, g. m. Jacob Høg 10. Jørgen, Væbner 335. Jørgen Pedersen 10. Otto, Marsk, til Trudsholm 4 ff.
- Kruse, Christopher, af Kjellerup 10. Enevold, til Hjeremidslevgaard 286. Jørgen, til Hjeremidslevgaard 33. 36. 144. 286. 326. Jørgen, Kommissarius 149. Peder, til Kjellerup 11.
- Kvægpest 37. 362—3.
- Kynde, Peder, Præst i Holstebro 60.
- Lange, Slægten 8—9. Niels, til Kjærgaard 67. Villum, Kancelliraad 219.
- Langthjem, Bertel, i Jerslev 330.
- Lassen, Thøger, Slotsskriver i Aalborg 245.
- Laurissøn, Ennerth, Væbner 335.
- Lauritsen, Anders, Major, Kommandant i Hals 164. Marquard, af Sørup 10.
- Lavridsen, Peder, Præst i Estvad 68. 71.
- Leffler, S., svensk Salvegarde 146.
- Legind paa Mors 352.
- Lerche, Peder, Landsdommer 219.
- Lindenov, Birte, g. m. Otte Skeel til Hammelse 31. 33. 169. C., Amtmand, Frisholt, 280.
- Linderumgaard 313.
- Lossou, Hedvig von, g. m. Fr. Carisius 217.
- Lund, Anders, Præst paa Øland 203. Knud, Præst i Assels 358. Thomas, til Gammellund 357—8.
- Lunge, Anne, g. m. T. M. Sehested 47. Christoffer, til Odden 17.
- Lykke, Anne, g. m. M. Stygge 48. Jørgen, til »Siøgaard« 208. 307. Karen, paa Vingegaard 206 ff.
- Lynderup, Jep 10.
- Lændi, Elne, g. m. Palne Jonsøn 9. Hr. Niels 9.
- Læsø 243 ff.
- Løcke, Jochum, Ridder, til Østrup 12.
- M**ads, Hr., Præst i Estvad 68.
- Madsen, Jens, [Munk] Ridder, til Visborggaard 335. 337. Jørgen, Byskriver i Randers 213.
- Magnussen, Johannes, til Skærø og til Gunderslevholm 8.
- Marsvin, Else, g. m. E. Kruse 286. Jørgen, Kansler 51; til Dybæk 286.
- Matsøn, Jens, Præst i Sal, »Official« 57.
- Meier, Ritmester 142.
- Mercher, H., Birkefoged paa Læsø 260.

- Meyerchrone, H., Stiftamtmand i Aalborg 245—6.
- Millier, Th., svensk Løjtnant 158.
- Mogensen, Jens, til Sinddinggaard 48.
- Moltke, Jacob, Biskop i Viborg 337.
- »Morslandsvisen« 347—8. 350.
- Mortensen, Christen, Mr., Rektor i Aalborg 146. Erik, til Nørgaard 64.
- Motzfeld, Major 309.
- Mumme, Jakob Thomsen, Præst i Vor 325. Thomas Kristensen, Præst i Jerslev 324.
- Munck, Christen, til Ørnhoved 40 ff. Las, af Hungstrup 10. Mathias og Jakob, af Visborg 10. 13. Mogens 42. Niels, af Gjesinggaard 11. Otto, af Gjesinggaard 10. Peder, Marsk, til Estvadgaard 47. 372.
- Munk, Mogens 67. Oluf, til Tvis 63. 65. 67. Peder, til Estvadgaard 68—9. 179. 308.
- Mühlheim, Anne Sofie, g. m. Major Motzfeld 309. Anne Stygge 309. Bente 309. H. W., til Vester Møllerup 309. Lene 309. Malene 309. Margrete, g. m. H. Unger 309.
- Møller, Frands, til Gundetved 326. Mads Madsen, Degn i Jerslev 329.
- Mørch, P. Hansen, Præst i Understed 150. 202.
- Mørk, Jens Jensen, og Jens Kristensen, Præster i Jerslev 324.
- N**ibstrup Gods 33. 143. 147. 164. 289 ff.
- Nielsen, Kristen, Præst i Jerslev 324. Laurids, M., Biskop i Aalborg 75. Peder, til Ribe Kjærgaard 215. Torben, til Hjernidslevgaard 288.
- Nielsen, Jens, i Reystrup, Væbner 335.
- Nisser 351.
- Norby, Peder, til Urup 47.
- Nyboe, Lars, til Tanderup 47. Laust, til Ørnhoved 42. 47.
- Nykjøbing paa Mors 198.
- Næs (Lindenberg) 180.
- Nørgaard, Bælum Sogn 64. 69. 372.
- O**bel, Peter Adam, Præst i Hals, Amtsprøbst 196.
- Orning, Jørgen, til Skaarupgaard 31. 169. Søren og Thomas, til Eget 313.
- Ottesen, Jens, i Jerslev 330.
- P**alsgaard 65.
- Paludan, Hans Jensen, Præst i Tjele 211—2.
- Parsbjerg, Waldemar, til Jernit 48.
- Pedersen, Jørgen, kgl. Sekretær, Rentemester i Jylland 60. Niels, Præst i Bjergby 196. Peder, Præst i Vraa 325. Søren, Degn i Jerslev 329. Terckell, Væbner, til Føvling 13.
- Pentz, Jokum, til Aastrup 331.
- Persen, Niels, Præst 1488 i Jerslev 317.
- Perssøn, Erik, Tinghører paa Rinds Herreds Ting 1477, 335.
- Petters, Oberstløjtnant 160.
- Pitter, svensk Oberst 158.
- Podebusk, Jytte, g. m. K. H. Gyldenstjerne 48.
- Pogvish, Otto, Generalkrigskommissær, til Palstup 287.
- Pontanus, Peter Laur., Præst i Kjettrup 197.
- Pors, Bo, Biskop i Aarhus 8.
- Prang, svensk Ritmester 149.
- Puttkammer, Eberhard, svensk Oberst 149. 151. 164.
- R**amschou, M. Jensen, til Ørnhoved 43.
- Rantzau, Frederik, til Asdal 34. Jesper, Lensmand paa Skodborghus 75.
- Ratloff, Ritmester 176.

- Raumstrup, svensk Oberst 156.
 Retz, Margrete, til Boller 323.
 Ribe 59—62.
 Riber, H., Præst i Jerslev 328.
 Rissengrin, svensk Oberst 157—8.
 Roch, A. W., Løjtnant 149.
 Rodsteen, Jens, til Lengsholm 137.
 Marquar 20.
 Roelle, svensk Løjtnant 149.
 Rogert, Mag., 198.
 Rosborg, Jacob, til Haraldslund 363.
 Rosenberg, Tøger, Præst i Skallerup 325.
 Ro-enkrantz, Anne Ludvigsd., g. m. O. Pedersen Gyldenstjerne 62. Axel 373. Christopher, til Lønderup 11. Dothe, g. m. ') P. Norby, ') Kr. Munck 47. Magrete, til Hundslund 313.
 Rutzler, svensk Ritmester 149.
 Rugtved 142.
 Røn, Kristen Nielsen, Præst i Estvad 68.
Saltum 198.
 Sandberg, Thygge, svensk Oberstløjtnant 149.
 Scheel, Ide, til Asdal 19. Otto, Stiftamtmand i Aalborg 259.
 Schytte, Matthias, Præst i Karby 197.
 Schønning, N. Kr., Degn i Jerslev 329.
 Seefeld, Jørgen, til Næs 306.
 Sehested, Erik, til Lykkesholm 20. Malte, til Rydhave 141. Sofie, Frue 19. Thomas Maltesen, til Tanderup 47—8.
 Sejlstrup Gods 33. 141. 180.
 Serridslev Kirke 35.
 Severinsen, Povel, Præst paa Gulland 77.
 Silkeborg 185.
 Siltmann, Albert 142 ff.
 Simber, Nikolaus, til Skinkelsborg 317.
 Simonsen, Jens, Forpagter paa Seber Kloster, ejede ogsaa Sedal 208.
 Sindal 199.
 Sinder, Hans v., Løjtnant 159.
 Sindinggaard 40 ff.
 Skagen 140. 161.
 »Skatmestre« 112.
 Skeel, Christen Jørgensen, til Søstrup 137. Ide, til Skeelstrup 19; til Asdal 318. Karen 307. Mogens, til Fusinge 20. Otto, til Hammelose 304.
 Skjøt, N. Jensen, Herredsfoged 281.
 Skjøtterup 5.
 Skoelle, L., svensk Kvartermester 149.
 Skove, svundne 169. 171. 290 ff.
 Skovsgaard (Dronninggaard) 147—8.
 Skram, Erik, til Tjele 11. Jørgen 229.
 Skæve 199.
 Slotbaum, D., svensk Korporal 149.
 Smidt, H., Præst i Asferg 280.
 Snibbegaard 180.
 Sommer, Christian, af Ginderup 10.
 Speitzer, Christen, til Aggersborggaard 203.
 Spliid, Lauritz Biørn, Præst i Albæk 195.
 Steinfeldt, Anne Cathrine, g. m. L. B. Spliid 195. Jens Hansen, Præst i Albæk 195.
 Stenum Sogn 144. 147.
 Sterup Høleer 330.
 Storrørde 363.
 Stub, Iver, i Ribe 74. Iver, Professor 73. 76. Oluf, Apotheker 76 7. Peder, paa Skodborghus 73 ff. 373. Peder, Borgmester i Viborg 77. Peder, Tolder i Aalborg og Regnskabsprovst i Vendsyssel 74. Sofie, g. m. Præst P. Severinsen 77.
 Stygge, Moritz, til Holbekgaard 48. Niels, Biskop i Børglum 10.
 Støvringgaard 9.
 Sunds, C. Andersen, Præst i Sunda, Provst 46.
 Synderslef, Laur. Niels., Præst i Understed 202.

- Sæby 162.
 Søgaard i Rødding Sogn 208.
 Sønderho 188 ff.
 Sørensen, J. A., Præst i Jerslev,
 Provst 328.
- T**avsen, Hans, Biskop i Ribe 61.
 Thise Sogn 147.
 Thott, Axel Jacobsen, til Støvring-
 gaard 9 Ellen Jepsd., g. m. Jør-
 gen Krumpen 10.
 Tinnenberg, svensk Ritmester 157.
 Tise Kirke 36.
 Tisher, Degn i Jerslev 329.
 Tolstrup Sogn 144. 147. 151. 200.
 Trandum eller Tranum Sogn 59.
 Trudsholm 1 ff.
 Twena i hwanne elbek, Væbner 335.
 Twnbær, Anders, Væbner 335.
 Tygesen, Jens, til Dalsgaard 13.
 Jens, af Randrup 10.
 Tøgersen, Kr., Degn i Jerslev 329.
- U**dbyneder 3.
 Udbyover Sø 5.
 Uggerby 15 ff.
 Ulfeld, Korfits 301. 306 ff.
 Ulsted 193.
 Understed Sogn 149. 202.
 Unger, H., 309.
 Urbansen, Niels, Raadmand og Lands-
 tingsprokurator i Viborg 215.
 Urne, Johan, til Nibstrup 302; til
 Tidemansholm 309. 332. Lars 143.
 Lavritz til Nibstrup 309. Tale,
 g. m. H. W. Mühlheim 309.
- V**ang, Jens Olufsen, Præst i Flade
 327.
 Vellinggaard 4.
 Vendelbo, Christiern 8 ff. Ingeborg,
 g. m. N. Bugge 9. Oberst 176.
 Peder 310.
 Vesterbrønderslev 147. 150.
 Vestervig Kloster 138.
 Vexel, H., svensk Proviantmester
 145 ff.
 Vidsted, L., Degn i Jerslev 329.
 Willadsen, Oluf, Provst 362.
 Vinderslevgaard 307.
 Vingegaard 206 ff.
 Viskum 214.
 Vive, Jens Sørensen, Præst i As-
 ferg 262.
 Vivild, Lavritz Eskesen, Præst i
 Asferg 280.
 Voer Sogn 147.
 Voergaard 142. 175. 178 ff.
 Vogt, Fr., Landsforvalterens Fuld-
 mægtig paa Læsø 247.
 Volstrup 202.
 Voss, A. A., Ritmester og Land-
 forvalter paa Læsø 245 ff.
 Vrejlevkloster Gods 289 ff.
 Vrensted Kirke 34.
- Z**euthen, M. K., Degn i Jerslev 329.
- Ø**land 203.
 Øndrup, Jep, til Huidsten 12.
 Ørnhoved 40 ff.
 Ørum Slot 138.
 Ørum Sogn 147.
 Østerbrønderslev Kirke 35. 147. 150.
 Østerbrønderslev Sogn 289.